

LENIN

OPERE COMPLETE

Proletari din toate țările, uniți-vă!

LENIN

OPERE
COMPLETE

6

TRADUCEREA ÎN LIMBA ROMÂNĂ
APARE ÎN URMA HOTĂRÎRII C.C.
AL P.M.R. EA A FOST ÎNTOCMITĂ
DUPĂ ORIGINALUL ÎN LIMBA RUSĂ
ED. A V-a

INSTITUTUL DE MARXISM-LENINISM
DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.U.S.

V. I. LENIN

OPERE
COMPLETE

EDIȚIA A DOUA

EDITURA POLITICĂ
BUCUREȘTI — 1961

INSTITUTUL DE MARXISM-LENINISM
DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.U.S.

V. I. LENIN

VOL.

6

Ianuarie — august 1902

EDITURA POLITICĂ
BUCUREȘTI — 1961

P R E F A Ț Ă

Volumul al șaselea al Operelor complete ale lui V.I. Lenin cuprinde lucrarea „Ce-i de făcut?. Problemele acute ale mișcării noastre“ (toamna anului 1901 — februarie 1902), precum și lucrările scrise de el în perioada ianuarie—august 1902.

Pe atunci, în Rusia, criza revoluționară continua să se adâncească și să se ascută; mișcarea revoluționară împotriva regimului absolutist-moșieresc lua un caracter de masă tot mai pronunțat. Demonstrațiile și grevele muncitorilor din Petersburg, Ekaterinoslav, Rostov pe Don și Batum din februarie—martie 1902, demonstrațiile de 1 Mai de la Saratov, Vilna, Baku, Nijni-Novgorod și din alte orașe erau o dovadă vie a activității și maturității politice crescînde a clasei muncitoare, avangarda în lupta întregului popor împotriva absolutismului țarist. Țăranii din guberniile Harkov, Poltava și Saratov au pornit răscoala împotriva moșierilor; „tulburările agrare“ au cuprins și alte localități, iar acțiunile țăranilor din Guria (gubernia Kutais) s-au remarcat printr-o dîrzenie și un grad de organizare deosebite. „Țăranii au hotărît — și au hotărît în mod absolut just — că e mai bine să moară în luptă împotriva asupritorilor de cît să moară de foame fără luptă“ (V.I. Lenin. Opere, vol. 6, Editura politică, 1959, pag. 411).

În aceste condiții o deosebită însemnătate a căpătat lupta „Iskrei“ leniniste împotriva „economismului“, care era principala frînă a mișcării muncitorești și social-democrate din Rusia, pentru unirea ideologică și organizatorică a

elementelor marxiste revoluționare ale social-democrației din Rusia, pentru crearea unui partid de tip nou, intransigent față de oportunism, liber de spiritul de cerc și de fracționism, un partid care să fie îndrumătorul politic al clasei muncitoare, organizatorul și conducătorul luptei revoluționare împotriva absolutismului și capitalismului.

Un rol de seamă în lupta pentru crearea unui partid muncitoresc marxist l-a avut lucrarea lui Lenin „Ce-i de făcut?“, apărută în martie 1902. În această lucrare Lenin a fundamentat și a dezvoltat ideile, adaptate la noua situație istorică, ale lui K. Marx și F. Engels cu privire la partid ca forță care revoluționează, conduce și organizează mișcarea revoluționară, a elaborat bazele teoriei partidului de tip nou, partidul revoluției proletare. În această operă minunată a marxismului revoluționar, social-democrației ruși au găsit răspunsuri la întrebările care-i frământau: raportul dintre elementul spontan și elementul conștient în mișcarea muncitorească, partidul ca conducător politic al proletariatului, rolul social-democrației ruse în revoluția burghezo-democratică pe cale de a se coace, formele organizatorice, căile și metodele de creare a unui partid proletar revoluționar de luptă.

Lucrarea „Ce-i de făcut?“ a desăvârșit zdrobirea ideologică a „economismului“, considerat de Lenin ca o varietate rusă a oportunismului internațional (a bernsteinismului). Lenin a dezvăluit rădăcinile oportunismului în rindurile social-democrației: influența burgheziei și a ideologiei burgheze asupra clasei muncitoare, ploconirea în fața spontaneității mișcării muncitorești, subaprecierea rolului conștiinței socialiste în mișcarea muncitorească. El a scris că curentul oportunista care a apărut la sfârșitul secolului al XIX-lea — începutul secolului al XX-lea în social-democrația internațională și care s-a manifestat prin încercarea de revizuire a marxismului sub steagul „libertății criticii“ și-a luat toate „teoriile“ din literatura burgheză și că mult trîmbișata „libertate a criticii“ nu-i altceva decît „libertatea de a transforma social-democrația într-un partid democratic al reformelor, libertatea de a infiltra în socialism idei burgheze și elemente burgheze“ (volumul de față, pag. 9).

Lenin a arătat că între ideologia socialistă a proletariatului și ideologia burgheză se dă o luptă neîncetată și neîmpăcată: „... Problema se poate pune *numai astfel*: ideologie burgheză sau ideologie socialistă. În această privință nu există cale de mijloc... De aceea *orice* diminuare a ideologiei socialiste, orice *îndepărtare* de ea înseamnă implicit o întărire a ideologiei burgheze“ (pag. 38). Conștiința socialistă, ne explică Lenin, nu se naște din mișcarea muncitorească spontană; ea este introdusă în mișcarea muncitorească de partidul marxist-revoluționar. Și sarcina cea mai importantă a partidului proletar este lupta pentru puritatea ideologiei socialiste, împotriva influenței burgheze asupra clasei muncitoare, împotriva oportuniștilor — purtătorii și exponenții ideologiei burgheze în mișcarea muncitorească.

Lenin a dezvăluit marea importanță a teoriei socialismului științific pentru mișcarea muncitorească, pentru întreaga activitate a partidului marxist revoluționar al clasei muncitoare. „... *Rolul de luptător de avangardă îl poate îndeplini numai un partid călăuzit de o teorie înaintată*“ (pag. 24). Lenin a arătat că din pricina particularităților istorice ale dezvoltării sale și a sarcinilor revoluționare care-i stau în față, pentru social-democrația rusă teoria înaintată are o deosebită importanță.

În cartea „Ce-i de făcut?“, ca și în alte lucrări ale lui Lenin din perioada iskristă, el acordă o foarte mare atenție fundamentării tacticii proletariatului din Rusia și a partidului lui. Clasa muncitoare, scria Lenin, trebuie și poate să conducă mișcarea democratică generală împotriva regimului absolutist-moșieresc și să devină avangarda tuturor forțelor revoluționare și opoziționiste ale societății ruse. De aceea, organizarea unei demascări politice multilaterale a absolutismului era una dintre cele mai importante sarcini ale social-democrației ruse, una dintre condițiile necesare ale educației politice a proletariatului. Aceasta era una dintre „problemele acute“ ale mișcării social-democrate din Rusia. Propovăduind concepții profund greșite și dăunătoare cu privire la lupta de clasă a proletariatului, „ekonomiștii“ o limitau la domeniul luptei economice, profesionale. O asemenea politică, politica trade-unionistă, ducea inevitabil la subordonarea mișcării muncitorești față

de ideologia burgheză și de politica burgheză. În opoziție cu această linie oportunistă, Lenin a promovat și a fundamentat importanta teză a marxism-leninismului cu privire la însemnătatea primordială a luptei politice în dezvoltarea societății, în lupta proletariatului pentru socialism: „...Interesele de clasă cele mai esențiale, «hotărâtoare» pot fi satisfăcute *numai* prin prefaceri *politice* radicale în general; îndeosebi interesul economic fundamental al proletariatului poate fi satisfăcut numai printr-o revoluție politică, care să înlocuiască dictatura burgheziei prin dictatura proletariatului“ (pag. 45).

Un mare prejudiciu a adus mișcării social-democrate din Rusia ploconirea „economistilor“ în fața spontaneității în domeniul sarcinilor organizatorice ale proletariatului, „metodele primitive“ folosite de ei în problemele construcției de partid. Lenin a considerat că izvorul primitivismului „economistilor“ constă în reducerea sarcinilor social-democrației la nivelul trade-unionismului, în confundarea celor două tipuri de organizare a clasei muncitoare: sindicatele în vederea organizării luptei economice a muncitorilor și partidul politic ca formă supremă de organizare de clasă a clasei muncitoare. După Lenin, prima și cea mai importantă sarcină a social-democraților ruși este de a crea o organizație pe întreaga Rusie, centralizată, a revoluționarilor, adică un partid politic, indisolubil legat de mase, capabil de a conduce lupta revoluționară a clasei muncitoare. Încă în articolul „Cu ce să începem?“, publicat în mai 1901 în „Iskra“, nr. 4 (vezi Opere complete, vol. 5, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 1—13), Lenin a arătat cum trebuie să se pășească la crearea unei astfel de organizații, precum și ce cale trebuie să se aleagă; acest lucru el l-a fundamentat apoi pe larg în cartea „Ce-i de făcut?“.

Răspîndirea pe scară largă de care s-a bucurat cartea lui Lenin a contribuit la victoria orientării leniniste-iskriste în P.M.S.D.R. Cartea „Ce-i de făcut?“ a jucat un rol important în unirea strînsă a cadrelor de partid pe baza principiilor marxiste, în pregătirea Congresului al II-lea al partidului și în crearea unui partid marxist-revoluționar în Rusia. În această lucrare Lenin a dat o puternică lovitură revizionistilor din partidele social-democrate din Europa apu-

seană, reprezentați prin Bernstein și adepții lui, a demascat oportunismul lor și trădarea de către ei a intereselor clasei muncitoare.

O deosebită însemnătate în unirea ideologică a social-democraților revoluționari ruși l-a avut proiectul de program al P.M.S.D.R., elaborat în prima jumătate a anului 1902 de redacția ziarului „Iskra“ și a revistei „Zarea“ și adoptat la Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. (iulie—august 1903). „Materialele pentru elaborarea programului P.M.S.D.R.“, publicate în volumul de față, scot cum nu se poate mai bine în evidență rolul pe care l-a avut V.I. Lenin în pregătirea proiectului iskrist de program al partidului, în lupta principială care a însoțit discutarea diferitelor proiecte în cadrul redacției ziarului „Iskra“. Datorită lui Lenin, în proiectul de program a fost formulată în mod precis importanta teză marxistă cu privire la dictatura proletariatului; ulterior, Lenin a scris că problema dictaturii proletariatului a fost inclusă în programul P.M.S.D.R. „fiind legată tocmai de lupta împotriva lui Bernstein, împotriva oportunismului“ (Opere, vol. 31, E.S.P.L.P. 1956, pag. 324). În disputele cu Plehanov, care manifesta o atitudine șovăitoare în legătură cu o serie de teze principiale ale marxismului, teze ce serveau drept țintă atacurilor din partea bernsteinienilor, Lenin a stăruit și a obținut să fie inclusă în proiectul de program teza cu privire la înlăturarea micii producții de către marea producție, ca fiind un proces firesc al societății capitaliste; la insistențele lui, în proiectul de program s-a spus în mod limpede că partidul are rolul conducător întrucît este exponentul, conștient al mișcării de clasă a proletariatului și s-a exprimat limpede ideea hegemoniei clasei muncitoare.

Una dintre secțiunile importante ale proiectului iskrist de program al P.M.S.D.R. o constituia partea sa agrară, scrisă de V.I. Lenin. Necesitatea unui program agrar consecvent din punct de vedere principial era cu atît mai imperioasă, cu cît social-democrații trebuiau să-și afirme ideile lor marxiste în problema agrară în lupta împotriva narodnicismului reînviat în persoana eserilor, care aveau pretenții la rolul de exponent și apărător al intereselor țărănimii. Fără un program agrar, fără stabilirea principiilor călăuzitoare ale politicii social-democrate în problema țărănească,

P.M.S.D.R. n-ar fi putut să-și îndeplinească importanța sarcină de consolidare a influenței sale în rîndurile țărănimii, de întărire a alianței dintre clasa muncitoare și țărănime, alianță căreia i s-au pus bazele la începutul secolului al XX-lea. În programul agrar al social-democrației revoluționare ruse au fost formulate revendicări cu privire la înființarea unor comitete țărănești în vederea restituirii către țărani a pămînturilor ce le-au fost rășluite cu prilejul desființării iobăgiei, a anulării plăților de răscumpărare și a dijmelor, precum și a răspunderii solidare etc.; partidul proletar lansa aceste revendicări în scopul de a ridica țărănimea la luptă împotriva tuturor rămășițelor iobăgiei, de a contribui la dezvoltarea luptei de clasă la sate.

În articolul „Programul agrar al social-democrației ruse“, Lenin a explicat principalele revendicări ale programului agrar al social-democrației în ajunul revoluției burghezodemocratice, a făcut o analiză profundă a conținutului lor de clasă și a condițiilor istorice care le-au determinat. El a arătat că revendicarea de restituire a pămînturilor rășluite „este punctul central, punctul cel mai important, care imprimă un caracter special programului agrar“ (volumul de față, pag. 316). Totodată el considera „că într-un anumit moment revoluționar“ se poate formula revendicarea naționalizării pămîntului în locul revendicării de restituire a pămînturilor rășluite. Această teză a lui Lenin a provocat divergențe serioase în cadrul redacției ziarului „Iskra“; împotriva ei s-au ridicat Plehanov, Akselrod și Martov, care subestimau posibilitățile revoluționare și importanța mișcării țărănești; în parte, aceste divergențe erau o anticipare a viitoarelor dezacorduri dintre bolșevici și menșevici. Mai tîrziu, în perioada primei revoluții ruse din 1905—1907, în condițiile unui puternic avînt al mișcării țărănești, Lenin a pus problema revizuirii programului agrar al partidului, a înlocuirii revendicării de restituire a pămînturilor rășluite prin revendicarea confiscării întregului pămînt moșieresc și, în anumite condiții politice, a naționalizării pămîntului.

Articolele lui Lenin „Raportul redacției ziarului «Iskra» la consfătuirea (conferința) comitetelor P.M.S.D.R.“, „Scrisoare către «Uniunea de nord a P.M.S.D.R.»“, „Răspuns «Unui cititor»“ și „Despre grupul «Borba»“ sînt consacrate

luptei duse de ziarul „Iskra“ pentru unificarea ideologică și organizatorică a P.M.S.D.R. pe baza programului, tacticii și principiilor organizatorice ale marxismului revoluționar.

În „Raportul redacției ziarului «Iska»...“, Lenin se pronunță cu vehemență împotriva încercărilor „economisitorilor“ de a transforma conferința convocată de ei la Belostok (la sfârșitul lunii martie 1902) în Congresul al II-lea al partidului; el prezintă un plan de pregătire temeinică și sub toate aspectele a unui congres al P.M.S.D.R., care să fie în măsură să refacă partidul și să rezolve cele mai importante probleme generale de partid: să adopte programul, să elaboreze tactica luptei proletariatului împotriva absolutismului și capitalismului etc. Lenin scria „că toți așteaptă acum de la congresul Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia hotărâri care să fie la înălțimea *tuturor* sarcinilor revoluționare actuale, că dacă noi vom da înapoi *acum*, în acest moment cu adevărat critic, atunci putem îngropa toate speranțele social-democrației cu privire la hegemonia în lupta politică“ (pag. 290).

Scrisoarea lui Lenin către „Uniunea de nord a P.M.S.D.R.“ — una dintre primele organizații care a sprijinit ziarul „Iskra“ — este un model de critică tovarășească principială. Relevând lipsurile „programului“ adoptat la congresul „Uniunii de nord“ din ianuarie 1902 și dînd la iveală faptul că cei care l-au întocmit n-au înțeles o serie de probleme importante ale teoriei marxismului, Lenin a făcut apel la membrii „Uniunii de nord“ să ia parte activă atît la unirea într-un partid a social-democrației revoluționare, cît și la elaborarea programului partidului.

În condițiile coacerii revoluției în Rusia, sub influența intensificării mișcării revoluționare a muncitorilor, țăranilor și a tuturor celor ce muncesc, are loc închegarea din punct de vedere organizatoric și politic a partidelor și a curentelor revoluționare și opoziționiste. P.M.S.D.R. trebuia să-și precizeze atitudinea față de aceste partide și curente, în concordanță cu interesele claselor și păturilor sociale pe care le reprezentau ele.

La sfârșitul anului 1901 — începutul anului 1902, ca urmare a unirii grupurilor și cercurilor narodniciste din Rusia și din străinătate, a luat naștere partidul socialiștilor-

revoluționari (eserii). Învierea „narodnicismului moleșit de bătrînețe“ prezenta un pericol serios pentru partidul marxist-revoluționar și punea din nou în fața social-democrației sarcina de a lupta împotriva acestui curent al socialismului mic-burghez: „Social-revoluționarismul este una dintre manifestările inconsecvenței ideologice mic-burgheze și ale vulgarizării mic-burgheze a socialismului, împotriva cărora social-democrația trebuie să ducă și va duce întotdeauna un război hotărât“ — scria V.I. Lenin în articolul „De ce trebuie social-democrația să declare un război hotărât și necruțător socialiștilor-revoluționari?“ (pag. 365). Articolul lui Lenin „Aventurism revoluționar“ este consacrat criticii necruțătoare a programului agrar și a tacticii eserilor. Faptul că există o deosebire principială între concepțiile cu privire la tactică ale social-democrațiilor revoluționari și cele ale eserilor Lenin l-a relevat și în introducerea la proclamația Comitetului din regiunea Donului „Către cetățenii Rusiei“ (în Opere se tipărește pentru prima oară).

Articolele lui V.I. Lenin „Agitația politică și « punctul de vedere de clasă »“ și „Scrisoare către zemiți“, apărute în „Iskra“, sînt consacrate fundamentării tacticii social-democrației față de mișcarea opoziționistă a burgheziei liberale. Lenin considera că este posibil și necesar să se folosească această mișcare, să se încurajeze manifestările de nemulțumire și de protest din rîndurile liberalilor, criticînd în același timp inconsecvența și lașitatea lor: „Partidul proletariatului trebuie să știe să prindă pe orice liberal tocmai în momentul cînd e gata să înainteze cu un centimetru, și să-l facă să înainteze cu un metru. Iar dacă acesta se va încăpățîna, vom merge înainte fără el și peste el“ (pag. 266).

În articolele „Cu privire la bugetul de stat“, „Semnele falimentului“, „Din viața economică a Rusiei“, „Noul proiect de lege cu privire la greve“, V.I. Lenin analizează situația economică a Rusiei, demască caracterul antipopular al politicii țarismului, schițează tabloul viu al descompunerii regimului absolutist-moșieresc.

În secțiunea „Materiale pregătitoare“ din acest volum se publică „Conspectul primului proiect de program al lui Plehanov cu unele amendamente“, „Planul de comunicare cu privire la mersul elaborării proiectului de program“,

„Varianta inițială a părții teoretice din proiectul de program“, „Schیțe de plan ale proiectului de program“ și „Schیțe de proiect al programului“; se publică pentru prima oară: „Schیța diferitelor puncte ale părții practice ale proiectului de program“, „Însemnare cuprinzând alineatele I și II ale primului proiect de program al lui Plehanov și schیța primului alineat al părții teoretice a programului“, „Varianta inițială a părții agrare și încheierea proiectului de program“, „Completări la capitolul agrar și la cel cu privire la problemele muncii în fabrică din proiectul de program“. Aceste materiale sînt o dovadă a muncii uriașe pe care a depus-o Lenin la elaborarea „Proiectului de program al Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia“; ele ne dau posibilitatea de a ne face o idee mai amplă despre rolul lui Lenin în elaborarea proiectului părții practice a programului partidului, întocmit de redacție, pentru care Lenin a scris nu numai secțiunea agrară, dar și varianta inițială a încheierii. Un mare interes prezintă și schیța primului alineat al părții teoretice a proiectului de program al P.M.S.D.R. întocmit de Lenin, care ilustrează una dintre divergențele serioase existente în cadrul redacției ziarului „Iskra“: la Conferința de la München, din ianuarie 1902, a redacției ziarului „Iskra“, unde s-a discutat primul proiect al lui Plehanov, „problema dacă nu cumva ar trebui să se înceapă cu o referire la Rusia“ („Culegeri din Lenin“, vol. II, 1924, pag. 15), așa cum a propus Lenin, „a rămas în suspensie (cu 3 voturi pentru și 3 contra)“.

În secțiunea „Materiale pregătitoare“ sînt publicate și „Răspunsuri la observațiile lui Plehanov și Akselrod în legătură cu articolul « Programul agrar al social-democrației ruse »“, răspunsuri care reflectă conflictul iscat între Lenin și Plehanov cu prilejul discutării acestui articol în cadrul redacției ziarului „Iskra“.

În secțiunea „Anexe“ din acest volum apar două scrisori adresate de Lenin către Directorul Muzeului britanic (la 21 și 24 aprilie 1902), cu rugăminta de a i se da posibilitatea să studieze la biblioteca muzeului.

CE-I DE FĂCUT ?

PROBLEMELE ACUTE ALE MIȘCĂRII NOASTRE ¹

„... Lupta din cadrul partidului îi dă forță și vitalitate. Cea mai grăitoare dovadă de slăbiciune a unui partid o constituie dezlinarea lui și ștergerea granițelor precis conturate. Partidul se întărește prin curățirea rindurilor sale...“

Din scrisoarea lui Lassalle către Marx
din 24 iunie 1852)

*Scris în toamna anului 1901 —
februarie 1902*

*Publicat la Stuttgart în martie 1902
în volum*

*Se tipărește după textul volumului,
confruntat cu textul culegerii:
Vl. Ilin. „În 12 ani“, 1907*

Что дѣлать?

Наболѣвшіе вопросы нашего движенія

Н. ЛЕНИНА.

... „Партизанская борьба придаетъ партиі силу и живность, величайшимъ доказательствомъ слабости партиі является ея расплывчатость и притупленіе рѣзко обозначенныхъ границъ, партиі укрѣпляется тѣмъ, что очищаетъ себя“ ... (Изъ письма Лассалю къ Марксу отъ 24 іюня 1852 г.).

Цѣна 1 руб.

Preis 2 Mark = 2.50 Francs.

STUTTGART

Verlag von J. H. W. Dietz Nachf. (G. m. b. H.)

1902

Coperta cărții lui V. I. Lenin „Ce-i de făcut?“.—1902

Micșorat

PREFAȚĂ

Potrivit planului inițial al autorului, broșura de față urma să fie consacrată dezvoltării amănunțite a ideilor expuse în articolul „Cu ce să începem?” („Iskra”² nr. 4, mai 1901)*. Și, înainte de toate, trebuie să cerem iertare cititorului pentru că ne îndeplinim cu întârziere făgăduiala dată în acel articol (și repetată ca răspuns la numeroase întrebări și scrisori particulare). Una dintre cauzele acestei întârzieri a fost încercarea, făcută în luna iunie a anului trecut (1901)³, de unificare a tuturor organizațiilor social-democrate din străinătate. Era firesc să așteptăm rezultatele acestei încercări, căci, în caz de reușită, am fi fost, poate, nevoiți să expunem concepțiile organizatorice ale „Iskrei” sub un unghi de vedere întrucîtva diferit; în orice caz, o asemenea reușită promitea să pună foarte curînd capăt existenței a două curente în cadrul social-democrației ruse. După cum știe și cititorul, încercarea aceasta a dat greș, și, așa cum vom căuta să dovedim mai jos, ea nu putea să sfîrșească altfel în urma noii cotituri spre „economism” făcută de revista „Rabocce Delo”⁴ în nr. 10. Trebuia neapărat să pornim o luptă hotărîtă împotriva acestui curent confuz și puțin precizat, dar cu atît mai rezistent și capabil să renască sub diferite forme. În conformitate cu aceasta, planul inițial al broșurii a fost schimbat și considerabil extins.

* Vezi *V. I. Lenin, Opere complete, vol. 5, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 1—13. — Nota red.*

Principala ei temă trebuia s-o constituie cele trei probleme ridicate în articolul „Cu ce să începem?“, și anume: problema caracterului și conținutului principal al agitației noastre politice, problema sarcinilor noastre organizatorice și problema planului construirii simultane și din diferite direcții a unei organizații de luptă pe întreaga Rusie. Autorul este de multă vreme preocupat de aceste probleme, pe care a încercat să le ridice încă în „Raboceaia Gazeta“⁵, cu prilejul uneia dintre încercările nereușite de a scoate din nou acest ziar (vezi cap. V). Dar ideea de la care a pornit autorul, de a se mărgini în broșură numai la analiza acestor trei probleme și de a-și expune concepțiile, pe cât posibil, într-o formă pozitivă, fără a recurge, sau aproape fără a recurge, la polemică, s-a dovedit cu desăvârșire irealizabilă din două motive. Pe de o parte, „economismul“ s-a dovedit a fi cu mult mai viabil decât ne-am închipuit (folosim cuvântul „economism“ în sensul lui larg, așa cum a fost explicat în nr. 12 al „Iskrei“ (decembrie 1901) în articolul „De vorbă cu apărătorii economismului“, în care a fost schițat, ca să zicem așa, conspectul broșurii de față *). A devenit neîndoielnic că punctele de vedere diferite în ceea ce privește rezolvarea acestor trei probleme se explică într-o măsură mult mai mare prin opoziția fundamentală dintre cele două curente din cadrul social-democrației ruse decât prin divergențe în probleme de amănunt. Pe de altă parte, nedumerirea pe care a stîrnit-o în rîndurile „economistilor“ promovarea concretă a concepțiilor noastre în „Iskra“ constituia o dovadă evidentă că noi adeseori vorbim literalmente limbi diferite, că din această cauză *nu vom putea* ajunge la nici o înțelegere dacă nu vom începe ab ovo **, că trebuie să încercăm „o explicație“ sistematică, într-o formă cât mai populară, ilustrată cu exemple cât mai numeroase și mai concrete, cu *toți* „economistii“, asupra *tuturor* punctelor esențiale ale divergențelor noastre. Și eu am hotărît să fac o asemenea încercare de „a ne explica“; îmi dădeam perfect de bine seama că aceasta va mări foarte mult proporțiile broșurii și va întîrzia apariția ei, dar, în același timp, nu vedeam nici o posibilitate de a-mi înde-

* Vezi op. cit., pag. 360—367. — *Nota red.*

** — de la început. — *Nota trad.*

plini *altfel* făgăduiala dată în articolul „Cu ce să începem?“. Așadar, pe lângă scuzele în legătură cu întârzierea, trebuie să mai adaug și scuze în legătură cu marile lipsuri pe care le prezintă forma literară a broșurii: a trebuit să lucrez *în cea mai mare grabă*, fiind și mereu întrerupt de tot felul de alte munci.

Analiza celor trei probleme amintite mai sus rămîne principala temă a broșurii. Dar a trebuit să încep cu două probleme mai generale: de ce o lozincă atît de „nevinovată“ și de „firească“ cum e „libertatea criticii“ constituie pentru noi un adevărat semnal de luptă? de ce nu putem să ne înțelegem nici măcar în problema fundamentală a rolului social-democrației față de mișcarea spontană de masă? Apoi, expunerea părerilor asupra caracterului și conținutului agitației politice s-a transformat într-o explicare a deosebirii dintre politica trade-unionistă și cea social-democrată, iar expunerea părerilor asupra sarcinilor organizatorice s-a transformat într-o explicare a deosebirii dintre metodele primitive de muncă, cu care se mulțumesc „economisții“, și organizația de revoluționari, pe care noi o considerăm necesară. Apoi, asupra „planului“ unui ziar politic pe întreaga Rusie insist cu atît mai mult, cu cît mai neîntemeiate au fost obiecțiile aduse împotriva lui și cu cît mai puțin mi s-a răspuns, în fond, la întrebarea pusă în articolul meu „Cu ce să începem?“: cum am putea să pășim simultan din toate direcțiile la construirea organizației de care avem nevoie? În sfîrșit, în partea finală a broșurii sper să dovedesc că am făcut tot ce a depins de noi pentru a preveni o ruptură definitivă cu „economisții“, ruptură care s-a dovedit însă a fi inevitabilă; — că „Rabocce Delo“ a căpătat o însemnătate deosebită, „istorică“, dacă vreți, prin faptul că a exprimat în modul cel mai complet și mai sugestiv nu un „economism“ consecvent, ci confuzia și oscilările care au constituit trăsătura specifică a unei *întregi perioade* din istoria social-democrației ruse; — că de aceea și polemica cu „Rabocce Delo“, care la prima vedere pare prea amănunțită, capătă însemnătate; căci nu putem merge înainte dacă nu lichidăm definitiv această perioadă.

I

DOGMATISM ȘI „LIBERTATEA CRITICII“

a) CE ÎNSEAMNĂ „LIBERTATEA CRITICII“?

„Libertatea criticii“ — aceasta este, fără îndoială, lozinca cea mai la modă în momentul de față și cel mai des folosită în disputele dintre socialiștii și democrații din toate țările. La prima vedere s-ar părea că e greu să-ți imaginezi ceva mai ciudat decât aceste referiri solemne ale unuia dintre părțile oponente la libertatea criticii. E oare cu putință ca din mijlocul partidelor înaintate să se fi ridicat glasuri împotriva acestei legi constituționale, care în majoritatea țărilor europene asigură libertatea științei și a cercetării științifice? „Aici ceva nu-i în regulă!“ — își va spune, desigur, orice om străin de această problemă care a auzit lozinca la modă repetată la toate răspîntiile, dar care n-a pătruns încă fondul divergențelor dintre oponenți. „Lozinca aceasta este, pare-se, una dintre acele expresii convenționale care, ca și poreclele, sînt consfințite prin folosire și devin aproape nume comune“.

Într-adevăr, nu este pentru nimeni un secret că în rîndurile social-democrației internaționale contemporane * s-au

* În trecut fie zis, în istoria socialismului modern se petrece un fenomen aproape unic și în felul lui foarte consolator: pentru prima oară, discordia dintre diferitele curente din rîndurile socialismului a depășit cadrul național și a devenit internațională. Odinioară disputele dintre lassalleieni și eisenachieni ⁶, dintre guesdiști și posibilisti ⁷, dintre fabienii și social-democrați ⁸, dintre narodovolți ⁹ și social-democrați rămineau dispute pe plan pur național; ele reflectau particularități pur naționale, se desfășurau, ca să spunem așa, pe planuri diferite. Astăzi (acest lucru se vede acum limpede) fabienii englezi, ministerialiștii francezi, bernsteinienii ¹⁰ germani, criticii ruși alcătuiesc cu toții o singură familie, toți se laudă unii pe alții, învață unii de la alții și se ridică toți ca unul împotriva marxismului „dogmatic“. Poate în această primă bătălie cu adevărat internațională cu oportunismul socialist, social-democrația revoluționară internațională se va întări încajuns pentru a pune capăt reacțiunii politice care domnește de mult în Europa?

format două curente și că lupta dintre ele ba se întetește și izbucnește ca o flacără puternică, ba se domolește și mocnește sub cenușa unor impresionante „rezoluții de armistițiu“. În ce constă „noul“ curent care are o atitudine „critică“ față de „vechiul“ marxism „dogmatic“, — aceasta a spus-o cît se poate de limpede Bernstein și a demonstrat-o Millerand.

Social-democrația trebuie să se transforme dintr-un partid al revoluției sociale într-un partid democratic al reformelor sociale. Bernstein a sprijinit această cerință politică cu un arsenal întreg de argumente și considerente „noi“, destul de armonios închegate. El a negat posibilitatea de a fundamenta științific socialismul și de a dovedi, din punctul de vedere al concepției materialiste a istoriei, necesitatea și inevitabilitatea lui; a tăgăduit faptul că mizeria crește, că are loc un proces de proletarizare și că contradicțiile capitaliste se ascut; a declarat inconsistentă însăși noțiunea de „*scop final*“ și a respins fără nici o rezervă ideea dictaturii proletariatului; a negat opoziția principială dintre liberalism și socialism; a negat *teoria luptei de clasă*, care, pretindea el, ar fi inaplicabilă la o societate strict democratică, condusă în conformitate cu voința majorității etc.

Așadar, cerința unei cotituri hotărîte de la social-democrația revoluționară la social-reformismul burghez a fost însoțită de o cotitură nu mai puțin hotărîtă spre critica burgheză a tuturor ideilor fundamentale ale marxismului. Și întrucît această critică împotriva marxismului se desfășoară de multă vreme și de la tribuna politică, și de la catedra universitară, și printr-un mare număr de broșuri, și printr-o serie întregă de tratate savante, dat fiind că, timp de decenii, întregul tineret din rîndurile claselor culte a fost educat sistematic în spiritul acestei critici, nu e de mirare că „noul“ curent „critic“ din cadrul social-democrației a apărut, oarecum de la bun început, ca ceva desăvîrșit, întocmai cum a ieșit Minerva din capul lui Jupiter¹¹. Sub aspectul conținutului său, acest curent n-avea nevoie să se dezvolte și să se formeze; el a fost de-a dreptul transplantat din literatura burgheză în cea socialistă.

Mai departe. Dacă pentru unii critica teoretică făcută de Bernstein și aspirațiile lui politice au rămas încă neclare, francezii au avut grija să demonstreze în mod concret „noua metodă“. Franța și-a justificat și de data aceasta vechea ei reputație de „țară în istoria căreia lupta de clasă a fost dusă, mai mult ca oriunde, pînă la sfîrșitul decisiv“ (Engels, în prefața la lucrarea lui Marx: „Der 18 Brumaire“) ¹². Socialiștii francezi nu s-au apucat să teoretizeze, ci au trecut de-a dreptul la acțiune; condițiile politice din Franța, mai dezvoltate din punct de vedere democratic, le-au permis să treacă dintr-o dată la „bersteinismul practic“ cu toate consecințele lui. Millerand a oferit un minunat model de asemenea bersteinism practic, — nu degeaba și Bernstein și Vollmar s-au repezit cu atîta zel să-l apere și să-l laude pe Millerand! Într-adevăr: dacă social-democrația este în fond pur și simplu un partid al reformelor și trebuie să aibă curajul de a recunoaște aceasta pe față, atunci socialiștii nu numai că sînt în drept să între într-un guvern burghez, dar chiar trebuie să tindă întotdeauna la aceasta. Dacă democrația înseamnă în fond desființarea dominației de clasă, de ce un ministru socialist să nu vrăjească întreaga lume burgheză cu cuvîntările lui despre colaborarea dintre clase? De ce să nu rămînă el în guvern chiar și după ce asasinarea muncitorilor de către jandarmi a dovedit pentru a suta și a mia oară adevăratul caracter al colaborării democratice dintre clase? De ce să nu participe personal la primirea țarului, căruia acum socialiștii francezi nu-i mai spun altfel decît erou al cnutului, al spînzurătorii și al deportării (knouteur, pendeur et déportateur)? Și răsplata pentru această nespusă înjosire a socialismului care se scuipe singur în obraz în fața întregii lumi, pentru pervertirea conștiinței socialiste a maselor muncitoare — a singurei baze care ne poate asigura victoria —, răsplata pentru aceasta o constituie niște *proiecte* bombastice de reforme mizere, atît de mizere încît chiar și de la guvernele burgheze se putea obține mai mult!

Numai cine închide dinadins ochii poate să nu vadă că noul curent „critic“ din cadrul socialismului nu este altceva decît o nouă varietate a *oportunismului*. Și dacă judecăm oamenii nu după uniforma strălucitoare pe care

și-au pus-o singuri, nu după titlul răsunător pe care și l-au luat ei înșiși, ci după ceea ce fac și după ceea ce propovăduiesc ei în realitate, — atunci este limpede că „libertatea criticii“ înseamnă libertatea curentului oportunist în cadrul social-democrației, libertatea de a transforma social-democrația într-un partid democratic al reformelor, libertatea de a infiltra în socialism idei burgheze și elemente burgheze.

Libertatea e un cuvânt mareț, dar sub steagul libertății industriei au fost duse cele mai prădalnice războaie, sub steagul libertății muncii au fost jefuiți oamenii muncii. Aceeași falsitate launtrică se găsește și în folosirea actuală a expresiei „libertatea criticii“. Niște oameni cu adevărat convinși că au făcut să progreseze știința ar cere nu libertatea noilor concepții de a ființa alături de cele vechi, ci înlocuirea acestora din urmă prin cele dintii. Iar vociferările care se aud astăzi: „trăiască libertatea criticii!“ prea ne fac să ne gândim la basmul cu butoiul gol.

Noi înaintăm în grup compact pe un drum abrupt și anevoios, ținându-ne strâns de mână. Sîntem înconjurați din toate părțile de dușmani și mai totdeauna sîntem nevoiți să pășim sub focul lor. Ne-am unit de bunăvoie, tocmai pentru a lupta împotriva dușmanilor și a nu aluneca în mlaștina vecină, ai cărei locuitori de la bun început ne-au reproșat că ne-am unit într-un grup deosebit, alegînd calea luptei, și nu a împăciuirii. Și iată că unii dintre noi încep să strige: să intrăm în această mlaștină! Iar cînd sînt muștrați, răspund: cît sînteți de înapoiți! Cum nu vă e rușine să ne contestați libertatea de a vă chema pe un drum mai bun! — O, da, domnilor, sînteți liberi nu numai să ne chemați, dar și să vă duceți unde vă place, fie chiar și în mlaștină; ba chiar sîntem de părere că adevăratul vostru loc e tocmai în mlaștină, și sîntem gata să facem tot ce ne stă în putință ca să vă ajutăm să vă mutați acolo. Numai că trebuie să dați drumul mîinilor noastre, să nu vă agățați de noi și să nu întinați marețul cuvînt de libertate, fiindcă și noi sîntem „liberi“ să mergem unde vrem, sîntem liberi să luptăm nu numai împotriva mlaștinei, ci și împotriva acelor care cotesc spre mlaștină!

b) NOII APĂRĂTORI AI „LIBERTĂȚII CRITICII“

Și iată că tocmai lozinca aceasta („libertatea criticii“) este solemn proclamată în ultima vreme de către „Rabocce Delo“ (nr. 10), organul „Uniunii social-democraților ruși“¹³ din străinătate, și nu ca un postulat teoretic, ci ca o cerință politică, ca răspuns la întrebarea: „e oare cu putință unificarea organizațiilor social-democrate care activează în străinătate?“ — „Pentru o unificare trainică este nevoie de libertatea criticii“ (pag. 36).

Din această declarație decurg două concluzii absolut precise: 1. „Rabocce Delo“ ia apărarea curentului oportunist din cadrul social-democrației internaționale în general; 2. „Rabocce Delo“ revendică libertatea oportunismului în rîndurile social-democrației ruse. Să examinăm aceste concluzii.

Revistei „Rabocce Delo“ îi displace „îndeosebi“ „tendința ziarelor «Iskra» și «Zarea»¹⁴ de a proroci o ruptură între *Muntele* și *Gironda*¹⁵ social-democrației internaționale“*.

„În general — scrie B. Kricevski, redactor al revistei „Rabocce Delo“ —, credem că a vorbi despre un *Munte* și o *Girondă* în rîndurile social-democrației înseamnă a face o analogie istorică superficială, care pare stranie atunci cînd iese din pana unui marxist: *Muntele* și *Gironda* nu reprezentau temperamente sau curente de gîndire diferite, cum ar putea să creadă istoricii-ideologi, ci clase sau pături diferite — burghezia mijlocie pe de o parte și mica burghezie și proletariatul pe de altă parte. Or, în mișcarea socialistă contemporană nu există o ciocnire a unor interese de clasă; mișcarea în întregul ei, în *toate* (subliniat de B. Kr.) varietățile ei, inclusiv bernsteinienii cei mai înveterați, se situează pe terenul intereselor de clasă ale proletariatului, al luptei lui de clasă pentru eliberarea politică și economică“ (pag. 32—33).

Îndrăznează afirmație! Oare B. Kricevski n-a auzit de faptul de mult relevat că tocmai participarea pe scară largă a *păturii* „titraților“ la mișcarea socialistă din ultimii ani

* Comparația între cele două curente din rîndurile proletariatului revoluționar (curentul revoluționar și cel oportunist) și cele două curente din rîndurile burgheziei revoluționare din secolul al XVIII-lea (curentul iacobin — „*Muntele*“ — și curentul girondin) a fost făcută în articolul de fond din nr. 2 al „*Iskrei*“ (februarie 1901). Autorul acestui articol este Plehanov. Și cadeșilor, și „bezzaglavșilor“¹⁶, și menșevicilor pînă în ziua de azi le place foarte mult să vorbească despre „iacobinismul“ din social-democrația rusă. Cît despre faptul că Plehanov a fost primul care a lansat această noțiune împotriva aripii drepte a social-democrației — acest lucru ei preferă să-l treacă astăzi sub tăcere sau să-l... uite. (Nota autorului la ediția din 1907. — *Nota red.*)

a făcut posibilă o răspîndire atît de rapidă a bernsteinismului? Și mai ales: pe ce își întemeiază autorul nostru părerea că și „bersteinienii cei mai înveterați“ se situează pe terenul luptei de clasă pentru eliberarea politică și economică a proletariatului? Nu se știe. Apărarea fără rezerve a bernsteinienilor celor mai înveterați nu se sprijină absolut pe nici un argument și pe nici un considerent. Autorul crede, probabil, că de vreme ce el repetă ceea ce spun înșiși bernsteinienii cei mai înveterați despre ei, afirmația lui nu mai are nevoie de dovezi. Dar se poate oare închipui ceva mai „superficial“ decît această apreciere a unui întreg curent pe baza celor ce spun despre ei reprezentanții înșiși ai acestui curent? Se poate oare închipui ceva mai superficial decît „morala“, pe care o întîlnim mai departe, cu privire la două tipuri sau căi diferite și chiar diametral opuse ale dezvoltării partidului (pag. 34—35 din „Rabocee Delo“)? Social-democrații germani, vedeți dv., admit deplina libertate a criticii, pe cînd francezii n-o admit, și tocmai din exemplul lor se vede tot „răul intoleranței“.

Tocmai din exemplul lui B. Kricevski — răspundem noi la aceasta — putem vedea că uneori își zic marxîști oameni care privesc istoria literalmente „à la llovaiski“. Pentru a explica unitatea partidului socialist german și fărîmițarea celui francez, nu e nicidecum nevoie să scotocești particularitățile istoriei celor două țări, să confrunți condițiile semiabsolutismului militar cu cele ale parlamentarismului republican, să analizezi urmările Comunei și ale legii excepționale împotriva socialiștilor ¹⁷, să compari viața economică și dezvoltarea economică, să-ți amintești că „creșterea nemaipomenită a social-democrației germane“ a fost însoțită de o luptă energetică, fără precedent în istoria socialismului, nu numai împotriva rătăcirilor teoretice (Mühlberger, Dühring *, socialiștii de catedră ²⁰), ci și

* Atunci cînd Engels l-a atacat pe Dühring, un număr destul de mare de reprezentanți ai social-democrației germane înclinau spre concepțiile acestuia din urmă, și asupra lui Engels a început să plouă cu acuzații de vehemență, de intoleranță, de polemică netovărășească etc. chiar și în mod public, la congresul partidului. Most și țovarășii săi au propus (la congresul din 1877 ¹⁸) să nu se publice în „Vorwärts“ ¹⁹ articolele lui Engels, întrucît „nu prezintă interes pentru imensa majoritate a cititorilor“, iar Vahlteich a declarat că publicarea acestor articole a făcut un mare rău partidului, că Dühring a adus și el servicii social-democrației: „noi trebuie să-i folosim

împotriva celor tactice (Lassalle) etc. etc. Toate acestea sînt de prisos! Francezii se ceartă fiindcă sînt intoleranți, germanii sînt uniți fiindcă sînt băieți cumiști.

Și observați că prin această extraordinară profunzime de gîndire „se înlătură“ faptul care răstoarnă cu totul apărarea bernsteinienilor. *Se situează* ei oare pe terenul luptei de clasă a proletariatului? Această problemă poate fi dezlegată definitiv și irevocabil numai de experiența istorică. Prin urmare, în această privință cea mai mare însemnătate o are tocmai exemplul Franței, singura țară în care bernsteinienii au încercat să stea pe propriile lor picioare, fiind aprobați cu căldură de colegii lor germani (iar în parte și de oportuniștii ruși: vezi „Rabocce Delo“ nr. 2—3, pag. 83—84). Referirea la „intoleranța“ francezilor — în afară de semnificația ei „istorică“ (în sens nozdrevian) — se dovedește a fi pur și simplu o încercare de a cocoloși prin vorbe mînioase niște fapte foarte neplăcute.

Dar nici pe germani n-avem de gînd să-i dăruim lui B. Kricevski și celorlalți numeroși apărători ai „libertății criticii“. Dacă „bersteinienii cei mai înveterați“ mai sînt încă tolerați în rîndurile partidului german, ei sînt tolerați numai în măsura în care se supun rezoluției de la Hanovra, care a respins cu hotărîre „corectările“ lui Bernstein²¹, și celei de la Lübeck, care (cu tot caracterul ei diplomatic) conține un avertisment direct la adresa lui Bernstein²². Se poate discuta, din punct de vedere al intereselor partidului german, în ce măsură diplomația aceasta a fost la locul ei, dacă în cazul de față o pace strîmbă e mai bună decît o ceartă dreaptă; într-un cuvînt, pot exista păreri deosebite în aprecierea justeței unui *mod* sau a altuia de a respinge bernsteinismul; dar nu se poate ignora faptul că partidul german *a respins* în două rînduri bernsteinismul. De aceea a socoti că exemplul germanilor este o confirmare a tezei potrivit căreia „bersteinienii cei mai înveterați se situează pe terenul luptei de clasă a proletariatului pentru eliberarea

pe toți în interesul partidului, iar dacă profesorii polemizează între ei, nu în «Vorwärts» trebuie să-și găsească locul asemenea polemici“ („Vorwärts“ nr. 65 din 6 iunie 1877). După cum vedeți, este și acesta un exemplu de apărare a „libertății criticii“. Și n-ar strica de loc dacă criticii noștri legali și oportuniștii noștri ilegali, cărora le place atît de mult să se refere la germani, ar reflecta puțin asupra acestui exemplu!

lui economică și politică“ înseamnă a nu înțelege de loc ceea ce se petrece în văzul tuturor*.

Mai mult. După cum am mai arătat, revista „Rabocee Delo“ prezintă în fața social-democrației *rușe* cerința „libertății criticii“ și susține bernsteinismul. Se vede treaba că ea a ajuns la convingerea că „criticii“ și bernsteinienii noștri au fost jigniți pe nedrept. Dar care anume? De către cine? Unde? Când? Și în ce a constatat această nedreptățire? Asupra acestei chestiuni „Rabocee Delo“ păstrează tăcerea și nu mai pomenește nici măcar o singură dată de vreun critic sau bernsteinian rus! Nu ne rămân decît două presupuneri posibile. Ori partea jignită pe nedrept nu e altcineva decît însăși „Rabocee Delo“ (ceea ce se confirmă prin aceea că în amîndouă articolele din nr. 10 se vorbește numai despre jignirile pe care „Zarea“ și „Iskra“ le-au adus revistei „Rabocee Delo“). Dar atunci cum se explică faptul straniu că „Rabocee Delo“, care întotdeauna s-a lepădat cu atîta îndîrjire de orice solidaritate cu bernsteinismul, n-a găsit altă modalitate de a se apăra decît punînd o vorbă bună în favoarea „bernsteinienilor celor mai înveterați“ și a libertății criticii? Ori jignite pe nedrept au fost alte persoane. Atunci care pot fi motivele care au îndemnat-o să le treacă sub tăcere?

Vedem deci că „Rabocee Delo“ continuă același joc de-a v-ați ascunselea pe care l-a practicat (așa cum vom arăta mai jos) chiar de la apariția ei. Și apoi observați această primă folosire efectivă a mult trîmbițatei „liberatea criticii“. În realitate, ea s-a redus imediat nu numai la lipsa oricărei critici,

* Trebuie să remarcăm că, în problema bernsteinismului din partidul german, „Rabocee Delo“ s-a mărginit întotdeauna la o simplă înșirare a faptelor, „abținîndu-se“ cu desăvîrșire de la a face aprecieri proprii asupra lor. Vezi, de pildă, în nr. 2—3, pag. 66, relatările despre Congresul de la Stuttgart¹⁸; toate divergențele sînt reduse la „tactică“, făcîndu-se doar constatarea că imensa majoritate a rămas credincioasă vechii tactici revoluționare. Sau în nr. 4—5, pag. 25 și urm. — o simplă expunere a cuvîntărilor rostite la Congresul de la Hanovra și reproducerea rezoluției lui Bebel; expunerea și critica vederilor lui Bernstein sînt amîinate și de astă dată (ca și în nr. 2—3) „sine die“. E curios că la pag. 33 din nr. 4—5 putem citi: „...de partea concepțiilor expuse de Bebel se situează imensa majoritate a congresului“, iar ceva mai jos: „...David a susținut concepțiile lui Bernstein... Înainte de toate, el a căutat să dovedească că... Bernstein și prietenii lui se situează totuși (sic!) pe terenul luptei de clasă...“ Aceste cuvinte au fost scrise în decembrie 1899, iar în septembrie 1901 „Rabocee Delo“ nu mai crede, probabil, în justetea concepțiilor lui Bebel și repetă părerea lui David ca fiind propria ei părere!

dar și la lipsa, în general, a oricărei judecăți independente. Aceași „Rabocee Delo“ care trece sub tăcere bernsteinismul rus ca pe o boală secretă (după expresia fericită a lui Starover²⁴), pentru lecuirea acestei boli propune *să se copieze pur și simplu* ultima rețetă germană împotriva varietății germane a bolii! În locul libertății criticii, o imitare servilă... mai rău chiar: o maimuțareală! Oportunismul internațional din zilele noastre, care are pretutindeni același conținut social-politic, se manifestă într-o varietate sau alta, în funcție de particularitățile naționale. Într-o țară, grupul oportuniștilor a acționat de multă vreme sub un steag propriu; în alta, oportuniștii, desconsiderând teoria, au dus în practică politica radical-socialiștilor; într-o a treia, câțiva membri ai partidului revoluționar au dezertat în lagărul oportunismului și caută să-și atingă scopurile nu printr-o luptă fățișă pentru principii și pentru o tactică nouă, ci încetul cu încetul, pe nesimțite, printr-o corupere treptată și, dacă putem spune așa, nepedepsită a partidului lor; într-o a patra, transfugi de același soi folosesc aceleași procedee în bezna sclaviei politice, stabilind un raport cu totul original între activitatea „legală“ și cea „ilegală“ etc. Să te apuci însă să vorbești de libertatea criticii și a bernsteinismului ca de o condiție a unirii social-democraților *ruși* și, în același timp, să nu cercetezi prin ce anume s-a manifestat și ce roade specifice a dat bernsteinismul *rus*, — aceasta înseamnă să te apuci să vorbești pentru a nu spune nimic.

Să încercăm deci noi să spunem, fie și numai în câteva cuvinte, ceea ce „Rabocee Delo“ n-a voit să spună (sau, poate, nici n-a putut să înțeleagă).

c) CRITICA ÎN RUSIA

Din punctul de vedere de care ne ocupăm, principala particularitate a Rusiei constă în faptul că, pe de o parte, *însuși începutul* mișcării muncitorești spontane și, pe de altă parte, cotitura spre marxism a opiniei publice progresiste au fost marcate prin unirea unor elemente vădit eterogene sub un steag comun și în vederea luptei împotriva dușmanului comun (concepția social-politică învechită). Ne

referim la luna de miere a „marxismului legal“. Acesta a fost în general un fenomen extrem de original, în a cărei posibilitate n-ar fi putut să creadă nimeni în deceniul al 9-lea sau începutul ultimului deceniu al secolului trecut. Într-o țară absolutistă, cu o presă complet încătușată, în epoca unei reacțiuni politice feroce, care prigonea pînă și cele mai slabe manifestări de nemulțumire politică și de protest, își croiește pe neașteptate drum, într-o literatură *supusă cenzurii*, teoria marxismului revoluționar, expusă într-o limbă esopică, dar inteligibilă pentru toți cei pe care aceasta „îi interesează.“ Guvernul era obișnuit să considere primejdioasă numai teoria curentului „Narodnaia Volea“ (revoluționar), și neobservînd, cum se întîmplă de obicei, evoluția ei launtrică, se bucura de *orice* critică îndreptată împotriva acestei teorii. Pînă să-și dea seama guvernul, pînă cînd armata greoaie a cenzorilor și a jandarmilor să descopere pe noul dușman și să se năpustească asupra lui, a trecut o bună bucată de vreme (după socoteala noastră rusească). Și în timpul acesta apăreau una după alta cărți marxiste, se fondau reviste și ziare marxiste, toți deveneau, pe capete, marxști, marxștii erau tămîiați, marxștilor li se făcea curte, editorii erau încîntați de cererea neobișnuit de mare de cărți marxiste. E de la sine înțeles că printre marxștii începători înconjurați de această atmosferă amețitoare erau și destui din categoria unui „scriitor căruia i s-au urcat fumuri în cap“...²⁵

În prezent despre această perioadă se poate vorbi cu calm, ca de una care aparține trecutului. Nu este pentru nimeni un secret că înflorirea de scurtă durată a marxismului la suprafața literaturii noastre a fost determinată de alianța unor elemente extremiste cu elemente foarte moderate. În fond, aceștia din urmă erau democrați burghezi și această concluzie (confirmată pînă la evidență de evoluția lor „critică“ ulterioară), s-a impus unora încă de pe vremea cînd „alianța“ era intactă*.

Și dacă așa stau lucrurile, oare cea mai mare răspundere pentru „confuzia“ de mai tîrziu nu o poartă tocmai social-democrații revoluționari care au intrat în această alianță

* Aluzie la articolul publicat înainte de K. Tulin împotriva lui Struve, articol alcătuit dintr-un referat intitulat: „Oglindirea marxismului în literatura burgheză“. Vezi prefața ²⁶. (Nota autorului la ediția din 1907. — Nota red.)

cu viitorii „critici“? Această întrebare, împreună cu răspunsul afirmativ, o auzim uneori din partea unor oameni care privesc problema într-un mod peste măsură de simplist. Dar acești oameni n-au cîtuși de puțin dreptate. Numai cine nu este sigur de el însuși se poate teme de alianțe vremelnice, fie chiar și cu oameni nesiguri; nici un partid politic n-ar putea exista fără asemenea alianțe. Iar unirea cu marxiștii legali a fost, în felul ei, prima alianță într-adevăr politică a social-democrației ruse. Datorită acestei alianțe s-a ajuns uimitor de repede la victoria asupra narodnicismului și la o foarte mare răspîndire în lărgime a ideilor marxiste (deși într-o formă vulgarizată). De altfel, alianța n-a fost încheiată chiar fără nici un fel de „condiții“. Dovadă: culegerea marxistă „Materiale cu privire la problema dezvoltării economice a Rusiei“, care a fost arsă de cenzură în 1895. Dacă acordul pe tărîm publicistic cu marxiștii legali poate fi comparat cu o alianță politică, această carte poate fi comparată cu o convenție politică.

Ruptura a fost provocată, bineînțeles, nu de faptul că „aliații“ s-au dovedit a fi democrați burghezi. Dimpotrivă, reprezentanții acestui curent sînt aliați firești și de dorit ai social-democrației, în măsura în care este vorba de sarcinile ei democratice, puse pe primul plan de situația actuală a Rusiei. Dar condiția necesară într-o asemenea alianță este ca socialiștii să aibă deplina posibilitate de a dezvălui în fața clasei muncitoare contradicția antagonistă dintre interesele ei și interesele burgheziei. Or, bernsteinismul și curentul „critic“, la care au aderat pe capete majoritatea marxiștilor legali, au făcut să dispară această posibilitate și au pervertit conștiința socialistă, vulgarizînd marxismul, propovăduind teoria atenuării contradicțiilor sociale, declarînd că ideea revoluției sociale și a dictaturii proletariatului este o absurditate, reducînd mișcarea muncitorească și lupta de clasă la un trade-unionism îngust și la o luptă „realistă“ pentru reforme mărunte și treptate. Aceasta echivala pe deplin cu negarea, din partea democrației burgheze, a dreptului socialismului la independență și, prin urmare, a dreptului său la existență; aceasta însemna în practică tendința de a face din mișcarea muncitorească, aflată în faza de început, un apendice al liberalilor.

Se-nțelege că în asemenea condiții ruptura era necesară. Dar particularitatea „originală“ a Rusiei și-a găsit expresia în faptul că această ruptură a însemnat pur și simplu îndepărtarea social-democraților din publicistica „legală“, cea mai accesibilă tuturor și cea mai răspândită. În această publicistică s-au cuibărit „foștii marxiști“, care au pornit la atac „sub semnul criticii“ și au dobândit aproape monopolul „executării“ marxismului. Strigătele de „jos ortodoxia“ și „trăiască libertatea criticii“ (pe care le-a reluat acum „Rabocce Delo“) au devenit dintr-o dată o modă. Și acestei mode nu i-au rezistat nici cenzorii, nici jandarmii, după cum se vede din asemenea fapte ca apariția a *trei* ediții în limba rusă a cărții celebrului Bernstein²⁷ (de o celebritate herostratică), sau ca recomandarea de către Zubatov a cărților lui Bernstein, ale d-lui Prokopovici etc. („Iskra“ nr. 10)²⁸. Social-democraților le revenea acum sarcina de a lupta împotriva noului curent, sarcină destul de grea ca atare și pe care piedici pur exterioare o făceau nespuse de grea. Dar acest curent nu se limita la domeniul publicisticii. Cotitura spre „critică“ a fost însoțită de înclinarea spre „economism“ a social-democraților practicieni.

Cum a apărut și a devenit tot mai strânsă legătura și interdependența dintre critica legală și „economismul“ ilegal, această problemă interesantă ar putea forma obiectul unui articol separat. Noi ne mulțumim să relevăm aici existența neîndoielnică a acestei legături: Faimosul „Credo“* și-a dobândit o celebritate bine meritată, tocmai pentru că a formulat fățiș această legătură și a divulgat tendința politică fundamentală a „economismului“: muncitorii să ducă lupta economică (mai exact ar fi să se spună: lupta trade-unionistă, căci aceasta cuprinde și politica specific muncitorească), iar intelectualii marxiști să se contopească cu liberalii în vederea „luptei“ politice. Activitatea trade-unionistă „în rîndurile poporului“ a însemnat îndeplinirea primei jumătăți, iar critica legală îndeplinirea celei de-a doua jumătăți a acestei sarcini. Această declarație a fost o armă atât de minunată împotriva „economismului“, încît, dacă „Credo“ n-ar fi existat, el ar fi trebuit inventat.

* — simbol al credinței, program, expunerea concepției despre lume. — *Nota trad.*

„Credo“ n-a fost născocit, dar a fost publicat fără voia, ba poate chiar împotriva voinței autorilor lui. În orice caz, autorul acestor rînduri, care a luat parte la publicarea noului „program“*, a avut prilejul să audă plîngeri și imputări în legătură cu faptul că rezumatul concepțiilor oratorilor, făcut de ei, a fost răspîndit în copie, că i s-a dat eticheta de „Credo“ și că a apărut chiar în presă împreună cu protestul! Amintim de acest episod pentru că el dezvăluie o trăsătură extrem de curioasă a „economismului“ nostru: frica de publicitate. Aceasta e trăsătura caracteristică a „economismului“ în general și nu numai a autorilor „Credo“-ului; trăsătura aceasta au manifestat-o atît „Raboceaia Misl“³¹, adeptul cel mai fățiș și cel mai cinstit al „economismului“, cît și „Rabocee Delo“ (pe care l-a indignat publicarea documentelor „economiste“ în „Vademecum“**) și Comitetul din Kiev, care n-a vrut acum doi ani să încuviințeze ca „Profession de foi“³³ a lui să fie publicată împreună cu dezmințirea scrisă împotriva ei***, și încă mulți, mulți reprezentanți ai „economismului“.

Această teamă de critică pe care o manifestă adepții libertății criticii nu poate fi explicată numai prin șiretenie (deși pe ici, pe colo nu lipsește, fără îndoială, nici șiretenia: nu e prudent să expui mlădițele încă fragede ale noului curent la un atac din partea adversarilor!). Nu! Cei mai mulți economiști sînt absolut sinceri în ostilitatea cu care privesc (și, dată fiind esența „economismului“, trebuie să privească) orice dispute teoretice, divergențe fracționiste, probleme politice ample, proiecte de a organiza pe revoluționari etc. „Toate acestea ar trebui să fie lăsate pe seama străinătății!“ — îmi spunea o dată un economist destul de consecvent, și prin aceasta el exprimă o părere foarte răspîndită (și de asemenea pur trade-unionistă): ceea ce ne interesează pe

* Este vorba de *protestul celor 17* împotriva „Credo“-ului. Autorul rîndurilor de față a luat parte la întocmirea acestui protest (la sfîrșitul anului 1899). Protestul a fost tipărit împreună cu „Credo“ în străinătate, în primăvara anului 1900³². În prezent, din articolul doamnei Kuskova (publicat, pare-se, în revista „*Bilos*“³³) s-a aflat că ea a fost autoarea „Credo“-ului și că dintre „economistii“ aflați în străinătate în acea vreme, d-l Prokopovici a jucat un rol foarte important. (Nota autorului la ediția din 1907. — *Nota red.*)

** — în „*Călăuza*“³⁴. — *Nota trad.*

*** După cite știm, între timp compoziția Comitetului din Kiev s-a schimbat.

noi este mișcarea muncitorească, organizațiile muncitorești de aici, de la noi; toate celelalte sînt plăsmuiri ale doctrinilor, o „supraapreciere a ideologiei“, cum s-au exprimat autorii scrisorii din nr. 12 al „Iskrei“ în unison cu nr. 10 al revistei „Rabocee Delo“.

Acum se pune întrebarea: date fiind aceste particularități ale „criticii“ ruse și ale bernsteinismului rus, care trebuia să fie sarcina acelor care voiau, în fapt, și nu numai în vorbe, să fie adversari ai oportunistului? În primul rînd, ei trebuiau să se îngrijească de reluarea acelei munci teoretice care, abia începută în epoca marxismului legal, a căzut acum din nou în sarcina militanților ilegali; fără o asemenea muncă, dezvoltarea cu succes a mișcării era cu neputință. În al doilea rînd, trebuiau să pornească o luptă activă împotriva „criticii“ legale, care pervertește profund mințile. În al treilea rînd, trebuiau să pornească o luptă activă împotriva haosului și șovăielilor din cadrul mișcării practice, demascînd și respingînd toate încercările de a diminua, conștient sau inconștient, programul nostru și tactica noastră.

Că „Rabocee Delo“ n-a făcut nimic din toate acestea, asta se știe, — și, mai jos, noi vom trebui să lămurim în amănunt, sub aspectele cele mai diferite, acest adevăr cunoscut. Acum vrem numai să arătăm în ce contradicție flagrantă este cerința de „libertate a criticii“ cu particularitățile criticii de la noi și ale „economismului“ rus. Într-adevăr, aruncați o privire asupra textului rezoluției prin care „Uniunea social-democraților ruși din străinătate“ a aprobat punctul de vedere al revistei „Rabocee Delo“.

„În vederea dezvoltării ideologice continue a social-democrației, considerăm ca absolut necesară libertatea de a critica teoria social-democrației în publicistica de partid, în măsura în care această critică nu vine în contradicție cu caracterul de clasă și revoluționar al acestei teorii!“ („Două congrese“, pag. 10).

Și motivarea: rezoluția „coincide în prima ei parte cu rezoluția Parteitag-ului de la Lübeck în legătură cu Bernstein“. . . În naivitatea lor, „aliații“ nici nu-și dau seama ce testimonium paupertatis (certificat de paupertate) își dau ei singuri prin această copiere! . . . „dar. . . în a doua parte a ei îngrădește cu mai multă rigurozitate libertatea criticii decît a făcut-o Parteitag-ul de la Lübeck“.

Așadar, rezoluția „Uniunii“ e îndreptată împotriva bernsteinienilor ruși? Altfel ar fi cu desăvârșire absurd să se refere la Lübeck! Dar nu este adevărat că ea „îngrădește cu rigurozitate libertatea criticii“. Prin rezoluția lor de la Hanovra, germanii au respins punct cu punct *tocmai acele* corectări pe care le propusese Bernstein, iar prin rezoluția de la Lübeck i-au dat lui *Bernstein personal* un avertisment, menționându-i numele în rezoluție. Pe cînd „liberii“ noștri imitatori nu fac *nici cea mai mică aluzie la nici una* dintre manifestările specifice ale „criticii“ ruse și ale „economismului“ rus; dată fiind această trecere sub tăcere, simpla referire la caracterul de clasă și revoluționar al teoriei lasă mult mai mult loc interpretărilor false, mai ales dacă „Uniunea“ refuză să încadreze în oportunism „așa-zisul economism“ („Două congrese“, pag. 8, punctul I). Dar aceasta numai în treacăt. Important este însă faptul că în Germania și în Rusia pozițiile oportuniștilor față de social-democrații revoluționari sînt diametral opuse. În Germania, social-democrații revoluționari se pronunță, după cum se știe, pentru menținerea a ceea ce există: pentru vechiul program și pentru vechea tactică, cunoscute de toți și pe care o experiență de cîteva decenii le-au lămurit în toate amănunțele. „Criticii“ însă vor să introducă schimbări, și cum ei alcătuiesc o minoritate infimă, iar tendințele lor revizioniste sînt foarte timide, se pot înțelege motivele pentru care majoritatea se mărginește la o simplă respingere a „inovației“. Pe cînd la noi, în Rusia, criticii și „economiiștii“ sînt aceia care susțin menținerea a ceea ce există: „criticii“ vor să fie considerați în continuare mariști și să li se asigure „libertatea criticii“ de care s-au folosit pînă acum în toate sensurile (căci, în fond, ei niciodată n-au recunoscut nici un fel de legătură *de partid* * și nici

* Chiar și numai această lipsă a unei legături de partid legale și a unei tradiții de partid constituie o deosebire cardinală între Rusia și Germania, o deosebire care ar trebui să pună în gardă pe orice socialist cu judecată împotriva unei imități orbești. Or, iată o pildă din care se vede pînă unde poate ajunge „libertatea criticii“ în Rusia. Criticul rus d-l Bulgakov face următoarea mustrare criticului austriac Hertz: „Cu toată independența concluziilor sale, e evident totuși că în punctul acesta (cu privire la cooperare) Hertz rămîne prea legat de părerile partidului său, și, fiind în dezacord în probleme de amănunt, nu se hotărăște să se despartă de principiul comun“ („Capitalism și agricultură“, vol. II, pag. 287). Supusul unei țări înrobite politicește, în care ^{1.000} din populație e pervertită pînă în măduva oaselor de servilismul politic și de o abso-

n-a existat la noi un organ de partid unanim recunoscut care să fi putut „să îngrădească“ măcar cu un sfat libertatea criticii); „economiștii“ vor ca revoluționarii să recunoască „drepturile depline ale mișcării prezente“ („Rabocee Delo“ nr. 10, pag. 25), adică „legitimitatea“ existenței a ceea ce există; ei vor ca „ideologii“ să nu încerce „să abată“ mișcarea de pe drumul care „e determinat de interacțiunea dintre elementele materiale și mediul material“ („Scrisoarea“ din nr. 12 al „Iskrei“); ei vor să se admită că este de dorit să se ducă „singura“ luptă „pe care muncitorii au posibilitatea s-o ducă în împrejurările date“ și că posibilă este acea luptă „pe care aceștia o duc în realitate în momentul de față“ („Suplimentul special al ziarului «Raboceaia Mîsl»“, pag. 14). Dimpotrivă, noi, social-democrații revoluționari, sîntem nemulțumiți de această ploconeală în fața spontaneității, adică în fața a ceea ce există „în momentul de față“; noi cerem schimbarea tacticii dominante în ultimii ani; declarăm că „înainte de a ne uni și pentru a ne uni, trebuie să ne delimităm în mod categoric și riguros“ (din declarația cu privire la editarea „Iskrei“) *. Într-un cuvînt, germanii rămîn la ceea ce există și resping orice schimbare, pe cînd noi cerem schimbarea celor existente, respingînd ploconeala și resemnarea în fața lor.

„Liberii“ noștri copiiști de rezoluții ale germanilor au scăpat din vedere această „mică“ diferență!

d) ENGELS DESPRE ÎNSEMNĂTATEA LUPTEI TEORETICE

„Dogmatismul, doctrinarismul“, „anchilozarea partidului — pedeapsă inevitabilă pentru încătușarea gîndirii“ — iată dușmanii împotriva cărora campionii „libertății criticii“ duc o luptă cavalerescă în „Rabocee Delo“. — Sîntem foarte bucuroși că această problemă a fost pusă la ordinea zilei și am propune numai să fie completată cu o altă problemă:

lută lipsă de înțelegere a onoarei de partid și a legăturii de partid, îl mustră cu aroganță pe cetățeanul unui stat constituțional că e prea „legat de părerile partidului“! Numai asta le și rămîne organizațiilor noastre ilegale, să se apuce să întocmească rezoluții asupra libertății criticii...

* Vezi *V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 349. — *Nota red.*

Dar judecători cine sînt?

Avem în fața noastră două declarații cu privire la editarea de publicații. Prima este „Programul organului periodic al Uniunii social-democraților ruși «Rabocee Delo»“ (extras din „Rabocee Delo“ nr. 1). Cealaltă este „Declarația cu privire la reluarea activității publicistice a grupului «Eliberarea muncii»“³⁴. Ambele datează din anul 1899, cînd „criza marxismului“ se afla de mult la ordinea zilei. Și ce se constată? În zadar ați căuta în prima declarație vreo indicație cu privire la această criză și o expunere precisă a poziției pe care noul organ intenționează s-o adopte în această problemă. Despre activitatea teoretică și sarcinile ei esențiale în momentul de față nu găsim nici un cuvînt, nici în acest program, nici în completările lui adoptate de Congresul al treilea al „Uniunii“ în 1901³⁵ („Două congrese“, pag. 15—18). În tot acest răstimp redacția revistei „Rabocee Delo“ a lăsat la o parte problemele teoretice, cu toate că ele frămîntau pe toți social-democrații din lumea întregă.

Cealaltă declarație, dimpotrivă, vorbește înainte de toate despre slăbirea în ultimii ani a interesului pentru teorie, cerînd insistent să se dea „toată atenția laturii teoretice a mișcării revoluționare a proletariatului“ și îndemnînd la o „critică necruțătoare a tendințelor bernsteiniene și a celorlalte tendințe antirevoluționare“ din mișcarea noastră. Numele apărute ale publicației „Zarea“ sînt o dovadă de felul cum s-a îndeplinit acest program.

Vedem, prin urmare, că frazele răsunătoare împotriva anchilozării gîndirii etc. ascund o lipsă de preocupare și o neputință în ceea ce privește dezvoltarea gîndirii teoretice. Exemplul social-democraților ruși ilustrează cum nu se poate mai pregnant un fenomen european general (de mult semnalat și de marxistii germani), și anume că faimoasa libertate a criticii înseamnă nu înlocuirea unei teorii prin alta, ci o renunțare la orice teorie unitară și bine chibzuită, înseamnă eclectism și lipsă de principii. Cine cunoaște cît de cît situația de fapt a mișcării noastre nu poate să nu vadă că larga răspîndire a marxismului a fost însoțită de o oarecare scădere a nivelului teoretic. La mișcare, avînd în vedere însemnătatea ei practică și succesele ei practice,

au aderat mulți oameni foarte puțin sau chiar de loc pregătiți teoreticește. De aceea ne putem da seama de ce lipsă de tact dă dovadă „Rabocee Delo“ atunci când, cu un aer triumfător, invocă cuvintele lui Marx: „fiecare pas făcut de mișcarea reală este mai important decît o duzină de programe“³⁶. A repeta aceste cuvinte într-o epocă de disensiuni teoretice este ca și cum cineva, văzînd un cortegiul funebru, ar striga: „azi unul, mîine zece!“ De altfel cuvintele de mai sus sînt luate din scrisoarea lui Marx în legătură cu programul de la Gotha³⁷, scrisoare în care el *condamnă cu vehemență* eclecticismul în formularea principiilor: dacă trebuie să vă uniți — scria Marx fruntașilor partidului —, atunci încheiați acorduri în vederea atingerii scopurilor practice ale mișcării, dar nu vă pretați la o tîrguială cu principiile, nu faceți „concesii“ teoretice. Această era ideea lui Marx; iar la noi se găsesc oameni care, în numele lui, caută să diminueze însemnătatea teoriei!

Fără teorie revoluționară nu poate să existe nici mișcare revoluționară. Oricît am insista asupra acestei idei, nu ar fi prea mult într-o perioadă cînd moda propovăduirii oportunistului merge mîna în mîna cu înclinația excesivă pentru formele cele mai înguste ale activității practice. Iar pentru social-democrația rusă însemnătatea teoriei crește datorită următoarelor trei împrejurări, care adeseori sînt date uitării: în primul rînd, faptul că partidul nostru abia se încheagă, abia își formează fizionomia și este încă departe de a-și fi încheiat socotelile cu celelalte curente ale gîndirii revoluționare care amenință să abată mișcarea de la calea cea dreaptă. Dimpotrivă, tocmai timpul din urmă a fost marcat (așa cum Akselrod le-a prezis-o de mult „economistilor“³⁸) de o înviorare a curenților revoluționare nesocial-democrate. În asemenea condiții, o greșeală, „neînsemnată“ la prima vedere, poate avea urmările cele mai dureroase, și numai niște miopi pot socoti discuțiile dintre fracțiuni și delimitarea strictă a nuanțelor ca fiind inoportune sau de prisos. De consolidarea unei „nuanțe“ sau a alteia poate să depindă viitorul social-democrației pentru ani și ani de zile.

În al doilea rînd, mișcarea social-democrată este internațională prin însăși esența ei. Aceasta înseamnă nu numai că trebuie să luptăm împotriva șovinismului național. Aceasta înseamnă că și mișcarea care începe într-o țară tînără poate fi încununată cu succes numai cu condiția ca ea să folosească experiența celorlalte țări. Pentru aceasta însă numai simpla cunoaștere a acestei experiențe sau simpla copiere a ultimelor rezoluții nu sînt suficiente. Pentru aceasta este nevoie de priceperea de a aprecia critic această experiență și de a o verifica tu însuși. Numai cine își dă seama ce proporții uriașe a luat mișcarea muncitorească contemporană și cît de mult s-a ramificat, poate înțelege ce rezerve de forțe teoretice și de experiență politică (precum și revoluționară) sînt necesare pentru îndeplinirea acestei sarcini.

În al treilea rînd, în fața social-democrației ruse se pun asemenea sarcini naționale cum nu s-au mai pus în fața nici unui alt partid socialist din lume. Vom avea prilejul mai departe să vorbim despre obligațiile politice și organizatorice pe care ni le impune sarcina de a dezrobi întregul popor de sub jugul absolutismului. Acum însă vrem numai să arătăm că *rolul de luptător de avangardă îl poate îndeplini numai un partid călăuzit de o teorie înaintată*. Iar pentru ca cititorul să-și facă o idee cît de cît concretă ce înseamnă aceasta, să-și amintească de premergătorii social-democrației ruse, Herțen, Belinski, Cernișevski și strălucita pleiadă de revoluționari din deceniul al 8-lea al secolului trecut; să se gîndească la importanța mondială pe care o capătă în prezent literatura rusă, să . . . dar e destul și atît!

Vom cita observațiile făcute în 1874 de Engels cu privire la importanța teoriei în mișcarea social-democrată. Engels consideră că există *nu două* forme ale marii lupte a social-democrației (lupta politică și cea economică) — cum e obiceiul să se considere la noi — , *ci trei, punînd alături de ele și lupta teoretică*. Sfaturile date de el mișcării muncitorești germane, care se întărise sub raport practic și politic, sînt atît de instructive din punctul de vedere al problemelor și disputelor actuale, încît nădăjduim că cititorul nu ne va lua în nume de rău acest lung extras din prefața

broșurii „Der deutsche Bauernkrieg“*, devenită de mult o mare raritate bibliografică:

„Muncitorii germani au două avantaje esențiale față de muncitorii din restul Europei. În primul rând, faptul că ei aparțin poporului cu cel mai dezvoltat spirit teoretic din Europa și că au păstrat acest spirit teoretic, pe care așa-numitele clase «culte» din Germania l-au pierdut aproape cu desăvârșire. Dacă n-ar fi fost precedat de filozofia germană, în special de filozofia lui Hegel, socialismul științific german, singurul socialism științific care a existat vreodată, n-ar fi apărut niciodată. Dacă muncitorii n-ar fi avut acest spirit teoretic, socialismul științific nu le-ar fi intrat niciodată atât de mult în sânge cum s-a întâmplat acum. Ce avantaj imens reprezintă acest fapt, o dovedește, pe de o parte, indiferența față de orice teorie, care este una dintre principalele cauze ce fac ca mișcarea muncitorească engleză să progreseze atât de încet, cu toată organizarea excelentă a diferitelor meserii, și, pe de altă parte, confuzia și șovăielile pe care le-a semănat proudhonismul, sub forma lui inițială, printre francezi și belgieni, și sub forma caricaturizată pe care i-a dat-o Bakunin — printre spanioli și italieni.

Al doilea avantaj constă în faptul că germanii au început aproape printre cei din urmă să participe la mișcarea muncitorească. După cum socialismul teoretic german nu va uita niciodată că se sprijină pe umerii lui Saint-Simon, Fourier și Owen — trei gânditori care, cu toate fanteziile și cu tot utopismul doctrinelor lor, se numără printre mințile cele mai de seamă ale tuturor timpurilor și care au anticipat în mod genial nenumărate adevăruri a căror justete noi o dovedim acum în mod științific —, tot astfel mișcarea muncitorească germană practică nu trebuie să uite niciodată că s-a dezvoltat sprijinindu-se pe mișcarea engleză și franceză, că a avut posibilitatea să beneficieze pur și simplu de experiența pe care acestea au plătit-o atât de scump, să evite acum greșelile lor, care, în majoritatea cazurilor, atunci n-au putut fi evitate. Unde am fi noi

* Dritter Abdruck. Leipzig, 1875. Verlag der Genossenschaftsbuchdruckerei („Războiul țărănesc german“. Ediția a treia, Leipzig, 1875. Editura cooperativă. — Nota trad.)

acum fără modelul trade-unionurilor engleze și al luptelor politice ale muncitorilor francezi, fără giganticul impuls pe care l-a dat în special Comuna din Paris?

Trebuie să recunoaștem că muncitorii germani au știut să folosească cu o rară pricepere avantajele situației lor. Pentru prima oară de când există o mișcare muncitorească, lupta se duce în mod unitar, coerent și sistematic în cele trei direcții ale ei: cea teoretică, cea politică și cea practic-economică (împotrivirea față de capitaliști). În acest atac, ca să zicem așa, concentric stă forța și invincibilitatea mișcării germane.

Pe de o parte, datorită situației lor avantajoase, pe de altă parte ca urmare a particularităților insulare ale mișcării engleze și înăbușirii prin violență a celei franceze, muncitorii germani au ajuns în momentul de față în fruntea luptei proletare. Cât timp le vor permite evenimentele să ocupe acest post de onoare nu se poate prevedea. Sperăm însă că, atîta timp cît îl vor ocupa, ei își vor îndeplini cum se cuvine obligațiile ce decurg de aici. Pentru aceasta este necesar un efort dublu în toate domeniile luptei și agitației. Îndeosebi va fi datoria conducătorilor de a se lămuri din ce în ce mai mult asupra tuturor problemelor teoretice; de a se elibera din ce în ce mai mult de sub influența frazelor tradiționale, care aparțin vechii concepții despre lume, și de a avea întotdeauna în vedere că, de când a devenit o știință, socialismul cere să și fie tratat ca o știință, adică să fie studiat. Ei vor trebui să depună tot mai mult zel pentru ca conștiința astfel dobîndită și mereu mai luminată să devină un bun al masei muncitorilor, iar partidul, ca și sindicatele, să devină organizații tot mai închegate. . .

. . . Dacă muncitorii germani vor merge tot astfel înainte pe acest drum, ei nu vor merge în fruntea mișcării — de altfel nici nu este în interesul mișcării ca muncitorii unei singure națiuni să meargă în fruntea ei —, dar vor ocupa un loc de cinste în rîndul luptătorilor; și dacă încercări neașteptat de grele sau evenimente mari le vor cere mai mult curaj, mai multă hotărîre și energie, ei vor fi pe deplin pregătiți pentru aceasta³⁹.

Cuvintele lui Engels s-au dovedit a fi profetice. Cîțiva ani mai tîrziu muncitorii germani au avut de înfruntat

pe neașteptate încercări grele sub forma legii excepționale împotriva socialiștilor. Și muncitorii germani le-au întimpinat într-adevăr pe deplin pregătiți și au reușit să iasă biruitori din aceste încercări.

Proletariatul rus va avea de înfruntat încercări incomparabil mai grele. El va trebui să lupte împotriva unui monstru, față de care legea excepțională dintr-o țară constituțională pare un adevărat pigmeu. Istoria a pus acum în fața noastră o sarcină imediată, care este *cea mai revoluționară* dintre toate sarcinile *imEDIATE* ale proletariatului din oricare altă țară. Îndeplinirea acestei sarcini, doborârea celui mai puternic bastion al reacțiunii nu numai europene, dar (putem spune acum) și asiatice, ar face din proletariatul rus avangarda proletariatului revoluționar internațional. Și sîntem îndreptățiți să credem că vom dobîndi acest titlu de onoare, pe care l-au meritat încă înaintașii noștri, revoluționarii din deceniul al 8-lea, dacă vom ști să insufliăm mișcării noastre, care este de o mie de ori mai largă și mai profundă, aceeași hotărîre și energie plină de abnegație.

II

SPONTANEITATEA MASELOR ȘI CONȘTIINȚA SOCIAL-DEMOCRAȚIEI

Am spus că trebuie să insufliăm mișcării noastre, care este cu mult mai largă și mai profundă decît mișcarea din deceniul al 8-lea, aceeași hotărîre și energie plină de abnegație pe care a avut-o mișcarea de atunci. Într-adevăr, pînă acum se pare că nimeni încă nu s-a îndoit de faptul că forța mișcării contemporane constă în deșteptarea maselor (și, în primul rînd, a proletariatului industrial), iar slăbiciunea ei — în neîndestulătoarea conștiință și inițiativă a conducătorilor revoluționari.

Dar în ultima vreme s-a făcut o descoperire uluitoare, care amenință să răstoarne toate părerile dominante pînă acum în problema dată. Această descoperire a fost făcută de „Rabocce Delo“, care, polemizînd cu „Iskra“ și cu „Zarea“, nu s-a mulțumit numai cu obiecții de amănunt, ci a încercat să găsească „divergenței generale“ o rădăcină

mai adîncă, și anume „aprecierea diferită a însemnătății *relative* a elementului spontan și a celui conștient « dirijat »“. Capul de acuzare al revistei „Rabocce Delo“ sună astfel: „*subaprecierea însemnătății elementului obiectiv sau spontan al dezvoltării*“*. La aceasta noi răspundem: chiar dacă polemica cu „Iskra“ și „Zarea“ n-ar avea absolut nici un alt rezultat decît acela de a fi îmboldit revista „Rabocce Delo“ să ajungă la ideea acestei „divergențe generale“, acest unic rezultat ar fi suficient pentru a ne da o mare satisfacție, căci această teză este deosebit de semnificativă și pune într-o lumină deosebit de vie întreaga esență a actualelor divergențe teoretice și politice dintre social-democrații ruși.

Iată de ce problema raportului dintre conștiință și spontaneitate prezintă un imens interes general și asupra acestei probleme trebuie să insistăm în modul cel mai amănunțit.

a) ÎNCEPUTUL AVÎNTULUI SPONTAN

În capitolul precedent am relevat că pe la mijlocul ultimului deceniu al secolului trecut atracția pentru teoria marxistă devenise *un fenomen general* în rîndurile tineretului rus cult. Un caracter tot atît de general au luat, cam tot pe atunci, și grevele muncitorești după vestitul război industrial din Petersburg din anul 1896⁴⁰. Răspîndirea lor pe tot cuprinsul Rusiei este o dovadă evidentă a adîncimii mișcării populare care lua din nou avînt. Și dacă e să vorbim de „elementul spontan“, desigur că spontană trebuie considerată în primul rînd tocmai această mișcare grevistă. Dar există spontaneitate și spontaneitate. Greve au fost în Rusia și în deceniul al 8-lea, și în al 7-lea (ba chiar și în prima jumătate a secolului al XIX-lea), însoțite de distrugerii „spontane“ de mașini etc. În comparație cu aceste „răzvrătiri“, despre grevele din anii 1890—1900 se poate spune chiar că erau „conștiente“, atît de important este pasul înainte pe care l-a făcut în acest răstîmp mișcarea muncitorească. Aceasta dovedește că „elementul spontan“ nu este în fond altceva decît *forma embrionară* a conștiinței.

* „Rabocce Delo“ nr. 10, septembrie 1901, pag. 17 și 18. Sublinierea aparține revistei „Rabocce Delo“.

Și chiar răzvrătirile primitive exprimau o oarecare trezire a conștiinței: muncitorii începeau să piardă credința străveche în imuabilitatea rînduieților care-i apăsau, începeau . . . nu zic să înțeleagă, dar să simtă necesitatea unei împotrivi colective și o rupeau hotărît cu supunerea de rob față de stăpînire. Totuși, asta era mai mult o manifestare a deznădejdiei și a dorinței de răzbunare decît o luptă. În grevele din anii 1890—1900 se observă mult mai multe licăriri de conștiință: se formulează anumite revendicări, se chibzuiește dinainte care-i momentul mai prielnic, se discută cazuri și exemple cunoscute din alte părți etc. Dacă răzvrătirile însemnau numai revolta unor oameni asupriți, în grevele sistematice își găseau expresia germenii ai luptei de clasă, dar nu mai mult decît germenii. Aceste greve, privite ca atare, reprezentau o luptă trade-unionistă, dar nu încă social-democrată; ele marcau trezirea antagonismului dintre muncitori și patroni, dar muncitorii nu aveau și nici nu puteau să aibă conștiința contradicțiilor de neîmpăcat dintre interesele lor și întreaga orînduire politică și socială actuală, adică o conștiință social-democrată. Din acest punct de vedere, grevele din anii 1890—1900, cu toate că însemnau un progres uriaș în comparație cu „răzvrătirile“, rămîneau o mișcare pur spontană.

Am spus că muncitorii *nici nu puteau să aibă* o conștiință social-democrată. Ea le putea fi adusă numai din afară. Istoria tuturor țărilor arată că numai prin forțe proprii clasa muncitoare nu-și poate forma decît o conștiință trade-unionistă, adică convingerea necesității de a se uni în sindicate, de a lupta împotriva patronilor, de a lupta pentru a obține de la guvern cutare sau cutare lege necesară muncitorilor etc. * Învățătura socialistă însă s-a dezvoltat din teoriile filozofice, istorice și economice pe care le-au elaborat reprezentanții culți ai claselor avute, intelectualii. Fondatorii socialismului științific modern, Marx și Engels, au aparținut și ei, prin situația lor socială, intelectualității burgheze. La fel și în Rusia, învățătura teoretică a social-

* Trade-unionismul nu exclude nicicum orice „politică“, cum se crede uneori. Trade-unionurile au făcut întotdeauna o anumită agitație politică și au dus o anumită luptă politică (dar nu social-democrată). Despre deosebirea dintre politica trade-unionistă și cea social-democrată vom vorbi în capitolul următor.

democrației a apărut cu totul independent de creșterea spontană a mișcării muncitorești, a apărut ca un rezultat firesc și inevitabil al dezvoltării gândirii intelectualității revoluționare socialiste. În perioada de care este vorba, adică pe la mijlocul ultimului deceniu al secolului trecut, această învățătură nu numai că devenise programul pe deplin încheiat al grupului „Eliberarea muncii“, dar câștigase de partea ei majoritatea tineretului revoluționar din Rusia.

Așadar, existau atît o trezire spontană a maselor muncitoare, trezire la o viață conștientă și la o luptă conștientă, cît și un tineret revoluționar care era înarmat cu teoria social-democrată și care tindea să se apropie de muncitori. În legătură cu aceasta e deosebit de important să relevăm un fapt, adeseori uitat (și relativ puțin cunoscut), și anume că *primii* social-democrați din această perioadă, *care se ocupau cu multă râvnă de agitația economică* (și în această privință țineau în totul seama de sfaturile cu adevărat folosite cuprinse în broșura „Despre agitație“⁴¹, care pe atunci circula încă în manuscris), nu numai că nu considerau această agitație drept unica lor sarcină, dar, dimpotrivă, au formulat *chiar de la început* și sarcinile istorice cele mai largi ale social-democrației ruse în general și sarcina răsturnării absolutismului în special. Așa, de pildă, grupul de social-democrați din Petersburg care a întemeiat „Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare“⁴² a întocmit încă la sfîrșitul anului 1895 primul număr al unui ziar intitulat „Rabocce Delo“. Acest număr, cînd era complet gata pentru tipar, a fost confiscat de jandarmi în cursul percheziției făcute în noaptea de 8 spre 9 decembrie 1895 la unul dintre membrii grupului, Anatolii Aleksandroviici Vaneev*, astfel încît publicației „Rabocce Delo“, în prima sa formă, nu i-a fost dat să apară. Articolul de fond al acestui ziar (pe care, poate, peste vreo 30 de ani o „Russkaia Starina“ oarecare îl va dezgropa din arhivele departamentului

* A. A. Vaneev a murit în 1899 în Siberia răsăriteană, de tuberculoză, boală pe care a contractat-o în cursul unei detențiuni celulare în arestul preventiv. De aceea am considerat că putem publica informațiile pe care le dăm în text, de a căror autenticitate garantăm, întrucît le deținem de la persoane care l-au cunoscut personal și îndeaproape pe A. A. Vaneev.

poliției) expunea sarcinile istorice ale clasei muncitoare din Rusia, punînd în fruntea acestor sarcini cucerirea libertății politice ⁴³. Ziarul mai conținea articolul „La ce se gîndesc miniștrii noștri?” ^{*}, în care se vorbea despre devastarea de către poliție a Comitetelor de alfabetizare, și o serie de corespondențe nu numai din Petersburg, dar și din alte localități ale Rusiei (de pildă, o corespondență în legătură cu măcelărirea muncitorilor din gubernia Iaroslavl ⁴⁴). Așadar, această, dacă nu ne înșelăm, „primă încercare” a social-democraților ruși din ultimul deceniu al secolului al XIX-lea nu era un ziar cu caracter îngust local, și cu atît mai puțin cu caracter „economist”, ci un ziar care căuta să unească lupta grevistă cu mișcarea revoluționară îndreptată împotriva absolutismului și să asigure social-democrației sprijinul tuturor celor asupriți de politica obscurantismului reacționar. Și oricine cunoaște cît de cît starea mișcării din acea vreme nu se va îndoii că un astfel de ziar ar fi fost primit cu toată simpatia atît de muncitorii din capitală cît și de intelectualitatea revoluționară și ar fi cunoscut cea mai largă răspîndire. Iar dacă această inițiativă a suferit un insucces, de aici nu reiese decît că social-democrații din acea perioadă s-au dovedit a nu fi în stare să satisfacă cerința imperioasă a momentului, din cauză că nu aveau destulă experiență revoluționară și pregătire practică. Același lucru trebuie să spunem și despre „S.P.B. Rabocii Listok” ⁴⁵ și mai cu seamă despre „Raboceaia Gazeta” și despre „Manifestul” Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia ⁴⁶, întemeiat în primăvara anului 1898. Se înțelege de la sine că nici prin cap nu ne trece să învinuim pe militanții de atunci pentru această lipsă de pregătire. Dar pentru a putea folosi experiența mișcării și pentru a trage din această experiență învățăminte practice, trebuie să fim pe deplin conștienți de cauzele și de însemnătatea unui neajuns sau ale altuia. De aceea e extrem de important să stabilim că o parte (poate chiar majoritatea) a social-democraților, care au activat în anii 1895-1898; socoteau pe bună dreptate că e cu putință să formuleze chiar atunci, chiar la începutul

* Vezi V. I. Lenin, Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediția a doua, pag. 75—80. — Nota red.

mişcării „spontane“, un program foarte larg și o tactică de luptă *. Lipsa de pregătire a majorității revoluționarilor însă, fiind un fenomen cu totul firesc, nu putea trezi prea multă îngrijorare. Din moment ce sarcinile erau just formulate, din moment ce exista suficientă energie pentru a repeta încercările de a îndeplini aceste sarcini, insuccesele trecătoare nu constituiau o mare nenorocire. Experiența revoluționară și iscusința organizatorică sînt însușiri care se dobîndesc. E destul să vrei să-ți cultivi însușirile necesare! E destul să fii conștient de lipsurile tale, căci în activitatea revoluționară aceasta înseamnă că lipsurile sînt mai mult decît pe jumătate îndreptate!

Dar ceea ce nu constituia o mare nenorocire a devenit o adevărată nenorocire atunci cînd această conștiință a început să se întunece (și ea fusese foarte vie la militanții grupurilor amintite mai sus), atunci cînd s-au ivit oameni, ba chiar și organe social-democrate, care erau gata să prezinte lipsurile drept virtuți, care încercau chiar să fundamenteze din punct de vedere *teoretic servilismul și ploconirea lor în fața spontaneității*. E timpul să facem bilanțul acestui curent, al cărui conținut e foarte inexact caracterizat prin termenul de „economism“, un termen prea îngust pentru definirea lui.

b) PLOCONIREA ÎN FAȚA SPONTANEITĂȚII. „RABOCEAIA MIȘL“

Înainte de a trece la manifestările publicistice ale acestei ploconiri, vom releva următorul fapt caracteristic (ce ne-a fost comunicat din sursa amintită mai sus), fapt care aruncă

* „Avînd o atitudine negativă față de activitatea social-democraților de la sfîrșitul ultimului deceniu al secolului trecut, „Iskra“ ignorează faptul că în acea vreme nu existau condițiile necesare pentru o altă activitate în afară de lupta pentru revendicări mărunte — declară economiștii în a lor „Scrisoare către organele social-democrate ruse“ („Iskra“ nr. 12). Faptele citate în text dovedesc că această afirmație, potrivit căreia „nu existau condiții“, e *diametral opusă adevărului*. Nu numai la sfîrșitul ultimului deceniu al secolului trecut, ci și pe la mijlocul acestui deceniu existau toate condițiile necesare pentru o altă activitate în afară de lupta pentru revendicări mărunte, — toate condiții, în afară de o pregătire suficientă a conducătorilor. Și în loc de a recunoaște față de această pregătire insuficientă a noastră, a ideologilor, a conducătorilor, „economieștii“ vor să arunce totul pe seama faptului că „nu existau condiții“, pe seama influenței exercitate de mediul material, care determină drumul de la care nici un fel de ideologi n-ar putea abate mișcarea. Ce este aceasta dacă nu servilism în fața spontaneității, dacă nu o îndrăgostire a „ideologilor“ de propriile lor lipsuri?

o oarecare lumină asupra felului cum s-a ivit și a crescut în rîndurile tovarășilor care activau la Petersburg disensiunea dintre cele două orientări de mai târziu ale social-democrației ruse. La începutul anului 1897, înainte de a fi trimiși în deportare, A. A. Vaneev și unii dintre tovarășii săi au participat la o adunare neoficială, unde s-au întrunit membrii „bătrîni” și „tineri” ai „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare”⁴⁷. Discuția s-a purtat mai ales în jurul problemei organizării, și îndeosebi în jurul „statutului casei muncitorești”, care în forma sa definitivă a fost publicat în nr. 9—10 al publicației „Listok «Rabotnika»”⁴⁸ (pag. 46). Între cei „bătrîni” („decembriștii”, cum le spuneau pe atunci în glumă social-democrații din Petersburg) și unii dintre „tineri” (care ulterior au colaborat intens la „Raboceaia Misl”) s-au ivit de la început divergențe categorice și s-a încins o polemică aprinsă. „Tinerii” susțineau principiile de bază ale statutului sub forma în care fusese publicat. „Bătrîni” susțineau că nu de aceasta avem noi în primul rînd nevoie, ci de transformarea „Uniunii de luptă” într-o organizație de revoluționari căreia trebuie să-i fie subordonate diferitele case muncitorești, cercurile de propagandă în rîndurile tineretului studios etc. Se înțelege de la sine că oponentii erau departe de gîndul de a vedea în aceste divergențe începutul unei dezbinări. Ei, dimpotrivă, le socoteau ca un fenomen izolat și întîmplător. Dar acest fapt arată că nici în Rusia apariția și răspîndirea „economismului” n-a avut loc fără o luptă cu „bătrîni” social-democrați (lucru pe care economiștii de azi îl uită adeseori). Și dacă această luptă, în cea mai mare parte, n-a lăsat urme „documentare”, *singura* cauză este faptul că compoziția cercurilor care activau se schimba extrem de des și nu se stabilea nici un fel de continuitate; de aceea nici divergențele nu se fixau în nici un fel de documente.

Apariția ziarului „Raboceaia Misl” a scos „economismul” la lumina zilei, dar tot nu dintr-o dată. Trebuie să-ți faci o idee concretă despre condițiile de muncă și despre existența de scurtă durată a nenumăratelor cercuri din Rusia (și o idee concretă își poate face numai acela care a trăit aceste lucruri), pentru a înțelege ce mare importanță a

avut factorul întâmplare în succesele sau insuccesele înregistrate de noul curent în diferitele orașe și cât de mult timp nici adepții și nici adversarii acestui curent „nou“ n-au putut stabili, literalmente n-au avut posibilitatea să stabilească, dacă era vorba într-adevăr de un curent deosebit sau pur și simplu de o expresie a lipsei de pregătire a unora. De pildă, cele dintii numere șapirografiate ale ziarului „Raboceaia Misl“ au rămas chiar cu desăvârșire necunoscute imensei majorități a social-democraților; și dacă astăzi ne putem referi la articolul de fond din primul lui număr, aceasta se datorește numai faptului că a fost reprodus în articolul lui V. I. („Listok «Rabotnika»“ nr. 9—10, pag. 47 și urm.), care, bineînțeles, n-a pierdut prilejul să laude cu mult zel — cu un zel excesiv — noul ziar, care se deosebea într-un mod atît de categoric de ziarele și de proiectele de ziare pe care le-am amintit mai sus *. Și merită să ne oprim asupra acestui articol de fond, care a exprimat atît de sugestiv *întregul spirit* al ziarului „Raboceaia Misl“ și al „economismului“ în general.

După ce arată că pumnul jandarmului nu va putea să oprească în loc dezvoltarea mișcării muncitorești, articolul de fond continuă: „... Această vitalitate a mișcării muncitorești se datorește faptului că muncitorul își ia, în sfîrșit, soarta în propriile sale mâini, smulgînd-o din mîinile conducătorilor“, — și această teză fundamentală este dezvoltată pe larg mai departe. În realitate, conducătorii (adică social-democrații, organizatorii „Uniunii de luptă“) au fost smulși de poliție, s-ar putea spune, din mîinile muncitorilor **; or, lucrurile sînt prezentate în așa fel, ca și cum muncitorii ar fi luptat împotriva acestor conducători și s-ar fi eliberat de sub jugul lor! În loc de îndemnul de a merge înainte, spre întărirea organizației revoluționare

* De altminteri, această laudă adusă ziarului „Raboceaia Misl“ în noiembrie 1898, cînd „economismul“ se precizase pe deplin, mai ales în străinătate, este opera aceluiași V.I., care curînd după aceea a devenit unul dintre redactorii revistei „Rabocee Delo“. Și „Rabocee Delo“ mai tăgăduia că în cadrul social-democrației ruse există două curente, după cum continuă să tăgăduiască și astăzi!

** Că această comparație e întemeiată, se poate vedea din următorul fapt caracteristic. Cînd, după arestarea „decembriștilor“, printre muncitorii din șoseaua Schlüsselburgului s-a răspîndit știrea că la această cădere a contribuit agentul provocator N.N. Mihailov (dentist), care avusese legături cu un grup ce era în contact cu „decembriștii“, muncitorii au fost atît de revoltați, încît au hotărît să-l ucidă pe Mihailov.

și spre extinderea activității politice, a început să se audă îndemnul de a merge *înapoi*, spre o luptă exclusiv trade-unionistă. S-a declarat că „baza economică a mișcării este pusă în umbră de tendința de a nu uita nici un moment idealul politic“, că deviza mișcării muncitorești trebuie să fie: „lupta pentru situația economică“ (!) sau, și mai bine, „muncitorii pentru muncitori“; s-a declarat că casele pentru ajutorarea greviștilor „sînt mai valoroase pentru mișcare decît o sută de alte organizații“ (comparați această afirmație, făcută în octombrie 1897, cu discuția care a avut loc între „decembriști“ și „tineri“ la începutul anului 1897) etc. Cuvinte de felul aceloră că pe primul plan nu trebuie pusă „crema“ muncitorilor, ci muncitorul „mijlociu“, muncitorul din masă, că „politicul urmează întotdeauna cu supunere economicul“ * etc. etc. au devenit o modă și se bucurau de o influență irezistibilă asupra masei tineretului atras spre mișcare, tineret care în majoritatea cazurilor cunoștea numai frînturi din marxism, așa cum a fost expus în publicațiile legale.

Aceasta însemna o totală înăbușire a conștiinței de către spontaneitate — spontaneitatea „social-democraților“ care repetau „ideile“ d-lui V.V., spontaneitatea muncitorilor care se lăsau amăgiți de argumentul că un spor de o copeică la o rublă este o cucerire mai imediată și mai valoroasă decît orice socialism și orice politică, că ei trebuie să ducă „lupta știind că nu luptă pentru nu știu care generații viitoare, ci pentru ei înșiși și pentru copiii lor“ (articolul de fond din „Rabociaia Misl“ nr. 1). Asemenea fraze au constituit întotdeauna arma preferată a burghezilor din apusul Europei, care, fiind animați de ură împotriva socialismului, lucrau chiar ei (cum e cazul cu „social-politicul“ german Hirsch) la transplantarea trade-unionismului englez în patria lor, spunînd muncitorilor că lupta numai-sindicală **

* Din același articol de fond al primului număr al ziarului „Rabociaia Misl“. De aici se poate vedea care era pregătirea teoretică a acestor „V.V. ai social-democrației ruse“, care repetau vulgarizarea grosolană a „materialismului economic“ tocmai în momentul cînd marxistii se războiau în publicistică cu autenticul domn V.V., supra-numit de mult „meșter în materie de reacționarism“ pentru *același fel* de a înțelege raportul dintre politic și economic!

** Germanii au chiar un cuvînt special: „Nur-Gewerkschaftler“, care desemnează pe partizanii luptei „numai-sindicale“.

înseamnă tocmai lupta pentru ei înșiși și pentru copiii lor, și nu pentru nu știu care generații viitoare sau nu știu care socialism viitor. Și „V.V. ai social-democrației ruse“ s-au apucat acum să repete aceste fraze burgheze. E important să relevăm aici trei împrejurări care ne vor înlesni foarte mult analiza divergențelor *actuale* *.

În primul rînd, înăbușirea conștiinței de către spontaneitate, de care am vorbit mai sus, s-a produs tot *în mod spontan*. Pare un calambur, dar, din păcate, este tristul adevăr. Această înăbușire s-a produs nu pe calea unei lupte fățișe între două concepții diametral opuse și a victoriei uneia asupra celeilalte, ci prin „smulgerea“ de către jandarmi a unui număr tot mai mare de revoluționari „bătrîni“ și prin intrarea în scenă a unui număr tot mai mare de „tineri“ „V.V. ai social-democrației ruse“. Orice om, nu spun care să fi luat parte la mișcarea muncitorească *contemporană*, dar care măcar să fi respirat atmosfera acesteia, știe foarte bine că așa stau lucrurile. Și dacă, totuși, insistăm îndeosebi ca cititorul să-și lămurească pe deplin acest fapt îndeobște cunoscut, dacă pentru ilustrare, ca să zicem așa, prezentăm date cu privire la „Rabocce Delo“ în prima sa formație și cu privire la disputa dintre „bătrîni“ și „tineri“ de la începutul anului 1897, o facem pentru că oamenii care se fălesc cu „democratismul“ lor speculează faptul că marele public (sau cei foarte tineri) nu știe acest lucru. Vom reveni mai jos asupra acestei chestiuni.

În al doilea rînd, chiar de la prima manifestare publicistică a „economismului“ putem observa fenomenul — cum nu se poate mai specific și extrem de caracteristic pentru înțelegerea tuturor divergențelor din rîndurile social-democraților de astăzi — că partizanii „mișcării pur muncitorești“, adepții înflăcărați ai unei legături cît se poate de strînse și de „organice“ (expresia este a revistei „Rabocce Delo“) cu lupta proletară, adversarii oricărei intelectualități nemuncitorești (chiar dacă este vorba de

* Subliniem cuvîntul *actuale* avînd în vedere pe cei care ridică fariseic din umeri spunînd: acum este ușor să faci una cu pămîntul „Rabocceia Misl“, dar asta-i arhaism! Mutato nomine de te fabula narratur (sub alt nume, de tine este vorba. — *Nota trad.*), le vom răspunde noi acestor farisei de astăzi și mai jos vom *dovedi* totalul lor servilism față de idilele ziarului „Rabocceia Misl“.

intelectualitatea socialistă), sînt nevoiți, pentru a-și apăra poziția, să recurgă la argumentele „numai trade-unioniste“ ale *burghezilor*. Aceasta ne dovedește că „Raboceaia Misl“, chiar de la începutul existenței ei, a pornit — fără să-și dea nici ea seama de acest lucru — să înfăptuiască programul „Credo“-ului. Aceasta dovedește (lucru pe care „Rabocee Delo“ nu poate să-l înțeleagă cu nici un chip) că *orice* ploconire în fața spontaneității mișcării muncitorești, orice diminuare a rolului „elementului conștient“, a rolului social-democrației înseamnă implicit — *absolut independent de faptul dacă cel care diminuează acest rol o dorește sau nu* — o creștere a influenței ideologiei *burgheze* asupra muncitorilor. Toți cei care vorbesc despre „supraaprecierea ideologiei“*, despre exagerarea rolului elementului conștient** etc. își închipuie că mișcarea pur-muncitorească ar putea ea însăși să-și formeze și își va forma o ideologie proprie, cu singura condiție ca muncitorii „să-și smulgă soarta din mîinile conducătorilor“. Dar aceasta e o eroare profundă. În completarea celor spuse mai sus, vom mai cita și cuvintele foarte juste și foarte importante spuse de K. Kautsky cu privire la proiectul noului program al partidului social-democrat austriac***:

„Mulți dintre criticii noștri revizionisti cred că Marx a susținut că dezvoltarea economică și lupta de clasă creează nu numai condițiile pentru producția socialistă, dar în mod nemijlocit generează și *conștiința* (subliniat de K.K.) necesității ei. Și acești critici obiectează că Anglia, țara cu cea mai înaltă dezvoltare capitalistă, este cea mai străină de această conștiință. Din examinarea proiectului, s-ar putea deduce că și comisia care a elaborat programul austriac împărtășește acest punct de vedere pretins ortodox marxist și respins în modul arătat. În proiect se spune: « Cu cît dezvoltarea capitalismului face să crească rîndurile proletariatului, cu atît mai mult proletariatul este silit și capătă posibilitatea de a duce lupta împotriva capitalismului. El ajunge la conștiința » posibilității și necesității socialismului. Așadar, conștiința socialistă e prezentată aici ca o urmare necesară și directă a luptei de clasă proletare. Or, această părere este absolut greșită. Firește că socialismul, ca teorie, își are, la fel ca și lupta de clasă a proletariatului, rădăcinile în relațiile economice moderne, că decurge, la fel ca și aceasta, din lupta împotriva sărăciei și mizeriei maselor, generate de capitalism; dar socia-

* Scrisoarea „economistilor“ în nr. 12 al „Iskrei“.

** „Rabocee Delo“ nr. 10.

*** „Neue Zeit“⁶⁶, 1901—1902, XX, I, nr. 3, pag. 79. Proiectul comisiei despre care vorbește K. Kautsky a fost adoptat de Congresul de la Viena (la sfîrșitul anului trecut) într-o formă întrucîtva modificată⁶⁶.

lismul și lupta de clasă iau naștere una alături de cealaltă și nu una din cealaltă, ele iau naștere pe baza unor premise diferite. Conștiința socialistă modernă poate lua naștere numai pe baza unor cunoștințe profunde științifice. Într-adevăr, știința economică modernă este o condiție a producției socialiste tot așa ca și, să zicem, tehnica modernă; iar proletariatul, oricât ar dori, nu poate crea nici una, nici alta; amândouă se nasc din procesul social modern. Exponentul științei nu este proletariatul, ci *intelectualitatea burgheză* (subliniat de K.K.): căci și socialismul modern s-a născut în mintea unora dintre membrii acestei păături, și ei l-au transmis proletarilor celor mai ridicați din punct de vedere intelectual, care îl introduc apoi acolo unde condițiile o permit, în lupta de clasă a proletariatului. Conștiința socialistă este, așadar, ceva introdus din afară (von aussen Hineingetragenes) în lupta de clasă a proletariatului, iar nu ceva care se naște în mod spontan (urwüchsig) din ea. În conformitate cu aceasta, vechiul program de la Hainfeld spunea pe bună dreptate că sarcina social-democrației este de a introduce în rândurile proletariatului (textual: a umple proletariatul) *conștiința* situației sale și conștiința sarcinilor sale. N-ar fi nevoie de acest lucru dacă această conștiință ar decurge de la sine din lupta de clasă. Or, noul proiect de program a luat această teză din vechiul program și a lipit-o de teza citată mai sus. Dar prin aceasta s-a rupt cu desăvârșire firul ideii. . ."

Dacă nici vorbă nu poate fi de o ideologie proprie elaborată de masele muncitorești înseși în cursul mișcării lor *, atunci problema se poate pune *numai astfel*: ideologie burgheză sau ideologie socialistă. În această privință nu există cale de mijloc (pentru că omenirea n-a elaborat nici un fel de „a treia“ ideologie; și, în general, într-o societate sfîșiată de contradicții de clasă nu poate exista nicio dată o ideologie în afară de clase sau deasupra claselor). De aceea *orice* diminuare a ideologiei socialiste, orice *îndepărtare* de ea înseamnă implicit o întărire a ideologiei burgheze. Se vorbește de spontaneitate. Dar dezvoltarea *spontană* a mișcării muncitorești duce tocmai la subordonarea ei față de ideologia burgheză, *are loc tocmai potrivit progra-*

* Asta nu înseamnă, desigur, că muncitorii nu participă la această elaborare. Dar ei participă nu în calitate de muncitori, ci în calitate de teoreticieni ai socialismului, în calitate de Proudhoni și Weillingi, cu alte cuvinte participă numai atunci cînd și numai în măsura în care reușesc să-și însușească într-un grad mai mare sau mai mic știința veacului lor și s-o facă să progreseze. Dar pentru ca muncitorii să reușească mai des să facă acest lucru, trebuie să ne îngrijim cît mai mult de ridicarea nivelului de conștiință al muncitorilor în general, trebuie ca muncitorii să nu se închidă în cadrul artificial îngustat al „literaturii pentru muncitori“, ci să învețe să-și însușească din ce în ce mai mult *literatura generală*. Ar fi chiar mai just ca, în loc de „să nu se închidă“, să spunem să nu fie închiși, pentru că muncitorii înșiși citesc și vor să citească totul, și ceea ce se scrie pentru intelectuali; și numai unii intelectuali (proști) își închipuie că „pentru muncitori“ e de ajuns să povestești despre zinduilele din fabrici și să rumegi lucruri de mult cunoscute.

mului „Credo“-ului, pentru că mișcarea muncitorească spontană este trade-unionism, este Nur-Gewerkschaftleri, iar trade-unionism nu înseamnă altceva decât înrobirea ideologică a muncitorilor de către burghezie. De aceea sarcina noastră, sarcina social-democrației, este de *a lupta împotriva spontaneității*, de *a abate* mișcarea muncitorească de la tendința ei spontană trade-unionistă de a se pune sub aripa burgheziei și a o atrage sub aripa social-democrației revoluționare. De aceea afirmația autorilor scrisorii „economiste“ din nr. 12 al „Iskrei“, că nici un efort al ideologilor celor mai inspirați nu poate să abată mișcarea muncitorească de pe calea determinată de influența reciprocă dintre elementele materiale și mediul material, *echivalează pe deplin cu o renunțare la socialism*. Și dacă autorii acestei scrisori ar fi în stare să se gândească pînă la capăt, fără teamă și consecvent la ceea ce spun, așa cum trebuie să-și aprofundeze bine ideile oricine pășește pe arena activității publicistice și sociale, nu le-ar rămîne altceva de făcut decât „să-și încrucișeze pe piept brațele lor inutile“ și . . . și să cedeze cîmpul de acțiune celor de teapa d-lor Struve și Prokopovici, care trag mișcarea muncitorească „pe linia minimei rezistențe“, adică pe linia trade-unionismului burghez, sau celor de teapa d-lui Zubatov, care o trag pe linia „ideologiei“ jandarmo-popești.

Amintiți-vă de exemplul Germaniei. În ce consta meritul istoric al lui Lassalle față de mișcarea muncitorească din Germania? În faptul că *a abătut* această mișcare de pe calea trade-unionismului și a cooperativismului progresist, pe care se îndrepta în mod spontan (*cu participarea binevoitoare a lui Schulze-Delitzsch și a celor de teapa lor*). Pentru îndeplinirea acestei sarcini a fost nevoie de ceva care nu aduce nici pe departe cu vorbăria despre subaprecierea elementului spontan, despre tactica-proces, despre interacțiunea dintre elemente și mediu etc. Pentru aceasta a fost nevoie de *o luptă inversunată împotriva spontaneității*, și numai ca urmare a acestei lupte, care a durat ani și ani de zile, s-a obținut, de pildă, ca populația muncitorească din Berlin, dintr-un sprijin al partidului progresist, să ajungă unul dintre cele mai puternice bastioane ale social-democrației. Și lupta aceasta n-a încetat de fel nici pînă

în prezent (cum ar putea să creadă cei care studiază istoria mișcării muncitorești germane după Prokopovici, iar filozofia ei după Struve⁵¹). Și acum clasa muncitoare germană este, dacă ne putem exprima astfel, împărțită între câteva ideologii: o parte dintre muncitori sînt grupați în sindicatele catolice și monarhiste, o alta în cele hirsch-dunckeriste⁵², înființate de admiratorii burghezi ai trade-unionismului englez, iar a treia parte — în sindicatele social-democrate. Această ultimă parte e incomparabil mai numeroasă decît toate celelalte; dar ideologia social-democrată a putut să dobîndească și va putea să păstreze această întietate numai printr-o luptă neobosită împotriva tuturor celorlalte ideologii.

Dar — va întreba cititorul — de ce mișcarea spontană, mișcarea pe linia minimei rezistențe, duce neapărat la dominația ideologiei burgheze? Pentru simplul motiv că ideologia burgheză, prin originea ei, este cu mult mai veche decît cea socialistă, că ea este elaborată mai multilateral și dispune de *infin*it mai multe mijloace de răspîndire*. Și de aceea, cu cît într-o țară oarecare mișcarea socialistă este mai tînără, cu atît mai energică trebuie să fie lupta împotriva tuturor încercărilor de a statornici ideologia nesocialistă, cu atît mai hotărît trebuie să fie puși în gardă muncitorii împotriva răilor sfătuitori care țipă împotriva „supraaprecierii elementului conștient“ etc. Autorii scrisorii „economiste“ tună și fulgeră, la unison cu „Rabocce Delo“, împotriva intoleranței caracteristice perioadei de copilărie a mișcării. La aceasta noi vom răspunde: da, mișcarea noastră se găsește într-adevăr în perioada copilăriei și, ca să se maturizeze mai repede, ea trebuie tocmai să învețe să fie intolerantă față de cei ce îi frînează creșterea prin ploconirea lor în fața spontaneității. Nimic nu e mai

* Se spune adeseori: clasa muncitoare e atrasă *spontan* spre socialism. Asta e perfect adevărat în sensul că teoria socialistă definește mai profund și mai just decît oricare alta cauzele suferințelor clasei muncitoare, și tocmai de aceea muncitorii și-o însușesc cu atîta ușurință, numai *dacă* această teorie însăși nu capitulează în fața spontaneității, numai *dacă* ea își subordonează spontaneitatea. De obicei acest lucru se înțelege de la sine. Dar „Rabocce Delo“ uită și denaturează tocmai acest lucru de la sine înțeles. Clasa muncitoare este atrasă în mod spontan spre socialism; totuși, ideologia burgheză, care este mai răspîndită (și renaște mereu sub formele cele mai variate), se impune spontan în cea mai mare măsură muncitorului.

ridicol și mai dăunător decît să-ți dai aere de bătrîn care a trecut de mult prin toate fazele hotărîtoare ale luptei !

În al treilea rînd, primul număr al ziarului „Raboceaia Mîsl“ ne dovedește că denumirea de „economism“ (la care nu ne gîndim, bineînțeles, să renunțăm, căci într-un fel sau altul această denumire s-a și statornicit) nu redă destul de exact esența noului curent. „Raboceaia Mîsl“ nu neagă în mod absolut lupta politică: în statutul casei muncitorești, publicat în nr. 1 al ziarului „Raboceaia Mîsl“, se vorbește de luptă împotriva guvernului. Numai că „Raboceaia Mîsl“ consideră că „politicul urmează întotdeauna cu supunere economicul“ (iar „Rabocee Delo“ prezintă o variantă a acestei teze, susținînd în programul ei că „în Rusia, mai mult decît în oricare altă țară, lupta economică e *indisolubil* legată de lupta politică“). Aceste teze ale publicațiilor „Raboceaia Mîsl“ și „Rabocee Delo“ sînt cu desăvîrșire greșite *dacă prin politică se înțelege politica social-democrată*. Foarte des lupta economică a muncitorilor e legată (deși nu insolubil) de politica burgheză, clericală etc., după cum am văzut mai înainte. Tezele lui „Rabocee Delo“ sînt juste dacă prin politică se înțelege politica trade-unionistă, adică năzuința comună tuturor muncitorilor de a lupta pentru a obține de la stat anumite măsuri îndreptate împotriva mizeriei inerente situației lor, dar care încă nu înlătură această situație, adică nu desființează subordonarea muncii față de capital. Această năzuință e într-adevăr comună și trade-unionurilor engleze, care sînt ostile socialismului, și muncitorilor catolici, și muncitorilor „zubatoviști“ etc. Există politică și politică. Vedem, așadar, că și în ceea ce privește lupta politică, la „Raboceaia Mîsl“ se constată nu atît o negare a acestei lupte, cît o ploconire în fața *spontaneității* ei, în fața lipsei ei de conștiință. Recunoscînd pe deplin lupta politică (mai bine zis: dezideratele și revendicările politice ale muncitorilor) născută în mod spontan din însăși mișcarea muncitorească, „Raboceaia Mîsl“ renunță cu desăvîrșire la *elaborarea de sine stătătoare* a unei *politici* specific *social-democrate* care să corespundă sarcinilor generale ale socialismului și condițiilor actuale din Rusia. Mai jos vom arăta că aceeași greșeală o face și „Rabocee Delo“.

c) „GRUPUL AUTOELIBERĂRII” ȘI „RABOCEE DELO”

Am analizat atît de amănunțit articolul de fond puțin cunoscut, și astăzi aproape uitat, din primul număr al ziarului „Raboceaia Mîsl”, pentru că el a exprimat, cel dintîi și în modul cel mai sugestiv, acel torent general care a ieșit apoi la suprafață transformîndu-se în nenumărate pîrîiașe. V.I. a avut perfectă dreptate atunci cînd, lăudînd primul număr și articolul de fond al ziarului „Raboceaia Mîsl”, a spus că acesta e scris „tăios, cu patimă” („Listok «Rabotnika»” nr. 9—10, pag. 49). Orice om convins de justetea părerii sale și care crede că aduce ceva nou scrie „cu patimă” și scrie în așa fel, încît își exprimă sugestiv părerile sale. Numai oamenii deprinși să stea în două luni sînt lipsiți de orice „patimă”, numai ei sînt în stare ca, după ce au lăudat ieri ziarul „Raboceaia Mîsl” pentru patima sa, să-l atace astăzi pentru că „polemizează cu patimă” împotriva adversarilor lui.

Nu ne vom opri la „Suplimentul special al ziarului «Raboceaia Mîsl»” (vom avea prilejul să ne referim mai jos, în legătură cu diverse chestiuni, la această scriere, care exprimă în modul cel mai consecvent ideile „economistilor”) și vom vorbi pe scurt despre „Apelul grupului autoeliberării muncitorilor” (martie 1899, reproducus în nr. 7 din iulie 1899 al revistei „Nakanune”⁵⁴ din Londra). Autorii acestui apel afirmă cu drept cuvînt că „Rusia muncitorească *abia se trezește*, abia privește în jur și *se agață instinctiv de primele mijloace de luptă care îi ies în cale*”. Dar de aici ei trag aceeași concluzie greșită ca și „Raboceaia Mîsl”, uitînd că a te călăuzi după instincte înseamnă tocmai lipsa de conștiință (spontaneitatea), căreia trebuie să-i vină în ajutor socialistii, că „primele mijloace de luptă care îi ies în cale” în societatea contemporană vor fi întotdeauna mijloacele trade-unioniste de luptă și că „prima” ideologie „care îi iese în cale” va fi ideologia burgheză (trade-unionistă). Tot astfel autorii aceștia nu „neagă” nici politica, dar spun numai (numai!), ca și V.V., că politica este o suprastructură și de aceea „agitația politică trebuie să fie o suprastructură a agitației în favoarea luptei economice, trebuie să se dezvolte pe terenul acestei lupte și s-o urmeze”.

Cît despre „Rabocee Delo“, această revistă și-a început activitatea de-a dreptul cu „apărarea“ „economistilor“. După ce chiar în primul ei număr (nr. 1, pag. 141—142) a spus *pur și simplu un neadevăr* că ea, vedeți dv., „nu știe despre ce tovarăși tineri a vorbit Akselrod“, care, în cunoscuta sa broșură * îi avertizează pe „economisti“, „Rabocee Delo“ a trebuit să recunoască, în polemica ce s-a încins între ea, pe de o parte, și Akselrod și Plehanov, pe de altă parte, în jurul acestui neadevăr, că, „sub forma unei nedumeriri, a vrut să *apere* pe toți social-democrații mai tineri din străinătate de această învinuire nedreaptă“ (învinuirea de îngustime adusă de Akselrod „economistilor“) ⁵⁵. În realitate, învinuirea aceasta era pe deplin îndreptățită, și „Rabocee Delo“ știa foarte bine că ea viza între alții și pe V.I., membru al redacției revistei „Rabocee Delo“. În treacăt țin să relev că Akselrod a avut perfectă dreptate în polemica amintită și că „Rabocee Delo“ a interpretat cu totul greșit broșura mea „Sarcinile social-democraților ruși“ ^{**}. Această broșură a fost scrisă în 1897, încă înainte de apariția ziarului „Raboceaia Mîsl“, cînd socoteam și eram în drept să socot că orientarea dominantă este orientarea inițială a „Uniunii de luptă“ din Petersburg, pe care am caracterizat-o mai sus. Și, cel puțin pînă la jumătatea anului 1898, această orientare era într-adevăr dominantă. De aceea „Rabocee Delo“ n-avea absolut nici un drept să invoce, pentru a contesta existența și primejdia „economismului“, o broșură care expune concepții *înlăturate* la Petersburg în 1897—1898 de concepțiile „economiste“ ^{***}.

* „Despre sarcinile actuale și despre tactica social-democraților ruși“, Geneva 1898. Două scrisori către „Raboceaia Gazeta“ scrise în 1897.

** *Vezi V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediția a doua, pag. 427—463. — *Nota red.*

*** „Rabocee Delo“, pentru a se apăra, a completat primul neadevăr („noi nu știm despre care tovarăși tineri a vorbit P.B. Akselrod“) printr-un al doilea neadevăr, scriind în „Răspuns“: „De cînd a fost scrisă recenzia la « Sarcini » în rîndul unor social-democrați ruși a apărut sau s-a precizat mai mult sau mai puțin limpede tendința spre unilateralitatea economistă, care înseamnă un pas înapoi în comparație cu situația mișcării noastre înfățișată în « Sarcini »“ (pag. 9). Asta o spune „Răspunsul“, care a apărut în 1900. Iar primul număr al revistei „Rabocee Delo“ (în care s-a publicat recenzia) a apărut în aprilie 1899. Să fi apărut oare „economismul“ abia în 1899? Nu, în 1899 s-a făcut auzit pentru prima oară protestul social-democraților ruși împotriva „economismului“ (protestul împotriva „Credo“-ului). (*Vezi V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 157—170). „Economismul“ însă a apărut în 1897, lucru pe care „Rabocee Delo“ îl știe foarte bine, căci V.I. a lăudat ziarul „Raboceaia Mîsl“ încă în noiembrie 1898 („Listok « Rabotnika »“ nr. 9—10).

Dar „Rabocee Delo“ nu numai că „i-a apărut“ pe „economiști“, dar ea însăși a alunecat într-una pe panta greșelilor fundamentale ale acestora. Cauza acestei alunecări este înțelegerea echivocă a următoarei teze din programul lui „Rabocee Delo“: „noi socotim că fenomenul cel mai însemnat din viața rusă, fenomenul care *va determina* în primul rînd *sarcinile* (subliniat de noi) și caracterul activității publicistice a Uniunii, este *mișcarea muncitorească de masă* (subliniat de „Rabocee Delo“) care a apărut în ultimii ani“. Nu încapă discuție că mișcarea de masă este un fenomen extrem de însemnat. Dar problema este cum trebuie să înțelegem „determinarea sarcinilor“ de către această mișcare de masă. Ea poate fi înțeleasă în două feluri: *ori* în sensul ploconirii în fața spontaneității acestei mișcări, cu alte cuvinte, în sensul de a reduce rolul social-democrației la acela de simplu instrument al mișcării muncitorești ca atare (așa cum înțeleg ziarul „Raboceaia Mișl“, „Grupul autoeliberării“ și ceilalți „economiști“); *ori* în sensul că mișcarea de masă pune în fața noastră *noi* sarcini teoretice, politice și organizatorice, mult mai complexe decît acelea cu care ne puteam mulțumi în perioada dinaintea apariției mișcării de masă. „Rabocee Delo“ a înclinat și înclină tocmai spre primul mod de a înțelege, deoarece ea n-a spus nimic precis despre vreo sarcină nouă, ci tot timpul a prezentat lucrurile în așa fel ca și cum această „mișcare de masă“ *ne-ar scuti* de necesitatea de a cunoaște temeinic și de a îndeplini sarcinile pe care ea ni le pune în față. E de ajuns să amintim că „Rabocee Delo“ a socotit că nu e cu putință să se pună ca *primă* sarcină a mișcării muncitorești de masă răsturnarea absolutismului și a redus această sarcină (în numele mișcării de masă) la sarcina de a lupta pentru revendicări politice imediate („Răspuns“, pag. 25).

Lăsînd la o parte articolul redactorului revistei „Rabocee Delo“, B. Kričevski — „Lupta economică și politică în mișcarea rusă“, articol apărut în „Rabocee Delo“ nr. 7 și în care găsim aceleași greșeli * —, să trecem de-a dreptul la nr. 10 al revistei „Rabocee Delo“. N-o să ne apucăm,

* „Teoria stadiilor“ sau teoria „zigzagului timid“ în lupta politică, de pildă, este formulată în acest articol astfel: „Revendicările politice, care prin caracterul lor sînt aceleași pentru întreaga Rusie, trebuie totuși în primele timpuri“ (aceste cuvinte au

firește, să analizăm una câte una obiecțiile ridicate de B. Krievski și de Martînov împotriva publicațiilor „Zarea“ și „Iskra“. Aici ne interesează numai poziția principială pe care s-a situat „Rabocce Delo“ în nr. 10 al său. Nu vom examina, de pildă, faptul ciudat că „Rabocce Delo“ vedea o „totală contradicție“ între teza:

„Social-democrația nu-și leagă mâinile, nu-și îngustează activitatea, limitîndu-se la un singur plan sau la o singură metodă de luptă politică dinainte întocmite, — ea admite toate mijloacele de luptă, cu condiția ca ele să corespundă forțelor de care dispune partidul“ etc. (nr. 1 al „Iskrei“) *

și teza:

„Dacă nu există o organizație puternică, încercată în lupta politică dusă în orice situații și în orice perioade, nici vorbă nu poate fi de un plan de activitate sistematic, elaborat în lumina unor principii bine statornicite și aplicat fără șovăire, singurul care merită numele de tactică“ (nr. 4 al „Iskrei“) **.

A confunda admiterea în principiu a oricăror mijloace de luptă, a oricăror planuri și metode, numai cu condiția să fie raționale, cu cerința ca într-un moment politic dat să te călăuzești după un plan aplicat fără șovăire, dacă vrei

fost scrise în august 1900 l) „să corespundă experienței dobîndite în cursul luptei economice de pătura dată (sic!) a muncitorilor. Numai (l) pe baza acestei experiențe se poate trece și trebuie să se treacă la agitație politică etc. (pag. 11). La pag. 4, autorul, ridicîndu-se împotriva învinuirilor, cu totul neîntemeiate după părerea lui, de erezie economică, exclamă patetic: „Care social-democrat nu știe că, potrivit doctrinei lui Marx și Engels, interesele economice ale diferitelor clase joacă un rol hotărîtor în istorie și că, deci, în special lupta proletariatului pentru interesele sale economice trebuie să aibă o însemnătate primordială pentru dezvoltarea lui ca clasă și pentru lupta lui de eliberare?“ (subliniat de noi). Acest „deci“ este absolut deplasat. Din faptul că interesele economice au un rol hotărîtor nu rezultă nicidcum vreo concluzie în privința însemnătății primordiale a luptei economice (= sindicale), deoarece interesele de clasă cele mai esențiale, „hotărîtoare“ pot fi satisfăcute numai prin prefaceri politice radicale în general; îndeosebi interesul economic fundamental al proletariatului poate fi satisfăcut numai printr-o revoluție politică, care să înlocuiască dictatura burgheziei prin dictatura proletariatului. B. Krievski reia raționamentul „V.V.-ilor social-democrației ruse“ (— politicul urmează economicul etc.) și al bernsteinienilor social-democrației germane (de pildă, Woltmann căuta să dovedească tocmai prin astfel de raționamente că muncitorii trebuie să dobîndească mai întîi „puterea economică“ și apoi să se gîndească la revoluția politică).

* Vezi V. I. Lenin, Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 368. — Nota red.

** Vezi V. I. Lenin, Opere complete, vol. 5, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 6 — 7. — Nota red.

să vorbești de tactică, ar însemna același lucru ca și când ai confunda faptul că știința medicală admite sisteme de tratament diferite cu cerința de a urma un anumit sistem de tratament atunci când e vorba de o anumită boală. Dar tocmai asta e, că „Rabocce Delo“, care suferă ea însăși de boala pe care am numit-o ploconire în fața spontaneității, nu vrea să admită nici un „sistem de tratament“ al acestei boli. De aceea a făcut remarcabila descoperire că „tactica-plan este în contradicție cu spiritul fundamental al marxismului“ (nr. 10, pag. 18), că tactica este „un proces de creștere a sarcinilor partidului care cresc o dată cu partidul“ (pag. 11, subliniat de „Rabocce Delo“). Maxima aceasta din urmă are toate șansele să devină o maximă celebră, un monument nepieritor al „orientării“ revistei „Rabocce Delo“. La întrebarea: „încotro să mergem?“ — acest organ de îndrumare răspunde: mișcarea este un proces de modificare a distanței dintre punctul de plecare și punctele următoare ale mișcării. Această cugetare, de o profunzime incomparabilă, nu e însă numai o simplă ciudățenie (dacă ar fi așa, n-ar merita să insistăm îndeosebi asupra ei), dar este și *programul unui întreg curent*, anume programul pe care R.M. (în „Suplimentul special al ziarului «Rabocceia Mîsl»“) l-a expus astfel: de dorit este acea luptă care este posibilă, și posibilă este aceea care se dă în momentul de față. Aceasta nu este altceva decît orientarea oportunistului nemărginit care se adaptează pasiv la spontaneitate.

„Tactica-plan este în contradicție cu spiritul fundamental al marxismului!“ Dar aceasta este o clevetire a marxismului, este transformarea lui în aceeași caricatură pe care ne-o opuneau narodnicii în războiul pe care-l duceau împotriva noastră. Aceasta înseamnă a minimaliza importanța inițiativei și energiei militanților conștiinți, pe când marxismul dă, dimpotrivă, un uriaș impuls inițiativei și energiei social-democratului, deschizîndu-i cele mai largi perspective, punîndu-i (dacă ne putem exprima astfel) la dispoziție forțele viguroase ale milioanele și milioanele de muncitori care se ridică „spontan“ la luptă! Întreaga istorie a social-democrației internaționale abundă în planuri preconizate de un conducător politic sau altul, planuri care confirmă clarviziunea și temeinicia vederilor politice și orga-

nizatorice ale unuia sau care dau la iveală miopia și greșelile politice ale altuia. Când Germania a cunoscut una dintre cele mai importante cotituri din istoria ei — formarea imperiului, înființarea Reichstagului, acordarea votului universal —, Liebknecht a avut un anumit plan de politică social-democrată și de activitate în general, iar Schweitzer alt plan. Când asupra socialiștilor germani s-a abătut legea excepțională, un plan au avut Most și Hasselmann, care erau gata să îndemne pur și simplu la acte de violență și de teroare, și alt plan au avut Höchberg, Schramm și (în parte) Bernstein, care au început să predice social-democraților că prin dârzenia și revoluționarismul lor nesăbuit au provocat această lege și că acum, printr-o purtare exemplară, trebuie să se învrednicească de iertare; un al treilea plan l-au avut cei care pregăteau și realizau editarea unui organ ilegal⁵⁶. Aruncînd o privire înapoi acum, după ani de zile de la încheierea luptei pentru alegerea drumului și după ce istoria și-a spus ultimul cuvînt în legătură cu justetea drumului ales, e ușor, desigur, să-ți arăți înțelepciunea prin maxime profunde privitoare la creșterea sarcinilor partidului care cresc o dată cu partidul. Dar într-un moment de haos *, cînd „criticii“ și „economistii“ ruși vor să coboare social-democrația la nivelul trade-unionismului și cînd teroriștii propovăduiesc cu zel adoptarea unei „tactici-plan“ care să repete vechile greșeli, într-un asemenea moment a te mărgini la astfel de cugetări profunde înseamnă a-ți da singur un „certificat de paupertate“. Într-un moment cînd numeroși social-democrați ruși suferă tocmai de lipsă de inițiativă și energie, de lipsă de „amploare a propagandei, agitației și organizării politice“ **, de lipsa unor „planuri“ de organizare mai amplă a muncii revoluționare, — într-un asemenea moment a spune că „tactica-plan este în contradicție cu spiritul fundamental al marxismului“, înseamnă nu numai să vulgarizezi din

* Ein Jahr der Verwirrung (un an de haos), așa și-a intitulat Mehring paragraful din „Istoria social-democrației germane“, în care descrie șovăielile și nehotărîrea manifestate la început de socialiști în alegerea unei „tactici-plan“ corespunzătoare noilor condiții.

** Din articolul de fond din nr. 1 al „Iskrei“. (Vezi V. I. Lenin, Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 366. — Nota red.)

punct de vedere teoretic marxismul, dar și să *tirăști* partidul înapoi din punct de vedere practic.

„Sarcina revoluționarului social-democrat — ne învață mai departe „Rabocce Delo“ — este numai să grăbească prin activitatea sa conștientă dezvoltarea obiectivă, și nu s-o suprimă sau s-o înlocuiască prin planuri subiective. În teorie, «Iskra» știe toate acestea. Dar imensa însemnătate pe care marxismul o acordă pe drept cuvânt activității revoluționare conștiente o împinge în practică, datorită punctului ei de vedere doctrinar în ceea ce privește tactica, să *subaprecieze însemnătatea elementului obiectiv sau spontan al dezvoltării*“ (pag. 18).

Iarăși o enormă confuzie teoretică, demnă de V.V. și consortii. L-am întreba pe filozoful nostru: în ce se poate exprima „subaprecierea“ dezvoltării obiective din partea unuia care întocmește planuri subiective? Evident, în aceea că el scapă din vedere faptul că această dezvoltare obiectivă creează sau întărește, suprimă sau slăbește anumite clase, pături, grupuri, anumite națiuni, grupuri de națiuni etc., determinând prin aceasta cutare sau cutare grupare politică a forțelor pe plan internațional, cutare sau cutare poziție a partidelor revoluționare etc. Dar vina unui asemenea autor de planuri va consta atunci nu în subaprecierea elementului spontan, ci, dimpotrivă, în subaprecierea elementului *conștient*, pentru că el nu este destul de „conștient“ pentru a înțelege just dezvoltarea obiectivă. De aceea chiar faptul că se vorbește despre „aprecierea însemnătății *relative*“ (subliniat de „Rabocce Delo“) a spontaneității și a conștiinței dovedește o totală lipsă de „conștiință“. Dacă anumite „elemente spontane ale dezvoltării“ sînt în general accesibile conștiinței omenești, greșita apreciere a acestora va echivala cu o „subapreciere a elementului conștient“. Iar dacă nu sînt accesibile conștiinței, atunci nu le cunoaștem și nu putem vorbi despre ele. Dar despre ce vorbește B. Kricevski? Dacă consideră că „planurile subiective“ ale „Iskrei“ sînt greșite (și el le declară tocmai ca fiind greșite), atunci ar trebui să arate care anume fapte obiective sînt ignorate în aceste planuri, și pentru această ignorare să învinovățească „Iskra“ de *insuficientă conștiință*, de „subaprecierea elementului conștient“, ca să folosim limbajul lui. Dacă însă el, fiind nemulțumit de planurile subiective, n-are alte argumente decît invocarea „subaprecierii

elementului spontan“ (11), el nu dovedește prin aceasta decît: (1) că din punct de vedere teoretic înțelege marxismul à la Kareev și Mihailovski, atît de ridicuși de către Beltov, și (2) că din punct de vedere practic e pe deplin mulțumit cu „elementele spontane ale dezvoltării“ care au atras pe marxiștii noștri legali spre bernsteinism, iar pe social-democrații noștri spre „economism“ și că e „supărat foc“ pe aceia care s-au hotărît să *abată* cu orice preț social-democrația rusă de pe drumul dezvoltării „spontane“.

Urmează apoi niște lucruri amuzante de tot. „Așa cum, cu toate progresele științelor naturii, oamenii vor continua să se înmulțească așa cum au apucat din bătrîni, — tot așa și apariția unei noi ordini sociale, cu toate progresele științelor sociale și cu toată creșterea numărului luptătorilor conștienți, va fi și pe viitor rezultatul *mai ales* al unor explozii spontane“ (19). După cum înțelepciunea din bătrîni spune: ca să faci copii, nu e nevoie de prea multă minte, — tot așa și înțelepciunea „socialiștilor moderni“ (à la Narcis Tuporîlov⁵⁷) spune: ca să participi la apariția spontană a unei ordini sociale noi, nu e nevoie de prea multă minte. Și noi sîntem de părere că nu e nevoie de prea multă minte. Pentru o asemenea participare este suficient să *cedezi* în fața „economismului“ atunci cînd domnește „economismul“ și în fața terorismului atunci cînd a apărut terorismul. Astfel, în primăvara acestui an, cînd era atît de necesar de a pune în gardă împotriva înclinației spre terorism, „Rabocce Delo“ stătea nedumerită în fața acestei probleme, „nouă“ pentru ea. Iar acum, după ce au trecut șase luni și problema a încetat de a mai fi atît de actuală, ea ne servește în același timp și declarația: „noi credem că sarcina social-democrației nu poate fi și nu trebuie să fie aceea de a se opune accentuării tendințelor teroriste“ („Rabocce Delo“ nr. 10, pag. 23), și rezoluția congresului: „Congresul consideră că teroarea ofensivă sistematică este inoportună“ („Două congrese“, pag. 18). Cîtă claritate și cîtă coerență! Nu ne opunem, dar declarăm că este inoportună, și declarăm în așa fel, încît teroarea nesistematică și defensivă să nu fie cuprinsă în „rezoluție“. Trebuie să recunoaștem că o asemenea rezoluție nu este de loc periculoasă și că e cu totul ferită de erori, așa cum e ferit de erori un om care a vorbit pentru

a nu spune nimic! Și pentru a întocmi o asemenea rezoluție e nevoie de un singur lucru: să știi să te ții *de coada* mișcării. Atunci cînd „Iskra“ și-a bătut joc de faptul că „Rabocee Delo“ a declarat că problema terorii este o problemă nouă*, „Rabocee Delo“ i-a reproșat „Iskrei“ pe un ton mînios că „are pretenția pur și simplu de necrezut de a impune partidului o rezolvare a problemelor de tactică, dată cu mai bine de 15 ani în urmă de un grup de publiciști emigrați“ (pag. 24). Într-adevăr, ce pretenție și ce exagerare a elementului conștient: să rezolvi mai întîi o problemă în mod teoretic, pentru a convinge apoi și organizațiile, și partidul, și masele de justetea acestei rezolvări! ** Altceva e să repeți pur și simplu lucruri arhicunoscute și, fără „să impui“ nimănui nimic, să te supui oricărei „cotituri“ atît spre „economism“ cît și spre terorism. „Rabocee Delo“ generalizează chiar acest important precept al înțelepciunii practice, învinuind „Iskra“ și „Zarea“ că „contrapun mișcării programul lor ca un spirit care plutește deasupra haosului amorf“ (pag. 29). Dar care este rolul social-democrației dacă nu de a fi un „spirit“ care nu numai să plutească deasupra mișcării spontane, dar s-o și *ridice* pe aceasta *pînă la înălțimea „programului său“*? Căci rolul ei n-o fi să se tîrască în *coada* mișcării; fiindcă, în cazul cel mai bun, acest lucru este nefolositor pentru mișcare, iar în cazul cel mai rău este foarte, foarte dăunător. „Rabocee Delo“ însă nu numai că urmează această „tactică-proces“, dar o și ridică la rangul de principiu, așa că ar fi mai just ca și orientarea ei să fie numită nu oportunism, ci *codism* (de la cuvîntul *coadă*). Și nu putem să nu recunoaștem că niște oameni ferm hotărîți să meargă întotdeauna în urma mișcării, în calitate de *coadă* a ei, vor fi întotdeauna și în mod absolut la adăpost de orice „subapreciere a elementului spontan al dezvoltării“.

* * *

Așadar, am putut să ne convingem că greșeala fundamentală a „noului curent“ din cadrul social-democrației

* Vezi V. I. Lenin, Opere complete, vol. 5, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 7—8. — *Nota red.*

** Nu trebuie să uităm, de asemenea, că, rezolvînd „în mod teoretic“ problema terorii, grupul „Eliberarea muncii“ a sintetizat experiența mișcării revoluționare premergătoare.

ruse constă în ploconirea în fața spontaneității, în neînțelegerea faptului că spontaneitatea masei cere de la noi, social-democrații, o foarte mare conștiință. Cu cât e mai mare avîntul spontan al maselor, cu cât mișcarea ia mai multă amploare, cu atît se cere mai multă conștiință, și într-o proporție incomparabil mai mare, atît în activitatea teoretică cît și în cea politică și organizatorică a social-democrației.

Avîntul spontan al maselor din Rusia a crescut (și continuă să crească) într-un asemenea ritm, încît tineretul social-democrat s-a dovedit nepregătit pentru îndeplinirea acestor sarcini uriașe. Această lipsă de pregătire este păcatul nostru comun, păcatul *tuturor* social-democraților ruși. Avîntul maselor a crescut și s-a extins permanent și continuu; el nu numai că nu a încetat acolo unde a pornit, dar a cuprins și noi regiuni și noi pături ale populației (sub influența mișcării muncitorești s-au accentuat frămîntările în rîndurile tineretului studios, ale intelectualilor în general și chiar în rîndurile țărănimii). Revoluționarii însă *au rămas în urma* acestui avînt și în „teoriile“ lor, și în activitatea lor; ei n-au izbutit să creeze o organizație permanentă cu o activitate continuă, în stare să *conducă* întreaga mișcare.

În primul capitol am constatat că „Rabocee Delo“ minimizează sarcinile noastre teoretice și că repetă „spontan“ lozinca la modă a „libertății criticii“; celor care o repetau le lipsea „conștiința“ necesară pentru a înțelege opoziția fundamentală dintre pozițiile „criticilor“ oportuniști și ale revoluționarilor din Germania și pozițiile pe care se situează aceștia în Rusia.

În capitolele următoare vom analiza cum s-a manifestat această ploconire în fața spontaneității în domeniul sarcinilor politice și în activitatea organizatorică a social-democrației.

III

POLITICA TRADE-UNIONISTĂ ȘI POLITICA SOCIAL-DEMOCRATĂ

Vom începe tot prin a lăuda revista „Rabocee Delo“. „Literatura de demascare și lupta proletară“, așa își intitulează Martînov articolul din „Rabocee Delo“ nr. 10

cu privire la divergențele cu „Iskra“. „Nu ne putem mărgini numai la demascarea rînduieiilor care stau în calea dezvoltării lui (a partidului muncitoresc). Trebuie să știm să ne facem ecoul intereselor imediate și curente ale proletariatului“ (pag. 63) — astfel își formulează el esența acestor divergențe. „... «Iskra»... este de fapt un organ de opoziție revoluționară care demască rînduieiile de la noi, și în primul rînd rînduieiile politice... Noi însă lucrăm și vom lucra pentru cauza muncitorească în strînsă legătură organică cu lupta proletară“ (ibid.). Trebuie să-i fim recunoscători lui Martînov pentru această formulare. Ea prezintă un mare interes general, fiindcă în fond cuprinde nu numai divergențele dintre noi și „Rabocee Delo“, ci în general toate divergențele dintre noi și „economîști“ în problema luptei politice. Am mai arătat că „economîștii“ nu neagă în mod absolut „politica“, numai că ei alunecă permanent de la înțelegerea social-democrată a politicii la cea trade-unionistă. Întocmai așa alunecă și Martînov, și de aceea sîntem de acord să-l luăm tocmai pe el ca *exemplu* pentru a ilustra erorile economiste în problema respectivă. Împotriva acestei alegeri nu vor fi în drept să ridice vreo obiecție — ne vom strădui să dovedim acest lucru — nici autorii „Suplimentului special al ziarului «Raboceaia Mîsl»“, nici autorii manifestului „Grupului autoeliberării“, nici autorii scrisorii „economiste“ din nr. 12 al „Iskrei“.

a) AGITAȚIA POLITICĂ ȘI ÎNGUSTAREA EI DE CĂTRE ECONOMIȘTI

Toată lumea știe că largă răspîndire și întărire a luptei economice * a mers mîna în mîna cu crearea unei „literaturi“ de demascare economică (care arată adevărul cu privire la rînduieiile din fabrici și la situația muncitorilor). Conținutul principal al „manifestelor“ îl forma demascarea stării de lucruri din fabrici; în scurtă vreme muncitorii au

* Pentru a evita orice neînțelegere, precizăm că, în expunerea ce urmează, prin luptă economică (potrivit sensului pe care l-a căpătat în mod curent acest cuvînt la noi) înțelegem, pretutindeni, acea „luptă economică-practică“ pe care Engels, în pasajul mai sus citat, o numește „rezistență împotriva capitaliștilor“ și care în țările libere este denumită luptă profesională, sindicală sau trade-unionistă.

fost cuprinși de o adevărată pasiune pentru demascări. De îndată ce muncitorii au văzut că cercurile social-democrate vor și pot să le dea un nou fel de manifeste, care spun tot adevărul despre viața lor de mizerie, despre munca lor peste măsură de grea și despre lipsa lor de drepturi, a început să vină, se poate spune, o adevărată avalanșă de corespondențe din fabrici și uzine. Această „literatură de demascare“ stârnea o mare senzație nu numai în fabrica ale cărei rînduieli erau biciuite în manifestul respectiv, ci și în toate fabricile în care se auzise cîte ceva despre faptele denunțate. Și fiindcă suferințele și nevoile muncitorilor din diferitele întreprinderi și profesii au multe trăsături comune, „adevărul despre viața muncitorului“ stârnea entuziasmul tuturor. O adevărată pasiune de „a se vedea publicat“, o nobilă pasiune pentru această formă embrionară de război împotriva întregii orînduiri sociale actuale, bazate pe jaf și asuprire, a cuprins pînă și pe muncitorii cei mai înapoiți. Și de cele mai multe ori „manifestele“ însemnau, într-adevăr, o declarație de război, pentru că demascările stîrneau o foarte mare frămîntare printre muncitori, îndemnîndu-i să ceară cu toții înlăturarea blestemățiilor celor mai scanda-loase și insufliîndu-le hotărîrea de a susține prin greve aceste revendicări. În cele din urmă fabricanții înșiși au fost în așa măsură siliți să recunoască faptul că aceste manifeste au semnificația unor declarații de război, încît de cele mai multe ori nici nu voiau să aștepte pînă ce va izbucni războiul propriu-zis. Demascările, ca întotdeauna, au devenit o forță prin simplul fapt al apariției lor, dobîndind însemnătatea unei puternice presiuni de ordin moral. De multe ori se întîmpla ca în urma simplei apariții a unui manifest, revendicările muncitorilor să fie satisfăcute total sau în parte. Într-un cuvînt, demascările economice (demascarea stării de lucruri din fabrici) au fost și rămîn o pîrghie însemnată în lupta economică. Și ele își vor păstra această însemnatate atîta timp cît va exista capitalismul, care generează în mod necesar autoapărarea muncitorilor. În țările europene cele mai înaintate se mai poate vedea încă și astăzi că demascarea blestemățiilor din vreun „meșteșug“ dintr-un fund de provincie sau a celor dintr-o ramură de muncă la domiciliu, uitată de toată lumea, servește ca punct de

plecare pentru deșteptarea conștiinței de clasă, pentru începerea luptei sindicale și pentru răspîndirea socialismului *.

Marea majoritate a social-democraților ruși din ultima vreme au fost aproape în întregime absorbiți de munca lor de a organiza demascarea stării de lucruri din fabrici. E de ajuns să ne amintim de „Raboceaia Mîsl“, pentru a ne convinge pînă unde a ajuns această absorbire și cum se dă uitării faptul că, în fond, această activitate *ca atare* nu este încă social-democrată, ci doar trade-unionistă. Demascările se refereau, în fond, numai la relațiile dintre muncitorii *dintr-o anumită profesiune* și patronii lor, iar singurul lor rezultat era că cei care-și vindeau forța de muncă învățau să vîndă această „marfă“ în condiții mai avantajoase și să lupte cu cumpărătorul în cadrul unei tranzacții pur comerciale. Aceste demascări puteau să devină (cu condiția să fie folosite într-un anumit fel de organizația revoluționarilor) un început și o parte integrantă ale activității social-democrate, dar puteau și să ducă (iar în condițiile plocinirii în fața spontaneității trebuiau să ducă) la lupta „exclusiv sindicală“ și la o mișcare muncitorească nesocial-democrată. Social-democrația conduce lupta clasei muncitoare nu numai în vederea obținerii unor condiții avantajoase de vînzare a forței de muncă, ci și în vederea desființării orînduirii sociale care silește pe cei neavuți să se vîndă celor bogăți. Social-democrația reprezintă clasa muncitoare nu numai în relațiile ei cu un anumit grup de întreprinzători, ci și în relațiile ei cu toate clasele societății contemporane și cu statul ca forță politică organizată. De aici se vede că social-democrații nu numai că nu se pot mărgini la lupta econo-

* În acest capitol vorbim numai de lupta *politică*, în sensul ei mai larg sau mai îngust. De aceea nu vom pomeni decît în trecăt, cu titlul de curiozitate, de acuzația de „abținere excesivă“ în ceea ce privește lupta economică, pe care „Rabocee Delo“ o lansează împotriva „Iskrei“ („Două congrese“, pag. 27, acuzație rumegată apoi de Martinov în broșura sa „Social-democrația și clasa muncitoare“). Dacă domnii acuzaatori ar măsura fie și în puduri sau coli de tipar (cum le place lor să facă) materialul publicat de „Iskra“ în decurs de un an la rubrica consacrată luptei economice și l-ar compara cu materialul publicat la rubrica respectivă din „Rabocee Delo“ și „Raboceaia Mîsl“ luate laolaltă, ar putea constata cu ușurință că pînă și în această privință ele rămîn în urmă. După cit se vede, conștiința acestui adevăr simplu îi determină să recurgă la argumente care dovedesc limpede în ce încurcătură se găsec ei. „De voie sau de nevoie (1) — scriu ei — «Iskra» trebuie (1) să țină seama de cerințele imperioase ale vieții și cel puțin să publice (!!) corespondențe cu privire la mișcarea muncitorească“ („Două congrese“, pag. 27). Iată un argument într-adevăr zdrobitor împotriva noastră !

mică, dar nici măcar nu pot admite ca organizarea demascărilor economice să constituie activitatea lor precumpănitoare. Noi trebuie să ne ocupăm în mod activ de educarea politică a clasei muncitoare, de dezvoltarea conștiinței ei politice. *Acum*, după primul atac dat de „Zarea“ și de „Iskra“ împotriva economismului, „toată lumea este de acord“ cu acest lucru (deși unii numai în vorbe, așa cum vom vedea îndată).

Se pune întrebarea: în ce trebuie deci să constea educația politică? Ne putem oare limita la propagarea ideii de ostilitate a clasei muncitoare față de absolutism? Firește că nu! Nu este de ajuns să *explicăm* muncitorilor că ei sînt asupriți politicește (după cum nu era de ajuns să le *explicăm* antagonismul dintre interesele lor și interesele patronilor). Trebuie să facem agitație în jurul fiecărei manifestări concrete a acestei asupririi (după cum am făcut agitație în jurul manifestărilor concrete ale asupririi economice). Și cum *această* asuprire se răsfrînge asupra celor mai diferite clase ale societății, cum această asuprire se manifestă în cele mai diferite domenii de viață și de activitate, în domeniul profesional, civic, în domeniul vieții private, al vieții de familie, în domeniul religios, științific etc. etc., nu este oare evident că, dacă nu *luăm asupra noastră* organizarea demascării *politice multilaterale* a absolutismului, *nu ne îndeplinim sarcina* de a dezvolta conștiința politică a muncitorilor? Căci pentru a face agitație în jurul manifestărilor concrete ale asupririi, trebuie să demascăm aceste manifestări (așa cum, pentru a face agitație economică, a fost nevoie să demascăm abuzurile din fabrici).

S-ar părea că este limpede. Dar tocmai aici se vedește că în privința necesității de a dezvolta *sub toate aspectele* conștiința politică, „toată lumea“ este de acord numai în vorbe. Tocmai aici se vedește că, de pildă, „Rabocee Delo“ nu numai că nu și-a luat sarcina de a organiza (sau cel puțin de a lua inițiativa de a organiza) demascarea politică multilaterală, dar a căutat chiar să *tragă înapoi* și „Iskra“, care și-a asumat această sarcină. Ascultați: „Lupta politică a clasei muncitoare este numai“ (tocmai că nu este numai) „forma cea mai dezvoltată, mai largă și mai efectivă a luptei economice“ (programul lui „Rabocee Delo“, „R.D.“

nr. 1, pag. 3). „În prezent social-democrații au sarcina de a imprima, pe cât e posibil, luptei economice însăși un caracter politic“ (Martînov în nr. 10, pag. 42). „Lupta economică este mijlocul cel mai larg utilizabil pentru atragerea masei în lupta politică activă“ (rezoluția congresului Uniunii și „amendamentele“: „Două congrese“, pag. 11 și 17). Toate aceste teze, după cum poate vedea cititorul, străbat „Rabocce Delo“ chiar de la apariția ei și pînă la ultimele „instrucțiuni ale redacției“, și toate exprimă, în mod vădit, o singură concepție în ceea ce privește agitația politică și lupta politică. Să examinăm dar această concepție din punctul de vedere al părerii care domină în rîndurile tuturor „economistilor“, anume că agitația politică trebuie să *urmeze* agitația economică. Să fie oare adevărat că lupta economică este în general * „mijlocul cel mai larg utilizabil“ pentru atragerea masei în lupta politică? Nu e de loc adevărat. Un mijloc nu mai puțin „larg utilizabil“ pentru „atragerea“ masei în lupta politică îl constituie *toate* manifestările prigoanei polițienești și ale nelegiuirilor absolutiste, și nicidecum numai manifestările legate de lupta economică. Zemski nacealnicii și pedepsele corporale aplicate țărănilor, venalitatea funcționarilor și comportarea poliției față de „oamenii de rînd“ de la orașe, lupta împotriva înfometărilor și înăbușirea năzuinței poporului spre lumină și știință, stoarcerea birurilor și prigonirea sectelor religioase, muștruluirea soldaților și tratarea cazonă a studenților și a intelectualilor liberali, — de ce toate acestea și mii de alte manifestări de felul acestora ale asupririi, manifestări care nu sînt de-a dreptul legate de lupta „economică“, ar reprezenta în general mijloace și prilejuri *mai puțin* „larg utilizabile“ de agitație politică pentru atragerea masei în lupta politică? tocmai dimpotrivă: în totalitatea

* Spunem „în general“ pentru că în „Rabocce Delo“ este vorba tocmai de principiile generale și de sarcinile generale ale întregului partid. Fără îndoială că în practică există cazuri în care politicul *trebuie* într-adevăr să urmeze economicul: dar să vorbească despre aceasta într-o rezoluție care-i destinată întregii Rusii, de acest lucru numai „economistii“ sînt în stare. E știut că există și cazuri cînd o agitație politică *se poate* duce „din capul locului“ „numai pe tărîm economic“, și totuși, în cele din urmă, „Rabocce Delo“ a ajuns la concluzia că „nu-i de loc nevoie“ de așa ceva („Două congrese“, pag. 11). În capitolul următor vom arăta că tactica „politicilor“ și a revoluționarilor nu numai că nu ignorează sarcinile trade-unioniste ale social-democrației, dar, dimpotrivă, ea este singura care *asigură* îndeplinirea lor consecventă.

cazurilor curente în care muncitorul suferă (pentru el sau pentru cei apropiați lui) din pricina lipsei de drepturi, a arbitrarului și violenței, cazurile de prigoană polițienească în lupta profesională nu constituie, fără îndoială, decît o mică minoritate. Atunci de ce să *îngustăm* dinainte cadrul agitației politice, proclamînd numai *unul* din mijloace ca fiind „cel mai larg utilizabil“, cînd pe lîngă acesta social-democratul trebuie să folosească și alte mijloace care sînt, în general vorbind, nu mai puțin „larg utilizabile“?

În timpuri de mult, de mult apuse (acum un an! . . .) „Rabocee Delo“ scria: „Revendicările politice imediate devin accesibile maselor după o grevă sau, în cel mai rău caz, după cîteva greve“, „de îndată ce guvernul a pus în acțiune poliția și jandarmeria“ (nr. 7, pag. 15, *august* 1900). Această teorie oportunistă a stadiilor este actualmente respinsă de Uniune, care ne face o concesie, declarînd: „nu e de loc nevoie ca agitația politică să fie dusă din capul locului numai pe tărîm economic“ („Două congrese“, pag. 11). Chiar și numai din faptul că „Uniunea“ se dezice de o parte a vechilor ei erori, viitorul istoric al social-democrației ruse va vedea mai bine decît din orice ample raționamente cît de mult au înjosit „economistii“ noștri socialismul! Dar ce naivitate din partea Uniunii să-și închipuie că, renunțînd la o formă de îngustare a politicii, ar putea să ne facă să consimțim la o altă formă de îngustare a ei! Nu ar fi fost oare mai logic să se spună și aici că lupta economică trebuie dusă pe o scară cît mai largă, că ea trebuie folosită întotdeauna pentru agitația politică, dar că „nu este de loc nevoie“ să se considere că lupta economică este mijlocul *cel mai* larg utilizabil pentru atragerea maselor în lupta politică activă?

Uniunea dă importanță faptului că a înlocuit expresia „cel mai bun mijloc“, care figura în rezoluția respectivă a Congresului al 4-lea al Ligii muncitorești evreiești (Bund)⁵⁸, prin expresia „mijlocul cel mai larg utilizabil“. Trebuie să recunoaștem că ne-ar fi greu să spunem care din aceste două rezoluții este mai bună: după părerea noastră, *una este mai rea decît cealaltă*. Atît Uniunea cît și Bundul alunecă (poate, în parte, chiar inconștient, sub influența tradiției) spre interpretarea economistă, trade-unionistă a politicii.

Că aceasta se face cu ajutorul expresiei: „cel mai bun“, sau al expresiei: „cel mai larg utilizabil“, asta, în fond, nu schimbă cu nimic problema. Dacă Uniunea ar spune că „agitația politică pe tărîm economic“ este mijlocul cel mai larg utilizat (și nu „utilizabil“), ea ar avea dreptate în ceea ce privește o anumită perioadă a dezvoltării mișcării noastre social-democrate. Și anume, ar avea dreptate în ceea ce-i privește pe „*economiști*“, în ceea ce-i privește pe mulți practicieni (dacă nu majoritatea lor) din anii 1898—1901, pentru că acești practicieni-„*economiști*“ au folosit într-adevăr agitația politică (în măsura în care în general au folosit-o!) *aproape exclusiv pe tărîm economic*. După cum am văzut, și „Raboceia Misl“ și „Grupul autoeliberării“ au admis și chiar au recomandat o asemenea agitație politică! „Rabocee Delo“ ar fi trebuit să *condamne categoric* faptul că agitația economică, folositoare, era însoțită de îngustarea dăunătoare a luptei politice. În loc de aceasta însă, ea declară mijlocul cel mai larg utilizat (de către „*economiști*“) drept mijlocul cel mai larg utilizabil! Nu-i de mirare că, atunci cînd le spunem acestor oameni „*economiști*“, nu le rămîne altceva de făcut decît să ne ocărăscă de mama focului, făcîndu-ne și „mistificatori“, și „dezorganizatori“, și „nunți papali“, și „calomniatori“*, să se jeluiască în fața lumii întregi că li s-a adus o ofensă gravă și mai-mai să jure că „absolut nici o organizație social-democrată nu păcătuiește astăzi prin „*economism*“**. Ah, calomniatorii ăștia, răii ăștia de politici! Nu cumva au inventat dinadins tot „*economismul*“ ăsta, ca să aducă oamenilor, numai din răutate ofense grave?

Ce sens concret, real are în gura lui Martînov acest mod de a formula sarcina social-democrației: „să imprime luptei economice însăși un caracter politic“? Lupta economică este lupta colectivă a muncitorilor împotriva patronilor pentru condiții mai avantajoase de *vînzare a forței de muncă*, pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă și de trai ale muncitorilor. Această luptă este în mod necesar o luptă profesională, fiindcă condițiile de muncă se deosebesc

* Expresii autentice din broșura „Două congrese“, pag. 31, 32, 28 și 30.

** „Două congrese“, pag. 32.

extrem de mult în diferitele profesii, și, prin urmare, lupta pentru îmbunătățirea acestor condiții nu poate să fie dusă altfel decât *pe profesii* (de către sindicate în Apus, de către asociații profesionale vremelnice și prin manifeste în Rusia etc.). A imprima „luptei economice însăși un caracter politic“ înseamnă, prin urmare, a urmări satisfacerea aceluiași revendicări profesionale și aceleași îmbunătățiri ale condițiilor profesionale de muncă cu ajutorul „măsurilor legislative și administrative“ (cum se exprimă Martînov în pagina următoare, 43, a articolului său). Tocmai acest lucru îl fac și l-au făcut întotdeauna toate sindicatele muncitorești. Răsfoiți lucrarea savanților serioși (și oportuniștilor „serioși“), soții Webb, și veți vedea că sindicatele muncitorești din Anglia au înțeles și înfăptuiesc de multă vreme sarcina de „a imprima luptei economice însăși un caracter politic“, că ele luptă de multă vreme pentru libertatea de grevă, pentru înlăturarea a tot felul de piedici juridice puse mișcării cooperatiste și sindicale, pentru adoptarea unor legi de ocrotire a femeilor și copiilor, pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă prin legislația sanitară și industrială etc.

Așadar, îndărătul frazei pompoase: „a imprima luptei economice *însăși* un caracter politic“, care sună „teribil“ de profund și de revoluționar, se ascunde în fond tendința tradițională de *a coborî* politica social-democrată la nivelul politicii trade-unioniste! Sub pretextul că corijează unilateralitatea „Iskrei“, care pune, vedeți dv., „revoluționarea dogmei mai presus de revoluționarea vieții“*, ni se servește ca un lucru nou *lupta pentru reforme economice*. Într-adevăr, fraza: „a imprima luptei economice însăși un caracter politic“ nu conține nimic altceva decât lupta pentru reforme economice. Martînov însuși ar fi putut ajunge la această concluzie simplă dacă s-ar fi gândit mai bine la sensul propriilor sale cuvinte. „Partidul nostru — spune el, folosind împotriva „Iskrei“ arma sa cea mai teribilă — ar putea

* „Rabocce Delo“ nr. 10, pag. 60. Aceasta este varianta martinovistă a modului în care trebuie să fie aplicată teza: „fiecare pas al mișcării reale este mai important decât o duzină de programe“ la starea actuală, haotică a mișcării noastre, și pe care l-am caracterizat mai sus. În fond, aceasta nu este decât traducerea în rusește a faimoasei fraze a lui Bernstein: „mișcarea este totul, scopul final nu este nimic“.

și ar trebui să prezinte guvernului revendicări concrete de măsuri administrative și legislative împotriva exploatarei economice, împotriva șomajului, împotriva foametei etc.“ („Rabocee Delo“ nr. 10, pag. 42—43). Revendicări concrete de măsuri — oare aceasta nu înseamnă a cere reforme sociale? Și mai întrebăm o dată pe cititorii nepărtinitori: îi calomniem noi oare pe rabocedeliți (să mi se ierte această greoaie expresie curentă) numindu-i bernsteinieni deghizați atunci când prezintă teza necesității luptei pentru reforme economice ca pe o *divergență* a lor cu „Iskra“?

Social-democrația revoluționară a inclus și include întotdeauna în activitatea sa lupta pentru reforme. Dar ea se folosește de agitația „economică“ nu numai pentru a prezenta guvernului revendicarea de a înfăptui diferite măsuri, dar și (în primul rînd) revendicarea de a înceta să mai fie un guvern absolutist. În afară de aceasta, ea socotește de datoria sa să prezinte guvernului această revendicare *nu numai* pe tărîmul luptei economice, ci și pe tărîmul tuturor manifestărilor vieții social-politice în general. Într-un cuvînt, ea subordonează lupta pentru reforme, ca o parte a întregului, luptei revoluționare pentru libertate și pentru socialism. Martînov însă reînvie sub o altă formă teoria stadiilor, căutînd să prescrie luptei politice o cale de dezvoltare neapărat economică, ca să zicem așa. Prin faptul că într-un moment de creștere a valului revoluționar el formulează „sarcina“ pretins deosebită a luptei pentru reforme, prin aceasta trage partidul înapoi și dă apă la moară atît oportunismului „economist“ cît și celui liberal.

Mai departe. Ascunzînd pudic lupta pentru reforme sub teza pompoasă: „a imprima luptei economice însăși un caracter politic“, Martînov cere, ca ceva deosebit, *numai reforme economice* (ba chiar numai reforme privind reglementarea muncii în fabrici). De ce a făcut el asta, nu știm. Să fie oare o simplă scăpare din vedere? Dar dacă el s-ar referi nu numai la reformele „privind reglementarea muncii în fabrici“, întreaga sa teză, citată mai sus, și-ar pierde orice sens. Să fie oare pentru că el consideră posibile și probabile din partea guvernului numai „concesii“ în dome-

niul economic? * Dacă-i așa, avem de-a face aici cu o eroare ciudată: concesiile sînt posibile și se fac și în domeniul legislației referitoare la pedepsele corporale, pașapoarte interne, plăți de răscumpărare, secte religioase, cenzură etc. etc. Pentru guvern concesiile (sau pseudoconcesiile) „economice“ sînt, firește, cele mai ieftine și mai avantajoase, fiindcă prin aceasta el nădăjduiește să cîștige încrederea maselor muncitorești. Dar tocmai de aceea noi, social-democrații, *nu trebuie* să încurajăm în nici un chip și absolut prin nimic părerea (sau impresia rezultată dintr-o neînțelegere) că am pune mai mult preț pe reformele economice și că tocmai pe acestea noi le-am socoti ca fiind deosebit de importante etc. „Aceste revendicări — spune Martînov vorbind de revendicările concrete de măsuri legislative și administrative pe care le-a formulat mai sus — n-ar fi o vorbă goală, căci ele, întrucît promet anumite rezultate palpabile, ar putea fi susținute în mod activ de masele muncitorești“ . . . Noi nu sîntem „economisți“, o nu! Noi numai ne tîrim în fața caracterului „palpabil“ al rezultatelor concrete tot atît de slugarnic ca și domnii Bernstein, Prokopovici, Struve, R.M. e tutti quanti**! Noi lăsăm numai să se înțeleagă (împreună cu Narcis Tuporîlov) că tot ce nu „promite rezultate palpabile“ este „o vorbă goală“! Noi ne exprimăm numai în așa fel, ca și cum masele muncitorești nu ar fi capabile (și n-ar fi dovedit capacitatea lor, în ciuda celor care vor să le atribuie propriul lor filistinism) să susțină în mod activ *orice* protest împotriva absolutismului, chiar și atunci cînd aceasta *nu-i promite absolut nici un rezultat palpabil!*

Să luăm, de pildă, aceleași exemple date chiar de Martînov în legătură cu „măsurile“ împotriva șomajului și foametei. În timp ce revista „Rabocce Delo“ se ocupă, judecînd după promisiunea ei, de elaborarea și formularea unor „revendicări concrete (sub formă de proiecte de lege?) de măsuri legislative și administrative“, „care promet rezultate palpabile“, „Iskra“, „care în mod invariabil pune revo-

* Pag. 43: „Firește, dacă recomandăm muncitorilor să prezinte guvernului anumite revendicări economice, o facem fiindcă, de nevoie, guvernul absolutist este dispus să facă oarecare concesii în domeniul *economic*“.

** — și toți cei de o seamă cu ei. — *Nota trad.*

lușionarea dogmei mai presus de revoluționarea vieții“, a căutat să explice legătura indisolubilă dintre șomaj și întreaga orînduire capitalistă, a avertizat că „vine foametea“, a demascat „lupta“ polițienească „împotriva înfometărilor“ și revoltătorul „regulament provizoriu al regimului de ocnă“; în același timp „Zarea“ a publicat sub formă de broșură de agitație acea parte din „Cronica internă“ * în care este vorba de foamete. Dar, dumnezeule, cît de „unilaterali“ s-au dovedit a fi ortodocșii, cu incorigibila lor îngustime de vederi, dogmaticii aștia surzi la imperativele „vieții însăși“. În nici unul din articolele lor nu se găsea — ce grozăvie! — *nici o* „revendicare concretă“, puteți să vă închipuiți, absolut nici una — „care să promită rezultate palpabile“! Nefericiții dogmatici! Ar trebui dați la învățătură la Kricevski și la Martînov ca să se convingă că tactica este un proces de creștere, a ceea ce crește etc. și că luptei economice *însăși* trebuie să i se imprime un caracter politic.

„În afară de însemnătatea ei nemijlocit revoluționară, lupta economică a muncitorilor împotriva patronilor și guvernului („lupta economică împotriva guvernului“!) este importantă și pentru că face pe muncitori să se lovească mereu de problema lipsei lor de drepturi politice“ (Martînov, pag. 44). Nu cităm această frază pentru a repeta a suta și a mia oară ceea ce am spus mai sus, ci pentru a mulțumi în mod deosebit lui Martînov pentru această nouă și admirabilă formulare: „Lupta economică a muncitorilor împotriva patronilor și guvernului“. Ce minunat! Cu ce talent inegalabil, cu cîtă măiestrie în eliminarea tuturor divergențelor parțiale și deosebirilor de nuanță dintre „economisți“ este exprimată aici, într-o propoziție concisă și clară, *întreaga esență* a „economismului“, începînd cu îndemnul muncitorilor la „lupta politică pe care ei o duc în interesul general, în vederea îmbunătățirii situației tuturor muncitorilor,“ **, continuînd cu teoria stadiilor și sfîrșind cu rezoluția congresului asupra „mijlocului celui mai larg

* Vezi V. I. Lenin, Opere complete, vol. 5, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 297—348. — *Nota red.*

** „Raboccaia Misl“, „Suplimentul special“, pag. 14.

utilizabil“ etc. „Lupta economică împotriva guvernului“ este tocmai politica trade-unionistă, care este încă foarte, foarte departe de politica social-democrată.

b) POVESTE DESPRE FELUL CUM L-A APROFUNDAT
MARTÎNOV PE PLEHANOV

„Cît de mulți Lomonosovi social-democrați au apărut la noi în ultimul timp !“ a remarcat o dată un tovarăș, făcînd aluzie la uimitoarea înclinație a multora dintre cei care înclină spre „economism“ de a căuta să ajungă neapărat „cu propria lor minte“ la adevăruri mari (de felul acelaia că lupta economică face pe muncitori să se lovească de problema lipsei lor de drepturi) și de a ignora în același timp, cu superbul dispreț al unui geniu înnăscut, tot ce a dat dezvoltarea anterioară a gîndirii revoluționare și a mișcării revoluționare. Un asemenea geniu înnăscut este Lomonosov-Martînov. Aruncați o privire asupra articolului său „Probleme la ordinea zilei“ și veți vedea cum ajunge „cu propria lui minte“ la lucruri de mult spuse de Akselrod (pe care Lomonosov al nostru îl trece, bineînțeles, cu totul sub tăcere), cum, de exemplu, *începe* să înțeleagă că nu putem ignora atitudinea opoziționistă a unuia sau altuia din păturile burgheziei („Rabocce Delo“ nr. 9, pag. 61, 62, 71; compară cu „Răspunsul“ dat de redacția revistei „Rabocce Delo“ lui Akselrod, pag. 22, 23—24) etc. Dar — vai ! — el „ajunge“ numai, „începe“ numai, și nimic mai mult, căci e totuși atît de departe de a înțelege ideia lui Akselrod, încît vorbește de „lupta economică împotriva patronilor și guvernului“. Trei ani de zile (1898—1901) a făcut „Rabocce Delo“ eforturi să-l înțeleagă pe Akselrod, — și totuși nu l-a înțeles ! Poate că aceasta se explică tot prin faptul că social-democrația, „ca și omenirea“, își pune întotdeauna numai sarcini pe care le poate realiza ?

Dar trăsătura distinctivă a Lomonosovilor nu constă numai în faptul că sînt multe lucruri pe care nu le cunosc (aceasta încă n-ar fi o nenorocire chiar atît de mare !), dar și în faptul că nu sînt conștienți de ignoranța lor. Aceasta este o adevărată nenorocire, și de aici pornește hotărîrea lor de a se apuca de îndată „să aprofundeze“ pe Plehanov.

„De cînd a scris Plehanov cartea menționată („Despre sarcinile socialiștilor în lupta împotriva foamei în Rusia“) a curs multă apă pe gîrlă — ne spune Lomonosov-Martînov. — Social-democrații care au condus timp de 10 ani lupta economică a clasei muncitoare . . . n-au reușit încă să dea o fundamentare teoretică amplă tacticii partidului. Acum această problemă a devenit de actualitate. Și dacă am vrea să dăm o asemenea fundamentare teoretică, ar trebui neapărat să aprofundăm considerabil principiile de tactică pe care le-a dezvoltat cîndva Plehanov. . . Acum ar trebui să definim deosebirea dintre propagandă și agitație altfel decît a făcut-o Plehanov“ (cu puțin înainte Martînov citase cuvintele lui Plehanov: „propagandistul transmite multe idei unuia sau mai multor oameni, pe cînd agitatorul transmite o singură idee sau numai cîteva idei, dar o transmite unei mase întregi de oameni“). „Prin propagandă noi am înțelege explicarea revoluționară a întregii orînduirii sociale de astăzi sau a unora dintre manifestările ei, indiferent dacă această explicare este făcută într-o formă accesibilă numai cîtorva sau unei mase largi. Prin agitație, în înțelesul strict al cuvîntului (sic !), am înțelege chemarea masei la anumite acțiuni concrete, contribuirea la intervenția revoluționară directă a proletariatului în viața socială“.

Felicităm social-democrația rusă, ba chiar și pe cea internațională, pentru această terminologie nouă, martînovistă, mai riguroasă și mai profundă. Pînă acum credeam (împreună cu Plehanov și cu toți conducătorii mișcării muncitorești internaționale) că propagandistul, cînd tratează, de pildă, problema șomajului, trebuie să explice natura capitalistă a crizelor, să arate din ce cauză sînt ele inevitabile în societatea contemporană, să înfățișeze necesitatea transformării acestei societăți într-o societate socialistă etc. Într-un cuvînt, el trebuie să aducă „multe idei“, atît de multe, încît în totalitatea lor nu vor putea fi însușite dintr-o dată decît de un număr (relativ) mic de persoane. Agitatorul însă, cînd vorbește despre aceeași problemă, va alege exemplul cel mai izbitor și mai cunoscut tuturor ascultătorilor lui — bunăoară, moartea de inaniție a familiei unui șomer, creșterea mizeriei etc. — și, folosind acest fapt cunoscut de toată lumea, își va concentra toate eforturile pentru a transmite „masei“ o singură idee, și anume: cît de absurdă este contradicția dintre creșterea bogăției și creșterea mizeriei, va căuta să trezească nemulțumirea și revolta masei împotriva acestei nedreptăți flagrante, lăsînd pe seama propagandistului explicarea completă a acestei contradicții. De aceea propagandistul acționează mai ales prin intermediul cuvîntului *tipărit*, iar agitatorul prin *viu* grai. Propagandistului i se cer alte însușiri decît agitatorului. Pe Kautsky și pe

Lafargue, de pildă, îi considerăm propagandiști, iar pe Bebel și Guesde agitatori. A admite însă că există un al treilea domeniu sau o a treia funcție a activității practice, încadrînd în această funcție „chemarea maselor la anumite acțiuni concrete“, este cea mai mare absurditate, fiindcă „chemarea“, ca act singular, ori întregește în chip firesc și necesar și tratatul teoretic, și broșura de propagandă, și cuvîntarea agitatorică, ori reprezintă o funcție pur executivă. Într-adevăr, să luăm, de pildă, lupta actuală a social-democrațiilor germani împotriva taxelor vamale pe cereale. Teoreticienii scriu studii asupra politicii vamale și „cheamă“, să zicem, la luptă pentru tratate comerciale și pentru libertatea comerțului; propagandistul face același lucru în revistă, iar agitatorul în cuvîntări publice. „Acțiunile concrete“ ale masei constau în acest moment în semnarea de petiții adresate Reichstagului, prin care se cere să nu fie mărite taxele vamale pe cereale. Chemarea la aceste acțiuni pornește indirect de la teoreticieni, propagandiști și agitatori, iar direct de la muncitorii care adună semnături în fabrici și prin case. După „terminologia martînovistă“ ar reieși — nu-i așa? — că Kautsky și Bebel sînt amîndoi propagandiști, iar cei care adună semnături sînt agitatori.

Exemplul germanilor m-a făcut să mă gîndesc la cuvîntul german Verballhornung, adică, textual, balhornizare. Johann Ballhorn a fost un editor din Leipzig care a trăit în secolul al XVI-lea. El a scos un abecedar care, așa cum se obișnuiește, conținea și un desen înfățișînd un cocoș. Numai că imaginea acestui cocoș nu era cea obișnuită, cu pîteni la picioare, ci cocoșul era înfățișat fără pîteni, dar cu două ouă alături de el. Pe coperta abecedarului era adăugat: „*ediție îmbunătățită* de Johann Ballhorn“. De atunci germanii numesc Verballhornung o astfel de „îmbunătățire“, care în realitate este o înrăutățire. Și fără să vrei îți amintești de Ballhorn cînd vezi cum îl „aprofundează“ Martînovii pe Plehanov . . .

Pentru ce „a născocit“ Lomonosov al nostru acest talmeș-balmeș? Pentru a ilustra că „Iskra“ „dă atenție numai unei laturi a problemei, cum a făcut și Plehanov încă în urmă cu cincisprezece ani“ (39). „În «Iskra», cel puțin în momentul de față, sarcinile propagandei împing sarcinile agitației

pe planul al doilea“ (52). Dacă traducem această ultimă frază din limba lui Martînov în limba pe care o vorbește toată lumea (căci omenirea n-a avut încă timp să-și însușească terminologia nou descoperită), ajungem la următoarele: în „Iskra“ sarcinile propagandei politice și ale agitației politice împing pe planul al doilea sarcina „de a prezenta guvernului revendicări concrete de măsuri legislative și administrative“ „care să promită anumite rezultate palpabile“ (sau revendicări de reforme sociale, dacă ne este permis să mai folosim o dată, o singură dată, vechea terminologie a vechii omeniri, care încă n-a ajuns la nivelul lui Martînov). Propunem cititorului să compare cu această teză următoarea tiradă:

„Izbitor în aceste programe“ (programele social-democraților revoluționari) „este și faptul că ele pun mereu pe primul plan avantajele activității muncitorilor în parlament (care nu există la noi), ignorînd cu desăvîrșire (din cauza nihilismului lor revoluționar) însemnătatea participării muncitorilor la adunările fabricanților pentru reglementarea muncii în fabrici, adunări care există la noi. . . sau fie și a participării muncitorilor la administrația comunală. . .“

Autorul acestei tirade exprimă ceva mai de-a dreptul, mai limpede și mai deschis decît Martînov aceeași idee la care Lomonosov-Martînov a ajuns cu propria sa minte. Acest autor este R.M., care a scris această tiradă în „Suplimentul special al ziarului «Rabociaia Misl»“ (pag. 15).

•) DEMASCĂRILE POLITICE ȘI „CULTIVAREA COMBATIVITĂȚII REVOLUȚIONARE“

Lansînd împotriva „Iskrei“ „teoria“ sa a „creșterii combativității masei muncitorești“, Martînov și-a dovedit de fapt tendința de a *minimaliza* această combativitate, deoarece el a declarat că mijlocul preferabil, deosebit de important și „cel mai larg utilizabil“ pentru trezirea acestei combativități și tărîmul desfășurării ei este aceeași luptă economică în fața căreia se prosternau și toți „economistii“. Această eroare tocmai de aceea este caracteristică pentru că nu este proprie numai lui Martînov. În realitate, „creșterea combativității masei muncitorești“ poate fi dobîndită *numai* dacă *nu ne vom limita* la „agitația politică pe

tărîm economic". Iar una din condițiile esențiale pentru extinderea necesară a agitației politice este organizarea demascărilor politice *multilaterale*. Altfel decît pe baza acestor demascări *nu poate fi cultivată conștiința politică și combativitatea revoluționară a maselor*. De aceea această activitate constituie una din funcțiile cele mai importante ale întregii social-democrații internaționale, deoarece nici libertatea politică nu elimină cîtuși de puțin necesitatea activității de demascare, ci îi schimbă doar întrucîtva sfera. De pildă, partidul german își consolidează îndeosebi pozițiile și își extinde influența datorită tocmai energiei neobosite a campaniei lui de demascare politică. Conștiința clasei muncitoare nu poate fi o conștiință cu adevărat politică dacă muncitorii nu sînt deprinși să reacționeze la absolut *toate* cazurile de samavolnicie și asuprire, de violență și abuz, *oricare ar fi clasele care ar avea de suferit de pe urma acestor cazuri, și totodată să reacționeze tocmai din punctul de vedere social-democrat, și nu din vreun alt punct de vedere*. Conștiința maselor muncitorești nu poate fi o conștiință cu adevărat de clasă dacă muncitorii nu vor învăța, pe baza faptelor și evenimentelor politice concrete, și anume a celor la ordinea zilei (de actualitate), să observe pe *fiecare* din celelalte clase sociale în *toate* manifestările vieții lor intelectuale, morale și politice, dacă nu vor învăța să aplice în practică analiza materialistă și aprecierea materialistă a *tuturor* laturilor activității și vieții *tuturor* claselor, păturilor și grupurilor populației. Cine îndreaptă atenția, spiritul de observație și conștiința clasei muncitoare exclusiv sau fie chiar în primul rînd asupra ei însăși, acela nu este social-democrat, deoarece conștiința de sine a clasei muncitoare este indisolubil legată de deplina claritate nu numai a ideilor teoretice. . . sau poate mai bine ar fi să spunem: nu atît a ideilor teoretice despre relațiile dintre *toate* clasele societății actuale, cît a ideilor dobîndite în această direcție din experiența vieții politice. Iată de ce teoria „economicștilor” noștri, potrivit căreia lupta economică ar fi mijlocul cel mai larg utilizabil pentru atragerea maselor în mișcarea politică, este atît de profund dăunătoare și atît de profund reacționară prin semnificația ei practică. Pentru a deveni social-democrat, muncitorul trebuie să-și

reprezintă clar natura economică și fizionomia social-politică ale moșierului și ale popii, ale demnitarului și ale țăranului, ale studentului și ale vagabondului, să le cunoască părțile tari și pe cele slabe, să știe să se orienteze în frazeologia curentă și în feluritele sofisme sub care fiecare clasă și fiecare pătură își *ascunde* năzuințele ei egoiste și adevărata ei „fire“, să știe să-și dea seama ce instituții și ce legi oglindesc și cum anume oglindesc cutare sau cutare interese. Și nu există nici o carte prin care poate fi dobândită această „reprezentare limpede“. Ea poate fi dată numai de tablourile vii și de demascarea promptă a celor ce se petrec în momentul respectiv în jurul nostru, a lucrurilor despre care toți laolaltă și fiecare în felul lui vorbesc în gura mare sau numai în șoaptă, care își găsesc expresia în cutare sau cutare evenimente, cifre, sentințe judecătorești etc. etc. Această demascare politică multilaterală este condiția necesară și *esențială* a cultivării combativității revoluționare a maselor.

De ce muncitorul rus dă încă în prea mică măsură dovadă de combativitate revoluționară în legătură cu comportarea sălbatică a poliției față de popor, cu persecutarea sectanților, cu maltratarea țăranilor, cu infamiile cenzurii, cu schingiuirea soldaților, cu înăbușirea celor mai inofensive aspirații culturale etc.? Nu cumva din cauză că „lupta economică“ nu-l face „să se lovească“ de aceste lucruri, pentru că ele nu-i prea „promit“ „rezultate palpabile“, „pozitive“? Nu, această părere nu reprezintă, repetăm, nimic altceva decât o încercare de a arunca vina ta asupra altuia, de a atribui propriul tău filistinism (și bernsteinism) masei muncitorești. Trebuie să ne învinuim pe noi, propria noastră rămânere în urmă față de mișcarea maselor, să ne învinuim că n-am fost încă în stare să organizăm demascări destul de ample, de pregnante și de prompte ale tuturor acestor infamii. Dacă vom face acest lucru (pe care putem și trebuie să-l facem), atunci și cel mai înapoiat muncitor va înțelege *sau va simți* că studentul și sectantul, țăranul și scriitorul sînt batjocoriți și maltratați de aceleași forțe ale întunericului care-l asupresc și pe el și-l strivesc în viață pas cu pas. Și cînd va simți aceasta, el va fi cuprins de dorința, de o dorință irezistibilă, de a reacționa, și va

fi în stare astăzi să huiduiască pe cenzori, mâine să demonstreze în fața locuinței guvernatorului care a înăbușit o răscoală țărănească, poimîine să dea o lecție jandarmilor în sutană care își iau rolul de sfîntă inchiziție etc. Am făcut încă foarte puțin, aproape nimic n-am făcut pentru a arunca în rîndurile maselor muncitorești demascări prompte și multilaterale. Mulți dintre noi nici nu sînt încă conștienți de această datorie a lor; ei se tîrăsc spontan în coada „luptei mărunte de zi cu zi“, dusă în cadrul îngust al vieții de fabrică. Și în această situație a spune că „«Iskra» are tendința de a diminua importanța mersului progresiv al luptei mărunte de zi cu zi în comparație cu importanța propagării unor idei strălucite și desăvîrșite“ (Martînov, pag. 61) înseamnă a trage partidul înapoi, înseamnă a apăra și a proslăvi lipsa noastră de pregătire și rămînerea noastră în urmă.

Cît privește chemarea maselor la acțiune, ea va veni de la sine de îndată ce va începe să se desfășoare o agitație politică energetică și vor avea loc demascări vii și pregnante. A prinde pe cineva asupra faptului și a-l înfieră pe loc în fața tuturor și pretutindeni, acest lucru are mai mult efect decît orice „chemare“, iar acest efect este adeseori atît de puternic, încît este cu neputință să stabilești apoi cine de fapt „a chemat“ mulțimea și cine a propus cutare sau cutare plan de demonstrație etc. Să chemi — nu în sensul general, ci în sensul concret al cuvîntului —, acest lucru se poate face numai la locul acțiunii; să cheme poate numai cine este gata să pornească el însuși imediat la acțiune. Iar datoria noastră, a publiciștilor social-democrați, este să adîncim, să lărgim și să intensificăm demascările politice și agitația politică.

Și fiindcă veni vorba despre „chemări“. *Singurul organ care înainte de evenimentele din primăvară a chemat pe muncitori să intervină activ într-o problemă ce nu promitea muncitorilor nici un rezultat palpabil, cum era încorporarea forțată a studenților, a fost „Iskra“.* Îndată după publicarea ordonanței din 11 ianuarie cu privire la „încorporarea a 183 de studenți“, „Iskra“ a publicat un articol în această chestiune (nr. 2, februarie), și înainte de a fi început vreo demonstrație, a chemat de-a dreptul pe „muncitor să vină în ajutorul studentului“, a chemat „poporul“ să dea

o ripostă fățișă insolentei provocări a guvernului *. Întrebăm pe oricine: cum se explică faptul interesant că Martînov, care vorbește atît de mult de „chemări“, care consideră chiar „chemările“ drept un gen deosebit de activitate, nu a pomenit nici un cuvînt despre *această* chemare? Și, așa stînd lucrurile, faptul că Martînov acuză „Iskra“ de *unilateralitate* pentru că nu „cheamă“ în suficientă măsură la luptă pentru revendicări „care promet rezultate palpabile“ nu este oare o dovadă de filistinism?

„Economîștii“ noștri, inclusiv „Rabocee Delo“, au avut succes datorită faptului că s-au adaptat muncitorilor înapoiți. Dar muncitorul social-democrat, muncitorul revoluționar (și numărul acestor muncitori crește într-una) va respinge cu indignare toate aceste raționamente cu privire la lupta pentru revendicări care „promit rezultate palpabile“ etc., deoarece va înțelege că toate acestea sînt simple variante ale vechiului cîntec al sporului de o copeică la rublă. Acest muncitor va spune sfătuitoților săi de la „Raboceaia Misl“ și „Rabocee Delo“: degeaba vă agitați, domnilor, amestecîndu-vă cu atîta zel în treburi cu care sîntem în stare s-o scoatem și singuri la capăt, și, în același timp, vă sustrageți de la îndeplinirea adevăratelor voastre îndatoriri. Nu e nicidecum inteligent din partea voastră să spuneți că sarcina social-democraților este de a imprima luptei economice înșăși un caracter politic; asta e numai un început și nu în aceasta constă principala sarcină a social-democraților, căci în lumea întregă, inclusiv în Rusia, *poliția înșăși începe deseori să imprime* luptei economice un caracter politic, muncitorii învață singuri să înțeleagă de partea cui se situează guvernul **. Căci doar „lupta e cono-

* Vezi V. I. Lenin, Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 382—387. — *Nota red.*

** Cerința „de a imprima luptei economice înșăși un caracter politic“ exprimă în modul cel mai pregnant *ploconirea în fața spontaneității* în domeniul activității politice. De cele mai multe ori lupta economică ia un caracter politic *in mod spontan*, adică fără intervenția „bacilului revoluționar — intelectualitatea“, fără intervenția social-democraților conștienți. Așa, de pildă, lupta economică a muncitorilor din Anglia a căpătat un caracter politic fără nici o participare a socialiștilor. Sarcina social-democraților nu se limitează însă la o agitație politică pe tărîm economic; sarcina lor este de a *transforma* această politică trade-unionistă într-o luptă politică social-democrată, de a folosi licăririle de conștiință politică pe care lupta economică le trezește în muncitori, pentru a-i ridica pe aceștia la nivelul conștiinței politice *social-democrate*. Iar Martînovii, în loc de a ridica și de a îmboldi conștiința politică deșteptată spontan, se

mică a muncitorilor împotriva patronilor și guvernului“, de care faceți atîta caz de parcă ați fi descoperit America, este dusă în masă de muncitorii din colțurile cele mai îndepărtate ale Rusiei, care au auzit de greve, dar n-au auzit aproape nimic de socialism. Căci doar acea „combativitate“ a noastră, a muncitorilor, pe care voi cu toții vreți s-o sprijiniți formulînd revendicări concrete care promet rezultate palpabile, noi o avem, iar în munca noastră mărunță, sindicală, de zi cu zi, formulăm noi înșine aceste revendicări concrete, de multe ori fără nici un fel de ajutor din partea intelectualilor. Dar noi nu ne mulțumim cu o asemenea combativitate. Nu sîntem niște copii care pot fi hrăniți cu terciul unei politici exclusiv „economice“. Noi vrem să știm tot ceea ce știu și ceilalți, vrem să cunoaștem în amănunțime toate aspectele vieții politice și să luăm parte *activă* la absolut toate evenimentele politice. Pentru aceasta se cere ca intelectualii să ne repete mai puțin ceea ce știm și singuri * și să ne dea mai mult din ceea ce încă nu știm, din ceea ce noi singuri n-am putea dobîndi niciodată pe baza experienței cîștigate de noi în activitatea din fabrici și a celei „economice“, și anume: cunoștințe politice.

prostornează în fața spontaneității, susținînd și repetînd într-una, pînă ți se face silă, că lupta economică îi face pe muncitori „să se lovească“ de problema lipsei lor de drepturi politice. Ceea ce e mai prost, domnilor, e că această deșteptare spontană a conștiinței politice trade-unioniste nu vă face pe voi „să vă lășiți“ de problema sarcinilor voastre social-democrate!

* Pentru a dovedi că toate aceste cuvinte adresate de muncitori „economistilor“ n-au fost scornite de noi, ne vom referi la doi martori care, fără îndoială, cunosc în mod direct mișcarea muncitorească și nu înclină cituși de puțin să ne țină parte nouă, „dogmaticilor“, deoarece unul dintre ei este un „economist“ (care consideră pînă și „Rabocce Delo“ un organ politic), iar celălalt un terorist. Primul martor este autorul unui articol, remarcabil prin veracitatea și vioiciunea lui, intitulat: „Mișcarea muncitorească din Petersburg și sarcinile practice ale social-democrației“, publicat în „Rabocce Delo“ nr. 6. El împarte pe muncitori în 1) revoluționari conștienți, 2) o pătură intermediară și 3) restul masei. Pătura intermediară, spune el, „se interesează adeseori în mai mare măsură de problemele vieții politice decît de interesele sale economice imediate, a căror legătură cu condițiile sociale generale a înțeles-o de mult“. . . „Rabocceia Miel“ este „aspru criticată“: „mereu aceleași lucruri de mult cunoscute, de mult citite“, „nici la cronică politică nu găsești nimic“ (pag. 30 și 31). Dar chiar și în cea de-a treia pătură: „masa muncitorilor mai receptivi, mai tineri și mai puțin pervertiți de circumștațe și de biserică și care n-au aproape niciodată posibilitatea să-și procure o carte cu conținut politic discută alandala despre fenomenele vieții politice, reflectînd, pe baza unor informații fragmentare, asupra tulburărilor studențești“ etc. Iar teroristul scrie: „... Ei citează o dată, de două ori cele scrise în legătură cu diverse fapte mărunte din viața de fabrică din diferite alte orașe, iar apoi nu se mai uită la ele... E plictisitor... Să nu vorbești despre state într-un ziuar muncitoresc... Încamnă să-l consideri pe muncitor un copilaș... Muncitorul nu-i un copilaș“ („Svoboda“ **, publicația grupului revoluționar-socialist, pag. 69 și 70).

Aceste cunoștințe, voi, intelectualii, le puteți dobîndi și sînteți *datori* să ni le împărtășiți într-o măsură de o sută și de o mie de ori mai mare decît ați făcut-o pînă acum, și să ni le împărtășiți nu numai sub formă de raționamente, broșuri și articole (care adeseori sînt — iertați-mi sinceritatea! — cam plicticoase), ci neapărat sub forma unei *demascări* vii a tot ceea ce întreprind astăzi guvernul și clasele diriguitoare de la noi în toate domeniile vieții. Îndepliniți-vă cu mai mult zel această datorie și *vorbiți mai puțin de „creșterea combativității masei muncitorești“*. Noi sîntem cu mult mai combativi decît credeți voi și știm să susținem prin lupta de stradă deschisă chiar și revendicări care nu promet nici un fel de „rezultate palpabile“! Și, apoi, nu voi aveți căderea de a face „să crească“ combativitatea noastră, fiindcă *vouă înșivă tocmai combativitatea vă lipsește*. Ploconiți-vă mai puțin, domnilor, în fața spontaneității și ocupați-vă mai mult de creșterea propriei *voastre* combativități!

d) CE ARE COMUN ECONOMISMUL CU TERORISMUL?

Mai sus, în notă, am pus față în față un economist și un terorist nesocial-democrat, care din întîmplare s-au dovedit a fi solidari între ei. Dar, în general vorbind, între unii și ceilalți există nu o legătură întîmplătoare, ci o legătură lăuntrică necesară, despre care va trebui să vorbim mai jos, și anume va trebui să ne referim la ea în legătură cu problema cultivării combativității revoluționare. Teroriștii de astăzi și „economisții“ au o rădăcină comună: *ploconirea în fața spontaneității*, despre care am vorbit în capitolul precedent ca despre un fenomen general și pe care o examinăm acum din punctul de vedere al înrîuririi ce o are în domeniul activității politice și al luptei politice. La prima vedere, afirmația noastră ar putea să pară un paradox: atît de mare pare să fie deosebirea dintre cei care subliniază „lupta mărunță de zi cu zi“ și cei care cheamă la o luptă individuală plină de abnegație. Dar acesta nu este un paradox. „Economisții“ și teroriștii se ploconesc în fața celor doi poli ai aceluiași curent al spontaneității: „economisții“ se ploconesc în fața spontaneității „mișcării

pur muncitorești“, teroriștii în fața spontaneității înflăcărâratei indignări a intelectualilor care nu știu sau nu au posibilitatea să lege activitatea revoluționară într-un singur tot cu mișcarea muncitorească. Celui care și-a pierdut credința sau nu a crezut niciodată în această posibilitate îi este într-adevăr greu să găsească altă ieșire sentimentului său de indignare și energiei sale revoluționare decît teroarea. Așadar, ploconirea în fața spontaneității în ambele direcții arătate mai sus nu este altceva decît *inceputul înfăptuirii* faimosului program al „Credo“-ului: muncitorii duc „lupta lor economică împotriva patronilor și guvernului“ (să ne ierte autorul „Credo“-ului că exprimăm ideea lui cu cuvintele lui Martînov ! Socotim că sîntem în drept s-o facem, deoarece și în „Credo“ se spune că, în lupta lor economică, „muncitorii se lovesc de regimul politic“), iar intelectualii duc cu propriile lor forțe lupta politică, firește, cu ajutorul terorii ! Aceasta-i o *concluzie* absolut logică și inevitabilă, asupra căreia nu se poate să nu insistăm, *chiar dacă cei care încep să înfăptuiască acest program nu și-ar da nici ei seama* de inevitabilitatea ei. Activitatea politică își are logica ei, care nu depinde de conștiința celor care, cu cele mai bune intenții, fie că îndeamnă la teroare, fie că cer să se dea luptei economice însăși un caracter politic. Iadul e pavat cu bune intenții, și în cazul de față bunele intenții nu te scapă încă de atracția spontană de a merge pe „linia minimei rezistențe“, pe linia programului *pur burghez* al „Credo“-ului. Și doar nu este întîmplător nici faptul că mulți liberali ruși — atît liberalii declarați cît și liberalii care poartă o mască marxistă — simpatizează din toată inima cu teroarea și se străduiesc să sprijine accentuarea tendințelor teroriste din momentul de față.

Cînd a luat naștere „Grupul revoluționar-socialist Svoboda“, care și-a pus ca sarcină tocmai sprijinirea la maximum a mișcării muncitorești, dar a inclus *în program* teroarea și a tins să se emancipeze, ca să zicem așa, de social-democrație, — acest fapt a constituit o confirmare în plus a remarcabilei perspicacități a lui P. B. Akselrod, care *literalmente a prevestit, încă la sfîrșitul anului 1897*, aceste rezultate ale oscilărilor social-democrate („Despre sarcinile actuale și despre tactică“) și a schițat renumitele sale „două pers-

pective“. Toate disputele și divergențele care au urmat între social-democrații ruși sînt deja cuprinse, așa cum e cuprinsă planta în sămință, în aceste două perspective*.

Din punctul de vedere arătat mai sus, devine limpede și faptul că „Rabocce Delo“, care n-a rezistat în fața spontaneității „economismului“, n-a rezistat nici în fața spontaneității terorismului. E foarte interesant să menționăm aici o argumentare specială la care recurge grupul „Svoboda“ în favoarea terorii. El „neagă cu desăvîrșire“ rolul terorii ca mijloc de înfricoșare („Renașterea revoluționarismului“, pag. 64); în schimb, pune pe primul plan „însemnătatea ei ca mijloc de excitare (de îmboldire)“. Acest lucru este caracteristic, în primul rînd, ca unul din stadiile de descompunere și de declin ale aceluși cerc de idei tradiționale (anterioare ideilor social-democrate) în virtutea cărora revoluționarii au proclamat principiul terorii. A recunoaște că acum guvernul nu poate fi „înfricoșat“ — și, prin urmare, nici dezorganizat — prin teroare înseamnă, în fond, a condamna în mod categoric teroarea ca sistem de luptă, ca sferă de activitate consfințită de program. În al doilea rînd, acest lucru este și mai caracteristic ca model de neînțelegere a sarcinilor noastre imediate pe tărîmul „cultivării combativității revoluționare a maselor“. „Svoboda“ propagă teroarea ca mijloc de „a îmboldi“ mișcarea muncitorească, ca mijloc de a-i da un „puternic impuls“. Cu greu îți poți imagina o argumentare care să se respingă singură în mod mai vădit! Se pune întrebarea: oare în viața din Rusia să fie atît de puține infamii, încît să fie nevoie să se mai născocască mijloace speciale pentru a-i „îmboldi“ pe oameni? Și, pe de altă parte, nu este oare evident că cel pe care nu-l

* Martinov „își inchipuie o altă dilemă, mai reală“ (?) („Social-democrația și clasa muncitoare“, 19): „Ori social-democrația își asumă conducerea directă a luptei economice a proletariatului și o transformă prin aceasta (l) într-o luptă revoluționară de clasă... Prin aceasta“, adică, evident, prin conducerea directă a luptei economice. Să ne arate Martinov unde s-a mai văzut ca *numai* prin conducerea luptei sindicale să se fi izbutit a transforma o mișcare trade-unionistă într-o mișcare revoluționară de clasă. Cum de nu înțelege el că pentru această „transformare“ trebuie să începem în mod activ „să conducem direct“ agitația politică *multilaterală*?... „Ori cealaltă perspectivă: social-democrația se dă în lături de la conducerea luptei economice a muncitorilor și prin aceasta... își taie aripile“... Potrivit părerii menționate mai sus a revistei „Rabocce Delo“, cea care „se dă în lături“ este „Iskra“. Noi am văzut însă că „Iskra“ face *mult mai mult* pentru conducerea luptei economice decît „Rabocce Delo“, fără a se mărgini însă la acest lucru și fără a-și îngusta, de dragul acestei conduceri, sarcinile politice.

revoltă și nu-l poate revolta nici măcar samavolnicia din Rusia va privi „scobindu-se în nas“ liniștit și la lupta dintre guvern și o mână de teroriști? Adevărul este că masele muncitorești sînt foarte revoltate de ticăloșiile vieții din Rusia, dar noi nu știm să strîngem, ca să zicem așa, și să concentrăm toate acele picături și pîriiașe ale revoltei populare pe care viața rusă le generează în măsură infinit mai mare decît ne închipuim și credem noi, or, ele trebuie adunate într-*un singur* torent uriaș. Că această sarcină este realizabilă, aceasta o dovedește fără putință de tăgadă creșterea uriașă a mișcării muncitorești și setea de literatură politică, pe care o vădesc muncitorii și despre care am vorbit mai sus. Iar îndemnul la teroare, ca și îndemnul de a da luptei economice însăși un caracter politic, reprezintă forme diferite de *sustragere* de la datoria cea mai imperioasă a revoluționarilor ruși: organizarea unei agitații politice multilaterale. „Svoboda“ vrea să înlocuiască agitația prin teroare, declarînd pe față că, „de îndată ce va începe o agitație intensă, energetică în rîndurile maselor, teroarea își va fi îndeplinit rolul ei de mijloc de excitare (de îmboldire)“ („Renașterea revoluționarismului“, pag. 68). Aceasta arată tocmai că atît teroriștii cît și „economiiștii“ *subapreciază* combativitatea revoluționară a maselor, în ciuda faptului că evenimentele din primăvară * au constituit o mărturie vădită a acestei combativități, — unii pornind în căutarea unor „excitanți“ artificiali, ceilalți vorbind de „revendicări concrete“. Nici unii nici ceilalți nu dau destulă atenție creșterii *propriei lor combativități* în domeniul agitației politice și al organizării demascărilor politice. Și acest lucru nu poate fi înlocuit cu nimic altceva, nici acum, nici altă dată.

e) CLASA MUNCITORE, LUPTĂTOR DE AVANGARDĂ
PENTRU DEMOCRAȚIE

Am văzut că desfășurarea unei agitații politice foarte ample, prin urmare și organizarea unor demascări politice multilaterale, constituie o sarcină absolut necesară, sarcina *cea mai imperioasă* a activității, dacă această activitate este

* Este vorba de primăvara anului 1901, cînd au început mari demonstrații de stradă **. (Nota autorului la ediția din 1907. — Nota red.)

cu adevărat social-democrată. Dar noi am ajuns la această concluzie pornind *numai* de la nevoia cea mai arzătoare a clasei muncitoare de cunoștințe politice și de educație politică. Or, acesta ar fi un mod prea îngust de a pune problema, deoarece ar însemna ignorarea sarcinilor general-democratice ale oricărei social-democrații în general și ale social-democrației ruse contemporane în special. Pentru a explica cât mai concret această teză, vom încerca să tratăm problema sub aspectul cel mai „apropiat” pentru un „economist”, și anume, sub aspectul practic. „Toată lumea este de acord” că trebuie să dezvoltăm conștiința politică a clasei muncitoare. Se pune întrebarea: *cum* să facem acest lucru și ce se cere pentru aceasta? Lupta economică face pe muncitori „să se lovească” numai de problemele privitoare la atitudinea guvernului față de clasa muncitoare și, de aceea, *oricît ne-am strădui* să îndeplinim sarcina „de a imprima un caracter politic luptei economice însăși”, *nicio dată nu vom putea* să ridicăm conștiința politică a muncitorilor (pînă la nivelul conștiinței politice social-democrate) în cadrul acestei sarcini, deoarece *acest cadru însuși este îngust*. Formula lui Martînov e interesantă pentru noi nu pentru că este o ilustrare a talentului lui Martînov de a încurca lucrurile, ci pentru că exprimă plastic greșeala fundamentală a tuturor „economistilor”, și anume convingerea că am putea dezvolta conștiința politică de clasă a muncitorilor, ca să zicem așa, *dinăuntru* luptei lor economice, adică pornind numai (sau mai ales) de la această luptă, bazîndu-ne numai (sau mai ales) pe această luptă. Această concepție este fundamental greșită; și tocmai din pricină că „economistii”, supărîndu-se pe noi pentru polemica pe care o ducem împotriva lor, nu vor să chibzuiască cum se cuvine asupra originii divergențelor noastre, ajungem la situația că literalmente nu ne mai înțelegem unii pe alții, că vorbim limbi diferite.

Conștiința politică de clasă nu poate fi adusă muncitorului *decît din afară*, adică din afara luptei economice, din afara sferei relațiilor dintre muncitori și patroni. Singurul domeniu din care se pot sorbi cunoștințe politice este domeniul relațiilor *tuturor* claselor și păturilor cu statul și guvernul, domeniul relațiilor dintre *toate* clasele.

De aceea la întrebarea: ce-i de făcut pentru a transmite muncitorilor cunoștințe politice? nu se poate da numai răspunsul cu care, în majoritatea cazurilor, se mulțumesc practicienii — ca să nu mai vorbim de practicienii care înclină spre „economism“, și anume răspunsul că „trebuie să mergem la muncitori“. Pentru a transmite *muncitorilor* cunoștințe politice, social-democrații trebuie să meargă în toate clasele populației, trebuie să trimită în toate părțile detașamente ale armatei lor.

Alegem intenționat o formulare atît de colțuroasă, ne exprimăm intenționat într-un mod simplist și tăios, nu din dorința de a ne exprima în paradexe, ci pentru a-i face pe „economisți“ „să se lovească“ de sarcinile pe care ei le desconsideră într-un mod inadmisibil, pentru a-i face „să se lovească“ de deosebirea dintre politica trade-unionistă și cea social-democrată, deosebire pe care ei nu vor s-o înțeleagă. De aceea rugăm pe cititor să-și păstreze calmul și să ne asculte cu atenție pînă la capăt.

Să luăm tipul cel mai răspîndit în ultimii ani de cerc social-democrat și să examinăm activitatea lui. El are „legături cu muncitorii“ și se mulțumește cu aceasta, publicînd manifeste în care înfierază abuzurile din fabrici, părtinirea capitaliștilor de către guvern și samavolnicia poliției. La adunările la care participă muncitorii discuția de obicei nu depășește sau aproape nu depășește cadrul aceluiași teme; referatele și conferințele tratînd despre istoria mișcării revoluționare, despre problemele de politică internă și externă ale guvernului nostru, despre problemele evoluției economice a Rusiei și a Europei, ale situației diferitelor clase în societatea de astăzi etc. sînt o mare raritate. La stabilirea sistematică de legături cu celelalte clase sociale și la extinderea acestor legături nu se gîndește nimeni. În fond, în majoritatea cazurilor, membrilor unui astfel de cerc le apare ca ideal de militant un om care seamănă mai curînd cu un secretar de trade-union decît cu un socialist — conducător politic. Căci orice secretar de trade-union englez, de pildă, ajută întotdeauna pe muncitori să ducă lupta economică, organizează demascări ale rînduicilor din fabrici, arată caracterul nedrept al legilor și măsurilor care restrîng libertatea de grevă, libertatea de

organizare a pichetelor de grevă (pentru a preveni pe toți că la fabrica respectivă are loc o grevă), arată că arbitrii, care aparțin claselor burgheze ale poporului, sînt părținitori etc. etc. Într-un cuvînt, orice secretar de trade-union organizează și ajută la organizarea „luptei economice împotriva patronilor și guvernului“. Și n-am putea insista îndeajuns asupra faptului că *asta nu este încă* social-democratism, că idealul de social-democrat nu trebuie să fie un secretar de trade-union, ci *un tribun al poporului*, care să știe să reacționeze la toate manifestările de samavolnicie și de asuprire, oriunde s-ar produce, oricare ar fi pătura sau clasa care ar avea de suferit de pe urma lor, care să știe să sintetizeze toate aceste manifestări, înfățișînd un singur tablou al samavolniciei polițienești și al exploatării capitaliste, care să știe să se folosească de orice fapt mărunț pentru a-și expune *în fața tuturor* convingerile socialiste și revendicările democratice, pentru a arăta absolut *tuturor* însemnătatea istorică mondială a luptei de eliberare a proletariatului. Faceți, de pildă, o comparație între un militant cum este Robert Knight (cunoscutul secretar și conducător al uniunii cazangiilor, unul dintre cele mai puternice trade-unionuri engleze) și W. Liebknecht și încercați să aplicați în acest caz contrapunerile în care își încadrează Martînov divergențele lui cu „Iskra“. Veți vedea — încep să răsfoiesc articolul lui Martînov — că Robert Knight în mult mai mare măsură „chema masele la anumite acțiuni concrete“ (39), pe cînd Wilhelm Liebknecht se îndeletnicea mai mult „cu explicarea de pe poziții revoluționare a întregii orînduiri actuale sau a unora dintre manifestările ei“ (38—39); că Knight „formula revendicările imediate ale proletariatului și arăta mijloacele pentru înfăptuirea lor“ (41), pe cînd Liebknecht, deși făcea și acest lucru, nu se dădea totuși în lături „de a conduce în același timp activitatea energetică a diferitelor pături opoziționiste“ și „să le dicteze un program de acțiune pozitiv“* (41); că R. Knight a căutat „să imprime, pe cît posibil, luptei economice însăși un caracter politic“ (42) și se pricepea de minune „să prezinte

* De pildă, în timpul războiului franco-german, Liebknecht a dictat programul de acțiune *Întregii democrații* — și în și mai mare măsură au făcut-o Marx și Engels în 1848.

guvernului revendicări concrete, care promet anumite rezultate palpabile“ (43), pe cînd Liebknecht se îndeletnicea mult mai mult cu „demascări“ „unilaterale“ (40); că Knight dădea mai multă importanță „mersului progresiv al luptei mărunte de zi cu zi“ (61), pe cînd Liebknecht dădea mai multă importanță „propagării ideilor strălucite și desăvîrșite“ (61); că Liebknecht a făcut din ziarul condus de el tocmai un „organ de opoziție revoluționară care demască rînduielile de la noi, și în special rînduielile politice, întrucît ele se ciocnesc cu interesele celor mai felurite pături ale populației“ (63), în timp ce Knight „lucra pentru cauza muncitorilor, în strînsă legătură organică cu lupta proletară“ (63) — dacă „strînsa legătură organică“ e înțeleasă în sensul ploconirii în fața spontaneității pe care am analizat-o mai sus pe baza exemplului lui Kricevski și Martînov — și „își îngusta sfera sa de exercitare a influenței“, fiind, firește, convins, ca și Martînov, că „prin aceasta face ca influența însăși să fie mai complexă“ (63). Într-un cuvînt, veți vedea că, de facto, Martînov coboară social-democrația la nivelul trade-unionismului, deși el face acest lucru, firește, nu pentru că n-ar dori binele social-democrației, ci pur și simplu pentru că s-a cam pripit să-l aprofundeze pe Plehanov, în loc să-și dea osteneală să-l înțeleagă.

Dar să ne întoarcem la expunerea noastră. Am spus că un social-democrat, dacă este nu numai în vorbe pentru dezvoltarea sub toate aspectele a conștiinței politice a proletariatului, trebuie „să meargă în toate clasele populației“. Se pune întrebarea: cum să facem acest lucru? avem destule forțe pentru aceasta? există teren pentru o astfel de muncă în toate celelalte clase? nu va însemna aceasta o abatere sau nu va duce la o abatere de la punctul de vedere de clasă? Să ne oprim asupra acestor probleme.

Trebuie „să mergem în toate clasele populației“ și ca teoreticieni, și ca propagandiști, și ca agitatori, și ca organizatori. Că social-democrații trebuie să-și îndrepte activitatea teoretică spre studierea tuturor particularităților situației sociale și politice a diferitelor clase, — despre aceasta nu se îndoiește nimeni. Dar în această, privință se face foarte puțin, mult prea puțin în comparație cu munca îndreptată spre studierea particularităților vieții din fabrici.

În comitete și în cercuri veți întâlni oameni care fac chiar studii speciale aprofundate în legătură cu o anumită ramură a industriei de prelucrare a fierului, dar nu veți găsi aproape nici un caz în care membrii organizațiilor (nevoți, cum se întâmplă adesea, să părăsească, dintr-un motiv sau altul, activitatea practică) să se ocupe în mod special cu strângerea materialului în legătură cu vreo problemă de actualitate din viața noastră socială și politică, problemă care ar putea constitui un prilej pentru activitate social-democrată în celelalte părți ale populației. Vorbind despre slaba pregătire a majorității conducătorilor de astăzi ai mișcării muncitorești, nu se poate să nu pomenim și de o pregătire în această privință, deoarece și ea este legată de înțelegerea „economistă” a „strânsei legături organice cu lupta proletară”. Dar principalul este, bineînțeles, *propaganda și agitația* în rîndurile tuturor păturilor poporului. Pentru social-democratul din Europa occidentală, această sarcină este înlesnită de adunările și întrunirile populare, la care poate veni *oricine* dorește, este înlesnită de parlament, unde el are posibilitatea să vorbească în fața deputaților *tuturor* claselor. La noi nu există nici parlament, nici libertate de întrunire, totuși noi găsim posibilitatea să organizăm adunări cu muncitorii care vor să asculte pe *un social-democrat*. Trebuie să găsim și posibilitatea de a organiza adunări cu reprezentanții tuturor claselor populației care vor să asculte pe *un democrat*. Căci nu este social-democrat acela care în practică uită că „comuniștii sprijină orice mișcare revoluționară”⁶¹, că sîntem deci datori să expunem și să subliniem *în fața întregului popor sarcinile general-democratice*, fără să ascundem nici o singură clipă convingerile noastre socialiste. Nu este social-democrat acela care în practică își uită datoria de a fi *în fruntea tuturor* în ceea ce privește formularea, accentuarea și rezolvarea *oricărei* probleme general-democratice.

„Cu acest lucru toată lumea este de acord!” — ne va întrerupe cititorul nerăbdător —, iar în noile instrucțiuni pentru redacția revistei „Rabocce Delo”, adoptate de ultimul congres al uniunii, se spune limpede: „Drept prilej pentru propaganda și agitația politică trebuie să servească toate fenomenele și evenimentele din viața socială și politică care privesc proletariatul fie direct, ca clasă aparte, fie ca

avangardă a tuturor forțelor revoluționare în lupta pentru libertate („Două congrese“, pag. 17, subliniat de noi). Da, acestea sînt cuvinte foarte frumoase și foarte juste, și noi am fi pe deplin mulțumiți dacă „Rabocce Delo“ *le-ar înțelege, dacă pe lângă aceste cuvinte n-ar spune și altele care se bat cap în cap cu ele*. Căci nu e destul să ne numim „avangardă“, detașamentul cel mai înaintat; trebuie să și acționăm în așa fel încît *toate* celelalte detașamente să vadă și să fie nevoite să recunoască că noi mergem în frunte. Și-l întrebăm pe cititor: oare reprezentanții celorlalte „detașamente“ sînt atît de proști încît să ne creadă pe cuvînt atunci cînd spunem că noi sîntem „avangarda“? Închipuiți-vă în mod concret următorul tablou. În „detașamentul“ radicalilor ruși culți sau al constituționaliștilor liberali vine un social-democrat și declară: noi sîntem avangarda; „în prezent avem în fața noastră sarcina de a imprima, pe cît posibil, luptei economice înșăși un caracter politic“. Orice radical sau constituționalist mai mult sau mai puțin inteligent (și printre radicalii și constituționaliștii ruși sînt mulți oameni inteligenți) se va mulțumi să zîmbească auzind aceste cuvinte și va spune (bineînțeles în sinea lui, pentru că, în cele mai multe cazuri, ei sînt diplomați cu experiență): „naivă mai este și «avangarda» aceasta! Nici măcar nu înțelege că este sarcina noastră, a reprezentanților celor mai avansați ai democrației burgheze, de a imprima luptei economice înșăși a muncitorilor un caracter politic. Căci și noi, ca și toți burghezii din Europa occidentală, vrem să-i antrenăm pe muncitori în politică, dar numai în politica trade-unionistă, și nu în politica social-democrată. Politica trade-unionistă a clasei muncitoare este tocmai *politica burgheză* a clasei muncitoare. Iar formularea pe care «avangarda» o dă sarcinii sale nu este altceva decît formularea politicii trade-unioniste! De aceea n-au decît să-și spună social-democrații cît poftesc. Doar nu sînt copil ca să fac caz de niște etichete! Numai să nu cadă sub influența acestor periculoși dogmatici ortodocși, să lase «libertatea criticii» în seama acelor care în mod inconștient împing social-democrația spre fîgașul trade-unionist!“

Dar zîmbetul imperceptibil al constituționalistului nostru se va transforma într-un rîs homeric cînd va afla că în perioada actuală, cînd în mișcarea noastră spontaneitatea domină

În mod aproape absolut, social-democrații care vorbesc de caracterul de avangardă al social-democrației nu se tem de nimic mai mult decât de „subaprecierea elementului spontan“, că se tem „să nu minimalizeze importanța mersului progresiv al luptei mărunte de zi cu zi în comparație cu propagarea ideilor strălucite și desăvârșite“ etc. etc. ! Un detașament „de avangardă“ care se teme ca nu cumva elementul conștient s-o ia înainte elementului spontan, care se teme să propună un „plan“ îndrăzneț, un plan care să silească și pe cei care au alte vederi să-l recunoască în mod unanim ! N-or fi confundînd ei cumva cuvîntul avangardă cu cuvîntul ariergardă ?

Într-adevăr, să aprofundăm următorul raționament al lui Martînov. El spune la pag. 40 că tactica de demascare pe care o urmează „Iskra“ ar fi unilaterală, că „oricît am semăna noi neîncrederea și ura împotriva guvernului, nu ne vom atinge țelul atîta timp cît nu vom reuși să dezvoltăm o energie socială îndeajuns de activă pentru doborîrea lui“. Aceasta, în paranteză fie zis, este tot grija, pe care o cunoaștem, de a spori combativitatea maselor, îmbinată cu tendința de a-ți diminua propria combativitate. Dar nu de asta este vorba acum. Martînov vorbește aici, prin urmare, de energia *revoluționară* („pentru doborîre“). Și la ce concluzie ajunge ? Întrucît în timpuri obișnuite diferitele pături sociale urmează inevitabil căi diferite, „este limpede că, avînd în vedere acest lucru, noi, social-democrații, nu putem să conducem în același timp activitatea susținută a diferitelor pături opoziționiste, nu putem să le dictăm un program de acțiune pozitiv, nu putem să le arătăm prin ce mijloace trebuie să lupte zi de zi pentru interesele lor . . . Păturile liberale se vor îngriji ele singure de lupta activă pentru interesele lor imediate, care le va face să se lovească direct de regimul nostru politic“ (41). Așadar, începînd prin a vorbi despre energia revoluționară, despre lupta activă pentru doborîrea absolutismului, Martînov alunecă imediat spre energia luptei profesionale, spre lupta activă pentru interesele imediate ! Se înțelege de la sine că noi nu putem să conducem lupta studenților, a liberalilor etc. pentru „interesele“ lor „imediate“ ; dar nu despre asta era vorba, onorabile „economist“ ! Era vorba de parti-

ciparea posibilă și necesară a diferitelor pături sociale la doborîrea absolutismului; or, *această* „activitate energetică a diferitelor pături opoziționiste“ nu numai că *putem*, dar trebuie neapărat s-o conducem, dacă voim să fim o „avangardă“. Pentru ca studenții noștri, liberalii noștri etc. „să se lovească de regimul nostru politic“, — de aceasta se vor îngriji nu numai ei singuri, de aceasta se vor îngriji în primul rînd și mai ales însăși poliția și funcționarii guvernului absolutist. Dar „noi“, dacă vrem să fim democrați de avangardă, trebuie să ne îngrijim *să-i facem* pe oamenii care, la drept vorbind, nu sînt nemulțumiți decît de starea de lucruri din universități sau din zemstve etc. să se pătrundă de ideea că întregul regim politic este defectuos. *Noi* trebuie să ne asumăm sarcina de a organiza o asemenea luptă politică multilaterală sub conducerea partidului *nostru*, încît toate păturile opoziționiste să poată sprijini și chiar să sprijine efectiv, în limita puterilor lor, această luptă și acest partid. *Noi* trebuie să formăm, din rîndurile practicienilor social-democrați, conducători politici care să știe să conducă această luptă multilaterală în toate manifestările ei, care la momentul oportun să știe „să dicteze un program pozitiv de acțiune“ și studenților în rîndurile cărora sînt frămîntări, și zemților nemulțumiți, și sectanților revoltați, și învățătorilor obijduiți etc. etc. De aceea *este cu desăvîrșire greșită* afirmația lui Martînov că „față de aceștia, noi nu putem juca *decît* rolul *negativ* de demascatori ai rînduielilor existente. . . . Noi nu putem *decît* să le spulberăm nădejdlile pe care și le pun în diferitele comisii guvernamentale“ (subliniat de noi). Din această afirmație se vede că Martînov *nu înțelege absolut nimic* din problema adevăratului rol al „avangărzii“ revoluționare. Și dacă cititorul va lua în considerație acest lucru, el va înțelege limpede *sensul adevărat* al următoarelor cuvinte de încheiere ale lui Martînov: „« Iskra » e un organ de opoziție revoluționară care demască rînduielile de la noi, și în special rînduielile politice, în măsura în care ele se ciocnesc cu interesele celor mai felurite pături ale populației. Noi însă lucrăm și vom lucra pentru cauza muncitorească în strînsă legătură organică cu lupta proletară. Îngustînd sfera influenței noastre, noi facem prin aceasta ca influența însăși să fie mai complexă“ (63). *Sensul*

adevărat al acestei concluzii e următorul: „Iskra“ vrea să ridice politica trade-unionistă a clasei muncitoare (la care, din neînțelegere, din lipsă de pregătire sau din convingere, se mărginesc la noi atît de des practicienii) la nivelul unei politici social-democrate. Iar „Rabocce Delo“ vrea să coboare politica social-democrată la nivelul politicii trade-unioniste. Și, după toate astea, mai încredințează pe cine vreți și pe cine nu vreți că „pozițiile noastre sînt absolut compatibile în cadrul cauzei comune“ (63). O, sancta simplicitas!*

Să mergem mai departe. Avem noi oare destule forțe pentru a desfășura propaganda și agitația noastră în toate clasele populației? De bună seamă că avem. „Economistii“ noștri sînt adesea înclinați să conteste acest lucru, scăpînd din vedere uriașul pas înainte pe care mișcarea noastră l-a făcut din 1894 (aproximativ) pînă în 1901. Ca adevărați „codiști“ ce sînt, ei trăiesc mai mult cu amintirea perioadei de mult apuse a începutului mișcării. Pe atunci aveam într-adevăr extrem de puține forțe, pe atunci era firească și legitimă hotărîrea de a ne consacra pe de-a-ntregul muncii în rîndurile muncitorilor și de a condamna cu asprime orice abatere de la această muncă, pe atunci întreaga noastră sarcină consta în a ne întări pozițiile noastre în rîndurile clasei muncitoare. Acum, în mișcare este atrasă o masă uriașă de forțe, acum vin la noi toți reprezentanții cei mai buni ai tinerii generații a claselor culte; pretutindeni în provincie se află oameni, nevoiți să stea acolo, care au participat sau care doresc să participe la mișcare, oameni care se simt atrași de social-democrație (pe cînd în 1894 social-democrații ruși puteau fi numărați pe degete). Unul dintre principalele neajunsuri politice și organizatorice ale mișcării noastre este că *nu știm* să folosim toate aceste forțe, să dăm fiecăruia o muncă potrivită (despre aceasta vom vorbi mai amănunțit în capitolul următor). În imensa lor majoritate, aceste forțe sînt lipsite de orice posibilitate „de a merge la muncitori“, așa că nici vorbă nu poate fi de primejdia de a abate forțele de la munca noastră principală. Iar pentru a pune la îndemîna muncitorilor cunoștințe politice autentice, vii și multilaterale, trebuie neapărat să

* — O, sfîntă simplicitate! — Nota trad.

avem „oameni de-ai noștri“, social-democrați, pretutindeni, în toate păturile sociale, în toate pozițiile care permit cunoașterea resorturilor lăuntrice ale mecanismului nostru de stat. Și de acești oameni avem nevoie nu numai din punct de vedere propagandistic și agitatoric, dar, încă în și mai mare măsură, din punct de vedere organizatoric.

Există oare teren pentru o activitate în cadrul tuturor claselor populației? Cine nu vede acest lucru, acela rămîne iarăși cu conștiința sa în urma avîntului spontan al maselor. Mișcarea muncitorească a trezit și continuă să trezească la unii nemulțumiri, la alții nădejdea într-un sprijin din partea opoziției, sau conștiința că absolutismul nu poate fi tolerat și că prăbușirea lui este inevitabilă. Nu am fi decît în vorbă „oameni politici“ și social-democrați (cum este foarte des cazul în realitate), dacă nu ne-am da seama că sarcina noastră este să folosim toate manifestările de nemulțumire de orice fel ar fi ele, să adunăm și să prelucrăm toate fărîmele fie și ale unui protest în fașă. Ca să nu mai vorbim că întreaga masă de milioane și milioane de țărani muncitori, meșteșugari, mici meseriași etc. ar asculta întotdeauna cu însetare propaganda unui social-democrat cît de cît priceput. Dar se poate oare găsi măcar o singură clasă a populației în care să nu existe grupuri, cercuri și oameni nemulțumiți de lipsa de drepturi și de samavolnicie, și de aceea accesibili propagandei unui social-democrat care dă glas celor mai arzătoare cerințe general-democratice? Iar acelaia care vrea să-și facă o idee concretă despre felul cum trebuie să desfășoare un social-democrat această agitație politică în rîndurile tuturor claselor și păturilor populației, îi vom indica *demascările politice*, în sensul larg al cuvîntului, ca mijloc principal (dar, bineînțeles, nu singurul) al acestei agitații.

„Trebuie — scriam eu în articolul „Cu ce să începem?“ („Iskra“ nr. 4, mai 1901), despre care vom vorbi amănunțit mai jos — să trezim în toate păturile cît de cît conștiente ale poporului pasiunea demascărilor *politice*. Nu trebuie să ne tulbure faptul că în momentul de față numărul celor ce fac demascări politice este atît de mic, că glasul lor este atît de slab și de timid. Cauza acestei situații nu este în nici un caz o resemnare generală în fața samavol-

niciei polițienești. Cauza este că oamenii care sînt în stare și sînt gata să demaște n-au o tribună de la care să poată vorbi — nu există un auditoriu care să asculte cu nesăț și să încurajeze pe vorbitori — și că ei nu văd nicăieri în popor acea forță în fața căreia ar avea rost să te plîngi de «atoputernicul» guvern rus . . . Acum sîntem în stare și sîntem datori să creăm o tribună pentru demascarea guvernului țarist în fața întregului popor; — o astfel de tribună trebuie să fie ziarul social-democrat” *.

Un asemenea auditoriu ideal pentru demascările politice este tocmai clasa muncitoare, care are nevoie, înainte de orice și mai mult decît de orice, de cunoștințe politice vii și multilaterale, care este cea mai capabilă să transforme aceste cunoștințe într-o luptă activă, chiar dacă această luptă nu i-ar promite nici un fel de „rezultate palpabile”. Iar ca tribună de demascare *în fața întregului popor* poate servi numai un ziar pe întreaga Rusie. „Fără un organ politic nu se poate concepe, în Europa de astăzi, o mișcare politică demnă de acest nume”, iar sub acest raport Rusia, fără îndoială, face și ea parte din Europa de astăzi. Presa a devenit la noi de mult o forță, altminteri guvernul n-ar cheltui zeci de mii de ruble pentru coruperea ei și pentru subvenționarea diverșilor Katkovi și Meșcerski. Și nu este pentru prima oară în Rusia absolutistă cînd presa ilegală rupe zăgazurile cenzurii și *silește* organele legale și conservatoare să vorbească deschis despre ea. Așa s-a întîmplat în deceniul al 8-lea, ba chiar și în deceniul al 6-lea al secolului trecut. Iar în prezent păturile poporului care sînt dornice să citească presa ilegală și să învețe din ea „cum trebuie să trăiască și să moară”, după cum s-a exprimat un muncitor, autor al unei scrisori publicate în „Iskra” (nr. 7)⁶², sînt cu mult mai largi și mai adînci. Demascările politice reprezintă o declarație de război făcută *guvernului*, tot așa cum demascările economice reprezintă o declarație de război făcută *fabricantului*. Și această declarație de război prezintă o importanță morală cu atît mai mare, cu cît mai amplă și mai intensă este această campanie de demascare,

* Vezi V. I. Lenin, Opere complete, vol. 5, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 10. — *Nota red.*

cu cît mai numeroasă și mai hotărîtă este *clasa* socială care *declară război pentru a porni acest război*. De aceea demascările politice, ca atare, constituie un puternic mijloc pentru a *descompune* rîndurile dușmanului, pentru a-i despărți de dușman pe aliații lui întimplători sau vremelnici, pentru a semăna vrajbă și neîncredere între cei care iau parte permanent la puterea absolutistă.

În vremea noastră numai partidul care *va organiza* demascări într-adevăr *în fața întregului popor* va putea deveni avangarda forțelor revoluționare. Iar aceste cuvinte: „în fața întregului popor“ au un conținut foarte important. Demascatorii din afara rîndurilor clasei muncitoare (iar pentru a deveni avangardă trebuie neapărat să atragem celelalte clase) sînt, în marea lor majoritate, oameni politici lucizi și practici, oameni cu sînge rece. Ei știu foarte bine că nu este lipsit de primejdii „să te plîngi“ chiar și împotriva unui funcționăraș, dar mi-te împotriva „atotputernicului“ guvern rus. Și numai atunci ne vor adresa *noastră* plîngerile lor, cînd vor vedea că ele pot într-adevăr să aibă efect, că sîntem *o forță politică*. Ca să apărem ca atare în ochii celor dinafară trebuie să muncim mult și cu perseverență la *ridicarea* propriei noastre conștiințe, la creșterea propriei noastre inițiative și energii; pentru aceasta nu e destul să lipești eticheta de „avangardă“ pe o teorie și pe o practică de ariergardă.

Dar dacă trebuie să luăm asupra noastră organizarea demascării guvernului într-adevăr *în fața întregului popor*, atunci prin ce se va exprima caracterul de clasă al mișcării noastre? — ne va întreba și ne întreabă chiar de pe acum adeptul excesiv de zelos al „unei strînse legături organice cu lupta proletară“. — Ei bine, acest caracter se va exprima tocmai prin faptul că demascările în fața întregului popor vor fi organizate de noi, social-democrații; prin faptul că elucidarea tuturor problemelor ridicate de agitație se va face în spirit social-democrat consecvent, fără nici un fel de îngăduință față de orice denaturare, fie ea intenționată sau neintenționată, a marxismului; — prin faptul că această agitație politică multilaterală va fi desfășurată de un partid care unește într-un tot indisolubil și ofensiva împotriva guvernului în numele întregului popor, și educația revolu-

ționară a proletariatului, păstrându-și în același timp independența politică, și conducerea luptei economice a clasei muncitoare, și utilizarea ciocnirilor spontane dintre aceasta și exploatoarii ei, ciocniri care ridică la luptă și atrag în lagărul nostru noi și noi pături ale proletariatului!

Dar una dintre trăsăturile cele mai caracteristice ale „economismului“ este tocmai faptul că nu înțelege această legătură — mai mult: această coincidență dintre nevoia cea mai vitală a proletariatului (educarea politică multilaterală prin agitație politică și demascări politice) și nevoile mișcării general-democratice. Această neînțelegere se vedește nu numai în frazele „martinoviste“, dar și în referirile, identice ca sens cu aceste fraze, la un pretins punct de vedere de clasă. Iată, de pildă, cum se exprimă în legătură cu aceasta autorii scrisorii „economiste“ din nr. 12 al „Iskrei“* : „Același principal neajuns al «Iskrei» (supraaprecierea ideologiei) este și cauza inconsecvenței ei în problema atitudinii social-democrației față de diferitele clase și curente sociale, Rezolvînd pe baza unor considerații teoretice. . .“ (și nu pe baza „creșterii sarcinilor partidului care cresc împreună cu partidul“ . . .) „problema trecerii imediate la lupta împotriva absolutismului și simțind, probabil, cât de grea este această sarcină pentru muncitori în actuala stare de lucruri“ . . . (și nu numai simțind, ci știind foarte bine că muncitorilor această sarcină li se pare mai puțin grea decît intelectualilor „economisți“, care se îngrijesc de muncitori ca de niște copii mici, deoarece muncitorii sînt gata să lupte chiar și pentru revendicări care, ca să folosim limbajul incomparabilului Martînov, nu le promit „nici un fel de „rezultate palpabile“). . . , „dar întrucît nu are răbdare să aștepte pînă ce muncitorii vor acumula forțele necesare pentru această luptă, «Iskra» începe să caute aliați în rîndurile liberalilor și ale intelectualilor . . .“

* Din cauza lipsei de spațiu n-am putut să răspundem pe larg în „Iskra“ la această scrisoare foarte caracteristică pentru „economisți“. Apariția ei ne-a bucurat foarte mult, căci vorbăria despre inconsecvența „Iskrei“ în ceea ce privește punctul de vedere de clasă ne ajunsesse de multă vreme la ureche și din cele mai diferite părți, și căutam numai un prilej potrivit sau o formulare precisă a acestei învinuirii curente pentru a-i răspunde. Iar noi sîntem obișnuși ca la atacuri să răspundem nu spărîndu-ne, ci contrastînd.

Da, da, noi într-adevăr ne-am pierdut orice „răbdare“ tot „așteptînd“ acea vreme fericită pe care de mult, de mult de tot ne-au promis-o „împăciuitorii“ de tot felul, acea vreme în care „economisții“ noștri vor înceta să mai atribuie muncitorilor propria lor stare de înapoiere, să mai justifice lipsa lor de energie prin preținsa lipsă de forțe a muncitorilor. Îi întrebăm pe „economisții“ noștri: în ce trebuie să conștească „această acumulare de forțe, necesare pentru luptă, de către muncitori“? Nu este oare evident că trebuie să conștească în educarea politică a muncitorilor, în demascarea în fața lor a tuturor aspectelor abjectului nostru absolutism? Și nu este oare limpede că tocmai pentru această muncă avem nevoie de „aliați din rîndurile liberalilor și ale intelectualelor“, gata să participe alături de noi la demascarea campaniei politice pornite împotriva zemștilor, învățătorilor, statisticienilor, studenților etc.? Să fie oare într-adevăr chiar atât de greu să înțelegi această grozav de „complicată chestie“? Oare P. B. Akselrod nu vă spune mereu, încă din 1897: „Îndeplinirea sarcinii social-democraților ruși de a dobîndi adepți și aliați direcți sau indirecti în rîndurile claselor neproletare depinde în primul rînd și mai ales de caracterul activității propagandistice duse în rîndurile proletariatului însuși“? ⁶³ Or, martînovii și ceilalți „economisți“ continuă totuși să-și închipuie lucrurile în așa fel, ca și cum muncitorii ar trebui mai întîi să acumuleze forțe (pentru politica trade-unionistă) „prin lupta economică împotriva patronilor și guvernului“, și abia apoi „să treacă“, probabil, de la „cultivarea combativității“ în spirit trade-unionist la combativitatea social-democrată!

„... În căutările ei — continuă „economisții“ —, « Iskra » deseori se abate de la punctul de vedere de clasă, estompînd contradicțiile de clasă și punînd pe primul plan caracterul general al nemulțumirii stîrnite de guvern, deși la « aliați » cauzele și gradul acestei nemulțumiri diferă foarte mult. Așa este, de pildă, atitudinea « Iskrei » față de zemstve“... „« Iskra » — pretind ei — promite nobililor nemulțumiți de pomenile guvernului ajutorul clasei muncitoare, fără să sufle nici un cuvînt despre deosebiri de clasă dintre aceste pături ale populației“. Dacă cititorul va consulta articolele „Absolutismul și zemstvele“ (nr. 2 și 4 din „Iskra“) ⁶⁴, la

care, *probabil*, se referă autorii scrisorii, el va vedea că aceste articole * se ocupă de atitudinea *guvernului* față de „agitația blajină a zemstvelor cu caracterul lor corporatist-birocratic“, față de „activitatea chiar și a claselor avute“. În aceste articole se spune că muncitorul nu poate privi cu indiferență lupta guvernului împotriva zemstvelor, iar zemții sînt îndemnați să renunțe la discursurile lor blajine și să-și spună cuvîntul ferm și tăios atunci cînd în fața guvernului se va ridica, în toată forța sa, social-democrația revoluționară. Cu ce nu sînt aici de acord autorii scrisorii — nu se știe. Cred ei oare că muncitorul „nu va înțelege“ cuvintele: „clasele avute“ și „zemstvele cu caracterul lor corporatist-birocratic“? — că *a imbaldi* zemstvele să treacă de la cuvinte blajine la cuvinte tăioase înseamnă o „supraapreciere a ideologiei“? Își închipuie ei oare că muncitorii vor putea „acumula forțe“ pentru lupta împotriva absolutismului dacă nu vor ști care este atitudinea absolutismului și față de zemstve? Nici asta nu se știe. Un lucru este limpede: că autorii scrisorii au o idee foarte vagă despre sarcinile politice ale social-democrației. Aceasta reiese și mai clar din fraza lor: „Aceași este“ (adică tot așa „estompează contradicțiile de clasă“) „atitudinea « Iskrei » și față de mișcarea studentească“. În loc să îndemnăm pe muncitori să declare printr-o demonstrație publică că adevăratul focar al samavolniciei, al nelegiuirilor și al dezmațului nu este studentimea, ci guvernul rus (nr. 2 al „Iskrei“ **), noi ar fi trebuit, probabil, să publicăm reflecții în spiritul ziarului „Rabociaia Mișl“! Și cei care exprimă asemenea idei sînt social-democrați, și asta în toamna anului 1901, după evenimentele din februarie și martie, în ajunul unui nou avînt al mișcării studentești, care arată că și în acest domeniu „spontaneitatea“ protestului împotriva absolutismului *o ia înaintea* conducerii conștiente a mișcării de către social-democrație. Pornirea spontană a muncitorilor de a lua apărarea studenților maltratați de poliție și de

* Iar *între* aceste articole a apărut (în nr. 3 al „Iskrei“) un articol care se ocupa în mod special de antagonismele de clasă existente în satul nostru. (Vezi *V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 421—429. — *Nota red.*)

** Vezi *V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 382—387. — *Nota red.*

cazaci o ia înaintea activității conștiente a organizației social-democrate !

„Or, în alte articole — continuă autorii scrisorii — «Iskra» condamnă cu asprime orice compromis și apără, de pildă, atitudinea intransigentă a guesdiștilor“. Sfătuim pe oamenii care, atunci când este vorba de divergențele din rîndurile social-democrațiilor de astăzi, fac de obicei, cu atîta încredere în sine și cu atîta ușurință, afirmația că aceste divergențe nu sînt esențiale și nu justifică o sciziune, — să se gîndească bine la aceste cuvinte. Este oare cu puțință ca oamenii care susțin că am făcut extrem de puțin în direcția explicării ostilității absolutismului față de cele mai diferite clase, în direcția informării muncitorilor asupra atitudinii opoziționiste a celor mai diferite pături față de absolutism, — și oamenii care văd în acest lucru un „compromis“, evident un compromis cu teoria „luptei economice împotriva patronilor și guvernului“, să desfășoare în cadrul aceleiași organizații o activitate încununată de succes ?

Noi am vorbit, cu prilejul împlinirii a 40 de ani de la dezrobirea țăranilor, despre necesitatea de a introduce lupta de clasă la țară (nr. 3) *, iar în legătură cu memoriul secret al lui Witte am vorbit despre incompatibilitatea dintre autonomia administrativă și absolutism (nr. 4); am atacat, în legătură cu noua lege, mentalitatea iobăgîstă a moșierilor și a guvernului care se află în slujba lor (nr. 8) ** și am salutat congresul ilegal al zemstvelor, îndemnîndu-i pe zemți să renunțe la demersurile lor umile și să treacă la luptă (nr. 8) ***; — i-am îmbărbătat pe studenții care începeau să înțeleagă necesitatea luptei politice și să treacă la această luptă (nr. 3), și în același timp am biciuit „neînțelegerea stupidă“ de care dădeau dovadă adeptii mișcării „numai studentești“, care îndemneau pe studenți să nu participe la demonstrațiile de stradă (nr. 3, pe marginea apelului Comitetului executiv al studențimii din Moscova din 25 februarie); — am demascat „iluziile absurde“ și

* Op. cit., pag. 421—429.

** Vezi V. I. Lenin, Opere complete, vol. 5, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 86—91. — *Nota red.*

*** Vezi op. cit., pag. 92—93.

„fățarnicia abjectă“ a viclenilor liberali de la ziarul „Rossiia“⁶⁵ (nr. 5) și în același timp am înfierat teroarea polițienească dezlănțuită de guvern, care „reprimă publiciști pașnici, profesori și savanți bătrini, cunoscuți militanți liberali ai zemstvei“ (nr. 5 — „Atacul polițienesc împotriva publicisticii“)⁶⁶; am demascat adevărata semnificație a programului „de preocupare a statului de bunăstarea muncitorilor“ și am salutat „mărturisirea prețioasă“ că „e mai bine să preîntâmpini prin transformări de sus revendicarea acestora de jos, decît să aștepti să fie prezentată o asemenea revendicare“ (nr. 6)*; — am îmbărbătat pe statisticienii protestatari (nr. 7) și am blamat pe statisticienii-spărgători de grevă (nr. 9)⁶⁷. Cine consideră că această tactică înseamnă o întunecare a conștiinței de clasă a proletariatului și *un compromis cu liberalismul*, dovedește că nu înțelege de loc sensul adevărat al programului „Credo“-ului și că de facto aplică tocmai acest program, oricît s-ar lepăda de el! Pentru că prin aceasta împinge social-democrația spre „lupta economică împotriva patronilor și guvernului“ și *capitulează în fața liberalismului*, renunțînd la sarcina de a interveni activ în fiecare problemă „liberală“ și de a-și preciza atitudinea sa proprie, social-democrată, față de această problemă.

f) ÎNCĂ O DATĂ „CALOMNIATORI“, ÎNCĂ O DATĂ „MISTIFICATORI“

Aceste cuvinte amabile aparțin, după cum își amintește cititorul, revistei „Rabocee Delo“, care răspunde în felul acesta la învinuirea noastră că „în mod indirect pregătește terenul pentru transformarea mișcării muncitorești într-o unealtă a democrației burgheze“. În naivitatea sa, „Rabocee Delo“ a ajuns la concluzia că această învinuire nu este altceva decît o ieșire polemică: dogmaticiiăștia haini și-au pus în gînd — își zic ei — să ne spună tot felul de lucruri neplăcute; și ce poate fi mai neplăcut decît să fii o unealtă a democrației burgheze? Și iată că apare o „dezmințire“ tipărită cu caractere aldine: „calomnie crasă“ („Două congrese“, pag. 30), „mistificare“ (31), „mascaradă“ (33), „Rabocee Delo“, ca și Jupiter (deși nu prea seamănă cu

* Vezi op. cit., pag. 78.

Jupiter), se supără tocmai pentru că n-are dreptate, dovedind prin înjurăturile sale pripite că nu este în stare să urmărească înlanțuirea de idei a adversarilor săi. Or, e de ajuns să gîndești puțin ca să înțelegi de ce *orice* ploconire în fața spontaneității mișcării de masă, *orice* coborîre a politicii social-democrate la nivelul politicii trade-unioniste înseamnă tocmai pregătirea terenului pentru transformarea mișcării muncitorești într-o unealtă a democrației burgheze. Mișcarea muncitorească spontană ca atare este în stare să creeze (și creează inevitabil) numai trade-unionism, iar politica trade-unionistă a clasei muncitoare este tocmai politica burgheză a clasei muncitoare. Participarea clasei muncitoare la lupta politică și chiar la revoluția politică nu face nici decum din politica ei o politică social-democrată. Nu cumva „Rabocee Delo“ are de gînd să conteste acest lucru? Nu cumva are de gînd ca, în sfîrșit, să expună în fața tuturor, deschis și fără subterfugii, punctul ei de vedere în problemele acute ale social-democrației internaționale și ruse? — O nu, ea n-are de gînd să facă vreodată așa ceva, pentru că ea este o adeptă credincioasă a metodei care poate fi numită metoda „de a străluci prin absență“. Nu știu, n-am văzut, nici pe-acolo n-am trecut. Noi nu sîntem „economisți“, „Raboceaia Mîsl“ nu înseamnă „economism“, în general în Rusia nu există „economism“. Este o metodă foarte abilă și „politică“, care are un singur mic neajuns, și anume că organelor care o practică li se aplică de obicei epitetul: „cu ce vă putem servi?“

„Rabocee Delo“ crede că în general în Rusia democrația burgheză este o „fantomă“ („Două congrese“, pag. 32)*. Fericiți oameni! Ca și struțul, ei își ascund capul sub aripă și își închipuie că aceasta face să dispară tot ce există în jurul lor. Toată seria de publicisți liberali care în fiecare lună își strigă în gura mare triumful lor în legătură cu

* În legătură cu aceasta, se invocă „condițiile concrete din Rusia care împing în mod fatal mișcarea muncitorească pe calea revoluționară“. Nu vor oamenii ăștia să înțeleagă că o cale revoluționară a mișcării muncitorești poate fi și o cale ne-social-democrată. Doar în timpul absolutismului, întreaga burghezie din Europa occidentală „împingea“, și împingea în mod conștient, pe muncitori pe calea revoluționară. Noi însă, social-democrații, nu ne putem mulțumi cu aceasta. Și dacă coborîm prin ceva politica social-democrată la nivelul unei politici spontane, trade-unioniste, prin aceasta nu facem altceva decît jocul democrației burgheze.

descompunerea, ba chiar cu dispariția marxismului; toată seria de ziare liberale („S.—PB. Vedomosti“⁶⁸, „Russkie Vedomosti“⁶⁹ și multe altele) care încurajează pe liberalii ce aduc muncitorilor concepția brentanistă cu privire la lupta de clasă⁷⁰ și concepția trade-unionistă cu privire la politică; — întreaga pleiadă de critici ai marxismului, ale căror adevărate tendințe le-a dezvăluit atît de bine „Credo“ și ale căror mărfuri literare sînt singurele care circulă nestingherite prin toată Rusia; — înviorarea curentelor revoluționare *ne-social-democrate*, îndeosebi după evenimentele din februarie și martie, — toate acestea nu sînt, probabil, decît o fantomă! Toate acestea n-au nici în clin, nici în mîncă cu democrația burgheză!

„Rabocee Delo“, ca și autorii scrisorii „economiste“ din nr. 12 al „Iskrei“, ar trebui „să se întrebe de ce evenimentele din primăvară au provocat o asemenea înviorare a curentelor revoluționare *ne-social-democrate*, în loc să determine o creștere a autorității și a prestigiului social-democrației?“ — Pentru că noi n-am fost la înălțimea sarcinii noastre, pentru că masele muncitorești s-au dovedit a fi mai combative decît noi și pentru că n-am avut conducători și organizatori revoluționari destul de pregătiți care să cunoască bine starea de spirit a tuturor păturilor opoziționiste, să fie în stare să se situeze în fruntea mișcării și să transforme demonstrația spontană într-o demonstrație politică, să lărgească caracterul ei politic etc. În asemenea condiții, de rămînerea noastră în urmă se vor folosi în mod inevitabil revoluționarii *ne-social-democrați* mai activi, mai energici; iar muncitorii — cu oricîtă abnegație și energie ar lupta împotriva poliției și armatei, oricît de revoluționar ar acționa — nu vor fi decît o forță care îi sprijină pe acești revoluționari *ne-social-democrați*, vor fi o ariergardă a democrației burgheze, și nu o avangardă social-democrată. Să luăm social-democrația germană, de la care „economistii“ noștri nu vor să împrumute decît părțile slabe. De ce în Germania nu are loc *nici un* eveniment politic care să nu influențeze tot mai mult și mai mult în sensul creșterii autorității și prestigiului social-democrației? Pentru că social-democrația este întotdeauna în fruntea tuturor în ceea ce privește aprecierea revoluționară a fiecărui eveni-

ment și susținerea oricărui protest împotriva samavolniciei. Ea nu se lasă îmbătățită de raționamentul că lupta economică îi va face pe muncitori să se lovească de problema lipsei lor de drepturi și că condițiile concrete împing în mod fatal mișcarea muncitorească pe calea revoluționară. Ea intervine în toate domeniile și în toate problemele vieții sociale și politice; ea intervine și atunci când Wilhelm nu vrea să confirme în funcția de primar pe un progresist burghez („economistii“ noștri n-au reușit încă să-i lămurască pe germani că în fond aceasta înseamnă un compromis cu liberalismul!), și atunci când este vorba de promulgarea unei legi împotriva scrierilor și tablourilor „imorale“ sau de influențarea de către guvern a alegerilor de profesori etc. etc. Pretutindeni social-democrații sînt în fruntea tuturor, trezind nemulțumirea politică a tuturor claselor, dezmeticindu-i pe cei adormiți, îmboldind pe cei rămași în urmă, furnizînd tot felul de material pentru dezvoltarea conștiinței politice și a combativității politice a proletariatului. Și rezultatul este că pînă și dușmanii conștienți ai socialismului încep să se pătrundă de respect față de acest luptător politic de avangardă, și nu rareori se întîmplă ca un document important, provenit nu numai din sferele burgheze, dar chiar și din cele ale birocrăției sau din cele ale curții, să nimerească, ca prin minune, în redacția lui „Vorwärts“.

Acesta este secretul acelei „contradicții“ aparente care depășește în așa măsură puterea de înțelegere a revistei „Rabocce Delo“, încît nu-i rămîne decît să ridice brațele la cer și să strige: „mascaradă“! Și într-adevăr, închipuiți-vă: noi, „Rabocce Delo“, punem *pe primul plan* mișcarea muncitorească *de masă* (și tipărim acest lucru cu caractere aldine!), noi punem în gardă pe toată lumea împotriva minimalizării importanței elementului spontan, noi vrem să imprimăm luptei economice înșăși, *înșăși, înșăși* un caracter politic, noi vrem să rămînem în strînsă legătură organică cu lupta proletară! Și după toate astea ni se spune că pregătăm terenul pentru transformarea mișcării muncitorești într-o unealtă a democrației burgheze. Și cine spune asta? Oameni care fac un „compromis“ cu liberalismul, care se amestecă în orice problemă „liberală“ (ce lipsă de înțelegere

a „legăturii organice cu lupta proletară“!), care dau atîta atenție și studenților și chiar (ce oroare!) zemenților! Oameni care în general vor să-și consacre forțele într-o proporție mai mare (în comparație cu „economiiștii“) activității în rîndurile claselor neproletare ale populației! Nu este asta o „mascaradă“??

Sărmana „Rabocee Delo“! Va ajunge ea cîndva să înțeleagă această complicată chestiune?

IV

METODELE PRIMITIVE ALE ECONOMIȘTILOR ȘI ORGANIZAȚIA DE REVOLUȚIONARI

Afirmațiile revistei „Rabocee Delo“ analizate de noi mai sus, și anume că lupta economică este mijlocul de agitație politică cel mai larg utilizabil, că în prezent sarcina noastră este de a imprima luptei economice însăși un caracter politic etc., vădesc o înțelegere îngustă nu numai a sarcinilor noastre politice, ci și a sarcinilor noastre *organizatorice*. Pentru „lupta economică împotriva patronilor și guvernului“ nu este nicidecum necesară — și de aceea în cursul unei astfel de lupte nici nu se poate forma — o organizație centralizată, pe întreaga Rusie, care să unească într-un singur asalt comun absolut toate manifestările de opoziție politică, de protest și de revoltă, o organizație alcătuită din revoluționari de profesie și condusă de adevărați conducători politici ai întregului popor. De altfel, acest lucru este limpede. Caracterul organizării oricărei instituții este determinat în mod firesc și inevitabil de conținutul activității acestei instituții. De aceea „Rabocee Delo“, prin afirmațiile sale analizate mai sus, consfințește și legitimează nu numai îngustimea activității politice, ci și îngustimea muncii organizatorice. Și în cazul de față, ca și întotdeauna, „Rabocee Delo“ apare ca un organ a cărui conștiință capitulează în fața spontaneității. Or, ploconirea în fața formelor organizatorice care se dezvoltă spontan, faptul că nu sîntem conștienți că munca noastră organizatorică este atît de îngustă și de primitivă, că sîntem încă atît de „meșteșugari“ în acest

domeniu important, faptul că ne lipsește această conștiință, spun, constituie o adevărată boală a mișcării noastre. Nu este o boală a declinului, ci o boală de creștere, asta se înțelege de la sine. Dar tocmai acum, cînd pe noi, conducătorii și organizatorii mișcării, valul revoltei spontane, am putea spune, ne copleșește, este deosebit de necesară lupta neîmpăcată împotriva oricărei apărări a stării noastre de înapoiere, împotriva oricărei legitimări a îngustimii manifestată în acest domeniu; tocmai acum este deosebit de necesar să trezim în fiecare dintre cei care participă sau care au de gînd să participe la munca practică nemulțumirea față de *metodele primitive* care domnesc la noi și hotărîrea nestrămutată de a ne debarasa de ele.

a) CE ÎNSEAMNĂ METODE PRIMITIVE?

Vom încerca să răspundem la această întrebare zugrăvind un mic tablou al activității unui cerc tipic social-democrat de prin anii 1894—1901. Am mai semnalat că în acea perioadă tineretul studios era atras în masă de marxism. Bineînțeles că marxismul îl atrăgea nu numai ca teorie, ba chiar nu atît ca teorie, cît ca răspuns la întrebarea: „ce-i de făcut?“, ca o chemare de a porni la luptă împotriva dușmanului. Și noii luptători porneau la luptă cu o pregătire și cu un armament uimitor de primitive. În cele mai multe cazuri nu aveau aproape nici un fel de armament și absolut nici o pregătire. Porneau la război cum ar porni țăranul de la plug, luînd cu el numai o bită. Un cerc de studenți, fără nici o legătură cu cercurile din alte localități sau măcar din alte părți ale orașului (sau din alte instituții de învățămînt), fără să fi organizat cîtuși de puțin diferitele părți ale muncii revoluționare, fără nici un plan sistematic de activitate pentru o perioadă de timp cît de cît îndelungată, intră în legătură cu muncitorii și pornește la treabă. Cercul desfășoară treptat o propagandă și o agitație din ce în ce mai largă, își atrage, prin simplul fapt că acționează, simpatia unor straturi muncitorești destul de largi, simpatia unei oarecare părți din societatea cultă, care le procură bani și pune „Comitetului“ la dispoziție noi și noi grupuri de tineri. Crește puterea de atracție

a comitetului (sau a uniunii de luptă), crește amploarea activității lui, și el își lărgeste această activitate în mod absolut spontan: aceiași oameni care cu un an sau cu câteva luni în urmă își puneau în cercurile studentești întrebarea: „încotro să mergem?“, care stabileau și întrețineau legături cu muncitorii, care întocmeau și lansau manifeste, încep să stabilească legături cu alte grupuri de revoluționari, procură literatură, se apucă să scoată un ziar local, încep să vorbească despre organizarea unei demonstrații, trec, în sfârșit, la operații fățișe de luptă (iar asemenea operații fățișe de luptă pot fi, în funcție de împrejurări, și primul manifest agitatoric, și primul număr de ziar, și prima demonstrație). Și, de obicei, aceste operații atrag după ele, chiar din momentul în care au fost începute, o cădere imediată și totală. O cădere imediată și totală tocmai pentru că aceste operații de luptă nu erau rezultatul unui plan sistematic de luptă îndelungată și perseverentă, al unui plan chibzuit de mai înainte și pregătit pe îndelete, ci erau pur și simplu rezultatul creșterii spontane a activității care se desfășura, conform tradiției, în cercuri; pentru că poliția cunoștea aproape întotdeauna, cum e și firesc, pe principalii militanți ai mișcării locale, care „s-au recomandat“ ca atare încă de pe băncile facultății, și nu aștepta decît momentul potrivit pentru a face arestări în masă, lăsînd intenționat cercul să crească și să se lărgască, ca să aibă un corpus delicti palpabil, și lăsînd intenționat întotdeauna „de sămînță“ (după expresia tehnică folosită, pe cîte știu eu, atît de ai noștri cît și de jandarmi) cîteva persoane cunoscute ei. Un război ca acesta poate fi comparat cu un atac pornit de cete de țărani înarmați cu bite împotriva unei armate moderne. Și nu putem decît să ne mirăm de vitalitatea acestei mișcări, care se extindea, creștea și repurta victorii în ciuda acestei totale lipse de pregătire a luptătorilor. Ce-i drept, din punct de vedere istoric, primitivitatea armamentului era la început nu numai inevitabilă, ci *chiar legitimă*, ca o condiție pentru atragerea largă a luptătorilor. Dar de îndată ce au început operații de luptă serioase (și ele au început, de fapt, o dată cu grevele din vara anului 1896), lipsurile organizației noastre de luptă au început să se facă simțite din ce în ce

mai mult. Guvernul, care la început s-a zăpăcit și a făcut o serie de greșeli (de pildă, apelurile către opinia publică în care se descriau fărădelegile săvârșite de socialiști, sau expulzarea din capitale a unor muncitori și trimiterea lor în centrele industriale din provincie), s-a adaptat repede la noile condiții de luptă și a știut să plaseze la locurile convenite detașamentele sale de provocatori, spioni și jandarmi, înarmate cu tot felul de mijloace perfecționate. Pogromurile au început să se repete atât de frecvent și să lovească un număr atât de mare de persoane, să măture în așa măsură cercurile locale, încât masa muncitorească își pierdea literalmente toți conducătorii, mișcarea căpăta un caracter extrem de discontinuu, neputându-se stabili nici o continuitate și legătură în muncă. Faptul că militanții locali erau din cale-afară de răzlețiți, compoziția întîmplătoare a cercurilor, lipsa de pregătire și îngustimea de orizont în domeniul problemelor teoretice, politice și organizatorice, — toate acestea reprezentau consecința inevitabilă a condițiilor descrise mai sus. Lucrurile au mers pînă acolo, încît din pricina că nu sîntem îndeajuns de fermi și de conspirativi, în unele locuri muncitorii devin neîncrezători față de intelectuali și încep să-i ocolească: prin excesiva lor nechibzuință, zic ei, intelectualii ne duc la căderi!

Oricine cunoaște cît de cît mișcarea știe că folosirea acestor metode primitive a început să fie, în sfîrșit, resimțită ca o boală de către orice social-democrat care gîndește. Și pentru ca cititorul care nu cunoaște mișcarea să nu creadă că noi „construim“ în mod artificial un stadiu deosebit sau o boală deosebită a mișcării, ne vom referi la martorul pe care l-am mai amintit. Rugăm să nu ni se ia în nume de rău acest lung citat.

„Dacă trecerea treptată la o activitate practică pe scară mai largă — scrie B—v în „Rabocce Delo“ nr. 6 —, trecere care este în funcție directă de perioada generală de tranziție pe care o trăiește mișcarea muncitorească rusă, constituie o trăsătură caracteristică . . . în mecanismul general al revoluției muncitorești ruse, mai există și o altă trăsătură, nu mai puțin interesantă. Ne referim la *lipsa generală de forțe revoluționare capabile de acțiune**, lipsă care se resimte nu numai la Petersburg, ci și în toată Rusia. O dată

* Subliniat peste tot de noi.

cu înviorarea generală a mișcării muncitorești, cu dezvoltarea generală a masei muncitorești, cu cazurile de grevă din ce în ce mai frecvente, cu lupta de masă a muncitorilor din ce în ce mai fățișă, care face să se înțească prigoana guvernamentală, arestările, expulzările și deportările, această *lipsă de forțe revoluționare calificate devine tot mai vizibilă și influențează*, indiscutabil, *asupra profunzimii și caracterului general al mișcării*. Au loc numeroase greve asupra cărora organizațiile revoluționare nu exercită o influență puternică și directă . . . se resimte lipsa de manifeste agitatorice și de literatură ilegală . . . cercurile muncitorești rămân fără agitatori . . . Pe lângă aceasta se remarcă și lipsa permanentă de bani. Într-un cuvânt, *creșterea mișcării muncitorești o ia înaintea creșterii și dezvoltării organizațiilor revoluționare*. Efectivul de revoluționari militanți este prea neînsemnat pentru a concentra în mâinile sale influența asupra întregii mase muncitorești care se frământă și pentru a da tuturor frământărilor măcar o aparență de coordonare și de organizare. . . Diferitele cercuri, diferiții revoluționari nu sînt grupați, nu sînt uniți, nu alcătuiesc o organizație unitară, puternică și disciplinată, cu părți dezvoltate în mod sistematic". . . Și după ce arată că apariția imediată a unor cercuri noi în locul celor distruse „dovedește numai vitalitatea mișcării. . . , dar nu vedește încă existența unui număr îndestulător de militanți revoluționari întru totul corespunzători", autorul conchide: „Lipsa de pregătire practică a revoluționarilor din Petersburg se face simțită și în rezultatele muncii lor. Ultimele procese, îndeosebi procesul grupului « Autoeliberarea » și cel al grupului « Lupta muncii împotriva capitalului »⁷¹, au arătat limpede că un agitator tînăr care nu cunoaște în amănunt condițiile de muncă și, prin urmare, nici cele de agitație de la fabrica respectivă, care nu cunoaște principiile conspirației și și-a însușit numai concepțiile generale ale social-democrației" (și le-a însușit oare?) „poate să lucreze cel mult 4, 5, 6 luni. Apoi vine arestarea, care atrage deseori după sine distrugerea întregii organizații sau cel puțin a unei părți a ei. Se pune întrebarea: e cu putință ca un grup a cărui existență nu durează mai mult de câteva luni să aibă o activitate rodnică și încununată de succes? Evident că lipsurile organizațiilor existente nu pot fi puse în întregime pe seama perioadei de trecere. . . evident că un rol important are aici componența, sub raport numeric și mai ales calitativ, a organizațiilor care activează, și prima sarcină a social-democrațiilor noștri . . . trebuie să fie *unirea reală a organizațiilor și selecționarea riguroasă a membrilor lor*".

b) METODELE PRIMITIVE ȘI ECONOMISMUL

Trebuie să ne oprim acum asupra unei probleme pe care și-o pune, desigur, fiecare cititor. Se poate oare stabili o legătură între aceste metode primitive, ca boală de creștere proprie *întregii* mișcări, și „economismul", ca *unul* dintre curentele existente în cadrul social-democrației ruse? Noi credem că da. Lipsa de pregătire practică, lipsa de pricepere în munca organizatorică ne sînt într-adevăr comune *nouă tuturor*, inclusiv aceluia care de la bun început s-au

situat ferm pe punctul de vedere al marxismului revoluționar. Și pentru lipsa de pregătire ca atare, desigur că nimeni n-ar putea să-i învinuiască pe practicieni. Dar, în afară de lipsă de pregătire, în noțiunea de „metode primitive“ mai intră și altceva: caracterul îngust al muncii revoluționare în general, neînțelegerea faptului că această muncă îngustă nu permite formarea unei bune organizații de revoluționari, în sfârșit — și asta-i principalul — încercările de a justifica această îngustime și de a o ridica la rangul unei „teorii“ speciale, adică ploconirea și în acest domeniu în fața spontaneității. Din moment ce s-au ivit aceste încercări, a devenit neîndoios că metodele primitive sînt legate de „economism“ și că nu ne putem debarasa de îngustimea activității noastre organizatorice dacă nu ne vom debarasa de „economism“ în general (adică de înțelegerea îngustă atît a teoriei marxismului cît și a rolului social-democrației și a sarcinilor ei politice). Iar aceste încercări s-au manifestat în două direcții. Unii au început să spună: masa muncitorească n-a formulat încă ea însăși sarcini politice atît de ample și de combative ca acelea pe care i le „impun“ revoluționarii; ea mai trebuie să lupte pentru revendicări politice *immediate*, să ducă „lupta economică împotriva patronilor și guvernului“ * (și acestei lupte „accesibile“ mișcării de masă îi corespunde, firește, și o organizație „accesibilă“ chiar și tineretului celui mai nepregătit). Alții, care nu admit nici un fel de „dezvoltare treptată“, au început să spună: este posibil și necesar „să înfăptuim revoluția politică“, dar pentru aceasta nu e de loc nevoie de crearea unei organizații puternice de revoluționari care să educe proletariatul printr-o luptă fermă și perseverentă; pentru aceasta este de ajuns să punem mîna cu toții pe bîta „accesibilă“ și bine cunoscută. Ca să vorbim fără alegorii — să facem o grevă generală ** sau să îmboldim mersul „molatic“ al mișcării muncitorești cu ajutorul „terorii ca mijloc de excitație“ ***. Amîndouă aceste curente — și oportuniștii și „revoluționiștii“ — capitulează în fața

* „Raboccaia Misl“ și „Rabocce Delo“, îndeosebi „Răspuns“ lui Plehanov.

** Broșura: „Cine va înfăptui revoluția politică?“ din culegerea „Proletarskaia Borba“, editată în Rusia. A fost retipărită și de Comitetul organizației Kiev.

*** „Reînvierea revoluționarismului“ și „Svoboda“.

metodelor primitive dominante; ei nu cred că e cu putință să ne debarasăm de ele, nu înțeleg care e prima și cea mai imperioasă sarcină practică a noastră: de a crea o *organizație de revoluționari*, capabilă să asigure „luptei politice energie, stabilitate și continuitate.

Am citat mai sus cuvintele lui B—v: „creșterea mișcării muncitorești o ia înaintea creșterii și dezvoltării organizațiilor revoluționare“. Această „comunicare prețioasă a unui observator direct“ (aprecierea făcută de redacția revistei „Rabocce Delo“ articolului lui B—v) are pentru noi o valoare dublă. Ea arată că am avut dreptate considerând că principala cauză a actualei crize din cadrul social-democrației ruse este *rămânerea în urmă a conducătorilor* (a „ideologilor“, a revoluționarilor, a social-democraților) față de *avântul spontan al maselor*. Ea arată că toate aceste raționamente ale autorilor scrisorii „economiste“ (din nr. 12 al „Iskrei“), ale lui B. Kricevski și Martînov, cu privire la primejdia pe care o prezintă diminuarea importanței elementului spontan, a luptei mărunte de zi cu zi, cu privire la tactica-proces etc., înseamnă tocmai preamărirea și apărarea metodelor primitive. Oamenii aceștia, care nu pot rosti cuvîntul „teoretician“ fără o grimasă de dispreț, care numesc „simț al realității“ îngenuncherea lor în fața lipsei de pregătire practică și a înapoierii, dovedesc de fapt că nu înțeleg cele mai imperioase sarcini *practice* care stau în fața noastră. Unor oameni rămași în urmă ei le strigă: țineți pasul! n-o luați înainte! Unor oameni care suferă de lipsă de energie și inițiativă în munca organizatorică, de lipsa unor „planuri“ de organizare amplă și îndrăzneță, ei le strigă: „tactica e un proces!“ Păcatul nostru cel mai mare constă în *coborîrea* sarcinilor noastre politice și organizatorice la nivelul intereselor imediate, „palpabile“, „concrete“ ale luptei economice de fiecare zi, iar ei găsesc de cuviință să ne cînte într-una: trebuie să imprimăm luptei economice însăși un caracter politic! Repet: este același „simț al realității“ ca cel de care dădea dovadă eroul eposului popular care, văzînd un cortegiu funebru, a strigat: „azi unul, mîine zece!“.

Amintiți-vă cu ce neasemuită aroganță, cu adevărat „narcisiană“, îl învățau înțelepții aceștia pe Plehanov:

„*cercurilor* muncitorești în general (sic!) le sînt inaccesibile sarcinile politice în sensul real, *practic* al acestui cuvînt, adică în sensul unei lupte practice adecvate și efective pentru revendicări politice“ („Răspunsul redacției revistei «Rabocce Delo»“, pag. 24.) Există cercuri de toată mîna, domnilor! Unui cerc care folosește metode „meșteșugărești“, desigur că sarcinile politice îi sînt inaccesibile atîta vreme cît membrii acestui cerc nu-și dau seama că folosesc metode primitive și nu se dezbară de ele. Iar dacă mai sînt și îndrăgostiți de metodele lor primitive, dacă scriu cuvîntul „*practic*“ neapărat cu caractere cursive și își închipuie că a fi practic înseamnă a coborî sarcinile noastre la nivelul de înțelegere al păturilor celor mai înapoiate ale masei, se înțelege că în ceea ce-i privește nu mai există nici o speranță de îndreptare și că în general *sarcinile politice le sînt inaccesibile*. Dar unui cerc de corifei cum sînt Alekseev și Mișkin, Halturin și Jeleabov, sarcinile politice, în sensul cel mai real, în sensul cel mai practic al acestui cuvînt, îi sînt accesibile și îi sînt accesibile tocmai pentru că și în măsura în care propaganda lor fierbinte găsește ecou în masa care se deșteaptă spontan, în măsura în care energia lor clocotitoare este însușită de clasa revoluționară și este sprijinită de energia acesteia. Plehanov a avut de o mie de ori dreptate atunci cînd nu numai că a arătat care este această clasă revoluționară, nu numai că a dovedit necesitatea și inevitabilitatea deșteptării ei spontane, dar a și pus în fața „*cercurilor muncitorești*“ o sarcină politică înaltă și măreață. Voi însă vă referiți la mișcarea de masă apărută de atunci încoace, pentru a *diminua* această sarcină, pentru a *îngusta* energia și amploarea activității „*cercurilor muncitorești*“. Ce este aceasta dacă nu o atitudine de meșteșugar îndrăgostit de metodele lui primitive? Vă fâliți cu practicismul vostru și nu vedeți un fapt pe care-l știe orice practician rus: ce minuni poate săvîrși pe tărîm revoluționar energia nu numai a unui cerc, ci chiar și a unei persoane izolate. Sau sînteți de părere că în mișcarea noastră nu pot exista corifei ca aceia din deceniul al 8-lea? Dar de ce credeți asta? Pentru că sîntem prea puțin pregătiți? Dar noi ne pregătim, ne vom pregăti și vom fi pregătiți! E drept că la noi apele stătătoare ale „*luptei econo-*

mice împotriva patronilor și guvernului“ au prins, din nenorocire, mucegai: au apărut oameni care îngenunchează și se închină în fața spontaneității, contemplând cu venerație (cum spune Plehanov) „posteriorul“ proletariatului rus. Dar vom ști noi să ne debarasăm de acest mucegai. Tocmai acum revoluționarul rus, călăuzindu-se după o teorie cu adevărat revoluționară, sprijinindu-se pe o clasă cu adevărat revoluționară și care se deșteaptă spontan, poate, în sfârșit, — în sfârșit! — să se ridice în toată mărimea sa și să-și desfășoare toate forțele sale de uriaș. Pentru aceasta se cere numai ca masa practicienilor, ca masa și mai mare de oameni care visează la o activitate practică încă de pe băncile școlii să întâmpine cu batjocură și dispreț orice tentativă de a diminua sarcinile noastre politice și amploarea muncii noastre organizatorice. Și fiți siguri, domnilor, că așa va fi!

În articolul „Cu ce să începem?“ am scris împotriva revistei „Rabocce Delo“: „Poți să schimbi, în 24 de ore, tactica agitației într-o chestiune specială, poți să schimbi tactica într-o chestiune de amănunt care privește organizarea partidului; dar a-ți schimba nu în 24 de ore, dar chiar și în 24 de luni, părerea în chestiunea dacă sînt în general și întotdeauna absolut necesare existența unei organizații de luptă și desfășurarea unei agitații politice în rîndul maselor, e un lucru pe care-l pot face numai niște oameni lipsiți de orice principii“*. „Rabocce Delo“ răspunde: „Această învinuire, singura cu pretenții de caracter concret pe care o aduce «Iskra», este cu totul neîntemeiată. Citorii revistei «Rabocce Delo» știu prea bine că noi de la bun început, fără să așteptăm apariția «Iskrei», nu numai că am îndemnat la agitație politică“ . . . (spunînd totodată că nu numai cercurile muncitorești, „dar nici mișcarea muncitorească de masă nu-și poate pune ca primă sarcină politică răsturnarea absolutismului“, ci numai lupta pentru revendicările politice imediate, și că „revendicările politice imediate devin accesibile maselor după o grevă sau, în cazul cel mai rău, după cîteva greve“) . . . „dar prin publicațiile noastre din străinătate am pus la îndemîna tovară-

* Vezi V. I. Lenin, Opere complete, vol. 5, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 6. — Nota red.

șilor care activau în Rusia *unicul* material de agitație politică social-democrată. . . .” (iar în acest unic material nu numai că ați utilizat pe scară largă agitația politică doar pe terenul luptei economice, dar ați mers pînă acolo încît să susțineți că această agitație restrînsă este „cea mai larg utilizabilă”. Și nu vă dați seama, domnilor, că argumentarea voastră nu dovedește altceva decît că apariția „Iskrei” era necesară — avînd în vedere felul cum se prezenta acest *unic* material — ca și lupta „Iskrei” împotriva lui „Rabocee Delo”?) . . . „Pe de altă parte, activitatea noastră publicistică pregătea în fapt unitatea tactică a partidului” . . . (unitatea în convingerea că tactica este un proces de creștere a sarcinilor partidului, care cresc o dată cu partidul? Prețioasă unitate!) . . . „și, implicit, posibilitatea unei « organizații de luptă », pentru crearea căreia Uniunea a făcut tot ce stătea în putința unei organizații din străinătate” („Rabocee Delo” nr. 10, pag. 15). Zadarnică încercare de a ieși din încurcătură! Nu mi-a trecut nicicînd prin cap să contest că ați făcut tot ce a stat în putința voastră. Ceea ce am susținut și susțin eu este că *limitele* acțiunilor care stau „în putința” voastră sînt îngustate de miopia concepțiilor voastre. E și ridicol să vorbești de „o organizație de luptă” în vederea luptei pentru „revendicări politice imediate” sau în vederea „luptei economice împotriva patronilor și guvernului”.

Dar dacă cititorul vrea să vadă perle de extaziere „economistă” în fața metodelor primitive, el trebuie, bineînțeles, să treacă de la eclecticica și nestatornica „Rabocee Delo” la consecventa și hotărîta „Raboceaia Misl”. „Și acum cîteva cuvinte chiar despre așa-zisa intelectualitate revoluționară — scria R.M. în „Suplimentul special”, pag. 13. — Ce-i drept, ea în repetate rînduri a dovedit în fapt că e oricînd gata « să se angajeze într-o luptă hotărîită cu țarismul ». Toată nenorocirea este numai că, fiind prigonită fără cruțare de poliția politică, intelectualitatea noastră revoluționară ia lupta împotriva acestei poliții politice drept o luptă politică împotriva absolutismului. Tocmai de aceea pentru ea problema « de unde să luăm forțe pentru lupta împotriva absolutismului? » a rămas nelămurită și pînă în ziua de azi”.

Nu-i așa că acest dispreț suveran față de lupta împotriva poliției manifestat de un admirator (în sensul peiorativ al cuvîntului) al mișcării *spontane* este superb? El este gata să *justifice* lipsa noastră de pricepere în materie de conspirație prin aceea că, în condițiile mișcării spontane de masă, pentru noi lupta împotriva poliției politice nici nu este, în fond, prea importantă!! Puțini, foarte puțini vor subscrie la această concluzie monstruoasă: atît de acută a ajuns pentru toată lumea problema lipsurilor organizațiilor noastre revoluționare. Dar dacă Martînov, de pildă, nu va subscrie la această concluzie, aceasta este numai pentru că el nu știe, sau n-are curajul, să-și ducă ideile pînă la capăt. Într-adevăr, oare o „sarcină“ cum este formularea de către mase a unor revendicări concrete care promit rezultate palpabile reclamă o grijă specială pentru crearea unei organizații de revoluționari trainice, centralizate și combative? Oare o asemenea „sarcină“ nu poate fi adusă la îndeplinire și de o masă care de loc nu „luptă împotriva poliției politice“? Mai mult: oare sarcina aceasta ar fi realizabilă dacă în afară de un mic număr de conducători n-ar pune umărul (într-o imensă majoritate) și muncitori care *nu sînt* de loc *în stare* „să lupte împotriva poliției politice“? Asemenea muncitori, oameni de rînd din masă, sînt în stare să dea dovadă de o uriașă energie și abnegație în cursul unei greve, într-o luptă de stradă cu poliția și armata, sînt în stare (și numai ei pot) să *determine* rezultatul întregii noastre mișcări, — dar tocmai lupta împotriva poliției *politice* cere însușiri speciale, cere revoluționari *de profesie*. Și noi trebuie să avem grijă nu numai ca masa „să formuleze“ revendicări concrete, dar și ca masa muncitorilor „să ridice“ un număr tot mai mare din acești revoluționari de profesie. Am ajuns, așadar, la problema raporturilor dintre organizația de revoluționari de profesie și mișcarea pur muncitorească. De această problemă, care nu prea a fost tratată în publicistică, noi, „politicii“, ne-am ocupat foarte mult în convorbirile și discuțiile avute cu tovarășii cu înclinații mai puternice sau mai slabe spre „economism“. Asupra acestei probleme merită să ne oprim în mod special. Dar mai întîi să încheiem cu încă un citat ilustrarea tezei noastre despre legătura dintre metodele primitive și „economism“.

„Grupul « Eliberarea muncii » — scria d-l N.N. în „Răspunsul“ său — cere o luptă directă împotriva guvernului, fără să se gîndească de unde am putea lua forța materială pentru această luptă și fără să arate *care sînt căile pentru această luptă*“. Și subliniind ultimele cuvinte, autorul face următoarea notă la cuvîntul „căile“: „La explicarea acestei împrejurări nu se pot invoca scopurile conspirative, întrucît în program nu este vorba de o conspirație, ci de o *mișcare de masă*. Iar masa nu poate să meargă pe căi secrete. E oare cu putință o grevă secretă? E oare cu putință o manifestație sau o petiție secretă?“ („Vademecum“, pag. 59.) Autorul vorbește direct și despre această „forță materială“ (organizatorii de greve și de manifestații) și despre „căile“ de luptă, și totuși se dovedește a fi dezorientat și nedumerit, deoarece el „se ploconește“ în fața mișcării de masă, adică o privește ca pe ceva care *ne scutește* de activitatea noastră revoluționară, și nu ca pe ceva care trebuie să încurajeze și să *îmboldească* activitatea noastră revoluționară. O grevă secretă este cu neputință pentru cei care participă la ea și pentru persoanele care vin în contact direct cu ea. Dar pentru masa muncitorilor ruși această grevă poate să rămînă (și de cele mai multe ori rămîne) „secretă“, căci guvernul are grijă să taie orice legătură cu greviștii, are grijă să facă imposibilă orice răspîndire de știri asupra grevei. Și iată, aici e nevoie de o „luptă“ specială „împotriva poliției politice“, de o luptă pe care niciodată n-o va putea duce în mod activ o masă atît de largă cum este aceea care ia parte la grevă. Această luptă trebuie să fie organizată „după toate regulile artei“ de către oameni care se ocupă cu activitatea revoluționară ca revoluționari de profesie. Organizarea acestei lupte n-a devenit *mai puțin necesară* din pricină că în mișcare sînt atrase în mod spontan masele. Dimpotrivă, ca urmare a acestui fapt, organizarea devine *mai necesară*, căci noi, socialiștii, nu ne-am îndeplini îndatoririle noastre directe față de mase dacă n-am fi în stare să împiedicăm poliția de a face secretă orice grevă și orice manifestație (și dacă uneori nu le-am pregăti noi înșine în mod secret). Și sîntem în stare să *facem* aceasta tocmai pentru că masa care se deșteaptă în mod spontan *va ridica și ea din mijlocul ei* un număr tot mai mare

de „revoluționari de profesie“ (dacă noi nu ne vom apuca să îndemnăm în fel și chip pe muncitori să bată pasul pe loc).

c) ORGANIZAȚIE DE MUNCITORI ȘI ORGANIZAȚIE
DE REVOLUȚIONARI

Dacă pentru un social-democrat noțiunea de luptă politică este identică cu noțiunea de „luptă economică împotriva patronilor și guvernului“, este firesc să ne așteptăm ca pentru el noțiunea de „organizație de revoluționari“ să fie mai mult sau mai puțin identică cu noțiunea de „organizație de muncitori“. Și în realitate așa se și întâmplă; de aceea, atunci când vorbim despre organizare, ne pomenim literalmente vorbind limbi diferite. Îmi este foarte vie în memorie, de pildă, o convorbire avută cu un „economist“ destul de consecvent, pe care pînă atunci nu avusesem prilejul să-l cunosc mai înainte ⁷². Am început să discutăm despre broșura: „Cine va înfăptui revoluția politică?“, și de la început am căzut de acord că principala lipsă a broșurii este că ignorează problema organizării. Și unul și altul aveam impresia că între noi doi există o solidaritate, dar... pe măsură ce convorbirea noastră evolua, constatam că vorbim despre lucruri diferite. Interlocutorul meu îi aducea autorului învinuirea că ignorează casele de ajutor pentru caz de grevă, asociațiile de ajutor reciproc etc., pe cînd eu aveam în vedere organizația de revoluționari, necesară pentru „înfăptuirea“ revoluției politice. Și, de îndată ce a ieșit la iveală această divergență, nu-mi amintesc în general să se mai fi întâmplat să fiu de acord în vreo problemă principială cu acest „economist“!

Care era deci sursa divergențelor noastre? Tocmai faptul că „economistii“ alunecă mereu de la social-democratism la trade-unionism, atît în ceea ce privește sarcinile organizatorice cît și cele politice. Lupta politică a social-democrației este mult mai amplă și mai complexă decît lupta economică a muncitorilor împotriva patronilor și guvernului. Tot astfel (și din această cauză) organizarea unui partid social-democrat revoluționar trebuie să fie inevitabil *de alt gen* decît organizarea muncitorilor în vederea acestei

lupte. În primul rînd, organizația muncitorilor trebuie să fie o organizație profesională; în al doilea rînd, trebuie să fie cît mai largă cu putință; în al treilea rînd, trebuie să fie cît mai puțin conspirativă cu putință (aici și mai jos mă refer, bineînțeles, numai la Rusia absolutistă). Organizația de revoluționari, dimpotrivă, trebuie să cuprindă în primul rînd și mai ales oameni a căror profesie este activitatea revoluționară (de aceea și vorbesc despre organizația de *revoluționari*, avînd în vedere pe revoluționarii social-democrați). În fața acestei trăsături caracteristice generale a membrilor unei astfel de organizații, orice deosebire *între muncitori și intelectuali trebuie să se șteargă cu desăvîrșire*, ca să nu mai vorbim despre deosebirea dintre diferitele profesii ale unora și altora. Această organizație trebuie în mod necesar să fie nu prea largă și cît mai conspirativă cu putință. Să ne oprim asupra acestei triple deosebiri.

În țările în care există libertate politică, deosebirea dintre organizația sindicală și organizația politică este cît se poate de limpede, după cum este limpede și deosebirea dintre trade-unionuri și social-democrație. Bineînțeles, relațiile dintre social-democrație și trade-unionuri variază inevitabil în diferite țări în funcție de condițiile istorice, juridice și de alte condiții; aceste relații pot fi mai mult sau mai puțin strînse, mai mult sau mai puțin complicate etc. (după părerea noastră, ele trebuie să fie cît mai strînse și cît mai puțin complicate); dar în țările libere nici vorbă nu poate fi despre o identificare a organizației sindicatelor cu organizația partidului social-democrat. În Rusia însă, jugul absolutismului șterge, la prima vedere, orice deosebire dintre organizația social-democrată și asociația muncitorească, fiindcă *orice* asociații muncitorești și *orice* cercuri sînt interzise, fiindcă principala manifestare și principala armă a luptei economice a muncitorilor — greva — este în general o infracțiune de drept comun (și adesea chiar o infracțiune politică!). Așadar, condițiile de la noi, pe de o parte, „îi fac“ în mare măsură pe muncitorii care duc lupta economică „să se lovească“ de problemele politice, iar pe de altă parte „îi fac“ pe social-democrați să confunde trade-unionismul cu social-democratismul (iar alde Kri-

cevski, Martinov & Co., vorbind cu mult zel despre primul fenomen, nu-l observă pe cel de-al doilea). Într-adevăr, închipuiți-vă niște oameni care în proporție de 99% sînt absorbiți de „lupta economică împotriva patronilor și guvernului“. Unii dintre ei de-a lungul *întregii* lor perioade de activitate (4—6 luni) nu se vor lovi niciodată de problema necesității unei organizații de revoluționari mai complexe; alții se vor „lovi“, probabil, de literatura bernsteiniană, relativ răspîdită, din care vor sorbi convingerea că „mersul progresiv al luptei mărunte de zi cu zi“ este de o deosebită importanță. Alții, în sfîrșit, se vor lăsa atrași, poate, de ideea ademenitoare de a arăta lumii o nouă mostră de „legătură strînsă și organică cu lupta proletară“, de legătură între mișcarea sindicală și mișcarea social-democrată. Cu cît o țară pășește mai tîrziu în arena capitalismului, deci și a mișcării muncitorești — își pot spune acești oameni —, cu atît mai mult socialiștii pot să participe la mișcarea sindicală și s-o sprijine, cu atît pot și trebuie să existe mai puține organizații sindicale nesocial-democrate. Pînă aici raționamentul acesta este absolut just. Nenorocirea este însă că ei merg mai departe și visează la contopirea deplină a social-democratismului cu trade-unionismul. Din exemplul „Statutului Uniunii de luptă din Petersburg“, vom vedea îndată ce efecte dăunătoare au aceste visuri asupra planurilor noastre organizatorice.

Organizațiile muncitorilor pentru lupta economică trebuie să fie organizații sindicale. Orice muncitor social-democrat trebuie să sprijine în măsura posibilului aceste organizații și să acționeze intens în cadrul lor. Asta așa este. Dar nu este cîtuși de puțin în interesul nostru să cerem ca membri ai uniunilor „de breaslă“ să poată fi numai social-democrații: aceasta ar îngusta influența noastră asupra masei. Din uniunile de breaslă trebuie să facă parte orice muncitor care înțelege necesitatea unirii în vederea luptei împotriva patronilor și guvernului. Nici chiar scopul uniunilor de breaslă nu ar putea fi atins dacă ele n-ar cuprinde pe toți cei ce sînt în stare să se ridice fie și numai pînă la această treaptă elementară de înțelegere, dacă aceste uniuni de breaslă n-ar fi organizații foarte *largi*. Și cu cît aceste organizații sînt mai largi, cu atît și influența noastră asupra

lor se va exercita pe scară mai largă, și se va exercita nu numai prin dezvoltarea „spontană” a luptei economice, dar și prin exercitarea unei influențe directe, conștiente de către membrii socialiști ai uniunii asupra tovarășilor lor. Dar într-o organizație cu un număr mare de membri nu este cu puțință o conspirație strictă (care cere o pregătire mult mai mare decât pregătirea necesară pentru a participa la lupta economică). Cum poate fi împăcată această contradicție dintre necesitatea unei organizații largi și necesitatea unei conspirații stricte? Cum se poate obține ca organizațiile de breaslă să fie pe cât posibil mai puțin conspirative? Pentru aceasta, în general vorbind, nu pot exista decât două căi: ori legalizarea uniunilor de breaslă (care în unele țări a precedat legalizarea uniunilor socialiste și politice), ori menținerea organizației ca organizație secretă, dar într-atît de „liberă”, de slab încheată, lose, cum spun germanii, încît pentru masa membrilor conspirația să fie redusă aproape la zero.

Legalizarea uniunilor muncitorești nesocialiste și nepolitice din Rusia a și început, și nu încapă nici o îndoială că fiecare pas al mișcării noastre muncitorești social-democrate, care se dezvoltă rapid, va contribui la creșterea numărului și la încurajarea încercărilor de legalizare de acest fel, încercări care pornesc mai ales de la adepții orînduirii existente, dar în parte și de la muncitorii înșiși, și de la intelectualii liberali. Steagul legalizării a și fost arborat de-alde Vasiliev și Zubatov, alde Ozerov și Vorms i-au făgăduit și i-au și dat concurs, iar printre muncitori există deja adepți ai noului curent. Și de aici înainte noi trebuie să ținem seama de acest curent. Cum să ținem seama de el, — în această privință în rîndurile social-democraților nu pot exista două păreri. Sîntem datori să demascăm neîncetat orice participare a zubatovilor și vasilievilor, a jandarmilor și popilor la acest curent și să dezvăluim muncitorilor adevăratele intenții ale acestor participanți. Sîntem datori să demascăm de asemenea orice note împăciuitoare, de „armonie”, care s-ar face auzite în cuvîntările oamenilor politici liberali la adunările deschise ale muncitorilor, indiferent dacă aceste note exprimă convingerea lor sinceră că o colaborare pașnică între clase este un lucru de dorit,

sau dorința de a se pune bine cu autoritățile, sau, în sfârșit, constituie pur și simplu o expresie a stângăciei lor. Sîntem datori, în sfârșit, să-i punem în gardă pe muncitori împotriva cursei pe care le-o întinde adeseori poliția, punînd ochii la aceste adunări deschise și în asociațiile legale pe „cei mai îndrăciți“ și încercînd, prin intermediul organizațiilor legale, să strecoare provocatori și în organizațiile ilegale.

Dar a face toate acestea nu înseamnă cîtuși de puțin să uităm că *în cele din urmă* noi, și nicidecum Zubatovii, vom trage foloase de pe urma legalizării mișcării muncitorești. Dimpotrivă, tocmai prin campania noastră de demascare noi separăm neghina de grîu. Care e neghina am arătat. Grîul îl constituie faptul că atragem atenția unor pături muncitorești și mai largi și celor mai înapoiate asupra problemelor sociale și politice; grîul îl constituie eliberarea noastră, a revoluționarilor, de funcțiuni care în fond sînt legale (difuzarea cărților legale, ajutorul reciproc etc.) și a căror dezvoltare ne va furniza nouă, tuturor, în mod inevitabil, din ce în ce mai mult material pentru agitație. În acest sens putem și trebuie să spunem zubatovilor și ozerovilor: dați-i înainte, domnilor! În măsura în care întindeți muncitorilor o cursă (fie în sens de provocare directă, fie în sens de pervertire „cinstită“ a muncitorilor prin „struvism“), vom avea noi grijă să vă demascăm. În măsura în care faceți un pas real înainte — fie și sub forma celui mai „timid zigzag“, totuși un pas înainte — vom spune: poftiți, poftiți! Un pas real înainte îl poate constitui numai o lărgire reală, fie ea și minusculă, a cîmpului de activitate al muncitorilor. Orice lărgire de acest fel va fi în folosul nostru și va grăbi apariția unor asociații legale în care nu provocatorii vor vîna pe socialiști, ci, dimpotrivă, socialiștii vor recruta adepți. Într-un cuvînt, ceea ce trebuie noi să facem acum este să luptăm împotriva neghinei. Noi nu ne vom ocupa cu creșterea grîului în ghivece. Stîrpend neghina, noi curățim terenul pentru eventuala încolțire a seminței de grîu. Și atîta timp cît alde Afanasie Ivanovici și Pulheria Ivanovna se îndeletnicesc cu cultivarea plantelor de casă, noi trebuie să pregătim

secerători care să fie în stare și să stîrpească neghina de astăzi și să secere grîul de miine*.

Așadar, prin legalizare *noi* nu putem *rezolva* problema creării unei organizații sindicale cît mai puțin conspirative și cît mai largă cu putință (dar am fi foarte bucuroși dacă zubatovii și ozerovii ne-ar deschide măcar o posibilitate parțială a unei astfel de rezolvări, — și pentru aceasta noi trebuie să luptăm în modul cel mai energic împotriva lor!). Mai rămîne calea organizațiilor sindicale secrete, și *noi trebuie* să dăm tot sprijinul muncitorilor care o și pornesc (după cum știm în mod sigur) pe această cale. Organizațiile sindicale nu numai că pot aduce un mare folos în ceea ce privește dezvoltarea și întărirea luptei economice, dar pot și să devină un foarte important ajutor pentru agitația politică și pentru organizarea revoluționară. Pentru a obține acest rezultat, pentru a putea îndruma mișcarea sindicală care începe pe făgașul dorit de social-democrație, trebuie înainte de toate să ne fie limpede cît de absurd este planul de organizare pe care de aproape cinci ani îl tot preconizează „economistii“ din Petersburg. Planul acesta este expus și în „Statutul casei muncitorești“ din iulie 1897 („Listok «Rabotnika»“ nr. 9—10, pag. 46, — din „Raboceaia Misl“ nr. 1) și în „Statutul organizației sindicale muncitorești“ din octombrie 1900 (foaie specială, tipărită la Petersburg și amintită în nr. 1 al „Iskrei“). Principala lipsă a ambelor statute constă în aceea că în ele sînt elaborate pînă la cele mai mici amănunte formele de organizare ale unor organizații muncitorești largi pe care autorii lor le confundă cu organizația de revoluționari. Să luăm cel de-al doilea statut, care este elaborat mai amănunțit. El este alcătuit din *cincizeci și două* de paragrafe: 23 de paragrafe expun organizarea, normele de

* Lupta dusă de „Iskra“ împotriva neghinei i-a atras din partea revistei „Rabocea Delo“ următoarea ieșire furioasă: „Pentru «Iskra» însă, un semn al timpului îl constituie nu atît aceste mari evenimente (din primăvară), cît lamentabilele încercări ale agenților lui Zubatov de «a legaliza» mișcarea muncitorească. Ea nu vede că tocmai aceste fapte vorbesc împotriva ei: tocmai ele dovedesc că în ochii guvernului mișcarea muncitorească a luat o amploare periculoasă“ („Două congrese“, pag. 27). În această privință toată vina o poartă „dogmatismul“ acestor ortodocși „surzi la toate imperatiile vieții“. Ei se încăpăținează să nu vadă grîul crescut pînă la briu și se luptă cu neghina de o șchioapă! Ce este aceasta, oare, dacă nu o „deformare a simțului perspectivei în ceea ce privește mișcarea muncitorească rusă“ (op. cit., pag. 27)?

funcționare și limitele atribuțiilor „cercurilor muncitorești“, care se organizează în fiecare fabrică („cel mult 10 oameni“) și care aleg „grupe centrale (de fabrică)“. „Grupa centrală — se spune în § 2 — urmărește tot ce se întâmplă în fabrica sau uzina ei și ține cronică evenimentelor întâmplate acolo“. „Grupa centrală face lunar o dare de seamă despre situația casei în fața tuturor cotizanților“ (§ 17) etc. 10 paragrafe sînt consacrate „organizației raionale“ și 19 — unei împletiri extrem de complicate între „Comitetul organizației muncitorești“ și „Comitetul Uniunii de luptă din Petersburg“ (delegați din partea fiecărui raion și din partea „grupurilor executive“ — „grupuri de propagandiști, grupuri pentru legături cu provincia, pentru legături cu străinătatea, pentru administrarea depozitelor, pentru activitatea editorială și pentru casă“).

Social-democrația = „grupuri executive“ în ceea ce privește lupta economică a muncitorilor! Cu greu s-ar fi putut găsi un mod mai pregnant de a demonstra cum se abate gîndul „economistului“ de la social-democratism la trade-unionism, cît de străină de el este ideea că un social-democrat trebuie să se gîndească înainte de toate la o organizație de revoluționari capabili să conducă *întreaga* luptă de eliberare a proletariatului. Să vorbești despre „eliberarea politică a clasei muncitoare“, despre lupta împotriva „samavolniciei țariste“ și să întocmești asemenea statute de organizare, înseamnă să nu ai absolut nici o idee despre adevăratele sarcini politice ale social-democrației. În nici unul din cele cincizeci de paragrafe nu găsești nici măcar o scîlpire de înțelegere a faptului că este nevoie de cea mai largă agitație politică în rîndurile maselor, care să lămurească toate aspectele absolutismului rus, întreaga fizionomie a diverselor clase sociale din Rusia. Și cu un astfel de statut, nu numai scopurile politice, dar nici cele trade-unioniste nu sînt realizabile, căci pentru realizarea acestor scopuri este nevoie de organizarea *pe profesii*, despre care nici nu se amintește.

Dar lucrul, poate, cel mai izbitor este caracterul extrem de greoi al acestui întreg „sistem“, care încearcă să lege fiecare fabrică în parte cu „comitetul“ printr-un fir permanent de reguli uniforme și ridicol de mărunte, în cadrul

unui sistem de alegeri pe trei trepte. Strivită de orizontul îngust al „economismului“, gândirea se pierde aici în amănunte cu un puternic iz de birocratism și conștopism. În realitate, firește, trei sferturi din aceste paragrafe nu se aplică niciodată, în schimb, însă, o asemenea organizație „conspirativă“, care prevede un grup central în fiecare fabrică, înlesnește jandarmilor provocarea unor căderi de foarte mari proporții. Tovarășii polonezi au trecut și ei prin această fază a mișcării, când toți aveau pasiunea înființării de case muncitorești pe scară largă, dar au renunțat foarte curînd la această idee, căci s-au convins că prin aceasta nu fac decît să furnizeze jandarmilor o recoltă bogată. Dacă vrem organizații muncitorești pe scară largă, și nu vrem căderi de largi proporții, dacă nu vrem deci să le facem jandarmilor pe plac, trebuie să căutăm ca aceste organizații să nu fie nicidecum constituite în mod formal. — Va fi oare posibilă în acest caz funcționarea lor? — Să examinăm aceste funcții: „... a urmări tot ce se întîmplă în fabrică și a ține cronică evenimentelor care au loc acolo“ (§ 2 al statutului). Oare aceasta necesită neapărat o constituire formală? Oare acest lucru nu se poate realiza și mai bine prin corespondențe trimise ziarelor ilegale, fără să fie nevoie ca în acest scop să se formeze grupuri speciale? „... A conduce lupta muncitorilor pentru îmbunătățirea situației lor în fabrică“ (§ 3 al statutului). Nici pentru aceasta nu este nevoie de o constituire formală. Ce anume revendicări vor să ridice muncitorii, acest lucru îl poate afla în cele mai mici amănunte, dintr-o simplă convorbire, orice agitator cît de cît priceput, iar după ce l-a aflat, el va ști să-l transmită organizației de revoluționari, care nu este o organizație largă, ci una restrînsă, pentru ca aceasta să se ocupe de transportarea manifestului respectiv. „... Să se organizeze o casă... cu o cotizație de 2 copeici la rublă“ (§ 9) — și apoi să se prezinte în fiecare lună în fața tuturor membrilor o dare de seamă asupra situației casei (§ 17), să fie excluși membrii care nu-și plătesc cotizațiile (§ 10) etc. Uite asta ar fi un adevărat rai pentru poliție, căci nu-i nimic mai ușor decît să pătrundă în toată această conspirație a „casei centrale de fabrică“, să confişte banii și să ridice pe oamenii cei mai buni. Nu este oare mai

simplicu să se emită timbre de una sau două copeici, cu ștampila unei anumite organizații (foarte restrinse și foarte conspirative), sau să se facă — fără nici un fel de timbre — colecte, urmînd ca dările de seamă asupra banilor colectați să fie publicate, sub o anumită parolă convențională, în ziarul ilegal? Se va atinge același scop, iar jandarmilor le va fi de o sută de ori mai greu să dea de firul organizației.

Aș putea continua această analiză cu titlu de exemplificare a statutului, dar consider că este suficient și atît. Un nucleu mic, strîns încheșat, format din muncitorii cei mai de nădejde, cei mai cu experiență și cei mai căliți, care să aibă oamenii săi de încredere în principalele regiuni și să fie legat, după toate regulile celei mai stricte conspirații, cu organizația de revoluționari, va putea foarte bine să îndeplinească, cu concursul cel mai larg al masei și fără nici o constituire formală, *toate* funcțiile care revin organizației sindicale și, în plus, să le îndeplinească tocmai în felul în care este de dorit pentru social-democrație. Numai pe această cale se poate dobîndi, în pofida tuturor jandarmilor, *consolidarea* și dezvoltarea mișcării sindicale *social-democrate*.

Mi se va obiecta: o organizație în așa măsură lose * încît nu este măcar formal constituită, încît nu are măcar membri cunoscuți și înregistrați, nici nu se poate numi organizație. — Se poate. Eu nu mă dau în vînt după denumiri. Dar această „organizație fără membri“ va face tot ce trebuie și va asigura de la bun început o legătură trainică între viitoarele noastre trade-unionuri și socialism. Iar cel care, în condițiile absolutismului, vrea o organizație muncitorească *largă*, cu alegeri, dări de seamă, vot universal etc., acela este pur și simplu un utopist incorrigibil.

Morala care rezultă de aici este foarte simplă: dacă vom începe cu crearea unei organizații trainice și puternice de revoluționari, atunci vom putea asigura stabilitatea mișcării în întregul ei, vom putea înfăptui atît scopurile social-democrate cît și cele trade-unioniste propriu-zise.

* — liberă, largă. — *Nota trad.*

Dacă însă vom începe cu o organizație muncitorească largă mai „accesibilă“, chipurile, maselor (dar care în fapt este mai accesibilă jandarmilor și face ca revoluționarii să fie mai accesibili poliției), atunci nu vom înfăptui nici unul din aceste scopuri, nu vom scăpa de metodele primitive de muncă și, prin fărîmițarea noastră, prin nesfîrșitele noastre căderi, nu vom face decît ca trade-unionurile de tip zubatovist sau ozerovist să fie mai accesibile masei.

Care trebuie să fie de fapt funcțiile acestei organizații de revoluționari? — Despre aceasta vom vorbi pe larg imediat. Dar mai întîi să analizăm încă un raționament destul de tipic al teroristului nostru, care se dovedește a fi iarăși (ce jalnică soartă !) în imediata vecinătate a „economistului“. În revista „Svoboda“ (nr. 1), revistă pentru muncitori, găsim un articol intitulat „Organizarea“, al cărui autor vrea să-și apere cunoștii, muncitorii-„economisti“ din Ivanovo-Voznesensk.

„E rău — scrie el — cînd mulțimea este mută, înconștientă, cînd mișcarea nu pornește de jos. Priviți și dv.: studenții dintr-un oraș universitar pleacă acasă de sărbători sau în timpul verii și mișcarea muncitorească stagnează... Poate oare o astfel de mișcare muncitorească, care este îmboldită din afară să constituie o forță reală? Nici vorbă de așa ceva!... Ea n-a învățat încă să meargă pe picioarele ei, trebuie să fie dusă de mîna de alții. Și așa este în toate: au plecat studenții — totul se oprește; au fost ridicați cei mai capabili, spuma, — laptele se acrește; a fost arestat «Comitetul» — pînă se organizează altul, intervine din nou o perioadă de acalmie; și nici nu se știe încă ce fel de comitet se va organiza — poate unul care nu va semăna de loc cu cel precedent; acela spunea una, iar acesta va spune contrarul. Legătura dintre ziua de ieri și cea de mîine se pierde, experiența trecutului nu servește de învățătură pentru viitor. Și toate vin de acolo că nu există rădăcini în adîncuri, în mulțime; lucrează nu o sută de proști, ci zece deștepți. Zece oameni pot fi prinși foarte ușor; cînd însă organizația cuprinde mulțimea, cînd totul pornește de la mulțime, oricît zel ar depune autoritățile nu vor fi în stare să ducă acțiunea de ripă“ (pag. 63).

Faptele sînt descrise exact. Tabloul metodelor noastre primitive de muncă este destul de bine realizat. Dar concluziile sînt demne de „Raboceaia Misl“, atît prin lipsa lor de logică cît și prin lipsa lor de tact politic. Ele sînt o culme a lipsei de logică, căci autorul confundă problema filozofică și social-istorică a „rădăcinilor“ mișcării în „adîncuri“ cu problema tehnică-organizatorică a unei lupte mai eficace împotriva jandarmilor. Ele sînt o culme a lipsei de tact

politic, căci autorul, în loc să ceară înlocuirea conducătorilor răi prin conducători buni, cere înlocuirea conducătorilor în general prin „mulțime“. Avem de-a face cu aceeași încercare de a fi trași înapoi sub raport organizatoric, așa cum, sub raport politic, sîntem trași înapoi de ideea înlocuirii agitației politice prin teroare ca mijloc de excitație. Drept să spun, mă găsesc într-un adevărat embarras de richesses* și nu știu cu ce să încep examinarea confuziei pe care ne-o oferă „Svoboda“. Voi încerca să încep, pentru a fi mai clar, cu un exemplu. Să-i luăm pe germani. Sper că nu veți nega că la ei organizația cuprinde mulțimea, că totul pornește de la mulțime, că mișcarea muncitorească a învățat să meargă pe picioarele ei. Și totuși cît de mult prețuiește această mulțime de milioane de oameni pe cei „zece“ conducători politici încercați ai ei, cît de ferm îi urmează ea pe conducătorii săi! În parlament nu o dată s-a întîmplat ca deputații partidelor dușmane să încerce să-i provoace pe socialiști: „halal democrații! numai în vorbe aveți o mișcare a clasei muncitoare, — în fapt însă acționează întotdeauna același grup de șefi. Iarăși Bebel, iarăși Liebknecht, mereu aceiași, din an în an, din deceniu în deceniu. Cît despre așa-ziișii delegați aleși ai muncitorilor, sînt mai inamovibili chiar și decît funcționarii numiți de kaiser!“ Germanii însă s-au mulțumit să răspundă cu un zîmbet disprețuitor acestor încercări demagogice de a opune pe „șefi“ „mulțimii“, de a ațîta în mulțime instincte josnice și vanitose, de a răpi mișcării trăinicia și stabilitatea ei, prin subminarea încrederii masei în „cei zece deștepți“. Germanii au o gîndire politică destul de dezvoltată, ei au acumulat destulă experiență politică pentru a înțelege că fără acești „zece“ conducători talentați (iar talentele nu se nasc cu sutele), încercați, pregătiți ca revoluționari de profesie, trecuți printr-o școală îndelungată și care se înțeleg perfect între ei, în societatea modernă nu este cu putință o luptă dîrză din partea nici unei clase. Și printre germani au fost demagogi care lingușeau „sutele de proști“, preamărindu-i și socotindu-i mai presus de „zecile de deștepți“, care lingușeau „pumnul vîguros“ al

* — dificultatea de a alege din prea multe. — *Nota trad.*

masei, ațîțînd-o (cum au făcut Most sau Hasselmann) la acțiuni „revoluționare“ necugetate și semănînd neîncredere față de conducătorii încercați și dîrji. Și numai datorită luptei perseverente și neîmpăcate împotriva tuturor elementelor demagogice din cadrul socialismului, socialismul german a crescut și s-a întărit atît de mult. Iar înțelepții de la noi, într-o perioadă cînd întreaga criză a social-democrației ruse se explică prin faptul că masele, trezite spontan, n-au conducători destul de pregătiți, destul de ridicați și de experimentați, proclamă sentențios: „E rău cînd mișcarea nu pornește de jos“!

„Un comitet format din studenți nu e nimerit, fiindcă este lipsit de stabilitate“. — Foarte just. Dar concluzia care rezultă de aici este că comitetul trebuie să fie format din revoluționari *de profesie*, indiferent dacă acela care va ști să se formeze ca revoluționar de profesie este student sau muncitor. Voi însă trageți concluzia că mișcarea muncitorească nu trebuie să primească nici un îmbold din afară! În naivitatea voastră politică, nici nu observați că prin aceasta faceți jocul „economiștilor“ și încurajați metodele noastre primitive. Prin ce s-a exprimat, permiteți-mi să întreb, „îmboldirea“ muncitorilor noștri de către studenții noștri? Numai prin aceea că studentul aducea muncitorului frînturile de cunoștințe politice pe care le avea el, fărămiturile de idei socialiste din care a putut și el să se înfrupte (căci principala hrană intelectuală a studentului de astăzi, marxismul legal, nici nu-i putea da decît lucruri elementare, decît fărămituri). *O astfel de „îmboldire din afară“* n-a existat în prea mare măsură în mișcarea noastră, ci, dimpotrivă, într-o măsură prea mică, rușinos și scandalos de mică, deoarece noi prea cu mult zel am fiert în propria noastră zeamă, prea ne-am ploconit servil în fața elementarei „lupte economice a muncitorilor împotriva patronilor și guvernului“. Cu *o astfel de „îmboldire“* trebuie să ne îndeletnicim și ne vom îndeletnici de o sută de ori mai mult noi, revoluționarii de profesie. Dar tocmai prin faptul că dv. alegeți o expresie atît de odioasă cum este „îmboldirea din afară“ — care stîrnește inevitabil în rîndurile muncitorilor (în orice caz ale muncitorilor tot atît de înapoiți ca și voi) neîncredere față de *toți* cei care-i aduc din afară

cunoștințe politice și experiență revoluționară, trezește dorința instinctivă de a da o ripostă *tuturor* oamenilor de acest fel, — dv. sînteți un *demagog*, iar demagogii sînt cei mai răi dușmani ai clasei muncitoare.

Da, da! Nu vă grăbiți să începeți să țipați în legătură cu „procedeele netovărășești” pe care le folosesc în polemica mea! Nici nu mă gîndesc să pun la îndoială puritatea intențiilor voastre; am mai spus-o: poți să devii demagog chiar și numai din cauza naivității politice. Dar am arătat că faceți demagogie. Și niciodată nu voi obosi să repet că demagogii sînt cei mai răi dușmani ai clasei muncitoare. Cei mai răi — tocmai pentru că ei ațîță instinctele josnice ale mulțimii, pentru că muncitorii înapoiți nu au posibilitatea să identifice pe acești dușmani, care se manifestă — și cîteodată în chip sincer — ca prieteni ai lor. Cei mai răi — pentru că într-o perioadă de disensiuni și oscilări ideologice, într-o perioadă cînd fizionomia mișcării noastre abia se conturează, nu-i nimic mai ușor decît să ademenești prin mijloace demagogice mulțimea, care după aceea numai trecînd prin încercările cele mai dureroase se va putea convinge că a greșit. Iată de ce pentru social-democratul rus din zilele noastre lozinca momentului trebuie să fie: luptă hotărîtă atît împotriva revistei „Svoboda”, care se pretează la demagogie, cît și împotriva revistei „Rabocce Delo”, care se pretează și ea la demagogie (lucru despre care vom vorbi* pe larg mai departe).

„Zece deștepți pot fi prinși mai ușor decît o sută de proști”. Acest adevăr sublim (care vă va aduce întotdeauna aplauzele sutei de proști) pare cum nu se poate mai evident numai datorită faptului că în cursul argumentării ați sărit de la o problemă la alta. Ați început și continuați să vorbiți despre prinderea „comitetului”, despre prinderea „organizației”, iar acum ați sărit la problema lichidării „rădăcinilor” mișcării „în adîncuri”. Firește, mișcarea noastră nu poate fi lichidată tocmai pentru că are sute și sute de mii de rădăcini

* Aici vom releva numai că tot ce am spus despre „îmboldirea din afară” și despre toate celelalte raționamente ale revistei „Svoboda” pe tema organizării este *întru totul* valabil pentru *toți* „economistii”, inclusiv cei de la „Rabocce Delo”, deoarece în parte ei au propovăduit și apărat activ aceleași concepții în problemele de organizare, iar în parte ei au alunecat spre aceste concepții.

În adîncuri, dar aici nu este nicidecum vorba despre asta. Dacă este vorba de „rădăcinile din adîncuri“, noi nici acum nu putem fi „lichidați“, cu toate metodele noastre primitive de muncă — și totuși noi toți ne plîngem și nu putem să nu ne plîngem de prinderea „organizațiilor“, care zădărnicește orice continuitate a mișcării. Iar dacă veți pune problema prinderii *organizațiilor* și nu vă veți abate de la această problemă, vă voi spune că e mult mai greu să prinzi zece deștepți decît o sută de proști. Și voi apăra această teză, oricît ați ațîța mulțimea împotriva mea în legătură cu „antidemocratismul“ meu etc. În materie de organizare, prin „deștepți“ trebuie să înțelegem, așa cum am arătat în repetate rînduri, numai pe *revoluționarii de profesie*, indiferent dacă ei s-au format din studenți sau din muncitori. Și afirm: 1) că nici o mișcare revoluționară nu poate fi trainică fără o organizație de conducători stabilă și care să păstreze continuitatea; 2) că cu cît e mai largă masa spontan atrasă în luptă, care alcătuiește baza mișcării și participă la mișcare, cu atît necesitatea unei asemenea organizații este mai imperioasă și cu atît trebuie să fie mai trainică această organizație (căci cu atît este mai ușor pentru tot felul de demagogi să ademenească păturile înapoiate ale maselor); 3) că această organizație trebuie să fie alcătuită mai ales din oameni care să se ocupe cu activitatea revoluționară ca revoluționari de profesie; 4) că într-o țară absolutistă, cu cît *vom restrînge* mai mult numărul membrilor unei asemenea organizații, astfel încît să participe la ea numai membrii care se ocupă cu activitatea revoluționară ca revoluționari de profesie și care au dobîndit o pregătire profesională în arta luptei împotriva poliției politice, cu atît mai greu va fi „de prins“ o asemenea organizație, și 5) cu atît *mai numeroase* vor fi elementele atît din rîndul clasei muncitoare cît și din rîndul celorlalte clase ale societății care vor avea putința să ia parte la mișcare și să activeze energic în cadrul ei.

Îi poftesc pe „economisții“, pe teroriștii și pe „economisții-teroriști“ * de la noi să răstoarne aceste teze, dintre

* În ceea ce privește „Svoboda“, termenul acesta este, poate, mai just decît cel precedent, deoarece în „Renașterea revoluționarismului“ se face apologia terorismului, iar în articolul analizat — a „economismului“. E dorință, dar nu-i puțină! — se

care mă voi opri acum la ultimele două. Problema ce e mai ușor de prins: „zece deștepți“ sau „o sută de proști“ se reduce la problema, analizată mai sus, dacă atunci când este nevoie de conspirația cea mai strictă este posibilă o *organizație* de masă. Nu vom putea niciodată ridica o organizație largă la acea înălțime conspirativă fără de care nici vorbă nu poate fi despre o luptă perseverentă împotriva guvernului și de păstrarea continuității în această luptă. Și concentrarea tuturor funcțiilor conspirative în mâinile unui număr restrâns de revoluționari de profesie nu înseamnă nicidecum că aceștia din urmă „vor gândi pentru toți“, că mulțimea nu va lua parte activă la *mișcare*. Dimpotrivă, din rîndurile mulțimii se va ridica un număr tot mai mare de revoluționari *de profesie*, căci atunci mulțimea va înțelege că nu este de ajuns să se adune cîțiva studenți și cîțiva muncitori care desfășoară o luptă economică pentru a forma un „comitet“, ci că este nevoie de ani întregi de muncă pentru a te forma ca revoluționar de profesie, și mulțimea nu se va „gîndi“ numai să folosească metode primitive de muncă, ci se va gîndi și la formarea acestor revoluționari. Centralizarea funcțiilor conspirative ale *organizației* nu înseamnă nicidecum centralizarea tuturor funcțiilor *mișcării*. Participarea activă a masei celei mai largi la publicistica ilegală nu va slăbi, ci *se va întări* de zece ori mai mult ca urmare a faptului că „zece“ revoluționari de profesie vor centraliza funcțiile conspirative ale acestei munci. Așa și numai așa vom reuși să facem ca citirea literaturii ilegale, colaborarea la această literatură, în parte chiar și difuzarea ei, să *înceteze aproape de a mai fi o muncă conspirativă*, căci poliția va înțelege în scurt timp absurditatea și imposibilitatea de a se porni urmăriri pe cale judiciară și administrativă în legătură cu fiecare exemplar al unor publicații răspîndite cu miile. Și aceasta este valabil nu numai în

poate spune, în general, despre „Svoboda“. Premisele și intențiile au fost dintre cele mai bune, dar rezultatul a fost o confuzie totală, mai ales din cauza faptului că „Svoboda“, care susține continuitatea în organizație, nu vrea să știe de continuitate în gîndirea revoluționară și în teoria social-democrată. Să tinzi să rechemi la viață pe revoluționarul de profesie („Renastera revoluționarismului“) și în acest scop să propui, în primul rînd, teroarea ca mijloc de excitație și, în al doilea tînd, „o organizație de muncitori mijlocii“ („Svoboda“ nr. 1, pag. 66 și urm.) cît mai puțin „îmboldiți din afară“ este ca și cum pentru a-ți încălzi casa, ai preface-o în lemne de foc.

cea ce privește presa, dar și în cea ce privește toate funcțiile mișcării, inclusiv demonstrațiile. Participarea foarte activă și foarte largă a masei la demonstrații nu numai că nu va suferi, ci, dimpotrivă, va câștiga mult din faptul că „zece“ revoluționari încercați, nu mai puțin pregătiți din punct de vedere profesional decât poliția de la noi, vor centraliza toate laturile conspirative ale muncii: pregătirea manifestelor, elaborarea unui plan aproximativ, numirea unui detașament de conducători pentru fiecare raion al orașului, pentru fiecare cartier industrial, pentru fiecare instituție de învățământ etc. (știu că mi se va obiecta că ideile mele sînt „nedemocratice“, dar la această obiecție, cu totul lipsită de inteligență, voi răspunde pe larg mai departe). Centralizarea funcțiilor celor mai conspirative de către organizația de revoluționari nu va slăbi, ci va face să crească amploarea și va îmbogăți conținutul activității unei serii întregi de alte organizații, destinate să cuprindă un public cît mai larg, și de aceea trebuie să fie cît mai puțin formal constituite cu puțință și cît mai puțin conspirative cu puțință: sindicatele muncitorești, cercurile muncitorești pentru învățămîntul de cultură generală și pentru citire de literatură ilegală, cercurile socialiste, precum și cercurile democratice din *toate* celelalte pături ale populației etc. etc. Asemenea cercuri, sindicate și organizații trebuie să existe pretutindeni în număr *cît mai mare* și să aibă funcțiile cele mai felurite, dar este absurd și dăunător ca ele să fie confundate cu organizația de *revoluționari*, să se ștergă linia de demarcație dintre ele, să se stingă în mase conștiința, care și așa este extrem de slabă, că pentru „deservirea“ mișcării de masă e nevoie de oameni care să se consacre în mod special și în întregime activității social-democrate și că acești oameni trebuie să se formeze cu răbdare și perseverență ca revoluționari de profesie.

Da, această conștiință a slăbit extrem de mult. Păcatul nostru cel mai grav în ceea ce privește organizarea este că *din pricina metodelor noastre primitive de muncă am știrbit prestigiul revoluționarului în Rusia*. Molatic și șovăielnic în problemele teoretice, cu un orizont îngust, invocînd spontaneitatea masei pentru a-și justifica moliciunea sa, semănînd mai mult cu un secretar de trade-union decît cu un tribun

al poporului, incapabil să formuleze un plan amplu și îndrăzneț, care să însuflească și adversarilor respect, lipsit de experiență și de iscusință în profesiunea sa — lupta împotriva poliției politice, — ei bine, acesta nu este un revoluționar, ci un jalnic meșteșugar.

Nu trebuie să se supere pe mine pentru acest cuvânt tăios nici un practician, deoarece când vorbesc de lipsa de pregătire mă refer, în primul rând, la mine însumi. Am activat într-un cerc ⁷³ care își propunea sarcini foarte largi, atotcuprinzătoare, și noi toți, membrii acestui cerc, sufeream cumplit, fiind conștienți de faptul că nu eram decât niște simpli meșteșugari într-un moment istoric când, parafrazînd o vorbă celebră, se putea spune: dați-ne o organizație de revoluționari și vom răsturna Rusia! Și ulterior, cu cât am avut mai des prilejul să-mi reamintesc de sentimentul penibil de rușine pe care l-am încercat atunci, cu atât mai mult se acumula în mine un sentiment de amărăciune împotriva acelor pseudosocial-democrați care prin predicile lor „dezonorează înaltul titlu de revoluționar“, care nu înțeleg că datoria noastră nu este să apărăm coborîrea revoluționarului la nivelul celui care folosește metode primitive, ci să-i ridicăm pe cei care folosesc metode primitive la nivelul revoluționarilor.

d) AMPLOAREA MUNCII ORGANIZATORICE

Am văzut mai sus ce scrie B — v „despre lipsa de forțe revoluționare capabile de acțiune, lipsă care se resimte nu numai la Petersburg, ci și în toată Rusia“. Și nu cred că se va găsi cineva care să conteste acest fapt. Dar problema este: cum se explică el? B — v scrie:

„Nu vom intra în explicarea cauzelor istorice ale acestui fenomen; vom spune numai că din mijlocul societății, demoralizată de îndelungata reacțiune politică și sfîșiată de schimbările economice care au avut sau care au loc, se ridică un număr extrem de restrîns de persoane capabile de muncă revoluționară; că clasa muncitoare, din mijlocul căreia se ridică muncitori revoluționari, completează în parte rîndurile organizațiilor ilegale, dar că numărul acestor revoluționari nu corespunde cerințelor vremii. Cu atât mai mult cu cât, prin situația sa, muncitorul care lucrează în fabrică 11¹/₂ ore poate îndeplini mai ales funcții de agitator; dar propaganda și organizarea, procurarea și multiplicarea literaturii ilegale, publicarea de manifeste etc. cad în mod necesar, în cea mai mare parte, în sarcina unui număr foarte restrîns de intelectuali“ („Rabocce Delo“ nr. 6, pag. 38—39).

În multe privințe nu sîntem de acord cu această părere a lui B—v, și îndeosebi nu sîntem de acord cu cuvintele pe care le-am subliniat și care arată cît se poate de pregnant că B—v, exasperat (ca orice militant practic care știe cît de cît să gîndească) de metodele noastre primitive de muncă, nu poate găsi — din cauză că e strivit de „economism“ — o ieșire din această situație de nesuportat. Nu, din rîndurile societății se ridică extrem de *mulți* oameni ațți pentru „acțiune“, dar noi nu știm să-i folosim pe toți. În această privință starea critică, de tranziție a mișcării noastre poate fi caracterizată prin cuvintele: *oameni nu-s, și oameni sînt o mulțime*. Sînt o mulțime de oameni, pentru că atît în rîndurile clasei muncitoare cît și în păturile din ce în ce mai diferite ale societății apar pe an ce trece tot mai mulți nemulțumiți, care doresc să-și exprime protestul, care sînt gata să contribuie în măsura puterilor lor la lupta împotriva absolutismului; nu își dau încă toți seama de caracterul de nesuportat al acestuia, dar o masă din ce în ce mai mare îl simte și într-un mod din ce în ce mai ascuțit. Și în același timp oameni nu sînt, pentru că nu există conducători, nu există conducători politici, nu există talente organizatorice capabile să organizeze o muncă amplă și în același timp unitară și armonioasă, care să folosească orice forțe, fie chiar și cele mai neînsemnate. „Creșterea și dezvoltarea organizațiilor revoluționare“ rămîne în urmă nu numai față de creșterea mișcării muncitorești, fapt recunoscut și de B—v, dar și față de creșterea mișcării general-democratice în toate păturile poporului. (De altfel, în prezent, B—v ar considera, probabil, și acest lucru ca o completare la concluzia lui.) Amploarea muncii revoluționare este prea redusă în comparație cu baza spontană largă a mișcării, este prea îngustată de teoria searbădă a „luptei economice împotriva patronilor și guvernului“. Or, în timpul de față nu numai agitatorii politici, dar și organizatorii social-democrați trebuie „să meargă în toate clasele populației“*.

* De pildă, în rîndurile armatei se observă în ultimul timp o neîndoioasă înviorare a spiritului democratic, în parte ca urmare a luptelor de stradă devenite tot mai frecvente împotriva unor „dușmani“ cum sînt muncitorii și studenții. Și îndată ce forțele de care dispunem o vor îngădui, va trebui neapărat să acordăm cea mai serioasă atenție propagandei și agitației printre soldați și ofițeri, precum și creării unor „organizații militare“ care să facă parte din partidul nostru.

Și nu cred că se va găsi vreun practician care să se îndoiască de faptul că social-democrații ar putea împărți miile de funcții mărunte ale muncii lor organizatorice între diferiți reprezentanți ai celor mai diferite clase. Lipsa de specializare este una din cele mai mari neajunsuri ale tehnicii noastre, neajuns de care B—v se plînge cu atîta amărăciune și atît de îndreptățit. Cu cît mai mărunte vor fi diferitele „operații“ ale muncii generale, cu atît se vor putea găsi mai multe persoane capabile să îndeplinească aceste operații (și cu desăvîrșire incapabile, în majoritatea cazurilor, de a deveni revoluționari de profesie) și cu atît mai greu va fi pentru poliție „să prindă“ pe toți acești „activiști de detaliu“, cu atît mai greu îi va fi să însceneze pe baza prinderii unui om asupra unui oarecare fapt mărunț un „proces“ care să justifice cheltuielile statului pentru „siguranță“. Iar cît privește numărul celor care sînt gata să ne dea concurs, am arătat și în capitolul precedent schimbarea uriașă care s-a produs în numai cinci ani sub acest raport. Dar, pe de altă parte, atît pentru a aduna într-un singur mănunchi toate aceste mici frînturi de funcții, cît și pentru a nu fărîmița, o dată cu funcțiile mișcării, mișcarea însăși, precum și pentru a insufla celui ce îndeplinește funcțiile mărunte acea credință în necesitatea și importanța muncii sale, pe care dacă n-ar avea-o n-ar activa niciodată *, — pentru toate acestea este neapărată nevoie tocmai de o puternică organizație de revoluționari încercați. Cînd va exista o

* Îmi amintesc că un tovarăș mi-a relatat cu cită amărăciune i s-a plîns un inspector de fabrici — care e gata să ajute și care a ajutat social-democrația — de faptul că el nu știe dacă „informația“ lui ajunge pînă la adevăratul centru revoluționar, că el nu știe în ce măsură este nevoie de ajutorul lui și în ce măsură există posibilitatea de a folosi serviciile lui mici și mărunte. Orice practician cunoaște, desigur, numeroase cazuri din acestea, cînd din pricina metodelor noastre primitive am pierdut aliați. Și asemenea servicii — „mărunte“ fiecare în parte, dar de neprețuit în ansamblul lor — ne-ar putea face și ne-ar face de bună seamă nu numai funcționarii și slujbașii care lucrează în sectorul fabricilor, dar și cei de la poștă, de la căile ferate, de la vamă, din instituțiile nobilimii, din instituțiile bisericești și din *orice* alte instituții, și chiar și de la poliție, și de la curtea imperială! Dacă am avea un adevărat partid, o organizație de revoluționari cu adevărat combativă, noi nu am pune la bătaie pe acești „auxiliari“, nu ne-am grăbi întotdeauna și neapărat să-i arragem în centrul „ilegalității“, ci, dimpotrivă, i-am cruța în mod deosebit și chiar am pregăti special oameni pentru asemenea funcții, ținînd seama că mulți studenți ar putea aduce partidului mai mult folos în calitate de „auxiliari“ — slujbași decît în calitate de revoluționari „de scurtă durată“. Dar — mai repet o dată — numai o organizație pe deplin consolidată, care nu duce lipsă de forțe active, este în drept să folosească această tactică.

asemenea organizație, credința în forța partidului se va întări cu atât mai mult și se va răspîndi cu atât mai larg, cu cît această organizație va fi mai conspirativă, — și se știe doar că într-un război principalul este nu numai să însuflă armatei proprii încredere în forțele sale, ci să faci ca și inamicul și toate elementele *neutre* să vadă cît sînt de puternice aceste forțe: o neutralitate binevoitoare poate uneori să hotărască soarta luptei. Cînd va exista o astfel de organizație, care să aibă o bază teoretică solidă și care să dispună de un organ de presă social-democrat, nu vom avea de ce să ne temem că mișcarea va fi abătută din drumul ei de numeroasele elemente „din afară“ care au fost atrase spre ea (dimpotrivă, acum, cînd domină metodele primitive, constatăm că mulți social-democrați urmează linia „Credo“-ului, pretinzînd că numai ei sînt social-democrați). Într-un cuvînt, specializarea presupune în mod necesar centralizarea și, la rîndul ei, o cere neapărat.

Dar chiar B—v, care a descris atît de bine întreaga necesitate a specializării, n-o prețuiește îndeajuns, după părerea noastră, în partea a doua a raționamentului citat. Numărul revoluționarilor proveniți din rîndurile muncitorilor este insuficient, spune el. Este perfect adevărat, și subliniem din nou că „informația prețioasă a observatorului direct“ confirmă pe deplin părerea noastră despre cauzele crizei actuale din cadrul social-democrației, prin urmare și despre mijloacele de a scăpa de această criză. Nu numai că revoluționarii rămîn în general în urma avîntului spontan al maselor, dar chiar și muncitorii-revoluționari rămîn în urma avîntului spontan al maselor muncitorești. Și acest *fapt* confirmă în chipul cel mai pregnant, chiar și din punct de vedere „practic“, nu numai absurditatea, dar și *reacționarismul politic* al acelei „pedagogii“ care ne este servită atît de des atunci cînd se discută problema îndatoririlor pe care le avem față de muncitori. Acest fapt dovedește că prima și cea mai imperioasă datorie a noastră este de a contribui la formarea de muncitori-revoluționari, care să fie la același nivel *în ceea ce privește activitatea de partid* ca și intelectualii-revoluționari (subliniem cuvintele: în ceea ce privește activitatea de partid, căci în celelalte privințe atingerea aceluiași nivel de către muncitori, deși este nece-

sară, nu e însă nici pe departe atât de ușoară și atât de imperioasă). De aceea *cea mai mare* atenție trebuie s-o acordăm *ridicării* muncitorilor la nivelul revoluționarilor, și nicidecum *coborîrii* noastre neapărat pînă la nivelul „masei muncitorești“, cum vor „economistii“, sau neapărat pînă la nivelul „muncitorilor-mijlocii“, cum vrea „Svoboda“ (care în această privință se ridică pe treapta a doua a „pedagogiei“ economiste). Departe de mine gîndul de a tăgădui necesitatea unei literaturi populare pentru muncitori și a unei literaturi și mai populare (desigur, însă, nu de bîlci) pentru muncitorii deosebit de înapoiati. Dar mă revoltă necontenita amestecare a pedagogiei cu problemele politicii, cu problemele organizării. Căci dumneavoastră, domnilor, care aveți atîta grijă de „muncitorul-mijlociu“, în fond mai curînd îi jigniți pe muncitori prin dorința voastră de a vă coborî neapărat, înainte de a vorbi de politica muncitorească sau de organizația muncitorească. Înțelegeți o dată că trebuie să vorbiți de lucruri serioase fără a vă coborî, și lăsați pedagogia pe seama pedagogilor, iar nu pe seama oamenilor politici și a organizatorilor! Oare nu există și printre intelectuali fruntași, „mijlocii“ și „masă“? Oare nu recunoaște toată lumea și necesitatea unei literaturi populare pentru intelectuali, și oare nu se scrie o astfel de literatură? Ei bine, închipuiți-vă că într-un articol despre organizarea studenților sau a liceenilor autorul ar începe să rumege, cu aerul unui om care face cine știe ce descoperire, ideea că este nevoie înainte de toate de o organizație de „studenți-mijlocii“. Un asemenea autor va fi cu siguranță luat în rîs — și pe bună dreptate. Mai bine dați-ne, i se va spune, idei organizatorice, dacă aveți așa ceva, — și apoi ne descurcăm singuri cine dintre noi este „mijlociu“, cine stă mai sus și cine mai jos. Iar dacă n-aveți idei organizatorice *proprii*, atunci toată vorbăria voastră pe tema „masei“ și a celor „mijlocii“ va fi pur și simplu plicticoasă. Înțelegeți o dată că înseși problemele privind „politica“ și „organizarea“ sînt atât de serioase, încît despre ele nu se poate vorbi altfel decît cu toată seriozitatea: pot fi și trebuie *pregătiți* muncitorii (și studenții, și liceenii) ca să se poată sta de vorbă cu ei despre aceste probleme; dar, din moment ce vorbiți despre ele, dați răspunsuri temeinice și nu vă

dați înapoi spre „mijlocii“ sau spre „mase“, nu căutați să vă eschivați prin glume sau fraze goale*.

Muncitorul-revoluționar, ca să fie pe deplin pregătit pentru menirea sa, trebuie să devină și el un revoluționar de profesie. De aceea B—v n-are dreptate când spune că, dat fiind că muncitorul este ocupat în fabrică cîte 11½ ore pe zi, celelalte funcții revoluționare (afară de agitație), „în cea mai mare parte, cad *în mod necesar* în sarcina unui număr foarte restrîns de intelectuali“. Aceasta nu se întîmplă nicidecum „în mod necesar“, ci din cauza stării noastre de înapoiere, din cauză că nu sîntem conștienți de datoria noastră de a ajuta pe fiecare muncitor care se distinge prin aptitudinile sale să devină un agitator de *profesie*, un organizator de profesie, un propagandist de profesie, un curier de profesie etc. etc. În această privință, noi risipim într-un mod pur și simplu scandalos forțele noastre, fără să știm să cruțăm ceea ce trebuie cultivat și crescut cu o grijă deosebită. Uitați-vă la germani: ei au de o sută de ori mai multe forțe decît noi, dar ei înțeleg foarte bine că agitatori etc. cu adevărat capabili nu se ridică prea des dintre „muncitorii-mijlocii“. De aceea pe orice muncitor capabil ei caută să-l pună de îndată în condiții în care aptitudinile lui să se poată dezvolta pe deplin și să fie folosite pe deplin: ei fac din el un agitator de profesie, îl îndeamnă să-și lărgească sfera de activitate, extinzînd-o de la o singură fabrică la întreaga ramură, de la o localitate la întreaga țară. El capătă experiență și îndemînare în profesiunea sa, își lărgește orizontul și cunoștințele, observă îndeaproape pe conducătorii politici remarcabili din alte localități și din alte partide, caută să se ridice și el la aceeași înălțime și să îmbine cunoașterea mediului muncitoresc și prospețimea convingerilor socialiste cu iscusința profesională, fără de care proletariatul *nu poate* să ducă o luptă

* „Svoboda“ nr. 1, articolul „Organizarea“, pag. 66: „înaîntînd cu pasul ei greu, mulțimea muncitorilor va întări toate revendicările care vor fi formulate în numele Muncii ruse“ — neapărat munca cu literă mare! Și același autor exclamă: „eu n-am nicidecum o atitudine dușmănoasă față de intelectuali, dar“ . . . (este același *dar* pe care Șcedrin îl traduce prin cuvintele: urechile nu cresc mai sus de frunte!) . . . „dar mă supără foarte mult întotdeauna cînd vine cineva și spune lucruri foarte frumoase și sublime și cere ca ele să fie acceptate pentru frumusețea proprie (a lui?) și pentru alte calități“ (62). Da, și pe mine aceasta „mă supără foarte mult întotdeauna“ . . .

dirză împotriva detașamentelor perfect instruite ale dușmanilor săi. Așa și numai așa se ridică din masa muncitorească oameni ca Bebel și Auer. Dar ceea ce într-o țară politiceste liberă se face în mare măsură de la sine, la noi trebuie s-o facă în mod sistematic organizațiile noastre. Un agitator din rîndul muncitorilor care este cît de cît talentat și „dă speranțe“ *nu trebuie* să lucreze în fabrică 11 ore pe zi. Noi trebuie să avem grijă ca el să fie întreținut de partid, ca să poată să treacă la timp în ilegalitate, ca să-și schimbe locurile de activitate, căci altfel nu va dobîndi o experiență bogată, nu-și va lărgi orizontul, nu va ști să reziste cîtiva ani, cel puțin, în lupta cu jandarmii. Cu cît avîntul spontan al maselor muncitorești devine mai larg și mai profund, cu atît se ridică mai mult din rîndurile lor nu numai agitatori talentați, dar și organizatori și propagandiști talentați, precum și „practicieni“ în înțelesul bun al cuvîntului (care sînt în număr atît de mic printre intelectualii noștri, în cea mai mare parte, potrivit specificului rus, puțin cam indolenți și cam greoi). Cînd vom avea detașamente de muncitori-revoluționari (și, se-nțelege, revoluționari de „toate armele“), pregătiți în mod special și trecuți printr-o școală îndelungată, atunci nici o poliție politică din lume nu va putea să țină piept acestor detașamente, pentru că aceste detașamente de oameni animați de un devotament neprecupețit față de revoluție se vor bucura de încrederea, de asemenea neprecupețită, a celor mai largi mase muncitorești. Și este numai *vina* noastră că îi „îmboldim“ prea puțin pe muncitori spre această cale, comună cu a „intelectualilor“, de călire ca revoluționari de profesie, că prea adesea îi tîrim înapoi prin vorbăria noastră stupidă despre ceea ce este „accesibil“ masei muncitorești, „muncitorilor-mijlocii“ etc.

În această privință, ca și în celelalte, îngustimea muncii organizatorice se află în legătură neîndoioasă și insolubilă (deși marea majoritate a „economistilor“ și a practicienilor începători nu-și dau seama de acest lucru) cu îngustarea teoriei noastre și a sarcinilor noastre politice. Ploconirea în fața spontaneității duce la un fel de teamă de a ne abate măcar cu un pas de la ceea ce este „accesibil“ masei, la teama de a ne ridica prea mult deasupra simplei deserviri a cerințelor imediate și directe ale masei.

Nu vă temeți, domnilor! Nu uitați că din punct de vedere organizatoric ne aflăm atît de jos, încît chiar și ideea că *am putea să ne ridicăm prea sus este absurdă!*

e) ORGANIZAȚIE „COMLOTISTĂ“ ȘI „DEMOCRATISM“

Există printre noi foarte mulți oameni care sînt atît de sensibili la „pulsul vieții“, încît mai mult decît de orice se tem tocmai de acest lucru, învinuindu-i de „narodovolism“, de neînțelegere a „democratismului“ etc. pe cei care împărtășesc părerile expuse aici. Trebuie să ne oprim asupra acestor învinuiri, pe care le-a îmbrățișat, bineînțeles, și „Rabocee Delo“.

Autorul acestor rînduri știe foarte bine că „ekonomiștii“ din Petersburg au învinuit de narodovolism și „Raboceaia Gazeta“ (ceea ce este și lesne de înțeles dacă o comparăm cu „Raboceaia Misl“). De aceea nu ne-am mirat de loc cînd un tovarăș ne-a informat, curînd după apariția „Iskrei“, că social-democrații din orașul X spun despre „Iskra“ că este un organ „narodovolist“. Bineînțeles că această învinuire nu putea decît să ne măgulească, căci n-a existat niciodată un social-democrat consecvent pe care „ekonomiștii“ să nu-l fi învinuit de narodovolism.

Aceste învinuiri izvorăsc dintr-o dublă neînțelegere. În primul rînd, istoria mișcării revoluționare este atît de puțin cunoscută la noi, încît orice idee cu privire la o organizație centralizată de luptă care declară război hotărît țarismului este calificată drept „narodovolism“. Dar admirabila organizație pe care au avut-o revoluționarii din deceniul al 8-lea și care ar trebui să ne servească nouă tuturor drept model nu a fost nicidecum creată de narodovolți, ci de *zemlevolți*, care s-au scindat în cionoperedelți și narodovolți⁷⁴. Așadar, a considera o organizație revoluționară de luptă ceva specific narodovolist este absurd atît din punct de vedere istoric cît și din punct de vedere logic, pentru că *nici un* curent revoluționar, dacă se gîndește într-adevăr la o luptă serioasă, nu se poate lipsi de o asemenea organizație. Greșeala narodovolților n-a constat în faptul că ei au căutat să atragă în organizația lor pe *toți* nemulțumiții și să îndrumeze această organizație pe calea unei lupte

hotărâte împotriva absolutismului. Dimpotrivă, aceasta constituie marele lor merit istoric. Greșeala lor a constat în aceea că s-au sprijinit pe o teorie care în fond nu era nicidecum o teorie revoluționară și că n-au știut sau n-au putut să lege în mod indisolubil mișcarea lor cu lupta de clasă din cadrul societății capitaliste în dezvoltare. Și numai cea mai grosolană lipsă de înțelegere a marxismului (sau „înțelegerea“ lui în spiritul „struivismului“) a putut da naștere părerii că apariția mișcării muncitorești spontane de masă *ne scutește* de datoria de a crea o organizație de revoluționari tot atât de bună, ba chiar incomparabil mai bună decât aceea a zemlevolților. Dimpotrivă, această mișcare *ne impune* tocmai această datorie, căci lupta spontană a proletariatului nu va deveni o adevărată „luptă de clasă“ a acestuia atîta timp cît nu va fi condusă de o puternică organizație de revoluționari.

În al doilea rînd, mulți — inclusiv, pare-se, B. Kricevski („Rabocce Delo“ nr. 10, pag. 18) — înțeleg greșit polemica pe care social-democrații au dus-o întotdeauna împotriva concepției „complotiste“ despre lupta politică. Ne-am ridicat și ne vom ridica, firește, întotdeauna, împotriva *îngustării* luptei politice pînă la reducerea ei la un complot*, dar aceasta, bineînțeles, nu înseamnă nicidecum că tăgăduim necesitatea unei organizații revoluționare puternice. Și, de pildă, în broșura indicată în nota de la subsol, alături de polemica împotriva reducerii luptei politice la un complot este descrisă (ca un ideal social-democrat) o organizație într-atît de puternică, încît, „pentru a da lovitura decisivă absolutismului“, să poată „recurge“ și la „insurecție“ și la orice „alt mijloc de atac“**. În ceea ce privește *forma sa*,

* Vezi „Sarcinile social-democraților ruși“, pag. 21, polemica împotriva lui P.L. Lavrov. (Vezi V. I. Lenin, Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediția a doua, pag. 452—454. — Nota red.)

** „Sarcinile social-democraților ruși“, pag. 23. (Vezi V. I. Lenin, Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediția a doua, pag. 454. — Nota red.) În trecut fie zis, aceasta este o nouă ilustrare a faptului că „Rabocce Delo“ ori nu înțelege ceea ce spune, ori își schimbă părerea „după cum bate vîntul“. În „Rabocce Delo“ nr. 1 e scris cu litere cursive: „vederile expuse în broșură coincid întru totul cu programul redacției revistei «Rabocce Delo»“ (pag. 142). Așa să fie? Coincide oare cu „Sarcinile“ părerea că nu se poate pune ca o primă sarcină a mișcării de masă doborîrea absolutismului? coincide oare cu această teorie „luptei economice împotriva patronilor și guvernului“? coincide teoria stadiilor? Lăsăm pe cititor să judece dacă se poate vorbi de consecvență principială la un organ care înțelege în mod atât de original „coincidența“.

această organizație revoluționară puternică într-o țară absolutistă poate fi denumită și organizație „complotistă“, deoarece cuvîntul francez „conspirație“ are același înțeles ca și cuvîntul rus „zagovor“*, iar pentru o astfel de organizație conspirația este necesară în cel mai înalt grad. Conspirația este o condiție în așa măsură necesară pentru o astfel de organizație, încît toate celelalte condiții (numărul membrilor, selecționarea lor, funcțiile lor etc.) trebuie să fie coordonate cu aceea a conspirației. De aceea ar fi o mare naivitate să ne temem de învinuirea că noi, social-democrații, vrem să creăm o organizație complotistă. Aceste învinuiri trebuie să fie tot atît de măgulitoare pentru orice dușman al „economismului“ ca și învinuirile de „narodovolism“.

Ni se va obiecta: o organizație atît de puternică și de riguros secretă care concentrează în mîinile sale toate firele activității conspirative, o organizație în mod necesar centralistă, se poate lansa cu prea multă ușurință într-un atac prematur, poate imprima în mod necugetat mișcării un caracter acut, înainte ca acest lucru să fie posibil și necesar în raport cu gradul nemulțumirii politice, cu amploarea frămîntărilor și a revoltei din rîndurile clasei muncitoare etc. La aceasta vom răspunde: vorbind în mod abstract, nu se poate, desigur, nega că organizația de luptă *poate* duce la un atac necugetat ce *poate* să se încheie printr-o înfrîngere care în alte împrejurări n-ar fi fost nicidecum inevitabilă. Dar într-o astfel de problemă nu te poți mărgini la considerații abstracte, pentru că orice bătălie cuprinde în sine o posibilitate abstractă de înfrîngere, și pentru a *reduce* această posibilitate nu există alt mijloc decît pregătirea organizată a bătăliei. Dacă însă vom pune problema pe terenul concret al condițiilor actuale din Rusia, va trebui să tragem concluzia pozitivă că o organizație revoluționară puternică este neapărat necesară tocmai pentru a da stabilitate mișcării și pentru a o feri de eventualitatea unor atacuri necugetate. Tocmai acum, cînd lipsește o astfel de organizație și cînd mișcarea revoluționară se dezvoltă cu repeziciune în mod spontan, se observă două extreme opuse (care, așa cum se și cuvine, „se ating“): cînd un „eco-

* — complot. — Nota trad

nomism“ cu desăvîrșire inconsistent și propovăduirea moderației, cînd o tot atît de inconsistentă „teroare ca mijloc de excitație“, care tinde „să provoace în mod artificial — într-o mișcare care se dezvoltă și se întărește, dar care deocamdată se află mai aproape de începutul decît de sfîrșitul ei — simptomele acestui sfîrșit“ (V.Z. în „Zarea“ nr. 2—3, pag. 353). Și exemplul revistei „Rabocee Delo“ dovedește că *există* social-democrați care capitulează în fața ambelor extreme. Acest fenomen nu este surprinzător, între altele, și pentru că „lupta economică împotriva patronilor și guvernului“ nu-l va satisface *niciodată* pe un revoluționar, și extremele opuse vor apare întotdeauna cînd într-un loc, cînd într-altul. Numai o organizație centralizată de luptă care aplică în mod consecvent politica social-democrată și care satisface, ca să spunem așa, toate instinctele și aspirațiile revoluționare, este în stare să ferească mișcarea de un atac necugetat și să pregătească un atac care să promită succesul.

Ni se va obiecta apoi că concepția expusă mai sus cu privire la organizație se află în contradicție cu „principiul democratic“. În măsura în care învinuirea precedentă este de proveniență specific rusă, în aceeași măsură acuzația de față are un caracter *specific celor din străinătate*. Și numai o organizație din străinătate („Uniunea social-democraților ruși“) putea să dea redacției sale, printre alte instrucțiuni, și următoarea:

„*Principiul organizatoric*. În interesul unificării și dezvoltării cu succes a social-democrației trebuie să subliniem, să dezvoltăm un principiu democratic larg al organizației ei de partid, și să luptăm pentru el, fiind deosebit de necesar, avînd în vedere tendințele antidemocratice manifestate în rîndurile partidului nostru“ („Două congrese“, pag. 18).

Cum luptă „Rabocee Delo“ împotriva „tendințelor anti-democratice“ ale „Iskrei“ vom vedea în capitolul următor. Deocamdată să examinăm mai îndeaproape acest „principiu“, formulat de „economisti“. Oricine va fi, credem, de acord că „principiul larg democratic“ include următoarele două condiții necesare: în primul rînd, o publicitate deplină și, în al doilea rînd, eligibilitatea tuturor funcțiilor. Fără publicitate, și anume o publicitate care să nu se mărginească numai la membrii organizației, ar fi ridicol să

se vorbească despre democratism. Spunem că organizația partidului socialist german este o organizație democratică, pentru că în ea totul, inclusiv ședințele congresului de partid, sînt deschise; dar nimeni nu va spune despre o organizație ascunsă în dosul unui vâl de ochii tuturor celor care nu sînt membrii ei că este o organizație democratică. Se pune întrebarea: care este deci sensul formulării „principiului democratic larg“, cînd condiția *fundamentală* a acestui principiu este *irealizabilă* pentru o organizație secretă? „Principiul larg“ se dovedește a fi pur și simplu o frază răsunătoare, dar goală. Și nu numai atît. Fraza aceasta dovedește o totală neînțelegere a sarcinilor arzătoare ale momentului pe plan organizatoric. Toată lumea știe cît de mare este lipsa de conspirație care domnește la noi în rîndurile masei „largi“ a revoluționarilor. Am văzut cu cîtă amărăciune se plînge de acest lucru B—v, care cere, pe bună dreptate, „o selecționare riguroasă a membrilor“ („R.D“ nr. 6, pag. 42). Și iată că se găsesc oameni care se laudă că au „simțul realității“ și care în această situație *subliniază* nu necesitatea celei mai stricte conspirații și a selecționării celei mai riguroase (și, prin urmare, în număr mai mic) a membrilor, ci „principiul democratic larg“! Asta înseamnă să nimerești cu oiștea-n gard.

Nici cu a doua trăsătură caracteristică a democratismului — cu eligibilitatea, lucrurile nu stau mai bine. În țările în care există libertate politică, această condiție se subînțelege. „Membru de partid este considerat oricine recunoaște principiile programului partidului și sprijină partidul în măsura puterilor sale“ — așa sună primul paragraf al statutului organizatoric al partidului social-democrat german. Și deoarece întreaga arenă politică este deschisă în fața tuturor, ca o scenă în fața spectatorilor unui teatru, recunoașterea sau nerecunoașterea, sprijinirea sau combaterea sînt cunoscute de toată lumea atît din ziare cît și din întrunirile populare. Toți știu că cutare om politic a început în cutare fel, a trecut prin cutare evoluție, într-un moment greu al vieții s-a manifestat în cutare chip, în general se distinge prin cutare calități, — și de aceea, firește, pe un astfel de militant *toți* membrii partidului, fiind în deplină

cunoștință de cauză, pot să-l aleagă sau să nu-l aleagă într-o anumită funcție în partid. Controlul general (în sensul literal al cuvîntului) asupra fiecărui pas făcut de omul de partid pe tărîmul activității lui politice creează un mecanism care funcționează automat și care dă ceea ce în biologie se numește „supraviețuirea celor mai adaptați“. „Selecția naturală“ realizată printr-o deplină publicitate, prin eligibilitate și prin controlul general face ca fiecare om politic să ajungă pînă la urmă „la locul potrivit“, să se îndeletnicească cu munca cea mai potrivită pentru aptitudinile și forțele sale, să simtă pe propria sa piele consecințele greșelilor sale și să dovedească în fața tuturor capacitatea sa de a-și recunoaște greșelile și de a le evita.

Încercați să plasați acest tablou în cadrul absolutismului de la noi! Este oare de conceput în condițiile de la noi ca toți cei „care recunosc principiile programului partidului și sprijină partidul în măsura puterilor lor“ să controleze fiecare pas al revoluționarului-conspirator? Ca ei toți să aleagă din rîndurile acestora din urmă pe unul sau pe altul, atunci cînd în interesul muncii lui revoluționarul *este obligat* să-și ascundă identitatea față de nouă zecimi din acești „toți“? Gîndiți-vă puțin la adevărata semnificație a cuvintelor răsunătoare din „Rabocee Delo“, și veți vedea că, în bezna absolutismului și sub domnia selecției făcute de jandarm, „democratismul larg“ al organizației de partid nu este decît o *jucărie deșartă și dăunătoare*. Este o jucărie deșartă pentru că în realitate nici o organizație revoluționară n-a practicat vreodată democratismul *larg*, și nici nu-l poate practica, oricît ar dori-o. Este o jucărie dăunătoare pentru că încercările de a înfăptui în practică „principiul democratic larg“ nu fac decît să înlesnească poliției provocarea unor căderi pe scară largă, eternizează domnia metodelor primitive, abat gîndul practicienilor de la sarcina serioasă, imperioasă de a se forma ca revoluționari de profesie, îndreptîndu-i spre întocmirea unor amănunțite statute „pe hîrtie“ cu privire la sistemele de alegeri. Numai în străinătate, unde adeseori se adună oameni care nu au posibilitatea să-și găsească o muncă adevărată, vie, a putut să ia amploare pe alocuri, îndeosebi în diferite grupuri mici, acest „joc de-a democratismul“.

Pentru a arăta cititorului cât de urît este procedeul preferat al revistei „Rabocce Delo“ de a formula un „principiu“ atât de frumos cum este acela al democratismului în activitatea revoluționară, vom apela iarăși la un martor. Martorul acesta — E. Serebreakov, redactorul revistei „Nakanune“ de la Londra, — are o mare slăbiciune pentru „Rabocce Delo“ și nutrește o mare ură împotriva lui Plehanov și „plehanoviștilor“; în articolele privitoare la sciziunea „Uniunii social-democraților ruși“ din străinătate, „Nakanune“ s-a declarat hotărît de partea revistei „Rabocce Delo“ și l-a împroșcat pe Plehanov cu un întreg torent de cuvinte lamentabile ⁷⁵. Și aceasta face ca pentru noi el să fie un martor cu atât mai prețios în problema de față. În nr. 7 al revistei „Nakanune“ (iulie 1899), în articolul „În legătură cu apelul Grupului de autoeliberare a muncitorilor“, E. Serebreakov spunea că „nu e frumos“ să se vorbească „într-o mișcare revoluționară serioasă despre autoamăgire, despre întîietate, despre un așa-zis areopag“, și între altele scria:

„Mișkin, Rogacev, Jeleabov, Mihailov, Perovskaia, Figner etc. nu s-au considerat niciodată conducători, și nimeni nu i-a ales și nu i-a numit, deși în realitate ei au fost conducători, deoarece atât în perioada de propagandă cât și în perioada de luptă împotriva guvernului, ei au luat asupra lor tot greul muncii, au mers în locurile cele mai primejdioase, iar activitatea lor a fost cea mai rodnică. Și această întîietate de care se bucurau nu era rezultatul dorințelor lor, ci rezultatul încrederii manifestate de tovarășii din jur în inteligența, în energia și devotamentul lor. Dar să te temi de nu știi ce areopag (iar dacă nu te temi, de ce să scrii despre el?) care ar putea conduce mișcarea într-un mod dictatorial este o prea mare naivitate. Căci cine o să-i dea ascultare?“

Să spună cititorul: ce deosebire este între „areopag“ și „tendințele antidemocratice“? Și nu este oare evident că „frumosul“ principiu organizatoric al revistei „Rabocce Delo“ este tot atât de naiv pe cât este de reprobabil? Naiv, pentru că unui „areopag“ sau unor oameni cu „tendințe antidemocratice“ pur și simplu nimeni nu le va da ascultare dacă nu va exista „încrederea manifestată de tovarășii din jur în inteligența, în energia și în devotamentul lor“. Reprobabil, deoarece constituie un procedeu demagogic,

care speculează la unii vanitatea, la alții necunoașterea adevăratei stări a mișcării noastre sau lipsa de pregătire și necunoașterea istoriei mișcării revoluționare. Unicul principiu organizatoric serios pentru militanții mișcării noastre trebuie să fie: conspirația cea mai riguroasă, selecționarea cea mai riguroasă a membrilor, pregătirea de revoluționari de profesie. Dacă există aceste calități, este asigurat și ceva mai de preț decât „democratismul“, și anume: o deplină încredere tovărășească între revoluționari. Iar acest ceva mai de preț ne este absolut necesar, pentru că la noi în Rusia nici vorbă nu poate fi de înlocuirea lui printr-un control democratic general. Și ar fi o mare greșală dacă s-ar crede că faptul că nu este posibil un control cu adevărat „democratic“ ar face ca membrii organizației revoluționare să fie de necontrolat: ei n-au timp să se gândească la forme de democratism-jucărie (democratism înăuntrul unui nucleu strâns încheșat, alcătuit din tovarăși care au deplină încredere unii în alții), dar ei simt foarte acut *răspunderea* pe care o poartă și știu din experiență că o organizație de adevărați revoluționari nu se va da în lături de la nici un mijloc pentru a se debarasa de un membru netrebnic. Și apoi mai există la noi și o opinie publică destul de dezvoltată a mediului revoluționar rus (și a celui internațional), care are în urma ei o istorie întreagă și care pedepsește cu asprime necruțătoare orice abatere de la îndatoririle tovărășești (și doar „democratismul“, adevăratul democratism, nu democratismul-jucărie face parte integrantă din această noțiune de tovărășie!). Luați aminte la toate acestea, și vă veți da seama ce iz urît de joc de-a generalii în străinătate se degajă din aceste afirmații și rezoluții cu privire la „tendențele antidemocratice“!

Mai trebuie să remarcăm și că celălalt izvor al acestor afirmații, adică naivitatea, este alimentat de asemenea de caracterul confuz al ideilor despre democrație. În cartea soților Webb despre trade-unionurile engleze există un capitol ciudat: „Democrația primitivă“. Autorii relatează acolo că, în prima perioadă a existenței sindicatelor lor, muncitorii englezi considerau că un semn necesar de democrație este ca toți să facă de toate în ceea ce privește conducerea sindicatelor: nu numai că toate problemele

se soluționau prin votul tuturor membrilor, dar și funcțiile erau exercitate de toți membrii pe rînd. A fost nevoie de o lungă experiență istorică pentru ca muncitorii să-și dea seama de absurditatea unei asemenea înțelegeri a ideii de democrație și de necesitatea, pe de o parte, a instituțiilor reprezentative și, pe de altă parte, a funcționarilor de profesie. A fost nevoie de cîteva cazuri de falimente financiare ale caselor sindicale pentru ca muncitorii să înțeleagă că problema proporționalității dintre cotizațiile plătite și ajutoarele primite nu poate fi rezolvată numai prin vot democratic, ci mai cere și părerea unui specialist în materie de asigurări. Să luăm apoi cartea lui Kautsky despre parlamentarism și legiferare de către popor, și vom vedea că concluziile teoreticianului marxist coincid cu învățămintele care decurg din practica îndelungată a muncitorilor uniți „în mod spontan“. Kautsky se pronunță hotărît împotriva ideilor primitive ale lui Rittinghausen despre democrație, ridiculizează pe oamenii care în numele democrației sînt gata să ceară ca „ziarele populare să fie redactate chiar de popor“, demonstrează necesitatea unor ziariști *de profesie*, unor parlamentari de profesie etc. pentru conducerea social-democrată a luptei de clasă a proletariatului și atacă „socialismul anarhiștilor și al literaților“, care în „goană după efect“ preamăresc legiferarea directă de către popor și nu înțeleg cît de relativă este posibilitatea de a o aplica în societatea contemporană.

Cine a desfășurat o activitate practică în mișcarea noastră știe cît de larg răspîndită este concepția „primitivă“ despre democrație în rîndurile tineretului studios și ale muncitorilor. Nu-i de mirare că această concepție pătrunde și în statute și în literatură. „Economisții“ de nuanță bernsteiniană au scris în statutul lor: „§ 10. Toate problemele care privesc interesele întregii organizații sindicale sînt rezolvate prin majoritatea voturilor tuturor membrilor ei“. „Economisții“ de nuanță teroristă le țin și ei isonul: „hotărîrile comitetului trebuie să treacă prin toate cercurile, și abia atunci devin hotărîri valabile“ („Svoboda“ nr. 1, pag. 67). Și notați că această cerință de a aplica pe scară largă referendumul este formulată *în plus* pe lîngă cerința de a clădi pe principiul eligibilității *întreaga* organizație!

Este, firește, departe de noi gîndul de a face din aceasta o vină practicienilor, care au prea puțină posibilitate de a cunoaște teoria și practica organizațiilor cu adevărat democratice. Dar cînd „Rabocce Delo“, care pretinde că are un rol conducător, se limitează în asemenea condiții la o rezoluție cu privire la principiul larg democratic, cum să nu numim asta o simplă „goană după efect“?

f) ACTIVITATEA LOCALĂ ȘI ACTIVITATEA PE ÎNTREAGA RUSIE

Dacă obiecțiile împotriva planului de organizație expus aici, obiecții privitoare la nedemocratismul și la caracterul complotist al acesteia, sînt cu desăvîrșire neîntemeiate, mai rămîne o problemă, care este foarte des ridicată și care merită s-o analizăm pe larg. Aceasta este problema corelației dintre activitatea locală și activitatea pe întreaga Rusie. Unii își exprimă temerea că formarea unei organizații centraliste ar putea avea ca rezultat strămutarea centrului de greutate de la prima formă de activitate la cea de-a doua, că acest lucru ar putea aduce prejudicii mișcării, slăbind trăinicia legăturilor noastre cu masa muncitorească și în general micșorînd stabilitatea agitației locale. La aceasta vom răspunde că în ultimii ani mișcarea noastră suferă tocmai de pe urma faptului că activiștii locali sînt prea absorbiți de munca locală; că din această cauză este absolut necesar ca centrul de greutate să fie întrucîtva strămutat înspre activitatea pe întreaga Rusie; că o astfel de strămutare nu va slăbi, ci va spori atît trăinicia legăturilor noastre cît și stabilitatea agitației noastre locale. Să luăm problema organului central și a organelor locale de presă, rugînd pe cititor să nu uite că activitatea pe tărîmul presei nu constituie pentru noi decît un *exemplu* care ilustrează întreaga activitate revoluționară în general, activitate incomparabil mai largă și mai variată.

În prima perioadă a mișcării de masă (1896—1898) activiștii locali fac încercarea de a scoate un organ pe întreaga Rusie — „Rabocceia Gazeta“; în perioada următoare (1898—1900) mișcarea face un uriaș pas înainte, dar atenția conducătorilor este în întregime absorbită de organele locale.

Dacă totalizăm aceste organe locale, constatăm * că revine aproximativ un număr de ziar pe lună. Oare aceasta nu este o ilustrare concretă a metodelor noastre primitive de muncă? Oare nu arată aceasta în modul cel mai evident că organizația noastră revoluționară a rămas în urma avîntului spontan al mișcării? Dacă *tot atîtea* numere de ziar ar fi fost scoase nu de grupuri locale răzlețe, ci de o organizație unică, atunci nu numai că am fi economisit o sumedenie de forțe, dar am fi asigurat și o stabilitate și continuitate incomparabil mai mare a muncii noastre. Acest considerent simplu este prea adeseori scăpat din vedere atît de practicienii care lucrează *activ* aproape exclusiv la organele locale (din păcate, în marea majoritate a cazurilor, și în prezent situația se prezintă astfel), cît și de unii publiciști, care în această problemă dau dovadă de un uluitor donchișotism. Practicianul se mulțumește de obicei cu argumentul că pentru activiștii locali este „greu” ** să se ocupe cu editarea unui ziar pe întreaga Rusie și că e mai bine să avem ziare locale decît să nu avem de loc. Această din urmă afirmație este, desigur, absolut justă, și nici un practician nu-și dă mai bine seama decît noi de uriașa importanță a ziarelor locale și de folosul imens pe care-l aduc ele *în general*. Dar nu despre aceasta este vorba, ci despre felul în care am putea scăpa de fărîmițarea și de metodele primitive de muncă, care își găsesc o expresie atît de concretă în cele 30 de numere de ziare locale apărute în toată Rusia în timp de doi ani și jumătate. Să nu vă limitați deci la afirmația incontestabilă, dar prea generală, cu privire la folosul adus de ziarele locale în general, ci să aveți curajul de a recunoaște deschis laturile lor negative, pe care le-a dat la iveală experiența celor doi ani și jumătate. Această experiență denotă că, în condițiile noastre, ziarele locale dovedesc în majoritatea cazurilor instabilitate în principii, că din punct de vedere politic sînt lipsite de însemnătate,

* Vezi „Raportul prezentat la Congresul de la Paris” **, pag. 14: „De atunci (1897) și pînă în primăvara anului 1900 au apărut în diferite localități 30 de numere din diferite ziare . . . În medie a apărut ceva mai mult de un număr pe lună.

** Această dificultate este numai aparentă. În realitate *nu* există cerc local care să nu aibă posibilitatea de a îndeplini în mod activ o funcție sau alta în cadrul activității pe întreaga Rusie. „Să nu spui: nu pot, spune: nu vreau”.

că sînt prea costisitoare sub raportul cheltuirii de forțe revoluționare și cu totul nesatisfăcătoare sub raport tehnic (mă refer aici, bineînțeles, nu la tehnica tipăririi, ci la frecvența și regularitatea apariției). Și toate lipsurile arătate aici nu sînt ceva întîmplător, ci urmarea inevitabilă a fărîmițării, care, pe de o parte, explică precumpănirea ziarelor locale în perioada de care ne ocupăm, iar pe de altă parte este *întreținută* de această precumpănire. Pentru o organizație locală *este* de-a dreptul *peste puteri* să asigure stabilitatea în principii a ziarului ei și să-l ridice la înălțimea unui organ politic, *îi este peste puteri* să adune și să folosească material suficient pentru oglindirea întregii vieți politice de la noi. Iar argumentul care se aduce de obicei în țările libere în sprijinirea necesității de a avea numeroase ziare locale, și anume că sînt ieftine atunci cînd se tipăresc cu ajutorul muncitorilor locali și că populația locală este informată mai complet și mai rapid, la noi, după cum dovedește experiența, acest *argument* se întoarce *împotriva* ziarelor locale. Ele sînt din cale-afară de costisitoare, în sensul cheltuirii de forțe revoluționare, și apar *foarte rar* pentru simplul motiv că un ziar *illegal*, oricît de mic ar fi, necesită un aparat conspirativ foarte vast, care presupune existența unei mari industrii de fabrică, deoarece într-un atelier meșteșugăresc un astfel de aparat nici nu poate fi organizat. Pe de altă parte, primitivitatea aparatului conspirativ are pretutindeni ca rezultat (orice practician cunoaște o sumedenie de exemple de acest fel) că poliția profită de apariția și difuzarea cîtorva numere pentru a provoca o cădere *în masă*, care mătură totul în așa măsură, încît munca trebuie luată iarăși de la capăt. Un bun aparat conspirativ cere o bună pregătire profesională a revoluționarilor și o diviziune a muncii aplicată în modul cel mai consecvent; or, amîndouă aceste cerințe sînt absolut peste puterile unei organizații locale, oricît de puternică ar fi ea la un moment dat. Ca să nu mai vorbim de interesele generale ale întregii noastre mișcări (educarea politică și socialistă principial-consecventă a muncitorilor), dar chiar și interesele pur locale *sînt mai bine deservite de organe de presă care nu sînt locale*: acest lucru pare un paradox numai la prima vedere, în realitate însă, experiența celor doi ani și jumătate îl dove-

dește fără putință de tăgadă. Oricine va fi de acord că, dacă toate forțele locale care au scos cele 30 de numere de ziar ar fi lucrat la un singur ziar, acesta din urmă ar fi dat cu ușurință 60, dacă nu chiar 100 de numere, și prin urmare ar fi oglindit mai complet toate particularitățile cu caracter pur local ale mișcării. Fără îndoială că această organizare nu este un lucru lesne de îndeplinit, dar trebuie să înțelegem o dată necesitatea lui, trebuie ca fiecare cerc local să gândească și să lucreze în mod activ în acest sens, fără a aștepta un imbold din afară, fără a se lăsa furat de impresia că organul local ar fi mai accesibil și mai apropiat, impresie care — așa cum rezultă din datele experienței noastre revoluționare — se dovedește a fi în bună parte iluzorie.

Și publiciștii care își închipuie că sînt deosebit de apropiați de practicieni și care nu văd acest caracter iluzoriu, limitîndu-se la formula extrem de ieftină și cu totul lipsită de conținut: e nevoie de ziare locale, e nevoie de ziare regionale, e nevoie de ziare centrale, fac un prost serviciu activității practice. Firește că, în general vorbind, e nevoie de toate acestea; dar, din moment ce abordezi o problemă organizatorică concretă, trebuie să te gîndești și la condițiile mediului și ale momentului. Într-adevăr, oare „Svoboda“ (nr. 1, pag. 68) nu dă dovadă de donchișotism atunci cînd, „oprindu-se“ în mod special „asupra problemei ziarului“, scrie: „Noi credem că orice centru muncitoresc cît de cît însemnat trebuie să aibă un ziar muncitoresc propriu. Nu un ziar adus din altă parte, ci un ziar propriu“. Dacă publicistul acesta nu vrea să se gîndească la sensul cuvintelor lui, gîndește-te d-ta, cititorule: cîte zeci, dacă nu sute de „centre muncitorești cît de cît însemnate“ există în Rusia și dacă într-adevăr fiecare organizație locală s-ar apuca să scoată un ziar propriu, ce permanentizare a metodelor noastre primitive de muncă ar însemna acest lucru! Cît de mult ar înlesni această fărîmițare sarcina jandarmilor noștri de a prinde — și încă fără a face vreo sforțare „cît de cît însemnată“ — pe militanții locali chiar la începuturile activității lor, împiedicîndu-i să se formeze ca adevărați revoluționari! — Într-un ziar pe întreaga Rusie — continuă autorul — descrierea matrapazlîcurilor fabricanților și a „micilor întîmplări din viața de fabrică din alte

orașe ar fi lipsită de interes“, pe cînd „un cititor din Orel nu se plictisește niciodată să citească despre cele ce se petrec în Orel. De fiecare dată el află pe cine «frecă» ziarul, pe cine «face de două parale», și «inima îi saltă de bucurie»“ (pag. 69). Da, da, cititorului din Orel îi saltă inima de bucurie; dar și publicistului nostru prea îi „saltă“ gîndul. Este oare un lucru la locul lui această apărare a îngustimii de orizont? — la asta ar fi trebuit el să se gîndească. Nimeni nu-și dă mai bine seama decît noi de necesitatea și importanța demascării rînduielilor din fabrici, dar trebuie să înțelegem că am ajuns la situația că tovarășilor din Petersburg le este lehamite să tot citească corespondențele din Petersburg ale ziarului petersburghez „Rabocœia Mișl“. Pentru demascarea rînduielilor din fabrici, în diverse localități am avut întotdeauna și *vor trebui să rămînă întotdeauna* foile volante; dar tipul *ziarului* trebuie să-l ridicăm, iar nu să-l coborîm la nivelul unei foi volante care se scoate în fabrici. Pentru „ziar“ avem nevoie de demascări care să se refere nu atît la întîmplări mărunte, cît la neajunsurile mari, tipice ale vieții de fabrică, demascări făcute pe baza unor exemple deosebit de grăitoare și, prin urmare, de natură să intereseze *pe toți* muncitorii și pe toți conducătorii mișcării, într-adevăr să le îmbogățească cunoștințele, să le lărgească orizontul, să marcheze începutul trezirii unei noi regiuni, a unei noi pături profesionale de muncitori.

„Apoi, într-un ziar local toate matrapazlicurile săvîrșite de administrația fabricii sau de autorități pot fi înregistrate imediat, cît sînt încă proaspete. Or, pînă să ajungă știrea la îndepărtatul ziar central, oamenii din localitatea respectivă au și uitat de cele întîmplute: «Cînd s-o mai fi întîmplat și asta, dumnezeu știe!»“ (ibid.). Chiar așa: dumnezeu știe! Cele 30 de numere apărute în doi ani și jumătate au fost scoase, după cum aflăm din aceeași sursă, în 6 orașe. Aceasta înseamnă că în medie revine de fiecare oraș *cîte un număr de ziar la șase luni!* Și chiar dacă superficialul nostru publicist *ar tripla*, în presupunerile sale, productivitatea muncii locale (ceea ce ar fi, indiscutabil, greșit în ceea ce privește un oraș mijlociu, căci folosind metode primitive de muncă nu este posibilă o sporire considera-

bilă a productivității), — nu vom obține totuși decît un singur număr la două luni, adică ceva care nu seamănă de loc cu „relatarea evenimentelor cît sînt încă proaspete“. Or, ar fi de ajuns ca zece organizații locale să se unească și să detașeze delegați de-ai lor pentru funcții active în munca de organizare a unui ziar central, pentru ca *pe întreaga Rusie* să poată fi „relatate“ o dată la două săptămîni nu întîmplări mărunte, ci matrapazlicurile, într-adevăr importante și tipice. De acest lucru nu se va îndoi nici un om care cunoaște starea de lucruri din organizațiile noastre. Cît despre surprinderea în flagrant delict a dușmanului — dacă e s-o luăm în serios, iar nu numai ca pe o figură de stil —, în general un ziar ilegal nu se poate gîndi la așa ceva; acest lucru nu se poate face decît într-o foaie volantă, căci termenul maxim în care trebuie realizat, nu depășește, în majoritatea cazurilor, o zi sau două (luați, de pildă, o grevă obișnuită de scurtă durată, sau o ciocnire care are loc la o fabrică, sau o demonstrație etc.).

„Muncitorul nu trăiește numai în fabrică, ci și în oraș“, continuă autorul nostru, ridicîndu-se de la particular la general cu o consecvență atît de riguroasă, încît i-ar face cinste chiar și lui Boris Kricevski. Și indică problema dumelor orășenești, a spitalelor orășenești, a școlilor orășenești, cerînd ca ziarul muncitoresc să nu treacă sub tăcere treburile comunale în general. — Luată în sine, această cerință este foarte frumoasă, dar ea ilustrează în mod cît se poate de plastic abstracțiile lipsite de conținut la care se mărginesc unii oameni prea adeseori atunci cînd discută despre ziarele locale. În primul rînd, dacă într-adevăr „în orice centru muncitoresc cît de cît însemnat“ ar apărea ziare cu o rubrică în care problemele comunale să fie tratate atît de amănunțit cum vrea „Svoboda“, apoi, în condițiile de la noi, din Rusia, aceasta ar duce inevitabil la o îngustime de orizont, conștiința importanței unui asalt revoluționar pe scara întregii Rusii împotriva absolutismului țarist ar fi slăbită și s-ar întări mlădițele foarte viabile — mai curînd ascunse sau înăbușite decît smulse din rădăcină — ale curentului devenit faimos prin cunoscutul aforism cu privire la revoluționarii care vorbesc prea mult despre parlamentul inexistent și prea puțin despre dumele

orășenești existente⁷⁷. Spunem inevitabil, subliniind astfel faptul că „Svoboda“, desigur, nu dorește acest lucru, ci tocmai contrarul. Dar nu este de ajuns să ai intenții bune. — Pentru a pune discutarea treburilor comunale într-o perspectivă corespunzătoare întregii noastre activități, trebuie *mai întâi* ca această perspectivă să fie în întregime elaborată și bine definită nu numai prin raționamente, dar și printr-o sumedenie de exemple, trebuie ca ea să fi dobândit trăinicia unei *tradiții*. Noi sîntem încă departe de așa ceva; or, tocmai de așa ceva este nevoie *mai întâi*, înainte de a ne fi îngăduit să ne gîndim la o presă locală largă și să vorbim despre ea.

În al doilea rînd, pentru a scrie cu adevărat bine și interesant despre treburile comunale, trebuie să le cunoști bine și nu numai din cărți. Dar aproape că nu există *în toată Rusia* social-democrați care să aibă cunoștințe de această natură. Pentru a scrie la ziar (și nu într-o broșură populară) despre treburile comunale și de stat, trebuie să dispui de un material proaspăt, variat, adunat și prelucrat de o persoană competentă. Iar pentru a aduna și a prelucra un asemenea material, „democrația primitivă“ a unui cerc primitiv, în care toți fac de toate și se amuză jucîndu-se de-a referendumul, nu este suficientă. Pentru aceasta este nevoie de un stat major de publiciști specialiști, de corespondenți specialiști, este nevoie de o armată întregă de reporteri social-democrați, care să-și creeze legături pretutindeni și oriunde, care să știe să afle diferitele „secrete de stat“ (secrete cu care funcționarul rus se fălește atît de mult și pe care le divulgă cu atîta ușurință), să știe să pătrundă în orice „culise“, o armată de oameni obligați „prin funcția lor“ să fie atotștiutori și omniprezenți. Și noi, partidul care luptă împotriva *oricărei* asupririi economice, politice, sociale, naționale, putem și trebuie să găsim, să concentrăm, să instruiem, să mobilizăm și să punem în mișcare o astfel de armată de oameni atotștiutori, — dar acest lucru abia urmează să-l facem! La noi nu numai că, în marea majoritate a localităților, nu s-a făcut încă nici un pas în această direcție, dar adesea nici nu există măcar *conștiința* necesității de a face acest lucru. Încercați să găsiți în presa noastră social-democrată articole, corespondențe

și demascări vii și interesante în legătură cu problemele noastre militare, diplomatice, bisericesti, municipale, financiare etc. etc. mai mari și mai mici: nu veți găsi *aproape nimic* sau veți găsi foarte puțin *. Iată de ce „întotdeauna mă supără foarte mult cînd vine cineva și spune multe lucruri frumoase, minunate“ despre necesitatea de a scoate, „în orice centru muncitoresc cît de cît însemnat“, ziare care să demaște și matrapazlîcurile din fabrici și pe cele ale administrației comunale și de stat!

Precumpănirea presei locale asupra presei centrale este ori un semn de sărăcie, ori unul de lux. E un semn de sărăcie atunci cînd mișcarea nu și-a format încă forțe pentru o producție de mari proporții, cînd ea vegetează încă în cadrul metodelor primitive de muncă și aproape că se îneacă în „întîmplările mărunte ale vieții de fabrică“. E un semn de lux atunci cînd mișcarea *ajunge să poată îndeplini în totul* sarcina demascărilor multilaterale și a agitației multilaterale, astfel încît devin necesare, pe lîngă organul central, și numeroase organe locale. Las la aprecierea fiecăruia să decidă ce anume denotă faptul că în momentul de față la noi precumpănesc ziarele locale. Iar eu mă voi limita doar la a-mi formula precis concluzia, ca să nu dau prilej la neînțelegeri. Pînă în prezent majoritatea organizațiilor noastre locale se gîndesc aproape exclusiv la ziarele locale și desfășoară o activitate susținută aproape exclusiv în vederea scoaterii lor. E un lucru anormal. Ar fi trebuit să fie invers: majoritatea organizațiilor locale să se gîndească mai ales la un organ pe întreaga Rusie și să activeze mai ales pentru scoaterea lui. Atîta timp cît acest lucru nu se va face, nu vom putea organiza *nici un* ziar cît de cît capabil să deservească efectiv mișcarea printr-o agitație *multilaterală* în presă. Iar atunci cînd acest lucru se va face,

* Iată de ce chiar și exemplul organelor locale deosebit de bune confirmă pe deplin punctul nostru de vedere. De pildă, „*Iujnii Rabocii*“¹⁾ este un ziar foarte bun, care nu se face nicidecum vinovat de instabilitate în principii. Dar ceea ce a vrut el să dea mișcării locale nu a putut realiza din pricina apariției rare și a căderilor masive. Sarcina deosebit de imperioasă pentru partid în momentul de față — formularea principală a problemelor fundamentale ale mișcării și agitația politică multilaterală — s-a dovedit a fi peste puterile unui ziar local. Iar ceea ce a dat el deosebit de bun, cum ar fi articolele despre congresul proprietarilor de uzine siderurgice, despre șomaj etc., nu era un material cu caracter strict local, și era necesar pentru întreaga Rusie, nu numai pentru sud. Asemenea articole n-au mai fost publicate în nici unul dintre organele presei noastre social-democrate.

între organul central necesar și organele locale necesare se vor stabili de la sine relații normale.

* * *

La prima vedere s-ar părea că în domeniul luptei special-economice concluzia cu privire la necesitatea de a muta centrul de greutate de pe activitatea locală pe activitatea pe scara întregii Rusii nu este valabilă, deoarece dușmanul direct al muncitorilor este reprezentat aici de diferiți patroni sau de diferitele grupuri de patroni, care nu sînt legați printr-o organizație care să semene cît de cît cu organizația — pur militară, strict centralistă și condusă pînă în cele mai mici amănunte de o voință unică — a guvernului rus, care este dușmanul nostru direct în lupta politică.

Dar nu este așa. Lupta economică este, după cum am subliniat în repetate rînduri, o luptă sindicală, și de aceea ea impune unirea muncitorilor pe profesiuni, și nu numai după locul lor de muncă. Și această unire profesională devine cu atît mai imperios necesară, cu cît se desfășoară mai rapid gruparea patronilor de la noi în tot felul de asociații și sindicate patronale. Fărîmițarea noastră și metodele noastre primitive de muncă împiedică pur și simplu această unire, care necesită o organizație de revoluționari unică pe întreaga Rusie, organizație capabilă să-și asume conducerea sindicatelor muncitorilor pe întreaga Rusie. Am vorbit mai sus de tipul de organizație care este de dorit în acest scop, și acum vom adăuga numai cîteva cuvinte în legătură cu problema presei noastre.

Că fiecare ziar social-democrat trebuie să aibă o rubrică consacrată luptei sindicale (economice), acest lucru cred că nimeni nu-l pune la îndoială. Dar creșterea mișcării sindicale ne obligă să ne gîndim și la o presă sindicală. Părerea noastră este însă că în Rusia, în afară de rare excepții, nici vorbă nu poate fi deocamdată despre ziare sindicale: aceasta este un lux, iar nouă adeseori ne lipsește și pîinea cea de toate zilele. Forma de presă sindicală indicată în condițiile muncii ilegale și care încă de pe acum a devenit necesară ar trebui să fie la noi aceea de *broșuri sindicale*. În ele ar trebui să fie adunat și grupat sistematic materialul

*legal** și ilegal privind condițiile de muncă dintr-o ramură de producție dată, deosebirile care există în această privință între diferite regiuni din Rusia, principalele revendicări ale muncitorilor dintr-o profesiune dată, neajunsurile legislației referitoare la această profesiune, cazurile mai importante de luptă economică a muncitorilor din această profesiune, începuturile, starea actuală și nevoile organizației lor sindicale etc. Asemenea broșuri, în primul rând, ar scuti presa noastră social-democrată de o mulțime de amănunte profesionale care interesează în mod special numai pe muncitorii din ramura respectivă; în al doilea rând, ele ar fixa rezultatele experienței noastre în lupta sindicală, ar păstra materialul adunat, care acum literalmente se pierde într-o sumedenie de foi volante și corespondențe fragmentare, și ar sintetiza acest material; în al treilea rând, ele ar putea servi ca un fel de călăuză pentru agitatori, deoarece condițiile de muncă se schimbă relativ încet, revendicările fundamentale ale muncitorilor dintr-o ramură dată sînt extrem de stabile (vezi revendicările formulate de țesătorii din regiunea Moscova în 1885⁸⁰ și cele formulate de cei din regiunea Petersburg în 1896), așa încît aceste revendicări și cerințe în ansamblul lor ar putea

* Materialul legal este deosebit de important în această privință și noi am rămas mult în urmă în ceea ce privește pricepera de a-l aduna și folosi sistematic. Nu vom exagera dacă vom spune că numai cu material legal se mai poate scrie o broșură sindicală, dar s-o scrii numai cu material ilegal e cu neputință. Adunînd de la muncitori material ilegal cu privire la probleme de genul celor tratate de „Rabocaiia Misl”⁷⁹, cheltuiim zadarnic o mulțime de forțe ale revoluționarilor (care în această muncă ar putea fi ușor înlocuiți prin activiști legali) și totuși nu obținem niciodată un material bun, pentru că muncitorii, care cunosc de cele mai multe ori o singură secție dintr-o fabrică mare și cunosc aproape întotdeauna rezultatele economice, iar nu condițiile și normele generale ale muncii lor, nici nu au posibilitatea să obțină datele de care dispun funcționarii, inspectorii, medicii din fabrici etc., date care în marea lor majoritate sînt risipite în mici corespondențe de ziar și în publicații speciale industriale, sanitare, de zemstvă etc.

Îmi este foarte proaspătă în minte „prima” mea „experiență”, pe care n-aș mai repeta-o niciodată. Am pierdut multe săptămîni chestionînd „cu mult zel” pe un muncitor, care venea adeseori pe la mine, asupra tuturor rînduicilor dintr-o mare uzină la care lucra el. Este drept că am izbutit să întocmesc aproximativ, deși cu mare greutate, descrierea (numai a unei singure uzine!), dar uneori muncitorul, la sfîrșitul convorbirii noastre, își ștergea sudoarea și spunea zîmbînd: „mi-e mult mai ușor să lucrez un schimb în plus decît să vă răspund dv. la întrebări!”

. Cu cit mai energetic vom duce lupta revoluționară, cu atît mai mult va fi nevoie guvernul să legalizeze o parte din munca „sindicală”, luîndu-ne astfel de pe umeri o parte din povară.

servi ani de-a rândul ca un minunat îndreptar de agitație economică în localitățile înapoiate sau în rîndurile păturilor înapoiate ale muncitorilor; exemple de greve încununate de succes dintr-o regiune oarecare, date cu privire la nivelul de trai mai ridicat, la condiții de muncă mai bune dintr-o anumită localitate ar constitui și pentru muncitorii din alte localități un imbold spre noi și noi lupte; în al patrulea rînd, luînd asupra sa inițiativa sintetizării luptei sindicale și fixînd astfel legătura mișcării sindicale ruse cu socialismul, social-democrația s-ar îngriji în același timp ca activitatea noastră trade-unionistă să ocupe un loc nici prea mic și nici prea mare în ansamblul activității noastre social-democrate. Unei organizații locale care este ruptă de organizațiile din alte orașe îi este foarte greu, și uneori aproape chiar imposibil, să păstreze în aceste condiții o proporție justă (și exemplul ziarului „Raboceaia Mișl“ dovedește la ce exagerări monstruoase în direcția trade-unionismului se poate ajunge). Dar o organizație de revoluționari pe întreaga Rusie, care se situează ferm pe poziții marxiste ferme, care conduce întreaga luptă politică și dispune de un stat-major format din agitatori de profesie, nu va avea niciodată vreo dificultate în stabilirea acestei proporții juste.

V

„PLANUL“ UNUI ZIAR POLITIC PE ÎNTREAGA RUSIE

„Cea mai mare greșală a « Iskrei » în această privință — scrie B. Kricevski („Rabocee Delo“ nr. 10, pag. 30), învinuindu-ne de tendința „de a transforma teoria, prin izolarea ei de practică, într-o doctrină moartă“ — este « planul » ei cu privire la o organizație de partid pe întreaga Rusie“ (adică articolul „Cu ce să începem?“ *). Și Martînov îi ține isonul, declarînd că „tendința « Iskrei » de a diminua importanța mersului progresiv al luptei mărunte de zi cu zi în comparație cu propagarea unor idei strălucite și desăvîrșite . . . a fost încununată de planul de organizare

* Vezi V. I. Lenin, Opere complete, vol. 5, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 1—13.— *Nota red.*

a partidului, pe care ea îl propune în nr. 4, în articolul «Cu ce să începem?» (op. cit., pag. 61). În sfârșit, în ultimul timp celor pe care acest „plan” (ghilimelele sînt menite să exprime o atitudine ironică față de el) îi indignează li s-a raliat și L. Nadejdin în broșura „Ajunul revoluției” (editată de „grupul revoluționar-socialist” *Svoboda*, despre care am mai vorbit), broșură pe care am primit-o chiar acum și în care se afirmă că „a vorbi acum despre o organizație ale cărei fire să pornească de la un ziar central înseamnă a plăsmui ideii de cabinet și a duce o activitate de cabinet” (pag. 126), înseamnă a face „literatură” etc.

Faptul că teroristul nostru s-a dovedit a fi solidar cu apărătorii „mersului progresiv al luptei mărunte de zi cu zi” nu ne poate mira după ce în capitolele referitoare la politică și la organizație am cercetat care sînt rădăcinile acestei apropieri. Dar se cuvine să relevăm chiar aici că L. Nadejdin este singurul care a încercat în mod conștiințios să urmărească firul ideilor acestui articol, care i-a displicut, și a încercat să răspundă la el în fond, pe cînd „Rabocee Delo” n-a spus absolut nimic în fond, ci a făcut numai în așa fel încît să incurce lucrurile printr-o serie întregă de atacuri demagogice nedemne. Și, oricît de neplăcut ar fi, trebuie mai întîi să ne pierdem timpul cu curățirea acestor grajduri ale lui Augias.

) CINE S-A SUPĂRAT PENTRU ARTICOLUL „CU CE SĂ ÎNCEPEM?”

Reproducem un buchet din expresiile și exclamațiile cu care „Rabocee Delo” s-a năpustit asupra noastră. „Nu ziarul poate crea organizația de partid, ci invers” . . . „Un ziar care se situează *deasupra* partidului, *în afara controlului lui*, și care, grație unei rețele de agenți proprii, este independent față de el” . . . „Prin ce minune a uitat «Iskra» de existența reală a organizațiilor social-democrate ale

* În culegera „În 12 ani”, V. I. Lenin a omis paragraful „a” din capitolul cinci și a dat următoarea notă: „Paragraful (a) Cine s-a supărat pentru articolul „Cu ce să începem?” — este omis în ediția de față, căci el conține numai o polemică cu «Rabocee Delo» și cu Bundul în legătură cu încercările «Iskrei» de a «comanda» etc. În acest paragraf se spunea, printre altele, că Bundul însuși a cerut (în 1898—1899) membrilor «Iskrei» să reia editarea O.C. al partidului și să organizeze «un laborator publicistic».”
— Nota red.

partidului căruia îi aparține?“ . . . „Posesorii principiilor ferme și ai planului corespunzător sînt și regulatori supremi ai luptei reale a partidului, dictînd partidului executarea planului lor“ . . . „Planul izgonește organizațiile noastre vii și viabile în împărăția umbrelor și vrea să cheme la viață o rețea fantastică de agenți“ . . . „Dacă planul « Iskrei » ar fi pus în aplicare, el ar duce la stîrpirea completă a oricăror urme ale Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia care s-a format la noi“ . . . „Organul de propagandă devine legiutorul autocrat și incontrollabil al întregii lupte revoluționare practice“ . . . „Care trebuie să fie atitudinea partidului nostru față de ideea de a fi *complet* subordonat unei redacții autonome?“ etc. etc.

După cum își poate da seama cititorul din conținutul și tonul acestor citate, „Rabocee Delo“ s-a supărat. Dar nu s-a supărat pentru sine, ci pentru comitetele și organizațiile partidului nostru, pe care „Iskra“ ar vrea, chipurile, să le izgonească în împărăția umbrelor și chiar să stîrpească orice urme ale lor. Auzi, grozăvie! Numai un lucru e ciudat. Articolul „Cu ce să începem?“ a apărut în mai 1901, articolele din „Rabocee Delo“ au apărut în septembrie 1901, iar acum ne aflăm pe la mijlocul lunii ianuarie 1902. În aceste 5 luni (nici înainte de septembrie, nici după), *nici un* comitet și *nici o* organizație de partid n-a protestat în mod formal împotriva acestui monstru care vrea să izgonească comitetele și organizațiile în împărăția umbrelor! Și doar în timpul acesta atît în „Iskra“ cît și în numeroase alte publicații, locale și nelocale, au apărut zeci și sute de comunicări din toate colțurile Rusiei. Cum s-a putut întîmpla că cei amenințați să fie izgoșiți în împărăția umbrelor n-au observat acest lucru și nu s-au supărat, și în schimb s-a supărat o terță persoană?

Aceasta s-a întîmplat deoarece comitetele și celelalte organizații sînt ocupate cu munca adevărată, și nu cu jocul „de-a democratismul“. Comitetele au citit articolul „Cu ce să începem?“, au văzut că este vorba de o încercare „de a elabora un anumit plan de organizație, *astfel ca să putem pași din toate părțile la construirea ei*“, și deoarece știau și vedeau prea bine că *nici una* dintre aceste „părți“ nu se va gîndi „să înceapă munca de construire“ înainte

de a se fi convins de necesitatea ei și de justetea planului arhitectonic, firește că nici prin cap nu le-a trecut „să se supere“ de nemaipomenita îndrăzneală a oamenilor care și-au spus părerea în „Iskra“: „Date fiind importanța și urgența acestei chestiuni, ne permitem, în ce ne privește, să supunem atenției tovarășilor o schiță a planului pe care îl dezvoltăm mai amănunțit într-o broșură pe care o pregătim pentru tipar“ *. Este oare cu puțință ca un om de bună credință să nu înțeleagă că, dacă tovarășii vor accepta planul supus atenției lor, ei îl vor pune în aplicare nu în virtutea unei „subordonări“, ci din convingerea că este necesar cauzei noastre comune, iar dacă *nu-l vor accepta*, atunci „schița“ (ce cuvânt pretentios, nu-i așa?) nu va rămâne decît o simplă schiță? Nu este oare demagogie să combați o schiță de plan nu numai „făcînd-o una cu pămîntul“ și sfătuiind pe tovarăși să respingă acest plan, ci și *afîșînd* pe oamenii puțin experimentați în munca revoluționară împotriva autorilor acestei schițe, *numai pentru că aceștia îndrăznesc* „să legifereze“, să procedeze ca „regulatori supremi“, adică îndrăznesc *să propună* o schiță de plan?? Poate oare partidul nostru să se dezvolte și să progreseze dacă la încercarea *de a ridica* pe activiștii locali la nivelul unor concepții, sarcini, planuri etc. mai largi se va obiecta nu numai prin demonstrarea caracterului greșit al acestor concepții, dar și prin „supărări“ pentru motivul că se găsește cineva care „vrea“ să ne „ridice“? Iată că și L. Nadejdin „a făcut una cu pămîntul“ planul nostru, dar el nu s-a pretat la o demagogie care nu mai poate fi explicată numai prin naivitate sau prin primitivismul concepțiilor politice; el a respins de la bun început în mod categoric acuzația de „control asupra partidului“. De aceea lui Nadejdin putem și trebuie să-i răspundem în fond la critica făcută planului, în timp ce revistei „Rabocce Delo“ nu i se poate răspunde decît prin dispreț.

Dar disprețul față de un autor care se înjosește vociferînd despre „autocrație“ și „subordonare“ nu ne scutește de îndatorirea de a risipi confuzia pe care acești oameni

* Vezi *V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 5, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 9. — *Nota red.*

o servesc cititorilor. Aici avem prilejul să arătăm concret tuturor de ce calitate sînt aceste fraze curente despre „democratismul larg“. Sîntem învinuiți că am dat uitării comiteele, că vrem să le izgonim în împărăția umbrelor etc. Cum să răspundem la aceste învinuiri dacă *nu putem* să spunem cititorului *aproape nimic concret* despre relațiile noastre reale cu aceste comitete, și n-o putem face din motive de ordin conspirativ? Oamenii care aruncă această învinuire șfichiuitoare, menită să ațîțe mulțimea, au, în raport cu noi, un avantaj datorită impertinenței lor, datorită atitudinii lor de desconsiderare față de îndatoririle revoluționarului, care ferește cu grijă de privirile străinilor relațiile și legăturile pe care le are, pe care le stabilește sau caută să le stabilească. Firește că refuzăm categoric să ne luăm la întrecere cu astfel de oameni pe tărîmul „democratismului“. Cît privește însă pe cititorul neinițiat în toate problemele de partid, singurul mijloc de a ne face datoria față de el este să-i relatăm nu ceea ce este și ceea ce este im Werden *, ci o *părțică* din ceea ce a fost și despre care se poate vorbi ca despre ceva aparținînd trecutului.

Bundul lasă să se înțeleagă că am fi niște „impostori“ **, „Uniunea“ din străinătate ne acuză de încercarea de a stîrpi orice urmă a partidului. Dați-ne voie, domnilor, vă vom da satisfacție deplină relatînd publicului *patru fapte* din trecut ⁸¹.

Primul *** fapt. Membrii uneia din „Uniunile de luptă“ care au participat în mod direct la întemeierea partidului nostru și la trimiterea unui delegat la Congresul de constituire al acestuia se înțeleg cu unul dintre membrii grupului „Iskra“ în privința înființării unei biblioteci muncitorești speciale care să deservească nevoile întregii mișcări. Înființarea bibliotecii muncitorești eșuează, iar broșurile „Sarcinile social-democraților ruși“ și „Noua lege pentru reglementarea muncii în fabrici“ ****, scrise pentru această

* — în devenire. — *Nota trad.*

** „Iskra“ nr. 8, răspunsul Comitetului central al Uniunii generale a muncitorilor evrei din Rusia și din Polonia la articolul nostru cu privire la problema națională.

*** În mod intenționat prezentăm faptele în altă ordine decît cea în care s-au petrecut în realitate.

**** Vezi *V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediția a doua, pag. 427—463 și 253—305. — *Nota red.*

biblioteca, ajung pe căi ocolite și prin intermediul unor terțe persoane în străinătate, unde sînt publicate.

Al doilea fapt. Membrii Comitetului Central al Bundului adresează unuia dintre membrii grupului „Iskra“ propunerea de a organiza un „laborator literar“, cum se exprima Bundul atunci. Ei arată totodată că, dacă lucrul acesta nu va reuși, mișcarea noastră poate regresa simțitor. Rezultatul acestor tratative este broșura „Mișcarea muncitorească din Rusia“*.

Al treilea fapt. Comitetul central al Bundului se adresează, prin intermediul unei organizații dintr-un orașel de provincie, unuia dintre membrii „Iskrei“, propunîndu-i să ia asupra sa sarcina redactării publicației „Raboceaia Gazeta“, a cărei apariție urma să fie reluată. Propunerea este, bineînțeles, acceptată. Ulterior propunerea este modificată: se propune o colaborare în vederea unei noi combinații cu redacția. Și această propunere este, bineînțeles, acceptată. Se trimit următoarele articole (care au putut fi păstrate): „Programul nostru“, care conține un protest direct împotriva bernsteiniadei și împotriva coticurii care a intervenit în literatura legală și în orientarea ziarului „Raboceaia Misl“; „Sarcina noastră imediată“ (crearea unui organ al partidului care să apară regulat și să fie strîns legat de toate grupurile locale; deficiențele „metodelor meșteșugărești“ dominante); „O problemă vitală“ (o analiză a obiecției că *înainte* de a se proceda la scoaterea unui organ central trebuie dezvoltată activitatea grupurilor locale; sublinierea importanței primordiale a „organizației revoluționare“ și a necesității de a ridica „la cel mai înalt grad de perfecțiune organizarea, disciplina și tehnica conspirativă revoluționară“)**.

Propunerea de a se relua publicarea ziarului „Raboceaia Gazeta“ nu se realizează și articolele rămîn nepublicate.

* În trecut fie zis, autorul acestei broșuri mă roagă să menționez că, la fel ca și broșurile sale anterioare, această broșură a fost trimisă „Uniunii“ cu credința că publicațiile acestei „Uniuni“ sînt redactate de grupul „Eliberarea muncii“ (din pricina anumitor condiții în care se afla el atunci, adică în februarie 1899, nu putea ști că redacția s-a schimbat). Broșura va fi reeditată în curînd de către Ligă**.

** Vezi V. I. Lenin, Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 176—180, 181—186, 187—193. — Nota red.

Al patrulea fapt. Un membru al comitetului care se ocupă de organizarea celui de-al doilea congres ordinar al partidului nostru transmite unui membru al grupului „Iskra“ programul congresului și propune candidatura acestui grup pentru funcția de redactare a publicației „Raboceaia Gazeta“, care urma să reapară. Demersul său, ca să zicem așa, preliminar este sancționat apoi și de comitetul din care făcea parte, și de Comitetul central al Bundului; grupul „Iskra“ primește o înștiințare referitoare la locul și la data congresului, dar (nefiind sigur, din anumite motive, că va reuși să trimită un delegat la acest congres) întocmește și un raport scris către congres. În acest raport se dezvoltă ideea că, limitându-ne doar la alegerea unui Comitet Central, nu numai că nu vom rezolva problema unificării într-o perioadă de totală confuzie ideologică cum este aceea prin care trecem în prezent, dar riscăm să compromitem marea idee a creării partidului în cazul unei noi căderi rapide și totale, care în condițiile actualei lipse de conspirație este mai mult decât probabilă; că de aceea trebuie să începem prin a adresa o chemare tuturor comitetelor și tuturor celorlalte organizații, îndemnându-le să sprijine organul comun ce urmează să reapară, organ care va lega *realmente* toate comitetele printr-o legătură *efectivă* și va pregăti *realmente* un grup de conducători ai întregii mișcări, iar o dată ce acest grup creat de comitete se va fi format și întărit, comitetele și partidul vor putea ușor să-l transforme în Comitet Central. Dar din cauza unei serii de căderi, congresul nu se mai ține, iar din motive de conspirație raportul este distrus, după ce a fost citit numai de câțiva tovarăși, printre care și de împuterniciții unui comitet.

Acum cititorul poate singur să califice asemenea procedee cum sînt aluzia Bundului că am fi impostori, sau afirmația revistei „Rabocee Delo“ că vrem să izgonim comitetele în împărăția umbrelor, „să înlocuim“ organizația partidului cu organizarea răspîndirii ideilor unui singur ziar. Dar noi tocmai comitetelor le-am expus, *la cererea lor repetată*, necesitatea adoptării unui plan precis de muncă comună. Tocmai pentru organizația de partid am elaborat noi acest plan în articolele ce urmau să fie publicate în „Raboceaia

Gazeta“, precum și în raportul către congresul partidului, și aceasta tot la invitația unor oameni care dețineau o poziție atât de influentă în partid încît au luat inițiativa reconstituirii (efective) a partidului. Și numai după ce încercarea făcută *în două rînduri* de către organizația de partid de a reedita *în mod oficial împreună cu noi* organul central al partidului s-a soldat printr-un eșec, am considerat că este de datoria noastră directă să scoatem un organ *neoficial*, pentru ca la *a treia* încercare tovarășii să aibă în fața lor rezultatele precise ale unei *experiențe*, și nu numai presupuneri ipotetice. În momentul de față toată lumea poate vedea unele rezultate ale acestei experiențe și toți tovarășii au posibilitatea să judece dacă ne-am înțeles bine datoria și ce trebuie să se creadă despre niște oameni care — unii de necaz că le-am dovedit inconsecvența lor în problema „națională“, alții de necaz că le-am dovedit cît de inadmisibile sînt oscilările lor neprincipiale — caută să inducă în eroare pe cei care nu cunosc trecutul apropiat.

b) POATE OARE UN ZIAR SĂ FIE UN ORGANIZATOR COLECTIV ?

Miezul articolului „Cu ce să începem?“ constă *tocmai* în formularea acestei probleme și în soluționarea ei afirmativă. Singura încercare pe care o cunoaștem de a examina această problemă în fond și de a dovedi necesitatea soluționării ei negative a fost făcută de L. Nadejdin, ale cărui argumente le vom reproduce în întregime:

„... Ne place foarte mult cum pune «Iskra» (nr. 4) problema necesității unui ziar pe întreaga Rusie, dar nu putem fi nicidecum de acord că există vreo legătură între acest fel de a pune problema și titlul articolului «Cu ce să începem?» Este, fără îndoială, un lucru extrem de important, dar nu cu acesta, nici cu o serie întregă de foi populare și nici cu un noian de proclamații se pot pune bazele unei organizații de luptă pentru momentul revoluționar. Trebuie să se pornească la formarea unor puternice organizații politice locale. Noi nu le avem, la noi munca s-a desfășurat mai ales în rîndurile muncitorilor culți, în timp ce masele au dus aproape exclusiv o luptă economică. *Ce însemnătate poate avea un ziar central, fie el excelent organizat, dacă nu se vor forma organizații politice locale puternice ?* El va fi ca o tufă de mărăcini care arde fără să se stingă, dar și fără să aprindă pe nimeni ! «Iskra» crede că în jurul acestui ziar, în munca dusă pentru el, se va aduna și se va organiza poporul. *Dar poporului li este mult mai la îndemînă să se adune și să se organizeze în jurul unei activități mai concrete !* O astfel

de activitate poate și trebuie să constea în organizarea de ziare locale pe scară largă, în pregătirea imediată de forțe muncitorești pentru demonstrații, în activitatea permanentă desfășurată de organizațiile locale printre șomeri (să se difuzeze în permanență în rîndurile lor foi volante și manifeste, să fie convocați la adunări, la acțiuni de rezistență împotriva guvernului etc.). Trebuie să înjghebăm o activitate politică locală vie, iar atunci cînd va deveni necesară unificarea pe această bază reală, ea nu va fi artificială, nu va fi numai pe hîrtie; nu prin ziare se poate realiza o asemenea unificare a activității locale într-o mișcare pe întreaga Rusie!“ („Ajunul revoluției“, pag. 54.)

Am subliniat în această tiradă plină de elocință pasajele care ne arată în chipul cel mai concret atît modul greșit în care autorul apreciază planul nostru cît și caracterul greșit al punctului său de vedere general, care este opus aici „Iskrei“. Dacă nu se vor forma puternice organizații politice locale, atunci chiar cel mai excelent ziar pe întreaga Rusie va fi lipsit de orice însemnătate. Perfect just. Dar tocmai aceasta e esența problemei că, în afară de un ziar pe întreaga Rusie, *nu există alt mijloc de a forma* organizații politice, puternice. Autorul a scăpat din vedere cea mai esențială declarație făcută de „Iskra“ înainte de a trece la expunerea „planului“ ei: e nevoie de „o chemare la formarea unei organizații revoluționare în stare să unească toate forțele și să conducă mișcarea nu numai cu numele, ci și în fapt, adică să fie întotdeauna gata să sprijine orice protest și orice izbucnire, folosindu-le pentru sporirea și întărirea forțelor de luptă apte pentru lupta hotărîtoare“. Din punct de vedere principial, acum, după evenimentele din februarie și martie, toată lumea va fi de acord cu această concluzie, continuă „Iskra“, dar noi avem nevoie nu de o rezolvare principială, ci *de o rezolvare practică a problemei*, noi trebuie să elaborăm imediat un plan al construcției atît de precis, încît toți să poată pași de îndată *din diferite părți* la îndeplinirea ei. Dar iată că sîntem iarăși trași înapoi de la rezolvarea practică spre adevărul în principiu just, incontestabil, măreț, dar absolut insuficient și cu desăvîrșire de neînțeles pentru marea masă a celor care activează: „să formăm organizații politice puternice!“ Nu despre asta este vorba, stimate autor, ci despre modul *cum* anume trebuie să le formăm!

Nu este adevărat că „la noi munca s-a desfășurat mai ales în rîndurile muncitorilor culți, în timp ce masele au

„dus aproape exclusiv o luptă economică“. Formulată astfel, această afirmație păcătuiește prin aceea că opune pe muncitorii culți „masei“, lucru fundamental greșit și caracteristic pentru „Svoboda“. La noi, în ultimii ani, și muncitorii culți „au dus aproape exclusiv o luptă economică“. Aceasta pe de o parte. Pe de altă parte însă, niciodată masele nu vor învăța și ele să ducă o luptă politică atîta timp cît nu vom ajuta *să se formeze* conducători pentru această luptă atît din rîndurile muncitorilor culți cît și din rîndurile intelectualilor; asemenea conducători însă se pot forma *numai* prin analizarea și aprecierea sistematică de zi cu zi a *tuturor* laturilor vieții noastre politice, a *tuturor încercărilor* de protest și de luptă făcute de diferite clase cu diferite prilejuri. De aceea este pur și simplu ridicol să vorbești despre „formarea unor organizații politice“ și totodată *să opui* „activitatea pe hîrtie“ a ziarului politic „muncii politice vii pe teren“! „Planul“ de ziar propus de „Iskra“ se rezumă tocmai la „planul“ de a forma „hotărîrea de luptă“ necesară pentru a sprijini și mișcarea șomerilor, și răzvrătirile țăranilor și nemulțumirea zemților, și „revolta populației împotriva bașbuzucilor țarului, care-și fac de cap“ etc. Oricine cunoaște mișcarea știe foarte bine că imensa majoritate a organizațiilor locale *nici nu se gîndește măcar* la așa ceva, că multe dintre perspectivele de „muncă politică vie“ schițate aici nu au fost aplicate *încă niciodată* în practică de nici o organizație, că, de pildă, încercarea de a atrage atenția asupra creșterii nemulțumirii și a protestului în rîndurile intelectualilor din zemstve îi stîrnește un sentiment de nedumerire și dezorientare atît lui Nadejdin („dumnezeule, nu cumva ziarul acesta este destinat zemților?“), „Ajunul revoluției“, pag. 129) cît și în rîndurile „economistilor“ (scrisoarea din „Iskra“ nr. 12) și ale multor practicieni. În condițiile acestea se poate „începe“ *numai* prin a determina pe oameni *să se gîndească* la toate acestea, prin a-i îmboldi să adune și să sintetizeze pînă și cele mai mici licăriri de frămîntare și de luptă activă. În epoca noastră de subapreciere a sarcinilor social-democrate, „o activitate politică vie“ poate *începe numai* printr-o agitație politică vie, iar aceasta nu este posibilă fără un ziar pe întreaga Rusie, care să apară des și să fie difuzat în mod regulat.

Oamenii care văd în „planul“ „Iskrei“ o manifestare de „literaturism“ n-au înțeles cîtuși de puțin însăși esența planului: ei consideră drept scop ceea ce este prezentat drept cel mai potrivit mijloc în momentul de față. Acești oameni nu și-au dat osteneala să reflecteze la cele două comparații prin care a fost ilustrat în mod concret planul propus. Înființarea unui ziar politic pe întreaga Rusie, se spunea în „Iskra“, trebuie să fie *firul principal* pe care, urmîndu-l, să putem dezvolta, adînci și lărgi neconținut această organizație (adică o organizație revoluționară care să fie întotdeauna gata să sprijine orice protest și orice izbucnire). Spuneți-mi, vă rog: cînd zidarii așază în diferite locuri pietrele unei construcții uriașe și nemaivăzute, nu cumva înseamnă că ei fac o muncă „pe hîrtie“ prin faptul că întind un fir care să-i ajute să găsească locul potrivit pentru așezarea pietrelor, care să arate țelul final al muncii comune, care să dea posibilitatea de a folosi nu numai fiecare piatră, dar și fiecare fărîmă de piatră, în așa fel încît, făcînd legătura cu pietrele dinainte și cu cele ce vor urma, să închege o linie desăvîrșită și atotcuprinzătoare? Și noi nu trecem oare în viața noastră de partid printr-un moment cînd avem și pietre și zidari, dar ne lipsește tocmai firul care să fie vizibil pentru toți și de care toți să se poată ține? N-au decît să strige că, întinzînd firul, noi am vrea să comandăm! Dacă am fi vrut să comandăm, domnilor, atunci, în loc de „Iskra nr. 1“, am fi scris „Raboceaia Gazeta nr. 3“, așa cum ne-au propus unii tovarăși și cum *am fi avut tot dreptul să facem* după evenimentele pe care le-am relatat mai sus. Dar noi n-am făcut acest lucru: am vrut să avem mîinile libere pentru a duce o luptă neîmpăcată împotriva pseudo-social-democraților de orice fel; am vrut ca firul nostru, dacă este just trasat, să fie respectat pentru justetea lui și nu pentru că a fost trasat de organul oficial.

„Problema unificării activității locale în cadrul unor organe centrale se învîrtește într-un cerc vicios — ne dăscălește L. Nadejdin; — pentru unificare se cere ca elementele să fie omogene, iar această omogenitate poate fi creată numai de un element unificator; dar acest element unificator poate fi produsul unor organizații locale puternice,

care acum nu se disting cîtuși de puțin prin omogenitate“. Iată un adevăr tot atît de respectabil și de incontestabil ca și acela că trebuie formate organizații politice puternice. Și tot atît de sterp. *Orice* problemă „se învîrtește într-un cerc vicios“, deoarece întreaga viață politică este un lanț nesfîrșit, format dintr-un nesfîrșit șir de verigi. Toată iscusința omului politic constă tocmai în a găsi și în a se prinde cu toată puterea de veriga care este cel mai greu să-i fie smulsă din mîini, care este cea mai importantă în momentul dat și care garantează în cea mai mare măsură posesorului ei posesiunea întregului lanț*. Dacă am avea un detașament de zidari cu experiență și a căror muncă să fie atît de bine coordonată încît să poată așeza pietrele acolo unde trebuie și fără fir (vorbind în mod abstract, acest lucru nu este nicidecum imposibil), atunci am putea, probabil, să ne prindem și de o altă verigă. Dar tocmai asta este nenorocirea, că nu avem încă zidari cu experiență și a căror muncă să fie coordonată, că pietrele sînt așezate adesea fără nici o socoteală, nu sînt așezate după un fir comun, ci într-un mod atît de împrăștiat, încît dușmanul le suflă de parcă n-ar fi pietre, ci niște firicele de nisip.

Cealaltă comparație: „Ziarul nu este numai un propagandist colectiv și un agitator colectiv, ci și un organizator colectiv. În această privință el *poate să fie asemuit cu sche-lăria* care se ridică în jurul unei clădiri în construcție și care îi fixează contururile, înlesnește legătura între diferiții constructori, îi ajută să repartizeze munca și să cuprindă dintr-o privire întregul ansamblu al rezultatelor obținute prin munca organizată“**. Așa e că asta seamănă foarte mult cu exagerarea rolului propriu de către un literat, de către un om care face muncă de cabinet? Pentru locuința

* Tovarășe Kricevski și tovarășe Martinov! Vă atrag atenția asupra acestei manifestări scandaloase de „autocratism“, de „autoritarism incontrollabil“, de „reglementare de sus“ etc. Auzi: vrea să *posede* întregul lanț!! Întocmiți repede o plingere! Uite o temă pe care se pot scrie două articole de fond pentru nr. 12 al revistei „Rabooce Delo“!

** Reproducînd în „Rabooce Delo“ (nr. 10, pag. 62) prima frază din acest pasaj, Martinov a omis tocmai fraza a doua, ca și cum prin aceasta ar fi vrut să sublinieze că nu dorește să pătrundă în fondul chestiunii sau că nu este în stare să-l înțeleagă.

propriu-zisă nici nu e nevoie de schelărie; schelăria este confecționată din material de cea mai proastă calitate; ea se ridică pentru scurt timp și este pusă pe foc îndată ce construcția este isprăvită în roșu. Cît privește construirea organizațiilor revoluționare, experiența dovedește că uneori ele pot fi construite și fără schelărie; luați exemplul anilor 1870—1880. Dar astăzi la noi nici nu se poate măcar concepe posibilitatea de a ridica fără schelărie construcția de care avem nevoie.

Nadejdin nu este de acord cu aceasta și declară: „«Iskra» crede că în jurul acestui ziar, în munca dusă pentru el, se va aduna și se va organiza poporul. *Dar poporului îi este mult mai la îndemână să se adune și să se organizeze în jurul unei activități mai concrete!*“ Da, da: „îi este mult mai la îndemână în jurul unei activități mai concrete“... O zicală rusească spune: să nu scuipi în fîntînă, căci s-ar putea să bei și tu din ea. Există însă oameni care n-au nimic împotriva să bea apă chiar și dintr-o fîntînă în care s-a scuipat. Cîte lucruri dezgustătoare n-au debitat admirabili noștri „critici“ legali „ai marxismului“ și admiratorii nelegali ai ziarului „Raboceaia Misl“ în numele acestui caracter mai concret al activității! Cît de sugrumată este întreaga noastră mișcare de îngustimea, de lipsa de inițiativă și de timiditatea noastră, justificate prin argumentele tradiționale: „le este mult mai la îndemână în jurul unei activități mai concrete!“ Și Nadejdin — care se crede deosebit de sensibil la „pulsul vieții“, care condamnă cu o deosebită asprime pe oamenii „de cabinet“, care (pretinzîndu-se spiritual) învinuiește „Iskra“ că suferă de slăbiciunea de a vedea pretutindeni și în toate „economism“, care își închipuie că se situează mai presus de această împărțire în ortodocși și critici — nu-și dă seama că prin argumentele sale favorizează îngustimea care-l indignează, că bea dintr-o fîntînă în care s-a scuipat din plin! Da, cea mai sinceră indignare împotriva îngustimii, cea mai fierbinte dorință de a ridica pe oamenii care se ploconesc în fața ei nu sînt suficiente dacă cel cuprins de indignare se lasă purtat de valuri, fără cîrmă și fără pînze, și, tot atît de „spontan“ ca și revoluționarii din deceniul al 8-lea al secolului trecut, se agață de „teroare ca mijloc de excitare“,

de „teroarea agrară“ de „alarmă“ etc. Priviți acest caracter „mai concret“ al activității în jurul căruia — crede el — oamenilor le „va fi mult mai la îndemână“ să se adune și să se organizeze: 1. ziare locale; 2. pregătirea pentru demonstrații; 3. munca desfășurată în rîndurile șomerilor. De la prima vedere ne putem da seama că toate acestea sînt luate absolut la împlinire, la nimereală, pentru a spune ceva, căci, oricum le-am privi, e cu totul absurd să vedem în ele ceva deosebit de potrivit pentru „a aduna și a organiza“. Căci chiar Nadejdin spune cu cîteva pagini mai departe: „e timpul să constatăm pur și simplu un fapt: în organizațiile locale se duce o activitate extrem de slabă, comitetele nu fac nici a zecea parte din ceea ce ar putea să facă... Centrele unificatoare pe care le avem astăzi sînt o ficțiune; ceea ce se face aici e birocratism revoluționar, o gratificare reciprocă cu titlul de general, și această situație va dăinui atîta timp cît nu vor crește organizații locale puternice“. Pe lângă exagerări, aceste cuvinte conțin, incontestabil, mult adevăr plin de amărăciune; și oare Nadejdin nu vede legătura dintre activitatea slabă desfășurată în organizațiile locale și acea îngustime de orizont a activiștilor, acea îngustime a activității lor, inevitabile în condițiile lipsei de pregătire a activiștilor care se închiștează în cadrul acestor organizații locale? Oare să fi uitat și el, așa cum a uitat și autorul articolului cu privire la organizație apărut în „Svoboda“, că trecerea la o presă locală pe scară largă (începînd din 1898) a fost însoțită de o deosebită accentuare a „economismului“ și a „metodelor primitive de muncă“? Dar chiar dacă ar fi posibilă organizarea cît de cît satisfăcătoare a unei „prese locale pe scară largă“ (și am arătat mai sus că, cu excepția unor cazuri cu totul speciale, această organizare este imposibilă), nici atunci organele locale n-ar putea „să adune și să organizeze“ *toate* forțele revoluționarilor în vederea unui asalt *general* împotriva absolutismului, în vederea conducerii luptei *unite*. Nu uitați că aici este vorba *numai* de însemnătatea ziarului ca mijloc de „a aduna“ și de a organiza; și am putea să-i răspundem lui Nadejdin, care apără fărîmițarea, chiar cu întrebarea ironică pusă de el: „nu cumva am primit drept moștenire pe undeva vreo 200 000 de

forțe organizatorice revoluționare?“ Mai departe, „pregătirea pentru demonstrații“ nu poate fi *opusă* planului „Iskrei“ chiar și pentru simplul motiv că în acest plan tocmai organizarea de demonstrații cât mai largi este prevăzută *ca unul dintre țeluri*; este vorba însă de alegerea unui *mijloc* practic. Aici Nadejdin se încurcă din nou: el scapă din vedere faptul că „pregătirea“ demonstrațiilor (care pînă acum, în marea majoritate a cazurilor, se produceau în mod cu totul spontan) o poate face numai o armată care este „adunată și organizată“; or, tocmai asta e că *nu știm* să adunăm și să organizăm. „Munca desfășurată în rîndurile șomerilor“. Din nou aceeași confuzie, deoarece și aceasta constituie una dintre operațiile de luptă ale unei armate mobilizate, iar nu un plan de mobilizare a armatei. Cît de mult subapreciază Nadejdin și în cazul de față răul pricinuit de fărîmițarea noastră, de faptul că nu avem cele „200 000 de forțe“ rezultă din următoarele. Mulți (printre care și Nadejdin) au imputat „Iskrei“ că e săracă în informații cu privire la șomaj și că corespondențele referitoare la viața satului au un caracter întîmplător și tratează despre faptele cele mai obișnuite. Imputarea este întemeiată, dar în această privință „Iskra“ este „o vinovată fără vină“. Noi căutăm „să întindem un fir“ care să treacă și prin sate, dar acolo nu găsești aproape nicăieri zidari, și de aceea sîntem nevoiți să încurajăm pe *oricine* comunică chiar și un fapt obișnuit, în speranța că aceasta va înmulți numărul colaboratorilor pe acest tărîm și *ne va învăța pe toți* să alegem, în sfîrșit, și fapte cu adevărat izbitoare. Dar există atît de puțin material de studiu, încît, dacă nu-l generalizăm pe întreaga Rusie, n-avem de loc din ce învăța. Fără îndoială că un om care posedă măcar cu aproximație asemenea aptitudini agitatorice și o asemenea cunoaștere a traiului celor desculți care se observă la Nadejdin ar putea aduce mișcării servicii de neprețuit prin agitația desfășurată în rîndurile șomerilor; dar acest om și-ar îngropa în pămînt talantul său dacă nu s-ar îngriji să aducă la cunoștința tuturor tovarășilor din Rusia fiecare pas al muncii sale, ca să servească de învățătură și de exemplu oamenilor care, luați în masă, încă nu se pricep cum să se apuce de această muncă nouă.

Despre importanța unirii, despre necesitatea „de a aduna și a organiza“ vorbește astăzi absolut toată lumea, dar în majoritatea cazurilor nimeni nu are o idee precisă cu ce trebuie să începem și cum să ducem această muncă de unire. Toată lumea va fi, cred, de acord că, dacă „unim“ diferite cercuri — raionale, să zicem — dintr-un oraș oarecare, în acest scop este nevoie de *instituții comune*, adică nu numai de denumirea comună de „uniune“, ci de o muncă într-adevăr *comună*, de un schimb de materiale, de schimb de experiență și de forțe, de o repartizare a funcțiilor de data aceasta nu numai pe raioane, ci și pe specialitățile existente în activitatea pe întregul oraș. Oricine va fi de acord că un aparat conspirativ solid nu va fi rentabil (dacă ne e permis să folosim un termen comercial) dacă va dispune numai de „mijloacele“ (atît materiale cît și umane, bineînțeles) pe care i le poate oferi un singur raion, că pe acest tărîm îngust un specialist nu are posibilitatea de a face ca talantul său să sporească. Dar același lucru e valabil și în ceea ce privește unirea organizațiilor din diferite orașe, deoarece în istoria mișcării noastre social-democrate și un tărîm cum este o localitate oarecare *se dovedește* și s-a dovedit a fi mult prea îngust: acest lucru l-am demonstrat amănunțit mai sus atît prin exemplul agitației politice cît și prin acela al muncii organizatorice. Trebuie, trebuie neapărat și înainte de toate să lărgim acest tărîm, să creăm o legătură *efectivă* între orașe printr-o activitate *comună regulată*, căci fărîmițarea are un efect deprimant asupra oamenilor care „stau ca într-o văgăună“ (cum se exprimă autorul unei scrisori adresate „Iskrei“⁸³), fără a ști ce se întîmplă pe lume, de la cine să învețe, cum să dobîndească experiență, cum să-și satisfacă dorința de a duce activitate pe scară largă. Și eu continui să susțin că putem *începe* să creăm această legătură *efectivă* numai cu ajutorul unui ziar central, ca unic for permanent, pe întreaga Rusie, care să adune rezultatele celor mai diverse genuri de activitate și care să *îmboldească* astfel pe oameni să meargă neîncetat înainte pe *toate* drumurile fără număr care duc la revoluție, așa cum toate drumurile duc la Roma. Dacă nu dorim unirea numai în vorbe, fiecare cerc local trebuie să *repartizeze imediat*, să zicem, un sfert din forțele sale

muncii *active* pentru opera *comună*, și ziarul îi va arăta * dintr-o dată conturul general, proporțiile și caracterul acestei opere, îi va arăta care anume lacune se resimt mai puternic în ansamblul activității comune pe întreaga Rusie, îi va arăta unde nu se face agitație, unde sînt slabe legăturile, ce rotițe anume din marele mecanism general ar putea cercul respectiv să le repare sau să le înlocuiască cu altele mai bune. Un cerc care încă n-a lucrat, ci abia caută de lucru, ar putea să înceapă acum nu ca un meseriaș într-un mic atelier izolat — care nu cunoaște nici dezvoltarea „industriei“ pînă la el, nici starea generală a metodelor industriale de producție din ramura respectivă —, ci ca participant la o activitate vastă, care *oglindește* întregul asalt revoluționar general împotriva absolutismului. Și cu cît mai desăvîrșită ar fi cizelarea fiecărei rotițe, cu cît mai mare ar fi numărul activiștilor care fac o muncă de detaliu în cadrul activității comune, cu atît mai deasă ar deveni rețeaua noastră și cu atît mai puține perturbări ar provoca în rîndurile noastre inevitabilele căderi.

Chiar și numai funcția de difuzare a ziarului (dacă acesta ar merita numele de ziar, adică ar apărea regulat, și nu o dată pe lună, cum apar revistele voluminoase, ci de vreo patru ori pe lună) ar începe să creeze o legătură *efectivă*. În prezent legăturile dintre orașe pentru nevoile activității revoluționare sînt un lucru foarte rar și, în orice caz, o excepție; pe cînd atunci aceste legături ar deveni o regulă și ar asigura, bineînțeles, nu numai difuzarea ziarului, ci și (ceea ce este mult mai important) schimbul de experiență, de materiale, de forțe și de mijloace. Activitatea revoluționară ar deveni dintr-o dată incomparabil mai amplă, iar succesul obținut într-o anumită localitate ar încuraja mereu spre noi perfecționări, ar trezi dorința de a folosi experiența dobîndită de tovarășul care activează la celălalt capăt al țării. Activitatea locală ar deveni mult mai bogată și mai variată decît este acum: demascările cu caracter

* *Cu o rezervă*: dacă cercul local simpatizează cu orientarea ziarului și consideră că este în folosul cauzei să devină colaboratorul lui, înțelegînd prin aceasta nu numai colaborarea publicistică, ci în general orice colaborare revoluționară. *Noșă pentru „Rabocoe Delo“*: între revoluționarii care prețuiesc munca, și nu jocul de-a democrațismul, la care „simpatia“ implică participarea cea mai activă și mai vie, această rezervă este de la sine înțeleasă.

politic și economic, adunate din întreaga Rusie, ar oferi hrană intelectuală muncitorilor de toate profesiunile și *aflați pe toate treptele de dezvoltare*, ar da material și prilej pentru convorbiri și lecturi cu privire la cele mai variate probleme, probleme ridicate prin aluzii și în presa legală, și în discuțiile din societate, și în „pudicele” comunicate ale guvernului. Fiecare izbucnire, fiecare demonstrație ar fi apreciate și discutate sub toate aspectele în toate colțurile Rusiei, trezind dorința de a nu rămîne în urma altora, de a face mai bine decît alții (noi, socialiștii, nu respingem nicidecum, în general, orice întrecere, orice „concurență” !), de a pregăti în mod conștient ceea ce prima oară s-a produs oarecum spontan, de a profita de împrejurările prielnice din localitatea respectivă sau ale momentului respectiv pentru a modifica planul de atac etc. În același timp, această înviorare a activității locale n-ar duce la desperata încordare „supremă” a *tuturor* forțelor și la punerea în joc a *tuturor* oamenilor, așa cum se întîmplă adeseori în prezent la fiecare demonstrație sau la apariția fiecărui număr de ziar local: pe de o parte, poliției îi este mult mai greu să descopere „rădăcinile” din moment ce nu știe în ce localitate să le caute; pe de altă parte, munca comună sistematică i-ar învăța pe oameni să coordoneze forța atacului *respectiv* cu starea respectivă a forțelor din cutare detașament al armatei comune (astăzi aproape nimeni nu se gîndește niciodată la o astfel de coordonare, pentru că în nouă cazuri din zece aceste atacuri se produc în mod spontan) și ar înlesni „transportarea” din altă localitate nu numai a literaturii, ci și a forțelor revoluționare.

Acum, în cele mai multe cazuri, aceste forțe se sleiesc într-o activitate locală îngustă, pe cînd atunci s-ar ivi posibilitatea și ar exista întotdeauna prilejuri de a deplasa pe un agitator sau pe un organizator cît de cît capabil dintr-o parte a țării într-alta. Începînd cu o scurtă călătorie pentru treburi de partid pe socoteala partidului, oamenii s-ar obișnui să fie întreținuți complet de partid, să devină revoluționari de profesie, să se formeze ca adevărați conducători politici.

Și dacă am reuși într-adevăr să facem ca toate comitetele, grupurile și cercurile locale, sau marea lor majoritate,

să pornească în mod activ la munca comună, am putea organiza în viitorul cel mai apropiat editarea unui ziar săptămînal care să fie difuzat regulat în zeci de mii de exemplare în întreaga Rusie. Acest ziar ar deveni o părticică a unor foale uriașe care ar preface fiecare scînteie a luptei de clasă și a revoltei poporului într-un incendiu general. În jurul acestei munci, care în sine este încă foarte inofensivă și încă foarte redusă, dar regulată și comună în sensul deplin al cuvîntului, s-ar aduna și s-ar instrui sistematic o armată permanentă de luptători încercați. Pe schelăria acestei construcții organizatorice comune din rîndurile revoluționarilor noștri s-ar urca și s-ar evidenția curînd Jeleabovii social-democrați, iar din rîndurile muncitorilor noștri — Bebelii ruși, care ar păși în fruntea armatei mobilizate și ar ridica întregul popor la luptă pentru a scăpa Rusia de blestemul și rușinea care apasă asupra ei.

Iată la ce trebuie să visăm!

* * *

„Trebuie să visăm!“ Am scris aceste cuvinte și m-am înspăimîntat. Mi-am imaginat că mă aflu la „consfătuirea de unificare“ și că în fața mea stau redactorii și colaboratorii revistei „Rabocee Delo“. Și iată că se ridică tovarășul Martînov și mă apostrofează amenințător: „Dați-mi voie să vă pun o întrebare: o redacție autonomă mai are dreptul să viseze fără a consulta în prealabil comitetele partidului?“ Iar după el se ridică tovarășul Kricevski și (aprofundîndu-l filozofic pe tovarășul Martînov, care de multă vreme l-a aprofundat pe tovarășul Plehanov) continuă pe un ton și mai amenințător: „Eu merg mai departe și întreb: oare, în general, un marxist are dreptul să viseze fără să uite că, potrivit spuselor lui Marx, omenirea își pune întotdeauna sarcinile pe care le poate realiza și că tactica este un proces de creștere a sarcinilor care cresc o dată cu partidul?“

Numai la gîndul acestor întrebări amenințătoare mă trec fiori reci și mă gîndesc unde aș putea să mă ascund. Am să încerc să mă ascund în spatele lui Pisarev.

„Există discordanțe și discordanțe — scria Pisarev în legătură cu problema discordanței dintre vis și realitate. — Visul meu poate s-o ia înaintea mersului firesc al eveniment-

telor sau poate s-o ia razna într-o parte, într-o direcție pe care nici un mers firesc al evenimentelor n-ar putea-o urma vreodată. În primul caz visul nu pricinuieste nici un rău: el are chiar darul să stimuleze și să intensifice energia omului muncitor. . . . În aceste visuri nu există nimic de natură să deformeze sau să paralizeze puterea de muncă. Ba chiar dimpotrivă. Dacă omul ar fi cu totul lipsit de capacitatea de a visa în felul acesta, dacă el n-ar putea din cînd în cînd s-o ia înainte și să contempleze în închipuirea sa imaginea încheată și desăvîrșită a operei care abia începe să se înfripe sub mîinile sale, nu-mi pot nici cum închipui ce mobil l-ar putea determina să întreprindă și să ducă la capăt lucrări vaste și istovitoare pe tărîmul artei, al științei și al vieții practice. . . . Discordanța dintre vis și realitate nu pricinuieste nici un rău dacă cel care visează crede serios în visul său, dacă, contemplînd cu atenție viața, compară constatările sale cu creațiile închipuirii sale și în general muncește conștiincios la realizarea fanteziei sale. Cînd între vis și viață există un oarecare punct de contact, totul e în ordine“⁸⁴.

Din păcate, asemenea visări sînt puțin numeroase în mișcarea noastră. Și cei mai vinovați de acest lucru sînt reprezentanții criticii legale și ai „codismului“ ilegal, care se fălesc că sînt lucizi, că „le este la îndemîină“ „ceea ce este concret“.

e) CE TIP DE ORGANIZAȚIE NE TREBUIE?

Din cele spuse pînă acum, cititorul poate vedea că „tactica-plan“ preconizată de noi constă în negarea *chemării* imediate la un asalt, în cerința de a organiza „un asediu în toată regula al fortăreței inamicului“ sau, cu alte cuvinte, în cerința de a depune toate eforturile pentru a aduna, a organiza și a *mobiliza* o armată permanentă. Cînd am luat în rîs revista „Rabocce Delo“ pentru saltul ei de la „economism“ la urlete despre asalt (care au răsunat în *aprilie* 1901 în nr. 6 din „Listok «Rabocevo Dela»“⁸⁵), ea s-a năpustit, bineînțeles, asupra noastră, acuzîndu-ne de „doctrinarism“, de neînțelegere a datoriei revoluționare, de apel la prudență etc. Din gura unor oameni lipsiți de orice

principii și care cred că pot scăpa enunțînd prea-înțeleapta lor „tactică-proces“, firește, aceste învinuiri nu ne-au mirat cîtuși de puțin, după cum nu ne-a mirat nici faptul că aceste învinuiri au fost repetate de Nadejdin, care în general manifestă un dispreț suveran pentru principiile programatice și tactice stabile.

Se spune că istoria nu se repetă. Dar Nadejdin se străduiește din răspuțeri s-o repete și-l copiază cu mult zel pe Tkacev, făcînd una cu pămîntul „culturalismul revoluționar“, strigînd că „clopotul cel mare dă alarma“, vociferînd despre „un punct de vedere“ deosebit „al ajunului revoluției“ etc. După cum se vede, el uită cunoscuta maximă potrivit căreia, dacă originalul unui eveniment istoric este o tragedie, copia lui nu este decît o farsă ⁸⁶. Încercarea de a pune mîna pe putere — încercare pregătită prin cele propovăduite de Tkacev, care se realiza prin teroare ca mijloc „de înfricoșare“ și care într-adevăr a înfricoșat — a fost măreață, în timp ce teroarea „ca mijloc de excitare“ preconizată de Tkacev cel mic este de-a dreptul ridicolă și devine deosebit de ridicolă atunci cînd e completată cu ideea organizării muncitorilor mijlocii.

„Dacă «Iskra» — scrie Nadejdin — ar părăsi sfera literaturismului pe care-l profesează, ea ar vedea că acestea (manifestări de felul scrisorii unui muncitor, apărută în «Iskra» nr. 7 etc.) sînt simptome care arată că în foarte scurt timp va începe «asaltul», și a vorbi acum (sic!) despre o organizație ale cărei fire să se întindă de la un ziar pe întreaga Rusie înseamnă a plăsmui idei de cabinet și a face muncă de cabinet“. Priviți ce confuzie inimaginabilă: pe de o parte, teroare „ca mijloc de excitare“ și „organizarea muncitorilor mijlocii“ alături de părerea că „e mult mai la îndemînă“ a se aduna în jurul „unei activități mai concrete“, cum ar fi ziarele locale, iar pe de altă parte afirmația că a vorbi „acum“ despre o organizație pe întreaga Rusie înseamnă să plăsmuiești idei de cabinet, adică, vorbind mai de-a dreptul, „acum“ este prea tîrziu! Dar pentru „organizarea pe scară largă a unor ziare locale“ nu este prea tîrziu, stimabile L. Nadejdin? Și comparați cu acestea punctul de vedere și tactica „Iskrei“: teroarea ca mijloc de excitare e un moft; a vorbi despre organizarea tocmai

a muncitorilor mijlocii și despre înființarea *pe scară largă* a unor ziare locale înseamnă a deschide larg porțile „economismului“. Trebuie să se vorbească despre o organizație de revoluționari unică pe întreaga Rusie, și a vorbi despre ea nu va fi prea târziu atîta timp cît nu a început încă adevăratul asalt, iar nu un asalt pe hîrtie.

„Da, în privința organizării la noi, lucrurile nu stau de loc strălucit — continuă Nadejdin —, da, «Iskra» are perfectă dreptate cînd spune că grosul forțelor noastre de luptă îl alcătuiesc voluntarii și insurgenții... E bine că priviți lucid situația forțelor noastre, dar de ce uitați *că mulțimea nu-i de loc a noastră* și că de aceea *ea nu ne va întreba pe noi* cînd să începă acțiunile de luptă și va porni la «răzmeriță»... Cînd se va pune în mișcare mulțimea însăși cu forța ei distructivă spontană, ea *poate* să dea peste cap, să măture «armata regulată» în care ați tot avut de gînd să introduceți o organizare cît se poate de sistematică, dar nu *ați reușit*“. (Subliniat de noi.)

Curioasă logică! *Tocmai pentru* că „mulțimea nu este a noastră“, este nerațional și reprobabil să vociferezi despre un „asalt“ imediat, căci asaltul este un atac dezlănțuit de o armată regulată, și nu o izbucnire spontană a mulțimii. *Tocmai pentru* că mulțimea *poate* să dea peste cap și să măture armata regulată, trebuie neapărat ca în munca noastră de „introducere a unei organizări cît se poate de sistematice“ în armata regulată „să reușim“ să ținem pasul cu avîntul spontan, căci cu cît mai mult „vom reuși“ să introducem o astfel de organizare, cu atît mai probabil este că armata regulată nu va fi dată peste cap de mulțime, ci va pași în fruntea mulțimii și o va conduce. Nadejdin se încurcă, deoarece își închipuie că această armată sistematic organizată are o îndeletnicire care o face să fie ruptă de mulțime, pe cînd, în realitate, ea se îndeletnicește exclusiv cu o agitație politică multilaterală și atotcuprinzătoare, adică tocmai o activitate care *apropie și contopește într-un singur tot* forța distructivă spontană a mulțimii și forța distructivă conștientă a organizației de revoluționari. Dumneavoastră, domnilor, nu faceți decît să învinuiți pe alții de propriile voastre păcate, căci doar tocmai grupul „Svoboda“ este acela care, introducînd *în program* teroarea, cheamă implicit la crearea unei organizații de teroriști; iar o astfel de organizație ar abate într-adevăr armata noastră de pe drumul apropierii de mulțime, care, din păcate, nu e încă

a noastră, care, din păcate, nu ne întreabă încă sau ne întreabă în prea mică măsură când și cum să înceapă acțiunile de luptă.

„Noi vom scăpa din vedere revoluția însăși — continuă Nadejdin să sperie „Iskra“ —, după cum am scăpat din vedere recente evenimente, care ne-au căzut ca o cărămidă în cap“. Pusă în legătură cu cele citate mai sus, această frază ne arată limpede toată absurditatea „punctului de vedere“ deosebit „al ajunului revoluției“*, născocit de „Svoboda“. „Punctul de vedere“ deosebit se reduce, dacă e să vorbim deschis, la ideea că „acum“ este prea târziu să discutăm și să facem pregătiri. Dacă este așa, prea stimat dușman al „literaturismului“, atunci ce nevoie a fost să scrii 132 de pagini de tipar „despre problemele teoriei** și tacticii“? Nu găsiți că, de vreme ce vorbiți de „punctul de vedere al ajunului revoluției“, ar fi fost mult mai nimerit să scoateți 132 000 de manifeste conținând un scurt îndemn: „pe ei!“?

Cel care riscă mai puțin decât oricine să scape din vedere revoluția este tocmai acela care pune la baza întregului său program, la baza întregii sale *tactici* și a întregii sale *munci organizatorice* agitația politică în rîndurile întregului popor, așa cum face „Iskra“. Oamenii care se ocupă în întreaga Rusie cu toarcerea firelor unei organizații ce se întinde de la ziarul central nu numai că n-au scăpat din vedere evenimentele din primăvară, ci, dimpotrivă, ne-au dat posibilitatea de a le prevedea. Ei n-au scăpat din vedere nici demonstrațiile, care sînt descrise în numerele 13 și 14 ale „Iskrei“⁸⁷: dimpotrivă, au luat parte la ele, dîndu-și

* „Ajunul revoluției“, pag. 62.

** De altfel, L. Nadejdin, în a sa „trecere în revistă a problemelor teoretice“, n-a adus aproape nimic nou în problemele de teorie, exceptînd următorul pasaj, foarte ciudat din „punctul de vedere al ajunului revoluției“: „În momentul de față bernsteiniada în ansamblu își pierde pentru noi caracterul acut, tot așa cum este indiferent dacă d-l Adamovici va dovedi că d-l Struve și-a meritat decorația sau, dimpotrivă, dacă d-l Struve îl va dezminți pe d-l Adamovici și nu va consimți să-și dea demisia, — toate acestea sînt absolut lipsite de orice interes din moment ce bate «ceasul revoluției»“ (pag. 110). Ar fi greu să înfățișezi în chip mai sugestiv dezinteresul total de care dă dovadă L. Nadejdin față de problemele teoriei. Am proclamat „ajunul revoluției“, și de aceea „este absolut indiferent“ dacă ortodocșii vor reuși sau nu să alunge definitiv pe critici de pe pozițiile lor!! Și înțeleptul nostru nu sesizează că tocmai în timpul revoluției vom avea nevoie de rezultatele luptei teoretice împotriva criticilor, pentru a putea duce o luptă hotărîtă împotriva pozițiilor lor *practical*

imediat seama că datoria lor este de a veni în ajutorul ridicării spontane a mulțimii și ajutînd în același timp, prin intermediul ziarului, pe toți tovarășii ruși să ia cunoștință de aceste demonstrații și să folosească experiența lor. Ei nu vor scăpa din vedere, dacă vor fi în viață, nici revoluția, care va cere de la noi, înainte de toate și mai presus de orice, experiență în materie de agitație, priceperea de a sprijini (de a sprijini în mod social-democrat) orice protest, priceperea de a îndruma mișcarea spontană, ferind-o atît de greșelile prietenilor cît și de cursele dușmanilor!

Am ajuns astfel la ultimul considerent care ne face să insistăm în mod deosebit asupra planului unei organizări în jurul unui ziar pe întreaga Rusie cu ajutorul muncii în comun pentru ziarul comun. Numai o astfel de organizare va asigura *elasticitatea* necesară unei organizații social-democrate de luptă, adică capacitatea de a se adapta imediat la condițiile de luptă cele mai variate și care se schimbă rapid, priceperea, „pe de o parte, să evite o bătălie în cîmp deschis cu un dușman covîrșitor prin forțele sale, atunci cînd și le-a concentrat într-un singur punct, iar pe de altă parte de a ști să profite de neîndemînarea acestui dușman și să-l atace în locul și în momentul cînd se așteaptă cel mai puțin“*. Ar fi cea mai mare greșală să construim organizația de partid conținînd numai pe explozii și pe lupte de stradă sau numai pe „mersul progresiv al luptei mărunte de zi cu zi“. Noi trebuie să ne ducem *întotdeauna* munca noastră de zi cu zi și să fim întotdeauna gata la orice, pentru că de cele mai multe ori este aproape imposibil să prevezi succesiunea perioadelor de explozie și a perioadelor de acalmie, iar în cazurile cînd acest lucru este posibil, n-am putea folosi această prevedere pentru reconstruirea organi-

* „Iskra“ nr. 4: „Cu ce să începem?“. — „Pe culturaliștii revoluționari care nu împărtășesc punctul de vedere al ajunului revoluției, faptul că munca are un caracter de lungă durată nu-i înspăimîntă de loc“, scrie Nadejdin (pag. 62). În legătură cu aceasta remarcăm: dacă nu vom ști să făurim o tactică politică și un plan organizatoric care să fie neapărat calculate în vederea unei munci de foarte lungă durată și în același timp să asigure partidului nostru prin însuși procesul acestei munci capacitatea de a se afla oricînd la postul său și de a-și îndeplini datoria în fața oricărei surprize, la orice precipitare a mersului evenimentelor, atunci nu vom fi altceva decît niște jalnici aventurieri politici. Numai Nadejdin, care a început de foarte curînd să-și zică social-democrat, poate uita că scopul social-democrației este transformarea radicală a condițiilor de viață ale întregii omeniri și că de aceea unui social-democrat nu-i este îngăduit „să se sperie“ de faptul că munca are un caracter de lungă durată.

zației, căci într-o țară cu o orînduire absolutistă această succesiune se desfășoară uimitor de rapid, ea fiind legată cîteodată de o singură descindere nocturnă a ienicerilor țariști⁸⁸. Nici revoluția însăși nu trebuie nicidecum să ne-o închipuim sub forma unui act unic (după cum i se pare, pesemne, lui Nadejdin), ci sub forma cîtorva succesiuni rapide de explozii mai mult sau mai puțin violente și de stări de acalmie mai mult sau mai puțin totală. De aceea principalul conținut al activității organizației noastre de partid, focarul acestei activități trebuie să fie o muncă care este și posibilă și necesară atît în perioada celei mai puternice explozii cît și a celei mai depline acalmii, și anume munca de agitație politică, unită în cadrul întregii Rusii, care să reflecte toate laturile vieții și să fie orientată spre masele cele mai largi. Iar munca aceasta *nu* poate fi *concepută* în Rusia de astăzi fără un ziar central, care să apară foarte des. Organizația care se încheagă de la sine în jurul acestui ziar, organizația *colaboratorilor* lui (în înțelesul larg al cuvîntului, adică organizația tuturor celor care muncesc la scoaterea lui) va fi o organizație gata *la orice*, începînd cu salvarea onoarei, a prestigiului și a continuității partidului în momentele de maximă „asuprire” a revoluționarilor, și sfîrșind cu pregătirea, fixarea datei și înfăptuirea *insurrecției armate a întregului popor*.

Într-adevăr, închipuiți-vă cazul unei căderi totale într-una sau în cîteva localități, caz cît se poate de obișnuit la noi. Întrucît nu există o activitate sistematică comună *unică* în *toate* organizațiile locale, aceste căderi sînt adeseori însoțite de întreruperea activității pe timp de mai multe luni. Dacă însă ar exista o activitate comună în toate organizațiile, atunci chiar și după căderea cea mai masivă, cîteva săptămîni de activitate depusă de 2—3 oameni energici ar fi suficiente pentru a lega de centrul comun noile cercuri de tineret, care, după cum se știe, apar foarte repede chiar și acum; iar atunci cînd această activitate comună, care are de suferit de pe urma căderii, se află în văzul tuturor, cercurile noi pot răsări și pot intra și mai repede în legătură cu acest centru comun.

Pe de altă parte, închipuiți-vă o insurecție populară. În momentul de față, toată lumea este, cred, de acord că

trebuie să ne gîndim la ea și să ne pregătim în vederea ei. Dar *cum* să ne pregătim? Doar nu se va apuca Comitetul Central să numească în toate localitățile agenți pentru pregătirea insurecției! Chiar dacă am avea un Comitet Central, în condițiile care există astăzi în Rusia, el n-ar obține absolut nimic prin asemenea numiri. Dimpotrivă, rețeaua de agenți * care se formează de la sine în munca de organizare și de difuzare a ziarului comun n-ar trebui „să stea și să aștepte“ lozinca insurecției, ci ar desfășura tocmai o astfel de activitate sistematică care i-ar garanta cele mai multe șanse de succes în caz de insurecție. Tocmai o astfel de activitate ar întări legăturile atît cu cele mai largi mase de muncitori cît și cu toate păturile nemulțumite de absolutism, lucru atît de important pentru insurecție. Tocmai printr-o astfel de activitate s-ar putea forma capacitatea de a aprecia just situația politică generală și, prin urmare, capacitatea de a alege momentul potrivit pentru insurecție. Tocmai o astfel de activitate ar deprinde *toate* organizațiile locale să reacționeze simultan la aceleași probleme, întîmplări și evenimente politice care frămîntă întreaga Rusie, să răspundă la aceste „evenimente“ cît se poate de energic, de uniform și de eficace; or, în fond, „răspunsul“ cel mai energic, cel mai uniform și cel mai eficace pe care întregul popor îl dă guvernului este insurecția. În sfîrșit, tocmai o astfel de activitate ar deprinde toate organizațiile revoluționare din toate colțurile Rusiei să întrețină cele mai permanente și, în același timp, mai conspirative legături, care să creeze unitatea *efectivă* a partidului, iar fără asemenea legături este imposibil ca planul insurecției să fie dezbătut în mod colectiv și în ajunul insurecției să se ia măsurile pregătitoare necesare, în privința cărora trebuie păstrat cel mai strict secret.

* Vai, vai! Iar mi-a scăpat îngrozitorul cuvînt „agent“, care zgîrie atît de neplăcut urechea democrată a Martinivilor! Mi se pare foarte ciudat că acest cuvînt, care nu supăra pe corifeii din deceniul al 8-lea, îi supăra pe meșteșugarii primitivi din deceniul al 10-lea. Mîie îmi place acest cuvînt, pentru că indică clar și precis *cauza comună* căreia toți agenții îi subordonează gîndurile și acțiunile lor. Și dacă trebuie să înlocuim acest cuvînt cu un altul, m-aș opri numai la cuvîntul „colaborator“, dacă acesta n-ar avea un oarecare iz de literaturism și n-ar fi cam vag. Or, noi avem nevoie de o organizație militară de agenți. De altfel, numeroșii Martinovi (numeroși mai ales în străinătate) cărora le place să se ocupe „de gratificarea reciprocă cu titlul de general“ ar fi în stare ca, în loc de „agent pentru pașapoarte“, să spună „director general al serviciului special pentru aprovizionarea cu pașapoarte a revoluționarilor“ etc.

Într-un cuvânt, „planul unui ziar politic pe întreaga Rusie“ nu numai că nu este o plăsmuire de cabinet a unor oameni molipsiți de doctrinarism și de literaturism (cum li se părea acelor care nu l-au aprofundat cum se cuvine), ci, dimpotrivă, este planul cel mai practic pentru a începe din toate părțile și imediat pregătiri pentru insurecție, fără a uita în același timp nici un moment munca necesară de zi cu zi.

ÎNCHEIERE

Istoria social-democrației ruse se împarte în trei perioade distincte.

Prima perioadă cuprinde vreo zece ani, aproximativ anii 1884—1894. Aceasta a fost perioada apariției și consolidării teoriei și a programului social-democrației. Adepții noului curent în Rusia se numărau pe degete. Social-democrația exista fără o mișcare muncitorească, trecînd, în calitate de partid politic, printr-un proces de dezvoltare uterină.

A doua perioadă cuprinde vreo trei, patru ani, anii 1894—1898. Social-democrația își face apariția ca mișcare socială, ca un avînt al maselor populare, ca partid politic. Aceasta este perioada de copilărie și de adolescență. Cu iuțea unei epidemii se răspîndește în rîndurile intelectualilor pasiunea generală pentru lupta împotriva narodnicismului și pentru activitatea în rîndurile muncitorilor, precum și pasiunea generală a muncitorilor pentru greve. Mișcarea face progrese uriașe. Majoritatea conducătorilor sînt oameni foarte tineri; ei erau departe de a atinge „vîrsta de 35 de ani“, pe care N. Mihailovski o considera un fel de hotar natural. Din pricina tinereții lor, ei se dovedesc a fi nepregătiți pentru munca practică și părăsesc uimitor de repede scena. Dar, în cea mai mare parte, ei au desfășurat o activitate vastă. Mulți dintre ei au început să gîndească în chip revoluționar ca narodovolți. În prima tinerețe aproape toți s-au închinat, plini de admirație, în fața eroilor terorii. Pentru a se elibera de farmecul exercitat de această

tradiție eroică a fost nevoie de luptă și de ruptura cu oamenii care țineau cu orice preț să rămână credincioși curentului „Narodnaia voleana” și pentru care tinerii social-democrați aveau o înaltă considerație. Lupta îi silea să învețe, să citească literatura ilegală a tuturor curentelor, să studieze foarte serios problemele narodnicismului legal. Social-democrații formați în această luptă intrau în mișcarea muncitorească fără a uita „nici un moment” nici de teoria marxismului, a cărei lumină strălucitoare s-a răsfrînt asupra lor, nici de sarcina de a doborî absolutismul. Înființarea partidului, în primăvara anului 1898, a fost cea mai de seamă și în același timp *cea din urmă* acțiune a social-democraților din această perioadă.

A treia perioadă este pregătită, după cum am văzut, în 1897 și ia definitiv locul perioadei a doua în 1898 (1898—?) Aceasta este o perioadă de disensiuni ideologice, de destrămare, de oscilări. În timpul adolescenței i se schimbă omului vocea. Și social-democrației din această perioadă a început să i se schimbe vocea, a început să sune fals — pe de o parte în operele d-ilor Struve și Prokopovici, Bulgakov și Berdeaev, pe de altă parte la V. I—n și la R.M., la B. Kricevski și Martînov. Dar cei care erau dezbinați și mergeau înapoi erau numai conducătorii: mișcarea continuă să crească și să facă pași uriași înainte. Lupta proletară cuprindea noi pături de muncitori și se răspîndea în toată Rusia, influențînd în același timp indirect și asupra înviorării spiritului democratic în rîndurile studențimii și ale altor pături ale populației. Dar conștiința conducătorilor a capitulat în fața amploarei și forței avîntului spontan; în rîndurile social-democraților precumpănea acum altă generație, o generație de militanți care s-au format aproape exclusiv pe baza literaturii marxiste „legale”, iar această literatură era cu atît mai insuficientă, cu cît spontaneitatea masei reclama din partea lor un grad mai înalt de conștiință. Conducătorii nu numai că rămîneau în urmă atît din punct de vedere teoretic („libertatea criticii”) cît și din punct de vedere practic („metode primitive de muncă”), dar încercau să-și apere starea de înapoiere prin tot felul de argumente emfactice. Și brentaniștii în literatura legală și codiștii în cea ilegală au coborît social-democratismul la

nivelul trade-unionismului. Programul „Credo“-ului a început să fie înfăptuit mai ales atunci cînd „metodele primitive de muncă“ ale social-democraților au dus la o înviorare a curentelor revoluționare nesocial-democrate.

Și dacă cititorul îmi va reproșa că m-am ocupat prea pe larg de o „Rabocee Delo“ oarecare, îi voi răspunde: „Rabocee Delo“ a căpătat o însemnătate „istorică“ pentru că a oglindit în chipul cel mai plastic „spiritul“ acestei a treia perioade*. Nu consecventul R.M., ci nestatornicii Kricevski și Martînov și cei de o seamă cu ei puteau să exprime în modul cel mai pregnant confuzia și oscilările, înclinarea de a face concesii și „criticii“, și „economismului“, și terorismului. Nu disprețul suveran pentru practică manifestat de vreun adorator oarecare al „absolutului“ este caracteristic pentru această perioadă, ci tocmai îmbinarea practicismului mărunț cu o totală nepăsare față de teorie. Eroii acestei perioade se dedau nu atît la negarea directă a „vorbelor mari“, cît la vulgarizarea lor: socialismul științific a încetat de a mai fi o teorie revoluționară unitară și s-a transformat într-un mișmaș diluat „după plac“, cu vorbărie extrasă din orice nou manual german; lozinca „luptei de clasă“ nu a constituit un imbold pentru o activitate tot mai largă, tot mai energică, ci a servit ca un mijloc de liniștire, căci „lupta economică este în mod indisolubil legată de lupta politică“; ideea de partid nu a servit drept îndemn la crearea unei organizații combative de revoluționari, ci a justificat un fel de „birocratism revoluționar“ și un joc copilăresc de-a formele „democratice“.

Cînd va lua sfîrșit perioada a treia și va începe cea de-a patra (pe care, în orice caz, o prevestesc numeroase indicii) — nu știm. Din domeniul istoriei, noi trecem aci în domeniul prezentului, în parte în cel al viitorului. Dar sîntem ferm convinși că perioada a patra va duce la consolidarea marxismului militant, că social-democrația rusă va ieși din criză întărită și maturizată, că „în locul“ ariergărzii de

* Aș putea să răspund și prin zicătoarea germană: Den Sack schlägt man, den Esel meint man, adică: bate șaua să priceapă iapa. Nu numai „Rabocee Delo“, ci *mai largă* a practicienilor și a teoreticienilor se pasiona pentru „critica“ la modă, se încurca în chestiunea spontaneității și aluneca de la înțelegerea social-democrației la înțelegerea trade-unionistă a sarcinilor noastre politice și organizatorice.

oportuniști va veni detașamentul cu adevărat de avangardă al clasei celei mai revoluționare.

Ca un îndemn la această „înlocuire“ și rezumînd toate cele expuse mai sus, la întrebarea ce-i de făcut? putem da un răspuns scurt:

Să lichidăm perioada a treia.

Anexă⁸⁹

O ÎNCERCARE DE FUZIONARE A „ISKREI“ CU „RABOCEE DELO“

Ne mai rămîne să descriem tactica pe care „Iskra“ a adoptat-o și a aplicat-o în mod consecvent în relațiile ei organizatorice cu „Rabocce Delo“. Această tactică a fost expusă în întregime încă în numărul 1 al „Iskrei“, în articolul „Sciziunea din rîndurile Uniunii din străinătate a social-democraților ruși“*. De la bun început noi ne-am situat pe punctul de vedere că *adevărata* „Uniune din străinătate a social-democraților ruși“, care, la primul congres al partidului nostru, a fost recunoscută ca reprezentant al partidului în străinătate, *s-a scindat* în două organizații; că problema reprezentării partidului rămîne deschisă, fiind soluționată doar în mod provizoriu și condiționat prin faptul că la congresul internațional de la Paris au fost aleși din partea Rusiei doi membri în Biroul internațional socialist permanent, și anume cîte unul din partea fiecărei fracțiuni a „Uniunii“⁹⁰ scindate. Noi am declarat că, în fond, „Rabocce Delo“ *nu are dreptate*; din punct de vedere principial ne-am pronunțat categoric în favoarea grupului „Eliberarea muncii“, dar în același timp am refuzat să intrăm în amănuntele sciziunii și am relevat meritele „Uniunii“ în domeniul activității pur practice**.

Așadar, într-o anumită măsură, poziția noastră era o poziție de expectativă: făceam o concesie părerii dominante

* Vezi *V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 375—376. — *Nota red.*

** Această apreciere a sciziunii se baza nu numai pe cunoașterea literaturii, ci și pe datele pe care le-au adunat în străinătate unii membri ai organizației noastre, care au fost acolo.

în rîndurile majorității social-democraților ruși potrivit căreia și adversarii cei mai hotărîți ai „economismului” pot să lucreze mîna în mîna cu „Uniunea”, deoarece „Uniunea” a declarat în repetate rînduri că în ceea ce privește principiile este de acord cu grupul „Eliberarea muncii”, că n-ar avea pretenții la o fizionomie proprie în problemele fundamentale ale teoriei și tacticii. Justețea poziției adoptate de noi a fost confirmată în mod indirect de faptul că, aproape concomitent cu apariția primului număr al „Iskrei” (decembrie 1900), trei membri ai „Uniunii” s-au despărțit de ea, formînd așa-numitul „grup de inițiatori”, și s-au adresat: 1. secției din străinătate a organizației „Iskrei”, 2. organizației revoluționare „Soțial-demokrat”⁹¹ și 3. „Uniunii”, oferindu-se ca mediatori pentru tratative în vederea unei împăcări. Primele două organizații s-au declarat imediat de acord; *a treia a respins propunerea*. E drept că, atunci cînd la congresul „de unificare” care a avut loc anul trecut un orator a expus aceste fapte, unul dintre membrii administrației „Uniunii” a declarat că refuzul a fost provocat *în mod exclusiv* de faptul că „Uniunea” nu era mulțumită de componența grupului de inițiatori. Socotind că e de datoria mea să menționez această explicație, nu pot totuși să nu relev că, în ceea ce mă privește, o consider nesatisfăcătoare: întrucît „Uniunea” știa că celelalte două organizații erau dispuse să înceapă tratative, ea ar fi putut să li se adreseze și prin alți mediatori sau în mod direct.

În primăvara anului 1901, atît „Zarea” (în nr. 1 din aprilie) cît și „Iskra” (în nr. 4 din mai) * au pornit o polemică deschisă împotriva revistei „Rabocce Delo”. „Iskra” a atacat în special „Cotitura istorică” a revistei „Rabocce Delo”, care în numărul său *din aprilie*, adică după evenimentele din primăvară, a adoptat o atitudine șovăitoare față de pasiunea pentru teroare și pentru îndemnurile „sîngeroase”. În pofida acestei polemici, „Uniunea” a consimțit la reluarea tratativelor în vederea unei împăcări, și anume prin intermediul unui nou grup de „împăciuitori”⁹². În iunie a avut loc o conferință preliminară a reprezentanților

* Vezi V. I. Lenin, Opere complete, vol. 5, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 1—13. — Nota red.

celor trei organizații menționate mai sus, care a elaborat un proiect de acord pe baza unei „înțelegeri principiale“ foarte amănunțite, pe care „Uniunea“ a publicat-o în broșura „Două congrese“, iar Liga în broșura „Documente ale congresului «de unificare»“.

Conținutul acestei înțelegeri principiale (sau al rezoluțiilor conferinței din iunie, cum i se spune cel mai adesea) arată cât se poate de limpede că am cerut, ca o condiție indispensabilă a unificării, *cea mai categorică* condamnare a oricăror manifestări ale oportunismului în general și ale oportunismului rus în special. „Respingem — se spune în punctul 1 — toate încercările de a introduce oportunismul în lupta de clasă a proletariatului, încercări care și-au găsit expresia în așa-zisul «economism», în bernsteinism, în millerandism etc.“ „În sfera de activitate a social-democrației intră . . . lupta ideologică împotriva tuturor adversarilor marxismului revoluționar“ (4, c); „În nici un domeniu al activității organizatorice-agitatorice, social-democrația nu trebuie să piardă nici o clipă din vedere sarcina imediată a proletariatului rus: răsturnarea absolutismului“ (5, a); . . . „agitație nu numai pe terenul luptei de zi cu zi a muncii salariate împotriva capitalului“ (5, b); . . . „fără a admite . . . un stadiu de luptă pur economică și de luptă pentru revendicări politice parțiale“ (5, c); . . . „considerăm importantă pentru mișcare critica tendințelor care ridică la rangul de principiu . . . primitivismul . . . și îngustimea formelor inferioare ale mișcării“ (5, d). Citind cu oarecare atenție aceste rezoluții, pînă și un om cu totul străin de mișcare va vedea, chiar din felul cum sînt formulate, că ele erau îndreptate împotriva celor care erau oportuniști și „economiști“, care uitau, fie și numai pentru un moment, de sarcina răsturnării absolutismului, care admiteau teoria stadiilor, care ridicau îngustimea la rangul de principiu etc. Și cine cunoaște în cât de mică măsură polemica purtată de grupul „Eliberarea muncii“, de publicațiile „Zarea“ și „Iskra“ împotriva revistei „Rabocee Delo“ nu se va îndoi nici un moment că aceste rezoluții resping punct cu punct tocmai erorile în care a căzut „Rabocee Delo“. De aceea, cînd la congresul „de unificare“ un membru al „Uniunii“ a declarat că articolele din nr. 10 al lui „Rabocee

Delo“ n-au fost provocate de noua „cotitură istorică“ a „Uniunii“, ci de caracterul extrem de „abstract“ * al rezoluțiilor, unul dintre oratori a luat, pe bună dreptate, în derîdere această afirmație. Rezoluțiile nu numai că nu sînt abstracte, a răspuns el, ci, dimpotrivă, sînt cum nu se poate mai concrete: e destul să arunci o privire asupra lor ca să vezi intenția „de a prinde pe cineva“.

Această expresie a servit drept prilej pentru iscarea unui incident caracteristic la congres. Pe de o parte, B. Kricevski s-a legat de cuvîntul „a prinde“, spunînd că este un lapsus care trădează o rea intenție din partea noastră („de a întinde o cursă“), și a exclamat pe un ton patetic: „Dar cine, cine anume urma să fie prins?“ — „Da, într-adevăr, cine?“ — a întrebat ironic Plehanov. — „Am să-i dau o mîină de ajutor tovarășului Plehanov, care nu bănuiește cine — a răspuns B. Kricevski —, să-i explic că cea care urma să fie prinsă era *redacția* revistei «*Rabocce Delo*» (ilaritate generală). Dar noi nu ne-am lăsat prinși!“ (voci din stînga: cu atît mai rău pentru voi!). — Pe de altă parte, un membru al grupului „Borba“ (grupul împăciuitorilor), pronunțîndu-se împotriva amendamentelor la rezoluții propuse de „Uniune“ și dorind să ia apărarea oratorului nostru, a declarat că, probabil, acestuia i-a scăpat în focul polemicii expresia „a prinde“.

În ceea ce mă privește, sînt de părere că o asemenea „apărare“ reprezintă un prost serviciu adus oratorului care a folosit expresia amintită. Cred că fraza: se vede aici intenția „de a prinde pe cineva“ „a fost spusă în glumă, dar a fost gîndită serios“; noi am acuzat întotdeauna revista „Rabocce Delo“ de instabilitate și oscilări, și de aceea *trebuia*, firește, să căutăm *s-o prindem* pentru a face ca pe viitor aceste oscilări să nu mai fie cu putință. De rea intenție nici vorbă nu putea fi, deoarece se avea în vedere instabilitatea în principii. Și am știut „să prindem“ „Uniunea“ într-un mod atît de tovarășesc **, încît rezoluțiile din iunie

* Această afirmație este repetată în „Două congrese“, pag. 25.

** Și anume: am spus în introducerea la rezoluțiile din iunie că social-democrația rusă în întregul ei s-a situat pe terenul principiilor grupului „Eliberarea muncii“ și că meritul „Uniunii“ a constat în special în activitatea ei pe tărîm publicistic și organizatoric. Cu alte cuvinte, ne-am declarat gata să uităm tot trecutul și să recunoaștem ceea ce a fost util (cauzei) în munca tovarășilor noștri din „Uniune“, *cu condiția* ca osci-

au fost semnate de B. Kricevski însuși și de încă un membru al administrației „Uniunii“.

Din articolele apărute în nr. 10 al revistei „Rabocee Delo“ (tovarășii noștri au văzut acest număr abia cînd au venit la congres, cu cîteva zile înainte de începerea ședințelor) reiese limpede că din vară pînă în toamnă în „Uniune“ s-a produs o nouă cotitură: din nou „economisții“ erau cei care dădeau tonul, iar redacția, care-și pleacă docil urechea la orice „adiere“ nouă, a început iar să apere pe „bernsteinienii cei mai inveterați“ și „libertatea criticii“, să apere „spontaneitatea“ și să predice prin gura lui Martînov „teoria îngustării“ sferei influenței noastre politice (urmărind, chipurile, să facă mai complexă influența însăși). S-a confirmat o dată mai mult cît de justă este observația lui Parvus că e greu să-l prinzi pe oportunist cu vreo formulă oarecare: el va subscrie cu ușurință *orice* formulă și cu aceeași ușurință o va renega, deoarece oportunistul constă tocmai în lipsa oricăror principii cît de cît precise și consecvente. Astăzi oportuniștii resping *orice* încercare de a introduce oportunistul, resping *orice* îngustime și promit solemn „că nu vor uita nici un moment de răsturnarea absolutismului“, că vor face „agitație nu numai pe terenul luptei de zi cu zi a muncii salariate împotriva capitalului“ etc. etc. Dar mîine își schimbă limbajul și revin la cele vechi, apărînd spontaneitatea, mersul progresiv al luptei mărunte de zi cu zi, punerea pe primul plan a unor revendicări care să promită rezultate palpabile etc. Continuînd să susțină acum că în articolele din nr. 10, „«Uniunea» nu a văzut și nu vede nici un fel de abatere eretică de la principiile generale ale proiectului consfătuirii“ („Două congrese“, pag. 26), prin aceasta „Uniunea“ nu face decît să dovedească că este complet incapabilă sau că nu vrea să înțeleagă esența divergențelor.

În urma apariției articolelor din nr. 10 al revistei „Rabocee Delo“, nu ne-a mai rămas decît să facem următoarea încer-

lările pe care căutăm „să le prindem“ să înceteze cu desăvîrșire. Orice om imparțial care citește rezoluțiile din iunie nu poate să le înțeleagă decît în modul acesta. Dar dacă acum, după ce a provocat o ruptură prin noua sa cotitură spre economism (în articolele din numărul 10 și în amendamente), „Uniunea“ ne acuză în mod solemn de *neadavăr* („Două congrese“, pag. 30) pentru aceste cuvinte în legătură cu meritele ei, se înțelege că o asemenea acuzație nu poate decît să provoace zimbete.

care: să angajăm o discuție generală pentru a vedea dacă întreaga „Uniune“ este de acord cu aceste articole și cu redacția sa. „Uniunea“ este foarte nemulțumită de noi din această cauză și ne acuză că am încercat să semănăm discordie în rîndurile „Uniunii“, că ne-am amestecat în chestiuni care nu ne privesc etc. Aceste acuzații sînt vădit neîntemeiate, deoarece atunci cînd ai de-a face cu o redacție eligibilă și care o „cotește“ la cea mai ușoară adiere a vîntului, ceea ce hotărăște totul este tocmai direcția vîntului, și noi am definit această direcție în ședințe secrete, la care, în afară de membrii organizațiilor întruniți pentru a se uni, nu a asistat nimeni. Amendamentele prezentate în numele „Uniunii“ la rezoluțiile din iunie au stins în noi ultima licărire de speranță într-o înțelegere. Aceste amendamente constituiau o mărturie documentară a unei noi cotituri spre „economism“ și a solidarizării majorității „Uniunii“ cu nr. 10 al revistei „Rabocce Delo“. Din sfera formelor de manifestare a oportunismului era eliminat „așa-numitul economism“ (sub pretextul „sensului neprecis“ al acestor trei cuvinte, deși din această motivare nu rezultă decît necesitatea de a se defini mai exact esența acestei erori atît de răspîndite); era eliminat și „millerandismul“ (deși B. Kricevski îi luase apărarea în „Rabocce Delo“ nr. 2—3, pag. 83—84, și într-un mod și mai fățiș în „Vorwärts“ *). Cu toate că rezoluțiile din iunie arătau limpede care este sarcina social-democrației — „a conduce *toate* manifestările luptei proletariatului împotriva *tuturor* formelor de opri-mare politică, *economică* și socială“, cerîndu-se deci implicit o sistematizare și o coordonare a tuturor acestor manifestări de luptă —, „Uniunea“ mai adăuga aceste cuvinte cu totul superflue: „lupta economică este un stimulent puternic al mișcării de masă“ (aceste cuvinte ca atare sînt indiscutabile, dar, atunci cînd există un „economism“ îngust, nu se putea ca ele să nu dea loc la interpretări false). Mai mult, în rezoluțiile din iunie se introducea chiar o vădită *îngustare* a „politicii“ atît prin înlăturarea cuvintelor: „nici un moment“ (nu se va uita țelul de a răsturna abso-

* În „Vorwärts“ s-a angajat, în legătură cu aceasta, o polemică între redacția actuală a acestui ziar, Kautsky și „Zarca“. Vom avea grijă să informăm pe cititorii ruși despre această polemică ⁹³.

lutismul), cât și prin adăugarea cuvintelor: „lupta economică este mijlocul *cel mai larg* utilizabil pentru antrenarea maselor la lupta politică activă“. Se înțelege că, după ce s-au propus aceste amendamente, toți vorbitorii din partea noastră, unul după altul, au renunțat la cuvînt, considerînd că este absolut inutil să continue discuțiile cu oameni care coteau din nou spre „economism“ și care căutau să-și asigure libertatea de a oscila.

„Tocmai ceea ce «Uniunea» considera ca o condiție sine qua non * a trăinicieii viitorului acord, anume ca «Rabocce Delo» să-și păstreze fizionomia independentă și autonomia, «Iskra» a considerat-o drept o piedică în calea înțelegerii“ („Două congrese“, pag. 25). Absolut inexact. La autonomia revistei „Rabocce Delo“ nu am atentat niciodată **. Ideea ca „Rabocce Delo“ să păstreze o fizionomie proprie, într-adevăr, *am respins-o în mod categoric*, dacă prin aceasta se înțelege „o fizionomie proprie“ în problemele principale ale teoriei și tacticii: rezoluțiile din iunie resping categoric tocmai o asemenea fizionomie proprie, deoarece, repetăm, în practică această „fizionomie proprie“ a însemnat întotdeauna oscilări de tot felul și alimentarea prin aceste oscilări a disensiunilor ideologice care domnesc la noi și care din punct de vedere partinic nu pot fi tolerate. În articolele din nr. 10 și în „amendamente“, „Rabocce Delo“ și-a arătat limpede dorința de a păstra tocmai o asemenea fizionomie proprie; această dorință a provocat în mod firesc și inevitabil o ruptură și o declarație de război. Dar am fost cu toții de acord să admitem „o fizionomie proprie“ a revistei „Rabocce Delo“, în sensul de a-i fi rezervate anumite funcții publicistice. O justă repartizare a acestor funcții se impunea de la sine: 1. o revistă științifică; 2. un ziar politic și 3. culegeri și broșuri de popularizare. Numai consimțind la această repartizare „Rabocce Delo“ ar fi dovedit dorința sa *sinceră* de a termina definitiv cu erorile împotriva cărora erau îndreptate rezoluțiile din iunie; numai o asemenea repartizare ar fi înlăturat orice

* — absolut necesară. — *Nota trad.*

** Bineînțeles, dacă nu sînt considerate ca o îngîrdire a autonomiei consfătuirile redacționale în legătură cu înființarea unui consiliu superior comun al organizațiilor reunite, consfătuirii în privința cărora în iunie și „Rabocce Delo“ s-a declarat de acord.

posibilitate de fricțiune și ar fi asigurat cu adevărat trăinicia înțelegerii, servind în același timp ca bază pentru un nou avânt și pentru noi succese ale mișcării noastre.

Astăzi nici un social-democrat rus nu se mai poate îndoii că ruptura definitivă dintre curentul revoluționar și cel oportunist nu a fost provocată de cauze „organizatorice”, ci tocmai de dorința oportuniștilor de a consolida fizionomia proprie a oportunismului și de a continua să semene confuzie în minți cu ajutorul raționamentelor unui Krievski sau ale unui Martînov.

RECTIFICARE LA „CE-I DE FĂCUT?“⁹⁴

„Grupul de inițiatori“ despre care vorbesc în broșura „Ce-i de făcut?“, pag. 141 *, mă roagă să fac următoarea rectificare la cele expuse de mine în legătură cu participarea lui la încercarea de a împăca organizațiile social-democrate din străinătate: „Dintre cei trei membri ai acestui grup, numai unul a ieșit din «Uniune» la sfârșitul anului 1900, ceilalți doi au ieșit din «Uniune» în 1901, după ce s-au convins că este imposibil să obțină ca «Uniunea» să consimtă la o conferință cu organizația din străinătate a «Iskrei» și cu «Organizația revoluționară Soțial-Demokrat», lucru pe care îl propusese «Grupul de inițiatori». Administrația «Uniunii» a respins la început această propunere, motivînd refuzul său de a participa la conferință prin «incompetența» persoanelor care alcătuiau «Grupul de inițiatori» care încerca mediația, și și-a exprimat totodată dorința de a lua contact direct cu organizația din străinătate a «Iskrei». Curînd însă administrația «Uniunii» a anunțat «Grupul de inițiatori» că după apariția primului număr al «Iskrei», în care era publicată notița cu privire la sciziunea ce a avut loc în rîndurile «Uniunii», și-a schimbat hotărîrea și nu mai vrea să ia contact cu «Iskra». Cum se explică deci declarația făcută de un membru al administrației «Uniunii», și anume că refuzul «Uniunii» de a participa la conferință se datora *exclusiv* faptului că nu era mulțumită de componența «Grupului de inițiatori»? Ce-i drept, nu este de înțeles nici faptul că administrația «Uniunii» a consimțit

* Vezi volumul de față, pag. 182. — *Nota red.*

să participe la conferința din iunie anul trecut: căci doar notița apărută în primul număr al «Iskrei» a rămas în picioare, iar atitudinea «negativă» a «Iskrei» față de «Uniune» a reieșit și mai limpede în primul număr din «Zarea» și în numărul 4 din «Iskra», care au apărut înainte de conferința din iunie“.

N. Lenin

„Iskra“ nr. 19 din 1 aprilie 1902

*Se tipărește după textul apărut
în ziarul „Iskra“*

MATERIALE
PENTRU ELABORAREA
PROGRAMULUI P.M.S.D.R. ⁹⁵

Scris în ianuarie—aprilie 1902

*Publicat pentru prima oară în 1924,
în „Culegeri din Lenin“, vol. II*

Se tipărește după manuscris

OBSERVAȚII LA PRIMUL PROIECT DE PROGRAM AL LUI PLEHANOV

TEXTUL LUI PLEHANOV

I. Principala particularitate economică a societății contemporane o constituie dominația *relațiilor de producție capitaliste* în cadrul ei,

adică faptul că mijloacele de producție și circulația mărfurilor aparțin unei clase foarte puțin numeroase de *capitaliști*,

în timp ce majoritatea populației este alcătuită din *proletari*,

care nu posedă nimic în afară de forța lor de muncă și care nu pot să-și ducă existența decât prin vânzarea ei.

Din această cauză ei ajung într-o situație de dependență, în situația de *salariați*, care creează, prin munca lor, *venitul capitaliștilor*.

II. *Sfera de dominație a relațiilor de producție capitaliste se extinde tot mai mult*, pe măsură ce perfecționarea neîncetată a tehnicii

OBSERVAȚIILE LUI LENIN

Pagina 1.

Nr. 1 — Capitalismul este nu o „particularitate“ a societății contemporane, ci *orînduirea, formațiunea* ei economică etc.

Nr. 2 — Mijloacele de producție nu aparțin numai capitaliștilor, ci și proprietarilor funciari și micilor producători.

Nr. 3 — În numeroase țări proletariatul nu constituie majoritatea populației.

Nr. 4 — Proletariatul posedă unele obiecte de consum (iar în parte și mijloace de producție).

Pagina 2.

Nr. 5 + al proprietarilor funciari.

La pagina 2.

Nu perfecționarea tehnicii, ci proprietatea particulară expropriează și verelendet * pe micul producător.

* — pauperizează. — *Nota trad.*

face să crească importanța economică a marilor întreprinderi și, prin aceasta,

face să scadă numărul micilor producători independenți, restrânge rolul lor în viața economică a societății,

iar pe alocuri îi transformă de-a dreptul în vasali și tributari ai marilor capitaliști.

III. Relațiile de producție capitaliste *apasă din ce în ce mai greu asupra clasei muncitoare*, pe măsură ce progresul tehnic, făcând să crească productivitatea muncii, nu numai că dă capitaliștilor *posibilitatea* materială de a ridica nivelul de exploatare a muncitorilor, dar și transformă această posibilitate în *realitate*, pricinuind scăderea relativă a

Nr. 6 — „și prin aceasta“?? Dezvoltarea tehnicii ca atare nu poate face *să crească* importanța economică a marilor întreprinderi. Dezvoltarea tehnicii (+ o serie de transformări economice cum ar fi condițiile de desfacere etc.) duce la *înlăturarea* micii producții de către marea producție.

Nr. 6—7: Nu întotdeauna capitalismul „*face să scadă numărul*” micilor producători“ (numărul relativ, iar nu neapărat cel absolut, mai ales în Rusia).

[Îl expropriază și-l duce la umilință, la mizerie... capitalismul pe micul producător.]

Nr. 7 — Restrânge rolul micilor producători = face să crească importanța economică a celor mari (unul și același lucru).

Nr. 8 — „de-a dreptul“ — să fie șters. Procesul separării producătorului de mijloacele de producție nu este arătat.

Pagina 3 a proiectului inițial.

Nr. 9 + și asupra micilor producători

[tărani, în general, trebuie menționați separat].

Nr. 10 — provocând sau dând naștere.

cererii de forță de muncă concomitent cu creșterea relativă și absolută a ofertei ei.

IV. Dezvoltarea productivității muncii nu numai că nu ridică *prețul forței de muncă*, dar, dimpotrivă, este foarte adeseori cauza directă a scăderii lui.

Așadar, progresul tehnic, care înscamnă creșterea *avuției sociale*, determină în societatea capitalistă *creșterea inegalității sociale, mărirea distanței dintre cei avuși și cei neavuși, accentuarea dependenței economice a muncitorilor față de capitaliști.*

V. Dată fiind această stare de lucruri din societatea capitalistă și dată fiind concurența reciprocă în continuă creștere dintre țările capitaliste pe piața mondială, *desfacerea mărfurilor rămâne, în mod necesar, în urma producției lor, fapt care pricinuieste în mod periodic crize industriale mai mult sau mai puțin acute, însoțite de perioade mai mult sau mai puțin îndelungate de stagnare industrială, ceea ce*

Pagina 3 — exprimat într-un mod foarte nepopular, abstract. Mult mai bine în programul de la Erfurt⁹⁶ „...crește armata muncitorilor care sînt de prisos“, — „existența lor este din ce în ce mai puțin asigurată“.

Pagina 4 — „prețul forței de muncă“ foarte adeseori < * (de asemenea foarte abstract exprimat; = creșterea exploatării, a asupririi, a mizeriei, a oprimării).

„Așadar“, determină creșterea inegalității. Reiese că creșterea inegalității ar fi determinată *numai* de creșterea (intensificarea) *exploatării* muncitorului salariat, în timp ce ea este generată: 1) de exproprierea micului producător + 2) de pauperizarea micului producător + 3) de creșterea exploatării + 4) de creșterea armatei de rezervă.

Pagina 5.

E nevoie oare să se arate în program *cauzele* crizelor?

Dacă da, atunci este o lipsă faptul că sînt arătate două cauze: 1) creșterea inegalității sociale („dată fiind această stare de lucruri“, pag. 4) + 2) creșterea concurenței.

* — scade. — Nota red.

reduce și mai mult numărul și importanța economică a micilor producători,

care face să crească și mai mult dependența muncii salariate de capital

și care duce și mai rapid la *înfrățirea relativă*, iar pe alocuri și *absolută*, a situației proletariatului și a micilor producători.

VI. Dar, în timp ce cresc și se dezvoltă aceste contradicții inevitabile ale capitalismului, crește și nemulțumirea clasei muncitoare față de starea de lucruri existentă, se ascute lupta ei împotriva clasei capitaliștilor și în rindurile ei capătă o tot mai largă și mai rapidă răspîndire conștiința faptului

Nu este arătată principala cauză a crizelor = Planlosigkeit*, însușirea privată, producția avînd caracter social.

Paginile 5—6: reducerea „importanței economice” a micilor producători — termen prea abstract. { Expropriază (= reduce numărul?) și verelendet.

Pagina 6 — „muncii” salariate? N-ar fi oare mai bine *muncitorilor* ?

Pagina 6 — urmările crizei — *înfrățirea relativă și absolută a situației*. N-ar fi oare mai bine să se spună direct: șomajul, mizeria muncitorilor și a micilor producători?

Pagina 7 — în loc de „nemulțumire” — *revoltă*.

Pagina 7 — răspîndirea conștiinței (γ) este pusă *pe același plan* cu creșterea revoltei (α) și cu ascuțirea luptei (β). Dar

α și β sînt spontane, în timp ce

γ trebuie introdusă de noi.

* — lipsa de planicitate. — *Nota trad.*

că numai prin propriile sale eforturi poate să scuture jugul dependenței economice care apasă pe umerii ei și că pentru scuturarea acestui jug este nevoie de *revoluție socială*,

adică *desființarea* relațiilor de producție capitaliste, exproprierea exploataților, trecerea mijloacelor de producție și a circulației produselor în *proprietatea socială*.

Pagina 7 — „numai prin propriile sale eforturi“.

Mai bine o exprimare mai generală: *poate fi numai opera clasei muncitoare* etc.

Paginile 7—8.

1) desființarea relațiilor de producție capitaliste? — *Înlocuirea* * producției de mărfuri cu producția socialistă **,

2) exproprierea exploataților,	} transformarea proprietății private în proprietate socială
3) trecerea mijloacelor de producție în <i>proprietate socială</i>	

VII. Această revoluție a proletariatului va însemna eliberarea întregii omeniri care este asuprită și suferă în prezent, deoarece ea va pune capăt tuturor formelor de asuprire și exploatare a omului de către om.

VIII. Pentru a înlocui producția capitalistă de mărfuri cu organizarea socialistă a producției de bunuri pentru satisfacerea nevoilor societății și pentru asigurarea bunăstării tuturor membrilor ei, pentru a-și înfăptui revoluția, proletariatul trebuie să aibă în mâinile sale *puterea politică*,

Pagina 9 — „pentru satisfacerea nevoilor societății“ ((neclar)) „și pentru asigurarea bunăstării tuturor membrilor ei“.

E puțin: (compară programul de la Erfurt „maximum de bunăstare și o perfecționare armonioasă multilaterală“).

* Cum se și spune la pagina 8—9.

** Trebuie să se explice ce este această producție socialistă.

care îl va face stăpîn pe situație și îi va permite să zdrobească fără cruțare toate piedicile pe care le va întîmpina în calea spre scopul său măreț. În acest sens, *dictatura proletariatului* constituie o condiție *politică* necesară a revoluției *sociale*.

IX. Dar dezvoltarea schimbului internațional și a pieței mondiale a stabilit o legătură atît de strînsă între toate popoarele lumii civilizate, încît acest scop măreț poate fi atins numai prin eforturile unite ale proletarilor din toate țările. De aceea mișcarea muncitorească din zilele noastre a trebuit să devină și a devenit de mult o mișcare *internațională*.

X. Social-democrația rusă se consideră a fi unul dintre detașamentele armatei mondiale a proletariatului, o parte a *social-democrației internaționale*.

XI. Ea urmărește același *scop final* pe care și-l propune social-democrația din toate celelalte țări.

Ea dezvăluie în fața muncitorilor contradicția de neîmpăcat dintre interesele lor și interesele capitaliștilor, le explică însemnătatea istorică, caracterul și condițiile revoluției sociale pe care trebuie să o înfăptuiască proletariatul și organizează forțele muncitorilor în vederea unei lupte neîncetate împotriva exploataților lor.

Pagina 9 — „stăpîn pe situație“, „să zdrobească fără cruțare“, „dictatura“??? (Ne ajunge revoluția socială.)

Pagina 10 — nil *.

Pagina 11 — „același Endziel**“. De ce e nevoie de o repetare?

Pagina 11 — „același Endziel“ — și chiar alături *sarcina* (n-o să dea loc la vreo confuzie?) partidului social-democrat:

1) Să dezvăluie *în fața(?)* muncitorilor contradicția de neîmpăcat dintre interesele lor și interesele capitaliștilor.

2) Să li se explice însemnătatea, caracterul și condițiile revoluției sociale [+ necesitatea revoluției?].

* — nihil — nimic. — *Nota trad.*

** — scop final. — *Nota trad.*

La germani e mai pregnant: weisen naturnotwendiges Ziel*.

3) Să organizeze forțele lor în vederea unei lupte neîncetate *împotriva exploatorilor lor* (N. B.? + *împotriva guvernului?*) + ? *să conducă* lupta proletariatului.

1) intră în 2).

1) — prea îngust.

Ar trebui:
α) să se arate scopul final,
β) să se creeze o organizație de revoluționari pentru a conduce lupta proletariatului.

XII. Dar scopurile ei imediate diferă considerabil prin faptul că numeroasele rămășițe existente la noi ale orînduirii sociale precapitaliste — *iobăgiste* — apasă ca un jug îngrozitor asupra întregii populații muncitoare și constituie cea mai puternică dintre toate piedicile care frînează succesele mișcării muncitorești ruse.

Pagina 12 — „rămășițele orînduirii iobăgiste . . . apasă ca un jug îngrozitor asupra întregii populații muncitoare“

+ împiedică dezvoltarea forțelor de producție
+ înrăutățește condițiile de trai
+ țin în întuneric și într-o stare de oprimare întregul popor

— cea mai puternică piedică (= rămășițe)? (Ce sînt aceste rămășițe? Absolutismul + toate celelalte? Acest lucru este spus *mai jos*.)

* — să se indice scopul firesc necesar. — *Nota trad.*

Social-democrații ruși trebuie abia să lupte pentru obținerea unor astfel de instituții juridice care, constituind o completare juridică firească a relațiilor de producție capitaliste, există în țările capitaliste înaintate

și care sînt necesare pentru dezvoltarea *deplină și multilaterală* a luptei de clasă a muncii salariate împotriva capitalului.

Iar, întrucît absolutismul țarist, care reprezintă rămășița cea mai importantă și cea mai dăunătoare pentru dezvoltarea socială ulterioară a vechii orînduiri iobăgiste, este absolut incompatibil cu aceste instituții juridice și întrucît, prin însăși natura lui, el este în mod necesar cel mai înrăit și mai periculos dușman al mișcării de eliberare a proletarilor, social-democrații ruși își propun ca sarcină a lor politică imediată răsturnarea *monarhiei* și înlocuirea ei cu o *republică* bazată pe o constituție democratică...

*Scris nu mai strîin de 8 (21)
ianuarie 1902*

12—13 — trebuie să obțină *astfel de* (?) instituții *juridice* care *există* (?) în țările înaintate.

[Trebuie numite mai direct. Nu este popular.]

Pagina 13 — a muncii salariate? — a muncitorilor, a luptei clasei muncitoare împotriva clasei capitaliștilor, pentru completa sa eliberare.

Pagina 13. Absolutismul este incompatibil cu aceste instituții juridice (cu libertatea politică??).

Pagina 14. — Întrucît *absolutismul* este incompatibil — răsturnarea *monarhiei* ((neconcordanță)).

Проект програми
Російської Соц. Дем. Руху в Росії. 1)

[A]

1) Все ширше поширення набуває прог.
владом в Росії, все ширше «визнає» соціальну
суть прог. промислов. С. Росії. Інтенсивні зусилля
внесуть у прог. владу.

2) Найважливіше завданням владу є
забезпечити за умов, що мають місце прог. влад.
суть владу в Росії, прог. владу. Рос.
класової війни середньої прог. владу (за-
вжди і фінансово, організаційно і матеріально, організу-
вати догори і вниз середньої соціальної органі-
заційної владу в Росії організувати за
забезпечення всієї Росії Росії в Росії.
інтенсивні зусилля владу, так як це єдиний
способ владу. Менше організувати

1) Організація С. в Росії

Prima pagină a manuscrisului lui V. I. Lenin
„Proiect de program al Partidului muncitoresc social-democrat
din Rusia“. — 1902

Micșorât

PROIECT DE PROGRAM
AL
PARTIDULUI MUNCITORESC SOCIAL-DEMOCRAT
DIN RUSIA *

[A]

I. Producția de mărfuri se dezvoltă tot mai rapid în Rusia și dominația modului de producție capitalist devine tot mai deplină.

II. Perfecționarea neîncetată a tehnicii face ca mica producție să fie în măsură din ce în ce mai mare înlăturată de marea producție. Cea mai mare parte a mijloacelor de producție (pământurile și fabricile, uneltele și mașinile, căile ferate și celelalte mijloace de comunicație) se concentrează în mâinile unui număr relativ neînsemnat de capitaliști și de mari proprietari funciari, ca proprietate privată a lor. Micii producători independenți (țărani, meșteșugarii, meseriașii) se ruinează din ce în ce mai mult, pierzând mijloacele de producție și transformându-se astfel în proletari, sau devenind slugi și tributari ai capitalului. Un număr tot mai mare de oameni ai muncii sînt nevoiți să recurgă la vînzarea forței lor de muncă, să devină muncitori salariați, care se află într-o stare de dependență față de proprietari, creîndu-le bogățiile prin munca lor.

III. Cu cît tehnica progresează mai mult, cu atît creșterea cererii de forță de muncă rămîne mai mult în urmă față de creșterea ofertei ei, cu atît capitaliștii capătă mai multe posibilități de a ridica nivelul de exploatare a muncitorilor. Nesiguranța zilei de mîine și șomajul, jugul exploatării și înjosirile de tot felul sînt hărăzite unor părți tot mai largi ale populației muncitoare.

* Partea principală a acestui proiect reprezintă proiectul propus de unul dintre membrii redacției, Frei (și a fost întocmit de el pe baza proiectului inițial al lui G. V. Plehanov). Partea practică însă (de la pasajul indicat mai jos și pînă la sfîrșit) este propusă de întreaga comisie, adică de cei cinci membri ai redacției.

IV. Acest proces este agravat și mai mult de crizele industriale pe care le provoacă în mod inevitabil contradicțiile fundamentale ale capitalismului. Sărăcia și mizeria maselor se îmbină cu irosirea avuției sociale ca urmare a neputinței de a găsi un debușeu pentru mărfurile produse.

V. Așadar, gigantica dezvoltare a forțelor de producție ale muncii sociale și care capătă un caracter social din ce în ce mai accentuat este însoțită de faptul că toate principalele avantaje obținute de pe urma acestei dezvoltări sînt monopolizate de către o infimă minoritate a populației. Paralel cu creșterea avuției sociale crește inegalitatea socială, se adîncește și se lărgeste prăpastia dintre clasa proprietarilor (burghezia) și clasa proletariatului.

[B]

VI. Dar, pe măsură ce toate aceste contradicții inevitabile ale capitalismului cresc și se dezvoltă, numărul și coeziunea, nemulțumirea și revolta proletarilor cresc, lupta clasei muncitoare împotriva clasei capitaliștilor se ascute și crește năzuința de a se elibera de sub jugul de nesuportat al capitalismului.

VII. Eliberarea clasei muncitoare poate fi numai opera clasei muncitoare însăși. Toate celelalte clase ale societății contemporane sînt pentru menținerea bazelor orînduirii economice existente. Pentru eliberarea efectivă a clasei muncitoare este nevoie de o revoluție socială pregătită de întreaga dezvoltare a capitalismului, adică de desființarea proprietății private asupra mijloacelor de producție, de trecerea lor în proprietate socială și de înlocuirea producției capitaliste de mărfuri prin organizarea socialistă a producției pe seama întregii societăți, pentru a asigura o bunăstare deplină și o dezvoltare liberă multifaterală a tuturor membrilor ei.

VIII. Această revoluție a proletariatului va desființa cu desăvîrșire împărțirea societății în clase, prin urmare și orice inegalitate socială și politică care decurge din această împărțire.

IX. Pentru a înfăptui această revoluție socială, proletariatul trebuie să cucerească puterea politică, care îl va face stăpîn pe situație și-i va permite să înlătore toate pied-

cile pe care le întâmpină în calea spre mărețul său scop. În acest sens, dictatura proletariatului constituie condiția politică necesară a revoluției sociale.

X. Social-democrația rusă își propune ca sarcină să dezvăluie în fața muncitorilor contradicția de neîmpăcat dintre interesele lor și interesele capitaliștilor — să lămuirească proletariatului însemnătatea istorică, caracterul și condițiile revoluției sociale pe care va trebui s-o înfăptuiască —, să organizeze un partid de clasă revoluționar, în stare să conducă toate manifestările luptei proletariatului.

XI. Dar dezvoltarea schimbului internațional și a producției pentru piața mondială a creat o legătură atât de strânsă între toate popoarele lumii civilizate, încât mișcarea muncitorească contemporană trebuia să devină și a și devenit de mult o mișcare internațională. Social-democrația rusă se consideră unul dintre detașamentele armatei mondiale a proletariatului, o parte a social-democrației internaționale.

XII. Scopurile imediate ale social-democrației ruse diferă însă considerabil datorită faptului că numeroasele rămășițe existente la noi ale orînduirii sociale precapitaliste, iobăgiste, frînează în foarte mare măsură dezvoltarea forțelor de producție, fac imposibilă dezvoltarea deplină și multilaterală a luptei de clasă a proletariatului, fac să scadă nivelul de trai al populației muncitoare, atrage după sine forme asiatic-barbare de stingere treptată a multor milioane de țărani, țin întregul popor în ignoranță, lipsă de drepturi și oprimare.

XIII. Cea mai importantă dintre aceste rămășițe ale orînduirii iobăgiste, cel mai puternic bastion al întregii acestei barbarii este absolutismul țarist. El este cel mai înverșunat și mai primejdios dușman al mișcării de eliberare a proletariatului și al dezvoltării culturale a întregului popor.

[C]

De aceea *, Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia își propune ca sarcină politică imediată răsturnarea

* Începînd de aici, textul este adoptat de către întreaga comisie.

absolutismului țarist și înlocuirea lui printr-o *republică* bazată pe o constituție democratică, care să asigure:

1) puterea absolută a poporului, adică concentrarea întregii puteri supreme de stat în mâinile unei adunări legislative alcătuite din reprezentanți ai poporului;

2) drept de vot universal, egal și direct, atât în alegerile pentru adunarea legislativă cât și pentru toate organele locale de autoadministrare, acordat tuturor cetățenilor care au împlinit 21 de ani; vot secret în toate alegerile; dreptul pentru fiecare alegător de a fi ales în toate adunările reprezentative; remunerarea reprezentanților poporului;

3) inviolabilitatea persoanei și a domiciliului cetățenilor;

4) libertatea neîngrădită a conștiinței, a cuvântului, a presei, a întrunirilor, a grevelor și asociațiilor;

5) libertatea deplasărilor și a îndeletnicirilor;

6) desființarea stărilor și deplina egalitate în drepturi a tuturor cetățenilor, indiferent de sex, religie și rasă;

7) recunoașterea dreptului la autodeterminare tuturor națiunilor statului;

8) dreptul oricărui cetățean de a da în judecată pe orice funcționar fără reclamație pe cale ierarhică;

9) înlocuirea armatei permanente prin înarmarea generală a poporului;

10) separarea bisericii de stat și a școlii de biserică;

11) învățământ general gratuit și obligatoriu pînă la 16 ani; asigurarea copiilor săraci cu hrană, îmbrăcăminte și material didactic pe socoteala statului.

[D]

În interesul protecției clasei muncitoare și al ridicării capacității ei de luptă *, Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia cere:

1) să se limiteze ziua de muncă la 8 ore pentru toți muncitorii salariați;

2) să se stabilească prin lege repausul săptămînal, de cel puțin 36 de ore fără întrerupere, pentru muncitorii

* Propunerea lui Frei: începutul acestui paragraf să se schimbe după cum urmează:
„Pentru a feri clasa muncitoare de degenerare fizică și morală, precum și pentru a face să crească capacitatea sa de luptă în vederea eliberării sale...”.

salariați, indiferent de sex, din toate ramurile economiei naționale;

3) să se interzică complet muncile suplimentare;

4) să se interzică munca de noapte (de la ora 9 seara pînă la ora 5 dimineața) în toate ramurile economiei naționale, cu excepția acelor unde, din considerente tehnice, este absolut necesară;

5) să se interzică patronilor de a folosi munca salariaată a copiilor sub vîrsta de 15 ani;

6) să se interzică munca femeilor în ramurile unde ea este deosebit de dăunătoare pentru organismul femeii;

7) să se stabilească prin lege răspunderea civilă a patronilor pentru pierderea totală sau parțială de către muncitori a capacității de muncă, pierdere survenită de pe urma accidentelor sau din cauza condițiilor dăunătoare de muncă; muncitorul să fie scutit de obligația de a dovedi că pierderea menționată a avut loc din vina patronului;

8) să se interzică plata salariului în produse*;

9) să se acorde pensii de stat muncitorilor bătrîni, care și-au pierdut capacitatea de muncă;

10) să se mărească numărul inspectorilor de fabrici; să se numească inspectoare în ramurile în care predomină munca femeilor; să se instituie un control asupra aplicării legilor cu privire la reglementarea muncii în fabrici prin intermediul reprezentanților aleși de muncitori și salariați de stat, precum și un control exercitat de delegații muncitorilor asupra stabilirii tarifelor și rebutării mărfurilor;

11) să se instituie un control al organelor de administrație locală cu participarea unor delegați din partea muncitorilor asupra stării sanitare a locuințelor rezervate de către patroni muncitorilor, precum și asupra regulamentului interior al acestor locuințe și asupra condițiilor de închiriere, în scopul apărării muncitorilor salariați împotriva amestecului patronilor în viața și activitatea lor ca persoane particulare și ca cetățeni;

12) să se instituie un control sanitar multilateral și organizat în mod just asupra condițiilor de muncă în toate întreprinderile care folosesc muncă salariaată;

* Propunerea lui Frei: să se treacă aici (chiar la acest punct): „să se stabilească prin lege termene săptămînale de plată la toate contractele de angajare a muncitorilor”.

13) să se extindă controlul inspecției de fabrică asupra producției meseriașilor, a industriei casnice și meșteșugărești, precum și asupra întreprinderilor de stat;

14) să se stabilească răspunderea penală pentru încălcarea legilor cu privire la protecția muncii;

15) să se interzică patronilor să facă rețineri din salariu, indiferent sub ce pretext și cu ce titlu le-ar face (amenzi, rebuturi etc.);

16) să se instituie în toate ramurile economiei naționale tribunale de muncă alcătuite din reprezentanți ai muncitorilor și ai patronilor în număr egal.

[E]

În afară de aceasta, în scopul democratizării administrației de stat a Rusiei, Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia cere: desființarea tuturor impozitelor indirecte și instituirea unui impozit progresiv pe venit.

În scopul înlăturării rămășițelor vechii orînduiri iobăgiste, el va lupta pentru a obține *:

1) anularea ratelor de răscumpărare și a sumelor datorate cu titlu de dijmă, precum și a oricăror prestații care cad în momentul de față în sarcina țăranimii ca stare socială obligată să plătească biruri;

2) desființarea răspunderii solidare și a tuturor legilor care îngădesc dreptul țăranului de a dispune de pământul său;

3) să se restituie poporului sumele de bani care i-au fost luate drept rate de răscumpărare sau cu titlu de dijmă; confiscarea, în acest scop, a averilor mănăstirești și a pământurilor domeniiale și fixarea unui impozit special asupra pământurilor marilor latifundiari-nobili, beneficiari ai împrumuturilor de răscumpărare; transformarea sumelor obținute pe această cale într-un fond popular special destinat nevoilor culturale și de binefacere ale obștilor sătești;

* Propunerea lui Frei:

Să se introducă aici cuvintele: „și în interesul liberei dezvoltări a luptei de clasă la sate“,

astfel încît întregul paragraf ar suna:

„În scopul înlăturării rămășițelor vechii orînduiri iobăgiste și în interesul liberei dezvoltări a luptei de clasă la sate, Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia va lupta pentru a obține:“.

4) instituirea unor comitete țărănești:

a) pentru a restitui obștilor sătești (prin expropriere sau — în cazul când pământurile au trecut din mână în mână — prin răscumpărare etc.) pământurile rășluite din pământurile țăranilor cu prilejul desființării iobăgiei și care servesc moșierilor drept mijloc de înrobire a țăranilor;

b) pentru înlăturarea rămășițelor orînduirii iobăgiste, care mai există încă în Ural, în Altai, în ținutul de vest și în alte regiuni ale statului;

5) investirea judecătorilor cu dreptul de a reduce arenzile exagerat de mari și de a declara nule tranzacțiile cu caracter înrobitor.

[F]

Tinzînd să-și atingă țelurile politice și economice imediate *, Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia sprijină orice mișcare opoziționistă și revoluționară îndreptată împotriva orînduirii sociale și politice existente în Rusia, respingînd cu hotărîre toate proiectele de reformă în care orice extindere a tutelei polițiste asupra maselor de oameni ai muncii este prezentată drept un pas spre rezolvarea problemei sociale **.

În ceea ce-l privește, Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia este ferm convins că înfăptuirea deplină, consecventă și temeinică a transformărilor politice și sociale arătate poate fi obținută numai pe calea răsturnării absolutismului și a convocării unei Adunări constituante alese în mod liber de întregul popor.

Scris între 25 ianuarie

și 18 februarie (7 februarie și 3 martie) 1902

* Propunerea lui Frei: să se schimbe începutul paragrafului în felul următor:
„Luptînd pentru cerințele arătate, Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia” etc.

** Propunerea lui Frei: să se schimbe sfîrșitul acestui paragraf în felul următor:
„...proiectele legate de orice fel de extindere sau întărire a tutelei polițiste-birocratice asupra maselor celor ce muncesc”.

TREI AMENDAMENTE LA PROIECTUL DE PROGRAM

Trei amendamente

Nr. 1. În paragraful (A) II, în locul cuvintelor: „Perfecționarea neîncetată a tehnicii face ca mica producție să fie în măsură din ce în ce mai mare înlăturată de marea producție“,

să se pună următoarea propoziție:

„Perfecționarea tehnicii progresează neconținut, marea producție ia o amploare tot mai mare, iar mica producție este înlăturată sau decade tot mai mult“.

Nr. 2. În paragraful (B) VII, după cuvintele: „Toate celelalte clase ale societății contemporane sînt pentru menținerea bazelor orînduirii economice existente“,

să se introducă cuvintele:

„iar micul producător, care pierde sub jugul capitalismului, devine cu adevărat revoluționar numai în măsura în care devine conștient de situația lui fără ieșire și trece pe pozițiile proletariatului“,

iar mai departe să se înceapă un nou paragraf.

Nr. 3. În paragraful (B) XII, în locul cuvintelor: „atrage după sine forme asiatice-barbare de stingere treptată a multor milioane de țărani“,

să se pună cuvintele:

„atrage după sine forme asiatice-barbare de exploatare și de chinuitoare stingere treptată a multor milioane de țărani“.

OBSERVAȚII LA AL DOILEA PROIECT DE PROGRAM AL LUI PLEHANOV

Observații la proiectul de program

După mine, lipsa principală și cea mai generală a acestui proiect, lipsă care-l face inacceptabil, este *întreg tipul* programului, și anume: acesta nu este programul unui partid care luptă în mod practic, ci un *Prinzipienerklärung* *; acesta este mai curînd (îndeosebi în capitolul principal, consacrat caracterizării capitalismului) un program *pentru cei care învață*, și încă pentru cei de la un curs elementar, în care se vorbește despre capitalism în general, și nici măcar nu despre capitalismul rus. Această lipsă fundamentală atrage, de asemenea, după sine o mulțime de repetări, făcînd ca *programul* să alunece spre un *comentariu*. Voi căuta să dovedesc acest lucru analizîndu-l punct cu punct, iar apoi voi trage o concluzie generală.

„Dezvoltarea schimbului internațional“ etc. pînă la cuvintele: „a devenit de mult internațională“ (§ I — pentru a fi mai lesne de citat, voi numi paragraf fiecare alineat, numerotînd în ordine).

În ceea ce privește fondul, nu se poate obiecta nimic. Numai cuvintele „măreata mișcare de eliberare a timpului nostru“ sînt de prisos, deoarece despre caracterul eliberator al mișcării muncitorești se vorbește pe larg și concret mai jos.

Apoi, după părerea mea, acest alineat nu-și are locul aici. Programul Partidului social-democrat rus trebuia să înceapă cu caracterizarea (și acuzarea) capitalismului rus și abia după aceea să sublinieze caracterul internațional al mișcării,

* — declarație, enunțare de principii. — *Nota irad.*

care prin forma sa — ca să folosim cuvintele „Manifestului Comunist” — la început este în mod necesar națională⁹⁷.

§ II. „Ca și social-democrații din toate celelalte țări, social-democrații ruși se situează pe o platformă internațională. Ei consideră partidul lor drept unul dintre detașamentele armatei mondiale a proletariatului, o parte a social-democrației internaționale”.

Cuvintele subliniate de mine sînt de prisos, căci ele nu adaugă absolut nimic la ceea ce s-a spus înainte și după aceasta. Aceste cuvinte de prisos nu fac decît să slăbească ideea exprimată absolut suficient și sugestiv prin cuvintele „detașament” și „o parte”.

§ III. „Ei urmăresc același scop final ca și social-democrații din toate celelalte țări”.

Și aceste cuvinte sînt de prisos, fiind repetate mai jos de încă două ori în § XIII („scopul final al tuturor eforturilor social-democrației internaționale” etc.) și § XVII („unitatea scopului final comun”). „Detașamentul” unei armate este detașament tocmai pentru că urmărește același scop.

§ IV. „Acest scop final comun social-democrațiilor din toate țările” (din nou o repetare inutilă) „este determinat de caracterul și de mersul dezvoltării societății burgheze”.

Iar cuvinte de prisos, căci mai departe se arată tocmai în ce fel caracterul și mersul dezvoltării societății burgheze „determină” acest scop final. Acest paragraf este un fel de titlu, de denumire a capitolului. Dar titlurile, care în manuale sau articole sînt necesare, sînt absolut inutile într-un program. Alles, was im Programm überflüssig, schwächt es* (Engels în observațiile la proiectul programului de la Erfurt)⁹⁸.

§§ V și VI (precum și începutul celui de-al VII-lea) determină, în afară de observațiile formale, o obiecție generală și fundamentală, îndreptată împotriva întregului tip de program trasat de proiect.

Voi expune mai întîi această obiecție generală (ceea ce va necesita uneori apărarea contraproiectului), iar apoi voi trece la observații formale.

* — Într-un program, tot ceea ce este de prisos îl face mai slab. — *Nota trad.*

Записки на прва
программа.

Самият обичай и основната задача на
кактова: да се даде една програма, в
своята всичка програма, имено: да
на програмата програмски бъде дадена
и Резултатите, да се даде програмата
двукратно (особено в някои случаи)
да се, по-специално да се даде конд-
ционна) и програмата първо да се, по
второ да се) и да се даде да се, а се
не о програмата да се даде. Да се даде на
да се даде да се даде да се даде;
по-специално да се даде на кактова:
По-специално да се даде да се даде
да се даде и да се даде да се даде.
и) Да се даде да се даде и) да се даде:

Prima pagină a manuscrisului lui V. I. Lenin
cu observațiile la al doilea proiect de program
al lui Pičanov. — 1902.

§ V formulează *definiția* capitalismului „dezvoltat“ în general; § VI vorbește despre „extinderea“ relațiilor de producție capitaliste pe măsura progresului tehnicii și a creșterii marilor întreprinderi în dauna celor mici (sau pe seama celor mici), adică pe măsura înlăturării micii producții de către marea producție.

Acest mod de expunere este nelogic și nejust.

Este nejust pentru că proletariatul care luptă învață ce este capitalismul nu din definiții (cum se învață din manuale), ci făcând în practică cunoștință cu *contradicțiile* capitalismului, cu *dezvoltarea* societății și urmările ei. Și această dezvoltare, noi trebuie *s-o definim* în programul nostru, să spunem — cât se poate mai concis și mai limpede — *cum se petrec lucrurile*. Iar orice explicații în această privință: de ce se petrec tocmai așa, și nu altfel, orice amănunte cu privire la formele de manifestare a principalelor tendințe, trebuie să le lăsăm să fie discutate în comentarii. Ce este capitalismul, aceasta va rezulta de la sine din caracterizarea făcută de noi cu privire la felul cum stau (resp. * se petrec) lucrurile.

Este nelogic pentru că procesul înlăturării micii producții de către marea producție (§ VI) și procesul diferențierii societății în proprietari și proletari (§ V) constituie *unul și același proces*. Iar acest lucru nu reiese din formularea dată în proiect. Din proiect reiese: *Prima teză*. Capitalismul dezvoltat constă în faptul că mica producție de sine stătătoare este, în cea mai mare parte, înlăturată de marea producție cu muncitori salariați. *A doua teză*. Dogația capitalismului se extinde pe măsură ce mica producție este înlăturată de marea producție. . .

Cred că, din motivul arătat, aceste două paragrafe ar trebui contopite într-unul singur, iar procesul să fie exprimat în felul următor: dezvoltarea tehnicii — înlăturarea micii producții de către marea producție — concentrarea mijloacelor de producție în mâinile capitaliștilor și proprietarilor funciari — ruina micilor producători independenți: transformarea lor în proletari sau în persoane dependente de capital.

* — respective — sau. — *Nota trad.*

Împotriva unei astfel de formulări (în contraproiect s-a încercat să se dea o altfel de formulare) se obiectează:

(1) Ea înfățișează lucrurile în așa fel ca și cum ruinarea țărănimii ruse (resp. formarea marii proprietăți funciare în Rusia etc.) ar depinde *numai* de dezvoltarea capitalismului.

Eu socot că această obiecție este inconsistentă. La locul respectiv (și anume la sfârșitul programului) se spune că se poate de limpede că la noi există o sumedenie de rămășițe ale iobăgiei și că aceste rămășițe „barbarizează“ procesul de dezvoltare. Dar, din moment ce noi considerăm că procesul de dezvoltare a capitalismului este procesul *fundamental* în evoluția economică-socială a Rusiei, trebuie să caracterizăm chiar de la început *acest* proces, precum și contradicțiile și urmările *lui*. Numai în felul acesta putem să exprimăm în mod pregnant ideea noastră că procesul de dezvoltare a capitalismului, procesul înlăturării micii producții, al concentrării proprietății etc. se desfășoară și se va desfășura *in pofida* tuturor rămășițelor iobăgiei și *prin* toate aceste rămășițe.

(2) Se spune că teza „mica producție este tot mai mult înlăturată de marea producție“ „este prea categorică“, „șablon“ etc.

De aceea trebuie să explic ce considerente mă fac să socot această formulare *nu mai puțin justă și mult mai indicată* decât formularea dată în proiectul examinat: „creșterea importanței economice a marilor întreprinderi, scăderea numărului relativ al micilor întreprinderi, descreșterea rolului lor în viața social-economică a țării“.

Din punct de vedere pur teoretic, ambele formulări sînt *absolut echivalente*, și orice încercare de a construi o *deosebire în fond* între ele este absolut arbitrară *. „Creșterea importanței marilor întreprinderi și descreșterea rolului micilor întreprinderi“ este tocmai o *înlăturare*. În nimic altceva nu poate să conștie înlăturarea. Și caracterul complex, confuz al problemei înlăturării micii producții de către marea producție *nu* depinde *nicidecum de faptul* că cineva

* Celui care nu este de acord cu aceasta i-am propune să citeze sau măcar să inventeze un singur exemplu *de asemenea* creștere a importanței economice a marilor întreprinderi și de descreștere a rolului micilor întreprinderi care *să nu fie* un proces evident pentru oricine de *înlăturare* a celor din urmă de către cele dintîi.

a putut (fiind de bună credință) să nu înțeleagă că înlăturare înseamnă „creșterea importanței întreprinderilor mari și descreșterea rolului întreprinderilor mici“, ci depinde în întregime și exclusiv de faptul că este greu să se ajungă la un acord în privința *alegerii indicilor și criteriilor* de înlăturare, resp. de creștere a importanței, resp. de descreștere a rolului.

În forma cea mai generală, procesul de dezvoltare a capitalismului, sub acest raport, poate fi exprimat astfel:

Perioada inițială.

Întreaga producție = 100.

Marea producție = a . Mica producție = $100 - a$.

Perioada următoare.

Întreaga producție = 200.

Marea producție = $2a + b$. Mica producție = $200 - 2a - b$.

Se poate garanta fără nici o teamă că orice fel de date cu privire la corelația dintre marea și mica producție se vor încadra în această schemă. Și nici un om care dorește să înțeleagă acest proces nu se poate îndoii că aceasta este tocmai *înlăturarea*. În ceea ce privește volumul său, $200 - 2a - b$ va fi mai mare decât $100 - a$ (înlăturare relativă) sau mai mic (înlăturare absolută), — în orice caz este *înlăturare*. Acest lucru poate „să nu-l înțeleagă“ numai un „critic“ care nu vrea să înțeleagă, dar cu astfel de oameni nu o scoți la capăt. De altfel, și în comentarii vor fi luate măsuri directe împotriva lor.

Toată dificultatea problemei nu constă de fel în a înțelege că modificarea indicată este „înlăturare“, ci cum anume să fie stabilite aceste mărimi: 100, a etc. Iar aceasta este o problemă concretă, o problemă de fapt, și nu ne apropiem nici cu o iotă de rezolvarea acestei probleme dacă cuvintele sînt dispuse astfel: „creșterea importanței și descreșterea rolului“.

De pildă, întreaga statistică industrială europeană determină, în marea majoritate a cazurilor, această „importanță“ și acest „rol“ prin numărul muncitorilor (iar statistica agrară prin suprafața de pământ). Și nimeni încă n-a încercat să pună la îndoială că micșorarea procentului muncitorilor (resp. a pămînturilor) este tocmai *înlăturare*. Dar toată greutatea constă în faptul că foarte adeseori asemenea criterii

cum este numărul muncitorilor (resp. suprafața de pământ) *nu sînt suficiente*. *Înlăturarea* micilor întreprinderi este posibilă și paralel cu *creșterea* procentului muncitorilor (pămînturilor) lor dacă, de pildă, acești muncitori prelucrează material *străin*, dacă acest pământ este lucrat cu vite mai slabe, cu muncitori mai prost întreținuți, dacă se lucrează mai prost, dacă solul este îngrășat mai prost etc. etc. Toată lumea știe că argumentele „critice“ împotriva „dogmei lui Marx“ abundă tocmai în „nedumeriri“ de acest fel, *dar aceste „nelămuriri“ nu sînt cituși de puțin elucidate* prin înlocuirea expresiei „înlăturare“ cu expresia „creșterea importanței și descreșterea rolului“, căci „în general se obișnuiește“ să se exprime „importanța“ și „rolul“ prin numărul muncitorilor și prin suprafața de pământ pur și simplu.

Nimeni nu se îndoiește că tocmai *înlăturarea* micii producții de către marea producție constă (în domeniul agriculturii) din procese cum sînt descompunerea țărănimii, dezvoltarea utilizării mașinilor mai ales la marii proprietari, îmbunătățirea efectivului de vite de muncă la marii proprietari și înrăutățirea lui la micii proprietari (înlocuirea cailor cu vaci etc.), „pretențiile“ crescînde ale salariatului în marile întreprinderi și prelungirea zilei de muncă, resp. micșorarea consumului de către micul țaran, îmbunătățirea îngrijirii solului marilor proprietari și îngrășarea lui, precum și înrăutățirea îngrijirii solului micilor proprietari, depășirea celor din urmă de către cei dinții în materie de credite, asociații etc. etc. Nu este de loc greu de demonstrat (de altfel nici nu este nevoie de demonstrat) că toate aceste procese înseamnă „înlăturare“, — greu de demonstrat este că *tocmai* acestor procese trebuie să li se acorde atenție, că aceste procese *au loc* într-adevăr. Cuvintele „creșterea importanței și descreșterea rolului“ nu ușurează cituși de puțin această dificultate, ea poate fi ușurată *numai* cu ajutorul comentariilor, *numai* prezentîndu-se exemple de felul cum oamenii *nu știu să definească* (nu vor să definească) adevărata expresie a procesului de înlăturare (= creșterea importanței și descreșterea rolului).

Este o pură iluzie să-ți închipui că cuvintele „creșterea importanței și descreșterea rolului“ ar fi mai profunde, mai consistente, mai largi decît cuvîntul „înlăturare“,

cuvînt „îngust“ și „șablon“. Aceste cuvinte nu exprimă cîtusi de puțin o înțelegere mai profundă a procesului, — ele nu fac decît să exprime acest proces în mod *mai nebulos, mai vag*. Dacă mă pronunț cu atîta energie împotriva acestor cuvinte este nu pentru că ele ar fi greșite din punct de vedere teoretic, ci tocmai pentru că ele dau un aspect de profunzime unei *simple nebulozități*.

Un om care „a învățat la seminar“ și care știe că înlăturarea înseamnă micșorarea procentului (și nu neapărat o micșorare absolută) va vedea în această nebulozitate dorința de a ascunde goliciunea „dogmei lui Marx“ * compromise de critici. Un om care nu a învățat la seminar se va mulțumi numai să ofteze gîndindu-se cît de inaccesibilă este „înțelepciunea fără margini“ — pe cînd cuvîntul „înlăturare“ sugerează fiecărui muncitor și țăran zeci și sute de exemple cunoscute lui. Nu va fi nici o nenorocire chiar dacă el nu va înțelege nici pe departe dintr-o dată această expresie în toată lărgimea ei: selbst wenn einmal ein Fremdwort oder ein nicht auf den ersten Blick in seiner ganzen Tragweite zu erfassender Satz vorkommt, schadet das nichts. Der mündliche Vortrag in den Versammlungen, die schriftliche Erklärung in der Presse tut da alles Nötige, und der kurze, prägnante Satz befestigt sich dann, einmal verstanden, im Gedächtniss, wird Schlagwort, und das passiert der breiteren Auseinandersetzung nie **. (Engels în critica proiectului de la Erfurt) ⁹⁹.

Nici din punct de vedere al stilului nu este de dorit ca cuvintele „creșterea importanței și descreșterea rolului“ să fie puse în locul cuvîntului înlăturare. Acesta nu este limbajul unui partid revoluționar, ci limbajul ziarului „Ruskie Vedomosti“. Nu este un termen indicat pentru propaganda socialistă, ci un termen indicat pentru o culegere

* O astfel de *interpretare* a nebulozității este cu atît mai inevitabilă, cu cît este mai larg cunoscută, de pildă, formularea precisă a programului de la Erfurt: „...geht die Verdrängung der zersplitterten Kleinbetriebe durch kolossale Grossbetriebe...“ („...are loc înlăturarea micilor întreprinderi fărîmițate de către întreprinderile gigantice...“ — *Nota trad.*).

** — chiar dacă se întilnește un cuvînt străin sau o frază complet neînțeleasă la prima vedere, nu este o nenorocire. Din expunerile verbale la adunări, din explicațiile date în scris în presă se va înțelege tot ce trebuie, și atunci o frază concisă, expresivă, o dată înțeleasă, se va fixa în memorie, va deveni lozincă, ceea ce nu se întimplă niciodată cu o expunere amplă. — *Nota trad.*

statistică. Aceste cuvinte parcă ar fi dinadins alese pentru a produce cititorului impresia că procesul caracterizat nu este un proces violent, că nu este un proces care se termină cu ceva precis, că este un proces nedureros. Dar, în măsura în care în realitate lucrurile stau tocmai invers, în această măsură cuvintele respective sînt de-a dreptul greșite. Noi nu putem și nu trebuie să alegem formulările *cele mai abstracte*, căci nu scriem un articol împotriva criticilor, ci programul unui partid de luptă, program care se adresează maselor de meșteșugari și țărani. Cînd ne adresăm lor, trebuie să spunem klipp und klar* că capitalul „îi transformă în slugi și tributari“, îi „ruinează“, îi „înlătură“, împingîndu-i în rîndurile proletariatului. Numai o formulare de acest fel va constitui o reflectare justă a faptului pe care orice meșteșugar și țăran îl cunoaște din mii de exemple. Și numai o astfel de formulare va duce în mod *inevitabil* la concluzia: unica salvare pentru voi este aderarea la partidul proletariatului.

Trecînd la observații formale cu privire la §§ V și VI, voi releva următoarele:

În § V se vorbește despre societatea burgheză „într-o formă dezvoltată“ și, în același timp, se spune că în această societate se menține și „pătura meseriașilor“, și „mica țărănime“. Este o inexactitate. Dacă e să înțelegem cuvintele „formă dezvoltată“ în sensul strict teoretic, într-o astfel de societate nu vor exista nici meseriași, nici țărani cu gospodărie mică. Și chiar dacă am da acestor cuvinte înțelesul curent: țările *cele mai* dezvoltate, — și atunci se va vedea că, de pildă, în Anglia „mica țărănime“, ca pătură socială deosebită, în fond aproape nu mai există.

„Dominația producției de mărfuri pe baza relațiilor de producție capitaliste“. Este cam stîngaci. Desigur că o producție de mărfuri *pe deplin* dezvoltată este posibilă numai în societatea capitalistă, dar „producția de mărfuri“ în general, și din punct de vedere logic, și din punct de vedere istoric, este prius** în raport cu capitalismul.

Termenul „relații de producție capitaliste“ nu este folosit în mod consecvent în proiect. Uneori este înlocuit cu

* — clar și răspicat. — *Nota trad.*

** — premergătoare, primară. — *Nota trad.*

termenul „modul de producție capitalist“ (§ XI). După mine, pentru a diminua greutatea de înțelegere a programului, ar trebui menținut un singur termen, și anume cel de-al doilea, căci primul este mai teoretic și, dacă nu i se adaugă cuvintele „sistemul“ etc. (relațiilor), nu indică nimic definitiv și întreg.

„Perioada feudală-meșteșugărească . . .“ Aici ai zice că dinadins a fost aleasă o expresie care este cel mai puțin potrivită pentru Rusia, căci valabilitatea termenului „feudalism“ în ceea ce privește evul mediu la noi este contestată. Or, *în esență*, caracterizarea societății burgheze „dezvoltate“ este făcută tocmai în așa fel încît să fie valabilă și pentru Rusia („se mențin“ micii producători de sine stătători și mica țără-nime, își vînd „periodic sau permanent forța de muncă“ etc.). Așadar, chiar prin felul cum este formulat, proiectul dezmente părerea că nu se poate face o caracterizare a dezvoltării capitalismului avînd în vedere direct și precis Rusia.

„Micii producători-meseriași care lucrează pe bază de comenzi . . .“ Comenzile consumatorilor sau comenzile negustorilor? Probabil că este vorba de primii. Dar tocmai în Rusia majoritatea micilor producători din industrie lucrează nu pe bază de comenzi, ci pentru piață.

„. . . Cea mai însemnată parte a obiectelor de consum“ . . . (de ce nu și a „mijloacelor de producție“?) . . . „se produce pentru schimbul *pe piața internă sau pe piața internațională* . . .“ Cuvintele subliniate reprezintă o repetare inutilă, căci creșterea schimbului internațional este indicată la § I.

„. . . Mijloacele de producție și de circulație“ a mărfurilor. Părerea mea este că cuvintele subliniate ar trebui scoase din program și trecute în comentarii, căci faptul că *mijloacele de circulație* se află în mîna capitaliștilor poate fi *dedus* din faptul că în societatea bazată pe producția de mărfuri mijloacele de producție aparțin acestora.

„. . . Din astfel de persoane care nu posedă nici un fel de mijloace de producție și de circulație *în afara forței lor de muncă* . . .“ Așa nu se poate spune.

Indicația cu privire la vînzarea „permanentă sau periodică — în decurs de un an întreg sau numai de cîteva luni“ — a forței de muncă este un amănunt inutil, care ar trebui trecut la comentarii.

(§ VI) „...Sporind importanța economică a marilor întreprinderi *industriale*“, — iar mai jos: descreșterea rolului micilor producători independenți în general. Oare întâmplător au fost omise marile întreprinderi *agricole*? sau intenția a fost să se spună că importanța economică a marilor întreprinderi crește *numai* în industrie, dar că rolul micilor întreprinderi descrește și în industrie, și în agricultură? Dacă am admite a doua ipoteză, ar fi *absolut inexact*. Și în agricultură crește „importanța economică a marilor întreprinderi“ (ar fi suficient să indicăm ca exemplu mașinile, — iar mai sus au fost citate și alte exemple). Se înțelege că aici procesul este *mult mai complex*, dar despre aceasta trebuie să se vorbească (și trebuie să se vorbească dându-se explicații concrete) în comentarii.

...Dependența „mai mult sau mai puțin deplină, mai mult sau mai puțin evidentă, mai mult sau mai puțin grea . . .“ — acestea sînt, după mine, cuvinte de prisos și care *slăbesc* sensul. Expresia din proiectul inițial: „slugi și tributari“ este mai puternică și mai pregnantă.

În § VII la început se face o repetare inutilă, amintindu-se încă o dată despre „transformarea micilor producători în proletari“, deși acest lucru a fost arătat în §§ V și VI.

În § VII se dă o explicație amplă faptului că creșterea cererii de forță de muncă rămîne în urma creșterii ofertei ei. Nu cred că în acest caz expunerea cîștigă de pe urma „amploarei“ explicației. Oricum, *procesul* nu poate fi *explicat* pe deplin (de pildă, este amintită folosirea crescîndă a muncii femeilor și a copiilor, dar nu este amintită creșterea intensității muncii etc.). Este mai just deci ca *toate* explicațiile (cu exemple concrete) să fie trecute în comentarii, iar în program să se formuleze numai *în ce* constă contradicțiile capitalismului, *care* sînt tendințele lui.

Se obiectează, că dacă s-ar spune: „cu cît tehnica progresează mai mult, cu atît creșterea cererii de forță de muncă rămîne mai mult în urmă față de creșterea ofertei ei“, lucrurile iau un aspect greșit; „creșterea ofertei“ nu depinde nici pe departe numai de „progresul tehnicii“. Dar această obiecție este inconsistentă, căci cuvintele „cu cît — cu atît“ nu sînt nicidecum echivalente cu „dat fiind că — ca urmare“. *Ce anume* provoacă „creșterea ofertei“ este expus în para-

graful anterior („ruinare“, „înlăturare“ etc.) și va fi explicat mai concret în comentarii.

„...Partea care revine clasei muncitoare din masa totală a avuției materiale create prin munca sa descrește în permanență...“ Aceste cuvinte se găsesc în alineatul în care este vorba despre creșterea gradului de exploatare (compară cu cele imediat anterioare cuvintelor citate). De aceea s-ar putea crede că prin „parte“ se înțelege raportul dintre v și $v + p$. Dar atunci este de prisos și nu corespunde cuvintelor „masa totală a avuției“.

Dacă însă masa totală = $c + v + p$, atunci, în primul rând, nu este tocmai potrivit să fie numită „parte“ $c + p$ (în raport cu v), căci prin „parte“ se înțelege ceea ce propriu-zis se împarte, adică obiectele de consum. Apoi, prin conținutul ei, această teză se referă la paragraful ulterior, în care este vorba despre creșterea avuției sociale ($c + v + p$) și a inegalității sociale. De aceea este mai bine să se renunțe la cuvintele citate, deoarece ele constituie o repetare inutilă.

În afară de aceasta, prin formularea lor, cuvintele respective presupun o societate *dezvoltată*, în care există *numai* muncitori salariați și capitaliști (căci și partea micilor producători scade); or, aceasta nu corespunde alineatului V, în care se spune că micii producători se mențin și în societatea „dezvoltată“.

§ VIII ar fi trebuit să fie plasat *după* §§ IX și X, căci acestea tratează despre crize, adică despre *una* dintre contradicțiile capitalismului, în vreme ce § VIII face bilanțul *tuturor* contradicțiilor capitalismului și *tuturor* tendințelor dezvoltării sale.

La cuvintele „creșterea productivității muncii“ ar trebui să se adauge: „a muncii sociale și care capătă un caracter social din ce în ce mai accentuat“. Proiectul se referă la procesul de socializare a muncii într-un loc nepotrivit (§ XI) și într-o formă prea restrânsă („procesul de perfecționare a tehnicii unește tot mai mult munca muncitorilor“). Socializarea muncii de către capitalism nu constă numai în „unirea muncii muncitorilor“.

Cuvintele „creșterea distanței dintre cei avuți și cei neavuți“ după cuvintele „creșterea inegalității sociale“ reprezintă o repetare inutilă. Iar referirea la „adîncirea prăpastiei“

dintre proletariat și burghezie ar fi trebuit adăugată neapărat pentru caracterizarea principalei consecințe sociale a tuturor contradicțiilor capitalismului, care au fost relevate, și pentru trecerea la lupta de clasă.

În legătură cu aceasta. Cu privire la caracterizarea consecințelor sociale ale capitalismului, trebuie spus că aici în special proiectul păcătuiește prin *caracterul său abstract*, limitându-se la o teză absolut insuficientă: „sporirea numărului greutăților în lupta pentru existență și a tuturor privațiunilor și suferințelor legate de ea“. Socot că este absolut necesar să se indice *mai precis* tocmai consecințele sociale care apasă deosebit de greu atât asupra clasei muncitoare cât și asupra micilor producători.

Împotriva felului cum aceste consecințe sînt formulate în contraproiect se obiectează că, de pildă, cuvintele „înjosirile de tot felul“ nu sînt juste. Eu cred că ele sînt juste, întrucît se referă la fenomene cum sînt *prostituția*, transformarea „intelectualilor“ în simpli năimiți, transformarea muncitorului într-un om care-și vinde nevasta și copiii, supunerea față de disciplina de fier a capitalului, folosirea forței economice în vederea asupririi politice, a presiunii asupra libertății de opinie etc. etc. De asemenea socot absolut necesar să se vorbească despre „sărăcia și mizeria maselor“ în capitalism. Eu nu propun să se vorbească despre creșterea absolută a sărăciei și mizeriei, dar împărțesc întru totul părerea lui Kautsky că „ein ausführliches s.-d Programm, welches nicht erkennen lässt, dass der Kapitalismus naturnotwendig Massenarmut und Massenelend erzeugt, das nicht als den Inhalt des Strebens der Sd-tie den Kampf gegen diese Armut und dieses Elend bezeichnet, verschweigt die entscheidende Seite unserer Bewegung und enthält also eine empfindliche Lücke“ * (împotriva proiectului austriac).

Tot atât de necesar este, după părerea mea, să se arate că „toate avantajele principale“ (prin urmare nu absolut

* — „un program social-democrat amănunțit din care nu reiese că capitalismul generează cu o necesitate firească sărăcia și mizeria maselor, care nu indică lupta împotriva acestei sărăcii și mizerii ca fiind conținutul acțiunii social-democrației, — un astfel de program trece sub tăcere ceea ce este cel mai hotărîtor în mișcarea noastră și suferă astfel de o lipsă esențială“. — *Nota trad.*

toate) „ale procesului de dezvoltare a forțelor de producție sînt monopolizate de către o infimă minoritate a populației“.

În §§ IX și X se vorbește despre crize. În ceea ce privește fondul, aici nu e nimic de obiectat, întrucît formularea este schimbată. Dar ca formă aceste paragrafe suferă din cauza repetărilor (iarăși „piața mondială“, iarăși „relații de producție capitaliste“). Ar fi mult mai bine dacă s-ar scoate cu totul din program încercarea de a *explica* crizele mărginindu-ne la *constatarea* inevitabilității lor, iar explicarea și dezvoltarea problemei s-ar rezerva pentru comentarii. Or, aici se vorbește, de pildă, și de criză și de „perioada de stagnare“, totuși oricum nu poate fi cuprins întregul ciclu al producției capitaliste, în ansamblul lui.

În legătură cu consecințele sociale ale crizelor sînt, de asemenea, unele repetări (este suficient să se vorbească despre „ascuțirea“ procesului etc.) și din nou aceste consecințe sînt arătate prea vag: crizele nu numai că îngreuiază situația micilor producători, nu numai că duc la înrăutățirea relativă și absolută a situației acestora, ci de-a dreptul îi ruinează și îi înlătură, împingîndu-i în rîndurile proletariatului.

Împotriva §§ XI și XII am de făcut o foarte importantă obiecție principală: ele prezintă *într-o formă absolut unilaterală și greșită* atitudinea proletariatului față de micii producători (căci „masa muncitoare și exploatată“ este formată tocmai din proletariat și micii producători). Ele contrazic direct tezele fundamentale ale „Manifestului Comunist“ și tezele Statutelor Internaționalei¹⁰⁰ și ale majorității programelor actuale ale social-democrației și deschid larg porțile pentru pătrunderea unor confuzii „critice“, narodniciste și a tot felul de confuzii mic-burgheze.

„... Crește nemulțumirea maselor muncitoare și exploatate“ — aceasta este adevărat, dar este absolut greșit să se identifice și să se contopească nemulțumirea proletariatului și nemulțumirea micului producător, așa cum s-a făcut aici. Nemulțumirea micului producător generează foarte adeseori (și trebuie în mod inevitabil să genereze în rîndurile acestora sau ale unei părți considerabile dintre ei) tendința *de a-și apăra existența de mic proprietar*, adică de a apăra bazele rînduieșilor actuale și chiar de a le împinge înapoi.

„... Se ascute lupta lor, și în primul rînd lupta reprezentantului lor înaintat — proletariatul...“ Se ascute, desigur, și lupta micului producător. Dar „lupta“ lui este *foarte adeseori* îndreptată *împotriva* proletariatului, deoarece interesele micului producător prin însăși situația acestuia, sînt în multe privințe *net opuse* intereselor proletariatului. Proletariatul *nu este nicidecum*, în general vorbind, „reprezentantul înaintat“ al micii burghezii. Și dacă aceasta totuși se întîmplă, se întîmplă numai atunci cînd micul producător își dă seama de inevitabilitatea pieirii sale, cînd el „*renunță*“ la punctul său de vedere și adoptă punctul de vedere al proletariatului“. Iar reprezentantul înaintat al micului producător *contemporan*, care nu a renunțat încă la „punctul său de vedere“, este de cele mai multe ori antisemitul și agrarianul, naționalistul și narodnicul, social-reformistul și „criticul marxismului“. Și tocmai acum, cînd „ascuțirea luptei“ micilor producători este însoțită de „ascuțirea luptei“ „Girondei socialiste“ împotriva „Muntelui“, lucrul cel mai puțin indicat este de a pune pe același plan toate aceste lupte care se ascut.

„... Social-democrația internațională se află în fruntea mișcării de eliberare a *maselor muncitoare și exploatare*...“ Nu este nicidecum așa. Ea se află *numai* în fruntea *clasei muncitoare*, numai a *mișcării muncitorești*, și dacă la această clasă aderă alte elemente, acestea sînt elemente, și nu clase. Și ele aderă pe deplin și în întregime *numai* atunci cînd „renunță la propriul lor punct de vedere“.

„... Ea organizează forțele de luptă ale *acestora*...“ Nici aceasta nu este adevărat. Nicăieri social-democrația nu organizează „forțele de luptă“ ale micilor producători. Ea organizează numai forțele de luptă ale *clasei muncitoare*. Formularea dată în proiect este cu atît mai puțin nimerită, *cu cît se referă mai puțin* la Rusia, cu cît este mai mult *îngrădită expunerea* (comp. § V) prin expresia societatea burgheză „*de z v o l t a t ă*“.

Summa summarum*. În proiect se vorbește în mod *categoric* despre spiritul revoluționar al micii burghezii (dacă ea „sprijină“ proletariatul nu înseamnă oare aceasta

* — Total general. — *Nota trad.*

că este revoluționară?) și nu se spune nici un cuvânt despre spiritul ei conservator (și chiar reacționar). Este absolut unilateral și nejust.

Noi putem (și sîntem datori) să vorbim în mod categoric despre spiritul *conservator* al micii burghezii. Iar despre *spiritul ei revoluționar* trebuie să vorbim *numai într-o formă condițională*. Numai o astfel de formulare va corespunde întru totul spiritului teoriei lui Marx. De pildă, „Manifestul Comunist“ declară în mod direct că, „dintre toate clasele care se contrapun în zilele noastre burgheziei, singur proletariatul este o clasă cu adevărat revoluționară... micul industriaș... meșteșugarul, țărănul... *nu sînt revoluționari, ci conservatori*. Mai mult încă, ei sînt reacționari... Iar dacă acționează în chip revoluționar („dacă“!), o fac în vederea trecerii lor apropiate în rîndurile proletariatului, ... și *părăsesc* propriul lor punct de vedere ca să și-l însușească pe acela al proletariatului“¹⁰¹.

Și să nu ni se spună că în jumătatea de secol care a trecut de la apariția „Manifestului Comunist“ lucrurile s-au schimbat radical. Tocmai din acest punct de vedere nu s-a schimbat nimic: și teoreticienii au admis întotdeauna și permanent această teză (de pildă, în 1894 Engels a combătut tocmai din acest punct de vedere programul agrar francez. El a afirmat direct că, *atîta timp* cît micul țăran nu va renunța la punctul său de vedere, el nu este de-al nostru, locul lui este alături de antisemiți, lasă să-l șlefuiască ei, și cu cît îl vor înșela mai mult partidele burgheze, cu atît mai sigur este că va veni la noi¹⁰²), — și de altfel, de-a lungul istoriei, mergînd pînă în zilele noastre, pînă la nos chers amis*, domnii „critici“, sumedenie de fapte vin să confirme din plin această teorie.

În legătură cu aceasta. În proiect este omisă indicația care exista inițial în legătură cu *dictatura proletariatului*. Chiar dacă este o omisiune întîmplătoare, datorită neatenției, totuși este în afară de orice îndoială că noțiunea de „dictatură“ este incompatibilă cu recunoașterea *categorică* a sprijinului străin acordat proletariatului. Dacă noi într-adevăr am ști *categoric* că mica burghezie va sprijini prole-

* — prietenii noștri dragi. — *Nota trad.*

tariatul atunci cînd acesta va înfăptui revoluția sa proletară, n-ar mai avea rost să vorbim despre „dictatură“, căci am avea asigurată o majoritate atît de zdrobitoare, încît am putea foarte bine să ne lipsim de dictatură (așa cum și vor să ne convingă „criticii“). Recunoașterea necesității *dictaturii* proletariatului este în modul cel mai strîns și mai indisolubil legată de teza „Manifestului Comunist“ potrivit căreia proletariatul este *singura* clasă cu adevărat revoluționară.

(În paranteză fie zis, — cît de „gelos“ era Engels pe această parte din proiect se vede din următorul paragraf al criticii făcute de el proiectului de la Erfurt. „Der Ruin weiter Volksschichten“* — citează Engels proiectul — și remarcă: „statt dieser deklamatorischen Phrase, die aussieht als täte uns der Ruin von Bourgeois und Kleinbürgern noch leid (!), würde ich die einfache Tatsache erzählen; die durch den Ruin der städtischen und ländlichen Mittelstände, der Kleinbürger und Kleinbauern, den Abgrund zwischen Besitzenden und Besitzlosen erweitern oder vertiefen“**.)

Mi se va obiecta că în contraproiect conservatorismul micului producător este exprimat categoric („toate celelalte

* — „Ruinarea maselor populare largi“. — *Nota trad.*

** — „în locul acestei fraze declamatorii, care dă impresia că noi n-am înceta să regretăm ruina burghezilor și a micilor burghezi (!), eu aș releva un simplu fapt: că, în urma ruinării păturilor mijlocii ale populației de la orașe și de la sate, a micilor burghezi și a micilor țărani, se lărgește sau se adincește prăpastia dintre cei avuți și cei neavuți“¹⁰⁰. — *Nota trad.*

În proiectul programului de la Erfurt era următorul paragraf: „In diesem Befreiungskampf verfehlt die Sozialdemokratie als die Verfechterin (sau Vertreterin — „Neue Zeit“, IX, 2, 789) nicht bloss der Lohnarbeiter, sondern der Ausbeuteten und Unterdrückten insgesamt, alle Forderungen, Massregeln und Einrichtungen, welche die Lage des Volkes im allgemeinen und der Arbeiterklasse im besonderen zu verbessern geeignet sind“ („În această luptă de eliberare, social-democrația se manifestă ca apărătoarea (sau reprezentanta) nu numai a muncitorilor salariați, ci și în general a celor exploatați și asupriți, susținînd toate revendicările, măsurile și instituțiile în stare să îmbunătățească situația poporului în general și a clasei muncitoare în special“. — *Nota trad.*). Engels a sfătuit în mod categoric ca tot acest paragraf să fie scos și nu a pierdut ocazia de a-și bate joc de: „des Volkes im allgemeinen (wer ist das?)“ („popor în general (cine este acesta?)“. — *Nota trad.*). Și, potrivit sfatului lui Engels, acest paragraf a fost scos în întregime: paragraful în care se spune că „eliberarea clasei muncitoare poate fi numai opera clasei muncitoare, căci toate celelalte clase se situează pe pozițiile proprietății private asupra mijloacelor de producție și au ca scop comun menținerea bazelor societății contemporane“, — sub influența directă a lui Engels, acest paragraf a fost adoptat într-o formă mult mai accentuată decît în proiectul inițial.

clase ale societății contemporane sînt pentru menținerea bazelor orînduirii economice existente“), pe cînd spiritul revoluționar *nu este exprimat nici măcar în mod condițional*.

Această obiecție este cu totul neîntemeiată. Spiritul revoluționar condițional al micului producător este exprimat în contraproiect în singurul fel în care putea fi exprimat, adică *prin formularea acuzației împotriva capitalismului*. Spiritul revoluționar condițional al micului producător este exprimat:

(1) prin cuvintele cu privire la *înlăturarea, ruina* lui de către capitalism. Noi, proletariatul, acuzăm capitalismul că duce la marea producție pe calea *ruinării* țaranului. De aici concluzia directă că, *dacă* țaranul va înțelege inevitabilitatea acestui proces, „va renunța la punctul său de vedere și îl va adopta pe al nostru“.

(2) — prin cuvintele „nesiguranța zilei de mîine și șomajul, jugul exploatării și înjosirile de tot felul sînt hărăzite“ (nu numai proletariatului, ci și) „unor pături tot mai largi ale populației muncitoare“. Prin această formulare este exprimat tocmai faptul că proletariatul *reprezintă* întreaga populație muncitoare, și o reprezintă în așa fel, încît noi chemăm (și *obligăm*) pe toți să renunțe la punctul lor de vedere și să adopte punctul nostru, și nu invers, noi nu renunțăm la punctul nostru de vedere și nu contopim lupta noastră de clasă cu tot felul de elemente nestabile.

Tot așa este exprimată și ideea de reprezentanță.

(3) — prin cuvintele despre sărăcia și mizeria *maselor* (masele în general, și nu numai masele muncitoare).

Partidul clasei revoluționare poate să exprime spiritul revoluționar condițional al celorlalte clase *numai în această formă*: să expună în fața lor felul cum înțelege ei suferințele lor și mijloacele pentru a-i scăpa de aceste suferințe, și declarația sa de război capitalismului s-o facă nu numai în numele lui, ci și în numele tuturor maselor aflate în „sărăcie și mizerie“. De aici rezultă în mod firesc că cel care adoptă această teorie va trebui să vină alături de noi. Ar fi pur și simplu ridicol dacă ne-am gîndi să mai menționăm în mod expres acest lucru în program și să declarăm că *dacă* cutare elemente nesigure vor adopta punctul nostru de vedere, atunci și ele vor deveni revoluționare!

Ar fi cel mai bun mijloc pentru a zdruncina încrederea pe care o inspirăm tocmai acelor aliați inconsecvenți și lipsiți de fermitate, care și așa nu prea au încredere în noi*.

În afară de această obiecție principială împotriva §§ XI și XII, mai am numai o mică remarcă formală cu privire la § XI. Nu e locul să se vorbească în acest paragraf despre „posibilitatea materială de a înlătura capitalismul“: căci tocmai aici este vorba *nu* de premisele materiale, ci de premisele ideologice ale înlăturării capitalismului. Dacă vorbim despre premisele materiale, atunci trebuie să adăugăm și premisele ideologice (morale etc.) Dar mult mai just ar fi ca despre „posibilitatea materială“ să se vorbească nu în paragraful care se referă la lupta de clasă, ci în cel care se referă la evoluția și tendințele capitalismului.

Nu este logic ca în § XII să se vorbească despre viitoarea revoluție socială și abia în § XV — despre această revoluție și necesitatea ei. „Ordinea“ trebuie să fie „inversă“.

În § XIII, după părerea mea, înlocuirea cuvintelor „nimicirea (sau desființarea) proprietății private“ prin expresia „exproprierea exploatatorilor“ nu este reușită. Este mai puțin limpede și precis. Nu este reușit nici sfârșitul paragrafului: „organizarea planificată a procesului de producție social pentru satisfacerea nevoilor atît ale întregii societăți cît și ale membrilor ei“. Aceasta e puțin. Și trusturile pot avea ca rezultat o astfel de organizare. Ar fi fost mai precis să se spună „pe seama întregii societăți“ (căci aceasta include și planificarea și indică și cine dirijează planificarea), și nu numai pentru satisfacerea nevoilor membrilor, ci pentru asigurarea *deplinei* bunăstări și a liberei dezvoltări *multilaterale a tuturor* membrilor societății.

§ XIV, după mine, este vag (nu știu încă dacă vom elibera „întreaga omenire“ asupra: de pildă, asupra celor care au un caracter slab de către cei care au un

* Cu cît manifestăm mai multă „bunătare“ față de micul producător (de pildă față de țăran) în partea practică a programului nostru, cu atît trebuie să fim mai „severi“ față de aceste elemente sociale cu două fețe și nesigure în partea *principială* a programului și să nu renunțăm nici cu o iotă la punctul *nostru* de vedere. Adică, dacă adopți punctul nostru de vedere, te vei bucura de „bunătare“, iar dacă nu-l adopți, atunci să nu fie cu supărare! În condițiile „dictaturii“ vom spune referindu-ne la tine: ce să ne mai batem gura acolo unde trebuie să facem uz de putere. . .

caracter foarte ferm). Mai bine să luăm formula propusă de Marx în critica programului de la Gotha: desființarea împărțirii în clase și a inegalității care decurge din aceasta¹⁰⁴. Și Engels, în critica programului de la Erfurt, a insistat asupra faptului că die Abschaffung der Klassen ist unsere Grundforderung*, și, numai *indicînd exact și direct* această „revendicare fundamentală“, dăm un sens *bine determinat* (și nu exagerat) făgăduielilor noastre de a elibera pe toți și de a scăpa pe toți de toate calamitățile.

§ XV — în privința „sprijinirii proletariatului de către celelalte pături ale populației“ și a faptului că a fost omisă „dictatura proletariatului“ am vorbit mai sus.

§ XVI — este cît se poate de ciudat și nepotrivit. „Educația politică“ a proletariatului constă tocmai în aceea că noi îl luminăm, îl organizăm și conducem lupta dusă de el, — dar despre acest lucru a fost vorba în § XII (unde ar mai fi trebuit să se adauge numai ceva cu privire la „conducerea luptei lui“).

Și în § XVII mi se pare că este multă vorbărie de prisos. De ce să vorbim în general despre dependența sarcinilor imediate de deosebirile în ceea ce privește situația social-politică? Să se scrie despre aceasta în tratate, noi însă trebuie să declarăm direct că aceste particularități (rămășițe ale iobăgiei, absolutismul etc.) modifică într-un anumit fel sarcina noastră imediată.

§ XVIII: „În Rusia, capitalismul *devine* din ce în ce mai mult modul predominant de producție. . .“ Aceasta este, fără îndoială, puțin. El a și *devenit* predominant (— dacă spun că 60 predomină în raport cu 40 aceasta nu înseamnă de fel că 40 nu există sau că este redus la un fleac lipsit de importanță). La noi mai există încă atît de mulți narodnici, liberali care fac pe narodnicii și „critici“ care se rostogolesc rapid spre narodnicism, încît în această privință nu se poate lăsa nici cea mai mică imprecizie. Și dacă capitalismul nu a devenit încă nici măcar „predominant“, atunci, poate, să mai așteptăm și cu social-democrația.

* — desființarea claselor este revendicarea noastră fundamentală¹⁰⁶. — Nota trad.

„...punînd social-democrația *chiar pe primul loc...*“ Capitalismul abia *a început* să fie predominant, iar noi ne și punem „chiar pe primul“ loc... Eu cred că despre primul loc nu e nevoie să se vorbească de fel: acest lucru reiese de la sine din întregul program. Să nu vorbim noi înșine despre noi, ci să vorbească istoria.

Proiectul, pe cît se pare, respinge expresia: vechea orînduire socială *iobăgistă*, considerînd că expresia „iobăgie“ se poate aplica numai la structura *juridică*. Cred că această diferențiere nu este întemeiată: „iobăgia“ a fost, desigur, o instituție juridică, dar ea corespundea și unui sistem deosebit de *economie* moșierească (și țărănească); ea și-a găsit expresia într-o mulțime de relații de toate zilele care nu aveau o formă „juridică“. De aceea nu cred că este cazul să evităm expresia: „orînduire socială iobăgistă, precapitalistă“.

În programul nostru, „descrierea“ iobăgiei (cu alte cuvinte că masele au fost o proprietate consfințită prin lege) este absolut nelalocul ei și de prisos.

Despre influența rămășițelor orînduirii iobăgiste nu este de ajuns să se spună că ele apasă ca un jug greu asupra maselor muncitoare. Trebuie să se indice că dezvoltarea forțelor de producție ale țării este frînată, precum și alte consecințe sociale ale iobăgiei*.

§ XIX. După mine, este absolut de prisos să se arate că pentru noi democrația (resp.: libertatea politică) este „o treaptă de trecere“ (de trecere spre ce? despre republică am vorbit direct mai jos, ca despre o revendicare practică *imediată*), — și că constituția este „o completare juridică, firească („un bun“, evident, greșeală de transcriere)** a relațiilor de producție capitaliste“. Acest lucru este complet deplasat în program. Este absolut suficient să spunem că absolutismul întîrzie sau împiedică „*întreaga* dezvoltare socială“: prin urmare, nici dezvoltarea capitalismului nu se împacă cu el. Amănunte în această privință trebuie să fie date în comentarii, căci altfel ele slăbesc în program decla-

* Printre altele. În contraproiect este o expresie nereușită: „*forme* asiatic-barbare de *stingere treptată* a țărănimii“. Se poate spune: forme de dispariție sau ceva asemănător.

** — completare = dopolnenie, bun = dostoianie. — *Nota trad.*

rația noastră de război absolutismului, imprimă programului un caracter livresc, abstract.

Și la ce bun aceste expresii generale cu privire la complexitățile juridice ale capitalismului și la „ordinea de drept“ (§ XX), când mai jos noi vorbim mult mai direct și mai precis despre republică? (În legătură cu aceasta, în § XX figurează expresia „vechea orînduire iobăgistă“; asta înseamnă că aici proiectul însuși atribuie cuvîntului „iobăgie“ un sens mai larg decît sensul pur juridic).

De asemenea n-are rost să se vorbească despre incompatibilitatea absolutismului cu ordinea de drept, din moment ce imediat urmează revendicarea răsturnării absolutismului și a înlocuirii lui prin republică. Mai bine ar fi să se exprime mai precis faptul că în condițiile absolutismului poporul este „lipsit de drepturi“ etc.

„... Absolutismul este cel mai înverșunat dușman al năzuințelor de eliberare ale clasei muncitoare...“; ar trebui să se adauge: „și al dezvoltării culturale a întregului popor“ sau ceva în genul acesta. Prin aceasta (și nu prin cuvinte despre „reprezentanță“) vom exprima noi faptul că social-democrația reprezintă nu numai interesele clasei muncitoare, ci ale *întregii* dezvoltări sociale.

Rezumînd toate observațiile făcute mai sus, socot că proiectul are patru lipsuri fundamentale, care, după mine, fac ca acest proiect să fie inaplicabil.

1) *caracterul* extrem de *abstract* al multor formulări, de parcă ar fi destinate nu unui partid de luptă, ci unei serii de prelegeri;

2) înlăturarea și estomparea problemei *capitalismului rus* în special este o lipsă deosebit de însemnată, căci programul trebuie să constituie un îndreptar și o călăuză în agitația împotriva capitalismului rus. Noi trebuie să facem o apreciere fâțișă a capitalismului și să declarăm fâțiș război tocmai capitalismului rus;

3) prezentarea absolut unilaterală și greșită a *atitudinii* *proletariatului față de micii producători*, fapt care ne lipsește de bază în războiul atît împotriva „criticilor“ cît și împotriva multor altora;

4) tendința de a da permanent în program *explicarea* procesului. Oricum nu se reușește să se dea o explicație, iar expunerea devine dezlînată, repetările abundă și programul ia în permanență aspectul de comentariu.

*Scris înainte de 14 (27) martie
1902*

APRECIERE ASUPRA CELUI DE-AL DOILEA PROIECT DE PROGRAM AL LUI PLEHANOV

Întregul proiect este străbătut de patru lipsuri fundamentale, care-l fac, după părerea mea, absolut inacceptabil:

1) Prin felul cum este formulată principala secțiune, care se referă la caracterizarea capitalismului, acest proiect nu reprezintă un program al proletariatului *care luptă* împotriva unor manifestări foarte reale ale unui capitalism foarte bine determinat, ci un program de *manual* de economie consacrat capitalismului în general.

2) Îndeosebi acest program nu este indicat pentru partidul proletariatului *rus*, pentru că evoluția capitalismului rus, contradicțiile generate de capitalismul rus și calamitățile sociale sînt aproape cu totul ocolite și puse în umbră datorită aceluiași sistem de a caracteriza capitalismul în general. În programul său partidul proletariatului rus trebuie să condamne cît se poate de neechivoc capitalismul rus, să declare război capitalismului rus. Acest lucru este cu atît mai necesar cu cît, în această privință, programul rus nu poate fi identic cu cele europene: acestea din urmă vorbesc despre capitalism și despre societatea burgheză fără să indice că aceste noțiuni se referă și la Austria, și la Germania etc., căci aceasta se presupune de la sine. În ceea ce privește Rusia, acest lucru nu poate fi subînțeles.

A te mărgini să spui că „în forma sa dezvoltată“ capitalismul se deosebește *în general* prin cutare însușiri, iar în Rusia capitalismul „devine dominant“, înseamnă *a te eschiva* de la o acuzare concretă și de la declararea războiului, lucrul cel mai important pentru un partid care luptă efectiv.

De aceea, proiectul nu atinge unul dintre principalele țeluri ale programului: de a da partidului directiva pentru propaganda și agitația zilnică cu prilejul tuturor manifestărilor variate ale capitalismului rus.

3) Unor puncte foarte importante li se dă în proiect o formulare atît de neprecisă, încît în mod inevitabil vor da naștere la o serie de nedumeriri dintre cele mai periculoase, îngreindu-ne lupta teoretică și propaganda. Astfel, de pildă, creșterea mării producții se limitează numai la întreprinderile „industriale“. Evoluția capitalismului agricol fie că este estompată, fie că este cu totul trecută sub tăcere. Apoi locul „dictaturii proletariatului“ l-a luat „revoluția pe care trebuie s-o săvîrșească proletariatul, susținut de celelalte pături ale populației care suferă de pe urma exploatării capitaliste“, și chiar în locul luptei de clasă a proletariatului este pusă „lupta maselor muncitoare și exploatare“. Această formulare vine în contradicție cu principiul fundamental al Internaționalei: „eliberarea clasei muncitoare poate fi numai opera clasei muncitoare însăși“. În afară de proletariat, o altă parte „a maselor muncitoare și exploatare“ (adică în special micii producători) este numai în parte revoluționară în lupta ei împotriva burgheziei. Și anume, ea este revoluționară numai atunci cînd, „în vederea trecerii lor în rîndurile proletariatului“, „și însușesc punctul de vedere al proletariatului“ („Manifestul Comunist“). Caracterul reacționar al micilor producători însă nu este de loc scos în evidență în proiect, așa încît, *în general*, atitudinea proletariatului față de „masa muncitoare și exploatare“ este prezentată greșit. (De pildă, în proiect se spune: „se ascute lupta ei [a masei muncitoare și exploatare], și în primul rînd lupta reprezentantului ei înaintat: a proletariatului“. „Ascuțirea luptei“ micilor producători se exprimă și prin antisemitism, și prin cazarism, și prin uniunile țărănești îndreptate împotriva muncitorilor agricoli, și chiar prin lupta Girondei socialiste împotriva Muntelui. Faptul că proletariatul este reprezentantul întregii mase muncitoare și exploatare trebuie să fie exprimat în program prin aceea că noi *declaram* capitalismul *vinovat* de mizeria *maselor* [și nu numai de mizeria clasei munci-

toare], de șomajul „unor pături tot mai largi ale populației muncitoare“ [și nu numai al clasei muncitoare].)

4) Proiectul alunecă permanent de pe linia unui program propriu-zis, aducînd mai mult cu un *comentariu*. Programul trebuie să ofere *teze concise*, care să nu conțină nici un cuvînt de prisos, lăsînd *explicațiile* pe seama comentariilor, a broșurilor, agitației etc. De aceea Engels a învinuit, pe bună dreptate, programul de la Erfurt că, din pricina lungimii sale, a caracterului amănunțit și a repetărilor, aduce mai mult cu un comentariu ¹⁰⁶.

Iar în proiect această lipsă este și mai accentuată, repetările sînt extrem de numeroase și încercările de a introduce în program *explicarea* procesului (în loc să se dea numai o *caracterizare* a procesului) în nici un caz nu-și ating scopul, ci dezlițează numai programul într-un mod nepermis.

*Seris înainte de 14 (27) martie
1902*

AMENDAMENT LA PARTEA AGRARĂ A PROGRAMULUI ¹⁰⁷

N.B.: *A m e n d a m e n t*

La punctul al patrulea din programul nostru agrar propun să se facă următoarea schimbare:

în locul cuvintelor:

„instituirea de comitete țărănești (a) pentru a restitui obștilor sătești (prin expropriere *sau, în cazul când pământurile au trecut din mână în mână, prin răscumpărare etc.*) pământurile“ etc.

să se spună:

„instituirea unor comitete țărănești (a) pentru a restitui obștilor sătești (prin expropriere) pământurile care“ etc.,

adică să se scoată cuvintele subliniate.

Consider că acest amendament trebuie făcut din următoarele considerente:

1. În programul agrar, noi formulăm „maximul“ nostru; „revendicările“ noastre „social-revoluționare“ (vezi comentariile mele ¹⁰⁸). Or, admiterea răscumpărării vine în contradicție cu caracterul social-revoluționar al întregii revendicări.

2. „Răscumpărarea“ are și prin tradiția istorică (răscumpărarea din 1861 ¹⁰⁹), și prin conținutul său (vezi celebrul: „răscumpărare înseamnă tot o cumpărare“ ¹¹⁰) un iz specific de măsură banală onorabilă și burgheză. Nu este imposibil ca unii, agățându-se de răscumpărarea *admisă* de noi,

să împrăște cu noroi întreaga esență a revendicării noastre (și se vor găsi destui nemernici pentru această operație) *.

3. N-avem nici un temei să ne temem că e „nedrept” ca pământurile rășluite să fie luate unor oameni care au plătit bănișori pentru ele. Noi oricum am pus această măsură de restituire a pământurilor rășluite în funcție de două condiții stricte [(1) — „pământurile care au fost rășluite în 1861” și (2) — „care *acum* servesc drept instrument de înrobire“]. Este cit se poate de just ca proprietatea care servește pentru exploatare *iobăgistă* să fie confiscată și fără despăgubiri. (Iar cumpărătorul pământurilor rășluite n-are decît să se judece cu vînzătorul — asta nu e treaba noastră.)

4. Admițînd „răscumpărarea”, noi împovărăm cu plăți *în bani* pe țărani, care, tocmai datorită muncii în dijmă, erau legați în cea mai mare măsură de economia naturală; trecerea bruscă la *plăți în bani* poate să ruineze *deosebit de repede* pe țărani, iar aceasta ar contrazice întregul spirit al programului nostru.

5. Chiar dacă, *cu titlu de excepție*, face să fie „recompensat” cumpărătorul pământurilor rășluite, acest lucru în orice caz nu trebuie să se facă pe seama țăranilor care au un drept moral și istoric asupra acestor pămînturi rășluite. El poate fi „recompensat” rezervîndu-i-se o bucată de pămînt corespunzătoare undeva la margine etc.; aceasta nu ne mai privește pe noi.

Îi rog pe toți să se pronunțe: *pentru* = înseamnă pentru scoaterea cuvîntelor cu privire la răscumpărare, pentru ștergerea cuvîntelor însemnate de mine.

Împotrivă = înseamnă a lăsa în vechea formă.

1) G.V. —

2) P.B. —

3) V.I. —

4) Berg —

5) A.N. —

6) Frei — pentru.

Scris înainte de 22 martie

(4 aprilie) 1902

* Prin admiterea răscumpărării noi *degradăm* restituirea pămînturilor rășluite — măsură revoluționară imediată — într-o „reformă” de duzină.

OBSERVAȚII LA PROIECTUL DE PROGRAM AL COMISIEI ¹¹¹

TEXTUL PROIECTULUI COMISIEI

OBSERVAȚILE LUI LENIN

1. Dezvoltarea schimbului internațional a stabilit o legătură atât de strânsă între toate popoarele lumii civilizate, încât marea mișcare de eliberare a proletariatului trebuia să devină, și de mult a devenit, internațională.

2. De aceea social-democrații ruși consideră partidul lor a fi unul dintre detașamentele armatei mondiale a proletariatului, o parte a social-democrației internaționale, și urmăresc același scop final ca și social-democrații din toate celelalte țări.

3. Acest scop final este determinat de caracterul și de mersul dezvoltării societății burgheze.

Semnul de întrebare înseamnă dorința de a se face corectări stilistice.

Ar trebui îmbunătățit stilul.

Acest „ca“ nu este în spiritul limbii, este greoi din punct de vedere stilistic. „Ei urmăresc același scop final pe care și l-au propus și social-democrații din celelalte țări“ sau așa ceva.

Cuvintele „de caracterul și“ sînt de părere să fie șterse, întrucît sînt de prisos. *Scopul final* este determinat de *mersul*, și nu de

varietățile „mersului“ general, care se explică prin noțiunea: „caracterul dezvoltării“. Prin urmare, aceste cuvinte de prisos nici nu sînt tocmai exacte.

Această societate se caracterizează prin dominația producției de mărfuri, relațiile de producție fiind capitaliste, adică prin faptul că cea mai mare și mai însemnată parte a obiectelor de consum

se produc pentru a fi desfăcute pe piața internă sau internațională, iar cea mai mare și mai importantă parte a mijloacelor

de producție și de circulație a acestor obiecte de consum — mărfurile —

aparțin unei relativ puțin numeroase

clase, V pe cînd majoritatea populației este alcătuită în parte din persoane

De ce numai „a obiectelor de consum“? Dar mijloacele de producție? Ar fi mai bine: „a produselor“ etc.

După mine, aceste cuvinte trebuie șterse. Este o repetare inutilă.

Aceste cuvinte ar trebui șterse. Nu numai obiectele de consum sînt mărfuri.

(În loc de „relativ puțin numeroase“ poate fi *in fine*, căci o limitare suficientă reprezintă cuvintele: „cea mai mare și mai importantă parte“. Dar aceasta nu este important.)

V Ar trebui să se adauge: „a capitaliștilor și proprietarilor funciari“. Altfel reiese o *abstracție*, care este cu totul *ne la locul ei*, mai ales în comparație cu cele ce urmează: „țărani și meșteșugari“.

care nu au nici un fel de mijloace de producție și de circulație (proletarii),

„Și de circulație“ trebuie sters: proletarul cel mai autentic poate dispune și dispune de „mijloacele de circulație“ care se schimbă pe *obiecte de consum*.

parte din cei care dispun numai de foarte neînsemnate mijloace de producție, care nu le asigură existența (unele pături de mici producători, de pildă mici țărani și meșteșugari). Toate aceste persoane sînt nevoite, datorită situației lor economice, să-și vîndă *permanent* sau *periodic* forța lor de muncă, adică să se angajeze ca salariați la posesorii mijloacelor de producție și de circulație a mărfurilor și prin munca lor să le creeze venitul.

4. Dominația relațiilor de producție capitaliste se extinde tot mai mult, pe măsură ce continua perfecționare a tehnicii, făcînd să crească importanța economică a marilor întreprinderi. Înlătură pe micii producători de sine stătători, adică determină scăderea relativă a numărului lor, transformînd o parte dintre ei în proletari, face să descrească rolul celorlalți în viața economică-socială, iar pe alocuri îi pune într-o dependență mai mult sau mai puțin completă, mai mult sau mai puțin vădită, mai mult sau mai puțin grea față de marii capitaliști.

5. Transformînd o parte dintre micii producători independenți în proletari, aceeași perfecționare a tehnicii duce la o și mai mare creștere a ofertei forței de muncă, dînd capitaliștilor posibilitatea de a folosi într-o măsură tot mai mare munca femeilor și a copiilor în

Ar trebui îmbunătățit stilul ! „Mijloacele de producție“ *asigură* (?) existența.

„De capital“ — nu numai de cel mare.

procesul de producție și de circulație a mărfurilor. Iar întrucât, pe de altă parte, același proces de perfecționare a tehnicii (mașini)

duce la o scădere relativă a cererii de muncă vie a muncitorilor de către capitaliști, cererea de forță de muncă rămâne în mod necesar în urma ofertei ei, ceea ce face să crească dependența muncii salariate de capital și să se ridice nivelul exploatării ei de către capital. Partea ce revine clasei muncitoare din suma totală a venitului social, creat de munca sa, scade în permanență.)

?

Aceste cuvinte ar trebui scoase, deoarece sînt o repetare inutilă a ideii expuse în teza anterioară.

În general § 5 înfățișează deosebit de limpede lipsa generală a proiectului: *lungimea* și o expunere supărător de *greoaie*. Printre altele: aceasta dă naștere la ceea ce Engels a numit în critica proiectului de la Erfurt „*schiefe Nebenbedeutung*“*. De pildă, reiese că folosirea pe scară tot mai largă a muncii femeilor și a muncii copiilor este determinată numai „de transformarea“ micilor producători de sine stătători în proletari; or, acest lucru nu este exact, fenomenul respectiv are loc și *înainte* de această „*transformare*“. Începutul § 5 este o repetare inutilă.

Omisiune.

6. O astfel de stare de lucruri în cadrul soc. burgheze — Supraproducția, care generează crize industriale mai mult sau mai puțin

* — „posibilitatea unor interpretări greșite“. — *Nota trad.*

ascuțite, după care urmează perioade de stagnare industrială mai mult sau mai puțin îndelungate, este urmarea inevitabilă a creșterii forțelor de producție în condițiile în care dezvoltarea nu este planică, fapt caracteristic producției de mărfuri, și în condițiile relațiilor de producție capitaliste, proprii societății actuale. Crizele și perioadele de stagnare industrială îngreuiază, la rândul lor, și mai mult situația micilor producători de sine stătători, duc și mai rapid la înrăutățirea relativă, iar în unele locuri și absolută a situației proletarilor.

7. Așadar, perfecționarea tehnicii, care înseamnă mărirea productivității muncii și creșterea avuției sociale, determină în societatea burgheză creșterea inegalității sociale, mărirea distanței dintre cei avuți și cei neavuți, nesiguranța tot mai mare a zilei de mîine, creșterea șomajului și a mizeriei sub toate aspectele.

8. Dar, pe măsură ce cresc și se dezvoltă toate aceste contradicții, proprii modului de producție capitalist, crește și nemulțumirea maselor muncitoare și exploatate față de rînduile existente și se ascute lupta reprezentantului ei înaintat — a proletariatului — împotriva apărătorilor acestei ordini.

Din nou repetare !!

Aceasta este puțin. Nu numai că „îngreuiază situația lor“, ci pur și simplu îi ruinează în masă.

Prima parte a § 6 ar cîștiga mult dacă ar fi scurtată.

„Creșterea mizeriei sub toate aspectele“ — această împrumutare din proiectul meu nu este tocmai reușită. Eu nu am vorbit despre creșterea mizeriei. „Sub toate aspectele“ cuprinde și „absolut“. De aceea mențiunea cu privire la *mizeria maselor* ar fi trebuit formulată altfel.

§ 8 arată *perseverența lipsă de dorință* a comisiei de a respecta *condiția* precisă și neechivocă care i-a fost pusă chiar „la nașterea“ ei. *Pe baza acestei condiții* trebuia să fie introdusă o intercalare (pe care comisia a și introdus-o în § 10), iar pînă

la intercalare trebuia să se vorbească numai despre lupta de clasă a proletariatului *singur*. Comisia nu a îndeplinit ultima condiție, exprimată limpede în acordul de împăciuire, și consider că sînt îndreptățit să insist asupra îndeplinirii ei.

Nu este just să se vorbească despre nemulțumirile întregii mase a oamenilor muncii în general și să se numească proletariatul „reprezentantul“ ei „înaintat“ *înainte* de cele spuse la sfîrșitul § 10, deoarece acest lucru este adevărat *numai cu condiția* exprimată în § 10, la sfîrșit. Comisia dă drept absolut ceea ce este condiționat. Inconsecvența micului producător, caracterul lui *semireacționar* nu au fost *prin nimic exprimate* de comisie: aceasta este cu desăvîrșire inadmisibil. A reieșit că *posibilitatea* ca acest mic producător (sau *părți* din această pătură) să se afle printre „apărătorii“ *principiali* „ai acestei ordini“ (aceeași frază și în § 8!!) este cu desăvîrșire *uitată!!* Or, *foarte* adeseori această posibilitate se transformă sub ochii noștri în realitate.

Pentru a avea dreptul de a vorbi despre mișcarea proletariatului, despre lupta sa

de clasă și chiar despre *dictatura de clasă*, trebuie neapărat ca *mai întâi să fie delimitată* această *singură* clasă și numai după aceea să se facă o completare cu privire la rolul ei de reprezentant. În caz contrar, proiectul este incoerent; § 8 *nu este legat* în mod riguros logic nici cu *cele ce urmează* (de ce nu „dictatura maselor muncitoare“ ??), *nici cu începutul* (dacă se ascute toate contradicțiile sociale, *înseamnă* că se ascute tot mai mult lupta celor *două clase*; or, acest lucru comisia a uitat să-l spună!!). Problema nu este dusă pînă la capăt.

În același timp, perfecționarea tehnicii, socializînd procesul muncii în interiorul atelierului și concentrînd producția,

crează tot mai repede posibilitatea înfăptuirii revoluției sociale, care constituie scopul final al întregii activități a social-democrației internaționale, ca exponentă conștientă a mișcării de clasă a proletariatului.

9. Această revoluție socială va consta în înlăturarea relațiilor de producție capitaliste și în înlocuirea lor cu relații de producție socialiste, adică în exproprierea exploataților, pentru a trece mij-

Socializarea muncii este departe de a se mărgini numai la ceea ce se petrece în cadrul atelierului: acest pasaj trebuie corectat.

+ „și necesitatea“ (revoluției sociale).

Pentru confruntare. N.B.

?

loacele de producție și de circulație a produselor în proprietate socială, și în organizarea planificată a procesului de producție social, pentru satisfacerea nevoilor atit ale întregii societăți cît și ale diferiților ei membri.

Înfăptuirea acestui scop va elibera întreaga omenire asupra, întrucît va pune capăt tuturor formelor de exploatare a unei părți a societății de către cealaltă parte.

10. Pentru a săvîrși revoluția sa socială, proletariatul trebuie să cucerească puterea politică (*dictatura de clasă*), care îl va face stăpîn pe situație și îi va permite să învingă toate piedicile. Organizîndu-se în vederea acestui scop într-un partid politic de sine stătător, opus tuturor partidelor burgheze,

proletariatul cheamă în rîndurile sale toate celelalte pături ale populației care suferă de pe urma exploatareii capitaliste,

contînd pe sprijinul lor, întrucît ele sînt conștiente de situația lor desperată în societatea actuală și adoptă punctul de vedere al proletariatului.

Nu este exact. O astfel de „satisfacere“ „dă“ și capitalismul, dar *nu tuturor* membrilor societății și *nu în egală măsură*.

— Am arătat care sînt obiecțiile mele — N.B.*

?

„Opus *tuturor* partidelor burgheze“, deci și partidelor *mic-burgheze*, nu-i așa?? Dar *majoritatea* micilor burghezi constituie „masele muncitoare și exploatare“. Nu se leagă.

Social-democrația organizează și cheamă. „Proletariatul . . . cheamă în rîndurile sale (!) păturile“ — ganz unmöglich! **

Cuvintele „contînd pe sprijinul lor“ trebuie scoase. Sînt *de prisos* (dacă cheamă, înseamnă că contează pe ele) și au schiefe Nebenbedeutung. Cheamă pe cei care

* Vezi volumul de față, pag. 229. — *Nota red.*

** — absolut imposibil! — *Nota trad.*

11. Partidul proletariatului care luptă, social-democrația, conduce toate manifestările luptei sale de clasă, demască în fața tuturor maselor muncitoare și exploatare contradictoria de neîmpăcat dintre interesele exploataților și interesele celor exploatați și le explică importanța istorică și condițiile necesare desfășurării viitoarei revoluții sociale.

12. Dar, cu toată unitatea scopului lor final comun, determinată de dominația aceluiași mod de producție în toată lumea civilizată, social-democrații din diferite țări își propun sarcini *immediate* diferite atât pentru că acest mod nu este peste tot dezvoltat în același grad cât și pentru că dezvoltarea lui se desfășoară în diferite țări în diferite condiții social-politice.

sînt conștienți, — întrucît sînt conștienți, das genügt *.

„Contradicția de neîmpăcat dintre interesele lor (ei) și însăși existența capitalismului“, sau o corectare în felul acesta. Nu toți oamenii muncii se află într-o situație în care „interesele lor“ să fie în mod „de neîmpăcat“ opuse intereselor exploataților. Țăranul muncitor are *c e v a*, puțin, $\frac{a}{n}$, comun cu proprietarul funciar. Este necesară o exprimare *mai generală*, mai largă, căci altfel rezultă o inexactitate și se alunecă pe panta *frazologiei*.

? Stilul !!

§ 12 — sfîrșitul. Ar trebui să se încerce să i se dea o formă mai concisă. Ar fi extrem de util ca acest paragraf să fie scurtat. Nu s-ar putea oare ca prin „particularități naționale“ sau ceva asemănător zece cuvinte să fie comprimate în două?

13. În Rusia, alături de capitalism, a cărui sferă de dominație se extinde rapid și care devine din ce în ce mai mult modul de producție care domină, se întîlnesc încă la fiecare pas rămășițe ale vechii noastre orînduiri sociale precapitaliste, care se baza pe înrobirea maselor muncitoare de către moșieri, de către stat sau de către șeful statului. Aceste rămășițe împiedică într-o foarte mare măsură dezvoltarea forțelor de producție, nu permit dezvoltarea multilaterală a luptei de clasă a proletariatului, fac să scadă nivelul de trai al populației muncitoare, determină forme barbare-asiatice de ruinare și decăderea multor milioane de țărani și țin în întuneric întregul popor, lipsit de drepturi și oprimat.

14. Fiind cea mai însemnată dintre toate rămășițele orînduirii noastre iobăgiste și cel mai puternic bastion al întregii aceste barbarii, absolutismul țarist este absolut incompatibil cu libertatea politică și civilă, care există de mult în țările înaintate cu producție capitalistă ca o completare juridică naturală a acesteia.

§ 13 începutul. Mă înclin și mulțumesc pentru micuțul pas făcut în direcția mea. Dar „care devine, care domină”... care.. care — . fui, fui!

N.B.

? Stilul!

§ 13 sfîrșitul. Este de dorit să se corecteze: eu am mai propus — *cum* anume (amendamentele făcute de mine la proiectul meu *), altfel reiese „... formă barbară de ruinare și decădere...”?

? Stilul.

„O completare juridică *naturală*” — o formă foarte nereușită de exprimare a unei idei juste. Caracterul „natural” al libertății se complică în condițiile capitalismului cu 1 001 factori social-istorici, lucru pe care nu-l exprimă cuvîntul „natural”. Și miroase, duhnește a un

* Vezi volumul de față, pag. 208. — *Nota red.*

fel de liberalism. Să se spună cam în felul următor: „absolutismul este *inevitabil* condamnat la moarte *de întreaga* dezvoltare a capitalismului, care cere neapărat libertate civilă și politică pentru exprimarea intereselor care se complică“ sau așa ceva, într-un cuvânt, să se exprime ideea *inevitabilității* fără a da naștere la confuzii prin includerea acestei inevitabilități în rîndul celor „naturale“.

?

Prin însăși natura sa, el trebuie să înăbușe orice mișcare socială și să fie în mod inevitabil cel mai înverșunat dușman al tuturor năzuințelor de eliberare ale proletariatului.

Nu merge. Nu orice: bi-metalismul (și preraphaelismul)¹¹² sînt tot „mișcări sociale“. Trebuie corectat.

De aceea social-democrația rusă își propune ca sarcină politică imediată răsturnarea absolutismului țarist și înlocuirea lui printr-o republică bazată pe o constituție democratică, care să asigure

e t c.

În general, cu cît aprofundezi mai mult proiectul comisei, cu atît te convingi mai mult că este, ca să spunem așa, un proiect *nerumegat*. Eu prevăd că, dacă vom publica proiectul în forma în care *este acum*, ni se vor aduce multe imputări, de altfel îndreptățite, din pricina acestui caracter al proiectului. *Toată* lumea își va da seama că nu este decît „o cîrpăceală“ superficială.

Dacă însă pentru păcatele noastre domnul Dumnezeu ne-a pedepsit, impunîndu-ne necesitatea de a publica un proiect „avorton“, trebuie cel puțin să depunem *toate* eforturile pentru a *slăbi* urmările regretabile care ar rezulta.

De aceea sînt complet greșiți cei care se călăuzesc *mai ales* după dorința „de a termina mai repede”: se poate garanta că *acum*, în aceste condiții, de pe urma grabei nu va ieși nimic bun, și proiectul nostru redacțional va fi nesatisfăcător. Important nu este să apară neapărat în nr. 4 al revistei „Zarea”: îl vom publica în nr. 5 și vom scoate o ediție separată *înainte* de apariția nr. 5. Dacă vom proceda astfel, faptul că va întîrzia cu aproximativ o lună nu va aduce nici cel mai mic prejudiciu partidului. Și zău că ar fi mai bine ca înalta comisie să mai revadă, să mai aprofundeze, să rumege bine de tot și să ne dea un proiect al *său* finit, și nu o cîrpăceală. Repet: dacă această sarcină este irealizabilă, atunci va fi mult mai util pentru cauză să revenim la planul celor două proiecte (și vom putea foarte bine să înfăptuim acest plan fără *nici un fel* de „inabilitate”: Plehanov îl va publica sub semnătura sa în „Zarea”, iar eu „separat”, la Geneva, ca x, y, z). Cer în modul cel mai respectuos înaltului colegiu să cîntărească *cu atenție* „toate aspectele chestiunii”.

12.IV.1902 — în vagon: cer iertare pentru mîzgăleală. Dacă voi reuși, voi mai scrie, și mai clar.

Scrie la 30 martie (12 aprilie) 1902

OBSERVAȚII SUPLIMENTARE LA PROIECTUL DE PROGRAM AL COMISIEI

În completare la observațiile făcute chiar pe proiect, voi mai releva:

§ 3. „Societatea (burgheză) se caracterizează prin dominația producției de mărfuri, relațiile de producție *fiind* capitaliste, *adică*“ . . . și mai departe sînt descrise trăsăturile fundamentale ale capitalismului. Aici este o discordanță: prin intermediul lui „*adică*“ sînt unite noțiuni eterogene, inegale, și anume 1) *forma modificată* a producției de mărfuri care este determinată de dominația relațiilor de producție capitaliste și 2) desfacerea produselor pe piață și faptul că masa populației își vinde forța sa de muncă.

Această discordanță, această echivalare a trăsăturilor celor mai generale și *fundamentale* ale producției de mărfuri în general și ale capitalismului în general — și a formei modificate a producției de mărfuri bazate pe relațiile de producție capitaliste (cînd mărfurile nu se mai schimbă *pur și simplu* după valoare) — dovedește în mod concret cît de nefericită este formularea lui G.V. (iar comisia a adoptat și s-a mulțumit *numai* să parafrazeze această formulare). În program, unde sînt expuse numai cele mai generale și mai fundamentale trăsături ale capitalismului, *unde nu este expusă nici măcar teoria plusvalorii*, ne vom apuca deodată să facem „aluzie“ la Böhm-Bawerk, amintind că „producția de mărfuri pe baza capitalismului“ nu este tocmai același lucru cu producția de mărfuri simplă! Dacă este așa, de ce să nu se adauge în program și aluzii speciale la Mihailovski, Berdeaev etc.? Pe de o parte, întregii teorii

a lui Marx cu privire la exploatarea muncii de către capital îi este consacrată numai o singură expresie cu caracter socialist foarte general: „prin munca lor le creează venitul“ (§ 3 la sfârșit), — iar pe de altă parte se relevă transformarea specială a plusvalorii în profit în condițiile „producției de mărfuri pe baza relațiilor de producție capitaliste“.

G.V. are perfectă dreptate când spune că cuvintele „producția de mărfuri pe baza relațiilor de producție capitaliste“ exprimă ideea fundamentală a volumului al III-lea ¹¹⁸. Dar atît. Această idee n-are rost să figureze în program, așa cum n-are rost nici descrierea mecanismului realizării care alcătuiește ideea fundamentală a volumului al II-lea, și cum n-are rost nici descrierea transformării profitului suplimentar în rentă funciară. În program este suficient să se releve exploatarea muncii de către capital = formarea plusvalorii, iar despre diferitele feluri de transformare și modificare a formelor acestei plusvalori nu este oportun să se vorbească (și acest lucru e și imposibil în câteva teze scurte).

O COMPLETARE LA PROBLEMA LUPTEI DE CLASĂ

Împărtășesc întru totul ideea V. Dm. în sensul că la noi poate fi atrasă în rîndurile social-democrației o parte mult mai mare a micilor producători și mult mai devreme (decît în Apus), că pentru a realiza acest lucru trebuie să facem *tot* ceea ce depinde de noi, — că acest „deziderat“ trebuie să fie exprimat în program „împotriva“ Martinovilor & Co. Cu toate acestea sînt întru totul de acord. Faptul că s-a adăugat ceea ce se spune la sfârșitul §10 *il salut* — subliniez acest lucru pentru a se evita neînțelegerile.

Dar nu trebuie să îndoim arcul în partea cealaltă, așa cum face V. Dm. ! Nu trebuie confundat „dezideratul“ cu *realitatea*, și încă cu realitatea imanent necesară, căreia îi este consacrat Prinziplerienerklärung*-ul nostru. E de dorit să atragem pe *toți* micii producători, — desigur. Dar noi știm că aceștia constituie o clasă aparte și, deși este legată de proletariat prin mii de fire și trepte intermediare, este totuși o clasă aparte.

* — declarație de principii. — *Nota trad.*

Este neapărat necesar ca mai întâi să ne delimităm de toți, să desprindem numai proletariatul, *singur și exclusiv*, iar abia după aceea să declarăm că proletariatul îi va elibera pe toți, îi cheamă pe toți, îi invită pe toți.

Eu sînt de acord cu acest „după aceea“, dar înainte de aceasta cer un „mai întâi“!

La noi, în Rusia, chinurile diabolice în care se zbat „masele muncitoare și exploatare“ nu au stîrnit nici o mișcare populară pînă cînd un „mănunchi“ de muncitori din fabrici și uzine n-a început lupta, lupta de clasă. Și numai acest „mănunchi“ garantează desfășurarea, continuarea și extinderea ei. Tocmai în Rusia, unde și criticii (Bulgakov) învinuiesc pe social-democrați de „țăranofobie“, și socialiștii-revoluționari ¹¹⁴ țipă despre necesitatea de a înlocui noțiunea de luptă de clasă prin noțiunea „lupta tuturor celor ce muncesc și sînt exploatați“ („Vestnik Russkoi Revoluții“ nr. 2), — tocmai în Rusia trebuie mai întâi, printr-o definire foarte categorică numai a luptei de clasă, dusă numai de către proletariat, să ne delimităm de toată această adunătură, — iar apoi să declarăm că noi chemăm pe toți, vom lua totul, vom face totul, vom extinde asupra tuturor. Pe cînd comisia „extinde“, uitînd să delimiteze?! Și mă acuză de îngustime pentru faptul că eu cer ca extinderea să fie precedată de această „delimitare“?! Aceasta este o mistificare, domnilor!!

Lupta împotriva criticilor uniți + domnii mai de stînga de la „Russkie Vedomosti“ și „Russkoe Bogatstvo“ ¹¹⁵ + socialiștii-revoluționari, luptă pe care mîine va trebui s-o dăm în mod inevitabil, ne va cere neapărat tocmai delimitarea luptei de clasă a proletariatului de „lupta“ (luptă să fie oare?) „maselor muncitoare și exploatare“. Frazele despre aceste mase constituie principalul atu al tuturor unsicheren Kantonisten*, iar comisia le face jocul și ne ia arma de luptă împotriva inconsecvenței, numai pentru a sublinia una dintre laturi! Dar nu trebuie să uitați nici cealaltă latură!

Scris la începutul lunii aprilie 1902

* — cantoniști în care nu se poate avea încredere. — Nota trad.

CU PRIVIRE LA BUGETUL DE STAT

Ca de obicei, ziarele noastre au publicat preasupusul raport asupra bugetului de stat pe anul 1902, prezentat țarului de ministrul de finanțe. Ca de obicei, reiese — după asigurările ministrului — că totul e în regulă: „finanțele sînt într-o stare cît se poate de bună“, bugetul „e perfect echilibrat“, „construcția de căi ferate continuă să se dezvolte cu succes“, și chiar „are loc o continuă creștere a bunăstării poporului“! Nu e de mirare că la noi lumea se interesează atît de puțin de problemele economiei de stat, cu toată importanța pe care o prezintă aceste probleme: interesul este atenuat din pricina proslăvirii oficiale obligatorii, — toată lumea știe că hîrtia rabdă orice, că publicului „oricum“ „îi este interzis accesul“ în culisele scamatoriei financiare oficiale.

De data aceasta însă sare îndeosebi în ochi următorul fapt. Cu obișnuita-i dibăcie, scamatorul arată publicului mîinile goale și, după o mișcare abilă, prezintă una după alta monede de aur. Publicul aplaudă. Totuși, scamatorul, din proprie inițiativă, începe să se apere cu mult zel și asigură aproape cu lacrimi în ochi că nu face potlogării, că nu există deficit, că are mai puține datorii decît avere. Publicul rus este atît de bine muștruluit în ceea ce privește comportarea cuviincioasă în instituțiile de stat, încît, deși este vorba de un om străin, se simte oarecum jenat pentru el, și numai cîte unii își mormăie în barbă zicala franceză: „cine se scuză se acuză“.

Să vedem cum „se scuză“ Witte al nostru. Enorme cheltuieli de aproape două miliarde de rube (1 946 000 000)

sînt acoperite în întregime numai datorită faptului că o sumă de 144 000 000 a fost luată din faimosul „disponibil în numerar“ al vistieriei statului, iar disponibilul în numerar a fost completat cu împrumutul din anul trecut în sumă de 127 000 000 de ruble cu dobîndă de 4% (întregul împrumut este de 148 000 000 de ruble, dar 21 000 000 n-au fost încă primite). Va să zică, un deficit acoperit cu un împrumut? — Nici vorbă de așa ceva, ne asigură magul nostru, „contractarea împrumutului a fost determinată nu de necesitatea de a acoperi cheltuieli neprevăzute în buget“, căci după acoperirea lor mai rămîne „întru totul disponibilă“ o sumă de 114 000 000 de ruble, ci de dorința de a construi noi linii ferate. — Foarte bine, d-le Witte! Dar, în primul rînd, prin aceasta nu dezminți existența unui deficit, căci chiar cu cele 114 000 000 de ruble „întru totul disponibile“ nu poți acoperi o cheltuială de 144 000 000 de ruble. În al doilea rînd, în disponibilul în numerar (114 000 000 de ruble) au intrat cele 63 000 000 de ruble reprezentînd o depășire a încasărilor veniturilor ordinare pe 1901 față de prevederile bugetului, iar presa noastră de mult semnaleză că d-ta *micșorezi în mod artificial* prevederile veniturilor din buget, pentru a umfla în mod fictiv „disponibilul în numerar“ și a majora neconținut impozitele. Astfel, anul trecut au fost majorate taxele de timbru (noul regulament al taxelor de timbru), a fost ridicat prețul la rachiul de monopol, de la 7 ruble la 7 ruble și 60 de copeici vadra, a fost continuată perceperea taxelor vamale majorate (majorarea taxelor vamale a fost efectuată în 1900, chipurile, „temporar“, în legătură cu războiul chinez ¹¹⁶) și altele. În al treilea rînd, preamărind „rolul civilizator“ al căilor ferate, treci cu modestie sub tăcere obiceiul pur rusesc și complet necivilizat de a *jefui vistieria statului* cu prilejul construirii de căi ferate (ca să nu mai vorbim de modul scandalos în care sînt exploatați muncitorii și țărani înfometăți de către antreprenorii construcției de căi ferate!). Așa, de pildă, un ziar rusesc relatează de curînd că costul construcției căii ferate transsiberiene a fost stabilit inițial la 350 000 000 de ruble; în realitate însă s-au cheltuit 780 000 000 de ruble, iar totalul cheltuielilor, probabil, va trece de *un miliard* (despre jaful care s-a făcut cu prilejul

construirii căii ferate transsiberiene, „Iskra“ a mai scris și altă dată câte ceva: vezi nr.2 ¹¹⁷). Veniturile, d-le Witte, le calculezi bine, fără nici o omisiune, dar încearcă să dai socoteală de *mărimea reală a cheltuielilor!*

Apoi nu trebuie să scăpăm din vedere că construcția de căi ferate în 1902 este determinată în parte de scopurile militare ale guvernului nostru „iubitor de pace“ (marea linie Bologoe-Sedleț, cu o lungime de peste 1 000 de verste), în parte de necesitatea absolută de „a ajuta“ măcar cât de cât industria aflată în depresiune și în ale cărei afaceri Banca de stat este direct interesată. Banca de stat nu numai că a acordat cu dărnicie împrumuturi diverselor întreprinderi care se clătinău, dar a și luat în mod efectiv multe din ele sub deplina ei conducere. Falimentul întreprinderilor industriale amenința să aducă după sine falimentul statului! În sfârșit, nu trebuie să uităm nici că sub conducerea „genialului“ Witte are loc creșterea în permanență a sumei împrumuturilor și a impozitelor, cu toate că capitalurile caselor de economii sînt folosite în întregime pentru susținerea creditului de stat. Or, aceste capitaluri au și depășit 800 000 000 de ruble. Luați în considerație toate acestea, — și veți înțelege că Witte conduce o economie de jaf, că absolutismul merge încet, dar sigur spre faliment, căci impozitele nu se pot majora la infinit și doar nu întotdeauna burghezia franceză îl va salva pe țarul rus.

Witte se apără de învinuirea de a fi făcut să crească datoria statului cu argumente care te fac să rîzi. El compară datoria și „bunurile“, compară suma împrumuturilor de stat din 1892 și din 1902 cu valoarea căilor ferate ale statului din aceiași ani și deduce de aici o reducere a datoriei „neto“. Dar noi doar mai avem și alte bunuri: „fortărețe și vase de război“ (zău, chiar așa se și spune în raport!), porturi și uzine de stat, venituri provenite din darea în arendă a terenurilor statului, păduri. — Admirabil, d-le Witte! Dar nu-ți dai oare seama că semeni cu un negustor care, fiind chemat în fața justiției pentru a fi declarat în stare de faliment, începe să se dezvinovățească în fața oamenilor care sînt gata să-i pună sechestru pe bunurile sale? Doar atîta timp cât întreprinderea stă, într-adevăr, solid pe picioare, — nimănui nu-i va trece prin cap să ceară

o garanție specială a împrumuturilor. Doar nimeni nu se îndoiește că poporul rus are multe „bunuri“, dar cu cît sînt mai multe aceste bunuri, cu atît este mai mare vina aceluia care, cu toată abundența de bunuri, gospodăresc numai prin sporirea împrumuturilor și majorarea impozitelor. Doar d-ta nu demonstrezi altceva decît că poporul trebuie să izgonească cît mai repede pe rechini care dispun de averea lui. Într-adevăr, dintre toate țările europene, pînă acum numai Turcia s-a referit la bunurile speciale ale statului drept garanție a împrumuturilor de stat. Și urmarea firească a fost că *creditorii străini au pus sub controlul lor gestiunea bunurilor care trebuie să asigure rambursarea banilor împrumutați*. Economia „marei stat al Rusiei“ sub controlul vătafilor lui Rothschild și Bleichröder: ce strălucită perspectivă ne deschizi, d-le Witte! *

Nu mai vorbim că nici un bancher nu va accepta ca garanție fortărețele și vasele de război, că acestea nu constituie un plus, ci un minus în economia noastră națională. Dar și căile ferate pot servi drept garanție numai atunci cînd aduc venit. Or, din același raport al lui Witte aflăm că pînă în ultimul timp toate căile ferate ruse au lucrat, în general, în pierdere. Abia în 1900 deficitul de la căile ferate siberiene a fost acoperit și s-a realizat „un mic profit net“, atît de mic încît Witte trece cu modestie sub tăcere cuantumul lui. El trece sub tăcere și faptul că în primele două treimi ale anului 1901 încasările căilor ferate din Rusia europeană au scăzut din cauza crizei. Care ar fi bilanțul căilor noastre ferate dacă s-ar socoti nu numai sumele alocate în mod oficial de stat pentru lucrările de construcție, ci și suma reală a banilor furați la lucrările de construcție? Nu este oare, într-adevăr, timpul ca aceste bunuri, cu adevărat de preț, să fie predate în mîini mai sigure?

Despre criza industrială Witte vorbește, bineînțeles, pe un ton cît se poate de liniștitor: „o dificultate vremelnică“, care, „fără îndoială, nu va atinge succesele industriale gene-

* Witte și-a dat singur seama de stingăcia raționamentelor sale cu privire la „bunuri“, și de aceea, în altă parte a raportului său, caută „să se corecteze“, declarînd că creșterea valorii bunurilor statului „nu are vreo importanță deosebită în ceea ce privește obligațiile vistieriei statului rus, deoarece creditul Rusiei n-are nevoie de garanții speciale“. Firește! Dar a fost totuși lăsată, pentru orice eventualitate, o listă amănunțită cu enumerarea acestor garanții speciale!

rale, iar după trecerea unui oarecare interval de timp va începe, probabil (11), o nouă perioadă de înviorare industrială“. Frumoasă consolare pentru milioanele de muncitori care suferă de pe urma șomajului și a reducerii cîștigului! În zadar ați încerca să găsiți în lista cheltuielilor statului vreo indicație din care să reiasă cîte milioane și zeci de milioane a zvîrlit vistieria statului pentru sprijinirea directă și indirectă a întreprinderilor industriale care „au de suferit“ de pe urma crizei. Și că în vederea acestui lucru statul nu s-a dat în lături nici de la cheltuirea unor sume fabuloase se vede din faptul relatat de ziare că suma totală a creditelor acordate de Banca de stat între 1 ianuarie 1899 și 1 ianuarie 1901 a sporit de la 250 000 000 de ruble la 449 000 000 de ruble, iar totalul creditelor industriale de la 8 700 000 la 38 800 000 de ruble. Nici chiar dauna de 4 000 000 de ruble suferită la creditele acordate industriei n-a constituit nici cea mai mică greutate pentru vistierie. Pe muncitori însă, care au adus pe altarul „succeselor industriale“ nu conținutul pungii lor, ci viața lor și viața milioanele de oameni care trăiesc din cîștigul lor, — pe muncitori statul i-a ajutat trimițîndu-i cu miile, „pe gratis“ la urmă, din orașele industriale în satele înfometate!

Witte evită cu totul cuvîntul „foamete“, dînd asigurări în raportul său că „consecințele grele ale recoltei proaste . . . vor fi atenuate prin acordarea unui generos ajutor celor care se află în nevoie“. Acest generos ajutor este, după cum spune el, de 20 000 000 de ruble, în timp ce valoarea deficitului de recoltă de grîne se evaluează la 250 000 000 de ruble (socotind la un preț foarte scăzut, 50 de copeici pudul, făcînd în schimb comparație cu anii recoltelor bune). Nu-i așa că într-adevăr este „generos“? Chiar dacă am presupune că numai o jumătate din acest deficit de recoltă a lovit țărănimea săracă, și tot va reieși că noi n-am știut să apreciem îndeajuns zgîrcenia guvernului rus atunci cînd am scris (în legătură cu circulara lui Sipeaghin, vezi nr. 9 al „Iskrei“) * că guvernul reduce ajutorul *de cinci ori*. Țarul Rusiei se arată generos nu atunci cînd e vorba să-l ajute pe

* Vezi V. I. Lenin, Opere complete, vol. 5, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 277—285. — Nota red.

țăran, ci cînd e vorba să ia măsuri polițienești împotriva acelor care au vrut într-adevăr să-i ajute pe înfomețați. Generos este și atunci cînd e vorba să zvîrle cu milioanele pentru a înșfăca o bucată cît mai grasă de la China. În doi ani — comunică Witte — pentru războiul chinez s-au cheltuit, din fondul alocat cheltuielilor extraordinare, 80 000 000 de ruble și, „în plus, sume foarte importante au fost cheltuite din bugetul ordinar“. Deci, în total, probabil, pînă la o sută de milioane de ruble, dacă nu mai mult! Muncitorul șomer și țăranul înfometat se pot consola cu gîndul că în schimb Manciuuria va fi cu siguranță a noastră . . .

Din pricina lipsei de spațiu sîntem nevoiți să ne referim numai pe scurt la celelalte părți ale raportului. Witte se apără și împotriva învinuirii că guvernul este zgîrcit cu sumele cheltuite pentru instrucțiunea publică: la cele 36 000 000 de ruble din bugetul acestui minister el adaugă cheltuielile făcute pentru învățămînt în cadrul tuturor celorlalte departamente și „umflă“ cifra pînă la 75 000 000 de ruble. Dar chiar și această cifră (de o exactitate îndoielnică) este o cifră cu totul mizeră pentru întreaga Rusie și nu reprezintă nici 5% din întregul buget. — Faptul că „bugetul nostru de stat este bazat cu precădere pe sistemul impunerii indirecte“, Witte îl consideră o superioritate, repetînd răsufletele argumente burgheze cu privire la posibilitatea „de a face ca consumul obiectelor impuse să fie proporțional cu gradul de bunăstare“. În realitate însă, după cum se știe, impozitele indirecte, grevînd obiectele pe care le consumă masele, sînt cît se poate de nedrepte. Tot greul lor apasă pe umerii sărăcimii, creînd un privilegiu pentru cei bogați. Cu cît omul este mai sărac, cu atît partea din venitul său pe care o dă statului sub forma de impozite indirecte este mai mare. Masa celor neavuți și săraci reprezintă $\frac{9}{10}$ din întreaga populație, consumă $\frac{9}{10}$ din totalul produselor impuse și plătește $\frac{9}{10}$ din întreaga sumă a impozitelor indirecte, în timp ce din întregul venit național ea capătă vreo două-trei zecimi.

În încheiere — un „amănunt“ interesant. La care capitol au crescut cel mai mult cheltuielile între 1901 și 1902? Suma totală a cheltuielilor a crescut de la 1 788 000 000 de ruble la 1 946 000 000 de ruble, adică mai puțin decît cu o

zecime. Or, la *două* capitole cheltuielile au crescut *aproape cu un sfert*: „pentru întreținerea persoanelor familiei imperiale“ — de la 9 800 000 de ruble la 12 800 000 de ruble și . . . „pentru întreținerea corpului special de jandarmi“ — de la 3 960 000 de ruble la 4 940 000 de ruble. Iată răspunsul la întrebarea: care sînt cele mai imperioase dintre „nevoile poporului rus“? Și ce „unitate“ mișcătoare între țar și jandarmi!

„Iskra“ nr. 15 din 15 ianuarie 1902

Se tipărește după textul apărut
în ziarul „Iskra“

AGITAȚIA POLITICĂ ȘI „PUNCTUL DE VEDERE DE CLASĂ“

Să începem cu un exemplu.

Cititorii își amintesc, probabil, cîtă zarvă a stîrnit referatul cu privire la necesitatea de a se recunoaște prin lege *libertatea de conștiință* ținut de mareșalul nobilimii din gubernia Orel, M. A. Stahovici, la congresul misionarilor. Presa conservatoare, în cap cu „Moskovskie Vedomosti“¹¹⁸, tună și fulgeră împotriva d-lui Stahovici, neștiind cu ce cuvinte să-l mai ocărăscă și mai mai că acuză de înaltă trădare pe toți nobilii din gubernia Orel pentru faptul că l-au ales din nou pe d-l Stahovici ca mareșal al lor. Or, această alegere este, într-adevăr, un fenomen instructiv, care capătă într-o oarecare măsură caracterul unei demonstrații a nobilimii împotriva samavolniciei și nelegiuirilor polițienești.

Stahovici — ne încredințează ziarul „Moskovskie Vedomosti“ — „nu este atît mareșal al nobilimii, cît Mișa Stahovici, un chefliu, sufletul societății, un flecar . . .“ (1901, nr. 348). Cu atît mai rău pentru voi, domnilor apărători ai bîtei. Dacă pînă și moșierii-cheflii au început să vorbească despre libertatea de conștiință, înseamnă că într-adevăr mîrșăviile la care se dedau popii noștri și poliția noastră sînt fără număr. — . . . „Ce o interesează pe ușuratica noastră gloată «intelectuală», din rîndurile căreia se nasc oameni de teapa d-lor Stahovici, oameni pe care ea îi aplaudă, lucrurile noastre sfinte, credința noastră pravoslavnică și legăturile sacre care ne unește cu ea?“ . . . Repet: cu atît mai rău pentru voi, domnilor apărători ai absolutismului, ai credinței pravoslavnice, ai națiunii. Bune trebuie să mai fie rînduielele absolutismului nostru polițist dacă pînă și religia

a îmbibat-o pînă într-atît cu spirit de pușcărie, încît „Stahovicii” (care n-au nici un fel de convingeri ferme în problemele religioase, ci sînt interesați, după cum vom vedea mai departe, în trăinicia religiei) sînt pătruși de o totală indiferență (dacă nu ură) față de această faimoasă sfîntă credință „a poporului”! — . . . „Despre credința noastră ei spun că este o rătăcire!! Își bat joc de noi pentru că datorită acestei « rătăcirii » ne temem de păcat și fugim de el, ne îndeplinim fără murmur obligațiile, oricît de grele ar fi ele, pentru că găsim în noi tăria și curajul de a suporta durerea și lipsurile și nu ne înfumurăm cînd avem succese și cînd sîntem fericiți” . . . Asta este miezul! De aceea le este scumpă sfînta credință pravoslavnică; pentru că îi învață pe oameni să suporte „fără murmur” durerea! Într-adevăr, cît de convenabilă este această sfîntă credință pentru clasele dominante! Cînd o societate este orînduită astfel încît o minoritate infimă huzurește în bogății și se bucură de putere, iar masa îndură mereu „lipsuri” și are de îndeplinit „obligații grele”, simpatia exploatatorilor pentru religie, care învață pe oameni să suporte „fără murmur” iadul pe pămînt cu gîndul la raiul care se află, chipurile, în ceruri, este cît se poate de firească. Întrecîndu-se în zelul său, ziarul „Moskovskie Vedomosti” lasă să-l ia gura pe dinainte. Și în așa măsură l-a luat gura pe dinainte, încît, *fără să-și dea seama, a spus adevărul*. Ascultați mai departe: . . . „Ei nici nu bănuiesc că, datorită aceleiași « rătăcirii », ei, d-nii Stahovici, mănîncă bine, dorm liniștit și duc o viață veselă”.

Sfîntul adevăr! Chiar așa, chiar datorită imensei răspîndiri în masele populare a „rătăcirilor” religioase „dorm liniștit” și Stahovicii, și Oblomovii, și toți capitaliștii noștri, care trăiesc de pe urma muncii acestor mase, și însuși ziarul „Moskovskie Vedomosti”. Și cu cît se va răspîndi mai mult cultura în rîndurile poporului, cu cît prejudecățile religioase vor fi în mai mare măsură înlăturate de conștiința socialistă, cu atît mai aproape va fi ziua victoriei proletariatului, care va izbăvi toate clasele asuprite de înrobirea în care trăiesc în societatea contemporană.

Dar „Moskovskie Vedomosti”, pe care l-a luat gura pe dinainte cînd a vorbit despre un punct, încearcă să scape prea ușor de o altă problemă interesantă. Ziarul face vădit o

greșeală când crede că Stahovicii „nu bănuiesc“ importanța arătată a religiei și cer reforme liberale dintr-o simplă „ușurință“. O asemenea explicație a unui curent politic ostil este de o navitate într-adevăr puerilă! Iar faptul că în cazul de față d-l Stahovici nu este altceva decît un purtător de cuvînt al unui întreg curent liberal, — lucrul acesta l-a dovedit cel mai bine chiar ziarul „Moskovskie Vedomosti“: altfel de ce era nevoie să pornească o întreagă campanie împotriva unui singur referat? de ce era nevoie să vorbească nu despre Stahovici, ci despre toți Stahovicii, despre „gloata intelectuală“?

Această greșeală a ziarului „Moskovskie Vedomosti“ este, desigur, o greșeală interesată. Despre ziarul „Moskovskie Vedomosti“, desigur, se poate mai curînd spune că nu vrea decît că nu se pricepe să aplice punctul de vedere de clasă la analiza liberalismului care îi este odios. Despre faptul că nu vrea nici nu mai e nevoie să vorbim. Dar faptul că nu se pricepe prezintă pentru noi un mare interes general, deoarece de acest păcat suferă foarte mulți revoluționari și socialiști. Suferă de acest păcat și autorii scrisorii apărute în nr. 12 al „Iskrei“, care ne învinuiesc că am abandonat „punctul de vedere de clasă“, căutînd să urmărim în ziarul nostru toate manifestările de nemulțumire și de protest ale liberalilor; — și autorii culegerii „Lupta proletară“, și ai unor broșuri din „Biblioteca social-democrată“¹¹⁹, care își închipuie că absolutismul nostru este dominația absolută a burgheziei; — și Martînovii, care ne îndeamnă să trecem de la campania de demascări sub toate aspectele (adică de la cea mai largă agitație politică) împotriva absolutismului la lupta cu precădere pentru reforme economice (să dăm „ceva pozitiv“ clasei muncitoare, să formulăm în numele ei „revendicări concrete“ de măsuri legislative și administrative, „care să promită anumite rezultate palpabile“); — și Nadejdinii, care se întrebă nedumeriți în legătură cu corespondențele noastre despre conflictele cu statisticienii: „doamne, dumnezeule, nu este oare acesta un organ pentru zemiți?“¹²⁰.

Toți acești socialiști uită că interesele absolutismului coincid numai în anumite împrejurări și numai cu anumite interese ale claselor avute și, în plus, adeseori nu cu interesele tuturor acestor clase în general, ci cu interesele diferitelor

pături ale acestora. Interesele celorlalte pături ale burgheziei, precum și interesele înțelese mai larg ale *întregii* burghezii, ale întregii dezvoltări a capitalismului în general, generează în mod necesar o opoziție liberală față de absolutism. Dacă, de pildă, pe de o parte, absolutismul garantează burgheziei posibilitatea de a folosi formele cele mai brutale de exploatare, pe de altă parte el pune mii de piedici în calea unei largi dezvoltări a forțelor de producție și a răspîndirii culturii, stîrnind prin aceasta împotriva sa nu numai mica burghezie, ci uneori și marea burghezie; dacă absolutismul garantează (?) burgheziei ocrotire împotriva socialismului, pe de altă parte această ocrotire, în condițiile lipsei de drepturi a populației, se transformă în mod necesar într-o samavolnicie polițienească, care revoltă absolut pe toată lumea. Care este rezultatul acestor tendințe opuse, care este raportul dintre starea de spirit sau orientarea conservatoare și cea liberală din rîndurile burgheziei în momentul de față, — aceasta nu se poate deduce din cîteva teze generale; aceasta depinde de toate particularitățile situației social-politice în momentul dat. Pentru a stabili acest lucru trebuie să cunoști această situație în toate amănuntele ei, trebuie să urmărești cu atenție toate ciocnirile de orice fel dintre guvern și oricare pătură socială, indiferent care ar fi ea. Tocmai în virtutea „punctului de vedere de clasă“ unui social-democrat *nu îi este permis* să rămînă nepăsător față de nemulțumirea și protestele „Stahovicilor“.

Or, socialiștii despre care am vorbit, atît prin raționamentele lor cît și prin activitatea lor, dau dovadă de nepăsare față de liberalism, vădind prin aceasta că nu înțeleg tezele fundamentale ale „Manifestului Comunist“, această „evanghelie“ a social-democrației internaționale. Gîndiți-vă, bunăoară, la pasajul în care se spune că însăși burghezia oferă material pentru educarea politică a proletariatului prin lupta ei pentru putere, prin ciocnirea dintre diferite pături și grupuri din cadrul ei etc.¹²¹ Numai în țările libere din punct de vedere politic, proletariatul ajunge să capete de la sine acest material (și aceasta numai în parte). În Rusia înrobită însă, noi, social-democrații, trebuie să muncim activ pentru a furniza clasei muncitoare acest „material“, cu alte cuvinte trebuie să luăm asupra noastră sarcina unei

agitații politice multilaterale, a unei campanii naționale de demascare a absolutismului. Și această sarcină este deosebit de imperioasă în perioadele de frământări politice. Nu trebuie să uităm că într-un an de învioreare politică proletariatul poate să învețe, în sensul educației revoluționare, mai multe decît în cîțiva ani de acalmie. Iată de ce tendința socialiştilor despre care am vorbit *de a îngusta*, conștient sau inconștient, amplexarea și conținutul agitației politice este deosebit de dăunătoare.

Mai departe, amintiți-vă cuvintele cu privire la sprijinirea de către comuniști a *oricărei* mișcări revoluționare împotriva regimului existent. Acestor cuvinte li se dă adeseori un sens prea îngust și nu sînt extinse la sprijinirea opoziției liberale. Dar nu trebuie să uităm că sînt epoci în care orice ciocnire cu guvernul în jurul unor interese sociale progresiste, oricît de mică ar fi această ciocnire ca atare, în anumite condiții (*iar sprijinul nostru constituie una dintre aceste condiții*) poate să se transforme într-un incendiu general. Este de ajuns să reamintim cum s-a transformat în Rusia într-o mare mișcare socială ciocnirea dintre studenți și guvern în jurul revendicărilor studențești, sau în Franța ciocnirea dintre toate elementele progresiste și clica militaristă în jurul unui proces în care s-a dat o sentință bazată pe falsuri¹²². Iată de ce este de datoria noastră directă să lămurim proletariatul, să lărgim și, prin participarea activă a muncitorilor, să sprijinim orice protest liberal și democratic, indiferent dacă va rezulta dintr-o ciocnire între zemți și ministerul afacerilor interne, sau între nobili și departamentul pravoslaviei polițiste, sau între statisticieni și pompaduri¹²³, între țărani și „zemski“, între sectanți și ureadnici etc. etc. Cine strîmbă disprețuitor din nas, invocînd caracterul mizer al unora dintre aceste ciocniri sau „zădărnicia“ încercărilor de a le transforma într-un incendiu general, acela nu înțelege că o agitație politică multilaterală este tocmai focarul în care se întîlnesc interesele vitale ale educației politice a proletariatului cu interesele vitale ale întregii dezvoltări sociale și ale întregului popor în sensul tuturor elementelor sale democratice. Este o datorie directă a noastră să ne amestecăm în orice problemă liberală, să ne stabilim atitudinea noastră proprie, social-democrată, față de ea, să luăm măsuri ca proletariatul

să participe activ la rezolvarea acestei probleme și să impună rezolvarea ei în sensul dorit de el. Cine se ferește de acest amestec (indiferent care ar fi intențiile lui) capitulează în fața liberalismului, dându-i pe mîna opera de educare politică a muncitorilor, cedînd hegemonia luptei politice unor elemente care, în ultimă instanță, sînt conducătorii democrației burgheze.

Caracterul de clasă al mișcării social-democrate trebuie să-și găsească expresia nu în îngustarea sarcinilor noastre pînă la nevoile directe și imediate ale unei mișcări „pur muncitorești“, ci în conducerea tuturor aspectelor și a tuturor manifestărilor marii lupte de eliberare a proletariatului, singura clasă cu adevărat revoluționară a societății contemporane. Social-democrația trebuie să extindă întotdeauna și neîncetat influența mișcării muncitorești asupra tuturor sferelor vieții sociale și politice a societății contemporane. Ea trebuie să conducă nu numai lupta economică a muncitorilor, dar și lupta politică a proletariatului, ea nu trebuie să piardă nici un moment din vedere țelul nostru final, trebuie să propage întotdeauna, să ferească de denaturări și să dezvolte mai departe ideologia proletară — teoria socialismului științific, adică marxismul. Trebuie să luptăm neîncetat împotriva oricărei ideologii burgheze, oricît ar fi de strălucitoare și oricît ar fi la modă haina pe care ar îmbrăca-o. Socialiștii despre care am vorbit se abat, de asemenea, de la punctul de vedere „de clasă“ și pentru că sînt indiferenți și în măsura în care sînt indiferenți față de sarcina luptei împotriva „criticii marxismului“. Numai niște orbi pot să nu vadă că această „critică“ a prins cel mai repede rădăcini în Rusia și a fost îmbrățișată în modul cel mai solemn de publicistica liberală rusă tocmai pentru că este unul dintre elementele democrației burgheze (astăzi devenite conștient burgheze), care în Rusia se află în proces de formare.

În ceea ce privește lupta politică în special, tocmai „punctul de vedere de clasă“ este acela care cere ca proletariatul să *împingă* înainte orice mișcare democratică. Din punctul de vedere al revendicărilor ei politice, democrația muncitorească nu se deosebește principial de democrația burgheză, ci numai prin gradul acestor revendicări. În lupta pentru eliberarea economică, pentru revoluția socialistă, proletariatul se

situează pe o bază diferită din punct de vedere principial și este singur (micul producător îi va veni în ajutor numai în măsura în care trece sau se pregătește să treacă în rîndurile proletariatului). În lupta pentru eliberarea politică însă avem mulți aliați, față de care nu ne este îngăduit să avem o atitudine de indiferență. Dar, în timp ce aliații noștri din rîndurile democrației burgheze, luptînd pentru reforme liberale, vor privi întotdeauna înapoi, căutînd să aranjeze lucrurile în așa fel încît să poată continua „să mănînce bine, să doarmă liniștit și să ducă o viață veselă“ pe socoteala altora, — proletariatul va merge înainte, fără a arunca nici o privire înapoi, pînă la capăt. Cînd anumiți domni R.N.S. (autorul prefeței la memoriul lui Witte)¹²⁴ se vor tîrgui cu guvernul pentru drepturile unor zemstve investite cu putere sau pentru constituție, noi vom lupta pentru o republică democratică. Să nu uităm numai că, pentru a împinge pe cineva, trebuie întotdeauna să ții mîna pe umărul lui. Partidul proletariatului trebuie să știe să prindă pe orice liberal tocmai în momentul cînd e gata să înainteze cu un centimetru, și să-l facă să înainteze cu un metru. Iar dacă acesta se va încăpățîna, vom merge înainte fără el și peste el.

„Iskra“ nr. 16 din 1 februarie 1902

Se tipărește după textul apărut
în ziarul „Iskra“

RĂSPUNS „UNUI CITITOR“

Am primit următoarea scrisoare adresată redacției:

„Referindu-se la problema agitației (dacă nu mă înșel, în nr. 13), « Iskra » se pronunță împotriva literaturii volante de agitație (mici broșuri de două-trei foi) pe teme politice. După părerea redacției, această literatură este înlocuită cu succes de ziare. Ziarele sînt, desigur, un lucru bun. Asta nu contestă nimeni. Dar pot ele oare înlocui foile volante, care sînt în mod special destinate să fie difuzate pe scară largă în mase? La redacție s-a mai primit o scrisoare din Rusia în care un grup de muncitori-agitatori își spun părerea în această problemă. Răspunsul « Iskrei » la această scrisoare vedește o neînțelegere evidentă. Problema agitației este acum tot atît de importantă ca și problema demonstrațiilor. De aceea ar fi de dorit ca redacția să pună din nou această problemă și, de data aceasta, să-i dea mai multă atenție.

Un cititor.*

Celui care își va da osteneala să recitească cu atenție, o dată cu această scrisoare, și răspunsul nostru către „Muncitorii din sud“, apărut în nr. 13 al „Iskrei“*, îi va fi ușor să se convingă că autorul scrisorii este acela care a vădit o neînțelegere evidentă. Nici vorbă n-a fost ca „Iskra“ să se pronunțe „împotriva literaturii volante de agitație“; nimănui nu i-a trecut prin gînd să „înlocuiască“ prin ziar „foile volante“. Autorului i-a scăpat faptul că foile volante nu sînt altceva decît proclamații. În privința faptului că un asemenea gen de literatură ca proclamațiile *nu poate fi înlocuit prin nimic* și că întotdeauna va fi *absolut necesar*, — atît „Muncitorii din sud“ cît și „Iskra“ au fost întru totul de acord. Dar

* Vezi V. I. Lenin, Opere complete, vol. 5, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 373 — 374. — Nota red.

ei au fost de acord și că acest gen de literatură *nu este suficient*. Dacă vorbim despre necesitatea locuințelor confortabile pentru muncitori, fiind de acord că ei n-au hrană bună în cantitate suficientă, aceasta, de bună seamă, nu înseamnă că sîntem „împotriva“ hranei bune. Se pune deci întrebarea care este forma mai înaltă de literatură *de agitație*? Punînd această întrebare, „Muncitorii din sud“ *n-au pomenit nici un cuvînt* despre ziar. Această trecere sub tăcere putea, desigur, să fie în funcție de condițiile locale, și, fără a ne gândi cituși de puțin „să combatem“ pe corespondenții noștri, noi nu puteam, firește, să nu le amintim că și proletariatul trebuie să înființeze un ziar al său, așa cum au și făcut alte clase ale populației; — că nu este de ajuns să se ducă o muncă fărîmițată, ci este nevoie de o muncă regulată, activă și comună a tuturor elementelor locale pentru editarea unui organ revoluționar.

În ceea ce privește însă „broșurile de 3—4 pagini“, *noi nu ne-am pronunțat nicidecum* „împotriva“ lor, ci am pus numai la îndoială caracterul practic al planului de a face din ele o literatură *regulată*, care să fie răspîdită „simultan în întreaga Rusie“. Întrucît nu au mai mult de 3—4 pagini, ele vor fi, în fond, tot niște proclamații. Avem în toate colțurile Rusiei multe proclamații — și studentești, și muncitorești — foarte bune, care nu sînt cituși de puțin voluminoase și echivalează chiar cu 6—8 pagini format mic. Or, o broșură cu adevărat de *popularizare*, în stare să *lămurească* chiar și unui muncitor cu totul nepregătit fie și numai o singură problemă oarecare, va fi, probabil, de un volum mai mare și nu va fi nici posibil și nici necesar (avînd în vedere că nu are o importanță vremelnică) să fie răspîdită „simultan în întreaga Rusie“. Admițînd fără nici o rezervă absolut toate formele de literatură politică, vechi și noi, cu singura condiție să fie într-adevăr o bună literatură politică, în ce ne privește, sfatul nostru ar fi să se lucreze nu la născocirea unui tip intermediar între foile volante și broșurile de popularizare, ci la un organ revoluționar care să merite *în fapt* numele de periodic (adică să apară nu o dată pe lună, ci cel puțin de 2—4 ori pe lună) și pe *întreaga* Rusie.

SEMNELE FALIMENTULUI

Nu a trecut decît un an de cînd glonțul lui Karpovici doborînd pe Bogolepov, a curățat terenul pentru „noul curs“ în domeniul politicii universitare a guvernului. În decursul acestui an, noi am constatat în mod consecvent creșterea neobișnuită a indignării societății, tonul neobișnuit de blînd al discursurilor guvernanților noștri, faptul prea obișnuit, din păcate, că societatea, inclusiv o anumită parte a studențimii, s-a lăsat dusă de aceste noi discursuri și, în sfîrșit, în urma îndeplinirii promisiunilor pompoase ale lui Vannovski, o nouă explozie de proteste ale studenților. Pentru cei care primăvara trecută așteptau o „nouă eră“ și credeau în mod serios că feldwebelul țarist va realiza, fie și într-o doză mică, speranțele studenților și ale societății, — într-un cuvînt, pentru liberalii ruși trebuie să fie acum limpede cît de mult s-au înșelat acordînd încă o dată credit guvernului, cît de puțin îndreptățiți au fost să înceteze în primăvară mișcarea în folosul reformei, mișcare care începuse să ia forme impunătoare, și să se lase vrăjiți de cîntecele amăgitoare ale sirenelor guvernamentale. După ce a fost călcată promisiunea de a reprimi în universități pe toți cei care au avut de suferit anul trecut, după ce printr-o serie de noi măsuri reacționare a fost aruncată o provocare tuturor aceluia care cereau o reformă reală a sistemului de învățămînt, după o serie de noi răfuieli brutale cu demonstranții, care au cerut falitului fraudulos să-și îndeplinească obligațiile asumate față de ei, — după toate acestea guvernul „grijii părintești“ publică un „regulament provizoriu“ cu privire la organizațiile studențești ¹²⁵, plăsmuit cu scopul „împăciuirii“, dar . . .

în locul „împăciuirii“ li se înfățișează tabloul incendiului general al „dezordinilor“ care a cuprins din nou toate instituțiile de învățămînt.

Noi, revoluționarii, n-am crezut nici o clipă în seriozitatea reformelor promise de Vannovski. Noi n-am încetat să spunem liberalilor că circularele „părintescului“ general și rescriptele lui Nicolaie Obmanov * ¹²⁶ nu constituie decît o nouă manifestare a aceleiași politici liberale în care absolutismul a devenit foarte iscusit în urma celor 40 de ani de luptă împotriva „dușmanului dinăuntru“, adică împotriva tuturor elementelor progresiste din Rusia. Noi am pus în gardă pe liberali împotriva „visurilor absurde“ pe aripile cărora au început să se lase duși după primele măsuri luate de guvern în spiritul „noului curs“, noi am demascat întregul caracter vădit mincinos al promisiunilor guvernamentale și am spus societății: dacă adversarul tău s-a zăpăcit la primul atac serios, nu pregeta să-i dai noi lovituri, dublîndu-le forța și frecvența. . . . Revoluționarii au prezis această caricatură de drept de organizare, care este acordată astăzi studenților sub formă de „regulament provizoriu“, chiar de la începutul discuțiilor cu privire la acest nou dar al guvernului. Noi am știut la ce putem și la ce trebuie să ne așteptăm din partea absolutismului și a zadarnicelor lui eforturi reformatoare. Noi am știut că Vannovski nu „va împăciui“ pe nimeni și nimic, că el nu va realiza nici un fel de speranțe progresiste și că în mod inevitabil „dezordinile“ vor reîncepe într-o formă sau alta.

Anul a trecut, și societatea ** se află la același punct mort. Instituțiile superioare de învățămînt, care e normal să existe într-un stat bine organizat, au refuzat din nou să funcționeze. Din nou zeci de mii de tineri au fost scoși de pe făgașul obișnuit și din nou se pune în fața societății aceeași problemă: „ce va fi mai departe?“

Marea majoritate a studenților refuză să accepte „regulamentul provizoriu“ și organizațiile autorizate prin acesta.

* Obmanov — mincinosul; joc de cuvinte: în loc de Nicolaie Romanov — Nicolaie Obmanov. — *Nota trad.*

** Aici, ca și în numeroase alte locuri din acest volum, Lenin folosește cuvîntul societate nu în sensul obișnuit, ci într-un sens mai restrîns, înțelegînd prin acest termen pătura politică activă din rîndurile claselor dominante (burghezia liberală, intelectualii, funcționarii din aparatul de stat etc.). — *Nota trad.*

Profesorii își exprimă mult mai limpede decît de obicei nemulțumirea vădită față de acest dar al guvernului. Și, într-adevăr, nu e nevoie să fii revoluționar, nu e nevoie să fii radical pentru a-ți da seama că o astfel de, scuzați, „reformă“ nu numai că nu dă studenților nimic care să semene a libertate, dar nici nu e de loc indicată din punctul de vedere al introducerii în viața universitară a unei cît de mici liniștiri. Oare nu reiese limpede, de la prima privire aruncată asupra acestui „regulament provizoriu“, că el creează dinainte o serie întreagă de prilejuri de ciocniri între studenți și autorități? Oare nu e evident că aplicarea acestui regulament prezintă primejdia ca fiecare întrunire convocată *legal* în cel mai pașnic scop să devină un punct de plecare pentru noi „dezordini“? Încapе oare vreo îndoială, de pildă, că, prin faptul că prezidează întrunirile, inspecția, cu ale ei funcții polițienești, va irita în permanență pe unii, va provoca protestul altora, va speria și va reduce la tăcere pe alții? Și nu este oare limpede că studențimea rusă nu va răbda ca la aceste întruniri conținutul discuțiilor să fie determinat în mod grosolan „așa cum vor socoti de cuviință“ autoritățile?

Or, „dreptul“ la întruniri și la organizații dăruit de guvern în forma absurdă în care a fost conceput în „regulamentul provizoriu“ este *maximum* din ceea ce absolutismul, rămî-nînd absolutism, poate da studenților. Fiecare pas mai departe în această direcție ar însemna o încălcare, egală cu sinuciderea, a echilibrului care stă la baza relațiilor dintre putere și „supuși“. Sau să se mulțumească cu acest maximum posibil pentru guvern sau să intensifice caracterul *politic, revoluționar* al protestului lor — aceasta este dilema pe care trebuie s-o rezolve studenții. Și majoritatea lor optează pentru a doua soluție. În chemările și în rezoluțiile studențești, nota revoluționară răsună mai categoric decît oricînd. Politica de alternare a represiunilor bestiale cu săruturi de Iuda își face efectul și revoluționează masa studențească.

Da, așa sau altfel, studenții au rezolvat problema care le stătea în față și au declarat că sînt gata să pună din nou mîna pe armele zvîrlite (sub influența cîntecelor de sireună). Dar ce are de gînd să facă societatea, care s-a lăsat, pe semne, adormită de aceste cîntece trădătoare? De ce continuă ea

să tacă și „să simpatizeze în tăcere“? De ce nu se aude nimic despre protestele ei, despre sprijinul activ acordat de ea frământărilor care reîncep? Să fie ea oare hotărîită să aștepte „liniștită“ desfășurarea inevitabilelor evenimente tragice de care a fost însoțită pînă acum orice mișcare studentescă? Se gîndește ea oare să se limiteze la jalnicul rol de socotitor al jertfelor luptei și de spectator pasiv al acestui tablou zguduitor? De ce nu se aude glasul „părinților“ acum, cînd „copiii“ au declarat fără echivoc că sînt gata să aducă noi jertfe pe altarul libertății ruse? De ce societatea noastră nu sprijină pe studenți cel puțin așa cum i-au sprijinit muncitorii? Doar nu fiii și frații lor, ai proletarilor, învață în institutele superioare de învățămînt; or, și muncitorii din Kiev, și cei din Harkov, și cei din Ekaterinoslav și-au manifestat fătîș simpatia lor față de protestatari, fără a ține seama de seria de „măsuri preventive“ luate de autoritățile polițienești și în pofida amenințării acestora de a folosi împotriva demonstrațiilor forța armată. Oare această manifestare a idealismului revoluționar al proletariatului rus nu va influența asupra atitudinii societății, pentru care soarta studenților prezintă un interes vital și nemijlocit, și nu o va determina să protesteze energic?

„Dezordinile“ studentești din acest an încep sub auspicii destul de bune. Simpatia „gloatei“, a „străzii“ le este asigurată. Ar fi o greșeală de neiertat din partea cercurilor liberale dacă nu ar depune toate eforturile pentru ca prin sprijinul acordat *la timp* studenților să demoralizeze definitiv guvernul și să-i smulgă concesii reale.

Viitorul apropiat va arăta în ce măsură cercurile noastre liberale sînt capabile de acest rol. Rezultatele mișcării studentești actuale depind în mare măsură de rezolvarea acestei probleme. Dar, oricare ar fi aceste rezultate, un lucru este sigur: reînceperea dezordinilor studentești generale după o perioadă atît de scurtă de acalmie este un semn al falimentului politic al orînduirii actuale. De trei ani viața universitară nu poate intra în normal, cursurile se țin cu întreruperi, una dintre roțile mecanismului de stat încetează să funcționeze și, învîrtindu-se neputincios cîtva timp, se oprește din nou pentru o perioadă îndelungată. Și acum nu încapе nici o îndoială că în cadrul actualului regim politic nu există

mijloace pentru vindecarea radicală a acestei boli. Răposatul Bogolepov a încercat să salveze patria printr-un remediu „eroic“, luat din arsenalul medicinei nicolaeviste, antediluviene. Se știe care este rezultatul folosirii acestui remediu. Este evident că în *această* direcție nu se poate merge mai departe. În prezent, politica de cochetare cu studenții a suferit un eșec. Or, în afară de violență și cochetare, o a treia cale nu există. Și fiecare nouă manifestare a acestui faliment neîndoielnic al regimului actual va roade din ce în ce mai adânc bazele lui, făcând ca guvernul să-și piardă orice prestigiu în ochii cetățenilor indiferenți, mărinind numărul persoanelor care își dau seama de necesitatea luptei împotriva lui.

Da, falimentul absolutismului este neîndoielnic și absolutismul se grăbește să-l aducă la cunoștința întregii lumi. Oare nu este o declarație în stare de faliment introducerea „pazei întărite“ în nu mai puțin de o treime a imperiului și dezlănțuirea ofensivei concomitente a autorităților locale din toate colțurile Rusiei cu „dispoziții obligatorii“, care interzic sub amenințarea unor pedepse mai drastice acțiuni care și așa nu sînt permise de legile rusești? Orice dispoziții excepționale care anulează acțiunea legilor generale se presupune că au, prin însăși esența lor, o acțiune limitată în timp și spațiu. Se presupune că condiții excepționale cer aplicarea temporară în anumite localități a unor măsuri excepționale pentru a restabili echilibrul zdruncinat, echilibru în condițiile căruia este posibilă acțiunea nestingherită a legilor generale. Acesta este raționamentul reprezentanților regimului actual. Dar iată că sînt 20 de ani și mai bine de cînd a fost introdusă paza întărită. În cei 20 de ani de cînd este ea în vigoare în principalele centre ale imperiului nu s-a reușit să se ajungă la „pacificarea“ țării, la restabilirea ordinii sociale. După 20 de ani de aplicare a acestui remediu foarte eficace se constată că boala „subversivității“, pentru combaterea căreia a fost creat, s-a extins atît de mult și a prins rădăcini atît de adînci, încît aplicarea lui trebuie să fie extinsă asupra tuturor orașelor și centrelor industriale cît de cît importante! Nu este oare aceasta o declarație în stare de faliment pe care o fac falitii înșiși? Apărătorii convinși ai actualei orînduiri (fără îndoială că asemenea apărători

există) trebuie să se gîndească cu groază la faptul că încetul cu încetul populația se obișnuiește cu acest remediu foarte eficace și devine insensibilă la injectarea unor noi doze.

În același timp, de data asta fără voia guvernului, iese la iveală falimentul politicii *economice* a acestuia. Economia de jaf a absolutismului se baza pe exploatarea monstruoasă a țărănimii. Această economie presupunea, ca pe o consecință inevitabilă, epoci de foamete, care se repetau periodic pentru țărani dintr-o localitate sau alta. În aceste momente, statul-jefuitor încerca să pozeze în fața populației în rolul luminos de binefăcător grijuliu al poporului prădat de el. Începînd din 1891, foametea a atins proporții uriașe prin numărul victimelor, iar din 1897 perioadele de foamete au început să se succedă aproape neînterupt. În 1892, Tolstoi spunea cu o ironie usturătoare că „parazitul se pregătește să hrănească planta din a cărei sevă se hrănește”¹²⁷. Aceasta era, într-adevăr, o idee absurdă. Astăzi vremurile s-au schimbat, și, o dată cu transformarea foametei într-o stare normală la sate, despre parazitul nostru se poate spune nu atît că este preocupat de ideea utopică de a da de mîncare țărănimii prădate, cît că declară chiar această idee drept o crimă de stat. Scopul a fost atins: uriașa foamete de azi are loc în condițiile unei tăceri mormîntale, neobișnuite chiar la noi. Nu se aud gemetele țăranilor înfomețați, nu există încercări de inițiativă obștească în lupta împotriva foametei, ziarele nu suflă nici un cuvînt cu privire la ceea ce se petrece la țară. Tăcere de invidiat, dar oare nu simt d-nii Sipeaghini că această liniște amintește în foarte mare măsură de liniștea dinaintea furtunii?

Orînduirea de stat care din cele mai vechi timpuri s-a bazat pe sprijinul pasiv al milioanele de țărani i-a adus pe aceștia în situația ca an de an să nu fie în stare să se hrănească. Acest faliment *social* al monarhiei d-lor Obmanovi nu este mai puțin semnificativ decît falimentul ei *politic*.

Cînd va începe, așadar, lichidarea afacerilor falitului nostru fraudulos? Va reuși el oare mult timp să trăiască de pe o zi pe alta, peticindu-și găurile bugetului politic și financiar cu pielea de pe corpul viu al oganismului poporului? Durata mai mare sau mai mică a termenului pe care îl va da istoria falitului nostru va depinde de numeroși factori; dar unul

dintre cei mai importanți va fi gradul de activitate revoluționară de care vor da dovadă oamenii care și-au dat seama de falimentul complet al regimului actual. Descompunerea lui a ajuns foarte departe, ea a luat-o cu mult înaintea *mobilizării politice* a acelor elemente ale societății care sînt chemate să fie groparii lui. În modul cel mai sigur, cea care va realiza această mobilizare politică va fi social-democrația revoluționară, singura care va fi în stare să dea absolutismului lovitura de moarte. Noua încăierare dintre studenți și guvern ne dă tuturor posibilitatea și ne obligă să accelerăm această acțiune de mobilizare a tuturor forțelor sociale ostile absolutismului. În viața politică, cîteva luni de situație de război echivalează cu ani întregi de istorie. Iar vremurile pe care le trăim noi sînt, într-adevăr, vremuri de război.

„Iskra“ nr. 17 din 15 februarie 1902

Se tipărește după textul apărut
în ziarul „Iskra“

DIN VIAȚA ECONOMICĂ A RUSIEI

Sub acest titlu general intenționăm să publicăm periodic, pe măsură ce vom aduna material, articole și note consacrate caracterizării din punct de vedere marxist a tuturor aspectelor vieții economice și dezvoltării economice a Rusiei. Acum, cînd „Iskra“ a început să apară de două ori pe lună, lipsa unei astfel de rubrici se resimte îndeosebi. Totodată însă trebuie să atragem în mod foarte serios atenția tuturor tovarășilor și celor care privesc cu simpatie publicațiile noastre că, pentru ca această rubrică să apară (cît de cît regulat), este nevoie de un material deosebit de bogat, iar în această privință redacția noastră se află în condiții excepțional de nefavorabile. Un autor care scrie legal nici nu-și poate imagina ce piedici elementare întîmpină uneori scriitorul „ilegal“ în realizarea intențiilor și străduințelor lui. Și nu trebuie să uitați, domnilor, că noi nu putem să mergem la biblioteca publică imperială, unde ziaristul are la dispoziția sa zeci și sute de publicații de specialitate și de ziare locale. Căci materialul pentru rubrica economică a unui „ziar“ cît de cît decent, adică cît de cît viu, actual, care să prezinte interes atît pentru cititor cît și pentru scriitor, — acest material îl găsești risipit tocmai prin micile ziare locale și prin publicațiile de specialitate, care în cea mai mare parte fie că sînt inaccesibile din cauza prețului, fie că nu sînt puse de loc în comerț (publicațiile guvernamentale, ale zemstvelor, publicații medicale etc.). De aceea apariția unei rubrici economice cît de cît acceptabile poate fi asigurată *numai* cu condiția ca *toți cititorii* ziarului ilegal să se comporte conform regulii: „cu un

petic de la fiecare, săracul își face cămașă“. Și, lăsînd la o parte orice rușine, redacția „Iskrei“ trebuie să recunoască că în această privință ea umblă aproape complet dezbrăcată. Sîntem încredințați că masa cititorilor noștri are posibilitatea să urmărească și urmărește într-adevăr „pentru sine“ cele mai variate publicații de specialitate și locale. Numai atunci cînd *fiecare* cititor, de *fiecare dată* cînd întîlnește un material interesant, își va pune întrebarea: oare la redacția ziarului *nostru* există acest material? ce am făcut eu pentru a o pune la curent cu acest material? — numai atunci vom reuși ca toate fenomenele de seamă din viața economică a Rusiei să fie apreciate nu numai din punctul de vedere oficial, prin osanalele ridicate de cei de la „Novoe Vrema“¹²⁸ și de Witte, nu numai de dragul tînguielilor tradiționale liberale-narodnice, dar și din punctul de vedere al social-democrației revoluționare.

Ei, și acum, după aceste tînguieli neliberale, să trecem la chestiune.

I. CASELE DE ECONOMII

Casele de economii au devenit în ultimul timp unul dintre cele mai preferate pretexte pentru înălțarea de osanale. Doar că de acest pretext se folosesc nu numai cei care înalță osanale în stilul lui Witte, ci și cei care înalță osanale „critice“. Alde David și Hertz, Cernov și Bulgakov, Prokopovici și Totomianț, — într-un cuvînt toți partizanii „criticii marxismului“, devenită la modă (ca să nu mai vorbim de profesori serioși, cum sînt alde Kablukov și Karîșev), țipă pe diferite tonuri și voci: „acești ortodocși vorbesc despre concentrarea capitalului! — Dar chiar și numai casele de economii constituie o dovadă a descentralizării capitalului. Vorbesc despre creșterea mizeriei! În realitate însă se constată o creștere a micilor economii populare“.

Să luăm datele oficiale cu privire la casele de economii din Rusia în 1899¹²⁹, pe care ni le-a trimis un om binevoitor, și să le examinăm mai îndeaproape. În 1899, în Rusia erau în total 4 781 de case de stat pentru economii, număr în care intrau 3 718 case de la oficiile poștale-telegrafice și 84 de case ale fabricilor și uzinelor. În cinci ani (din 1895 pînă în 1899), numărul caselor a crescut cu 1 189, adică cu

o treime. Numărul depunătorilor a crescut în același timp de la 1 664 000 la 3 145 000, adică cu aproape un milion și jumătate (cu 89%), suma depunerilor în bani a crescut de la 330 000 000 de ruble la 608 000 000 de ruble, adică cu 278 000 000 de ruble, sau cu 84%. Așadar, după cum se vede, o creștere uriașă a „economii populare“?

Dar iată că, totodată, sare în ochi următorul fapt. Din cele ce s-au scris despre casele de economii se știe că, în deceniul al 9-lea și începutul deceniului al 10-lea, suma depunerilor a crescut *cel mai rapid în anii de foamete*, 1891 și 1892. Aceasta pe de o parte. Pe de altă parte, știm că în toată această perioadă în general, în deceniile al 9-lea și al 10-lea luate la un loc, paralel cu creșterea „economii populare“ a avut loc un proces uimitor de rapid și de accentuat de sărăcire, de ruinare și de înfometare a țărânimii. Pentru a înțelege cum pot fi compatibile aceste fenomene contradictorii, trebuie să amintim că principala caracteristică a vieții economice a Rusiei în perioada menționată este *dezvoltarea economiei bănești*. Cât despre creșterea depunerilor la casele de economii ca atare, acest lucru nu dovedește nicidecum creșterea economiilor „populare“ în general, ci numai creșterea (uneori chiar numai concentrarea în instituțiile centrale) a „economii“ *bănești*. Pentru țărâtime, de pildă, în condițiile trecerii de la economia naturală la cea bănească, este pe deplin posibil ca economiile bănești să crească, întreaga sumă a economiilor „populare“ *reducându-se*. Țăranul de modă veche își ținea economiile la ciorap, când avea economii bănești, dar în cea mai mare parte aceste economii erau alcătuite din grâu, furaje, pînză, lemne și alte obiecte „în natură“. În prezent, țăranul ruinat și care continuă să se ruineze nu are economii nici în natură, nici în bani, iar o minoritate infimă de țărani îmbogățiți acumulează economii bănești, care încep să nimerească la casele de economii ale statului. Așadar este cu totul explicabil de ce în același timp cu creșterea foametei cresc și depunerile, fenomen care înseamnă nu ridicarea bunăstării poporului, ci înlăturarea vechiului țăran, de sine stătător, de către noua burghezie sătească, adică de către țărânii înstăriți, care nu pot să-și ducă gospodăria fără a angaja muncitori agricoli sau zileri.

O interesantă confirmare indirectă a celor spuse o constituie datele cu privire la repartizarea depunătorilor după ocupații. Aceste date se referă la posesorii a aproape 3 000 000 (2 942 000) de carnete, însumând depuneri de 545 000 000 de ruble. Suma medie depusă este de 185 de ruble — după cum vedeți, această sumă arată limpede că precumpănitorii sînt depunătorii care alcătuiesc o infimă minoritate a poporului rus, „norocoșii“ cu avere moștenită sau dobîndită. Cei care depun sumele cele mai mari sînt *clericii*: 46 000 000 de ruble la 137 000 de carnete, adică cîte 333 de ruble de fiecare carnet. După cum se vede, grija de mîntuirea sufletelor turmei nu este o afacere chiar atît de nerentabilă . . . Apoi vin *proprietarii funciari*: 9 000 000 de ruble la 36 000 de carnete, adică cîte 268 de ruble de fiecare carnet; mai departe — *negustorii*: 59 000 000 de ruble la 268 000 de carnete, adică cîte 222 de ruble de fiecare carnet; apoi ofițerii — cîte 219 ruble de fiecare carnet; funcționarii civili — cîte 202 ruble. Numai pe al șaselea loc se află „agricultura și alte îndeletniciri de la sate“: 640 000 de carnete, însumînd 126 000 000 de ruble, adică cîte 197 de ruble de fiecare carnet; apoi „servicii particulare“ — cîte 196 de ruble; „diverse alte ocupații“ — cîte 186 de ruble; meșteșugurile de la oraș — cîte 159 de ruble; „prestare de servicii“ — cîte 143 de ruble; *munca în fabrici și în uzine* — cîte 136 de ruble, și pe ultimul loc „gradele militare inferioare“ — cîte 86 de ruble.

Așadar, muncitorii din fabrici și uzine ocupă, în fond, *ultimul* loc în ceea ce privește mărimea economiilor (cu excepția soldaților, pe care-i întreține statul)! Chiar servitorii au în medie economii mai mari (143 de ruble de fiecare carnet, față de 136 de ruble) și numărul depunătorilor din rîndurile lor este mult mai mare. Anume: la servitori 333 000 de carnete, însumînd 48 000 000 de ruble, iar la muncitorii din fabrici și uzine 157 000 de carnete, însumînd 21 000 000 de ruble. Proletariatul, care creează toate bogățiile aristocrației noastre și ale magnaților noștri, este pus în condiții mai proaste decît servitorii acestora! Din numărul total al muncitorilor ruși din fabrici și uzine (nu mai puțin de 2 000 000 de oameni), numai aproximativ a șasea parte ¹³⁰ are posibilitatea să facă depuneri la casele de economii,

și încă depuneri cît se poate de neînsemnate, — și aceasta cu toate că întregul venit al muncitorilor este exclusiv bănesc și că adeseori ei sînt nevoiți să-și întrețină familia la țară, ceea ce face ca depunerile lor, în cea mai mare parte, să nu fie cîtuși de puțin „economii“ în sensul propriu al cuvîntului, ci numai sume *puse deoparte* pînă cînd urmează să le expedieze acasă etc. Ca să nu mai vorbim de faptul că în rubrica „munca în fabrici și uzine“ au fost incluși, probabil, funcționari de birou, maiștri, supraveghetori, într-un cuvînt, oameni care nu sînt nicidecum muncitori propriu-ziși.

În ce privește țărănimea — dacă considerăm că ea este inclusă mai cu seamă în rubrica „agricultura și alte îndeletniciri de la sate“ — reiese că mărimea medie a economiilor ei este, după cum vedem, mai mare chiar decît a celor încadrați în servicii particulare, depășind considerabil economiile medii ale „celor care au o ocupație la oraș“ (adică, probabil, prăvăliași, meseriași, portari etc.). Evident, acești 640 000 de țărani (la numărul total de aproximativ 10 000 000 de gospodării sau familii), avînd 126 000 000 de ruble la casele de economii, fac parte exclusiv din *burghezia țărănească*. La aceștia și, poate, și la țărani care sînt foarte apropiați de aceștia se referă datele cu privire la progresul agriculturii, la răspîndirea mașinilor, la ridicarea nivelului cultivării pămîntului și a nivelului de trai etc., — date pe care le folosesc alde d-nii Witte împotriva socialiștilor pentru a dovedi „creșterea bunăstării poporului“, iar d-nii liberali (și „critici“) pentru a combate „dogma marxistă“ cu privire la pieirea și decăderea micii producții în agricultură. Acești domni nu observă (sau se fac că nu observă) că decăderea micii producții își găsește expresia tocmai în faptul că din rîndurile micilor producători se desprinde un număr infim care se îmbogățește pe seama ruinării maselor.

Și mai interesante sînt datele cu privire la repartizarea numărului total de depunători după mărimea depunerilor lor. În cifre rotunde, această repartizare se prezintă astfel: din 3 000 000 de depunători, 1 000 000 au depuneri *pînă la 25 de ruble*. Ei au în total 7 000 000 de ruble (din 545 000 000 de ruble, adică în total 12 copeici din fiecare 10 ruble

ale sumei totale a depunerilor!). Mărimea medie a depunerilor lor este de *șapte ruble*. Prin urmare, depunătorii într-adevăr mici, care constituie *o treime* din numărul total, posedă numai $\frac{1}{83}$ parte din toate depunerile. Mai departe, depunătorii care au de la 25 pînă la 100 de ruble constituie a cincea parte din numărul total (600 000) și au în total 36 000 000 de ruble, în medie cîte 55 de ruble. Unind aceste două categorii, rezultă că *mai mult de jumătate* din numărul depunătorilor (1 600 000 din 3 000 000) au numai 42 000 000 de ruble din 545 000 000, adică $\frac{1}{12}$. Dintre ceilalți depunători, înstăriți, 1 000 000 au de la 100 pînă la 500 de ruble — în total ei au 209 000 000 de ruble, cîte 223 de ruble de depunător. 400 000 de depunători au fiecare peste 500 de ruble; în total ei au 293 000 000 de ruble, cîte 762 de ruble de fiecare depunător. Prin urmare, acești oameni, în mod evident bogați, care constituie *mai puțin* de $\frac{1}{7}$ din numărul total al depunătorilor, dețin *mai mult de jumătate* (54%) din întregul capital.

Așadar, *concentrarea capitalului* în societatea contemporană, starea de năpăstuire a maselor populației se manifestă deosebit de puternic chiar într-o instituție special adaptată pentru „fratele mai mic“, pentru populația puțin înstărită, deoarece limita maximă a depunerilor a fost fixată prin lege la 1 000 de ruble. Și trebuie să relevăm că această concentrare a averii, proprie oricărei societăți capitaliste, este și mai accentuată în țările înaintate, cu toată marea „democratizare“ a caselor de economii de acolo. De pildă, în Franța, la 31 decembrie 1899 erau 10 500 000 de carnete la casele de economii, însumînd 4 337 000 000 de franci (francul valorează ceva mai puțin de 40 de copeici). În medie revin 412 franci de carnet, sau circa 160 de ruble, adică *mai puțin* decît depunerea medie în casele de economii din Rusia. Numărul micilor depunători în Franța e, de asemenea, relativ mai mare decît în Rusia: aproape o treime dintre depunători (3 000 000 și $\frac{1}{3}$) au depuneri care se ridică pînă la 20 de franci (8 ruble), în medie cîte 13 franci (5 ruble). În total, acești depunători au numai 35 000 000 de franci din suma totală de 4 337 000 000, adică $\frac{1}{125}$. Depunătorii care au pînă la 100 de franci alcătuiesc ceva mai mult de jumătate din numărul total (5 300 000) și au în

total 143 000 000 de franci, adică $\frac{1}{33}$ din suma totală a depunerilor. Dimpotrivă, depunătorii care au 1 000 de franci și mai mult (400 de ruble și mai mult), alcătuind *mai puțin de a cincea parte* ($18,50\%$) din numărul total al depunătorilor, concentrază *peste două treimi* ($68,70\%$) din suma totală a depunerilor, anume 2 979 000 000 de franci din 4 337 000 000.

În felul acesta, cititorul are acum în fața sa un oarecare material pentru a aprecia raționamentele „criticilor” noștri. Unul și același fapt: uriașa creștere a depunerilor în casele de economii și mărirea în special a numărului micilor depunători este interpretat în diferite feluri. „Criticul marxismului” spune: crește bunăstarea poporului, crește descenralizarea capitalului. Socialistul spune: economiile „în natură” se transformă în economii bănești, crește numărul țăranilor înstăriți, care se transformă în burghezie și care transformă economiile lor în capital. Incomparabil mai repede crește numărul țăranilor împinși în rîndurile proletariatului, care trăiesc din vînzarea forței lor de muncă și care depun (fie pentru un timp limitat) părțile din minusculele lor venituri la casele de economii. Marele număr de mici depunători demonstrează tocmai marele număr al săracilor în societatea capitalistă, deoarece în suma totală a depunerilor partea acestor depunători este infimă.

Se pune întrebarea: prin ce se deosebește un „critic” de burghezul cel mai obișnuit?

Să mergem mai departe. Să vedem ce întrebunțare se dă și cum anume sînt întrebunțate capitalurile caselor de economii. În Rusia, aceste capitaluri întăresc în primul rînd puterea statului burghez polițienesc și militar. Guvernul țarist (după cum am arătat în articolul de fond din „Iskra” nr. 15)* dispune de aceste capitaluri, fără a fi supus unui control, la fel cum dispune de toate celelalte bogății ale poporului care intră în mîinile sale. El „împrumută” foarte liniștit din aceste capitaluri sute de milioane pentru plata expedițiilor sale în China, pentru pomeni pe care le face capitaliștilor și proprietarilor funciari, pentru reînarmarea armatei, mărirea flotei și altele. Așa, de pildă, în

* Vezi volumul de față, pag. 253—259. — *Nota red.*

1899, din suma totală de 679 000 000 de ruble aflate în casele de economii, 613 000 000 constituiau titluri purtătoare de dobândă, și anume: 230 000 000 *împrumuturi de stat*, 215 000 000 titluri ipotecare ale băncilor agricole și 168 000 000 titluri de împrumut ale căilor ferate.

Statul face un „gheșeft“ foarte bun: în primul rînd, el acoperă toate cheltuielile pentru casele de economii și obține un profit net (care pînă acum constituia un capital de rezervă al caselor de economii); în al doilea rînd, el *obligă* pe depunători să acopere deficitele economiei noastre de stat (îi obligă să dea vistieriei statului bani cu împrumut). Între 1894 și 1899, cifra medie a vărsămintelor în casele de economii se ridica la 250 000 000 de ruble pe an, iar a plăților la 200 000 000 de ruble. Prin urmare, se obținea cîte *cincizeci de milioane* anual pentru a cîrpi prin împrumuturi găurile pungi vistieriei statului, pe care numai cine nu vrea n-o jefuiește. De ce să se teamă de un deficit de pe urma azvîrlirii banilor pe războaie și pe daniile făcute camarilei de la curte, moșierilor și fabricanților! Din „economii populare“ se poate acoperi oricînd o sumă frumoasă!

În paranteză relevăm că statul face un gheșeft rentabil în parte pentru că scade continuu dobînda la depuneri, iar această dobîndă este mai mică decît dobînda la titluri. De pildă, în 1894 dobînda la depuneri era de 4,12%, la titluri — 4,34%; în 1899 — 3,92% și 4,02%. Reducerea dobînzii este, după cum se știe, un fenomen care este comun tuturor țărilor capitaliste și care demonstrează cel mai concret și mai pregnant creșterea marelui capital și *a marii producții pe seama celei mici*, deoarece dobînda este determinată, în ultimă instanță, de raportul dintre suma totală a profiturilor și suma totală a capitalului investit în producție. De asemenea nu se poate trece sub tăcere nici faptul că vistieria statului exploatează din ce în ce mai intens munca funcționarilor de la poștă și telegraf: la început ei se ocupau numai de operațiile de poștă, cărora li s-a adăugat apoi telegraful, iar acum le-au fost aruncate pe umeri și operațiile de încasări și plăți la casele de economii (reamintim că, din 4 781 de case, 3 718 sînt pe lîngă poștă și telegraf). O îngrozitoare intensificare a încordării muncii, prelungirea zilei pe muncă — iată ce înseamnă aceasta pentru masele de mici

funcționari de la poștă și telegraf. Cît despre plata lor, statul se zgîrcește asemenea celui mai cărpănos chiabur: celor de jos, funcționarilor începători, li se plătesc literalmente salarii *de miserie*, stabilindu-se și o nesfîrșită ierarhie de gradații cu majorări de cîte 25 de copeici sau 50 de copeici, iar perspectiva unei pensii derizorii după 40—50 de ani de jug este menită să înrobească și mai tare pe acest autentic „proletariat funcționăresc“.

Dar să revenim la întrebuintarea capitalurilor caselor. Am văzut că 215 000 000 de ruble sînt depuse (din voia guvernului rus) în titluri ipotecare ale băncilor agricole, iar 168 000 000 de ruble în titluri de împrumut ale căilor ferate. Acest fapt constituie un prilej pentru încă o manifestare a profunzimii de gîndire burgheze... pardon, „critice“, foarte răspîndită în ultimul timp. În fond, ne spun alde Bernstein, Hertz, Cernov, Bulgakov și alții de teapa lor, acest fapt înseamnă că micii depunători ai caselor de economii devin *proprietari ai căilor ferate, posesori ai ipotecilor* asupra pămînturilor. Într-adevăr, chiar întreprinderi pur capitaliste și colosal de mari, cum sînt căile ferate și băncile, se descentralizează, pretind ei, tot mai mult, se fărîmițează, trec în mîna micilor proprietari prin cumpărarea de către aceștia a acțiunilor, a obligațiilor, a titlurilor ipotecare etc., astfel încît în realitate crește numărul celor avuți, numărul proprietarilor, iar acești marxști înguști fac caz de teoria învechită a concentrării și de teoria pauperizării. Dacă, de pildă, muncitorii ruși din fabrici și din uzine au, potrivit statisticii, 157 000 de carnete la casele de economii, însumînd 21 000 000 de ruble, circa 5 000 000 de ruble din această sumă sînt depuse în titluri de împrumut ale căilor ferate și aproape 8 000 000 de ruble constituie titluri ipotecare ale băncilor agricole. Prin urmare, muncitorii ruși din fabrici și din uzine sînt proprietari de căi ferate în valoare de — nici mai mult nici mai puțin — 5 000 000 de ruble și proprietari de pămînt în valoare de — nici mai mult nici mai puțin — 8 000 000. Poftim de mai vorbiți de proletariat! Prin urmare, muncitorii îi exploatează pe proprietarii funciari deoarece primesc, sub formă de dobînzii la titlurile ipotecare, o pîrticică din rentă, adică o pîrticică din plusvaloare. Da, tocmai acesta este modul cum raționează cei mai noi critici ai marxismului...

Și— știți ce? — eu sînt gata, poftim, să accept această părere larg răspîndită potrivit căreia „critica“ trebuie salutată, deoarece a introdus mișcare în teorie, care, chipurile, ar fi stagnat, — sînt gata să accept, dar cu o condiție. La timpul lor, socialiștii francezi făceau exerciții pentru a-și perfecționa capacitățile propagandistice și agitatorice analizînd sofismele lui Bastiat, cei germani — dezlegînd sofismele lui Schultze-Delitsch, nouă, socialiștilor ruși, ne-a revenit *deocamdată*, după cum se vede, numai compania „criticilor“. Iată, sînt gata să strig: „trăiască critica!“ — *cu condiția* ca noi, socialiștii, să introducem *pe o scară cît mai largă* în propaganda noastră și în *agitația în rîndurile maselor* analiza tuturor sofismelor burgheze ale „criticii“ la modă. Sînteți de acord cu această condiție? — Atunci să batem palma! În treacăt fie zis, burghezia noastră păstrează din ce în ce mai mult tăcerea, preferînd apărării teoreticienilor burghezi apărarea arhanghelilor țariști, și nouă ne va fi foarte comod să folosim pe critici ca „avocați ai diavolului“.

Prin intermediul caselor de economii, tot mai mulți muncitori și mici producători devin participanți la marile întreprinderi. Acest fapt este în afară de orice îndoială. Dar acest fapt dovedește nu creșterea numărului de proprietari, ci 1) creșterea socializării muncii în societatea capitalistă și 2) subordonarea crescîndă a micii producții față de cea mare. Să luăm pe depunătorul rus neavut. Cei care au pînă la 100 de ruble constituie, după cum am văzut, mai mult de jumătate, anume 1 618 000, cu un capital de 42 000 000 de ruble, adică cîte 26 de ruble de depunător. Prin urmare, acest depunător „posedă“ pentru vreo 6 ruble căi ferate, pentru vreo 9 ruble „pămînturi“. Devine el oare de pe urma acestui fapt „avut“ sau „proprietar“? Nu, el rămîne un proletar, nevoit să-și vîndă forța de muncă, adică să se înrobească proprietarilor mijloacelor de producție. Iar „participarea“ lui la „căile ferate și la bănci“ nu dovedește decît că capitalismul împletește din ce în ce mai strîns între ei pe diferiții membri ai societății și diferitele clase. Interdependența diferiților producători era cu totul infimă în condițiile economiei patriarhale; acum ea devine tot mai mare. Munca capătă din ce în ce mai mult un caracter

social, întreprinderile devin din ce în ce mai puțin „particulare“, rămînînd totuși *aproape în întregime* în mîinile unor persoane particulare.

Prin participarea sa la o mare întreprindere, micul depunător *se împletește* cu această întreprindere. Cine trage foloase de pe urma acestei împletiri? — Marele capital, care își extinde operațiile, plătiind micului depunător nu mai mult (adeseori chiar mai puțin) decît oricărui creditor și fiind *cu atît mai independent* de micul depunător cu cît acești depunători sînt *mai mici* și mai fărîmițați. Am văzut că chiar partea din capitalul caselor de economii care revine micilor depunători este extrem de mică. Și atunci cît de infimă este partea care le revine din capitalul marilor magnați de la căile ferate și de la bănci? Dînd pe mîna acestor magnați fărîmița de capital de care dispune el, micul depunător este pus într-o *noastră dependență* față de marele capital. El nici nu se poate gîndi să dispună de acest mare capital; „profitul“ lui este ridicol de mic (la 26 de ruble cîte 4% = 1 rublă pe an!). În schimb, în caz de faliment, el pierde în întregime chiar și aceste jalnice fărîmițe. Numărul mare al acestor mici depunători înseamnă nu fărîmițarea marelui capital, ci *întărirea puterii* marelui capital, care dispune chiar de cele mai mici fărîmițe ale economiilor „populare“. Prin participarea la o mare întreprindere, micul depunător nu devine un gospodar mai independent, ci o persoană și *mai dependentă* de marele capitalist.

Din creșterea numărului micilor depunători rezultă nu liniștitoare concluzie filistină în sensul creșterii numărului celor avuți, ci concluzia revoluționară în sensul accentuării dependenței celor mici de cei mari, cu privire la ascuțirea contradicției dintre caracterul tot mai social al întreprinderilor și menținerea proprietății private asupra mijloacelor de producție. Cu cît casele de economii se dezvoltă mai mult, cu atît micii depunători devin mai interesați în victoria socialistă a proletariatului, singura care îi va face „participanți“ reali, și nu fictivi la avuția socială și le va da posibilitatea să dispună de ea.

RAPORTUL REDACȚIEI ZIARULUI „ISKRA“
LA CONSFĂTUIREA (CONFERINȚA) COMITETELOR
P.M.S.D.R. ¹⁸¹

5 martie 1902

Tovarăși! Abia alaltăieri am primit înștiințarea cu privire la convocarea consfătuirii pentru 21 martie, precum și o comunicare cu totul neașteptată că planul inițial de a organiza o conferință a fost înlocuit cu planul de a organiza un congres de partid. Cine a făcut această înlocuire neașteptată și nemotivată, nu știm. În ce ne privește, considerăm această înlocuire extrem de nepotrivită, protestăm împotriva unor astfel de schimbări rapide ale hotărârilor cu privire la măsuri deosebit de complexe și de importante pentru partid, și sfatul nostru stăruitor este de a se reveni la planul inițial de organizare a unei conferințe.

Pentru a ne convinge cât de necesar este acest lucru, e suficient, după părerea noastră, să se analizeze mai atent ordinea de zi (Tagesordnung) a congresului, care de asemenea ne-a fost comunicată abia alaltăieri și despre care noi nu știm dacă este numai un proiect al Tagesordnung-ului propus de o organizație sau de mai multe. În listă sînt înscrise nouă probleme, care urmează să fie discutate la congres în următoarea ordine (expun pe scurt conținutul problemelor): A) Lupta economică; B) Lupta politică; C) Agitația politică; D) 1 Mai; E) Atitudinea față de elementele opoziționiste; F) Atitudinea față de grupurile revoluționare care nu fac parte din partid; G) Organizarea partidului; H) Organul central și I) Reprezentanța din străinătate și organizațiile de partid din străinătate.

În primul rînd, prin arhitectura ei, precum și prin felul cum au fost redactate unele probleme, această listă produce o puternică impresie de „economism“. Noi nu credem, desigur, că organizația care a propus această listă ar mai avea și acum concepții „economiste“ (deși *pînă la un anumit grad* acest lucru nu este absolut imposibil), dar rugăm pe tovarăși să nu uite că trebuie să se țină seama și de opinia publică a social-democrației revoluționare internaționale și de rămășițele „economismului“, care mai sînt încă răspîndite la noi. Gîndiți-vă: partidul de avangardă al luptei politice convoacă un congres în momentul celei mai mari încordări a tuturor forțelor revoluționare și opoziționiste ale țării care au început asaltul direct împotriva absolutismului, și deodată pe primul plan este pusă „lupta economică“, și abia *după ea* „politica“!! Oare aceasta nu înseamnă a copia tradiționala eroare a „economistilor“ noștri după care agitația politică (resp. * lupta) trebuie să vină după cea economică? Se poate oare concepe ca unui partid social-democrat din Europa într-un moment revoluționar să-i vină în minte ca dintre toate problemele să pună pe primul plan problema mișcării sindicale? Sau să luăm această separare a problemei agitației politice de problema luptei politice! Oare nu se vedește aici obișnuita eroare a celor care contrapun agitația politică luptei politice ca ceva principial deosebit, ca ceva care aparține unui alt stadiu? Sau, în sfîrșit, cum să ne explicăm faptul că pe ordinea de zi demonstrațiile figurează în *primul rînd* ca un *mijloc de luptă economică*!?? Și doar nu trebuie să uităm că în prezent o *serie întregă* de elemente străine social-democrației aduc acuzații de „economism“ întregii social-democrații: asemenea acuzații aduc și „Nakanune“, și „Vestnik Russkoi Revoluții“, și „Svoboda“, ba chiar (chiar!) și „Russkoe Bogatstvo“. Nu trebuie să se uite că, oricare ar fi rezoluțiile conferinței, însăși ordinea de zi va rămîne un document istoric pe baza căruia se va judeca nivelul dezvoltării politice a întregului nostru partid.

În al doilea rînd, izbitor în ordinea de zi este faptul că pune (cu cîteva zile înainte de congres!) probleme care

* — respective — sau. — *Nota trad.*

trebuie discutate numai după ce au fost pregătite sub toate aspectele, numai atunci cînd este posibil să se ia hotărîri cu adevărat precise, cu adevărat clare, altfel este preferabil să nu fie discutate deocamdată. De pildă, punctele E și F: atitudinea față de curentele opoziționiste și față de celelalte curente revoluționare. Aceste probleme trebuie să fie examinate dinainte din toate punctele de vedere, să se alcătuiască rapoarte pe această temă, să se lămurească deosebirea dintre nuanțele existente, și numai atunci să se adopte rezoluții care să aducă într-adevăr ceva nou, care să poată servi ca un *îndreptar* real pentru întregul partid și nu numai să repete tradiționalele „banalități“. Gîndiți-vă: putem noi oare în decurs de cîteva zile să elaborăm o hotărîre fondată, motivată și care să țină seama de toate cerințele de ordin practic ale mișcării, în problema atitudinii față de „grupul revoluționar-socialist «Svoboda»“ sau față de „partidul“ nou ivit al „socialiștilor-revoluționari“? Nu mai vorbim de impresia, cel puțin stranie, pe care o va produce asupra tuturor faptul că se vorbește despre grupurile revoluționare care nu fac parte din partid și că se trece sub tăcere o problemă atît de importantă cum este atitudinea față de Bund și revizuirea paragrafelor din rezoluțiile primului congres al partidului care tratează problema Bundului?

În al treilea rînd — și acesta este principalul —, ordinea de zi suferă de o lipsă de neiertat: este trecută complet sub tăcere *poziția principială* a social-democrației contemporane ruse și *programul ei de partid*. Într-un asemenea moment, cînd întreaga lume țipă despre „criza marxismului“, iar întreaga publicistică liberală rusă chiar despre destrămarea și *dispariția* lui, cînd problema cu privire la cele „două curente în social-democrația rusă“ nu numai că a fost pusă pe tapet, dar a reușit chiar să intre în tot felul de programe de lecturi sistematice, în programele lecțiilor propagandiștilor și ale lecțiilor din cercurile de studiu, — într-un astfel de moment a trece sub tăcere aceste probleme este absolut imposibil. Și așa, tovarăși, dușmanii noștri ne ironizează *în presă* (vezi „Ajunul revoluției“ de Nadejdin), spunînd că noi sîntem obișnuiți „să raportăm: totul este în ordine!“ . . .

Toate lipsurile din ordinea de zi menționate constituie, după părerea noastră, o dovadă convingătoare că planul

de a transforma conferința convocată într-un congres nu este rațional. Noi înțelegem, desigur, cât de puternic este resimțit de toți faptul că de la 1898 nu au mai avut loc congrese de partid, cât de ispititoare este ideea de a folosi eforturile făcute în vederea organizării conferinței pentru a pune capăt acestei existențe „a partidului fără instituții de partid“. Dar ar fi cea mai mare greșeală ca din cauza acestor considerente de ordin practic să uităm că toți așteaptă acum de la congresul Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia hotărâri care să fie la înălțimea *tuturor* sarcinilor revoluționare actuale, că dacă noi vom da înapoi *acum*, în acest moment cu adevărat critic, atunci putem îngropa toate speranțele social-democrației cu privire la hegemonia în lupta politică, că este mai bine să nu ne zgîrcim să cheltuim câteva mii de ruble și câteva luni de muncă organizatorică pregătitoare și să ne folosim de această conferință pentru a pregăti spre vară un adevărat congres *al întregului partid*, în stare să rezolve definitiv toate problemele curente și în domeniul teoriei (programul principal), și în domeniul luptei politice.

Uitați-vă la socialiștii-revoluționari care folosesc cu tot mai multă iscusință lipsurile noastre și fac progrese în dauna social-democrației. Nu de mult au format un „partid“, au înființat un organ *teoretic* și au hotărât să creeze un ziar politic *lunar*. Ce se va spune despre social-democrați dacă ei, *în urma* unui astfel de eveniment, nu vor reuși să obțină la congresul lor *nici măcar asemenea* rezultate? Nu riscăm noi oare să dăm impresia că, în ceea ce privește precizia programului și organizarea revoluționară, social-democrații nu au ajuns mai departe decât acest „partid“ care este știut că grupează în jurul său tot felul de elemente nedefinite, care nu s-au definit sau care nu se pot defini?

Avînd în vedere toate acestea, noi credem că actualul congres al reprezentanților comitetelor trebuie să fie numit nu al doilea congres ordinar al Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia, ci o *conferință neoficială* și trebuie să se stabilească ca *sarcină principală și directă* a acestei conferințe organizarea și pregătirea pentru vară a unui adevărat congres *al întregului partid*, care să fie în stare și să confirme programul de partid și să organizeze definitiv un organ politic săptămînal de partid și în general să obțină unirea

deplină și efectivă a tuturor comitetelor și chiar a tuturor grupurilor (tipografice etc.) ale social-democrațiilor pe baza fermității principiale, a fidelității față de principiile social-democrației revoluționare și a mobilizării reale pentru acțiunile politice *ofensive*.

Pornind de la această idee principală, ne vom permite să propunem tovarășilor spre examinare următorul Tagesordnung al conferinței noastre:

1. *Rezoluția principială.* În această rezoluție trebuie să ne pronunțăm cu toată precizia împotriva regretabilelor încercări, destul de răspândite în trecutul apropiat, de a îngusta teoria noastră și sarcinile noastre. Respingînd prin expresii hotărîte orice îngustare de acest fel, conferința de partid va aduce o contribuție importantă la unirea principială a tuturor social-democrațiilor și va face să crească prestigiul, care a fost știrbit, al marxismului revoluționar. Poate că unii tovarăși își vor exprima teama că analizarea rezoluției principiale ar putea să ne ia mult timp în dauna rezolvării problemelor practice? Noi nu împărtășim cîtuși de puțin aceste temeri, căci credem că dezbaterile îndelungate în presa ilegală au lămurit în măsură suficientă problema și vom cădea foarte repede și lesne de acord asupra principiilor social-democrației revoluționare. Dar este absolut cu neputință să renunțăm la rezoluția principială.

În afară de aceasta, scoaterea acestei probleme de pe Tagesordnung-ul conferinței oricum nu și-ar atinge scopul, căci la analizarea rezoluțiilor cu privire la lupta economică, la lupta politică etc. s-ar pune în mod inevitabil aceeași problemă, numai că s-ar pune într-o formă mai fragmentară. De aceea ar fi mult mai rațional să terminăm mai întii cu aceasta și să nu fărîmițăm rezoluțiile noastre cu privire la agitația politică, la greve și altele, ci să ne expunem coerent părerea asupra sarcinilor noastre fundamentale.

În ceea ce ne privește, vom încerca să schițăm proiectul unei astfel de rezoluții și să-l publicăm în suplimentul la acest raport (dacă vom reuși să facem aceasta).

2. *Al doilea congres ordinar al Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia.* Noi ne referim aici la rezolvarea preliminară (și, desigur, pînă la un anumit grad, presupusă) a problemei cu privire la data congresului (la vară, sau cel

mai târziu la toamnă, căci ar fi de dorit să se termine la începutul „sezonului“ viitor), cu privire la locul unde se va ține (luîndu-se în considerație cu toată grija condițiile de conspirativitate), cu privire la fondurile necesare pentru organizarea lui (în ceea ce o privește, „Iskra“ ar fi gata chiar acum să aloce în acest scop suma de 500 de ruble dintr-o donație specială pe care a primit-o; este posibil ca în curînd să mai putem procura o sumă echivalentă sau chiar mai mult. Trebuie să examinăm aproximativ de cîte mii de ruble va fi nevoie și modalitatea de a ne procura suma care ne mai lipsește), — în sfîrșit, cu privire la criteriile generale ale reprezentării și la reprezentarea pe cît posibil deplină (adică să fie reprezentate comitetele și anumite grupuri stabilite dinainte, poate și cercurile social-democraților ruși, ca să nu mai vorbim de sarcina relativ ușoară de a lua măsuri ca ambele organizații social-democrate din străinătate să fie reprezentate; trebuie să stabilim și ordinea de discutare a problemei convocării la congres a organizațiilor care ar putea să apară în perioada dintre conferință și congres etc. etc.).

3. *Alegerea Comitetului de organizare.* Sarcina acestui C.O. ar fi, în general vorbind, aducerea la îndeplinire a hotărîrilor conferinței, pregătirea și organizarea congresului, stabilirea definitivă a datei și locului unde se va ține, organizarea lui practică, pregătirea unor funcții cum este transportul, organizarea tipografiilor partidului în Rusia (cu sprijinul „Iskrei“, în Rusia au apărut două grupuri tipografice locale, care privesc cu simpatie publicațiile noastre și care au reușit ca în cele două tipografii ale lor să publice nr. 10 și 11 din „Iskra“ și broșurile: „Ce va urma?“, „Aniversarea a 10 ani de la greva de la întreprinderile Morozov“, „Discursul lui Piotr Alekseev“, „Actul de acuzare în procesul Obuhov“ și multe altele, precum și o serie de manifeste. Sperăm că reprezentanții acestor grupuri locale vor reuși să participe la lucrările conferinței și că vor sprijini prin toate mijloacele îndeplinirea sarcinilor generale ale partidului¹³²), apoi sprijinirea tuturor organizațiilor locale, sindicale (muncitorești), studentești etc. etc. În 3—4 luni, acest C.O., sprijinit de toate organizațiile, ar putea foarte bine să pregătească terenul pentru formarea unui adevărat C. C.,

capabil de facto să conducă întreaga luptă politică a partidului nostru.

Avînd în vedere complexitatea și varietatea sarcinilor C.O., acesta ar trebui, după părerea noastră, să fie alcătuit dintr-un număr nu prea mic de persoane (5—7 oameni), propunîndu-i-se să aleagă un birou, să repartizeze funcțiile și, pînă la congres, să se întrunească de cîteva ori.

4. *Alegerea comisiei pentru elaborarea proiectului de program al partidului.* Dat fiind că redacția „Iskrei“ (inclusiv grupul „Eliberarea muncii“) lucrează de mult la această problemă grea, ne-am permite să propunem tovarășilor următorul plan. Noi am terminat întregul proiect al părții practice a programului, inclusiv proiectul de program agrar, și, în afară de aceasta, au fost întocmite două variante ale părții principiale a programului. Reprezentantul nostru va aduce la cunoștință conferinței aceste proiecte, dacă acest lucru va fi socotit necesar și dacă, în ceea ce-l privește, nu va întîmpina piedici. Din aceste două variante noi alcătuim acum un proiect general, dar, bineînțeles, n-am vrea să-l publicăm în ciornă, adică înainte de a termina această lucrare. Dacă conferința ar alege cîteva oameni care să se alăture redacției noastre în scopul elaborării programului, aceasta ar fi, poate, cea mai practică rezolvare a problemei.

În ceea ce ne privește, noi putem în orice caz să ne luăm chiar acum angajamentul categoric în fața tovarășilor de a prezenta peste cîteva săptămîni un proiect definitiv de program al partidului, pe care am vrea să-l publicăm în prealabil în „Iskra“ pentru a-l face cunoscut *tuturor* tovarășilor și pentru a primi observațiile lor.

5. *Organul central.* Avînd în vedere uriașele greutăți pe care le prezintă munca de organizare a unui organ periodic cu apariție regulată și suficient de bine dotat sub aspect publicistic și tehnic, conferința se va opri, probabil, după exemplul primului congres al partidului, la unul dintre organele existente. Fie că această problemă va fi rezolvată în felul acesta, fie că se va hotărî organizarea unui organ cu totul nou, în orice caz o comisie specială, sau, și mai bine, tot Comitetul de organizare va fi însărcinat cu pregătirea acestui lucru și cu discutarea lui sub toate aspectele împreună cu redacția actuală sau cu redacția nou aleasă.

După părerea noastră, la această discuție ar trebui să fie atras grupul „Eliberarea muncii“, fără participarea și conducerea căruia nu ne putem imagina o organizare justă a unui organ politic consecvent din punct de vedere principial și care să satisfacă în general toate necesitățile mișcării.

Dat fiind că încă înainte de conferință s-au făcut încercări de a înființa un organ bilunar, partidul ar trebui să traseze ca sarcină imediată organizarea unui *ziar săptămînal*; acest lucru ar fi pe deplin posibil cu condiția ca *toți* social-democrații ruși să lucreze într-adevăr în comun la un astfel de organ.

6. *Pregătirea ordinii de zi a congresului de partid și a rapoartelor la congres.* Conferința ar trebui în parte să elaboreze ea însăși, în parte să însărcineze Comitetul de organizare să întocmească această ordine de zi și să numească (resp. să găsească) neapărat raportori pentru fiecare problemă. Numai desemnîndu-se în prealabil raportori se poate asigura discutarea cu adevărat sub toate aspectele a problemelor (unele rapoarte ar putea fi publicate dinainte, în întregime sau în parte, și supuse discuțiilor în presă: de pildă, noi sperăm să publicăm în curînd un referat, care este aproape terminat, al unuia dintre membrii redacției cu privire la programul agrar al social-democrației ruse* etc.) și justa lor rezolvare la congres.

7. *Problemele practice curente ale mișcării*, de pildă a) discutarea și adoptarea manifestului de 1 Mai (resp. discutarea proiectelor de manifest prezentate de „Iskra“ și de alte organizații);

b) demonstrația de 1 Mai — data și mijloacele de organizare;

c) însărcinare dată Comitetului de organizare de a contribui la organizarea boicoturilor, a demonstrațiilor etc., precum și la pregătirea treptată, atît pregătirea spirituală a membrilor de partid cît și a forțelor și mijloacelor partidului în vederea insurecției generale;

d) diferite probleme financiare cu privire la cheltuielile pentru Comitetul de organizare etc.

* Vezi volumul de față, pag. 297—340 — *Nota red.*

Încheind cu aceasta raportul meu cu privire la problemele sarcinilor și a Tagesordnung-ului congresului nostru, ținem doar să relevăm că ne este cu totul imposibil să întocmim un raport amănunțit despre activitatea „Iskrei“ din cauză că timpul ne este extrem de limitat. De aceea sîntem nevoiți să ne mărginim la a schița pe scurt cele ce urmează în anexă.

(N. B) CIORNA REZOLUȚIEI

1. Conferința respinge cu hotărîre toate încercările de orice fel de a introduce oportunismul în mișcarea revoluționară de clasă a proletariatului, încercări care și-au găsit expresia în așa-numita „critică a marxismului“, în bernsteinism și în „economism“. În timp ce faimoasa „criză a socialismului“ face să jubileze burghezia din toate țările, conferința își exprimă, în numele Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia, solidaritatea cu social-democrația internațională revoluționară și convingerea ei fermă că social-democrația va ieși din această criză și mai puternică și gata să dea o luptă necruțătoare în vederea înfăptuirii marilor ei idealuri.

2. Conferința declară că se solidarizează cu Manifestul Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia și confirmă că ea consideră răsturnarea absolutismului ca fiind sarcina politică imediată a partidului. Conferința declară că pe primul plan al activității sale îndreptate spre înfăptuirea acestei sarcini imediate, ca și a scopului său final, social-democrația pune agitația politică multilaterală în rîndurile întregului popor, agitație care cheamă proletariatul la lupta împotriva tuturor manifestărilor de asupraire economică, politică, națională și socială, indiferent care parte a populației suferă de pe urma acestei asuprairi. Conferința declară că partidul va sprijini orice mișcare revoluționară și orice mișcare de opoziție progresistă îndreptată împotriva orînduirii politice și sociale existente. Ca mijloc practic de luptă, conferința recomandă în special organizarea boicoturilor, a manifestațiilor în teatre etc., precum și demonstrații de masă organizate. Conferința recomandă tuturor comitetelor și grupelor de partid să acorde atenție necesității unor măsuri de pregătire în vederea

insurecției armate a întregului popor împotriva absolutismului țarist.

3. Conferința declară că social-democrația rusă va conduce ca și pînă acum lupta economică a proletariatului, se va îngriji de extinderea și de dezvoltarea ei în profunzime, de întărirea legăturilor ei ideologice și organizatorice cu mișcarea muncitorească social-democrată, se va strădui să folosească orice manifestare a acestei lupte pentru dezvoltarea conștiinței politice a proletariatului și pentru atragerea lui în lupta politică. Conferința declară că nu este de loc necesar ca agitația să fie dusă la început numai pe tărîm economic sau să se considere în general agitația economică ca fiind mijlocul cel mai larg aplicabil în vederea atragerii maselor în lupta politică.

[N.B.: foarte important încă o dată *să prindem și aici „Рабочее Дело“!*]

4. (În ceea ce privește țărănimea, poate în spiritul programului nostru agrar?)

Voi căuta să elaborez și să trimit ulterior.)

Publicat pentru prima oară în 1923
în Operele lui N. Lenin
(V. Ulianov), vol. V

Se tipărește după manuscris

PROGRAMUL AGRAR
AL SOCIAL-DEMOCRAȚIEI RUSE ¹³³

*Scris în februarie —
prima jumătate a lunii martie 1902*

*Publicat pentru prima oară
în august 1902
în revista „Zarea” nr. 4
Semnat: N. L o n i n*

Se tipărește după manuscris

Программа социал-демократической партии
социал-демократическая

I

Программа имеет целью достижение свободы труда.
Ваше государство, аграрной программы для
русской с-д. партии. Погр аграрной программы
на правительство. определенная руководящих задач
социал-демократической партии в аграрном
вопросе т.е. по отношению к земельному вопросу.
землю, к крестьянскому вопросу, к вопросу, к вопросу
земельного вопроса. В России, "крестьянской"
опред, как Россия, аграрная программа социал-
демократической партии, которая, как и все
европейские, аграрная, "крестьянской" програм-
мой, программой, определенная программа в
специальном вопросе. Вопросам земельному
вопросу, социал-демократическая программа в
"крестьянской" — вопросы аграрного вопроса

Prima pagină din manuscrisul lui V. I. Lenin
„Programul agrar al social-democrației ruse”.—1902

Micșorai

I

Nu cred că mai este nevoie să demonstrăm pe larg că partidului social-democrat din Rusia îi este necesar un „program agrar“. Prin program agrar înțelegem definirea principiilor călăuzitoare ale politicii social-democrate în problema agrară, adică în ceea ce privește agricultura, diferitele clase, pături, grupuri ale populației rurale. Într-o țară „țărănească“ cum este Rusia, programul agrar al socialiștilor este, desigur, în deosebi, dacă nu exclusiv, un model de „program țărănesc“, program care determină atitudinea față de problema țărănească. Marii proprietari funciari, muncitorii agicoli salariați și „țărani“ sînt cele trei părți componente principale ale populației rurale din orice țară capitalistă, inclusiv Rusia. Și pe cît de precisă și limpede este prin sine însăși atitudinea social-democraților față de primele două dintre cele trei părți componente indicate (față de proprietarii funciari și de muncitori), pe atît de neprecisă este pînă și noțiunea însăși de „țărănime“, și cu atît mai mult politica noastră în ceea ce privește problemele fundamentale ale modului ei de viață și ale evoluției ei. Dacă în Apus întregul miez al programului agrar al social-democraților îl alcătuiește tocmai „problema țărănească“, pentru Rusia acest lucru este valabil într-o măsură mult mai mare. O definire lipsită de orice echivoc a politicii noastre în problema țărănească este cu atît mai necesară pentru noi, social-democrații ruși, cu cît în Rusia curentul nostru este încă foarte tînăr, cu cît tot socialismul rus vechi a fost, în ultimă instanță, un socialism „țărănesc“. Este drept că masa „radicalilor“ ruși, care se cred păstrătorii moștenirii lăsate de socialiștii-narodnici de toate nuanțele de la noi, nu a păstrat aproape nimic socialist. Dar ei toți pun cu atît

mai bucuros pe primul plan divergențele dintre noi în problema „țăărănească“, cu cît le este mai plăcut să ascundă faptul că pe avanscena vieții social-politice din Rusia a apărut problema „muncitorească“, că în ceea ce privește această problemă ei nu au nici un fel de baze solide, iar nouă zecimi dintre ei sînt, în fond, social-reformatori burghezi de duzină. În sfîrșit, numeroși „critici ai marxismului“, care în această ultimă privință s-au contopit aproape complet cu radicalii ruși (sau cu liberalii?), se străduiesc și ei să insiste tocmai asupra problemei țărănești în care „marxismul ortodox“ ar fi fost făcut de rușine mai ales prin „cele mai noi lucrări“ ale Bernsteinilor, Bulgakovilor, Davizilor, Hertzilor și chiar... ale Cernovilor!

Mai departe, în afară de confuziile teoretice și de războiul dintre curentele „înaintate“, în ultimul timp nevoile pur practice ale mișcării însăși pun pe primul plan sarcina propagandei și agitației la sate. Iar o organizare cît de cît serioasă și pe scară largă a acestei acțiuni nu este posibilă fără un program consecvent din punct de vedere principial și rațional din punct de vedere politic. Chiar din momentul apariției lor ca un curent aparte, social-democrații ruși și-au dat seama de întreaga importanță a „problemei țărănești“. Ținem să amintim că în proiectul de program al social-democraților ruși, întocmit de grupul „Eliberarea muncii“ și publicat în 1885, este înscrisă revendicarea „revizuirii radicale a relațiilor agrare (condițiile de răscumpărare și de împrumut a țăranilor)“*. În broșura „Despre sarcinile socialiştilor în lupta împotriva foametei din Rusia“ (1892), G. V. Plehanov a vorbit și el despre politica social-democrată în problema țărănească.

De aceea este un lucru foarte firesc că și „Iskra“, într-unul dintre primele sale numere (aprilie 1901, nr. 3), a publicat o schiță de program agrar, precizînd în articolul „Partidul muncitoresc și țărănimea“** atitudinea sa față de bazele politicii agrare a social-democraților ruși. Articolul a stîrnit nedumesc în rîndul multor social-democrați ruși; la redacție am

* Vezi suplimentul la broșura lui P. B. Akselrod: „Cu privire la problema sarcinilor actuale și a tacticii social-democraților ruși“. Geneva, 1898.

** Vezi V. I. Lenin, Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 421—429. — Nota red.

primit o serie de observații și scrisori în legătură cu acest articol. Principalele obiecții au fost provocate de punctul cu privire la restituirea pământurilor rășluite și ne propuneam să începem o discuție în „Zarea“ în legătură cu această problemă, când tocmai a apărut nr. 10 din „Rabocee Delo“ cu articolul lui Martînov, care analiza, printre altele, și programul agrar al „Iskrei“. Întrucît „Rabocee Delo“ face un rezumat al multora dintre obiecțiile care se aduc în mod curent, sperăm că corespondenții noștri nu se vor plînge de faptul că *deocamdată* ne limităm să-i răspundem numai lui Martînov.

Iată ce motive mă fac să subliniez cuvîntul *deocamdată*. Articolul din „Iskra“ a fost scris de unul dintre membrii redacției, iar ceilalți membri ai redacției, care în ceea ce privește modul general de a pune problema sînt solidari cu autorul, ar putea fi, desigur, de păreri diferite în ceea ce privește amănunțele, în ceea ce privește anumite puncte. Or, întregul nostru colegiu de redacție (adică inclusiv grupul „Eliberarea muncii“) era ocupat cu elaborarea unui proiect de program colectiv, redacțional, al partidului nostru. Această elaborare a durat mult timp (în parte din cauza diferitelor treburi de partid și a unor împrejurări de ordin conspirativ, în parte din cauză că era nevoie să se convoace un congres special pentru a analiza sub toate aspectele programul) și a fost terminată abia nu de mult. Atîta timp cît punctul cu privire la restituirea pământurilor rășluite rămînea părerea mea personală, nu m-am grăbit să-l susțin, căci pentru mine era mult mai important modul general de a pune problema politicii noastre agrare decît acest punct izolat, care putea fi încă respins sau schimbat radical în proiectul nostru comun. Acum voi susține acest proiect comun. Iar pe „cititorul-prieten“, care a avut bunăvoința să ne facă cunoscută critica făcută programului nostru agrar, îl vom ruga să se ocupe acum de critica proiectului nostru comun.

II

Cităm în întregime partea „agrară“ a acestui proiect. „În scopul înlăturării rămășițelor vechilor rînduiri iobăgiste și în interesul liberei dezvoltări a luptei de clasă la

sate, Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia va lupta pentru a obține:

1. anularea ratelor de răscumpărare și a sumelor datorate cu titlu de dijmă, precum și a oricăror prestații care cad în momentul de față în sarcina țărănimii ca stare socială obligată să plătească biruri;

2. desființarea răspunderii solidare și a tuturor legilor care îngădesc dreptul țăranului de a dispune de pământul său;

3. restituirea către popor a sumelor de bani care i-au fost luate drept rate de răscumpărare sau cu titlu de dijmă; confiscarea în acest scop a averilor mănăstirești și a pământurilor domeniiale, precum și fixarea unui impozit special asupra pământurilor marilor latifundiari nobili, beneficiari ai împrumuturilor de răscumpărare; transformarea sumelor obținute pe această cale într-un fond popular special destinat nevoilor culturale și de binefacere ale obștilor sătești;

4. instituirea unor comitete țărănești:

a) pentru a restitui obștilor sătești (prin expropriere sau — în cazul când pământurile au trecut din mână în mână — prin răscumpărare etc.) pământurile rășluite din pământurile țăranilor cu prilejul desființării iobăgiei și pe care moșierii le folosesc ca mijloc de înrobire a țăranilor;

b) pentru înlăturarea rămășițelor iobăgiei, care mai există încă în Ural, în Altai, în Ținutul de vest și în alte regiuni ale statului;

5. investirea tribunalelor cu dreptul de a reduce arenzile prea mari și de a anula tranzacțiile cu caracter înrobitor“.

Cititorul se va mira, poate, că în „programul agrar“ nu există nici o revendicare în favoarea muncitorilor agricoli salariați. În legătură cu aceasta vom releva că revendicările de asemenea natură au fost incluse în secțiunea precedentă a programului, care cuprinde revendicările partidului nostru „pentru a feri *clasa muncitoare* de degenerare fizică și morală, precum și pentru a face să crească capacitatea sa de luptă în vederea eliberării sale“. Cuvintele subliniate de noi cuprind *pe toți* muncitorii salariați, inclusiv pe cei de la sate, și *toate cele 16 puncte* ale acestei secțiuni a programului se referă și la *muncitorii de la sate*.

Faptul că muncitorii industriali și cei de la sate sînt cuprinși într-o singură secțiune, în partea „agrară“ a programului rămînînd numai revendicările „țăărănești“, prezintă, ce-i drept, neajunsul că revendicările în favoarea muncitorilor de la sate nu sar în ochi, nu se impun de la prima vedere. La o examinare superficială a programului, unii ar putea chiar ajunge la ideea cu totul greșită că noi în mod intenționat am pus în umbră revendicările în favoarea muncitorilor salariați de la sate. Nici nu mai e nevoie să spunem că o asemenea idee ar fi fundamental greșită. În fond, neajunsul arătat are un caracter pur aparent. El poate fi ușor înlăturat printr-o cercetare mai atentă a programului, precum și a comentariilor la program (iar programul partidului nostru, bineînțeles, nu „va fi răspîndit în rîndurile poporului“ decît însoțit nu numai de comentarii tipărite, ci — ceea ce este mult mai important — și de comentarii verbale). Dacă vreun grup va dori să se adreseze în mod special muncitorilor de la sate, el va trebui să extragă din toate revendicările în favoarea muncitorilor în special pe acelea care sînt mai importante pentru muncitorii agricoli, zileri etc. și să le expună într-o broșură, într-un manifest sau într-o serie de comunicări verbale.

Din punct de vedere principial, *singura* redactare *justă* a secțiunilor programului pe care le-am analizat este tocmai aceea de a expune împreună toate revendicările în favoarea muncitorilor salariați *din toate ramurile* economiei naționale și de a separa cu rigurozitate într-o secțiune aparte revendicările în favoarea „țăranilor“, căci principalul criteriu al celor ce putem și trebuie să cerem în primul și în al doilea caz *nu este nicidecum același*. Deosebirea principială dintre cele două secțiuni analizate ale programului este exprimată, potrivit proiectului, în cuvintele introductive ale fiecărei secțiuni.

În favoarea muncitorilor salariați, noi cerem *reforme* care „să-i ferească de degenerare fizică și morală și să facă să crească capacitatea lor de luptă“; în favoarea țăranilor însă, noi luptăm numai pentru *transformări* care să contribuie la „înlăturarea rămășițelor vechilor rînduieli iobăgiste și la dezvoltarea liberă a luptei de clasă la sate“. De aici se vede că revendicările noastre în favoarea țăranilor sînt mult mai

restrînse, că în legătură cu ele sînt prevăzute condiții mult mai modeste, că sînt cuprinse într-un cadru mai restrîns. În ce privește pe muncitorii salariați, noi ne asumăm apărarea intereselor lor *ca clasă în societatea contemporană*; noi facem acest lucru întrucît socotim că mișcarea lor de clasă este unica mișcare *cu adevărat* revoluționară (compară în partea principială a programului cuvintele cu privire la atitudinea clasei muncitoare față de celelalte clase) și ne străduim să organizăm tocmai această mișcare, s-o conducem și să răsfrîngem asupra ei lumina conștiinței socialiste. Or, în ceea ce privește țărănimea, noi nu ne asumăm *cîtusi de puțin* apărarea intereselor ei *ca clasă de mici proprietari de pămînt și de agricultori din societatea contemporană*. Nicidecum. „Eliberarea clasei muncitoare poate fi numai opera clasei muncitoare însăși“, și de aceea social-democrația reprezintă numai — *direct și în întregime* — interesele proletariatului și numai cu mișcarea de clasă a acestuia tinde să se contopească într-un tot indisolubil. Toate celelalte clase ale societății contemporane sînt însă pentru menținerea bazelor orînduirii economice existente, și de aceea social-democrația poate să ia asupra ei apărarea intereselor acestor clase numai în anumite împrejurări și cu anumite condiții, bine determinate. De pildă, clasa micilor producători, inclusiv a micilor agricultori, în lupta ei împotriva burgheziei se manifestă ca o clasă *reaționară*, și de aceea „a încerca să salvezi țărănimea prin măsuri pentru ocrotirea micii gospodării și a micii proprietăți împotriva asaltului capitalismului ar însemna să frînezi inutil dezvoltarea socială, să-l amăgești pe țaran cu iluzia că bunăstarea lui ar fi posibilă și în condițiile capitalismului, să dezbinii clasele de oameni ai muncii, creînd minorității o situație privilegiată în dauna majorității“ („Iskra“ nr. 3) *. Iată de ce prezentarea revendicărilor „țărănești“ în proiectul nostru de program este pusă în funcție de *două condiții extrem de restrînse*. Legitimitatea prezenței „revendicărilor țărănești“ într-un program social-democrat noi o subordonăm condiției ca acestea să ducă, în primul rînd, la înlăturarea rămășițelor rînduielilor iobăgiste și, în al doilea

* Vezi V. I. Lenin, Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 423 — 424. — Nota red.

rînd, să contribuie la dezvoltarea liberă a luptei de clasă la sate.

Să ne oprim mai pe larg asupra analizei fiecăreia dintre aceste condiții, care au fost schițate pe scurt încă în nr. 3 al „Iskrei“.

În satul nostru, „rămășițe ale vechilor rînduiei iobăgiste“ sînt încă îngrozitor de multe. Acesta este un fapt îndeobște cunoscut. Munca în dijmă și înrobirea, lipsa de drepturi a țaranului și ca stare socială, și ca cetățean, supunerea lui față de proprietarul funciar privilegiat, înarmat cu vergi, viața de umilinți, care face din țaran un adevărat barbar, — toate acestea nu sînt o excepție, ci o regulă generală în satul rus, fiind, în ultimă instanță, o rămășiță directă a rînduiei iobăgiste. În cazurile și în relațiile în care mai domnesc aceste rînduiei și în măsura în care domnesc, *întreaga țărănime ca un tot* este dușmanul lor. Față de iobăgie, față de moșierii-iobăgiști și față de stat, care se află în slujba lor, țărănimea continuă încă să rămînă o *clasă*, și anume nu o clasă a societății capitaliste, ci a societății iobăgiste, adică o clasă-stare socială *. Și în măsura în care în satul nostru se mai menține încă acest antagonism de clasă, propriu societății iobăgiste, între „țărănime“ și proprietarii funciari privilegiați, *în această măsură* partidul muncitoresc trebuie să fie, indiscutabil, de partea „țărănimii“, trebuie să sprijine lupta ei și *s-o împingă la luptă* împotriva tuturor rămășițelor iobăgiei.

Punem în ghilimele cuvîntul țărănime pentru a releva existența în acest caz a unei contradicții care este în afară de orice îndoială: în societatea contemporană, țărănimea nu mai este, desigur, o clasă unitară. Dar cel pe care această contradicție îl tulbură uită că ea nu este o contradicție a expunerii, a doctrinei, ci o contradicție a vieții însăși. Nu

* Se știe că în societatea sclavagistă și în cea feudală deosebirea dintre clase era fixată și prin împărțirea populației în *stări*, fiind însoțită și de stabilirea unui loc *juridic* special în stat pentru fiecare clasă. De aceea, clasele din societatea sclavagistă și din societatea feudală (precum și din cea iobăgistă) au fost, de asemenea, și stări sociale deosebite. În societatea burgheză, capitalistă, dimpotrivă, din punct de vedere juridic toți cetățenii sînt egali, împărțirea în stări este desființată (cel puțin în principiu), și de aceea clasele au încetat de a mai fi stări sociale. Împărțirea societății în clase este comună și societății sclavagiste, și celei feudale, și celei burgheze, dar în primele două au existat clase-stări, iar în cea din urmă clase care nu sînt stări.

este o contradicție inventată, ci o contradicție dialectică vie. În măsura în care în satul nostru societatea iobăgistă este înlăturată de societatea „contemporană“ (burgheză), în aceeași măsură țărănimea încetează de a fi o clasă, descompunându-se în proletariat sătesc și burghezie sătească (burghezie mare, mijlocie, mică și foarte mică). În măsura în care se mai mențin relații iobăgiste, în aceeași măsură „țărănimea“ continuă să fie o clasă, adică, repetăm, nu o clasă a societății burgheze, ci a societății iobăgiste. Acest „în măsura în care — în aceeași măsură“ există în realitate sub forma unei *extrem de complexe* împletiri între relațiile iobăgiste și cele burgheze în satul contemporan rus. Ca să folosim termenii lui Marx, renta în muncă, renta în natură, renta în bani și renta capitalistă se împletesc la noi în modul cel mai bizar. Noi subliniem această împrejurare, constatată în toate studiile economice din Rusia, îndeosebi pentru că în mod necesar ea constituie, inevitabil, izvorul complexității, confuziei, caracterului artificial, dacă vreți, al unora dintre revendicările noastre „agrare“, care la prima vedere multora li se par surprinzătoare. Cel care în obiecțiile pe care le aduce se limitează la nemulțumirea *generală* cu privire la această complexitate și „ingeniozitate“ a revendicărilor propuse, acela uită că în probleme atât de încurcate o rezolvare simplă *nici nu poate exista*. Noi avem obligația să luptăm împotriva tuturor rămășițelor relațiilor iobăgiste — în această privință pentru un social-democrat nu încape nici o îndoială —, și dat fiind că aceste relații se împletesc în modul cel mai complex cu relațiile burgheze, sîntem *nevoiiți* să pătrundem, dacă ne este permis să ne exprimăm astfel, în însuși miezul acestei încurcături, fără să ne speriem de complexitatea sarcinii. O rezolvare „simplă“ a ei *n-ar putea fi decît una singură*: să ne descotorosim de ea, s-o ocolim, să lăsăm „elementul spontan“ să descurce tot acest talmeș-balmeș. Dar o astfel de „simplitate“, îndrăgită de absolut toți adepții spontaneității din rîndurile burghezilor și ale „economistilor“, nu este demnă de un social-democrat. Partidul proletariatului trebuie nu numai să sprijine, dar și să împingă înainte țărănimea în lupta ei împotriva tuturor rămășițelor iobăgiste, iar pentru a împinge înainte nu este suficient să ne limităm la deziderate generale, — trebuie să

dăm o directivă revoluționară precisă, trebuie să știm să contribuim la descurcarea confuziei care există în relațiile agrare.

III

Pentru ca cititorul să-și dea mai limpede seama de faptul că rezolvarea problemei agrare este în mod inevitabil complexă, îl vom ruga să compare sub acest raport secțiunea cu privire la muncitori și cea cu privire la țărani a programului. În prima secțiune toate soluțiile sînt extrem de simple, de limpezi, chiar și pentru un om foarte puțin inițiat și care n-a aprofundat de loc aceste probleme, sînt „firești“, apropiate, ușor de înfăptuit. În a doua secțiune, dimpotrivă, majoritatea soluțiilor sînt la prima vedere extrem de complexe, „de neînțeles“, artificiale, puțin probabile, greu de înfăptuit. Prin ce se explică această deosebire? Oare prin faptul că cei care au alcătuit programul au gîndit rezonabil și practic în primul caz, iar în al doilea caz s-au încurcat, s-au dezorientat, au căzut în romantism și frazeologie? O astfel de explicație, ca să spunem drept, ar fi fost extraordinar de „simplă“, pueril de simplă, și nu ne mirăm că Martînov s-a agățat de ea. El nu s-a gîndit că însăși dezvoltarea economică a înlesnit și a simplificat pînă la extrem rezolvarea practică a problemelor muncitorești mărunte. Relațiile sociale-economice din domeniul marii producții capitaliste au devenit (și devin din ce în ce mai mult) atît de străvezii, de limpezi, de simple, încît următorii pași înainte sînt trasați de la sine, se impun dintr-o dată și de la prima vedere. Dimpotrivă, la sate, înlăturarea iobăgiei de către capitalism a încurcat și a complicat într-o asemenea măsură relațiile sociale-economice, încît la rezolvarea (în spiritul social-democrației revoluționare) a sarcinilor practice imediate trebuie să ne gîndim foarte bine, cît despre o rezolvare „simplă“ — se poate spune dinainte cu toată convingerea —, ea nu va putea fi născocită.

În legătură cu aceasta, din moment ce am început să comparăm secțiunea cu privire la muncitori și cea cu privire la țărani din program, să mai relevăm încă o deosebire principială dintre ele. Pe scurt, această deosebire ar putea

fi formulată în felul următor: în secțiunea cu privire la muncitori, noi nu avem dreptul să depășim cadrul revendicărilor social-reformiste, în secțiunea cu privire la țărani, noi nu trebuie să ne oprim nici chiar în fața revendicărilor social-revoluționare. Sau cu alte cuvinte: în secțiunea cu privire la muncitori, noi sîntem fără doar și poate îngrădiți de cadrul programului minimal, în secțiunea cu privire la țărani noi putem și trebuie să dăm un program maximal*. Să ne lămurim.

În ambele secțiuni, noi expunem nu scopul nostru final, ci revendicările noastre imediate. De aceea, în ambele secțiuni noi trebuie să rămînem pe terenul societății contemporane (= burgheze). În aceasta constă asemănarea dintre cele două secțiuni. Dar deosebirea fundamentală dintre ele constă în faptul că secțiunea cu privire la muncitori conține revendicări îndreptate împotriva *burgheziei*, pe cînd secțiunea cu privire la țărani — revendicări îndreptate împotriva *moșierilor-iobăgiști* (împotriva feudalilor, aș spune eu, dacă problema aplicării acestui termen la nobilimea noastră agrară nu ar fi atît de controversată**). În secțiunea cu privire la muncitori, noi trebuie să ne limităm la îmbunătățiri *parțiale* ale orînduirii actuale, burgheze. În cea cu privire la țărani, noi trebuie să tindem spre curățirea *totală* a acestei orînduirii date de toate rămășițele iobăgiei. În secțiunea cu privire la muncitori, noi nu putem formula revendicări a căror semnificație să echivaleze cu sfărîmarea definitivă a dominației burgheziei; cînd vom atinge acest scop final al nostru, pe care în altă parte a programului l-am subliniat îndeajuns și pe care nu-l pietdem din vedere „nici pentru un moment“ în lupta pentru revendicările imediate, atunci noi, partidul proletariatului, nu ne vom mai limita la probleme cu privire la nu știu ce responsabi-

* Obiecția că revendicarea restituirii pămînturilor rășluite este departe de a fi maximul revendicărilor noastre imediate în favoarea țărănimii (resp. al revendicărilor noastre agrare în general) și că de aceea ea nu este consecvență o vom analiza mai departe, cînd vom vorbi despre punctele concrete ale programului pe care îl susținem. Noi afirmăm și ne vom strădui să dovedim că revendicarea „restituirii pămînturilor rășluite“ este maximul a ceea ce putem formula chiar acum în programul nostru agrar.

** Eu personal inclin să rezolv această problemă în sens afirmativ, dar în cazul de față, se înțelege, nu este nici locul, nici timpul să fundamentăm și nici chiar să cerem această rezolvare, deoarece acum este vorba de susținerea proiectului de program agrar colectiv, al întregii redacții.

litate a patronilor sau la nu știu ce locuințe date de fabrică, ci vom lua în mâinile noastre *întreaga* conducere și vom dispune de întreaga producție socială, prin urmare și de repartitia ei. În secțiunea cu privire la țărani, dimpotrivă, putem și trebuie să formulăm revendicări a căror semnificație să echivaleze cu sfărîmarea definitivă a dominației moșierilor-iobăgiști, pentru a curăța complet satul nostru de toate urmele iobăgiei. În secțiunea cu privire la muncitori nu putem formula revendicări social-revoluționare ca revendicări imediate întrucît revoluția socială care răstoarnă dominația burgheziei este revoluția proletariatului, care înfăptuiește scopul nostru *final*. În secțiunea cu privire la țărani, noi formulăm și revendicări social-revoluționare, deoarece revoluția socială care răstoarnă dominația moșierilor-iobăgiști (adică tot o revoluție socială a burgheziei cum a fost și marea revoluție franceză) este posibilă și pe baza orînduirii existente, burgheze. În secțiunea cu privire la muncitori rămînem (deocamdată și condiționat, menținînd perspectivele și intențiile noastre independente, dar rămînem totuși) pe tărîmul reformei sociale, căci noi cerem aici numai ceea ce burghezia poate (în principiu) să ne dea fără să-și piardă încă dominația (și ceea ce, din această cauză, d-nii Sombartzi, Bulgakovi, Struve, Prokopovici & Co. o sfătuiesc din timp să dea în mod rezonabil și de bunăvoie). În secțiunea cu privire la țărani, noi, *spre deosebire de social-reformatori*, trebuie să cerem și ceea ce moșierii-iobăgiști nu ne vor da niciodată și nici nu pot să ne dea nouă (sau țăranilor), — să cerem și ceea ce mișcarea revoluționară a țărănimii poate să-și ia numai cu forța.

IV

Iată de ce „simplul“ criteriu al „posibilității de realizare“ cu ajutorul căruia Martînov „a făcut praf“ atît de „ușor“ programul nostru agrar este insuficient și impropriu. Acest criteriu al „posibilității“ directe și imediate „de realizare“ îl aplicăm, în general, numai la secțiunile și punctele vădit reformatoare din programul nostru, și nicidecum la programul partidului revoluționar în general. Cu alte cuvinte, aplicăm acest criteriu la programul nostru numai cu titlu de excepție, și nicidecum ca o regulă generală.

Programul nostru trebuie să fie realizabil numai în sensul larg, filozofic al acestui cuvînt, în așa fel încît nici o literă din program să nu contrazică direcția întregii evoluții sociale-economice. Și, o dată ce am stabilit în mod just (în general și în amănunte) această direcție, trebuie, în numele principiilor noastre revoluționare și al datoriei noastre revoluționare, să luptăm *din toate puterile*, întotdeauna și neapărat pentru *maximum* revendicărilor noastre. A încerca însă să stabilești anticipat, înainte de deznodămîntul definitiv al luptei, în timpul luptei, că, eventual, nu vom obține *în întregime* maximum înseamnă să cădem în cel mai pur filistinism. Considerentele de acest fel duc întotdeauna la oportunism, chiar dacă cei care emit astfel de considerente nu o doresc.

Într-adevăr, nu înseamnă oare filistinism raționamentul lui Martînov, care a văzut în programul agrar al „Iskrei” „romantism” — „pentru că *încadrarea masei țărănești în mișcarea noastră în condițiile actuale este foarte problematică*” („R.D.” nr. 10, pag. 58, subliniat de mine)? Aceasta este o mostră frumușică de raționamente foarte „plauzibile” și foarte ieftine cu ajutorul cărora social-democratismul rus s-a simplificat pînă la „economism”. Dar aprofundați mai bine acest raționament „plauzibil” și veți constata că nu este decît un balon de săpun. „Mișcarea noastră” este mișcarea muncitorească social-democrată. *Masa țărănească nu poate, într-adevăr, „să se încadreze” în această mișcare*: nu este un lucru problematic, ci *imposibil*, și despre aceasta nici n-a fost vreodată vorba. Dar masa țărănească *nu poate să nu se încadreze* în „mișcarea” împotriva tuturor rămășițelor iobăgiste (inclusiv împotriva absolutismului). Prin expresia „mișcarea noastră”, Martînov a încurcat lucrurile fără să se gîndească la caracterul în esență diferit al mișcării împotriva burgheziei și al mișcării împotriva iobăgiei*.

* În ce măsură Martînov nu a aprofundat problema despre care s-a apucat să scrie reiese deosebit de limpede din următoarea frază din articolul său: „Avînd în vedere că partea agrară a programului nostru *va continua încă mult timp să aibă o importanță practică relativ mică*, ea oferă un larg cîmp de acțiune pentru frazeologia revoluționară”. Cuvintele subliniate conțin tocmai confuzia despre care s-a vorbit în text. Martînov a auzit că în Apus programul agrar este formulat numai în cazul cînd mișcarea muncitorească este foarte dezvoltată. La noi, această mișcare se află abia la începutul ei. Prin urmare, „*va continua încă mult timp*”! — se grăbește să conchidă publicistul nostru.

Încadrarea masei țărănești în mișcarea împotriva rămășițelor iobăgiei nu poate fi nicidecum considerată ca problematică, ci, cel mult, *măsură* în care ea se încadrează; la sate relațiile iobăgiste sînt strîns împletite cu cele burgheze, iar țărănimea (micii agricultori) în calitate de clasă a societății burgheze este într-o mult mai mare măsură un element conservator decît unul revoluționar (în special datorită faptului că la noi evoluția burgheză a relațiilor agrare se află abia la început). De aceea, în epoca transformărilor politice, guvernului îi va fi mult mai ușor să dezbine pe țărani (decît, de pildă, pe muncitori), îi va fi mult mai ușor ca, prin concesiuni mici și lipsite de importanță făcute unui număr relativ mic de mici proprietari, să slăbească (sau chiar, în cazul cel mai rău, să paralizeze) spiritul lor revoluționar.

Astea toate-s bune. Dar ce rezultă de aici? Cu cît îi este mai ușor guvernului să se înțeleagă cu elementele conservatoare din rîndurile țărănimii, cu atît mai multe eforturi trebuie să depunem și cu atît mai repede trebuie să ajungem noi să ne înțelegem cu elementele revoluționare ale acesteia. Datoria noastră este de a stabili, cu cea mai mare precizie științifică posibilă, în ce *direcție* anume trebuie să sprijinim aceste elemente, iar apoi să le *îndemnăm* la o luptă hotărîtă și necondiționată împotriva tuturor rămășițelor iobăgiei, să le îndemnăm mereu și în toate împrejurările, folosind toate mijloacele accesibile. Și nu înseamnă oare filistinism încercarea de „a preciza“ anticipat *gradul de reușită* al îndemnului nostru? Acest lucru îl va rezolva viața și-l va consemna

El a scăpat din vedere un amănunt: în Apus programele agrare urmăresc atragerea *semițăranilor, semimuncitorilor* în mișcarea social-democrată împotriva *burgheziei*, la noi — atragerea *masii țărănești* în mișcarea *democratică* împotriva *rămășițelor iobăgiste*. De aceea, în Apus programul agrar va căpăta o importanță cu atît *mai mare*, cu cît capitalismul în agricultură se dezvoltă *mai mult*. Programul nostru agrar va avea, în ceea ce privește majoritatea revendicărilor lui, o importanță practică cu atît *mai mică*, cu cît capitalismul în agricultură se dezvoltă *mai mult*, căci rămășițele iobăgiei, împotriva cărora este îndreptat acest program, dispar și de la sine, și sub influența politicii guvernului. De aceea programul nostru agrar este valabil în mod practic mai ales pentru viitorul foarte apropiat, pentru perioada *dinainte* de căderea absolutismului. Revoluția politică din Rusia va aduce după sine în orice caz și inevitabil asemenea transformări radicale a celor mai înapoiate rînduiri agrare de la noi, încît va trebui neapărat să revizuiim programul nostru agrar. Iar Martinov un lucru știe sigur: că cartea lui Kautsky ¹⁸⁴ este bună (asta e adevărat) și că este suficient să repeți și să-l copiezi pe Kautsky, fără să te gîndești la caracterul radical deosebit al Rusiei sub raportul programului agrar (aceasta nu denotă nicidecum inteligență).

istoria, dar acum datoria noastră este în orice caz de a lupta, și de a lupta pînă la capăt. Oare va îndrăzni un soldat care a pornit la atac să mai*stea să reflecteze că s-ar putea să nu nimicim întregul corp de armată dușman, ci numai trei cincimi din el? Oare în sens martinovist nu este „problematică“, de pildă, și o asemenea revendicare cum este revendicarea *republicii*? Guvernului îi va fi mai ușor să scape plătind o părțică din *această* poliță decît plătind polița revendicărilor țărănești de lichidare a tuturor urmelor iobăgiei. Dar ce ne privește asta pe noi? Noi, bineînțeles, vom pune în buzunar această părțică din plată, fără să încetăm totuși nicidecum lupta noastră înverșunată pentru a obține ca polița să fie plătită *în întregime*. Trebuie să răs-pîndim pe o scară mai largă ideea că numai în republică poate avea loc bătălia hotărîtoare dintre proletariat și burghezie, trebuie să *creăm** și să consolidăm tradiția republicană în rîndurile tuturor revoluționarilor ruși și în rîndurile maselor cît mai largi ale muncitorilor ruși, trebuie să exprimăm prin lozinca: „republică“ faptul că, în lupta pentru democratizarea orînduirii de stat, vom merge pînă la capăt, fără să ne uităm înapoi, — rămînînd ca însăși lupta să hotărască ce parte din această plată, cînd anume și cum anume vom reuși să obținem. Ar fi o prostie să încercăm să calculăm cît de mare va fi această parte înainte de a-l face pe dușman să simtă toată puterea loviturilor noastre și înainte, de a simți pe pielea noastră toată puterea loviturilor lui. Așa și în ceea ce privește revendicările țărănești, datoria noastră este de a stabili, pe bază de date științifice, *maximumul* acestor revendicări și de a ajuta tovarășilor să lupte pentru acest maximum, și apoi n-au decît să rîdă de caracterul lui „problematic“ lucizii critici legali și „codiștii“ nelegali, îndrăgostiți de caracterul palpabil al rezultatelor! **

* Spunem: „să creăm“, căci vechii revoluționari ruși nu au acordat niciodată o atenție serioasă problemei republicii, niciodată nu au considerat-o ca fiind o problemă „practică“, — narodnicii, răzvrățiții și alții pentru că priveau politica cu disprețul anarhiștilor, narodovolzii pentru că voiau să sară direct de la absolutism la revoluția socialistă. Nouă (dacă nu vorbim de ideile republicane de mult uitate ale decembriștilor), social-democraților, ne revine sarcina de a răspîndi în mase revendicarea republicii și de a crea o tradiție republicană în rîndurile revoluționarilor ruși.

** Poate că în legătură cu problema „posibilității de realizare“ a revendicărilor programului social-democrat ar fi util să amintim polemica dusă în 1896 de K. Kautsky împotriva Rosei Luxemburg. R. Luxemburg scria că revendicarea restabilirii Poloniei

V

Să trecem la a doua teză generală care determină caracterul tuturor revendicărilor noastre cu privire la țărani și care este exprimată în cuvintele: „... în interesul liberei dezvoltări a luptei de clasă la sate...”

Aceste cuvinte sînt extrem de importante și pentru modul principal de a pune problema agrară în general, și pentru aprecierea diferitelor revendicări agrare în special. Revendicarea lichidării rămășițelor iobăgiei este o revendicare comună atît social-democraților cît și tuturor liberalilor consecvenți, narodnicilor, social-reformatorilor, criticilor marxismului în problema agrară etc. etc. Formulînd această revendicare, noi ne deosebim de toți acești domni nu principal, ci numai sub raport cantitativ; și în acest punct ei se vor menține întotdeauna și inevitabil în limitele reformei, pe cînd noi nu ne vom opri (în sensul arătat mai sus) nici chiar în fața revendicărilor social-revoluționare. Dimpotrivă, prin faptul că cerem să se asigure „libera dezvoltare a luptei

nu-și are locul în programul practic al social-democraților polonezi, dat fiind că această revendicare este irealizabilă în societatea actuală. K. Kautsky obiecta, spunînd că acest argument „se bazează pe o ciudată neînțelegere a esenței programului socialist. Revendicările noastre practice, fie că sînt exprimate direct în program, fie că reprezintă « postulate » adoptate tacit, nu trebuie să fie în funcție (werden... darnach bemessen) de caracterul lor realizabil în condițiile raportului de forțe dat, ci de compatibilitatea lor cu orînduirea socială existentă și de măsura în care înfăptuirea lor contribuie la înlesnirea luptei de clasă a proletariatului, dă un imbold dezvoltării ei (fördern) și netezește (ebnen) calea proletariatului spre dominația politică. În acest caz, noi nu ținem cîtuși de puțin seama de raportul de forțe dat. Programul social-democrat este scris nu pentru momentul dat (« den ») — el trebuie să constituie, pe cît posibil, o directivă (ausreichen) în orice conjunctură a societății contemporane. El trebuie să servească nu numai acțiunii practice (der Aktion), dar și propagandei, el trebuie să indice sub forma revendicărilor concrete, mai pregnant decît o pot face raționamentele abstracte, linia pe care noi intenționăm să mergem înainte. Cu cît ne putem trasa țeluri practice mai îndepărtate fără să ne pierdem în speculații utopice, cu atît mai bine. Cu atît va fi mai limpede pentru mase — chiar și pentru acele mase care nu sînt în stare să înțeleagă (erfassen) raționamentele noastre teoretice — linia pe care o urmăm. Programul trebuie să arate ce vrem noi de la societatea actuală sau de la statul actual, și nu ceea ce așteptăm de la el. Să luăm, de pildă, programul social-democrației germane. El cere ca funcționarii să fie aleși de popor. Această revendicare, dacă am măsura-o cu măsura Rosei Luxemburg, este tot atît de utopică ca și revendicarea de a crea un stat național polon. Nimeni nu-și face iluzia că revendicarea alegerii de către popor a funcționarilor publici în imperiul german poate fi considerată realizabilă în condițiile actuale. Cu aceiași temei cu care se poate admite că statul național polon poate fi realizat numai după cucerirea puterii politice de către proletariat, — cu aceiași temei se poate afirma acest lucru și despre revendicarea respectivă. Dar este oare acesta un motiv suficient pentru a nu o include în programul nostru practic?» („Neue Zeit“, XIV, 2, SS. 513 u. 514 („Tim-puri noi“, XIV, 2, pag. 513 și 514. — *Nota trad.*). Subliniat de K. Kautsky.)

de clasă la sate“, se naște o contradicție *principială* între noi și toți acești domni și chiar toți revoluționarii și socialiștii nesocial-democrați. Aceștia din urmă nu se vor opri nici ei în fața revendicărilor social-revoluționare în problema agrară, dar nu vor voi să subordoneze aceste revendicări tocmai unei condiții cum este libera dezvoltare a luptei de clasă la sate. Această condiție este punctul central și fundamental al teoriei marxismului revoluționar în domeniul problemei agrare *. A recunoaște această condiție înseamnă a recunoaște că și evoluția agriculturii, cu toate că este atât de încurcată și de complexă, cu toată varietatea aspectelor ei, este tot o evoluție capitalistă, că și ea generează (ca și evoluția industrială) lupta de clasă a proletariatului împotriva burgheziei, că tocmai această luptă de clasă trebuie să fie esențială și prima noastră grijă, trebuie să fie piatra de încercare a problemelor principiale și a sarcinilor politice, a metodelor de propagandă, de agitație și de organizare. A recunoaște această condiție înseamnă a te obliga să te situezi pe un punct de vedere de clasă ferm și în problema deosebit de spinoasă a participării micii țărănime la mișcarea social-democrată, a nu renunța cu nimic la punctul de vedere al proletariatului în favoarea intereselor micii burghezii, ci, dimpotrivă, a cere ca micul țăran, ruinat și asuprit de întregul capitalism contemporan, să renunțe la punctul său de vedere de clasă și să adopte punctul de vedere al proletariatului.

Formulând această condiție, ne delimităm astfel hotărît și categoric nu numai de *dușmanii noștri* (adică de adepții direcți sau indirecti, conștienți sau inconștienți ai burgheziei care sînt aliații noștri vremelnici și parțiali în lupta împotriva rămășițelor orînduirii iobăgiste), ci și de acei *prieteni nesiguri* care prin modul lor inconsecvent de a pune problema agrară pot să aducă (și aduc de fapt) mult rău mișcării revoluționare a proletariatului.

Formulând această condiție, noi dăm implicit un fir

* În fond, toate erorile și rătăcirile „criticilor“ marxismului în problema agrară se reduc tocmai la neînțelegerea acestui punct, și cel mai curajos, cel mai consecvent (și deci cel mai cinstit) dintre ei, d-l Bulgakov, declară pe față în „studiul“ lui că „teoria“ luptei de clasă este absolut inaplicabilă la domeniul relațiilor agrare („Capitalismul și agricultura“, vol. II, pag. 289).

călăuzitor, pe care, urmându-l, un social-democrat, chiar dacă este zvirlit într-un sat oarecare dintr-un fund de provincie, chiar dacă este pus în fața celor mai încilcitate relații agrare, care pun pe primul plan sarcinile *general-democratice*, poate să impună și să sublinieze, la rezolvarea acestor sarcini, punctul său de vedere proletar, — tot așa cum noi rămânem social-democrați și în rezolvarea sarcinilor politice *general-democratice*.

Formulând această condiție, noi răspundem implicit la obiecția pe care mulți o ridică după ce au luat cunoștință în mod sumar de revendicările concrete ale programului nostru agrar... „Să se restituie sumele de răscumpărare și pământurile rășluite *obștilor sătești*“!? — dar unde este aici specificul nostru proletar și caracterul de sine stătător al proletariatului? oare, în fond, aceasta nu va constitui un dar făcut burgheziei sătești??

Desigur că da, dar numai în sensul în care însăși prăbușirea iobăgiei, adică eliberarea din lanțurile și de îngrădirile feudale tocmai a dezvoltării burgheze, și nu a vreunei alte dezvoltări, a fost „un dar făcut burgheziei“. Proletariatul se deosebește de celelalte clase asupra de către burghezie și opuse ei tocmai prin faptul că el își pune speranțe nu în frinarea dezvoltării burgheze, nu în tocirea sau atenuarea luptei de clasă, ci, dimpotrivă, în cea mai deplină și mai liberă dezvoltare a ei, în accelerarea progresului burghez*. În societatea capitalistă în dezvoltare, rămășițele iobăgiei, care îi stânjenesc dezvoltarea, *nu pot* fi desființate fără a întări și a consolida prin aceasta burghezia. A te lăsa „tulburat“ de aceasta înseamnă a repeta greșeala acelor socialiști care susțineau că nouă libertatea politică nu ne folosește la nimic, întrucât ea întărește și consolidează dominația burgheziei.

VI

După ce am examinat „partea generală“ a programului nostru agrar, vom trece la analiza diferitelor revendicări

* Bineînțeles că proletariatul nu susține orice măsuri care grăbesc progresul burghez, ci numai pe acelea care influențează *direct* asupra creșterii capacității clasei muncitoare de a lupta pentru eliberarea sa. Iar partea neavută și apropiată de proletariat a țărâniei resimte mult mai puternic „munca în dijmă“ și aservirea decit partea înstărită.

formulate aici. Totodată, ne vom permite să începem nu cu primul punct, ci cu punctul patru (despre pământurile rășluite), căci tocmai acesta este punctul central, punctul cel mai important, care imprimă un caracter special programului agrar și este, în același timp, cel mai vulnerabil (cel puțin după părerea majorității celor care s-au pronunțat despre acest articol în nr. 3 din „Iskra“). Amintim că conținutul acestui punct este alcătuit din următoarele părți componente: 1. El cere instituirea unor comitete țărănești împuternicite să reglementeze din nou acele relații agrare care constituie o rămășiță directă a iobăgiei. Expresia: „comitete țărănești“ este aleasă pentru a arăta limpede că, în opoziție cu „reforma“ de la 1861, cu comitetele ei de nobili¹³⁵, noua reglementare trebuie să fie efectuată de țărani, și nu de moșieri. Cu alte cuvinte: lichidarea definitivă a relațiilor iobăgiste urmează să fie făcută nu de asupritori, ci de partea populației care este oprimată de aceste relații, urmează să fie făcută nu de o minoritate, ci de majoritatea celor interesați. În fond aceasta nu este altceva decât *revizuirea democratică a reformei țărănești* (adică tocmai ceea ce cerea primul proiect de program întocmit de grupul „Eliberarea muncii“). Și dacă noi n-am ales această ultimă expresie este numai pentru că este mai puțin precisă, pentru că indică mai puțin sugestiv caracterul real și conținutul concret al acestei revizuri. De aceea, de pildă, Martînov, în cazul când ar fi avut într-adevăr ceva de spus în ceea ce privește problema agrară, ar fi trebuit să declare precis dacă respinge însăși ideea unei revizuri democratice a reformei țărănești, și dacă nu, cum anume și-o reprezintă el*.

* Relevăm inconsecvența (sau reticența?) lui Nadejdin, care în schița programului agrar făcută de el și-a însușit, pare-se, ideea „Iskrei“ în ceea ce privește comitetele țărănești, dar a formulat această idee într-un mod foarte nereușit, spunînd: „crearea unei instanțe judecătorești speciale formate din reprezentanți ai poporului pentru examinarea reclamațiilor țăranilor și a declarațiilor cu privire la toate operațiile care au însoțit «eliberarea»“ („Ajunul revoluției“, pag. 65, subliniat de mine). *De reclamat se poate reclama numai încălțarea unei legi.* „Eliberarea“ din 19 februarie cu toate „operațiile“ ei este ea însăși o lege. Crearea unor instanțe judecătorești speciale pentru examinarea reclamațiilor cu privire la caracterul nedrept al unei anumite legi nu are nici un sens atîta timp cit această lege nu este abrogată, atîta timp cit în locul ei (sau pentru ceea ce este parțial abrogat) nu sînt date noi norme legislative. „Instanța judecătorească“ trebuie să fie investită nu numai cu dreptul de a primi „reclamațiile“ cu privire la luarea măsurilor, ci și cu dreptul de a restitui (resp. de a răscumpăra etc.) aceste măsuri, și atunci, în primul rînd, „instanța judecătorească“ împuternicită să

Mai departe, 2. Comitetele țărănești li se dă dreptul de a expropria și de a răscumpăra pământul moșieresc, de a efectua schimbul de pământ etc. (punctul 4, b), acest drept fiind limitat numai la cazurile de menținere fățișă a relațiilor iobăgiste. Anume (3) dreptul de expropriere și de răscumpărare se acordă numai pentru pământurile care, în primul rînd, „au fost rășluite din pământurile țăranilor cu prilejul desființării iobăgiei“ (aceste pământuri aparținneau, prin urmare, din timpuri străvechi gospodăriilor țărănești, făceau parte integrantă din aceste gospodării și au fost luate în mod nefiresc prin jaful legalizat care a fost marea reformă țărănească) și, în al doilea rînd, „servesc moșierilor drept mijloc de înrobire a țăranilor“.

Această a doua condiție îngrădește și mai mult dreptul de răscumpărare și de expropriere, extinzînd acest drept nu asupra tuturor „otrezkilor“ (pământurilor rășluite. — *Nota trad.*), ci numai asupra acelor care rămîn și acum o armă de înrobire, „prin intermediul cărora — după cum a formulat acest lucru « Iskra » — a fost menținută munca silită, înrobită, boierescul, adică în fapt tot munca de iobag“*. Cu alte cuvinte: acolo unde, datorită caracterului inconsecvent al reformei noastre țărănești, s-au menținut pînă acum, cu ajutorul pământurilor rășluite de la țărani, forme iobăgiste de economie, acolo se acordă țăranilor dreptul de a lichida dintr-o dată și definitiv aceste rămășițe ale iobăgiei fie și pe calea exproprierii, acolo se acordă dreptul „de a se restitui pământurile rășluite“.

De aceea putem să-l liniștim pe bunul nostru Martînov, care întreba foarte alarmat: „ce se va întîmpla cu acele pământuri rășluite aflate fie în mîna moșierilor, fie în mîna raznocinților pe baza unui act de cumpărare și care sînt exploatare acum după metode capitaliste model?“ Nu despre aceste pământuri rășluite, care reprezintă cazuri izolate, este vorba, stimabile, ci despre acele pământuri

emită legi nu va mai fi instanță judecătorească, iar în al doilea rînd trebuie să se arate precis ce anume drepturi de expropriere, de răscumpărare etc. are o astfel de „instanță judecătorească“. Dar, oricît de nereușită ar fi formularea lui Nadejdin, el a înțeles mult mai just decît Martînov necesitatea revizuirii democratice a reformei țărănești.

* Vezi *V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 426. — *Nota red.*

rășluite tipice (și foarte numeroase) care pînă în prezent mai servesc ca bază rămășițelor ce continuă să existe ale economiei iobăgiste ¹⁸⁶.

În sfîrșit, 4. Punctul 4, b, investeste comitetele țărănești cu împuternicirea de a înlătura rămășițele iobăgiei care s-au mai menținut în anumite regiuni ale statului (servituți, operații neterminate de împroprietărire și de delimitare a pămînturilor etc. etc.).

Așadar, pentru simplificare, întregul conținut al punctului 4 poate fi exprimat în două cuvinte: „restituirea pămînturilor rășluite“. Se pune întrebarea cum a apărut ideea unei astfel de revendicări. Ca o concluzie directă a tezei generale și fundamentale potrivit căreia noi trebuie să-i ajutăm pe țărani și să-i împingem la o lichidare, pe cît posibil, mai deplină a tuturor rămășițelor iobăgiei. Cu acest lucru „toată lumea este de acord“, nu-i așa? Ei bine, dacă sînteți de acord să pășiți pe această cale, atunci faceți bine să înaintați pe această cale în mod de sine stătător, nu ne siliți să vă tragem după noi, nu vă înspăimîntați de aspectul „neobișnuit“ al acestei căi, nu vă lăsați tulburați de faptul că în multe locuri nu veți găsi o cale bătătorită, ci va trebui și să vă tiriți pe marginea prăpastiei, și să vă furișați prin hățisuri, și să săriți peste gropi. Nu vă văitați că drumul este prost: ar fi o văicăreală inutilă, căci ar fi trebuit să știți dinainte că nu porniți pe o cale bătătorită, netezită și nivelată de toate forțele progresului social, ci pe cărările fundăturilor și fundurilor de provincie, care au o ieșire, dar nici voi, nici noi, nici nimeni altcineva niciodată nu va găsi o ieșire directă, simplă și ușoară — „niciodată“, adică în general atîta timp cît vor exista aceste funduri de provincie și fundături care pier, și care pier într-un timp chinuitor de lung.

Iar dacă nu vreți să vă viriți prin aceste fundături, atunci spuneți direct că nu vreți, și nu căutați să vă eschivați prin fraze goale*.

* De pildă, Martinov învinuiește de „frazologie“ „Iskra“, care i-a dat și bazele generale ale politicii sale agrare („introducerea luptei de clasă la sate“), și rezolvarea practică a problemei revendicărilor programatice concrete. Fără să propună alte principii în locul acestor principii generale, fără să aprofundeze chiar de loc aceste principii, fără să încerce să lucreze la alcătuirea unui anumit program, Martinov se eschivează prin următoarea frază superbă: „...Noi trebuie să cerem apărarea lor (a țara-

Sinteți de acord să luptați pentru lichidarea rămășițelor iobăgiei? — Bine. Atunci nu uitați că *nu există* nici o instituție juridică unică care să exprime sau să determine aceste rămășițe, — vorbesc, desigur, despre rămășițele iobăgiei exclusiv din domeniul relațiilor agrare, de care ne ocupăm acum, și nu despre cele din domeniul legislației financiare, corporatiste etc. Rămășițele directe ale gospodăriei bazate pe clacă, constatate de nenumărate ori în toate studiile economice din Rusia, se mențin nu datorită unei legi care le ocrotește în mod special, ci în virtutea relațiilor agrare existente de fapt. Acest lucru este atât de adevărat, încât în fața cunoscutei comisii Valuev¹³⁷ martorii spuneau fățiș: este în afară de orice îndoială că iobăgia ar renaște dacă ea nu ar fi fost interzisă printr-o lege expresă. Prin urmare, una din două: sau nu ne ocupăm de loc de relațiile agrare dintre țărani și moșieri, — și în acest caz toate celelalte probleme se rezolvă foarte „simplu“, dar atunci nu vă ocupați nici de principalul izvor al tuturor rămășițelor economiei iobăgiste la sate, atunci lăsați „pur și simplu“ la o parte această problemă foarte arzătoare, problemă care atinge cele mai profunde interese ale moșierilor-iobăgiști și ale țăranimii aservite, problemă care miine sau poimîine poate ușor deveni o problemă social-politică dintre cele mai actuale în Rusia. Sau vreți să vă ocupați și de izvorul „formelor înapoiate de aservire economică“ pe care-l constituie relațiile agrare, — și atunci trebuie să țineți seama de caracterul complex și încurcat al acestor relații, care pur și simplu nu permite o rezolvare ușoară și simplă. Atunci, voi, fiind nemulțumiți de rezolvarea concretă pe care o propunem noi referitor la această problemă încurcată, *nu aveți dreptul* să vă eschivați printr-o „văicăreală“ generală în legătură cu caracterul încurcat, ci

nilor în calitatea lor de mici proprietari)... împotriva diferitelor forme înapoiate de aservire economică...”. Nu va fi oare prea ieftin? N-ați vrea să încercați voi să ne indicați *măcar un singur* caz de apărare fie și numai împotriva *unei singure* (și nu a „diferitelor“) forme înapoiate de aservire? (probabil că mai sînt și „forme“ neînapoiate „de aservire“ !). Căci și micul credit, și întovărășirile pentru desfacerea produselor lactate, și asociațiile de împrumut și păstrare, și uniunile micilor patroni, și banca țărănească, și agronomia zemstvelor — toate acestea înscamnă și ele „apărare împotriva diferitelor forme înapoiate de aservire economică“. Prin urmare, presupuneți că „noi trebuie să cerem“ toate acestea?? Trebuie să vă gândiți mai întii, stimabile, și apoi să vorbiți despre programe!

trebuie să încercați să vă descurcați singuri în această problemă, să propuneți o altă rezolvare concretă.

Importanța pe care o au pământurile rășluite în gospodăria țărănească actuală este o problemă de fapt. Și este semnificativ că, oricât de adâncă este prăpastia dintre narodnicism (în sensul larg al cuvîntului) și marxism în ceea ce privește aprecierea rînduielilor economice și a evoluției economice a Rusiei, — în *această* problemă nu există divergențe între cele două doctrine. Reprezentanții ambelor curente sînt de acord că în satul rus există numeroase rămășițe ale iobăgiei și că (nota bene) sistemul de gospodărie bazat pe proprietate privată, sistem dominant în guberniile centrale din Rusia („sistemul de gospodărie bazat pe munca în dijmă“), este o rămășiță directă a iobăgiei. Mai departe, ei sînt de acord și că pământurile țăranilor rășluite în folosul moșierilor — adică și pământurile rășluite în sensul direct, nemijlocit, și privarea țăranilor de dreptul la imaș, de folosire a pădurii, a adăpătoarei, a pășunilor etc. etc. — sînt una dintre principalele (*dacă nu principala*) baze ale sistemului de muncă în dijmă. Este suficient să amintim că, după cele mai noi date, sistemul gospodăriei moșierești bazate pe munca în dijmă este considerat *dominant în cel puțin 17 gubernii din Rusia europeană*. Să încerce să conteste acest fapt cei care văd în punctul cu privire la pământurile rășluite o născocire pur artificială, „forțată“, ingenioasă!

Sistemul de gospodărie bazat pe munca în dijmă înseamnă următorul lucru. De fapt, adică nu în virtutea dreptului de proprietate, ci a modului cum sînt folosite, pământurile și terenurile moșierilor, și ale țăranilor nu sînt împărțite definitiv, ci continuă să rămîină laolaltă: o parte din pămîntul țăranilor servește, de pildă, pentru întreținerea vitelor necesare pentru lucrarea pămîntului moșierilor, și nu al țăranilor; o parte din pămîntul moșieresc este absolut necesar, în condițiile acestui sistem, pentru gospodăria țărănească învecinată (adăpătoare, pășuni etc.). Și această împletire de fapt în folosirea pămîntului generează *în mod inevitabil* (mai exact: menține aceleași relații cărora le-a dat naștere o istorie milenară) aceleași relații între țăran și boier ca și în condițiile iobăgiei. De facto, țăranul rămîne iobag, lucrînd, ca și pînă acum, cu inventarul său străvechi,

după metoda străveche a asolamentului trienal, pentru străvechiul „stăpîn-moșier“. Ce nevoie mai este de alte dovezi cînd pretutindeni țărani înșiși numesc munca în dijmă clacă sau „boieresc“? — cînd înșiși moșierii, descriind gospodăria lor, spun: pămîntul mi-l lucrează „foștii mei...“ (deci, nu numai foști, ci și actuali!) „... țărani“ cu inventarul lor pentru imășul pe care-l închiriază de la mine?

Cînd se rezolvă o problemă social-economică oarecare complexă și încurcată, o regulă elementară cere ca mai întii să se ia cazul cel mai tipic, cel mai liber de orice influențe și împrejurări secundare care îl complică și numai după aceea, pornindu-se de la rezolvarea acestui caz, să se meargă mai departe, luîndu-se treptat în considerație împrejurările secundare care îl complică. Luați și aici, deci, cazul cel mai „tipic“: copiii foștilor iobagi muncesc pentru fiii fostului boier, pentru imășul pe care îl închiriază de la acesta. Munca în dijmă determină stagnarea tehnicii și stagnarea *tuturor* relațiilor social-economice de la sate, deoarece munca în dijmă constituie o piedică în calea dezvoltării economiei bănești și a diferențierii țărănimii, îl ferește (comparativ) pe moșier de influența concurenței, care îl silește să lucreze mai bine (în loc să dezvolte tehnica, el reduce partea dijmășului; în legătură cu aceasta trebuie să spunem că o astfel de reducere este constatată într-o serie întreagă de localități de-a lungul unui șir de ani din perioada de după reformă), leagă pe țaran de pămînt, împiedicînd prin aceasta ca strămutările și îndeletnicirile sezoniere în alte localități etc. să ia amploare.

Se pune întrebarea: există oare un social-democrat care să se îndoiască că în acest caz „pur“ exproprierea părții respective a pămîntului moșieresc în folosul țaranilor este absolut firească, de dorit și realizabilă? Această expropriere îl va scutura pe Oblomov și îl va obliga să treacă la o gospodărie mai perfecționată pe o întindere mai mică din pămîntul său, această expropriere va submina (nu spun va desființa, ci tocmai va submina) sistemul de muncă în dijmă, va dezvolta independența și spiritul democratic în rîndurile țărănimii, va ridica nivelul ei de trai, va da un impuls puternic dezvoltării continue a economiei bănești și unui progres capitalist continuu în agricultură.

Și în general: din moment ce este îndeobște recunoscut că pământurile rășluite constituie unul dintre principalele izvoare ale sistemului muncii în dijmă, iar acest sistem este o rămășiță directă a iobăgiei, care frânează dezvoltarea capitalismului, cum se poate pune la îndoială faptul că restituirea pământurilor rășluite va submina munca în dijmă și va grăbi dezvoltarea social-economică?

VII

Totuși foarte mulți s-au îndoit de acest lucru, și noi vom trece acum la analiza argumentelor pe care le-au adus cei care se îndoiau. Toate aceste argumente pot fi încadrate în următoarele rubrici: a) corespunde oare revendicarea restituirii pământurilor rășluite bazelor teoretice ale marxismului și principiilor programatice ale social-democrației? b) este oare rațional din punctul de vedere al utilității politice de a revendica repararea unei nedreptăți istorice a cărei importanță slăbește cu fiecare pas al dezvoltării economice? c) oare această revendicare este practic realizabilă? d) dacă se recunoaște că noi putem și trebuie să formulăm o revendicare de acest fel și să dăm în programul nostru agrar nu minimum, ci maximum, este oare logică din acest punct de vedere revendicarea restituirii pământurilor rășluite? Oare această revendicare reprezintă într-adevăr maximum?

După cum judec eu, *toate* obiecțiile „împotriva pământurilor rășluite“ se încadrează într-unul sau altul din aceste patru puncte, iar majoritatea celor care au ridicat obiecții (inclusiv Martînov) au răspuns negativ la toate cele patru întrebări, considerînd că revendicarea restituirii pământurilor rășluite este și greșită din punct de vedere principial, și inutilă din punct de vedere politic, și irealizabilă din punct de vedere practic, și inconsecventă din punct de vedere logic.

Să examinăm deci, în ordinea importanței, toate aceste probleme.

(a) Revendicarea restituirii pământurilor rășluite este considerată o revendicare greșită din punct de vedere principial din două motive. În primul rînd, se spune că aceasta „va leza“ agricultura capitalistă, adică va opri sau va întîrzia dezvoltarea capitalismului; în al doilea rînd, se

spune că ea nu va face numai să se întărească mica proprietate, dar o va face să și crească. Primul dintre aceste argumente (subliniat în mod special de Martînov) este absolut nefondat, căci, dimpotrivă, pămînturile rășluite tipice frînează dezvoltarea capitalismului, pe cînd restituirea lor va intensifica această dezvoltare; în ceea ce privește cazurile netipice (nu mai spunem că excepțiile sînt posibile oricînd și oriunde și că ele nu fac decît să confirme regula) s-a făcut o rezervă și în „Iskra“, și în program („... pămînturile care au fost rășluite . . . și servesc drept mijloc de înrobire . . .“). Această obiecție se bazează pur și simplu pe necunoașterea importanței reale a pămînturilor rășluite și a sistemului de muncă în dijmă în economia satului rus¹³⁸.

Al doilea argument (expus foarte pe larg în unele scrisori particulare) este mult mai serios și în general este cel mai puternic argument împotriva programului susținut de noi. În general vorbind, a dezvolta, a sprijini, a întări și cu atît mai mult a face să crească mica gospodărie și mica proprietate nu este nicidecum sarcina social-democrației. Aceasta este foarte just. Dar fapt este că aici avem în fața noastră nu un exemplu „general“, ci tocmai un exemplu *excepțional* de mică gospodărie, și acest caracter excepțional este *clar exprimat* în introducerea la programul nostru agrar: „lichidarea rămășițelor orînduirii iobăgiste și libera dezvoltare a luptei de clasă la sate“. În general vorbind, sprijinirea micii proprietăți are un caracter reacționar, *căci* ea este îndreptată împotriva marii gospodării *capitaliste*, împiedicînd, prin urmare, dezvoltarea socială, estompînd și atenuînd lupta de clasă. În cazul de față însă noi vrem tocmai să sprijinim mica proprietate nu împotriva capitalismului, ci împotriva iobăgiei, — în cazul de față, prin sprijinirea micii țărâni noi dăm un uriaș impuls dezvoltării luptei de clasă. Într-adevăr, prin aceasta noi facem, pe de o parte, o *ultimă* încercare de a ațîța rămășițele dușmăniei de clasă (de stare socială) a țăranilor împotriva moșierilor-iobăgiști, pe de altă parte netezim drumul pentru dezvoltarea antagonismului de clasă burghez la sate, căci acest antagonism este *camuflat* astăzi prin starea de asuprire, chipurile, generală și egală a tuturor țăranilor, creată de rămășițele iobăgiei.

Orice lucru are două laturi. Țăranul proprietar din Apus și-a și jucat rolul în mișcarea democratică și își apără situația privilegiată în comparație cu aceea a proletariatului. Țăranul proprietar din Rusia se află încă în ajunul unei mișcări democratice, hotărîte și a întregului popor, cu care el nu poate să nu simpatizeze. El încă privește mai mult înainte decât înapoi. El încă luptă mult mai mult împotriva privilegiilor de castă, iobăgiste, care mai sînt încă atît de puternice în Rusia, decât pentru a-și apăra situația privilegiată. Într-un asemenea moment istoric datoria noastră directă este de a sprijini țărănimea și a căuta să canalizăm nemulțumirea ei, încă vagă și inconștientă, împotriva adevăratului ei dușman. Și nu ne vom contrazice de loc dacă în următoarea perioadă istorică, cînd vor dispărea particularitățile acestei „conjuncturi“ social-politice, cînd țărănimea, să spunem, se va mulțumi cu pomeni neînsemnate din partea unei părți infime dintre proprietari și „va începe să mîrie“ hotărîtă împotriva proletariatului, dacă vom scoate atunci din programul nostru lupta împotriva rămășițelor iobăgiei. Atunci, probabil, va trebui să scoatem din program și lupta împotriva absolutismului, pentru că în nici un caz nu se poate presupune că țărănimea se va elibera de cel mai respingător și mai greu jug iobăgist *înainte* de a exista libertate politică.

În condițiile dominației gospodăriei capitaliste, mica proprietate frînează dezvoltarea forțelor de producție, legînd pe țărani de micul său petic de pămînt, legalizînd tehnica rutinară, creînd greutate în calea atragerii pămîntului în circuitul comercial. În condițiile dominației gospodăriei bazate pe sistemul de muncă în dijmă, mica proprietate de pămînt, eliberîndu-se de munca în dijmă, împinge în felul acesta înainte dezvoltarea forțelor de producție, eliberează pe țărani de lanțurile care-l țin legat de un anumit loc, eliberează pe moșieri de slugile „gratuite“, înlătură posibilitatea de a se înlocui îmbunătățirile tehnice printr-o intensificare nelimitată a exploatarei „patriarhale“, înlesnind atragerea pămîntului în circuitul comercial. Într-un cuvînt, situația contradictorie a micii țărănimi la hotarul dintre economia iobăgistă și economia capitalistă justifică pe deplin această sprijinire excepțională și vremelnică a micii proprietăți de către social-democrație. Repetăm încă o dată:

aceasta nu este o contradicție în redactarea sau în formularea programului nostru, ci o contradicție a vieții însăși.

Ni se va obiecta: „oricît de greu ar ceda gospodăria bazată pe munca în dijmă asaltului capitalismului, ea totuși îi cedează, — ba mai mult: ea este condamnată la dispariție totală; marea gospodărie bazată pe munca în dijmă cedează și va ceda locul în mod nemijlocit marii gospodării capitaliste. Voi însă vreți să grăbiți procesul de lichidare a iobăgiei printr-o măsură care în fond înseamnă fărîmîțarea (deși parțială, dar totuși fărîmîțare) marii gospodării. Oare prin aceasta nu sacrificați interesele viitorului de dragul intereselor prezentului? Pentru o posibilitate problematică de răscoală a țăranilor împotriva iobăgiei într-un viitor apropiat, voi creați greutăți în calea răscoalei proletariatului de la sate împotriva capitalismului într-un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat!“

Acest raționament, oricît de convingător ar părea la prima vedere, păcătuiește printr-o pronunțată unilateralitate: în primul rînd, și mica țărănime cedează, deși greu, dar cedează, asaltului capitalismului, și ea este condamnată, în ultimă instanță, la o înlăturare inevitabilă; în al doilea rînd, și marea gospodărie bazată pe munca în dijmă cedează locul marii gospodării capitaliste nu întotdeauna „în mod nemijlocit“, ci în cele mai multe cazuri creînd pături de semidependenți, semimuncitori agricoli, semiproprietari; or, o asemenea măsură revoluționară cum este restituirea pămînturilor rășluite ar fi de un uriaș folos tocmai prin faptul că cel puțin o dată ar înlocui „metoda“ transformării treptate și pe neobservate a dependenței iobăgiste în dependență burgheză prin „metoda“ transformării revoluționare fățișe: aceasta *nu ar putea* să nu aibă *cea mai profundă influență* asupra spiritului de protest și de luptă independentă în rîndurile întregii populații muncitoare de la sate. În al treilea rînd, și noi, social-democrații ruși, vom căuta să folosim experiența celor din Europa și ne vom ocupa de atragerea „lumii satelor“ în mișcarea muncitorească socialistă, și aceasta mult mai devreme, mult mai stăruitor decît au reușit s-o facă tovarășii noștri din Apus, care după ce și-au cucerit libertatea politică au mai căutat încă mult timp „pe bîjbîite“ căile spre mișcarea muncitorilor industriali:

În acest domeniu noi vom lua multe de-a gata „de la germani“, în domeniul agrar însă vom elabora poate și ceva nou. Și pentru a înlesni în viitor muncitorilor agricoli și semimuncitorilor agricoli de la noi trecerea la socialism, este foarte important ca partidul socialist să înceapă *chiar acum* „să apere“ mica țărănime, făcînd pentru ea „tot ce-i stă în putință“, fără a renunța să participe la rezolvarea problemelor „străine“ (neproletare), spinoase și încurcate, deprinzînd întreaga masă muncitoare și exploatată să vadă în el pe conducătorul și reprezentantul său.

Să trecem mai departe. (b) Revendicarea restituirii pămînturilor rășluite este considerată inutilă din punct de vedere politic: este o nechibzuință ca atenția partidului să fie orientată în direcția îndreptării tuturor nedreptăților istorice care își pierd importanța actuală, — distrăgînd-o de la problema fundamentală, și care devine tot mai actuală, a luptei dintre proletariat și burghezie. S-au gîndit „cu o întîrziere de 40 de ani să reelibereze țărani“ — ironizează Martînov.

Și acest raționament pare plauzibil numai la prima vedere. Dar vezi că nedreptățile istorice sînt de mai multe feluri. Există nedreptăți istorice care rămîn, ca să spunem așa, la o parte de principalul torent istoric, fără să-l oprească, fără să împiedice cursul lui, fără să împiedice adîncirea și lărgirea luptei de clasă a proletariatului. Asemenea nedreptăți istorice ar fi într-adevăr stupid să te apuci să le îndrepti. Vom da ca exemplu alipirea de către Germania a Alsaciei și Lorenei. Nici un partid social-democrat nu se va gîndi să includă în programul său îndreptarea unei *asemenea* nedreptăți, deși, totodată, nici un partid social-democrat nu se va da înapoi de la datoria sa de a protesta împotriva acestei nedreptăți și de a înfiera pentru săvîrșirea ei toate clasele dominante. Și dacă noi am motiva revendicarea restituirii pămînturilor rășluite prin faptul și numai prin faptul că a fost comisă o nedreptate și de aceea trebuie s-o îndreptăm, ar însemna că recurgem la o frazeologie democratică sforăitoare. Dar noi motivăm revendicarea noastră nu văicărindu-ne în legătură cu nedreptatea istorică comisă, ci prin necesitatea de a lichida rămășițele iobăgiei și de a netezi drumul pentru lupta de clasă la sate, adică printr-o necesitate foarte „practică“ și foarte imperioasă pentru proletariat.

Avem de-a face aici cu un exemplu de nedreptate istorică *de altă natură*, și anume: o nedreptate care *în mod nemijlocit* continuă să frîneze dezvoltarea socială și lupta de clasă. A renunța la încercarea de a îndrepta *asemenea* nedreptăți istorice ar însemna „să aperi biciul pentru motivul că este un bici istoric“. Problema eliberării satului nostru de sub jugul rămășițelor „vechiului regim“ este una dintre problemele de cea mai mare actualitate a vremurilor noastre, problemă ridicată de toate curentele și partidele (în afară de cel al moșierilor-iobăgiști), așa încît referirea la întîrziere este în general nelalocul ei, iar în gura lui Martînov este de-a dreptul amuzantă. Burghezia rusă „a întîrziat“ cu sarcina care este propriu-zis *a ei* de a mătura toate rămășițele vechiului regim, — și noi sîntem cei care trebuie să îndreptăm această lipsă, și o vom face atîta timp cît ea nu va fi îndreptată, atîta timp cît nu vom avea libertate politică, atîta timp cît situația țărănimii va alimenta nemulțumirile din rîndurile aproape ale întregii mase a societății burgheze culte (așa cum vedem în Rusia), și nu vom alimenta în mase sentimentul de automulțumire conservatoare privitor la „indestructibilitatea“ celui mai puternic, chipurile, reazem împotriva socialismului (așa cum vedem în Apus, unde automulțumirea despre care am vorbit se observă la toate partidele ordinii, începînd cu agrarienii și conservatorii pur sang *, continuînd cu burghezii liberali și liberii cugetători și terminînd chiar... să nu le fie cu supărare domnilor Cernovi și celor de la „Vestnik Russkoi Revoluții“ l... terminînd chiar cu „criticii“ la modă ai „marxismului“ în problema agrară). Ei, și apoi au mai „întîrziat“, desigur, acei social-democrați ruși care din principiu se tîrăsc în coada mișcării, ocupîndu-se numai de problemele care „promit rezultate palpabile“: prin întîrzierea lor de a da o directivă precisă și în problema agrară, acești „codiști“ nu fac decît să dea curentelor revoluționare nesocial-democrate o armă foarte puternică și sigură.

În ceea ce privește (c) caracterul „irealizabil“ în sens practic al revendicării de restituire a pămînturilor rășluite, această obiecție (în mod special subliniată de Martînov)

* — pur sînge. — *Nota trad.*

este una dintre cele mai slabe. În ceea ce privește problema în care cazuri anume și cum anume să se efectueze exproprierea, răscumpărarea, schimbul, delimitarea etc., comitetele țărănești s-ar fi descurcat în condițiile existenței libertății politice de zece ori mai ușor decât comitetele de nobili, alcătuite din reprezentanți ai minorității și care acționau în interesul minorității. Numai oamenii obișnuiți să aprecieze prea puțin activitatea revoluționară a maselor pot să acorde importanță acestei obiecții.

Aici se ridică a patra și ultima obiecție. Dacă este vorba să contăm pe activitatea revoluționară a țărănimii și să elaborăm pentru ea nu un program-minimal, ci un program-maximal, atunci trebuie să fim consecvenți și să cerem fie „împărțirea pământurilor” („cernii peredel”) în favoarea țăranilor, fie naționalizarea burgheză a pământului! „Dacă am vrea — scrie Martînov — să găsim o lozincă cu adevărat (sic!) de clasă pentru masele țărănimii cu pământ puțin, ar trebui să mergem mai departe, ar trebui să formulăm revendicarea «împărțirii pământurilor», dar atunci am fi nevoiți să părăsim programul social-democrat”.

Acest raționament trădează într-o formă foarte evidentă pe „economist” și ne amintește proverbul despre oamenii care, dacă sînt puși să se închine lui Dumnezeu, își sparg fruntea de podea.

Voi v-ați pronunțat pentru *una* dintre revendicările care duc la realizarea *anumitor* interese ale unei anumite pături de mici producători: *prin urmare*, voi trebuie să renunțați la punctul vostru de vedere și să adoptați punctul de vedere al acestei pături!! — Nu-i de loc așa; așa judecă numai „codiștii”, ce confundă elaborarea unui program care să corespundă intereselor de clasă înțelese în sens larg cu servilismul față de această clasă. În calitatea noastră de reprezentanți ai proletariatului, noi vom condamna, totuși, de-a dreptul această prejudecată a proletarilor înapoiți, potrivit căreia lupta trebuie dusă numai pentru revendicări „care promet rezultate palpabile”. Vom sprijini interesele și revendicările progresiste ale țărănimii, dar vom respinge cu hotărîre revendicările ei reacționare. Cît despre „împărțirea pământurilor”, care este una dintre cele mai concrete lozinci ale vechiului narodnicism, ea

reprezintă tocmai împletirea momentului revoluționar și a celui reacționar. Și social-democrații au afirmat de zeci de ori că ei nu aruncă cîtuși de puțin peste bord întregul narodnicism, cu rigiditatea caracteristică unei anumite păsări lipsite de inteligență; ei desprind din narodnicism elementele lui revoluționare, elementele lui general-democratice, pe care le consideră ca fiind ale lor proprii. În revendicarea împărțirii pămînturilor, reacționară este utopia de a generaliza și a eterniza mica producție țărănească, dar ea are (în afară de ideea utopică că „țărănimea“ ar putea fi purtătorul revoluției *socialiste*) și o latură revoluționară, și anume: dorința de a mătura prin răscoală țărănească toate rămășițele iobăgiei. După părerea noastră, dintre toate revendicările echivoce și contradictorii ale țăranilor revendicarea restituirii pămînturilor rășluite desprinde tocmai ceea ce poate să acționeze în mod revoluționar numai în direcția dezvoltării sociale în ansamblu, și de aceea merită să fie sprijinit de proletariat. Înviata lui Martînov „de a merge mai departe“ duce în fond doar la absurditatea ca noi să definim lozinca „*cu adevărat*“ de clasă a țăranimii din punctul de vedere *cu adevărat* al prejudecăților țăranimii, și nu al intereselor proletariatului *cu adevărat înțelese*.

Altceva este naționalizarea pămîntului. Această revendicare (dacă este înțeleasă în sensul burghez, și nu socialist) într-adevăr „merge mai departe“ de revendicarea restituirii pămînturilor rășluite, și în principiu noi sîntem întru totul de acord cu această revendicare. Într-un anumit moment revoluționar nu ne vom da în lături, bineînțeles, de a formula această revendicare. Dar noi întocmim actualul nostru program nu numai și chiar nu atît pentru o epocă de insurtecție revoluționară, cît pentru o epocă de sclavie politică, pentru epoca premergătoare libertății politice. Iar într-o astfel de epocă revendicarea naționalizării pămîntului exprimă *mult mai slab* sarcinile imediate ale mișcării democratice în sensul luptei împotriva iobăgiei. Revendicarea alcătuirii comitetelor țărănești și a restituirii pămînturilor rășluite ațîță nemijlocit actuala luptă de clasă de la sate, și de aceea ea nu poate da loc la nici un fel de experiment în spiritul socialismului de stat. Dimpotrivă, revendicarea naționalizării pămîntului distrage în anumită măsură aten-

ția de la cele mai sugestive manifestări și de la cele mai puternice rămășițe ale iobăgiei. De aceea programul nostru agrar poate și trebuie să fie promovat imediat ca unul dintre mijloacele care să dea imbold mișcării democratice din rîndurile țărănimii. A formula însă revendicarea naționalizării nu numai în condițiile absolutismului, dar chiar și în condițiile unei monarhii semiconstituționale ar fi de-a dreptul greșit, căci neexistînd instituții politice democratice bine statornicite și adînc înrădăcinate, această revendicare mai curînd ar sugera ideea unor experimente stupide de socialism de stat decît ar da un imbold „dezvoltării libere a luptei de clasă la sate“*.

Iată de ce socotim noi că în cadrul orînduirii sociale actuale maximum programului nostru agrar nu trebuie să meargă mai departe de revizuirea democratică a reformei țărănești. Revendicarea naționalizării pămîntului, fiind întru totul justă din punct de vedere principial și întru totul potrivită în anumite momente, nu este oportună din punct de vedere politic în momentul actual.

Este interesant de relevat faptul că Nadejdin, în străduința sa de a ajunge tocmai la un astfel de maximum cum este naționalizarea pămîntului, s-a împotmolit (în parte sub influența hotărîrii lui de a se limita în program la „revendicări care sînt *pe înțelesul* și sînt necesare țăranului“). Nadejdin formulează revendicarea naționalizării astfel: „transformarea pămînturilor statului, a pămînturilor domeniiale, bisericesti și a celor moșierești în proprietate a poporului, într-un fond național care să fie dat în arendă pe timp îndelungat în condițiile cele mai avantajoase țărănimii muncitoare“. Această revendicare va fi, fără îndoială, pe înțelesul „țăranului“, — dar cu siguranță nu pe înțelesul unui social-democrat. Revendicarea naționalizării pămîntului din punct de vedere principial este o revendicare justă a programului social-democrat numai ca măsură burgheză,

* Foarte just a remarcat Kautsky într-unul din articolele sale împotriva lui Vollmar: „În Anglia muncitorii înaintați pot cere naționalizarea pămîntului. Dar la ce rezultat s-ar ajunge dacă întregul pămînt al unui stat militar și polițist cum este Germania ar deveni proprietatea statului (eine Domäne)? Înfăptuirea unui atare socialism de stat găsim cel puțin, într-o mare măsură, în Mecklenburg“ („Vollmar und der Staatssozialismus“, „Neue Zeit“, 1891—1892, X, 2, S. 710 („Vollmar și socialismul de stat“, „Timpuri noi“, 1891—1892, X, 2, pag. 710. — *Nota trad.*)).

și nu ca măsură socialistă, căci în sens socialist noi cerem naționalizarea *tuturor* mijloacelor de producție. Rămânând însă în cadrul societății burgheze, noi nu putem să cerem decît ca renta funciară să treacă în mîinile statului, — această trecere ca atare nu numai că nu ar împiedica, dar, dimpotrivă, ar grăbi chiar evoluția capitalistă a agriculturii. De aceea un social-democrat, sprijinind naționalizarea burgheză a pămîntului, ar trebui, în primul rînd, să nu excludă de fel pămînturile țaranilor, așa cum a făcut Nadejdin. Dacă menținem gospodărirea *privată* a pămîntului, desființînd doar proprietatea privată asupra pămîntului, ar fi de-a dreptul reacționar ca în această *privință* să se facă o excepție pentru micul proprietar. În al doilea rînd, în cazul unei *astfel* de naționalizări, un social-democrat s-ar manifesta cu hotărîre împotriva faptului de a se da pămîntul naționalizat în arendă „țărănimii muncitoare” cu precădere față de întreprinzătorii-capitaliști din agricultură. Această precădere ar fi reacționară și în condițiile de dominație sau de menținere a modului de producție capitalist. Dacă s-ar găsi o țară democratică care să săvîrșească o naționalizare burgheză a pămîntului, proletariatul acestei țări nu ar trebui să dea precădere nici micilor, nici marilor arendași, ci să ceară categoric ca *orice* arendaș să respecte regulile stabilite prin lege cu privire la protecția muncii (cu privire la ziua de muncă maximă, la respectarea regulilor sanitare etc. etc.), precum și cu privire la folosirea rațională a pămîntului și a vitelor. Bineînțeles că de fapt această atitudine a proletariatului în cazul naționalizării burgheze ar echivala cu accelerarea victoriei marii producții asupra micii producții (așa cum legile cu privire la reglementarea muncii în fabrici accelerează această victorie în industrie).

Tendința de a fi cu orice preț „pe înțelesul țaranului” l-a tîrît pe Nadejdin în labirintul utopiei reacționare mic-burgheze *.

* După analiza articolului la consfătuirea de la Zürich a redacției „Iskrei” V. I. Lenin a omis ultimele două alineate, înlocuind acest text cu următoarea notă la subsol: „În ceea ce-l privește pe Nadejdin, în schița lui de program agrar a dat dovadă, după părerea noastră, de multă inconsecvență cerînd transformarea tuturor pămînturilor, *cu excepția celor țărănești*, « în proprietate a poporului » și darea în arendă a « fondului (funciar) național » « pe termen îndelungat *țărănimii muncitoare* ». Un social-democrat n-ar putea să excludă din naționalizarea generală a pămîntului pămînturile

Așadar, analizînd obiecțiile ridicate împotriva revendicării de restituire a pămînturilor rășluite, ne convingem de inconsistența acestor obiecții. Noi trebuie să cerem revizuirea democratică a reformei țărănești, și anume a transformărilor ei agrare. Iar pentru a stabili exact și caracterul, și limitele, și modul de efectuare a acestei revizuiți, noi trebuie să cerem instituirea unor comitete țărănești cu drept de a expropria, de a răscumpăra, de a schimba etc. acele „otrezki“ (pămînturi rășluite. — *Nota trad.*) prin intermediul cărora se mențin rămășițele economiei iobăgiste.

VIII

În strînsă legătură cu punctul patru al proiectului nostru de program agrar este punctul cinci, care cere „învățarea judecătorilor cu dreptul de a reduce arenzile exagerat de mari și de a declara nule tranzacțiile cu caracter înrobitor“. Ca și punctul 4, și acest punct este îndreptat împotriva înrobirii; spre deosebire de punctul 4, el nu cere o revizuire și transformare a rînduieșilor agrare în cadrul unei singure acțiuni, ci revizuirea permanentă a relațiilor juridice civile. *Această* revizuire este pusă în sarcina „judecătorilor“, avîndu-se în vedere, bineînțeles, nu o asemenea jalnică parodie de judecătorie de felul „instituției“ zemski nacealnicilor (sau chiar a judecătorilor de pace aleși de clasele avute dintre persoanele avute), ci acele judecătoriai despre care se vorbește în § 16 al secțiunii precedente a proiectului nostru de program. În acest § 16 se cere „instituirea de tribunale de muncă în toate ramurile economiei naționale...“ (prin urmare și în agricultură) „...formate dintr-un număr egal de reprezentanți ai muncitorilor și patronilor“. O astfel de compoziție a tribunalelor ar asigura și caracterul lor democratic, și exprimarea liberă a diferitelor interese de clasă ale diferitelor pături ale populației de la sate. Antagonismul de clasă nu s-ar acoperi cu frunza de viță a unui

țărănești, — aceasta în primul rînd. Iar în al doilea rînd, el ar face propagandă în favoarea naționalizării pămîntului numai pentru a se trece la marea gospodărie comunistă, și nu pentru a se trece la mica gospodărie individuală. Greșeala lui Nadejdin este determinată, probabil, de hotărîrea lui de a se limita în program la « revendicări care sînt pe înțelesul (subliniat de mine) și sînt necesare țărănilui ». — *Nota red.*

birocratism putred — acest mormînt înfrumusețat al rămășițelor libertății populare —, ci ar ieși la iveală fățîș și limpede în fața tuturor și a fiecăruia, trezind totodată pe locuitorii satelor din lîncezeala lor patriarhală. Cunoașterea deplină a condițiilor de trai la sate în general și a particularităților lor locale în special ar fi pe deplin asigurată prin alegerea judecătorilor din rîndurile populației locale. În ceea ce privește masele de țărani care nu ar putea fi încadrați numai în categoria „muncitori“ sau numai în categoria „întreprinzători“, s-ar stabili, firește, reguli speciale pentru a se asigura prezentarea egală a tuturor elementelor populației de la sate, iar noi, social-democrații, am insista categoric în orice condiții, în primul rînd, ca să fie reprezentați *in mod special* muncitorii agricoli salariați, oricît ar fi ei de puțini, și, în al doilea rînd, pentru ca, după posibilități, țărănimea săracă și cea înstărită să fie reprezentate separat (căci amestecul acestor categorii duce nu numai la falsuri de ordin statistic, ci și la asuprirea și înlăturarea, în toate domeniile vieții, a primei categorii de către cea de-a doua).

Aceste tribunale ar avea o competență dublă: în primul rînd, ele ar avea dreptul să *reducă* arenzile dacă acestea sînt „exagerat de mari“. Chiar și numai aceste cuvinte din program exprimă recunoașterea indirectă a faptului că acest fenomen este larg răspîndit. Dezbaterile publice și în contradictoriu care ar avea loc în judecătorii cu privire la problema proporțiilor arenzii ar aduce un uriaș folos, indiferent chiar de hotărîrea judecătorilor. Reducerea arenzii (chiar dacă aceste reduceri nu s-ar face prea des) și-ar juca rolul în înlăturarea rămășițelor iobăgiei: se știe că în satul nostru arendarea are adeseori un caracter mai mult iobăgist decît burghez, iar arenda reprezintă mai mult rentă „în bani“ (adică rentă feudală transformată) decît rentă capitalistă (adică un surplus la profitul întreprinzătorului). Reducerea arenzii ar contribui, prin urmare, direct la înlocuirea formelor iobăgiste ale economiei prin forme capitaliste.

Mai departe, în al doilea rînd, judecătoriile ar avea dreptul „de a declara nule tranzacțiile înrobitoare“. Aici noțiunea de „înrobire“ nu este definită, căci n-ar fi de loc

de dorit să-i stingherim pe judecătorii aleși în ceea ce privește acest punct. Ce este înrobirea, țăranul rus o știe prea bine! Din punct de vedere științific însă, această noțiune cuprinde toate acele tranzacții în care există elementul *cămătăresc* (angajarea de cu iarnă etc.) sau *iobăgist* (munca în dijmă pentru stricăciuni pricinuite de vite etc.).

Un caracter întrucîtva diferit are punctul 3, care se referă la necesitatea de a se restitui poporului ratele de răscumpărare. Acest punct nu trezește îndoielile cu privire la mica proprietate cărora le dă naștere punctul 4, în schimb însă se ridică obiecții și în legătură cu caracterul irealizabil din punct de vedere practic al acestei revendicări și cu lipsa de legătură logică dintre această revendicare și partea generală a programului nostru agrar (= „înlăturarea rămășițelor iobăgiei și libera dezvoltare a luptei de clasă la sate“). Totuși nimeni nu va nega că tocmai rămășițele iobăgiei, în totalitatea lor, determină o foamete permanentă în rîndurile a milioane de țărani, fapt care deosebește de la bun început Rusia de toate celelalte națiuni civilizate. De aceea chiar și absolutismul este nevoit să creeze din ce în ce mai des un „fond“ special (cu totul mizer, bineînțeles, din care partea cea mai însemnată nu era întrebuințată în folosul înfometaiților, ci era sustrasă de delapidatori și birocrati) — „fondul pentru nevoile culturale și de binefacere ale obștilor sătești“. Este firesc ca și noi să cerem, printre alte transformări democratice, crearea unui astfel de fond. Nu cred ca cineva să aibă de făcut vreo obiecție împotriva acestui lucru.

Acum se pune întrebarea: din ce sursă să fie luate sumele pentru crearea acestui fond? După cîte putem noi aprecia, aici ni s-ar putea indica impozitul progresiv pe venit: să se mărească în mod special cota impozitelor pe veniturile oamenilor bogați și să se întrebuințeze aceste sume pentru acest fond. Ar fi cît se poate de just ca cei mai avuți membri ai statului să participe cel mai din plin la ajutorarea înfometaiților și la cheltuielile pentru înlăturarea pe cît posibil a calamităților pricinuite de foamete. — Noi nu am avea nimic împotriva unei atari măsuri, despre care nu este nevoie să se vorbească în mod special în program, căci ea este cuprinsă în întregime în revendicarea impozitului progresiv

pe venit, care este menționat în mod special în program. Dar de ce să ne limităm la această sursă? De ce să nu încercăm, pe lângă aceasta, să restituim poporului măcar o parte din acel tribut pe care îl luau și continuă să-l ia de la țărani foștii proprietari de sclavi cu ajutorul statului polițist? Oare între acest tribut și foametea *actuală* nu există o foarte strânsă legătură? Și oare revendicarea de a restitui acest tribut nu ne va face cel mai mare serviciu în acțiunea de lărgire și de intensificare a indignării revoluționare a țăranilor împotriva tuturor moșierilor-iobăgiști și împotriva oricărei iobăgii?

Dar acest tribut *nu poate fi restituit în întregime* — ni se obiectează. — Acest lucru este just (*așa cum nu pot fi restituite în întregime nici pământurile rășluite*). Dar dacă nu putem obține să ni se plătească întreaga datorie, de ce n-am accepta să primim o parte din ea? Ce obiecții se pot aduce împotriva unui impozit special asupra pământurilor marilor latifundiați nobili care s-au folosit de împrumuturile de răscumpărare? Numărul acestor proprietari de latifundii (transformate uneori chiar în moșii înalienabile și indivizibile) este foarte mare în Rusia, și ar fi just ca aceștia să fie trași la răspundere specială pentru foametea pe care o îndură țăranii. Și mai justă va fi confiscarea totală a averilor mănăstirești și a pământurilor domeniiale, ca fiind proprietăți în care tradițiile iobăgiei sînt cel mai mult înrădăcinate, care servesc la îmbogățirea celor mai reacționari și mai dăunători paraziți ai societății, care sustrag totodată o suprafață destul de mare de pământ din sfera tranzacțiilor civile și comerciale. Confiscarea acestor moșii ar fi, prin urmare, întru totul în interesul întregii dezvoltări sociale*; aceasta ar fi tocmai o naționalizare burgheză parțială a pământului, care, desigur, nu ar putea duce la hocus-pocusul „socialismului de stat“; ea ar avea o importanță politică nemijlocită și uriașă pentru întărirea instituțiilor democratice din *noua* Rusie; și totodată ar procura și fondurile suplimentare pentru ajutorarea înfometaiilor.

* În cazul cînd aceste moșii confiscate ar fi date în arendă, social-democrația ar trebui să promoveze chiar de pe acum nu o politică specific țărănească, ci politica pe care noi am schițat-o mai sus atunci cînd i-am dat replica lui Nadejdin.

IX

În ceea ce privește, în sfârșit, primele două puncte ale programului nostru agrar, nu va fi nevoie să insistăm prea mult asupra lor. „Anularea ratelor de răscumpărare și a sumelor datorate cu titlu de dijmă, precum și a oricăror prestații care cad în momentul de față în sarcina țărănimii ca stare socială obligată să plătească biruri“ (punctul 1) este ceva de la sine înțeles pentru orice social-democrat. După câte putem noi aprecia, nu se ivesc, de asemenea, nici un fel de nedumeriri în ceea ce privește înfăptuirea practică a acestei măsuri. Al doilea punct cere: „desființarea răspunderii solidare și a tuturor legilor care îngădesc dreptul țăranului . . .“ (notați: „al țăranului“, și nu „al țăranilor“) „ . . . de a dispune de pământul său“. Aici trebuie să spunem câteva cuvinte despre faimoasa și de pomina „obște“. De fapt, se înțelege, desființarea răspunderii solidare (cît privește această reformă, s-ar putea ca d-l Witte s-o înfăptuiască încă înainte de revoluție), desființarea împărțirii în stări sociale, libertatea de deplasare și libertatea pentru fiecare țăran de a dispune de pământul său vor duce la desființarea inevitabilă și rapidă a poverii fiscale-iobăgiste pe care o constituie, în proporție de trei sferturi, obștea țărănească de astăzi. Dar un astfel de rezultat nu va face decît să demonstreze justetea concepțiilor noastre cu privire la obște, va dovedi că ea este incompatibilă cu întreaga dezvoltare social-economică a capitalismului. Acest rezultat nu va fi nicidecum provocat de vreo măsură oarecare „împotriva obștii“, măsură recomandată de noi, căci noi nu am susținut și nu vom susține niciodată *nici o măsură* îndreptată nemijlocit împotriva vreunui sistem de rînduieli agrare țărănești. Mai mult: noi vom apăra indiscutabil obștea, ca organizare democratică a administrației locale, ca asociație tovărășească sau de vecini, împotriva oricăror atentate ale birocrățiilor — atentate care sînt atît de îndrăgite de dușmanii obștii din lagărul ziarului „Moskovskie Vedomosti“. Noi nu vom ajuta niciodată pe nimeni „să distrugă obștea“, dar vom lupta fără nici o rezervă pentru desființarea tuturor instituțiilor care vin în contradicție cu democratismul, *oricare ar fi influența acestei desființări*

asupra împărțirilor radicale și parțiale ale pământului etc.: în aceasta constă deosebirea esențială dintre noi și narodnicii fățiși și ascunși, consecvenți și inconsecvenți, timizi și îndrăzneți, care, pe de o parte, sînt, „desigur“, democrați, iar pe de altă parte se tem să-și precizeze hotărît și fără echivoc atitudinea față de revendicări democratice elementare, cum sînt *deplina* libertate de deplasare, *deplina* desființare a împărțirii obștii țărănești în stări sociale, *prin urmare* și *deplina* desființare a răspunderii solidare, desființarea tuturor legilor care îngădesc dreptul țăranului de a dispune de pământul său *.

Ni se va obiecta: tocmai ultima măsură, care consfințește voința individuală a fiecărui țăran în parte, va distruge obștea nu numai ca sistem de împărțire etc., ci chiar ca asociație tovărășească de vecinătate. Fiecare țăran în parte va avea dreptul să ceară, în pofida voinței majorității, să i se dea pământul lui ca parcelă separată. Nu contrazice oare aceasta tendința generală a tuturor socialiștilor de a contribui la extinderea, și nu la restrîngerea drepturilor colectivității față de individ?

La aceasta vom răspunde: din formularea noastră nu reiese încă dreptul fiecărui țăran de a cere neapărat separarea pământului într-o parcelă aparte. Din formularea noastră reiese numai libertatea de a-și vinde pământul, fără ca acestei libertăți să i se opună dreptul de prioritate al membrilor obștii la cumpărarea pământului care se vinde. Desființarea răspunderii solidare trebuie să transforme pe toți membrii obștii țărănești în coproprietari liberi ai unei anumite parcele de pământ, iar felul în care vor dispune de această parcelă îi privește, aceasta fiind în funcție de legile civile generale și de înțelegerile speciale dintre ei. În ceea ce privește însă extinderea drepturilor colectivității față de individ, socialiștii o apără numai atunci cînd este în interesul progresului tehnic și social **. În această formă,

* Aceasta și este piatra de încercare pentru verificarea numeroșilor radicali din Rusia (și chiar a revoluționarilor de la „Vestnik Russkoi Revoluții“), care în această problemă sînt înclinați să stea în două luni.

** De pildă, Kautsky consideră justă revendicarea „limitării drepturilor proprietății funciare particulare în interesul: 1) delimitării și desființării fișilor intercalate; 2) ridicării nivelului culturilor agricole; 3) prevenirii epidemiilor“ („Die Agrarfrage“, S. 437) („Problema agrară“, pag. 437. — *Nota trad.*). Asemenea revendicări întru totul fondate nu sînt de fel legate și nu trebuie să fie legate de obștea țărănească.

bineînțeles că și noi am apăra orice lege corespunzătoare, cu condiția să se refere nu numai la micii proprietari, nu numai la țărani, ci la *toți* proprietarii de pământ în general.

X

În încheiere vom rezuma tezele fundamentale care au stat la baza programului nostru agrar. Oricine a avut ocazia să lucreze la întocmirea unui program sau să cunoască amănunțele întocmirii lui în alte țări știe că aceeași idee poate fi formulată în cele mai diferite feluri, — pentru noi este important ca toți tovarășii cărora le supunem spre apreciere proiectul nostru să fie într-un tot de acord în primul rând și mai ales în ceea ce privește principiile fundamentale. Cât despre diferitele deosebiri de amănunt în ceea ce privește formularea, acestea nu au o importanță hotărâtoare.

Noi considerăm că lupta de clasă este un fapt central și în domeniul rînduieiilor agrare din Rusia. Noi construim întreaga noastră politică agrară (deci și programul agrar) pe baza recunoașterii ferme a acestui fapt și a tuturor consecințelor care rezultă din el. Principalul nostru scop imediat este de a netezi drumul liberei dezvoltări a luptei de clasă la sate, a luptei de clasă a proletariatului, îndreptată spre îndeplinirea scopului final al social-democrației mondiale, spre cucerirea puterii politice de către proletariat și spre crearea bazelor societății socialiste. Declarînd că lupta de clasă este firul nostru călăuzitor în toate „problemele agrare“, implicit noi ne delimităm în mod hotărît și definitiv de adepții atît de numeroși în Rusia ai teoriilor inconsecvente și vagi: teoria „narodnică“, „etic-sociologică“, „critică“, social-reformistă și mai știu eu cum le zice!

Pentru a netezi drumul liberei dezvoltări a luptei de clasă la sate trebuie să fie înlăturate toate rămășițele rînduieiilor iobăgiste, care *acoperă* acum germeii antagonismelor capitaliste din rîndurile populației rurale și nu le permit să se dezvolte. Și noi facem *ultima* încercare de a ajuta țărănimea să măture dintr-o singură lovitură hotărâtoare toate aceste rămășițe, — „ultima“, pentru că însuși capitalismul rus în dezvoltare face în mod spontan același lucru, se îndreaptă spre același scop, dar merge pe o cale proprie

lui, calea violenței și a asupririi, a ruinei și a morții prin înfometare. Transformarea exploatării iobăgiste în exploatare capitalistă este inevitabilă, și a încerca s-o oprești sau s-o „ocolești“ ar fi o iluzie dăunătoare și reacționară. Dar această transformare poate fi concepută și sub forma răsturnării prin violență a acelor urmași ai iobăgiștilor care, sprijininându-se nu pe „puterea banilor“, ci pe tradițiile puterii anterioare a sclavagismului, sug acum ultimele picături de vlagă ale țărânimii patriarhale. Această țărâtime patriarhală, care trăiește din munca brațelor ei în sistemul economiei naturale, este condamnată la pieire, dar nu este nicidecum condamnată în mod „obligatoriu“ și nu legea „imanentă“ a evoluției social-economice o condamnă la chinurile „stoarcerii birurilor“ și la bătaia cu vergi, la chinurile lente ale morții prin înfometare, moarte îngrozitoare prin durata ei.

Și, fără să ne facem iluzii în legătură cu posibilitatea înfloririi sau chiar a unei existențe suportabile a micilor producători în societatea capitalistă (cum devine Rusia din ce în ce în mai mare măsură), noi cerem lichidarea și nimicirea deplină și necondiționată, și nu o lichidare reformistă, ci una revoluționară a rămășițelor iobăgiei, noi considerăm că sînt ale țăranilor pămînturile ce le-au fost rășluite de guvernul nobililor, care continuă și pînă în ziua de azi să-i țină într-o adevărată robie. Noi devenim, așadar, — cu titlu de excepție și datorită unor împrejurări istorice deosebite — apărătorii micii proprietăți, dar noi o apărăm numai în lupta ei împotriva a ceea ce a rămas din „vechiul regim“ și numai cu condiția desființării instituțiilor care împiedică transformarea oblomovismului patriarhal, închisat în nemișcarea, abrutizarea și vegetarea sa; cu condiția creării unei depline libertăți de deplasare, a libertății de circulație a pămîntului, a totalei desființări a împărțirii în stări sociale. Noi vrem să completăm revizuirea democratică a legilor civile și de stat ale Rusiei cu o revizuire democratică, revoluționară a faimoasei „reformă țărănești“.

Călăuzindu-se după aceste principii în politica agrară, un social-democrat rus va ști, în cazul cînd va nimeri la țară, să se descurce în rețeaua complexă a relațiilor de acolo, va ști „să adapteze“ la aceste relații propaganda și agitația sa

revoluționară riguros consecventă. O eventuală mișcare țărănească (care pe alocuri se pare că a și început) nu-l va găsi nepregătit. El nu se va limita la revendicări în apărarea muncitorilor agricoli salariați, revendicări expuse amănunțit în programul nostru în secțiunea în care sînt formulate revendicările „muncitorești“ imediate și pe care, bineînțeles, le va susține întotdeauna și pretutindeni. El va fi în stare să împingă înainte și în rîndurile țărănimii mișcarea general-democratică, care va începe (dacă îi va fi dat să depășească în satul nostru limitele stării embrionare) cu lupta împotriva moșierilor-iobăgiști de la sate și se va sfîrși printr-o răscoală împotriva celei mai puternice și mai odioase rămășițe a iobăgiei care se numește absolutismul țarist.

* * *

P.S. Articolul de față a fost scris înainte de începutul răscoalelor țărănești din sudul Rusiei, care au avut loc în primăvara anului acesta ¹³⁹. Tezele principale ale articolului au fost pe deplin confirmate de aceste evenimente. Cît despre sarcinile tactice, care se pun acum cu deosebită tărie în fața partidului nostru în ceea ce privește munca lui la „sate“, sperăm să vorbim cu altă ocazie.

SCRISOARE CĂTRE ZEMȚI

Reproducem în întregime scrisoarea hectografiată adresată zemților, scrisoare care în timpul ultimei sesiuni a adunărilor zemstvelor a trecut din mână în mână (nouă, *din păcate*, scrisoarea ne-a căzut în mână abia în ultimul timp):

„Stimate domn!

Condițiile grele în care se află în prezent Rusia, poporul rus și zemstvele ruse ne îndeamnă să ne adresăm, prin prezenta scrisoare, Dumneavoastră, stimate domn, în speranța că veți întâmpina cu simpatie intențiile și gândurile expuse aici.

O serie nesfârșită de fapte triste și revoltătoare, la care am asistat în ultima vreme fără să crîcnim, apasă ca un nor negru asupra conștiinței sociale, și în fața fiecărui intelectual se pune categoric o problemă fatală: putem noi oare să rămînem în această stare de inactivitate politică și să asistăm pasivi la sărăcirea și coruperea tot mai mare a patriei?

Recoltele proaste cu caracter cronic și povara birurilor peste puteri, care îmbracă forma plăților de răscumpărare și a taxelor speciale, au ruinat literalmente poporul, ducînd la degenerarea lui fizică.

Privarea de fapt a țărănimii de orice organe de administrație locală, mărunta tutelă exercitată de reprezentanții oficiali și voluntari ai «puterii ferme», precum și artificiala înfometare intelectuală în care este ținut poporul de către păzitorii nedoriți ai «principiilor legale și tradiționale» îi slăbesc forța morală, inițiativa și energia.

Forțele de producție ale țării sînt jefuite cu nerușinare de oameni de afaceri autohtoni și străini, cu sprijinul binevoitor al aventurierilor care se joacă cu soarta țării. Zadarnic se străduiește «guvernul binefăcător» să înlocuiască printr-o serie de măsuri contradictorii și născocite la repezeală lupta vie și sistematică a grupurilor economice din țară. «Sprijinul» ocrotitor și hotărîrile luate, după «apreciere», sînt neputincioase în fața precursorilor funești ai falimentului economic și financiar al Rusiei: crizele agricole, industrială și financiară — acestea sînt strălucitele rezultate ale poli-

ticii de hazard și aventură. Presa este înăbușită și lipsită de posibilitatea de a arunca lumină măcar asupra unei părți din crimele săvârșite ceas de ceas de apărătorii ordinii împotriva libertății și onoarei cetățenilor ruși. Numai samavolnicia stupidă și crudă își înalță autoritar glasul și domnește asupra întregii întinderi de necuprins a ruinatului, umilitului și obijduitului pământ al patriei, fără să întîmpine nicăieri riposta cuvenită.

Dată fiind această stare de lucruri, este foarte firească suspiciunea sistematică a guvernului față de cele mai neînsemnate manifestări ale inițiativei particulare sau sociale, față de activitatea asociațiilor publice de orice fel și în special față de instituțiile zemstvelor, — această piatră pe care Rusia din perioada 1860—1870 a sperat că se va ridica o nouă împărăție. Prin triumful birocrăției instituțiile zemstvelor sînt condamnate la o moarte lentă, și fiecare an aduce o nouă lovitură activității lor vitale, importanței și prestigiului lor în ochii societății și poporului, care nu fac aproape nici o deosebire între zemstve și administrația funcționărească. Adunările zemstvelor sînt transformate, în pofida protestului clar manifestat de toate grupurile progresiste din țară, în consfătuiri birocratice-de castă și și-au pierdut orice legătură cu masa poporului rus. Consiliile zemstvelor se transformă în niște anexe ale cancelariilor guvernatorilor și, pierzînd din independență, ajung să aibă treptat toate lipsurile unei instituții oficiale. Adunările alese ale zemstvelor sînt reduse la un fel de comedie. Numărul mic al alegătorilor și împărțirea acestora în grupuri după stare socială fac ca aceste adunări să nu poată servi, prin delegații aleși, drept mijloc de exprimare a diferitelor interese sociale, transformîndu-se într-o arenă de luptă pentru ambiții meschine și personale.

Sfera de competență a instituțiilor zemstvelor este limitată treptat, dar neconținut. Problema aprovizionării a fost scoasă din competența zemstvelor. În chestiunea aprecierii zemstvele au fost transformate într-un executant al dispozițiilor funcționarilor. În domeniul învățămîntului public, rolul zemstvelor a fost redus aproape la zero. Statutul de organizare sanitară întocmit de guvernul Gorev nu a fost anulat în mod formal și atîrnă ca sabia lui Damocles asupra asistenței medicale a zemstvelor. Spectrul negru al mandatului dat consiliilor școlare se pare că a fost înlăturat. Dar zemstvele nu au nici o garanție că acest spectru nu va apărea din nou, de data aceasta sub formă de lege, și că, drept urmare, școala primară a zemstvelor nu va pieri definitiv. Legăturile reciproce dintre instituțiile zemstvelor din diferite gubernii, a căror necesitate a devenit un adevăr banal, întîmpină noi piedici în urma ultimei circulare a ministerului afacerilor interne cu privire la această problemă. Fiecare pas al zemstvei ca instituție socială se încurcă în păienjenişul numeroaselor circulare ale diferiților miniștri, și pentru a aplica o măsură sau alta, un membru al zemstvei trebuie să piardă multă vreme și energie și să dea dovadă de multă ingeniozitate în munca ingrătă de descurcare a acestui păienjeniş. Faimosul articol 87 din Regulamentul zemstvelor, și în special punctul 2, pune întreaga activitate a zemstvelor la discreția guvernatorului. Reviziile pe care guvernatorii le fac consiliilor zemstvelor devin tot mai frecvente; prin membrii permanenți ai departamentelor guberniale pentru problemele zemstvelor, guvernul exercită, fără nici o jenă, o supraveghere fătîșă asupra zemstvelor. Prin publicarea legii cu privire la limitarea plafonului de impuneri făcute de zemstve, guvernul își recunoaște pe față extrema sa neîncredere față de principalul drept al zemstvei

— dreptul la autoimpunere. Datorită amestecului departamentului poliției, cei mai buni militanți ai zemstvelor, aleși și salariați, sînt forțat înlăturați din activitatea zemstvelor. Într-un viitor apropiat, proiectele ministeriale cu privire la controlul operațiilor financiare ale zemstvelor de către organele controlului de stat și la reglementarea activității comisiilor consultative ale zemstvelor vor căpăta, probabil, putere de lege.

Cererile zemstvelor nu numai că nu sînt satisfăcute, dar nici măcar nu sînt examinate în conformitate cu regulile stabilite în acest scop și sînt respinse cu nepăsare de miniștri, după bunul lor plac. În asemenea condiții este o imposibilitate să activezi în zemstve și să crezi serios în eficacitatea acestei activități. Sub ochii noștri se desfășoară un proces de diminuare tot mai mare a zemstvelor și în special a organelor executive ale zemstvelor — consiliile. Pleacă din zemstve oameni profund devotați cauzei zemstvelor, dar care și-au pierdut încrederea în eficacitatea activității acestora în condițiile actuale. Și în locul lor vin zemți de formație nouă, vin oportuniști, care tremură cu lașitate pentru numele, pentru forma instituțiilor zemstvelor și care le înjosesc definitiv printr-un servilism odios față de administrație. Rezultatul este descompunerea interioară a zemstvei, ceea ce este mult mai rău decît desființarea formală a administrației locale. Campania fățișă a guvernului împotriva ideii însăși de zemstvă ar putea duce la o frământare socială pe scară largă, de care se teme atît de mult burocrația. Dar sub ochii noștri are loc un proces de nimicire deghizată a principiului administrării locale, proces care, din nefericire, nu întîmpină o ripostă organizată.

În această situație, rezultatele materiale relativ neînsemnate ale activității zemstvelor nu sînt compensate cîtusi de puțin prin importanța educativă a acestora, și munca de aproape patruzeci de ani dusă de instituțiile zemstvelor în sensul dezvoltării simțului civic, a conștiinței sociale și a inițiativei poate să se piardă fără a lăsa nici o urmă în viitorul apropiat. Din acest punct de vedere așteptarea calmă, docilă a zemților oportuniști nu face decît să contribuie la moartea lipsită de glorie și inutilă a măreței idei a instituțiilor zemstvelor. Zemstvele nu pot fi scoase din impasul în care au fost aduse de sistemul tutelării decît luptînd cu energie împotriva ideii stupide că examinarea problemelor care depășesc cadrul problemelor mărunte ale vieții locale constituie o primejdie pentru popor. Împotriva acestei sperietori care, desigur, nu pentru popor și pentru securitatea statului este de temut, împotriva acestei idei a cărei stupiditate o recunosc în mod cinic înșiși susținătorii ei (vezi nota confidențială a lui Witte « Absolutismul și zemstvele »), zemstvele pot lupta numai prin examinarea fățișă și curajoasă în adunările zemstvelor a problemelor de importanță generală de stat, strîns legate de nevoile și foloasele populației locale. Și cu cît adunările zemstvelor vor examina mai multilateral, mai deplin și mai energic asemenea probleme, cu atît va deveni mai limpede că discutarea în public a relexelor de care suferă poporul nu constituie o primejdie pentru popor, ci, dimpotrivă, preîntîmpină această primejdie, că starea de asuprire în care se găsește în prezent presa nu este utilă decît dușmanilor poporului, că ideile și cuvîntul aflate în subordinea poliției nu pot crea cetățeni cinstiți, că între legalitate și libertate nu există nici o contradicție. Lămurirea publică a unor asemenea probleme, care să se facă simultan în cîteva adunări guberniale ale zemstvelor, va fi întîmpinată, incontestabil, cu cea mai mare simpatie din partea

tuturor păturilor poporului și va determina o activitate energetică a conștiinței sociale. Dacă însă zemstvele nu reacționează în nici un fel împotriva actualei situații critice din Rusia, atunci, desigur, d-nii Sipeaghini și Witte, privindu-le de rolul de reprezentant al intereselor muncii, nu vor ezita să le pună definitiv în « concordanță » cu structura generală a instituțiilor imperiului. Avînd în vedere profunzimea de gîndire și inventivitatea actualilor conducători ai țării, ne este foarte greu să ne imaginăm ce forme va lua această « concordanță ». Căci domnul ministru al afacerilor interne a fost în stare de atîta nerușinare și de o desconsiderare atît de uluitoare față de « prima » stare a imperiului, încît să acorde aleșilor ei — mareșalii nobilimii — rolul mîrșav de spioni care să supravegheze pe cei ce citesc și să urmărească ce citește poporul.

Din considerentele expuse, socotim că inactivitatea noastră și continuarea atitudinii noastre de supunere docilă față de toate experimentele la care birocrația supune zemstvele și întreaga Rusie reprezintă nu numai un fel de sinucidere, ci și o crimă gravă față de țara noastră. Viața ne-a dovedit îndeajuns cît de inconsistentă și de nebunească este tactica oportunistului — această vînzare a « dreptului de prim născut » pentru un « blid de lînte » — : birocrația absolutismului, însușindu-și la început dreptul primului născut, ne-a luat acum și « blidul de lînte ». Pas cu pas ne-au fost luate aproape toate drepturile cetățenești, și cele patru decenii care au trecut de la începutul « marilor reforme » ne-au adus la același punct de la care am pornit cu 40 de ani în urmă, cînd am pășit la înfăptuirea acestor reforme. Mai avem oare mult de pierdut, și ce va putea justifica continuarea tăcerii noastre, cum va putea ea fi explicată dacă nu printr-o lașitate rușinoasă și printr-o totală lipsă de conștiință a îndatoririlor noastre cetățenești?

Ca cetățeni ruși, și încă din cei care se află « sus », sîntem datori să apărăm drepturile poporului rus, sîntem datori să dăm riposta cuvenită birocrației absolutiste, care tînde să înăbușe cea mai mică manifestare de libertate și de independență în viața poporului și să transforme întregul popor rus într-un sclav supus. Ca zemți sîntem îndeosebi datori să apărăm drepturile instituțiilor zemstvelor, să le apărăm de arbitrarul și asuprirea birocrației, să le apărăm dreptul la independență și la satisfacerea pe scară largă a nevoilor tuturor păturilor poporului.

Să nu mai tăcem, deci, ca niște școlari vinovați: să dovedim, în sfîrșit, că sîntem cetățeni maturi și să cerem ceea ce ni se cuvine de drept, — dreptul nostru de « prim născut », drepturile noastre cetățenești.

Birocrația absolutistă nu dă niciodată nimic de bunăvoie, ea dă numai ceea ce este nevoită să dea, deși caută să facă impresia că numai din mărînimie renunță la « drepturile » sale. Iar dacă i se întîmplă să dea mai mult decît a fost nevoită să dea, ia imediat înapoi tot ceea ce a cedat în plus, așa cum s-a întîmplat cu « marile » noastre « reforme ». Guvernul nu s-a preocupat de muncitori pînă cînd nu s-a aflat în fața unei serioase « mișcări muncitorești », sub forma demonstrațiilor unor mase muncitorești de multe mii; atunci s-a grăbit să treacă la « legiferarea muncitorească », deși destul de fățarnică, dar care totuși era menită să satisfacă măcar unele revendicări ale muncitorilor și să liniștească aceste mase amenințătoare. Timp de zeci de ani guvernul a schilodit tineretul nostru studios, pe surorile, frații și copiii noștri fără a admite nici cea mai mică critică a « sistemului de învățămînt » născocit de el și înăbușînd cu cruzime « dezordinile » studentești.

Dar iată că aceste «dezordini» s-au transformat într-o grevă de masă, mașina universitară s-a oprit, și birocrația s-a văzut cuprinsă deodată de sentimentul cald de «ocrotire părintească» a tineretului studios, și aceleași revendicări care pînă mai ieri nu primeau alt răspuns decît șuierul nagaicii cazacilor, astăzi sînt proclamate program guvernamental de «reformă a învățămîntului».

Desigur, și în această metamorfoză există o mare doză de fățărnicie, totuși... Totuși nu încapе îndoială că «birocrația» este nevoită să recunoască pe față opinia publică și să-i facă o concesie destul de însemnată. Și noi, ca și întreaga societate rusă, ca și întregul popor rus, putem conta pe recunoașterea și realizarea drepturilor noastre numai în cazul cînd vom cere aceste drepturi cu curaj, deschis, solidar și insistent.

Avînd în vedere toate aceste considerente, am hotărît să ne adresăm prin această scrisoare Dumneavoastră, stimate domn, precum și multor altor membri ai zemstvelor din toate zemstvele guberniale, cu rugămîntea de a contribui ca în actuala sesiune a adunărilor guberniale ale zemstvelor să fie ridicate, analizate și adoptate hotărîri corespunzătoare în legătură cu următoarele probleme:

I. Despre revizuirea Regulamentului zemstvelor și despre modificarea lui în sensul:

a) de a se acorda drepturi electorale egale tuturor grupurilor populației, fără nici un fel de deosebire de stare socială, în condițiile reducerii considerabile a censului electoral de avere; b) de a se înlătura din zemstve reprezentanții stărilor sociale ca atare; c) de a se elibera zemstvele de sub tutela administrației în toate acțiunile lor, de a se acorda o deplină independență zemstvelor în toate problemele locale, cu condiția supunerii față de legile țării pe baze egale cu toate celelalte persoane și instituții; d) de a se extinde competența zemstvelor, acordîndu-li-se deplină independență în preocupările lor în ceea ce privește toate foloasele și nevoile locale, în măsura în care acestea nu încalcă interesele generale de stat; e) de a abroga legea cu privire la limitarea plafonului de impuneri făcute de zemstve; f) de a se acorda cele mai largi drepturi zemstvelor în răspîndirea prin toate mijloacele a învățămîntului public, rezervîndu-li-se, în afară de chestiunile de administrație care cad în grija lor, dreptul de a supraveghea învățămîntul și a-i aduce îmbunătățiri; g) de a se abroga statutul de organizare sanitară menționat mai sus, statut care amenință drepturile zemstvelor în ceea ce privește asistența medicală; h) de a se trece din nou în mîinile zemstvelor problema aprovizionării și de a li se acorda deplină independență în organizarea și conducerea acțiunilor de estimare statistică a zemstvelor; i) de a se efectua toate acțiunile zemstvelor exclusiv prin delegați ai zemstvelor, care să nu fie supuși confirmării administrației, și cu atît mai mult să nu fie numiți peste capul adunărilor zemstvelor; j) de a se acorda zemstvelor dreptul de a angaja funcționari ai zemstvelor exclusiv la aprecierea zemstvei, fără confirmarea administrației; k) de a se acorda zemstvelor dreptul de a dezbate liber toate problemele generale de stat legate de foloasele și nevoile locale, cererile înaintate de zemstve trebuind să fie în mod obligatoriu examinate de instituțiile guvernamentale superioare într-un termen determinat; l) de a se acorda tuturor zemstvelor dreptul de a comunica între ele, precum și de a organiza congrese ale reprezentanților zemstvelor în vederea dezbaterii problemelor care se referă la toate zemstvele sau la unele dintre ele.

II. Despre revizuirea și modificarea Regulamentului cu privire la țărani, în sensul de a li se acorda drepturi absolut egale cu drepturile celorlalte stări sociale.

III. Despre modificarea sistemului de impunere în sensul repartizării în mod egal a poverii impozitelor prin impunerea progresivă a veniturilor provenite din avere, anumite venituri minimale fiind scutite de impunere.

De asemenea este foarte de dorit ca în adunările zemstvelor să fie ridicate și dezbătute următoarele probleme:

IV. Despre reînființarea peste tot a judecătoriilor de pace, precum și despre abrogarea tuturor legilor care limitează competența curții cu juri.

V. Despre acordarea unei mai mari libertăți presei, despre necesitatea desființării cenzurii preliminară, despre modificarea statutului cenzurii în sensul indicării precise și exacte a ceea ce este permis și ceea ce nu este permis să fie publicat, despre desființarea arbitrarului administrativ în practica cenzurii și despre judecarea tuturor delictelor de presă exclusiv în ședințe publice de către instanțele ordinare.

VI. Despre revizuirea legilor și dispozițiilor ministeriale existente referitoare la măsurile pentru asigurarea siguranței statului, despre înlăturarea «urmăririi» administrative secrete în acest domeniu și despre dezbateră publică a tuturor proceselor de acest fel în instanțele judecătorești ordinare.

Considerând că Dumneavoastră nu veți refuza să contribuiți în adunarea Dumneavoastră gubernială la ridicarea problemelor generale menționate, avem onoarea a vă ruga să comunicați eventuala hotărâre a adunării zemstvei, în măsura posibilului, tuturor zemstvelor prin delegații cunoscuți sau știuți de Dumneavoastră. Sperăm de asemenea că în cea mai mare parte a zemstvelor se vor găsi destui oameni curajoși și energici care vor ști să facă ca aceste revendicări să fie adoptate de adunările zemstvelor. Și dacă noi toți, în mod unanim, deschis și într-o formă categorică, vom formula revendicările noastre juste, birocrația va fi nevoită să cedeze așa cum cedează întotdeauna când întâmpină o forță unită și conștientă.

Mai mulți vesbi zemști“.

Scrisoarea aceasta este foarte instructivă. Ea arată că chiar pe oamenii care nu prea sînt capabili de luptă și sînt absorbiți mai mult decît de orice de munca practică mărunță, viața însăși îi obligă să se ridice *împotriva* guvernului absolutist. Și dacă am face o comparație între această scrisoare și o asemenea operă cum este, de pildă, prefața d-lui R.N.S. la memoriul lui Witte, scrisoarea produce, după părerea mea, o impresie mai bună.

E drept că în scrisoare nu există generalizări politice cît de cît „largi“, — dar autorii ei nici nu vin cu declarații „programatice“, ci cu un sfat modest cu privire la modul în care trebuie să înceapă din punct de vedere *practic* acțiunea. Ei sînt pînă într-atît de lipsiți de „avîntul gîndirii“, încît nici măcar nu vorbesc direct de libertatea politică,

și nu găsești la ei nici fraze despre persoane apropiate tronului care să poată, eventual, să influențeze pe țar. Nu există la ei nici preaslăvirea falsă a „înfăptuirilor“ lui Alexandru al II-lea, ba, dimpotrivă, se simte ironia la adresa „marilor reforme“ (în ghilimele). Ei au, în schimb, suficientă franchețe și curaj pentru a se ridica cu hotărâre împotriva „zemților-oportuniști“, fără a se teme să declare război „lașității rușinoase“, fără a căuta să facă pe placul liberalilor deosebit de înapoiți.

Până acum nu știm ce succes a avut apelul vechilor zemți, dar credem că în orice caz inițiativa lor merită sprijin deplin. Înviorarea prin care trece în ultimul timp mișcarea zemstvelor reprezintă în general un fenomen extrem de interesant. Autorii scrisorii arată ei înșiși cum a luat proporții mișcarea începută de muncitori, care s-a extins asupra studenților și care cuprinde acum și pe zemți. Toate aceste trei elemente sociale sînt dispuse, așadar, în ordinea justă, în măsura în care descrește forța lor numerică, mobilitatea lor socială, radicalismul lor social-politic și hotărîrea lor revoluționară.

Cu atît mai rău pentru dușmanul nostru. Cu cît elemente mai puțin revoluționare se ridică împotriva lui, cu atît mai bine pentru noi, dușmanii hotărîți ai absolutismului și ai întregii orînduiri economice actuale.

Să trimitem deci un salut noilor protestatari — și prin urmare și noilor noștri aliați. Să-i ajutăm.

Vedeți: ei sînt săraci; ei nu scot decît un mic manifest, tipărit în condiții mai proaste decît manifestele muncitorilor și studenților. Noi sîntem bogați. Să-l publicăm în presă. Să dăm publicității noua palmă dată țarilor-Obmanovi*. Această palmă este cu atît mai interesantă, cu cît sînt mai „serioși“ oamenii care o dau.

Vedeți: ei sînt slabi; au atît de puține legături cu poporul, încît scrisoarea lor trebuie să treacă din mîină în mîină, de parcă într-adevăr ar fi copia unei scrisori particulare. Noi sîntem puternici, noi putem și trebuie să răspîndim această scrisoare „în popor“, și în primul rînd în rîndurile proletarietului gata de luptă și care a și început lupta pentru libertatea întregului popor.

* — joc de cuvinte: Obmanov provine de la cuvîntul rus „obmanivat“ = a înșela. — *Nota trad.*

Vedeți: ei sînt timizi, abia încep să-și lărgească agitația profesională de zemstvă. Noi sîntem mai curajoși decît ei, muncitorii noștri au și trecut prin „stadiul“ (stadiu care le-a fost impus) agitației numai profesional-economice. Să le dăm deci un exemplu de luptă. Căci dacă muncitorii au luptat pentru o asemenea revendicare cum este desființarea „Regulamentului provizoriu“ — pentru a-și exprima protestul împotriva absolutismului —, un motiv nu mai puțin însemnat îl poate constitui și batjocorirea de către administrație a „*autoadministrării*“, care oricum ar fi este totuși autoadministrare!

Dar aici ne opresc tot felul de adepți fățiși și camuflați, conștienți și inconștienți ai „economismului“. — Cui îi folosește sprijinul dat de muncitori zemților? — ne întrebă ei. Nu folosește oare numai zemților? Nu unor oameni care sînt nemulțumiți, poate, numai de faptul că guvernul îi răsfată mai mult pe industriași decît pe întreprinzătorii agricoli? Oare nu folosește numai burgheziei, ale cărei dezerdate nu merg mai departe de „lupta vie a grupurilor economice ale țării“?

Cui îi folosește? Dar în primul rînd și cel mai mult folosește *clasei muncitoare însăși*. Această „singură clasă cu adevărat revoluționară“ a societății contemporane n-ar fi cu adevărat revoluționară dacă nu ar profita de orice prilej pentru a da o nouă lovitură dușmanului său de moarte. Și cuvintele despre agitația politică și lupta politică din declarațiile și programele noastre nu ar fi decît niște vorbe goale dacă am scăpa acest prilej favorabil pentru luptă cînd cu dușmanul nostru încep să se certe chiar aliații lui de ieri (anii 1860—1870) și în parte și aliații lui de astăzi (zemții-oportuniști și moșierii-iobăgiști).

Să urmărim deci cu atenție viața zemstvelor, creșterea și extinderea (sau descreșterea și îngustarea) noului val de proteste. Să ne străduim ca clasa muncitoare să cunoască mai bine istoria zemstvelor, concesiile acordate de guvern societății între 1860 și 1870, vorbele mincinoase ale țarilor și tactica lor: la început să dea „blidul de linte“ pentru „dreptul de prim născut“, iar apoi (sprijinindu-se pe faptul că au păstrat „dreptul de prim născut“) să ia și blidul de linte. Muncitorii să învețe să cunoască această străveche

tactică polițienească în toate manifestările ei. Această cunoaștere este necesară și luptei noastre pentru „dreptul“ *nostru* „de prim născut“, pentru libertatea luptei proletariatului împotriva *oricărei* asupra economice și sociale. Să vorbim muncitorilor în adunările cercurilor despre zemstve și despre atitudinea lor față de guvern, să publicăm manifeste în legătură cu protestele zemstvelor, să ne pregătim ca la orice ofensă adusă de guvernul țarist mișcării zemstvelor cât de cât cinstite, proletariatul să poată răspunde prin demonstrații împotriva guvernatorilor-pompaduri, jandarmilor-bașbuzuci și cenzorilor-iezuiți. Partidul proletariatului trebuie să învețe să urmărească și să hărțuiască *orice* slugă a absolutismului pentru *orice* violență și exces manifestate față de orice pătură socială, indiferent de naționalitate sau rasă.

„Iskra“ nr. 18
din 10 martie 1902

Se tipărește după textul apărut
în ziarul „Iskra“

DESPRE GRUPUL „BORBA“

K.N. Întrebi ce reprezintă grupul „Borba“? Am cunoscut din acest grup câțiva colaboratori la „Zarea“ (două articole) și la „Iskra“ (3 corespondențe, 2 articole și 1 notă). Unele dintre articolele trimise de ei nu au fost publicate. Acum au scos o „declarație“, în care se plîng de „nedemocratismul“ nostru și se pronunță chiar . . . împotriva *Personenkultus* * ! Pentru d-ta, ca om cu experiență, este suficient chiar și numai acest cuvîntel fără pereche și incomparabil pentru a-ți da seama care este fondul problemei. Și atunci cînd „Borba“ va publica articolul său — despre care ei spun în declarație că nu a fost acceptat — împotriva articolului „Cu ce să începem?“, chiar și tovarășii cei mai neexperimentați în problemele de partid vor înțelege de ce nu i-am întîmpinat noi pe acești colaboratori cu brațele deschise.

Cît privește „democratismul“, vezi „Ce-i de făcut?“ IV, e) **: ceea ce s-a spus acolo despre „Rabocce Delo“ este valabil și pentru „Borba“.

„Iskra“ nr. 18
din 10 martie 1902

Se tipărește după textul apărut
în ziarul „Iskra“

* — cultul personalității. — *Nota trad.*

** Vezi volumul de față, pag. 131—140. — *Nota red.*

SCRISOARE CĂTRE „UNIUNEA DE NORD
A P.M.S.D.R.“¹⁴⁰

Scrisoarea lui N. N. către „Uniunea de nord“

(Observații la „programul“ „Uniunii de nord“)

Trebuie să relevăm în primul rând principala lipsă a „programului“ din punct de vedere *formal*, și anume: confundarea tezelor principale fundamentale ale socialismului științific cu sarcinile concrete înguste nu numai ale unui moment, ci și ale unei localități. Această lipsă va ieși la iveală de îndată ce vom examina conținutul tuturor celor 15 paragrafe ale programului. Să le examinăm.

- § 1 — scopul mișcării muncitorești în general.
- § 2 — principala condiție pentru realizarea acestui scop.
- § 3 — sarcina politică imediată a social-democrației *ruse*.
- § 4 — atitudinea social-democrației ruse față de liberali și alții.
- § 5 — ibid.
- § 6 — noțiunile de „clasă“ și „partid“ (divergența parțială cu „ekonomiștii“).
- § 7 — sarcinile practice ale agitației.
- § 8 — importanța propagandei.
- § 9 — despre demonstrații și manifestații.
- § 10 — despre sărbătorirea zilei de 1 Mai.
- § 11 — manifestele și demonstrațiile de la 19 februarie¹⁴¹.
- § 12 — lupta economică și reformele sociale.
- § 13 — necesitatea luptei nu numai defensive, ci și ofensive a muncitorilor.
- § 14 — rolul activ, nu numai pasiv, în ceea ce privește grevele.

§ 15 — grevele ca cel mai bun mijloc de luptă.

Se poate lesne vedea că niște paragrafe atit de diferite prin conținutul lor ar fi trebuit împărțite în diferite secțiuni (altfel se pot ivi numeroase neînțelegeri în rîndurile publicului, care nu va fi în stare să deosebească principiile fundamentale de sarcinile practice ale momentului). Nu numai că nu este nimerit, dar este chiar de-a dreptul greșit și echivoc să se pună alături indicația cu privire la scopul final al socialismului și explicația cu „economistii“ sau definirea importanței grevelor. Ar fi trebuit să se delimiteze limpede declarația de principii în ceea ce privește convingerile noastre în general, — apoi indicarea sarcinilor politice ale partidului așa cum le înțelege „Uniunea de nord“, — și, în al treilea rînd, dintre aceste teze programatice în sensul propriu al cuvîntului să se separe *rezoluțiile* organizației („Uniunii de nord“) în problemele mișcării practice (§§ 7—11 și 13—15). § 6 ar fi trebuit pus separat, ca unul care definește atitudinea „Uniunii de nord“ față de divergențele din rîndurile s.-d. ruși. Iar § 12 ar fi trebuit să facă parte din declarația de principii (căci raportul dintre actuala luptă pentru îmbunătățiri mărunte și reforme și lupta pentru scopul final este o problemă generală, și nu o problemă special-rusă).

După această remarcă de ordin general voi trece la analizarea diferitelor paragrafe.

§ 1 trasează țelurile generale ale social-democrației în general. Aceste țeluri sînt indicate foarte succint și fragmentar. E drept că în programul unei organizații locale nu se poate intra în amănuntele, care sînt *necesare* în programul partidului. Recunoscînd întru totul acest lucru și considerînd foarte folositoare și importantă hotărîrea „Uniunii de nord“ de a nu trece sub tăcere principiile de bază ale social-democrației nici chiar în programul uneia din organizațiile ei locale, aș considera doar necesar să se adauge în acest caz indicația cu privire la o expunere mai amplă a principiilor fundamentale. Adică ar trebui, de pildă, să se arate, că „Uniunea de nord“ se situează pe pozițiile socialismului științific *internațional* (despre caracterul internațional al mișcării nu se vorbește nicăieri în program) și că împărtășește teoria „marxismului revoluționar“. Pe lîngă o asemenea

indicație *generală* de principii s-ar fi putut insera o teză de felul § 1, dar așa, luat aparte, el (§ 1) este insuficient.

Ca organizație care face parte din Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia, „Uniunea de nord” ar fi trebuit să se declare solidară cu „Manifestul” lui și totodată ar fi fost util ca „Uniunea de nord” să se declare solidară măcar cu proiectul de program al s.-d. ruși întocmit în deceniul al 9-lea de către grupul „Eliberarea muncii”. Această indicație, deși nu ar fi hotărît dinainte problema modificărilor necesare în acest proiect, ar fi definit mai precis poziția principială a „Uniunii de nord”. Una din două: *ori* trebuie să întocmească ei înșiși expunerea *completă* a tuturor principiilor fundamentale ale social-democrației (adică să întocmească ei înșiși partea principială a programului s.-d.), *ori* trebuie să declare categoric că „Uniunea de nord” *adoaptă* principiile stabilite, mai mult sau mai puțin cunoscute. Cea de-a treia cale care a fost aleasă de program — indicarea cu totul fragmentară a scopului final — nu este bună.

§ 2 începe cu o declarație extrem de neprecisă, echivocă și periculoasă: „considerînd socialismul interesul de clasă al proletariatului”. Aceste cuvinte identifică parcă socialismul cu „interesul de clasă al proletariatului”. Or, această identificare este *absolut greșită*. Tocmai acum cînd interpretarea *extrem de îngustă* a „intereselor de clasă ale proletariatului” a luat o extindere neobișnuit de mare este de-a dreptul inadmisibil să se folosească o formulă care, chiar dacă de bine, de rău ar putea fi admisă, aceasta s-ar putea face numai cu condiția unei înțelegeri *foarte largi* a expresiei „interesul de clasă”. „Interesul de clasă” îi determină pe proletari să se unească, să lupte împotriva capitaliștilor, să se gîndească la condițiile eliberării lor. „Interesul de clasă” îi face receptivi la socialism. Dar socialismul, fiind ideologia luptei de clasă a proletariatului, se supune condițiilor generale de apariție, de dezvoltare și de consolidare a ideologiei, adică se bazează pe întregul material al cunoștințelor omenești, presupune o înaltă dezvoltare a științei, necesită o muncă științifică etc. etc. În lupta de clasă a proletariatului, luptă care se dezvoltă spontan pe terenul relațiilor capitaliste, socialismul este *introdus* de ideologi. Iar formularea paragra-

fului al 2-lea expune în mod absolut greșit raportul real dintre socialism și lupta de clasă. De altfel, § 2 nici nu vorbește despre lupta de clasă. Aceasta este a doua lipsă a lui.

În § 3 se face o caracterizare insuficientă a absolutismului (nu se arată, de pildă, legătura lui cu rămășițele iobăgiei), în parte prin vorbe goale („nemărginit“) și vag („ignorarea“ *personalității*). Mai departe, cucerirea libertății politice (trebuie să relevăm că „Uniunea de nord“ trasează această sarcină *întregului partid*) este necesară *nu numai* pentru deplina dezvoltare a luptei de clasă a muncitorilor; trebuie să se arate într-o formă sau alta că ea este necesară și în interesul întregii dezvoltări sociale.

„Absolutismul reprezintă exclusiv interesele claselor dominante“. Aceasta este inexact sau greșit. Absolutismul satisface anumite interese ale claselor dominante, menținându-se, în parte, datorită imobilității maselor țărănimii și ale micilor producători în general, în parte, datorită creării unui echilibru între interesele contradictorii și reprezentînd, în anumită măsură, o forță politică organizată, de sine stătătoare. Formularea paragrafului al 3-lea este îndeosebi inadmisibilă, deoarece la noi este foarte răspîndită identificarea absurdă a absolutismului rus cu dominația burgheziei.

„Incompatibil cu principiul democrației“. La ce bun această frază din moment ce despre democrație nu s-a spus încă nimic? Și oare revendicarea răsturnării absolutismului și a cuceririi libertății politice nu exprimă tocmai „principiul“ democrației? Fraza aceasta nu merge. În locul ei ar trebui să se indice mai precis consecvența noastră și *hotărîrea* noastră (în comparație cu democrația burgheză) în ceea ce privește înțelegerea „principiului democrației“, — de pildă, să se descrie într-un fel sau altul noțiunea și *conținutul* „constituției democratice“ sau să se vorbească despre revendicarea noastră „principală“ — *republica democratică*.

§ 4 este cît se poate de nesatisfăcător. În loc să se vorbească despre „deplina“ folosire a „largii“ libertăți (acestea sînt, în fond, fraze vagi, care pot fi pe deplin înlocuite și trebuie să fie înlocuite cu indicația precisă cu privire la republica democratică și constituția democratică, căci „deplinătatea“ constă tocmai în democratismul consecvent), trebuia *neapărat* să se vor-

bească despre faptul că libertatea politică este *nu numai* în interesul clasei muncitoare. A trece sub tăcere acest lucru înseamnă a deschide larg uşile celor mai nefaste forme de „economism“ şi a uita sarcinile noastre general-democratice.

Este cu totul inexact că înfăptuirea (?? obţinerea, cucerirea) libertăţii politice este „la fel“ de necesară proletariatului ca şi creşterea salariului şi reducerea zilei de lucru. Tocmai că *nu este la fel: această* necesitate este *de altă natură*, de o natură *mult mai complexă* decât necesitatea creşterii salariului etc. Deosebirea dintre „necesitatea“ de o natură şi necesitatea de altă natură reiese limpede şi, de pildă, din faptul că absolutismul este gata să ofere (*şi uneori într-adevăr oferă*) anumitor pături sau grupuri ale clasei muncitoare o îmbunătăţire a situaţiei, *numai ca* aceste pături să se împace cu absolutismul. Fraza analizată este cu desăvârşire inadmisibilă, întrucât ea exprimă o vulgarizare crasă a materialismului „economic“, precum şi o coborîre a concepţiei social-democraţiei pînă la concepţia trade-unionistă.

Mai departe. „Din această cauză“... urmează să fie înlăturată *din cauza* celor spuse mai sus... „în lupta care urmează să se desfăşoare“... (adică, în lupta împotriva țarismului, probabil?)... „s.-d. au formulat un program de clasă şi revendicări bine determinate...“ Caracterul *de clasă* al programului nostru *politic* şi al revendicărilor *politice* este exprimat tocmai în caracterul deplin şi consecvent al democratismului. Dacă însă vorbim nu numai de revendicările politice, ci de întregul nostru program în general, caracterul lui de clasă trebuie să rezulte de la sine din conţinutul programului nostru. Nu are rost să vorbim despre un program de clasă „bine determinat“, ci trebuie noi înşine să *determinăm*, să expunem, să exprimăm şi să formulăm direct şi precis, acest program de clasă.

„...Fără a subordona programului liberal...“ Asta e chiar ridicol. Ne manifestăm ca un partid democratic progresist şi deodată ne apucăm să spunem că „nu subordonăm“!! Parcă am fi nişte copii care de-abia au ieşit din „subordonare“!

„Nesubordonarea“ noastră faţă de liberali trebuie exprimată nu prin vorbe despre nesubordonare, ci prin întregul caracter al programului nostru (*şi, bineînţeles, al activităţii noastre*). Tocmai înţelegerea sarcinilor politice care identifică (sau

măcar echivalează) necesitatea libertății cu necesitatea ridicării salariului *exprimă subordonarea față de liberali a social-democrației*.

Sfârșitul paragrafului 4 de asemenea nu merge; tot ceea ce am spus pînă acum conține o critică a acestui paragraf.

§ 5 reduce atitudinea noastră generală față de întreaga democrație numai la colaborarea cu alte partide în chestiunile practice. Este prea îngust. Dacă ar exista asemenea partide, ar trebui (nu în program, ci într-o rezoluție specială a congresului) să fie numite exact, și să fie definită exact atitudinea față de socialiștii-revoluționari, față de „Svoboda“ etc. Dacă însă nu este vorba de anumite partide, ci în general despre atitudinea față de alte curente revoluționare (*și opoziționiste*), atunci acest lucru trebuia formulat mai pe larg, repetînd într-o formă sau alta teza „Manifestului Comunist“ cu privire la faptul că noi sprijinim orice mișcare revoluționară împotriva orînduirii existente ¹⁴².

§ 6 nu-și are locul în program. El ar trebui formulat într-o rezoluție separată în care să se spună *de-a dreptul* că este vorba despre divergențele (sau de două curente) din rîndurile social-democrației ruse. Aceasta este mai mult decît „numeroase neînțelegeri“. Formularea divergențelor este prea îngustă, căci divergențele *sînt departe de a se reduce* la confundarea clasei cu partidul. În ceea ce privește această teză trebuia să existe o atitudine mai hotărîtă, mai precisă împotriva „criticii marxismului“, împotriva „economismului“, împotriva îngustării sarcinilor noastre politice.

Cît privește partea a doua a paragrafului 6, dat fiind că ea este *explicită* de celelalte paragrafe (7, 14 etc.), critica acestor paragrafe se referă și la această parte.

§ 7, ca și toate cele care urmează (în afară de § 12), trebuie să constituie obiectul unei rezoluții separate, și nu să facă parte direct din *program*.

§ 7 formulează îngust „sarcina“ activității sale. Noi trebuie nu numai să „dezvoltăm conștiința de sine a proletariatului“, ci și să-l *organizăm* într-un partid politic, — iar apoi să *conducem* lupta lui (și cea economică, și cea politică).

Indicația că proletariatul este pus în „anumite condiții concrete“ este de prisos. Trebuie sau să se scoată această

indicație, sau să se definească aceste condiții (dar acest lucru trebuie făcut în alte pasaje din program).

Nu este adevărat că agitația este „singurul” mijloc de înfăptuire a sarcinilor noastre. Ea este departe de a fi singurul mijloc.

Nu este suficient să se definească agitația ca „influențarea păturilor largi de muncitori”. Trebuie să se vorbească despre caracterul acestei influențări. Trebuie să se vorbească mai direct, mai hotărât, mai precis și mai amănunțit despre agitația *politică*: altfel programul — trecînd sub tăcere agitația pur politică și vorbind în două paragrafe întregi (14 și 15) despre agitația economică — alunecă (fără să vrea) pe panta „economismului”. Trebuia să se sublinieze în special necesitatea agitației cu privire la *toate* manifestările asuprii politice și economice, naționale și legate de viața de fiecare zi, indiferent *ce clase sau pături ale populației au de suferit de pe urma acestei asuprii* — necesitatea (pentru s.-d.) de a fi în fruntea tuturor în orice ciocnire cu guvernul etc. —, și apoi să se indice mijloacele de agitație (verbală, ziare, manifeste, manifestații etc. etc.).

§ 8. Începutul este o repetare inutilă.

„Admite propaganda *numai* în măsura în care” etc. Aceasta nu este adevărat. Propaganda are nu numai această însemnătate, nu numai „pregătirea agitatorilor”, ci și ridicarea nivelului de conștiință în general. Programul îndoiaie prea mult arcul în cealaltă parte. Dacă trebuia să se pronunțe împotriva propagandei pe care unii prea o rup de sarcinile agitației, era mai bine să se spună: „în desfășurarea propagandei trebuie *mai ales* să nu pierdem din vedere sarcina pregătirii agitatorilor”, sau ceva în genul acesta. Dar nu se poate reduce *întreaga* propagandă la pregătirea unor „agitatori experimentați și pricepuți”, nu se poate „nega” pur și simplu „pregătirea numai a unui număr restrîns de muncitori conștienți”. Noi considerăm că acest lucru este insuficient, dar nu-l „negăm”. De aceea partea a doua a paragrafului 8 (de la cuvintele: „avînd o atitudine negativă”) trebuie complet înlăturată.

§ 9. În ceea ce privește fondul sînt întru totul de acord. Poate ar fi bine să se adauge: „cu prilejul *celor mai* diferite fapte ale vieții sociale și măsuri ale guvernului . . .”

În loc de „cel mai bun mijloc“, mai exact ar fi: „*unul* dintre cele mai bune mijloace“.

Numai sfârșitul paragrafului este nesatisfăcător. Demonstrațiile și manifestațiile unesc și trebuie să unească *nu numai* pe muncitori (de altfel *nu* este suficientă „unirea“ prin manifestații, din moment ce vrem să unim și din punct de vedere organizatoric, direct și pentru totdeauna, iar nu în vederea unui singur eveniment) „... Dezvoltându-le *prin aceasta...*“. Aceasta este ori inexact: *numai* prin manifestații nu dezvoltă conștiința, ori de prisos (s-a mai spus că este unul dintre cele mai bune mijloace).

N-ar fi rău să se mai adauge ceva despre necesitatea *organizării* manifestațiilor, a pregătirii și desfășurării lor etc.

În general, faptul că în program nu există nici o indicație cu privire la necesitatea de a se acorda o deosebită atenție *organizării revoluționare* — organizație de luptă pe întreaga Rusie — constituie o *mare lacună*. Din moment ce se vorbește despre agitație, propagandă, greve etc., este de-a dreptul de neiertat ca *organizarea revoluționară* să fie trecută sub tăcere.

§ 10. Ar fi trebuit să se adauge că la noi 1 Mai trebuie să devină și o demonstrație *împotriva absolutismului*, revendicându-se libertatea politică. Nu este suficient să se arate importanța internațională a sărbătorii. Ea trebuie să fie îmbinată cu lupta pentru revendicările politice *naționale* cele mai actuale.

§ 11. Ideea este foarte bună. Dar este exprimată prea îngust. Să se spună, poate, „printre altele“, că și cu prilejul aniversării Comunei și cu multe alte prilejuri trebuie să se organizeze demonstrații. Sau să se spună „îndeosebi“, căci altfel reiese că cu alte prilejuri n-ar fi necesar.

Mai departe. La 19 februarie nu se poate să ne adresăm (prin manifeste) *numai* muncitorilor. Ca să nu mai vorbim de faptul că în general prin demonstrații și prin manifestele legate de acestea ne adresăm întotdeauna întregului popor și chiar întregii lumi, iar la 19 februarie trebuie să ne adresăm neapărat și *țăranimii*. Iar a te adresa țărănimii înseamnă a elabora o politică social-democrată în problema agrară. Programul nu atinge această problemă, și noi ne dăm foarte bine seama că se prea poate ca organizația locală să nu aibă timp sau forțe care să se ocupe de această chestiune. Dar ar

fi trebuit neapărat măcar să se vorbească despre aceasta într-o formă sau alta, în legătură cu o încercare sau alta de a formula această problemă în literatura social-democrată rusă și în practica mișcării noastre*.

Sfârșitul § 11 nu merge („numai forța clasei“ — a cărei clasă? numai a clasei muncitoare?) Ar trebui scos.

§ 12. „Prin orice mijloace“, noi nu putem contribui și nu vom contribui la îmbunătățirea situației muncitorilor în condițiile existente. De pildă, noi nu putem contribui în mod zubatovist, și nici chiar în condițiile pervertirii zubatoviste nu vom contribui. Noi luptăm numai pentru o îmbunătățire a situației muncitorilor care să facă să crească capacitatea lor de a desfășura lupta de clasă, adică pentru o îmbunătățire a condițiilor care să nu se împletească cu coruperea conștiinței politice, cu tutela poliției, cu legarea de un anumit loc de domiciliere, cu înrobirea de către „binefăcători“, cu înjosirea demnității umane etc. etc. Tocmai în Rusia, unde absolutismul vedește o asemenea înclinație (și această înclinație devine tot mai puternică) de a se răscumpăra de revoluție prin diferite pomeni și pseudoreforme, sîntem datori să ne delimităm de orice „reformiști“. Și noi luptăm pentru reforme, dar nu „prin orice mijloace“, ci luptăm pentru reforme numai în mod social-democrat, numai în mod revoluționar.

§ 13 este scos în urma hotărîrii congresului. De altfel trebuia scos.

În § 14 conținutul și sarcinile agitației economice sînt formulate prea îngust. Agitația economică nu se rezumă la greve. De „condiții mai bune“ avem nevoie nu numai pentru dezvoltarea culturală, ci tocmai pentru dezvoltarea revoluționară a proletariatului. „Rolul activ“ al s.-d. în cadrul grevelor nu se limitează la îmboldirea la lupta pentru îmbunătățirea situației economice. De greve (ca și de agitația economică în general) trebuie să ne folosim întotdeauna și în vederea îmboldirii la lupta revoluționară pentru libertate și socialism. De greve trebuie să ne folosim și în vederea agitației politice.

* De pildă, încercările demonstrațiilor muncitorești în legătură cu bătaia cu biciu la care sînt supuși țărani etc.

§ 15 de asemenea este foarte nesatisfăcător. Grevele nu reprezintă „cel mai bun“ mijloc de luptă, ci numai *unul* dintre mijloace, și nici măcar nu întotdeauna neapărat unul dintre cele mai bune. Trebuie să recunoaștem importanța grevelor și să le folosim întotdeauna, să le conducem; dar este cu atât mai periculos să le supraestimăm cu cât „economismul“ a făcut mai mult acest lucru.

Ceea ce se spune mai departe despre greve este de prisos: s-a spus și în § 14. Ar fi suficientă o indicație cu privire la conducerea luptei economice în general. Uneori această conducere își poate găsi expresia și în abținerea de la grevă. Programul se exprimă într-un mod prea absolut și tocmai de aceea prea îngust. Trebuia să se vorbească în general despre sarcina de a conduce lupta economică a proletariatului, de a o face mai organizată și mai conștientă, de a crea sindicate muncitorești și de a tinde spre transformarea lor în uniuni pe întreaga Rusie, de a folosi orice grevă, orice manifestare a asuprii economice etc. pentru cea mai largă agitație și propagandă socialistă și revoluționară.

Sfârșitul paragrafului 15 *îngustează* sarcinile acestei agitații, punând parcă folosirea agitației politice în funcție de intervenția poliției etc. În realitate însă trebuie să căutăm să folosim agitația politică (și cu conducători cât de cât pricepuți acest lucru este foarte posibil) și *înainte* de intervenția „arhanghelilor“, și *independent* de intervenția lor. Trebuie să se spună mai general: „să se folosească orice prilej pentru agitația politică“ etc.

Sfârșitul paragrafului 15 este de asemenea greșit. Cu atât mai puțin se cuvine să vorbim despre „grevele generale“, cu cât la noi în Rusia există mai puține posibilități de a le *pregăti*. Și în genere nu are sens să se vorbească în program în mod *special* despre grevele „generale“ (amintiți-vă de stupida „grevă generală“ despre care este vorba în broșura „Cine va săvârși revoluția politică?“). Se pot doar ivi și asemenea neînțelegeri). A declara grevele „*cel mai bun* mijloc de dezvoltare a *conștiinței*“ este de asemenea greșit.

În general ar fi foarte de dorit o prelucrare serioasă a programului. Și ar mai fi de dorit ca în genere „Uniunea de nord“ să ia parte activă atât la acțiunea unirii *într-un partid* a social-democrației *revoluționare* cât și la acțiunea de elabo-

rare a programului partidului. În ceea ce o privește, redacția revistei „Zarea“ și ziarului „Iskra“ speră să comunice în scurt timp „Uniunii de nord“ proiectul său (care în mare parte este gata) și speră că „Uniunea de nord“ va participa la îndreptarea, la răspîndirea și la pregătirea lui, pentru a fi adoptat de întregul partid.

N. N.

Scris în aprilie 1902

*Publicat pentru prima oară în 1923
în revista „Letopis Revoluției“ nr. 1
Berlin—Petersburg—Moscow*

Se tipărește după manuscris

INTRODUCERE LA PROCLAMAȚIA COMITETULUI ORGANIZAȚIEI DIN REGIUNEA DONULUI AL P.M.S.D.R. „CĂTRE CETĂȚENII RUȘI “ 143

Reproducem în întregime mai jos admirabila proclamație a Comitetului din regiunea Donului al partidului nostru. Din această proclamație se vede că social-democrații știu să aprecieze eroismul Balmașevilor, fără să cadă însă în greșeala pe care o fac socialiștii-revoluționari. Pe primul plan social-democrații pun mișcarea muncitorească (și țărănească). Ei prezintă guvernului revendicări în numele clasei muncitoare și al întregului popor, și nu amenințând că vor continua atentatele și asasinatele. Ei privesc teroarea ca pe unul dintre mijloacele accesorii posibile, iar nu ca pe o metodă *specială* de tactică, care să justifice separarea de social-democrația revoluționară.

Scris după 9 (22) mai 1902

Publicat pentru prima oară în 1931,

în cartea: V. Pleșkov.

„În anii tinereții de luptă.

Tineretul în ajunul primei revoluții“.

Editura „Molodaia gvardiia“

Se ț părește după manuscris

DE CE TREBUIE SOCIAL-DEMOCRAȚIA SĂ DECLARE UN RĂZBOI HOTĂRÎT ȘI NECRUȚĂTOR SOCALIȘTILOR-REVOLUȚIONARI?

1) Pentru că curentul gândirii noastre sociale cunoscut sub numele de „socialist-revoluționar“, în realitate se îndepărtează și s-a îndepărtat de singura teorie internațională a socialismului revoluționar care există în momentul de față, adică de marxism. În cadrul mării scindări a social-democrației internaționale în oportunistă (sau „bernsteinistă“) și revoluționară, acest curent s-a situat pe o poziție cu totul neprecisă și inadmisibil de inconsecventă, în două luntre, decretînd că marxismul a fost „zdruncinat“ („Vestnik Ruskoj Revoluții“ nr. 2, pag. 62) pe baza exclusivă a criticii burghezo-oportuniste, promițînd, în ceea ce-l privește, „să revizuiască“ din nou și în felul său marxismul și nefăcînd absolut nimic pentru a duce la îndeplinire această teribilă promisiune.

2) Pentru că curentul socialist-revoluționar capitulează neputincios în fața acelei orientări dominante în gîndirea social-politică rusă care trebuie denumită liberal-narodnicistă. Repetînd greșeala organizației „Narodnaia Volea“ și a întregului socialism rus vechi, în genere, socialiștii-revoluționari nu văd cît de moleșită este această orientare, nu văd contradicția ei internă, și în ceea ce privește creația lor independentă în domeniul gîndirii revoluționare ruse se mulțumesc să adauge o frazeologie revoluționară vechiului testament al înțelepciunii liberal-narodniciste. Marxismul rus a fost cel dintîi care a subminat bazele teoretice ale orientării liberal-narodniciste, a dezvăluit conținutul de clasă burghez și mic-burghez al acesteia, a pornit un război împotriva ei și-l duce fără a se sinchisi de faptul că o sumedenie de marxiști

critici (= oportuniști) au trecut în tabăra adversarilor. În tot acest război, socialiștii-revoluționari însă se situau și se situează pe o poziție (*în cel mai bun caz*) de neutralitate ostilă, așezându-se iarăși în două luntre, între marxismul rus (de la care nu au luat decît niște jalnice fărîme) și orientarea liberal-narodnicistă pseudo-socialistă.

3) Pentru că socialiștii-revoluționari, din cauza totalei lor lipse de principialitate în problemele socialismului internațional și rus, lipsă despre care s-a vorbit mai sus, nu înțeleg sau nu admit principiul *luptei de clasă*, singurul cu adevărat revoluționar. Ei nu înțeleg că în Rusia de astăzi nu poate fi cu adevărat revoluționar decît un partid care *contopește* socialismul *cu mișcarea muncitorească rusă*, mișcare pe care capitalismul rus în dezvoltare o generează tot mai intens și pe o scară tot mai largă. Atitudinea socialiștilor-revoluționari față de mișcarea muncitorească rusă a fost întotdeauna o atitudine de spectatori-diletanți, și cînd, de pildă, această mișcare s-a molipsit (din pricina creșterii uimitor de rapide) de „economism“, socialiștii-revoluționari, pe de o parte, jubilau, văzînd greșelile oamenilor care îndeplineau noua și greaua muncă de deșteptare a maselor muncitoare, iar pe de altă parte puneau bețe în roate marxismului revoluționar, care a pornit și care a dus la un sfîrșit victorios lupta împotriva acestui „economism“. O atitudine inconsecventă față de mișcarea muncitorească duce inevitabil la îndepărtarea efectivă de ea, și din cauza acestei îndepărtări partidul socialiștilor-revoluționari este lipsit de orice bază socială. El nu se sprijină pe nici o clasă socială, deoarece nu pot fi numite clase grupurile de intelectuali nestatornici care numesc „verdi largi“ lipsa lor de precizie și de principialitate.

4) Pentru că, desconsiderînd ideologia socialistă și vrînd să se sprijine în același timp și în egală măsură și pe intelectuali, și pe proletariat, și pe țărănime, partidul socialiștilor-revoluționari duce în mod inevitabil prin aceasta (independent de voința lui) proletariatul rus la înrobire politică și ideologică față de democrația burgheză rusă. Desconsiderarea teoriei, atitudinea de eschivare și de oscilări față de ideologia socialistă fac inevitabil jocul ideologiei burgheze. Intelectualitatea rusă și țărănimea rusă, ca pături sociale *considerate în raport* cu proletariatul, nu pot constitui un

sprijin decît pentru mișcarea *burghezo-democratică*. Aceasta nu este numai un considerent care rezultă în mod necesar din întreaga noastră teorie (potrivit căreia, de pildă, micul producător nu este revoluționar decît în măsura în care o rupe complet cu societatea economiei de mărfuri și a capitalismului și-și însușește punctul de vedere al proletariatului) — nu, aceasta mai este, în plus, și un fapt vădit, care începe să se facă simțit chiar de pe acum. Iar în momentul revoluției politice și a doua zi după această revoluție, acest fapt se va face în mod inevitabil și mai mult simțit. Social-revoluționarismul este una dintre manifestările inconsecvenței ideologice mic-burgheze și ale vulgarizării mic-burgheze a socialismului, împotriva cărora social-democrația trebuie să ducă și va duce întotdeauna un război hotărît.

5) Pentru că chiar și acele revendicări de ordin practic-programatic pe care socialiștii-revoluționari au reușit — nu spun: să le formuleze, ci cel puțin să le schițeze au arătat cît se poate de limpede ce prejudiciu uriaș aduce în practică lipsa de principii a acestei orientări. De pildă, programul minimal agrar, schițat în numărul 8 al revistei „Revoluționaia Rossia”¹⁴⁴ (poate că mai exact ar fi să spunem: risipit printre premisele răsuflete ale narodnicismului nostru?), în primul rînd, induce în eroare atît țărănimea, întrucît îi promite ca pe un „minim” socializarea pămîntului, cît și clasa muncitoare, întrucît sădește în rîndurile ei idei absolut greșite despre adevăratul caracter al mișcării țărănești. Asemenea promisiuni ușuratică nu fac decît să compromită partidul revoluționar în general și în special învățătura socialismului științific despre socializarea tuturor mijloacelor de producție ca scop final al nostru. În al doilea rînd, incluzînd în programul lor minimal sprijinirea și dezvoltarea cooperației, socialiștii-revoluționari părăsesc prin aceasta cu desăvîrșire terenul luptei revoluționare și coboară așa-zisul lor socialism la nivelul unui reformism mic-burghez de cea mai ordinară speță. În al treilea rînd, ridicîndu-se împotriva revendicării social-democrației de a desființa toate lanțurile medievale, care încătușează obștea noastră, leagă pe țaran de lotul său, îl lipsesc de libertatea de deplasare și în mod inevitabil îi determină o situație de stare socială înjosită, socialiștii-revoluționari au arătat prin aceasta că n-au fost în

stare nici măcar să se ferească de teoriile *reacționare* ale narodnicismului rus.

6) Pentru că, prin faptul că includ în programul lor teroarea și o propovăduiesc ca mijloc de luptă politică în forma ei actuală, socialiștii-revoluționari aduc prin aceasta un foarte mare prejudiciu mișcării, distrugînd legătura indisolubilă a activității socialiste cu masa clasei revoluționare. Nici un fel de asigurări verbale și nici un fel de jurăminte nu pot dezminți faptul neîndoielnic că teroarea de astăzi, așa cum o folosesc și o propovăduiesc socialiștii-revoluționari, *n-are nici o legătură* cu activitatea în rîndurile maselor, pentru mase și împreună cu masele, că organizarea de către partid a actelor teroriste sustrage extrem de puținele noastre forțe organizatorice de la sarcina lor grea și încă departe de a fi îndeplinită de organizare a unui partid *muncitoresc* revoluționar, că în *realitate* teroarea socialiștilor-revoluționari nu este altceva decît o luptă de unu singur, întru totul condamnată de experiența istoriei. Pînă și socialiștii de peste hotare încep să se simtă șocați de propaganda gălăgioasă în favoarea terorii pe care o fac acum socialiștii noștri revoluționari. Iar în rîndurile maselor muncitoare ruse această propagandă pur și simplu sădește iluziile dăunătoare că teroarea „ar obliga pe oameni să cugete politicește, fie chiar și împotriva voinței lor“ („Revoluționnaia Rossiia“ nr. 7, pag. 4), că ea ar fi în stare, „mai curînd decît luni de propagandă verbală, să schimbe concepțiile. . . a mii de oameni despre revoluționari și despre sensul (!!) activității lor“, că ea ar fi în stare „să insuffle noi forțe celor care șovăie, celor descurajați, înfrinți de sfîrșitul trist pe care l-au avut numeroase demonstrații“ (ibid.) etc. Aceste iluzii dăunătoare nu pot să ducă decît la o grabnică dezamăgire și la slăbirea muncii de pregătire a asaltului maselor împotriva absolutismului.

Scris la sfîrșitul lui iunie—iulie 1902

*Publicat pentru prima oară în 1923
în revista „Projektor“ nr. 14*

Se tipărește după manuscris

AVENTURISM REVOLUȚIONAR

I

Noi trecem printr-o perioadă furtunoasă, cînd istoria Rusiei pășește înainte cu pași de uriaș, cînd fiecare an înseamnă uneori mai mult decît decenii în perioadele de pace. Se face bilanțul epocii de o jumătate de veac care a trecut de la reformă, se pun pietrele de temelie pentru construcțiile social-politice, care timp îndelungat vor determina destinele întregii țări. Mișcarea revoluționară continuă să crească cu o repeziciune uimitoare, — și „orientările noastre“ se coc (și se veștejesc) cu o repeziciune neobișnuită. Orientările care au baze solide în orînduirea de clasă a unei țări capitaliste care se dezvoltă atît de rapid cum se dezvoltă Rusia își găsesc aproape de la început „locul lor“ și dibuiesc clasele cu care sînt înrudite. Un exemplu: evoluția d-lui Struve, căruia revoluționarii-muncitori nu mai departe decît cu un an și jumătate în urmă propuneau să i se „smulgă masca“ de marxist și care acum și-a scos el singur masca, apărînd ca un conducător (sau slugă?) al moșierilor liberali, mîndri de caracterul lor autohton și de luciditatea lor. Dimpotrivă, orientările care nu exprimă decît tradiționala instabilitate a concepțiilor păturilor intermediare și nedefinite ale intelectualilor caută să înlocuiască apropierea de anumite clase printr-o manifestare cu atît mai zgomotoasă, cu cît mai răsunătoare sînt evenimentele. „Facem zarvă, frățioare, facem zarvă“ — aceasta este lozinca multor persoane cu stare de spirit revoluționară, prinse de vîltoarea evenimentelor, și care sînt lipșiți și de baze teoretice și de baze sociale.

Dintr-o asemenea orientare „gălăgioasă“ fac parte și „socialiștii-revoluționari“, a căror fizionomie se conturează din ce în ce mai limpede. Și e timpul ca proletariatul să cerceteze cu atenție această fizionomie, să-și dea bine seama ce reprezintă în realitate oamenii care îi caută prietenia cu atât mai insistent cu cât pentru ei devine mai palpabilă imposibilitatea de a exista ca orientare aparte, dacă nu stabilesc o strînsă apropiere de o clasă socială cu adevărat revoluționară.

Trei împrejurări au contribuit cel mai mult la lămurirea adevăratei fizionomii a socialiștilor-revoluționari. În primul rînd, sciziunea produsă între social-democrația revoluționară și oportunism, care ridică capul sub steagul „criticii marxismului“. În al doilea rînd, uciderea lui Sipeaghin de către Balmașev și o nouă cotitură spre teroare în starea de spirit a unora dintre revoluționari. În al treilea rînd și mai ales noua mișcare din rîndurile țărănimii, mișcare care a făcut pe oamenii deprinși să stea în două luntre și care n-au nici un fel de program să vină *post factum* măcar cu un simulacru de program. Să examinăm toate aceste trei împrejurări, menționînd că într-un articol de ziar principalele puncte ale argumentării pot fi doar schițate pe scurt și că, pentru a expune mai pe larg argumentarea noastră, va trebui, probabil, să mai revenim într-un articol de revistă sau într-o broșură.¹⁴⁵

Socialiștii-revoluționari s-au hotărît să facă o declarație teoretică principială abia în nr. 2 al revistei „Vestnik Russkoi Revoluții“, într-un articol redacțional nesemnat: „Dezvoltarea pe scară mondială și criza socialismului“. Recomandăm stăruiitor acest articol tuturor celor care vor să-și facă o idee concretă despre totala neprincipialitate și instabilitate teoretică (precum și despre arta de a ascunde acest lucru sub un torent de cuvinte). Întreg conținutul acestui foarte remarcabil articol poate fi redat în două cuvinte. Socialismul a crescut, devenind o forță mondială, socialismul (= marxismul) se scindează acum datorită războiului dintre revoluționari („ortodocșii“) și oportuniști („criticii“). Noi, socialiștii-revoluționari, n-am simpatizat, „desigur“, niciodată cu oportunismul, dar „critica“, care ne-a eliberat de dogmă, ne face să sărim în sus de bucurie; noi pornim de asemenea

la revizuirea dogmei, — și deși n-am făcut încă nici un fel de critică (în afară de cea burghezo-oportunistă), deși n-am revizuit încă absolut nimic, tocmai această libertate a noastră față de teorie trebuie să ne fie recunoscută ca un merit special. Cu atât mai mult acest lucru trebuie să ne fie considerat ca un merit, cu cât, în calitate de oameni liberi de teorie, noi sîntem cu trup și suflet pentru unificarea generală, noi condamnăm cu vehemență orice controverse teoretice principiale. „O organizație revoluționară serioasă — ne încredințează cu un aer grozav de serios „V.R.R.“ (nr. 2, pag. 127) — ar trebui să renunțe la rezolvarea problemelor controversate ale teoriei sociale, probleme care duc întotdeauna la dezbinare, ceea ce, bineînțeles, nu trebuie să împiedice pe teoreticieni să caute rezolvarea lor“, — sau, mai direct: publicistul n-are decît să scrie, cititorul — să tot citească, iar noi, pînă una, alta, să ne bucurăm de eliberarea unui loc gol.

Nu este cazul, bineînțeles, să analizăm în mod serios această teorie a devierii (în legătură cu controversele propriuzise) de la socialism. După părerea noastră, criza socialismului obligă pe socialiștii cît de cît serioși tocmai să acorde o mai mare atenție teoriei, să se situeze cu mai multă fermitate pe o poziție strict determinată, să se delimiteze mai categoric de elementele șovăielnice și nesigure. După părerea socialiștilor-revoluționari însă, de vreme ce „chiar și la germani“ există sciziune și disensiuni, înseamnă că nouă, rușilor, dumnezeu însuși ne-a poruncit să fim mîndri că nu știm nici noi singuri încotro mergem. După părerea noastră, o orientare revoluționară lipsită de teorie nu are dreptul la existență, și, mai devreme sau mai tîrziu, este condamnată în mod inevitabil la un faliment politic. După părerea socialiștilor-revoluționari însă, lipsa teoriei este un lucru foarte bun, deosebit de comod „pentru unificare“. După cum vedeți, nu ne putem înțelege cu ei, deoarece pînă și de vorbit, vorbim limbi diferite. Avem o singură speranță: poate că-i va face să-și bage mințile în cap d-l Struve, care vorbește și el (numai că mai serios) de înlăturarea dogmei și de faptul că treaba „noastră“ (ca și treaba oricărei burghezii care se adresează proletarietului) este nu să dezbinăm, ci să unim. Oare cu ajutorul d-lui Struve nu vor vedea o dată și o dată socialiștii-revoluționari care este *adevărata semnificație* a poziției

lor de eliberare de socialism în vederea unificării și de unificare prin eliberarea de socialism?

Să trecem la al doilea punct, la problema terorii.

Apărind teroarea, a cărei inutilitate a dovedit-o atât de limpede experiența mișcării revoluționare ruse, socialiștii-revoluționari se întrec pe ei înșiși, declarând că ei nu admit teroarea decât îmbinată cu munca în mase și că, de aceea, argumentele cu care social-democrații ruși au combătut (și au reușit să combată pentru multă vreme) utilitatea acestei metode de luptă nu se referă la ei. Aici se repetă o poveste foarte asemănătoare cu atitudinea lor față de „critică“. Noi nu sîntem oportuniști — strigă socialiștii-revoluționari, dînd în același timp la arhivă dogma socialismului proletar avînd ca bază numai critica oportunistă, și nu alta. Noi nu repetăm greșeala teroriștilor, noi nu ne abatem de la munca în mase — afirmă socialiștii-revoluționari, și în același timp recomandă stăruitor partidului acte de felul uciderii lui Șipeaghin de către Balmașev, deși oricine știe și vede foarte bine că acest act n-a avut nici o legătură cu masele și, avînd în vedere modul cum a fost săvîrșit, nici nu putea să aibă, — că cei care au săvîrșit acest act n-au sperat și n-au așteptat nici o acțiune precisă sau sprijin din partea mulțimii. Socialiștii-revoluționari, în naivitatea lor, nu observă că înclinația lor spre teroare este unită prin cea mai strînsă legătură causală de faptul că chiar de la început au stat și continuă să stea de o parte de mișcarea muncitorească, fără să tindă măcar să devină partidul clasei revoluționare, care-și duce lupta de clasă. Cînd cineva se jură cu atîta foc, foarte adeseori îți trezește bănuieli și te face să pui la îndoială veridicitatea spuselor lui, care au nevoie de condimente tari. Și adeseori cînd citesc afirmațiile socialiștilor-revoluționari: prin teroare noi nu dăm în lături munca în mase, îmi vin în minte cuvintele: cum de nu le-o fi lene să se jure atît de mult? Căci doar aceste afirmații le fac aceiași oameni care s-au și îndepărtat de mișcarea muncitorească social-democrată, mișcare care într-adevăr ridică masele, aceiași oameni care continuă să se îndepărteze de ea, cramponîndu-se de frînturile oricăror teorii.

O admirabilă ilustrare a celor spuse o poate constitui proclamația din 3 aprilie 1902 publicată de „partidul socia-

liștilor-revoluționari“¹⁴⁶. Acesta este izvorul cel mai viu, cel mai autentic, cel mai apropiat de militanții direcți. După prețioasa mărturie a revistei „Revoluționnaia Rossiia“ (nr. 7, pag. 24), „modul de a pune problema luptei teroriste“ în această proclamație „coincide întru totul“ și „cu concepția partidului“*.

Proclamația din 3 aprilie copiază cum nu se poate mai fidel șablonul „cele mai noi“ argumentări a teroriștilor. De la început îți sar în ochi cuvintele: „noi chemăm la teroare nu în locul muncii în mase, ci tocmai în vederea acestei munci și concomitent cu ea“. Iar cuvintele acestea sar în ochi fiindcă sînt culese cu caractere de trei ori mai mari decît restul textului (procedeu pe care-l repetă, desigur, și „Revoluționnaia Rossiia“). Este doar atît de simplu, într-adevăr! Să țipărești cu caractere aldine „nu în locul, ci la un loc“ — și toate argumentele social-democrațiilor, toate învățămintele istoriei sînt dintr-o dată respinse. Încercați însă să citiți întreaga proclamație și veți vedea că jurămintele scrise cu caractere aldine iau în deșert numele maselor. — Vremurile „cînd poporul muncitor va ieși din beznă“ și „puternicul val popular va sfărîma în bucăți porțile de fier“ — „din păcate!“ (așa scrie textual: din păcate!) „nu vor veni prea curînd și te înspăimînti dacă te gîndești cît de mare va fi atunci numărul victimelor!“ Oare aceste cuvinte: „din păcate, nu prea curînd“ nu exprimă o completă neînțelegere a mișcării de masă și neîncredere în ea? Oare n-au născocit ei dinadins acest argument pentru a-și bate joc de faptul că poporul muncitor se pune chiar de pe acum în mișcare? Și, în sfîrșit, chiar dacă acest argument răsuflet ar fi tot atît de temeinic pe cît este în realitate de absurd, — din el ar rezulta cît se poate de pregnant inutilitatea terorii,

* E drept că „Revoluționnaia Rossiia“ face și în legătură cu acest punct un fel de echilibristică. Pe de o parte — „coincide întru totul“, pe de alta — o aluzie la „exagerări“. Pe de o parte, „Revoluționnaia Rossiia“ declară că această proclamație este opera numai „a unui grup“ de socialiști-revoluționari. Pe de altă parte există *faptul* că pe proclamație figurează semnătura: „publicat de *partidul* socialist-revoluționar“ și, în afară de aceasta, este repetat epigraful aceleiași „Revoluționnaia Rossiia“ („prin luptă îți vei cîștiga dreptul“). Înțelegem că revista „Revoluționnaia Rossiia“ îi este neplăcut să atingă acest punct delicat, credem însă că în asemenea cazuri este pur și simplu necuviincios să te joci de-a v-ați-ascunselea. Și social-democrației revoluționare i-a fost neplăcută existența „economismului“, dar ea l-a demascasat fățiș, fără să încerce să inducă vreodată pe cineva în eroare.

deoarece *fără* poporul muncitor orice bombe sînt neputincioase, evident neputincioase.

Ascultați mai departe: „Fiecare lovitură teroristă smulge parcă absolutismului o parte din forța lui și strămută (!) toată această forță (!) de partea luptătorilor pentru libertate“. „Și de vreme ce teroarea va fi organizată în mod sistematic (!), este evident că în cele din urmă balanța se va înclina de partea noastră“. Da, da, este evident pentru oricine că avem în fața noastră, într-o formă cum nu se poate mai brutală, cea mai crasă prejudecată a terorismului: asasinatul politic ca atare „strămută forța“ ! Iată, pe de o parte, teoria strămutării forței, iar pe de altă parte — „nu în locul, ci la un loc . . .“ Cum de nu le-o fi lene să se jure?

Dar acesta-i numai începutul. Ce este mai important abia urmează. „În cine să lovim?“ — se întreabă partidul socialiștilor-revoluționari și răspunde: în miniștri, și nu în țar, deoarece „țarul nu va împinge lucrurile la extrem“ (!! de unde or fi aflat ei acest lucru??), și apoi „este și mai ușor“ (așa scrie textual!): „nici un ministru nu se poate refugia în palat ca într-o cetate“. Și această argumentare se încheie cu următorul raționament, care merită să fie eternizat ca model de „teorie“ a socialiștilor-revoluționari. „Împotriva mulțimii absolutismul dispune de soldați, împotriva organizațiilor revoluționare — de poliție secretă și nesecretă, dar ce-l va salva . . .“ (pe cine? absolutismul? fără să-și dea seama, autorul a și identificat absolutismul cu ministrul, în care e mai ușor să lovești!) „ . . . de persoanele sau de cercurile mici care în permanentă, fără măcar să știe unele de altele (!!), se pregătesc pentru atac și atacă? Nici o forță nu poate fi de folos împotriva a ceea ce este insesizabil. Așadar, sarcina noastră este limpede: să înlăturăm pe orice asupritor investit cu putere de către absolutism prin singura metodă pe care ne-a lăsat-o (!) absolutismul, — prin moarte“. Oricîți munți de hîrtie ar scrie socialiștii-revoluționari încercînd să ne convingă că prin propovăduirea terorii nu pun pe al doilea plan munca în mase, că nu o dezorganizează, — prin torentele de vorbe ei nu vor putea dezminți faptul că tocmai proclamația pe care am citat-o redă în mod just adevărata psihologie a teroristului de astăzi. Teoria strămutării forței se completează în mod firesc cu teoria

inesesizabilității, teorie care răstoarnă în mod definitiv cu susul în jos nu numai întreaga experiență a trecutului, ci și orice bun simț. Că singura „speranță“ a revoluției este „mulțimea“, că împotriva poliției poate lupta numai și numai o organizație revoluționară, care conduce (în fapt, iar nu în vorbe) această mulțime, — este un lucru elementar. Este și rușinos să se mai demonstreze aceasta. Și numai niște oameni care au uitat totul și n-au învățat absolut nimic au putut să hotărască „invers“, mergînd pînă la afirmația de o absurditate fantastică, strigătoare la cer, că soldații pot „salva“ absolutismul de mulțime, poliția — de organizațiile revoluționare, pe cînd, de indivizii izolați care vînează pe miniștri, *nimic nu-l va salva!*

Acest raționament fantastic, care, sîntem siguri, este sortit să devină celebru, nu este nicidecum o simplă ciudățenie. Nu, el este instructiv prin faptul că, ducînd cu îndrăzneală lucrurile pînă la absurd, demască greșeala fundamentală a teroriștilor, greșeală pe care o fac deopotrivă și „economiiști“ (poate că ar fi cazul să spunem: foștii reprezentanți ai răposatului „economism“?). Așa cum am mai arătat în repetate rînduri, această greșeală constă în *neînțelegerea* fundamentalei lipse a mișcării noastre. Datorită creșterii neobișnuit de rapide a mișcării, conducătorii au rămas în urma maselor, organizațiile revoluționare s-au dovedit a nu fi la înălțimea combativității revoluționare a proletariatului, s-au dovedit a fi incapabile de a merge înaintea maselor și de a le conduce. Nici un om cinstit care cunoaște cît de cît mișcarea nu se va îndoii că o asemenea neconcordanță există. Or, de vreme ce așa se prezintă situația, este evident că teroriștii de astăzi sînt adevărați „economiiști“ pe de-a-ndoaaselea, căzînd în cealaltă extremitate, la fel de stupidă. A chema la acte de teroare de felul organizării de către indivizi izolați și de către cercuri care nu se cunosc unul pe altul a atentatelor împotriva miniștrilor într-o vreme cînd revoluționarii *nu au destule* forțe și mijloace pentru a conduce masa care se și ridică, înseamnă nu numai a întrerupe *prin aceasta* munca în mase, ci și a introduce în această muncă o dezorganizare evidentă. — Noi, revoluționarii, „ne-am obișnuit să ne strîngem timizi toți grămadă — citim în proclamația din 3 aprilie — și chiar (N. B.) suflul nou, îndrăzneț, care a adiat în ultimii

2—3 ani, a creat deocamdată mai mult un avînt în starea de spirit a mulțimii decît a indivizilor“. Aceste cuvinte conțin mult adevăr spus fără voie. Și tocmai acest adevăr dă o lovitură nimicitoare propovăduitorilor terorii. Orice socialist care gîndește trage de aici concluzia: trebuie să acționăm cu toții laolaltă mai energic, mai îndrăzneț și mai uniți. Pe cînd socialiștii-revoluționari conchid: „trage, individ insesizabil, căci, din păcate, grupurile nu se vor pune prea curînd în mișcare, ba mai există și soldați împotriva acțiunii în grup“. Prea este prostesc, domnilor!

Nu lipsește din proclamație nici teoria terorii ca mijloc de excitație. Ni se spune că „fiecare luptă a eroului de unu contra unu trezește în toți un spirit de luptă și de vitejie“. Din trecut noi știm însă și vedem și în prezent că *numai* noi forme ale mișcării de masă sau trezirea la luptă de sine stătătoare a unor noi pături ale masei trezește într-adevăr *în toți* un spirit de luptă și de vitejie. Pe cînd luptele de unu contra unu ale Balmașevilor stîrnesc în mod direct, tocmai în măsura în care ele rămîn *lupte de unu contra unu*, numai o senzație trecătoare, iar indirect duc chiar la apatie, la o așteptare pasivă a următoarei *lupte de unu contra unu*. Ni se spune mai departe că „fiecare fulger de teroare luminează mintea“, ceea ce, din păcate, noi n-am observat la partidul socialiștilor-revoluționari, care propovăduiește teroarea. Ni se servește teoria muncii importante și a muncii mărunte: „Cine dispune de mai multe forțe, cine are mai multe posibilități și este mai hotărît, acela să nu se mulțumească cu o muncă mărunță (!); să caute și să se consacre unei activități importante, — propagării terorii în mase (!), pregătirii unor acțiuni teroriste complexe“ (teoria insesizabilității a și fost dată uitării!). Cît de surprinzător de inteligent e, nu-i așa: să jertfești viața unui revoluționar pentru a te răzbuna împotriva canaliei de Sipeaghin, în locul căruia va veni canală de Pleve — aceasta este o muncă importantă. Iar să pregătești, *de pildă*, masa pentru o demonstrație armată — este o muncă mărunță. Iată că „Revoluționaia Rossia“, în nr. 8, lămurește tocmai acest lucru, declarînd că despre demonstrații armate „e ușor să scrii și să vorbești ca despre un lucru de domeniul unui viitor foarte depărtat“, „dar toate aceste discuții au avut pînă în prezent numai un caracter teoretic“¹⁴⁷. Ce bine

cunoaștem noi acest limbaj al unor oameni care nu se simt stingheriți de convingeri socialiste ferme, de experiența împovărătoare a tot felul de mișcări populare! Ei confundă caracterul palpabil nemijlocit și elementul senzațional al rezultatelor cu spiritul practic. Cerința de a te situa ferm pe punctul de vedere de clasă și de a păstra caracterul de masă al mișcării constituie pentru ei o „teoretizare” „neprecisă”. Precis înseamnă pentru ei a urma servil fiecare cotitură survenită în starea de spirit și . . . și neputința, inevitabilă din această cauză, în fața fiecărei cotituri. Când încep demonstrațiile, acești oameni revarsă fraze pline de groază, vorbesc despre începutul sfârșitului. Când încetează demonstrațiile, ei cad pradă desperării și, înainte de a fi apucat măcar să rupă o pereche de cizme, exclamă: „poporul, din păcate, nu se va pune atît de repede în mișcare . . .” Când se produce o nouă mîrșăvie a asupritorilor țariști — cerem să ni se indice un mijloc „precis” care să servească drept *răspuns* complet tocmai la acest act de violență, un mijloc al cărui rezultat să fie o imediată „strămutare a forței”, și promitem plini de mîndrie această strămutare! Acești oameni nu înțeleg că chiar și numai această promisiune de „strămutare” a forței constituie un aventurism politic și că aventurismul lor e în funcție de lipsa lor de principialitate.

Social-democrația va atrage întotdeauna atenția împotriva aventurismului și va demasca fără cruțare iluziile, care se soldează inevitabil cu o totală dezamăgire. Nu trebuie să uităm că un partid revoluționar își merită numele numai atunci cînd conduce *în mod efectiv* mișcarea clasei revoluționare. Nu trebuie să uităm că orice mișcare populară ia forme infinite de variate, elaborînd neconținut forme noi, înlăturînd pe cele vechi, modificîndu-le sau făcînd noi combinații între formele vechi și cele noi. Și datorită noastră este să participăm activ la acest proces de elaborare a metodelor și mijloacelor de luptă. Cînd mișcarea studentescă a luat forme mai acute, noi am chemat muncitorimea în ajutorul studenților („Iskra” nr. 2)*, fără a ne apuca să prezicem forme noi de demonstrații, fără a promite că ele vor avea ca

* Vezi V. I. Lenin, Opere complete, vol. 4, Ediția politică, 1961, ediția a doua, pag. 382—387. — *Nota red.*

rezultat strămutarea imediată a forței, nici luminarea minții, nici că revoluționarii nu vor putea fi prinși. Cînd demonstrațiile s-au statornicit, noi am început să chemăm la organizarea lor, la înarmarea maselor, am trasat sarcina pregătirii insurecției poporului. Fără a nega nicidecum în principiu violența și teroarea, noi am cerut să se activeze în vederea pregătirii unor forme de violență care să necesite participarea directă a masei și să asigure această participare. Noi nu ne facem că nu vedem cît de grea este această sarcină, dar vom munci cu fermitate și perseverență la realizarea ei, fără să ne sinchisim de obiecțiile că acest lucru este de domeniul „unui viitor foarte îndepărtat“. Da, domnilor, noi sîntem și pentru formele de viitor, nu numai pentru formele din trecut ale mișcării. În locul unei repetări „lesnicioase“ a ceea ce trecutul a condamnat, preferăm o muncă îndelungată și grea pentru ceea ce are viitor. Vom demasca întotdeauna pe oamenii care în vorbe duc război împotriva șabloanelor dogmei, iar în fapt nu prezintă altceva decît șabloane ale celor mai învechite și mai dăunătoare teorii, cum este aceea a strămutării forței, a deosebirii dintre munca importantă și munca mărunță, și, desigur, și aceea a luptei de unu contra unu. „Așa cum odinioară, în luptele dintre popoare, rezultatul bătăliei îl hotărau conducătorii, luptînd unu contra unu, tot așa și teroriștii, în lupta de unu contra unu cu absolutismul, vor cuceri Rusiei libertatea“ — așa se încheie proclamația din 3 aprilie. Pentru a combate asemenea fraze e de ajuns să le reproduci.

Cine își desfășoară într-adevăr activitatea revoluționară în legătură cu lupta de clasă a proletariatului, acela știe foarte bine, vede și simte cît de multe dintre cerințele nemijlocite și directe ale proletariatului (și ale păturilor populare în stare să-l susțină) rămîn nesatisfăcute. Acela știe că în foarte multe localități, în regiuni întregi, foarte mari, poporul muncitor literalmente arde de dorința de a se arunca în luptă și elanurile lui se pierd în zadar din pricină că nu are publicații, nu are conducători, din pricină că organizațiilor revoluționare le lipsesc forțele și mijloacele. Și ne pomenim — ne dăm seama de acest lucru — , ne pomenim în același blestemat cerc vicios care ca o fatalitate a planat atîta timp asupra revoluției ruse. Pe de o parte, se irosește în vînt elanul revoluționar al mul-

țimii, neorganizată și insuficient de luminată. Pe de altă parte, se iroiesc în vînt focurile trase de „indivizii insesizabili“, care nu mai cred în posibilitatea de a se încadra în rînduri, de a munci mîna în mîna cu masele.

Dar lucrurile mai pot foarte bine fi îndreptate, tovarăși! Pierderea încrederii în adevărata acțiune nu este decît o rară excepție. Pasiunea pentru teroare nu este decît o stare de spirit trecătoare. Să se strîngă, așadar, în rînduri mai strînse social-democrații și noi vom uni într-un singur tot organizația de luptă a revoluționarilor și eroismul de masă al proletariatului rus!

În articolul următor vom analiza programul agrar al socialiștilor-revoluționari.

II

Un deosebit interes prezintă atitudinea socialiștilor-revoluționari față de mișcarea țărănească. Tocmai în problema agrară se considerau întotdeauna deosebit de tari atît reprezentanții vechiului socialism rus și succesorii lor liberalonarodniciști, cît și acei partizani ai criticii oportuniste — în număr mare în Rusia — care strigă cît îi ține gura că, în ceea ce privește acest punct, marxismul a fost în mod definitiv scos de pe poziții de „critică“. Și soc.-rev.-ii noștri critică marxismul, de-l fac praf, nu alta: „prejudecăți dogmatice . . . , dogme perimate pe care viața de mult le-a spulberat . . . , intelectualitatea revoluționară nu se sinchisește de sat, ortodoxia interzice activitatea revoluționară în rîndurile țărănimii“ și multe altele. Astăzi este o modă să dai cu copita în ortodoxism. Dar din care subspecie fac parte cei din categoria celor ce dau cu copita, care, înainte de a începe mișcarea în rîndurile țărănimii, n-aureușit nici măcar să schițeze un program agrar propriu? Cînd „Iskra“, încă în nr. 3*, a înfățișat programul său agrar, „Vestnik Russkoi Revoluții“ n-a găsit ceva mai bun de făcut decît să mormăie: „întrucît

* Vezi V. I. Lenin, Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 421—429, — Nota red.

problema este pusă în acest fel, se atenuază simțitor încă una dintre divergențele noastre¹⁴⁸; numai că redacției revistei „Vestnik Russkoi Revoluții” i s-a întâmplat o mică nenorocire, și anume ea nu a înțeles de loc tocmai felul în care „Iskra” pune această problemă („introducerea luptei de clasă la sate”). Acum „Revoluționnaia Rossiia” se referă post factum la broșura „O problemă la ordinea zilei”, cu toate că nici în aceasta nu este expus nici un fel de program, ci numai preamărirea unor „celebri” oportuniști de teapa lui „Hertz”.

Și iată că tocmai acești oameni, care înainte de a începe mișcarea erau de acord și cu „Iskra”, și cu Hertz, a doua zi după răscoala țărănească publică manifestul „din partea uniunii țărănești (!) a partidului socialist-revoluționar”, manifest în care nu veți găsi nici o buche care să provină într-adevăr de la țărani, veți găsi doar repetarea cuvînt cu cuvînt a ceea ce de sute de ori ați citit la narodnici, liberali și „critici”. . . Se zice că îndrăzneala cucerește cetăți. Asta așa e, domnilor socialiști-revoluționari, dar reclama aceasta grosolan mîzgălită nu este dovada unei asemenea îndrăzneli.

Am văzut că principala „superioritate” a socialiștilor-revoluționari constă în faptul că ei sînt liberi de teorie, iar principala lor artă — în faptul că știu să vorbească fără a spune nimic. Dar ca să formulezi un program trebuie să te pronunți într-un fel sau altul, trebuie, de pildă, să arunci peste bord „dogma social-democraților ruși de la sfîrșitul deceniului al 9-lea și începutul celui de-al 10-lea al secolului trecut potrivit căreia nu există altă forță revoluționară în afară de proletariatul orășenesc”. Ce vorbuliță comodă: „dogmă”! E de ajuns să denaturezi puțințel o teorie adversă, să acoperi această denaturare cu sperietoarea „dogmei”, — și s-a făcut!

Întreg socialismul contemporan, începînd cu „Manifestul Comunist”, se bazează pe adevărul incontestabil că singura clasă *cu adevărat* revoluționară a societății capitaliste este proletariatul. Celelalte clase pot fi și sînt uneori revoluționare numai în parte și numai în anumite condiții. Se pune întrebarea: ce trebuie să crezi despre niște oameni care „au transformat” acest adevăr într-o dogmă a social-democraților ruși dintr-o anumită epocă și încearcă să încredințeze pe cititorul naiv că această dogmă ar fi fost „bazată în între-

gime pe credința că lupta politică fățișă se va desfășura într-un viitor îndepărtat“?

Învățăturii lui Marx potrivit căreia în societatea contemporană există o singură clasă cu adevărat revoluționară, socialiștii-revoluționari îi opun trinitatea: „intelectualitate, proletariat, țărănime“, vădind prin aceasta o iremediabilă confuzie de noțiuni. A opune proletariatului și țărănimii intelectualitatea înseamnă a înțelege prin intelectualitate o anumită pătură socială, un grup de persoane care ocupă o poziție socială tot atât de bine determinată pe cât de bine determinată este poziția socială a muncitorilor salariați și a țăranilor. Dar ca o atare pătură, intelectualitatea rusă este tocmai o intelectualitate burgheză și mic-burgheză. În ceea ce privește această pătură, d-l Struve are perfectă dreptate când denumește ziarul său organ al intelectualității ruse. Dacă însă vorbiți de intelectuali care *n-au ocupat încă* nici o poziție socială bine determinată sau pe care viața *i-a și scos* de pe poziția lor normală și ei trec de partea proletariatului, este cu totul absurd ca acești intelectuali să fie opuși proletariatului. Ca și orice altă clasă a societății contemporane, proletariatul nu numai că-și creează o intelectualitate proprie, dar își recrutează și partizani din rândurile tuturor oamenilor instruiți. Campania socialiștilor-revoluționari împotriva „dogmei“ fundamentale a marxismului nu face decît să dovedească o dată mai mult că întreaga forță a acestui partid o reprezintă acel mănunchi de intelectuali ruși care s-au rupt de ceea ce este vechi fără a se fi alăturat la ceea ce este nou.

Cît privește raționamentele socialiștilor-revoluționari cu privire la țărănime, ele sînt și mai confuze. Cît face numai acest mod de a pune problema: „care clase sociale în general (!) susțin întotdeauna (!!) ordinea existentă . . . (numai cea absolutistă? sau în general burgheză?) . . . o păzesc și nu pot fi revoluționate?“. La drept vorbind, la această întrebare nu se poate răspunde decît tot printr-o întrebare: care elemente dintre intelectuali în general susțin întotdeauna haosul de idei existent, îl păzesc și sînt refractari la influența unei concepții socialiste precise despre lume? Dar la o întrebare neserioasă socialiștii-revoluționari vor să dea un răspuns serios. Ei consideră că din „aceste“ clase face parte în primul rînd burghezia, deoarece „interesele“ ei „sînt

satisfăcute“. Această prejudecată veche, că interesele burgheziei ruse ar fi în așa măsură satisfăcute încît la noi nu există și nici nu poate exista o democrație burgheză (comp. „Vestnik Russkoi Revoluții“ nr. 2, pag. 132—133), este astăzi un bun comun al „ekonomiștilor“ și al socialiștilor-revoluționari. Încă o dată: oare nu-i va face d-l Struve să-și bage mințile-n cap?

În al doilea rînd, ei includ în aceste clase „păturile mic-burgheze“, „ale căror interese sînt individualiste, nu sînt determinate din punct de vedere de clasă și nu sînt formulate într-un program social-politic reformativ sau revoluționar“. De unde or fi scos asta, Allah știe. Că mica burghezie nu numai că nu stă în general și întotdeauna de pază ordinii existente, ci, dimpotrivă, adeseori acționează în mod revoluționar chiar împotriva burgheziei (și anume: cînd se alătură proletariatu), foarte des — împotriva absolutismului și aproape întotdeauna formulează programe social-reformatoare, aceasta o știe oricine. Autorul nostru pur și simplu a flecărit „ceva mai zgomotos“ împotriva micii burghezii, urmînd acea „regulă de viață“ pe care a expus-o Turgheniev într-una din ale sale „Poezii în proză“ prin gura unui „pezevenghi bătrîn“: să țipi cît mai tare împotriva viciilor pe care știi că le ai și tu¹⁴⁹. Și iată: *deoarece* socialiștii-revoluționari știu că singura bază socială a poziției lor în două luntre nu pot fi decît unele pături mic-burgheze ale intelectualității, — *de aceea* ei scriu despre mica burghezie în așa fel de parcă acest termen nu ar însemna o categorie socială, ci pur și simplu o expresie polemică. Ei ar vrea de asemenea să ocolească punctul neplăcut că nu înțeleg faptul că țărănimea contemporană, luată ca un tot, face parte din „păturile mic-burgheze“. N-ați vrea oare să încercați să ne răspundeți la acest punct, domnilor socialiști-revoluționari? N-ați vrea oare să ne spuneți cum se face că, repetînd frînturi de teorii ale marxismului rus (de pildă despre însemnătatea progresistă a faptului că țăraniii părăsesc satele și a vagabondajului țărănimii), voi vă faceți că nu știți că același marxism a demonstrat că economia țărănească rusă este o formație mic-burgheză? N-ați vrea oare să ne lămuriți cum se poate ca „proprietarii și semiproprietarii“ din societatea contemporană să nu facă parte din păturile mic-burgheze?

Nu, să nu vă faceți speranțe! socialiștii-revoluționari nu vor răspunde, nu vor spune și nu vor lămuri nimic în fond, deoarece ei (iarăși ca și „economiștii“) și-au însușit temeinic tactica ca, în materie de teorie, să strălucească prin absență. „Revoluționnaia Rossia“ arată spre „Vestnik Russkoi Revoluții“ — asta, vezi dumneata, e treaba lor (comp. nr. 4, răspuns revistei „Zarea“), iar „Vestnik Russkoi Revoluții“ vorbește cititorului despre isprăvile criticii oportuniste și tot amenință, amenință și iar amenință că vor face o critică și mai drastică. Asta e cam puțin, domnilor!

Socialiștii-revoluționari și-au păstrat puritatea în fața influenței pervertitoare a teoriilor socialiste contemporane. Ei au păstrat neatrinse bunele metode vechi ale socialismului vulgar. Avem în fața noastră un nou fapt istoric, o nouă mișcare în rîndurile unei anumite pături a poporului. Ei nu cercetează situația acestei pături, nu-și propun ca scop explicarea mișcării ei prin caracterul acestei pături și prin raportul ei față de orînduirea economică în dezvoltare a întregii societăți. Toate acestea nu sînt pentru ei decît o dogmă lipsită de conținut, un ortodoxism perimat. Ei fac acest lucru mai simplu. — Despre ce vorbesc reprezentanții înșiși ai păturii care se ridică? Despre pămînt, adăugiri de loturi, reîmpărțire. Ei, iată, asta-i tot. Iată „programul semisocialist“, „principiul absolut just“, „ideea luminoasă“, „idealul care într-o formă embrionară trăiește de pe acum în capul țaranului“ etc. Nu trebuie decît „să purifici și să dezvolti acest ideal“, să deduci „ideea pură a socialismului“. Nu crezi, cititorule? Ți se pare neverosimil ca aceste vechituri narodniciste să fie din nou scoase la lumină de niște oameni care repetă cu atîta îndrăzneală ceea ce le spune ultima carte citită? Dar aceasta este realitatea, și toate vorbulețele pe care le-am citat sînt luate din declarația „din partea uniunii țărănești“ publicată în nr. 8 al revistei „Revoluționnaia Rossia“.

Socialiștii-revoluționari acuză „Iskra“ că, spunînd despre mișcarea țărănească că este ultima răzvrătire a țărănimii, ea a început prea devreme să-i cînte prohodul: țărănimea, ne învață ei, poate să ia parte și la mișcarea socialistă a proletariatului. Această acuzare vădește în mod concret întreaga confuzie de idei care există în rîndurile socialiștilor-revolu-

ționari. Ei n-au înțeles nici măcar că una este mișcarea democratică împotriva rămășițelor iobăgiei, și alta mișcarea socialistă împotriva burgheziei. Întrucît n-au înțeles nici mișcarea țărănească însăși, ei n-au putut înțelege nici că cuvintele care i-au speriat ale „Iskrei“ se referă numai la prima mișcare. Despre faptul că micii producători, care sînt pe cale de pieire (inclusiv țărani), pot și trebuie să participe la mișcarea socialistă a proletariatului, „Iskra“ nu numai că a vorbit în programul său, dar a și stabilit cu precizie condițiile acestei participări. Dar mișcarea țărănească de astăzi nu este nicidecum o mișcare socialistă îndreptată împotriva burgheziei și a capitalismului. Dimpotrivă, ea grupează elementele burgheze și cele proletare ale țărănimii, care într-adevăr sînt unite în lupta împotriva rămășițelor iobăgiei. Mișcarea țărănească de astăzi duce — și va duce — nu la statornicirea la sate a unei formații socialiste sau semisocialiste, ci a unei formații burgheze, curățind de cătușele iobăgiste temelile capitaliste gata pregătite ale satului nostru.

De altfel, pentru socialiștii-revoluționari toate acestea reprezintă o carte ferecată cu șapte peceti. Ei încredințează chiar cu toată seriozitatea „Iskra“ că curățirea drumului pentru dezvoltarea capitalismului este o dogmă lipsită de conținut, deoarece „reformele“ (din deceniul al 7-lea) „au și dat (!) cîmp pe deplin liber (!!) dezvoltării capitalismului“. Iată ce ajunge să scrie un om îndrăzneț care se lasă furat de o pană îndrăzneată și care își închipuie că „din partea uniunii țărănești“ se poate înghiți orice: țăranul nu-și va da seama! — Dar faceți bine și gîndiți-vă puțin, amabile autor: oare niciodată n-ați auzit că rămășițele iobăgiei frînează dezvoltarea capitalismului? n-aveți oare impresia că aceasta este aproape o tautologie? și oare nicăieri n-ați citit despre rămășițele iobăgiei în satul rusesc de astăzi?

„Iskra“ spune că viitoarea revoluție va fi o revoluție burgheză. Socialiștii-revoluționari obiectează: ea va fi „în primul rînd o revoluție politică și într-o anumită măsură democratică“. N-ar vrea oare autorii acestei obiecții drăgălașe să încerce să ne explice dacă a existat vreodată în istorie, dacă se poate, în general, concepse o revoluție burgheză care să nu fi fost „într-o anumită măsură democratică“? Doar

nici chiar programul socialiștilor-revoluționari înșiși (folosirea egalitară a pământului trecută în proprietatea societății) nu depășește cadrul unui program burghez, deoarece menținerea producției de mărfuri și admiterea gospodăriei particulare, fie și pe un pământ proprietate comună, nu înlătură cîtuși de puțin relațiile capitaliste din agricultură.

Cu cît mai ușuratic privesc socialiștii-revoluționari cele mai elementare adevăruri ale socialismului contemporan, cu atît mai ușor născocesc ei „deducțiile cele mai elementare“, mîndrindu-se chiar cu faptul că „programul“ lor „se reduce“ la acestea. Să analizăm toate cele trei deducții ale lor, care, probabil, mult timp vor rămîne un monument al agerimii minții și al profunzimii convingerilor socialiste ale socialiștilor-revoluționari.

Deducția nr. 1: „Încă de pe acum cea mai mare parte din teritoriul Rusiei aparține statului — trebuie ca întregul teritoriu să aparțină poporului“. „Încă de pe acum“ ne-am săturat ca de mere pădurețe de înduioșătoarele referiri întîlnite în lucrările narodnicilor polițiști (à la Sazonov și alții) și ale diverșilor reformatori de catedră la posesiunea pământului de către stat existentă în Rusia. „Trebuie“ ca în coada acestor domni să se tîrască cei care-și zic socialiști, ba încă și revoluționari. „Trebuie“ ca socialiștii să sublinieze pretinsa atotputernicie a „statului“ (uitînd pînă și faptul că cea mai mare parte a pămînturilor statului este concentrată la periferiile nelocuite ale țării), iar nu opoziția de clasă dintre țărănimea semiobagă și un mănunchi privilegiat de mari latifundieri, care stăpînesc o suprafață imensă din cele mai bune pămînturi cultivate și cu care „statul“ s-a înțeles întotdeauna de minune. Închipuindu-și că deduc ideea pură a socialismului, socialiștii noștri revoluționari nu fac în realitate decît să întineze această idee printr-o atitudine necritică față de vechiul narodnicism.

Deducția nr. 2: „Încă de pe acum pămîntul trece de la posesorii de capital la cei ce muncesc — trebuie ca acest proces să fie desăvîrșit de către stat“. Cu cît te afunzi în pădure, cu atît dai peste mai multe lemne. Să mai facem un pas spre narodnicismul polițienesc, să îndemnăm „statul“ (bazat pe împărțirea în clase!) să lărgească posesiunea de pămînt a țăranilor în general. E ceva grozav de socialist

și uimitor de revoluționar. Dar ce putem să ne așteptăm din partea unor oameni pentru care cumpărarea și arendarea pământului de către țărani nu înseamnă trecerea pământului de la moșierii-iobăgiști la burghezia sătească, ci trecerea „de la posesorii de capital la cei ce muncesc“. Să amintim acestor oameni fie măcar datele referitoare la repartizarea efectivă a pământurilor care „trec la cei ce muncesc“: de la 6 pînă la 9 zecimi din întreg pământul țărănesc cumpărat și de la 5 pînă la 8 zecimi din totalul pământului arendat este concentrat în mîna *unei cincimi din totalul gospodăriilor*, adică în mîna unei neînsemnate minorități de țărani înstăriți. Apreciați după aceste date cît adevăr conțin cuvintele socialiștilor-revoluționari care afirmă că „nici nu contăm“ pe țărani înstăriți, ci doar pe „păturile pur muncitoare“?

Deductia nr. 3: „Țăranul are și acum pământ și-l folosește în majoritatea cazurilor pe bază de repartitie egalitară, — această folosire a pământului de către cei ce muncesc trebuie să fie dusă pînă la capăt . . . și desăvîrșită, prin dezvoltarea a tot felul de cooperative de producție agricolă colectivă“. — Zgîriați puțin pe socialistul-revoluționar, și veți da de d-l V. V.! De îndată ce se ajunge la fapte, toate vechile prejudecăți ale narodnicismului, excelent păstrate sub paravanul frazelor dibace, ies la iveală. Posesiunea pământului de către stat — desăvîrșirea de către stat a trecerii pământului în mîna țărănimii — obște — cooperatie — colectivism — în această minunată schemă a d-lor Sazonov, Iuzov, N. — on, a socialiștilor-revoluționari, a lui Hofstätter, Totomianț etc. etc., — în această schemă lipsește numai un foarte mic amănunt. În ea nu există nici capitalismul în dezvoltare, nici lupta de clasă. Și de altfel cum s-ar fi putut ca acest amănunt să-și găsească locul în capetele unor oameni al căror întreg bagaj ideologic este alcătuit din zdrențe de narodnicism și din peticele elegante ale criticii la modă? Oare n-a spus *însuși* d-l Bulgakov că la sate nu e loc pentru lupta de clasă? Oare înlocuirea luptei de clasă prin „tot felul de cooperative“ nu va satisface și pe liberali, și pe „critici“, și în general pe toți aceia pentru care socialismul nu este altceva decît o firmă tradițională? Și oare nu se poate încerca de a liniști pe naivi asigurîndu-i: „noi, bineînțeles, sîntem străini de orice idealizare a obștei“, deși alături de această asigurare

veți găsi colosala frazeologie despre „colosala organizare a țăranilor care fac parte din obștii“, că „sub anumite raporturi nici o clasă din Rusia nu este atât de mult îmboldită la lupta pur (!) politică cum este țăranimea“, că prin limitele și competența ei, autoadministrarea (!) țărănească este mult mai largă decât cea a zemstvelor, că această îmbinare a unei „largi“ . . . (până hăt, la marginea satului?) „activități“ . . . cu lipsa „celor mai elementare drepturi cetățenești“ „a fost născocită parcă într-adins pentru . . . a deștepta și exersa (!) instinctele politice și deprinderea luptei sociale“. Cui nu-i place — să n-asculte, dar . . .

„Numai un orb ar putea să nu vadă că este mult mai ușor să treci la ideea socializării pământului de la tradițiile folosirii în obște a pământului“. Nu cumva e tocmai invers, domnilor? Nu cumva orbi și surzi fără scăpare sînt aceia care nu știu nici pînă astăzi că tocmai închistarea medievală a obștii semiiobage, care fărîmițează țăranimea în uniuni minuscule și leagă de mîini și de picioare proletariatul sătesc, menține tradițiile de anchilozare, abrutizare și sălbăticire? Nu cumva prin faptul că recunoașteți utilitatea părăsirii satelor de către țăran, fenomen care a și desființat pe trei sferturi faimosul egalitarism al tradițiilor de obște și a redus aceste tradiții doar la zîzanii polițienești, vă dați voi înșivă la cap?

Programul minimal al socialiștilor-revoluționari, fiind bazat pe teoria analizată mai sus, este o adevărată ciudățenie. Acest „program“ cuprinde două puncte: 1) „socializarea pământului, adică trecerea lui în proprietatea întregii societăți și în folosința oamenilor muncii“; 2) „dezvoltarea în rîndurile țăranimii a tot felul de uniuni sociale și de cooperative economice . . . (în vederea luptei « pur » politice?) . . . în vederea eliberării treptate a țăranimii de sub stăpînirea capitalului bănesc . . . (sub stăpînirea celui industrial?) . . . și în vederea pregătirii viitoarei producții agricole colective“. Întregul spirit al „social-revoluționarismului“ se reflectă în aceste două puncte ca soarele într-o picătură de apă. În teorie — frazeologie revoluționară în locul unui sistem de concepții bine chibzuit și unitar, în practică — cramponare neputincioasă de un mijloc sau altul la modă în locul participării la lupta de clasă, — iată tot ce pot oferi ei. Ca să pui

alături în programul *minimal* socializarea pământului și cooperarea, pentru aceasta a fost nevoie, trebuie să recunoaștem, de un rar curaj civic. Programul nostru minimal este, pe de o parte, Babeuf, pe de altă parte — d-l Levitski. Ceva unic în felul său.

Dacă acest program ar putea fi luat în serios, ar trebui să spunem că, lăsându-se înșelați de eufonia propriilor lor cuvinte, socialiștii-revoluționari înșală și pe țaran. Este o minciună că „cooperarea de tot felul“ ar juca un rol revoluționar în societatea contemporană și ar pregăti colectivismul, și nu întărirea burgheziei de la sate. Este o minciună că s-ar putea pune în fața „*țărănimii*“ socializarea pământului ca un „minimum“, ca o revendicare tot atât de imediată ca și cooperarea. Orice socialist ar putea explica soc.-rev. noștri că desființarea proprietății private asupra pământului nu poate fi acum decât preludiul direct al desființării proprietății private în general, că numai trecerea pământului în „folosința oamenilor muncii“ n-ar fi încă suficientă pentru a satisface proletariatul, deoarece milioane și zeci de milioane de țărani ruinați nu mai sînt în stare să-și exploateze pământul chiar în ipoteza că l-ar avea. Iar înzestrarea cu unelte, vite etc. a acestor milioane de țărani ruinați ar însemna socializarea tuturor mijloacelor de producție, pentru realizarea căreia ar fi nevoie de o revoluție socialistă a proletariatului, iar nu de o mișcare țărănească împotriva rămășițelor iobăgiei. Socialiștii-revoluționari confundă socializarea pământului cu naționalizarea burgheză a pământului. Dacă vorbim în mod abstract, aceasta din urmă poate fi concepută și pe baza capitalismului, fără desființarea muncii salariate. Dar tocmai exemplul acelorași socialiști-revoluționari constituie o confirmare elocventă a adevărului că a revendica naționalizarea pământului într-un stat polițienesc înseamnă a estompa singurul principiu revoluționar, principiul luptei de clasă, și a da apă la moară birocrăției de tot felul.

Nu numai atât, socialiștii-revoluționari coboară și pînă la reacționarism direct atunci cînd se ridică împotriva revendicării din proiectul nostru de program: „desființarea tuturor legilor care îngredesc dreptul țaranului de a dispune de pământul său“. În numele prejudecății narodniciste cu privire la „principiul obștii“ și „principiul egalitar“, ei refuză țaranului

un „drept civil dintre cele mai elementare“ cum este dreptul de a dispune de pământul său, ei închid cu seninătate ochii asupra închistării de castă a adevăratei obști, devin apărători ai interdicțiilor polițienești, stabilite și sprijinite de „statul“ . . . zemski nacealnicilor! Socotim că nu numai d-l Levitski, dar nici d-l Pobedonostev nu se va speria prea tare de revendicarea socializării pământului în vederea folosirii lui egalitare, din moment ce această revendicare se formulează ca un minimum, alături de care figurează și cooperarea și susținerea legării polițienești a țaranului de lotul primit de la stat, lot merit să-i asigure existența.

Programul agrar al socialiștilor-revoluționari trebuie să servească ca o lecție și un avertisment pentru toți socialiștii, ca exemplu concret din care se vede unde duce lipsa de idei și de principii, pe care unii oameni superficiali o numesc libertate față de dogme. De îndată ce s-a ajuns la fapte, a ieșit la iveală că la socialiștii-revoluționari nu există nici una dintre cele trei condiții necesare pentru a prezenta un program socialist consecvent: nici o idee limpede despre scopul final, nici o înțelegere justă a căii care duce la acest scop, nici o idee precisă despre situația reală din momentul actual și despre sarcinile imediate ale acestui moment. Ei n-au făcut decît să estompeze scopul final al socialismului, confundînd socializarea pământului cu naționalizarea burgheză a pământului, confundînd ideea țărănească primitivă a folosirii egalitare a pământului pe scară mică cu teoria socialismului modern cu privire la trecerea tuturor mijloacelor de producție în proprietatea socială și la organizarea producției socialiste. Felul cum văd ei calea care duce la socialism este caracterizat de minune prin faptul că ei înlocuiesc lupta de clasă prin dezvoltarea cooperăției. În aprecierea momentului actual al evoluției agrare din Rusia, ei au uitat un amănunt: rămășițele iobăgiei care apasă asupra satului nostru. Faimoasa trinitate care exprimă concepțiile lor teoretice: intelectualitate, și proletariat, și țărănime, a fost completată cu o nu mai puțin faimoasă trinitate „programatică“: socializarea pământului — cooperarea — legarea de lot.

Comparați cu aceasta programul „Iskrei“, care indică întregului proletariat care luptă scopul final unic, fără a-l reduce la „minimum“, fără a-l coborî, de dragul adaptării,

la ideile unor pături nedezvoltate ale proletariatului sau de mici producători. Calea pentru atingerea acestui scop este una singură atît la oraş cît şi la sat — lupta de clasă a proletariatului împotriva burgheziei. Dar în afară de această luptă de clasă, în satul nostru mai continuă să fie dusă şi o altă luptă: lupta întregii ţărănime împotriva rămăşişelor iobăgiei. Şi în această luptă partidul proletariatului promite sprijinul său *întregii* ţărănime, căutînd să-i arate care este adevăratul scop spre care trebuie să-şi îndrepte avîntul revoluţionar, să-i îndrumeze răskoala împotriva adevăratului ei duşman, considerînd necinstit şi nedemn să-l trateze pe ţăran ca şi cum acesta ar fi sub tutelă, să-i ascundă că în momentul de faţă şi imediat el poate obţine numai înlăturarea completă a tuturor urmelor şi rămăşişelor iobăgiei, numai curăţirea drumului în vederea unei lupte mai ample şi mai grele a întregului proletariat împotriva întregii societăţi burgheze.

„Iskra“ nr. 23 din 1 august
şi nr. 24 din 1 septembrie 1902

Se tipăreşte după textul apărut
în ziar

NOUL PROIECT DE LEGE CU PRIVIRE LA GREVE

Ne-a parvenit un nou document secret: memoriul ministerului de finanțe „cu privire la revizuirea articolelor de lege referitoare la pedepsele aplicate în caz de greve și la rezilierea înainte de termen a contractelor de angajare, precum și cu privire la oportunitatea înființării unor organizații muncitorești de ajutor reciproc“. Avînd în vedere proporțiile memoriului, precum și faptul că este necesar ca pături cît mai largi ale clasei muncitoare să ia cunoștință de conținutul lui, îl publicăm într-o broșură separată¹⁵⁰. Acum însă ne vom mulțumi să expunem pe scurt conținutul acestui document interesant, arătînd totodată care este semnificația lui.

Memoriul începe prin a face un scurt istoric al legilor noastre cu privire la reglementarea muncii în fabrici, menționînd legile din 3 iunie 1886 și din 2 iunie 1897¹⁵¹, și trece apoi la problema desființării pedepselor penale pentru părăsirea lucrului și pentru greve. Ministerul de finanțe socoate că amenințarea cu arestul sau închisoarea pentru părăsirea samavolnică a lucrului de către un muncitor sau pentru încetarea lucrului potrivit unei înțelegeri între mai mulți muncitori nu-și atinge scopul. După cum a arătat experiența, prin aceasta nu se asigură menținerea ordinii publice; această amenințare nu face decît să întărească pe muncitori, întrucît îi convinge că legea este nedreaptă. Este foarte greu ca aceste legi să fie aplicate „din cauza dificultății de a intenta sute și uneori mii de procese“ pentru plecarea de la lucru a fiecărui muncitor, precum și din cauză

că fabricantului nu-i convine să rămână fără muncitori în cazul când aceștia vor fi închiși pentru grevă. Considerarea grevei drept un delict aduce după sine amestecul excesiv de zelos al poliției, care aduce mai multe prejudicii decât foloase și pricinuieste fabricanților mai multe greutăți și bătaie de cap decât înlesniri. Memoriul propune desființarea completă a oricăror pedepse pentru plecarea samavolnică din fabrică a unui muncitor și pentru participarea la o grevă pașnică (care nu este însoțită nici de acte de violență, nici de încălcarea ordinii publice etc.). Pedepsele trebuie să fie stabilite, după modelul legilor străine, numai „pentru acte de violență, amenințări sau *defăimare* (!) săvârșite de cineva dintre patroni sau muncitori față de persoana sau avutul altuia, și care au drept scop, în pofida intențiilor libere și legale ale acestuia, să-l constrângă sau să-l împiedice“ de a lucra în cutare sau cutare condiții. Cu alte cuvinte, în locul pedepsei penale pentru greve, se preconizează pedeapsa penală pentru împiedicarea „celor ce vor să lucreze“.

Cît privește asociațiile de ajutor reciproc, ministerul de finanțe se plînge de debandada administrativă din acest domeniu (care, după cum afirmă el, s-ar manifesta în special la Moscova, unde asociația muncitorilor mecanici¹⁵² a avut chiar pretenții la „rolul de mediator“ între muncitori și administrație) și cere introducerea pe cale legislativă a unui statut normal al acestor asociații și înlesnirea organizării lor.

Așadar, caracterul general al noului memoriu al ministerului de finanțe este, fără îndoială, liberal, iar punctul central îl constituie propunerea de a desființa pedepsele penale pentru greve. Nu ne vom apuca aici să analizăm în amănunțime conținutul întregului „proiect de lege“ (e mai bine să facem acest lucru după ce memoriul va fi publicat în întregime), ci vom atrage atenția cititorului asupra caracterului și semnificației acestui liberalism. Propunerea de a acorda muncitorilor o oarecare libertate a grevelor și libertatea de organizare nu este o noutate nu numai în publicistica noastră liberală, dar nici în preconizările comisiilor oficiale, guvernamentale. La începutul deceniului al 7-lea comisia Stackelberg, care a revizuit statutul de funcționare al fabricilor și cel al meseriilor, a propus să se instituie tribunale de muncă din delegați ai muncitorilor și ai patronilor

și să se acorde muncitorilor o anumită libertate de organizare. În deceniul al 9-lea comisia însărcinată cu întocmirea proiectului unui nou cod penal a preconizat desființarea pedepselor penale pentru greve. Actualul proiect al ministerului de finanțe însă se deosebește esențial de cele precedente, și chiar în cazul când propunerile cuprinse în noul proiect vor fi puse la dosar ca și toate cele precedente, această deosebire va rămâne un semn extrem de important al timpului. Deosebirea esențială constă în faptul că noul proiect se caracterizează printr-o „bază“ incomparabil mai largă: în el se simte nu numai glasul câtorva fruntași teoreticieni și ideologi ai burgheziei, ci glasul unei întregi pături de industriași practicieni. Acesta nu mai este numai liberalismul unor funcționari și profesori „umanitari“, acesta este liberalismul primitiv, autohton al negustorilor și industriașilor moscoviți. Faptul acesta, mărturisesc sincer, îmi umple inima de un înalt sentiment de mândrie patriotică: liberalismul de trei copeici al unui negustor înseamnă mult mai mult decât liberalismul de cincisprezece copeici al unui funcționar. Și lucrul cel mai interesant din acest memoriu îl constituie nu plicticoasele raționamente despre libertatea contractului și despre folosul statului, ci considerentele practice ale fabricanților care străbat prin argumentarea tradițional juridică.

Nu se mai poate răbda! Ne-am săturat! Nu te băga! — iată ce spune fabricantul rus poliției ruse prin gura autorului memoriului ministerial. Și, într-adevăr, ascultați următoarele raționamente:

„Potrivit concepțiilor organelor polițienești, concepții care se sprijină pe caracterul neprecis și confuz al legii în vigoare, orice grevă este privită nu ca un fenomen economic natural, ci neapărat ca o încălcare a ordinii și liniștii publice. Or, dacă ar exista o atitudine mai calmă față de cazurile de încetare a lucrului în fabrici și uzine și dacă grevele n-ar fi identificate cu încălcarea ordinii publice, ar fi mult mai ușor să se lămurească adevăratele cauze ale acestor greve, să se facă o deosebire între motivele legale și juste și cele ilegale și neîntemeiate și să se ia măsuri corespunzătoare pentru ca părțile să ajungă la o înțelegere pașnică. Dacă s-ar proceda astfel, mai normal, măsurile

de curmare și de reprimare s-ar lua numai atunci cînd ar exista fapte care să învedereze existența unor dezordini“. Poliția nu cercetează cauzele grevei, ci are grijă *numai* să pună capăt grevei, recurgînd la unul din cele două procedee: sau constrîngîndu-i pe muncitori (prin arestări, deportări și alte măsuri care merg „pînă la a face uz de forța armată inclusiv“) să reia lucrul, sau îndemnîndu-i pe patroni să facă concesii. „Despre nici unul din aceste procedee nu se poate spune că este indicat“ pentru d-nii fabricanți: primul „provoacă o stare de întăritare în rîndurile muncitorilor“, al doilea „face să se întărească convingerea extrem de dăunătoare a muncitorilor că greva constituie în toate cazurile mijlocul cel mai sigur de a obține satisfacerea doleanțelor lor“. „Istoria grevelor care au avut loc în cursul ultimului deceniu oferă numeroase exemple de daune rezultate de pe urma tendinței de a reprima rapid și cu orice preț complicațiile ivite. Arestările făcute în pripă provocau uneori o atare întăritare în rîndurile muncitorilor care pînă atunci erau foarte liniștiți, încît trebuia să se recurgă la cazaci, după care, desigur, nici vorbă nu putea fi de satisfacerea chiar și a revendicărilor legitime ale greviștilor. Pe de altă parte, cazurile de satisfacere rapidă a revendicărilor nelegitime ale muncitorilor prin presiunea exercitată asupra fabricanților determinau neapărat greve analoge în alte întreprinderi industriale, care erau puse în situația de a aplica nu sistemul concesiilor, ci forța armată, lucru ce nu poate fi nicidecum înțeles de muncitori și le insuflă convingerea că atitudinea față de ei este nejustă și că autoritățile procedează în mod samavolnic...“ Afirmția că poliția ar fi satisfăcut vreodată, prin presiunea exercitată asupra fabricanților, pînă și revendicările nelegitime ale muncitorilor este, desigur, o exagerare a domnilor capitaliști, care vor să spună că uneori ei singuri, tocmindu-se cu greviștii, le-ar fi dat mai puțin decît sînt nevoiți să le dea sub presiunea spectrului înfricoșător al „încălțării ordinii de stat și a liniștii“. Memoriul dă o înțepătură ministerului afacerilor interne, care în circulara din 12 august 1897, „publicată fără a se fi pus de acord cu ministerul de finanțe“ (aicea-i buba !), dispune să se facă atît arestări cît și deportări ori de cîte ori are loc o grevă, iar procesele în legătură cu

grevele să fie judecate ca procese pentru infracțiuni împotriva ordinii publice. „Autoritățile administrative superioare — continuă memoriul să expună plingerile fabricanților — merg și mai departe (decît legea) și atribuie *tuturor* (subliniat în original) cazurilor de grevă de-a dreptul o importanță de stat. . . Or, în fond, orice grevă (bineînțeles dacă nu este însoțită de acte de violență) este un fenomen pur economic, cît se poate de natural și care nu amenință cîtuși de puțin ordinea și liniștea publică. Asigurarea ordinii în aceste cazuri ar trebui să ia forme de felul celor care se practică cu prilejul serbărilor populare, al festivităților, al spectacolelor și în alte cazuri asemănătoare“.

Acesta este un limbaj de adevărați liberali-manchesterieni ¹⁵³, care declară lupta dintre capital și muncă drept un fenomen pur natural, echivalează cu o admirabilă franchetă „negoțul cu mărfuri“ cu „negoțul cu munca“ (în altă parte a memoriului), cer neamestecul statului, reduc rolul acestui stat la acela de paznic de noapte (și de zi). Și, ceea ce este deosebit de important, cei care i-au silit pe fabricanții ruși să se situeze pe acest punct de vedere liberal nu sînt nimeni alții decît muncitorii noștri. Mișcarea muncitorească a căpătat o asemenea amploare, încît grevele au devenit într-adevăr un „fenomen economic natural“. Lupta muncitorilor a luat forme atît de îndrîjite, încît amestecul statului polițienesc, care interzice orice manifestare a acestei lupte, a devenit într-adevăr dăunător nu numai pentru muncitori (lor acest amestec nu le-a adus niciodată altceva decît rău), ci chiar și pentru fabricanții în favoarea cărora se amesteca poliția. Muncitorii au făcut ca interdicțiile polițienești să fie de fapt ineficace, — poliția însă a continuat (și într-un stat absolutist nici nu putea să nu continue) să se amestece și, simțindu-și neputința, dădea din colț în colț: cînd recurgea la forță armată, cînd la concesi, cînd la represiuni sălbatice, cînd la cochetare. Cu cît amestecul poliției pierdea din importanță, cu atît fabricanții resimțeau mai acut *samavolnicia* poliției, cu atît se convingeau mai mult că *nu este convenabil* pentru ei să sprijine această samavolnicie. Conflictul dintre o anumită parte a marilor industriași și atotputernicia poliției se ascuțea tot mai mult, luînd forme deosebit de acute la Moscova, unde sistemul de cochetare

cu muncitorii era în floare. Memoriul cuprinde o plîngere directă împotriva administrației din Moscova, care s-a angajat într-un joc periculos prin faptul că stă de vorbă cu muncitorii și cu asociația de ajutor reciproc a muncitorilor din industria mecanică. Pentru a ademeni pe muncitori, a fost nevoie să se dea consiliului acestei asociații un anumit drept de mediator, — și fabricanții au sărit imediat ca arși. „Mai întîi — scrie în memoriu, așa cum au dictat fabricanții, — acest consiliu se adresa organelor inspecției de fabrică, apoi, însă, văzînd că acestea nu recunosc competența lui în ceea ce privește rolul de mediator pe care și l-a asumat în mod samavolnic, a început să se adreseze șefului poliției, care nu numai că primește cererile ce i se prezintă, dar le și dă curs legal, sancționînd prin aceasta drepturile pe care și le-a însușit consiliul“. Fabricanții protestează împotriva dispozițiilor administrative particulare și cer stabilirea unor noi rînduiri pe cale legislativă.

Ce-i drept, deocamdată liberalismul fabricanților nu depășește cadrul profesional foarte îngust, atitudinea lor ostilă față de samavolnicia polițienească nu vizează decît unele manifestări exagerate care nu le convin, fără să fie îndreptate împotriva bazelor fundamentale ale despotismului birocratic. Dar de intensificarea acestei ostilități, de extinderea prilejurilor pentru manifestarea ei, de adîncirea ei se va îngriji dezvoltarea economică a Rusiei și a întregii lumi, ascuțind antagonismele de clasă din țările capitaliste. Forța proletariatului constă tocmai în faptul că numărul și unirea lui devine tot mai mare în virtutea însuși a procesului de dezvoltare economică, în timp ce în rîndurile marii și micii burghezii dezbinarea și fărîmițarea intereselor crește tot mai mult. Pentru a putea ține seama de această superioritate „naturală“ a proletariatului, social-democrația trebuie să urmărească cu atenție toate ciocnirile de interese din rîndurile claselor dominante, folosind aceste ciocniri nu numai pentru a obține un avantaj practic în favoarea unor pături sau a altora ale clasei muncitoare, ci și pentru a lumina întreaga clasă muncitoare, pentru a trage învățăminte folositoare din fiecare nou episod social-politic.

Avantajul practic pe care-l prezintă pentru muncitori modificarea propusă de fabricanții liberali pentru a fi adusă

legii este prea evident ca să mai fie necesar să insistăm prea mult asupra lui. Aceasta este o concesie neîndoielnică făcută unei forțe în creștere, o părăsire de către inamic a uneia dintre pozițiile sale, care de fapt a și fost cucerită de proletariatul revoluționar și pe care conducătorii mai clarvăzători ai armatei dușmane nu vor s-o mai apere. Această concesie, ce-i drept, nu-i prea mare: în primul rînd, e ridicol și să ne gîndim măcar la posibilitatea unei *adevărate* libertăți, a libertății grevelor, de vreme ce nu există libertatea politică. Poliția își menține dreptul de a proceda la arestări și la expulzări fără judecată și îl va menține atîta timp cît va exista absolutismul. Iar menținerea acestui drept înseamnă menținerea a nouă zecimi din toate intrigile, fărădelegile și samavolnicia polițienească care pînă și fabricanților încep să le repugne. În al doilea rînd, și în domeniul îngust al legilor industriale propriu-zise ministerul de finanțe face un pas foarte timid înainte, imitînd proiectul de lege german pe care muncitorii germani l-au poreclit „draconic”¹⁵⁴, întrucît prevede pedepse *speciale* „pentru acte de violență, amenințări și defăimări” săvîrșite în legătură cu contractul de angajare, ca și cum n-ar fi existat legi penale *generale* care să sancționeze aceste delictе! Dar muncitorii ruși vor ști să se folosească și de o concesie neînsemnată pentru a-și întări poziția, pentru a intensifica și extinde măreța lor luptă pentru eliberarea omenirii muncitoare din robia salariată.

În ceea ce privește învățătura folositoare pe care o putem trage din noul memoriu, trebuie să relevăm, în primul rînd, faptul că protestul fabricanților împotriva legii medievale cu privire la greve ne dovedește, pe baza unui exemplu mic și izolat, neconcordanța generală existentă între interesele burgheziei în dezvoltare și cele ale absolutismului pe cale de dispariție. Asupra acestui lucru ar trebui să reflecteze oamenii care (asemenea socialiștilor-revoluționari) au închis pînă acum cu teamă ochii asupra elementelor opoziției *burgheze* din Rusia, susținînd, după vechiul obicei, că „interesele” (în general!) burgheziei ruse sînt satisfăcute. Reiese că despotismul polițienesc intră în conflict cînd cu unele interese, cînd cu altele, chiar și ale acelor pături ale burgheziei pe care poliția țaristă le *ocrotește* cît se poate

de direct, pentru care orice slăbire a frîului în care este ținut proletariatul constituie o *amenințare directă* de prejudicii materiale.

Reiese că o mișcare cu adevărat revoluționară dezorganizează guvernul nu numai în mod direct, prin faptul că luminează, îmoldește și unește masele exploatare, ci și indirect, prin aceea că face ca legile învechite să-și piardă orice bază, ca pînă și acoliții legați, s-ar părea, cu trup și suflet de absolutism să-și piardă credința în acesta, ca „certurile de familie“ dintre acești acoliți să devină tot mai frecvente, ca în tabăra dușmanilor discordiile și oscilările să ia locul fermității și unirii. Dar pentru a obține aceste rezultate, este necesară o condiție, pe care socialiștii-revoluționari de la noi n-au putut niciodată s-o înțeleagă: pentru aceasta este necesar ca mișcarea să fie cu adevărat revoluționară, adică să trezească la o viață nouă pături din ce în ce mai largi ale clasei cu adevărat revoluționare, să transforme efectiv profilul spiritual și politic al acestei clase, iar prin ea și al tuturor acelor care vin în contact cu ea. Dacă ar înțelege acest adevăr, socialiștii-revoluționari și-ar da seama ce prejudiciu practic aduce lipsa lor de idei și de principii în problemele fundamentale ale socialismului, și-ar da seama că nu forțele guvernamentale, ci cele revoluționare sînt dezorganizate de oamenii care propovăduiesc că împotriva mulțimii absolutismul dispune de soldați, împotriva organizațiilor — de poliție, în timp ce teroriștii care acționează de unu contra unu, înlăturînd pe miniștri și guvernatori, sînt într-adevăr insesizabili.

Din noul „pas“ făcut de departamentul fabricanților se mai poate trage încă o învățătură folositoare. Această învățătură constă în aceea că trebuie să știi să folosești orice liberalism în fapt, fie el chiar și de trei copeici, și în același timp trebuie „să fii cu ochii în patru“ ca acest liberalism să nu pervertească masele populare prin modul lui fals de a pune problema. Un exemplu ni-l oferă d-l Struve. Noi am intitulat convorbirea cu acesta: „cum vor liberalii să-i învețe pe muncitori și cum trebuie muncitorii să-i învețe pe liberali“. Începînd să publice în nr. 4 al revistei „Osvo-bojdenie“¹⁵⁵ memoriul pe care l-am analizat, d-l Struve spune acolo, printre altele, că noul proiect este expresia

„rațiunii de stat“, și că este greu de presupus că această rațiune va putea străbate zidul arbitrarului și al lipsei de rațiune. Nu așa stau lucrurile, d-le Struve. Noul proiect de lege cu privire la greve a fost depus nu dintr-o „rațiune de stat“, ci a fost depus de fabricanți. Acest proiect a apărut nu pentru că statul „a recunoscut“ principiile fundamentale ale dreptului civil („libertatea și egalitatea“ burgheză a patronilor și a muncitorilor), ci pentru că desființarea pedepselor pentru greve a devenit *avantajoasă pentru fabricanți*. Formulările juridice și expunerile de motive pe deplin convingătoare pe care le prezintă acum „însăși“ („Osvo-bojdenie“ nr. 4, pag. 50) ministerul de finanțe pot fi întâlnite de foarte mult timp în literatura rusă și chiar în lucrările comisiilor guvernamentale, — dar toate acestea au fost puse la dosar pînă nu și-au spus cuvîntul *stăpînii industriei*, cărora muncitorii le-au demonstrat în mod practic absurditatea vechilor legi. Subliniem această însemnătate hotărîtoare a avantajelor și intereselor fabricanților nu pentru că, după părerea noastră, aceasta ar diminua importanța celor preconizate de guvern, — ci, dimpotrivă, noi considerăm că acest lucru, așa cum am mai spus, face să le crească importanța. Dar în lupta lui împotriva întregii orînduiri contemporane, proletariatul trebuie înainte de toate să învețe să privească lucrurile drept în față și lucid, să descopere adevăratele mobile ale „înalțelor înfăptuiri ale statului“ și să demaște fără șovăire mincinoasele fraze sforăitoare despre „rațiunea de stat“ etc., lansate din calcul de polițiștii abili și din miopie de liberalii învățați.

Mai departe, d-l Struve îi sfătuiește pe muncitori să fie „reținuți“ în agitația lor cu privire la desființarea pedepselor pentru greve. „Cu cît ea (această agitație) va fi mai reținută ca formă — propovăduiește d-l Struve —, cu atît importanța ei va fi mai mare“. Muncitorul trebuie să mulțumească frumos fostului socialist pentru aceste sfaturi. Aici se vedește tradiționala înțelepciune molcealinistă * a liberalilor — să propovăduiască reținerea tocmai atunci cînd guvernul abia a început să șovăie (în legătură cu vreo problemă oarecare).

* — molcealinism — servilism față de superior, lipsă de principialitate, carierism. De la Molcealin — personaj din comedia „Prea multă minte strică“ de Griboedov — *Nota trad.*

Trebuie să fii mai reținut pentru a nu împiedica înfăptuirea reformei începute, pentru a nu speria, pentru a profita de momentul favorabil cînd primul pas a și fost făcut (memoriul a fost întocmit!) și cînd faptul că un departament recunoaște necesitatea reformelor constituie „o dovadă incontestabilă (?) atît pentru guvernul însuși cît și pentru societate (!) a caracterului just și oportun“ (?) al acestor reforme. Așa raționează d-l Struve în legătură cu proiectul pe care-l analizăm, așa au raționat întotdeauna liberalii din Rusia. Nu așa raționează însă social-democrația. Priviți, va spune ea, pînă și unii dintre fabricanți au început să-și dea seama că formele europene ale luptei de clasă sînt mai bune decît samavolnicia asiatică a poliției. Pînă și pe fabricanți i-am silit prin lupta noastră dîrză să pună la îndoială atotputernicia opricinicilor absolutismului. Să mergem deci cu mai mult curaj înainte! Răspîndiți cît mai larg vestea bună despre nesiguranța ivită în rîndurile dușmanului, profitați de orice șovăială cît de mică a lui nu pentru o „reținere“ molcealinistă în lupta pentru revendicările voastre, ci pentru intensificarea acestei lupte. În contul datoriei sale față de popor, guvernul vrea să vă restituie o copeică pentru o sută de ruble. Folosiți-vă de faptul că ați primit această copeică pentru a cere din ce în ce mai hotărît întreaga sumă datorată, pentru a discredita în mod definitiv guvernul, pentru a pregăti forțele noastre în vederea loviturii *hotărîtoare* pe care i-o veți da.

„Iskra“ nr. 24
din 1 septembrie 1902

Se tipărește după textul apărut
în ziarul „Iskra“

MATERIALE
PREGĂTITOARE

MATERIALE PENTRU ELABORAREA
PROGRAMULUI P.M.S.D.R. ¹⁵⁸

1

SCHIȚA DIFERITELOR PUNCTE ALE PĂRȚII
PRACTICE A PROIECTULUI DE PROGRAM

13. I. 02

p. 11. Din partea organelor locale de autoadministrare să se instituie un control, cu participarea unor delegați ai muncitorilor, asupra stării sanitare a locuințelor destinate de patroni cazării muncitorilor, precum și asupra regulamentului interior al acestor clădiri și a condițiilor în care sînt închiriate, în vederea ocrotirii muncitorilor salariați împotriva amestecului patronilor în viața și activitatea lor ca persoane particulare și ca cetățeni.

S-a făcut

p. 12. Să se instituie un control sanitar multilateral și bine organizat asupra condițiilor de muncă în toate întreprinderile care folosesc munca salariată.

13. Să se extindă controlul inspecției de fabrică asupra întregii producții a meseriașilor, industriei meșteșugărești și casnice, precum și asupra întreprinderilor de stat și a întreprinderilor agricole care folosesc muncitori salariați.

14.

etc.

Secțiunea agrară. În interesul lichidării tuturor rămășițelor vechilor noastre rînduiri

iobăgiste, partidul muncitoresc social-democrat cere:

- 1) anularea ratelor de răscumpărare
- 2) libertatea de a ieși din obște
- 3) reducerea prin justiție a arenzilor
- 4) otrezki (pământuri rășluite. — *Nota trad.*)

(Akselrod și Berg: „înlesnirea luptei duse de *m a s e l e* fără nești împotriva relațiilor capitaliste (sau a anumitor tendințe ale capitalismului)“.

Se tipărește pentru prima oară, după manuscris

CONSPECTUL PRIMULUI PROIECT DE PROGRAM AL LUI PLEHANOV CU UNELE AMENDAMENTE

Paragrafele:

I. Dominația relațiilor capitaliste: mijloacele de producție în mâinile capitaliștilor și proletarii lipsiți de mijloace = salariați — 2*.

II. Extinderea sferei de dominație a capitalului: creșterea importanței economice a întreprinderilor mari și reducerea importanței economice a celor mici — 1.

III. Relațiile capitaliste apasă tot mai greu asupra clasei muncitoare, făcând să scadă relativ cererea concomitent cu creșterea ofertei — 4.

IV. Scăderea prețului forței de muncă. Creșterea inegalității sociale — 3.

+ așadar (capitalismul provoacă??) creșterea inegalității sociale, sporirea distanței dintre cei avuți și cei neavuți (?+?).

V. Crizele — 5.

VI. Creșterea nemulțumirii clasei muncitoare, ascuțirea luptei + creșterea conștiinței că *revoluția socială este necesară, adică*

(explicarea ei) — 6.

VII. Revoluția socială e în interesul întregii omeniri asuprite — 7.

VIII. Pentru a înlocui producția de mărfuri prin producția socialistă, proletariatul trebuie să dețină *puterea politică — dictatura proletariatului* — 8.

* În manuscris cifrele sînt scrise cu creion albastru și arată, pare-se, ordinea în care dorea Lenin să fie schimbate paragrafele. — *Nota red.*

IX. Mișcarea muncitorească a devenit o mișcare internațională — 10.

X. Social-democrația rusă este o parte a social-democrației internaționale — 11.

XI. Social-democrația rusă urmărește același scop final. Sarcina social-democrației ruse este

{	să dezvăluie caracterul de neîmpăcat al intereselor	}	—9.
	să lămurească importanța revoluției sociale		
	să organizeze forțele muncitorilor		

XII. Scopul imediat diferă din pricina rămășițelor orînduirii iobăgiste (jugul care apasă asupra întregii populații muncitoare + principala piedică în calea mișcării muncitorești).

XIII. Trebuie să se ducă lupta pentru obținerea unor instituții juridice care să constituie o completare a capitalismului.

XIV. Absolutismul este o rămășiță a orînduirii iobăgiste, dușmanul de moarte, — deci, sarcina imediată este răsturnarea *monarhiei*.

AMENDAMENTELE LA PROIECTUL DE PROGRAM AL LUI PLEHANOV

Propus la 21.I.02.

III. (Relațiile de producție capitaliste apasă tot mai greu asupra clasei muncitoare pe măsură ce) progresul tehnic, (făcînd să crească productivitatea muncii) nu etc.

{în loc de pricinuind
— *provocînd*}

+ Creșterea șomajului, a mizeriei, a înjosirii și a asupririi constituie un rezultat inevitabil al acestei tendințe fundamentale a capitalismului.

III. Progresul tehnic (făcînd să crească productivitatea muncii?) nu numai că dă capitaliștilor posibilitatea materială de a ridica nivelul de exploatare a muncitorilor, dar și transformă această posibilitate în realitate, provocînd scăderea relativă a *cererii* de forță de muncă concomitent cu creșterea relativă și absolută a ofertei. Creșterea șomajului, a mizeriei, a asupririi și a

„permite“

Înjosirii este rezultatul (al tendin-
inevitabil al acestei țelor fun-
tendințe fundamentale damentale
a capitalismului. menționate)

Să se facă § 5.

Inexact
nu toate.

IV. Dezvoltarea forțelor de producție ale muncii sociale este însoțită, așadar, de faptul că toate avantajele obținute de pe urma acestei dezvoltări sînt monopolizate de o infimă minoritate, iar creșterea avuției sociale merge mîna în mîna cu creșterea inegalității sociale, cu sporirea distanței dintre cei avuți și cei neavuți, precum și cu adîncirea și lărgirea prăpastiei dintre clasa proprietarilor și clasa proletarilor.

Să se facă § 4.

V. * La o înrăutățire și mai accentuată a situației clasei muncitoare și a micilor producători duc crizele industriale, provocate în mod inevitabil de contradicțiile menționate ale capitalismului,

dată fiind lipsa unui control obștesc asupra producției, concurența reciprocă în continuă creștere dintre țările capitaliste pe piața mondială **.

de lipsa unei planificări a producției, de creșterea concurenței dintre țările capitaliste pe piața mondială. Sărăcia și mizeria maselor se completează cu irosirea avuției sociale ca urmare a imposibilității de a găsi un deuseu pentru mărfurile produse.

Dată fiind existența acestei stări de lucruri în societate, dată fiind lipsa unei planificări a producției, dată fiind concurența în continuă creștere dintre țările capitaliste pe piața mondială, desfacerea mărfurilor rămîne, în mod necesar, în urma producției lor **.

*Scris nu mai strîin
de 8 (21) ianuaris 1902*

*Publicat pentru prima oară
în 1924, în „Culegeri din Lenin“, vol. II*

Se tipărește după manuscris

* În manuscris, începutul paragrafului: „La o ascuțire și mai mare a acestor contradicții“ este șters. — *Nota red.*

** În manuscris această variantă este ștersă. — *Nota red.*

3

ÎNSEMNARE CUPRINZÎND PARAGRAFELE I ȘI II ALE PRIMULUI PROIECT DE PROGRAM AL LUI PLEHANOV ȘI SCHIȚA PRIMULUI PARAGRAF AL PĂRȚII TEORETICE A PROGRAMULUI

I. Baza economică a societății burgheze moderne o constituie modul de producție capitalist, în condițiile căruia cea mai importantă parte a mijloacelor de producție și de circulație a produselor produse sub formă de mărfuri constituie proprietatea privată a unei clase relativ puțin numeroase, în timp ce majoritatea populației nu poate să-și ducă existența decît din vînzarea forței sale de muncă. Ca urmare a acestui fapt, ea se află în situația de dependență, în situația de muncitori salariați (proletari), care prin munca lor creează venitul proprietarilor mijloacelor de producție și de circulație a mărfurilor (capitaliștii și marii proprietari funciari).

II. Sfera de dominație a modului de producție capitalist se extinde pe măsură ce perfecționarea neîncetată a tehnicii face să crească importanța economică a marilor întreprinderi și, prin aceasta, restrînge rolul micilor producători independenți în viața economică a societății, făcînd să scadă nivelul lor de trai, pe unii împingîndu-i în rîndurile proletariatului și pe alții transformîndu-i de-a dreptul sau în mod indirect în slugi și tributari ai capitalului.

*
* *

I (?). Dezvoltarea economică a Rusiei duce la o extindere tot mai mare și o dominație tot mai accentuată a relațiilor de producție capitaliste în cadrul ei. || ? ||

*Scris nu mai înainte
de 8 (21) ianuarie 1902*

*Se tipărește pentru prima oară,
după manuscris*

4

PLAN DE COMUNICARE
CU PRIVIRE LA MERSUL ELABORĂRII
PROIECTULUI DE PROGRAM

1. Relatarea situației în care se prezintă problema elaborării programului și pregătirea acestuia de către comisie.
2. Proiectul inițial al lui G.V.
3. Proiect de amendamente (cu unele motivări ale acestora).

*Scris nu mai înainte
de 8 (21) ianuarie 1902*

*Publicat pentru prima oară în 1924,
în „Culegeri din Lenin“, vol. II*

Se tipărește după manuscris

5

VARIANTA ÎNȚĂLĂ A PĂRȚII TEORETICE A PROIECTULUI DE PROGRAM

FORMULAREA ÎNȚĂLĂ

A.

I. Dezvoltarea economică a Rusiei și atragerea ei tot mai mare (mai intensă) în schimbul comercial internațional duc la o extindere tot mai mare în cadrul ei a modului de producție capitalist și la dominația tot mai deplină a acestuia.

II *. Perfecționarea neîncetată a tehnicii face să crească tot mai mult importanța economică a marilor întreprinderi, restrânge rolul micilor producători independenți (țărani, meșteșugarii, mese-riași etc.) în viața economică

FORMULAREA CORECTATĂ

I. Atragerea mai intensă a Rusiei în schimbul comercial internațional și creșterea producției de mărfuri în interiorul țării duc la o dominație tot mai deplină în cadrul ei a modului de producție capitalist, care se caracterizează prin următoarele particularități principale.

III. Perfecționarea neîncetată a tehnicii face să crească tot mai mult numărul, proporțiile și importanța economică a marilor întreprinderi, face să scadă nivelul de trai al micilor producători independenți (țara-

* În manuscris se indică o schimbare a locului paragrafelor: cifra „II” este ștersă cu creion albastru și în locul ei este pus „III”, și invers. — *Nota red.*

a țării, făcînd să scadă nivelul lor de trai, transformîndu-i pe unii în mod direct sau indirect în slugi și tributari ai capitalului, împingîndu-i pe alții în rîndurile clasei celor săraci, lipsită de mijloace de producție (proletariatul).

nii, meșteșugarii, meseriașii), transformîndu-i pe unii în slugi și tributari ai capitalului, împingîndu-i pe alții în rîndurile clasei celor săraci, lipsită de mijloace de producție (proletariatul).

III. Partea cea mai importantă a mijloacelor de producție și de circulație a mărfurilor se concentrează tot mai mult în mîinile unei clase relativ puțin numeroase, în timp ce majoritatea populației, în continuă creștere, nu-și poate duce existența decît prin vînzarea forței sale de muncă. Ca urmare a acestui fapt, ea ajunge în situația de dependență, în situația de muncitori salariați (proletari), care creează prin munca lor venitul proprietarilor mijloacelor de producție și de circulație a mărfurilor (capitaliștii și marii proprietari funciari).

IV. Progresul tehnic, făcînd să crească productivitatea muncii, permite capitaliștilor să ridice nivelul de exploatare a muncitorilor, provocînd o scădere relativă a cererii de forță de muncă (adică o creștere a cererii care nu e proporțională cu (care rămîne în urmă față de) creșterea capitalului) concomitent cu creșterea relativă și absolută a ofertei ei. Această tendință, precum și tendințele fundamentale menționate mai sus ale capitalismului duc la creșterea șomajului, a mizeriei, a exploatării, a asupririi și a înjosirii.

V. La o înrăutățire și mai accentuată a situației clasei muncitoare și a micilor producători duc crizele industriale, provocate în mod inevitabil de contradicțiile fundamentale menționate ale capitalismului, de lipsa, inerentă lui, a unei producții planificate (lipsă pe care nu o pot înlătura nici un fel de uniuni ale capitaliștilor), de creșterea concurenței reciproce dintre țările capitaliste pe piața mondială. Sărăcia și mizeria maselor se completează cu irosirea avuției sociale

ca urmare a imposibilității de a găsi un debușeu pentru mărfurile produse.

<p>VI. Așadar, dezvoltarea forțelor de producție ale muncii sociale este însoțită</p>	<p>{ Să fie exprimat altfel }</p>	<p>VI. Așadar, gigantica dezvoltare a forțelor de producție ale muncii sociale și care capătă un caracter social din ce în ce mai accentuat este însoțită</p>
---	---	---

de faptul că toate principalele avantaje obținute de pe urma acestei dezvoltări sînt monopolizate de către o infimă minoritate a populației, iar creșterea avuției sociale merge mîna în mîna cu creșterea inegalității sociale, cu sporirea distanței dintre cei avuți și cei neavuți, precum și cu adîncirea și lărgirea prăpastiei dintre clasa proprietarilor (burghezia) și clasa proletarilor.

VII. Dar, în timp ce toate aceste contradicții inevitabile ale capitalismului cresc și se dezvoltă,

<p>crește de asemenea și nemulțumirea și revolta clasei muncitoare, crește coeziunea ei în virtutea condițiilor înseși ale modului de producție capitalist,</p>	<p>numărul și coeziunea, nemulțumirea și revolta proletarilor cresc,</p>
---	--

lupta clasei muncitoare împotriva clasei capitaliștilor se ascute și crește năzuința de a se elibera de sub jugul de nesuportat al capitalismului.

<p>VIII. Eliberarea clasei muncitoare poate fi numai opera clasei muncitoare însăși. Pentru răsturnarea jugului capitalismului este nevoie de o revoluție socială, adică</p>	<p>VIII. Eliberarea clasei muncitoare poate fi numai opera clasei muncitoare însăși, deoarece toate celelalte clase ale societății contemporane sînt pentru menținerea bazelor orînduirii economice existente.</p>
--	--

Pentru eliberarea efectivă a clasei muncitoare este nevoie de o revoluție socială, care rezultă în mod firesc din întreaga dezvoltare a modului de producție capitalist, adică

de desființarea proprietății private asupra mijloacelor de producție, de trecerea lor în proprietate obștească și de înlocuirea producției capitaliste de mărfuri prin organizarea socialistă a producției pe seama întregii societăți, pentru a asigura o bunăstare deplină și o dezvoltare liberă multilaterală a tuturor membrilor ei.

IX. Pentru a înfăptui această revoluție socială, proletariatul trebuie să cucerească *puterea politică*, care îl va face stăpîn pe situație și-i va permite să înlătore toate piedicile pe care le întîmpină în calea spre mărrețul său scop. În acest sens, *dictatura proletariatului* constituie condiția politică necesară a revoluției sociale.

X. Revoluția proletariatului va însemna eliberarea întregii omeniri care este asuprită și suferă în prezent, deoarece ea va pune capăt tuturor formelor de asuprire și exploatare a omului de către om.

XI. Social-democrația rusă își propune ca sarcină să dezvăluie în fața muncitorilor contradicția de neîmpăcat dintre interesele lor și interesele capitaliștilor — să lămurească proletariatului semnificația istorică, caracterul și condițiile revoluției sociale pe care va trebui s-o înfăptuiască —, să organizeze un partid de clasă revoluționar, în stare să conducă toate manifestările luptei proletariatului împotriva întregii orînduiri sociale și politice de astăzi.

XII. Dar dezvoltarea schimbului internațional și a producției pentru piața mondială a stabilit (creat) o legătură atît de strînsă între toate popoarele lumii civilizate (?), încît mărrețul țel al luptei de eliberare a proletariatului poate fi atins numai prin eforturile unite ale proletariatului din toate țările. De aceea * mișcarea muncitorească contem-

* În manuscris cuvintele „mărrețul țel al luptei de eliberare a proletariatului poate fi atins numai prin eforturile unite ale proletariatului din toate țările. De aceea” sînt tăiate. — *Nota red.*

porană trebuia să devină și a și devenit de mult o mișcare internațională, iar social-democrația rusă se consideră unul dintre detașamentele armatei mondiale a proletariatului, *o parte a social-democrației internaționale.*

B.

I. Scopurile imediate ale social-democrației ruse diferă însă considerabil datorită faptului că numeroasele rămășițe existente la noi ale orînduirii sociale precapitaliste, iobăgiste, frînează în foarte mare măsură dezvoltarea forțelor de producție, fac să scadă nivelul de trai al populației muncitoare, atrag după sine forme asiatice-barbare de stingere treptată a multor milioane de țărani, țin întregul popor în ignoranță, lipsă de drepturi și oprimare. Social-democrația rusă trebuie abia să lupte pentru a obține instituțiile civile și politice care există de pe acum în țările capitaliste înaintate și care sînt absolut necesare pentru dezvoltarea deplină și multilaterală a luptei de clasă duse de proletariat împotriva burgheziei *.

II. Absolutismul țarist prezintă rămășița cea mai importantă a orînduirii iobăgiste și cel mai puternic bastion al întregii barbarii și al tuturor calamităților de care au scăpat țările libere din punct de vedere politic; el este dușmanul cel mai înverșunat și mai primejdios al mișcării de eliberare a proletariatului.

Cea mai importantă dintre aceste rămășițe ale orînduirii iobăgiste, cel mai puternic bastion al întregii acestei barbarii este absolutismul țarist. El este cel mai înverșunat și mai primejdios dușman al mișcării de eliberare a proletariatului și al dezvoltării culturale a întregului popor.

* În manuscris această frază este tăiată. — *Nota red.*

De aceea social-democrația rusă își propune ca sarcină politică imediată răsturnarea absolutismului țarist și înlocuirea lui printr-o *republică* bazată pe o constituție democratică, care să asigure:

1) puterea absolută a poporului, adică . . .

*Scris între 8 și 25 ianuarie
(21 ianuarie și 7 februarie) 1902*

*Publicat pentru prima oară în 1924,
în „Culegeri din Lenin“, vol. II*

Se tipărește după manuscris

6

SCHIȚE DE PLAN ALE PROIECTULUI DE PROGRAM

- I—VI. A) Dezvoltarea economică a Rusiei și trăsăturile fundamentale ale capitalismului.
- VII—XII. B) Lupta de clasă a proletariatului și sarcinile social-democrației.
- C) Scopurile imediate ale social-democrațiilor ruși și revendicările lor politice.
- D) Reforme sociale (pentru reglementarea muncii în fabrici).
- E) Reforma financiară și revendicările în vederea lichidării rămășițelor societății iobăgiste.
- F) Încheiere („coadă“).

-
- A) Dezvoltarea economică a Rusiei și sarcinile generale ale social-democrației.
- B) Sarcinile politice speciale și revendicările politice ale social-democrației.
- C) Reforme sociale.
- D) Transformări (reforme) financiare și agrare.

*Scris între 8 și 25 ianuarie
(21 ianuarie și 7 februarie) 1902*

*Publicat pentru prima oară în 1924,
în „Culegeri din Lenin“, vol. II*

Se tipărește după manuscris

7

VARIANTA ÎNȚIALĂ A PĂRȚII AGRARE ȘI A ÎNCHEIERII PROIECTULUI DE PROGRAM

În afară de aceasta, Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia cere:

a) în interesul organizării democratice a administrației de stat — desființarea tuturor impozitelor indirecte și instituirea unui impozit progresiv pe venit

b) în interesul înlăturării tuturor rămășițelor vechilor noastre rînduiri iobăgiste

1) anularea ratelor de răscumpărare și a sumelor datorate cu titlu de dijmă, precum și a oricăror prestații care cad în momentul de față în sarcina țărănimii ca stare socială obligată să plătească biruri;

2) desființarea răspunderii solidare și a tuturor legilor care îngădesc dreptul țaranului de a dispune de pămîntul său;

3) să se restituie poporului sumele de bani care i-au fost luate drept rate de răscumpărare sau cu titlu de dijmă. Confiscarea, în acest scop, a averilor mănăstirești și a pămînturilor domeniiale și fixarea unui impozit special asupra pămînturilor marilor latifundiari nobili, beneficiari ai împrumuturilor de răscumpărare. Transformarea sumelor obținute pe această cale într-un fond popular special destinat nevoilor culturale și de binefacere ale obștilor satești;

4) instituirea de comitete țărănești

(a) pentru a restitui obștilor satești (prin expropriere sau — în cazul cînd pămînturile au trecut din mîină în mîină — prin

răscumpărare etc.) pământurile rășluite din pământurile țăranilor cu prilejul desființării iobăgiei și care servesc moșierilor drept mijloc de înrobire a țăranilor;

b) pentru înlăturarea rămășițelor orînduirii iobăgiste, care s-au mai păstrat încă în Ural, în Altai, în Ținutul de vest și în alte regiuni ale statului;

5) investirea judecătorilor cu drepturi de a reduce arenzile exagerat de mari și de a declara nule tranzacțiile cu caracter înrobitor.

Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia consideră că înlăturarea deplină, consecventă și temeinică a transformărilor politice și sociale arătate poate fi obținută numai pe calea răsturnării absolutismului și convocării unei Adunări constituante alese în mod liber de întregul popor.

*Scris nu mai târziu de
25 ianuarie (7 februarie) 1902*

*Se tipărește pentru prima oară
după manuscris*

Иде sample paglubaejos, folg-
nos ugozobodimba b. Paasin, ka
~~sample~~ naukoe ramoderfo upis.
~~u gozobodimba~~ b. kaan kamajaluprasin.
cunad ugozobodimba

Paaputa'nan raimb cpediml
ugozobodimba (kual. u. gpa'pua,
apudis' u. uniman, gfer. dopos u
dypner cpediml cootborous) coofe-
gozobudaejos b. pykak ~~spabupbubai~~
~~ka'parupbubai~~ (kual. kamajalupob u. kypin.
kua fantehuad'hsupb, kaan
ue raitpau cootboranucos. the
fantehuad' u. fantehuad' raimb
pau. fantehuad', nepis cpedimba
ugozobodimba; banyupfeno u.
dypner ka upadapet cloa'pua-
obnei' cunb. Inu kaerurine
pudane (upolemapin) onastiba.
kofa' fantehuad' o'pafaur b. yebu.
cunmanit uolofepin our
cootboranucos, cootboranucos
nigydour uer dmeadn.

Pastumie kamajalupua be
kante fantehuad' raimb, pa-
up'pua u. uolofepin uolofepin
kypin uer upadapet fantehuad'
kypin uer upadapet fantehuad'
kypin uer upadapet fantehuad'

Ube solvace unen
pau. fantehuad' banyupfeno
u. upadapet u. upadapet
kypin uer upadapet fantehuad'
kypin uer upadapet fantehuad'
kypin uer upadapet fantehuad'
kypin uer upadapet fantehuad'

SCHIȚE DE PROIECT AL PROGRAMULUI

PRIMA VARIANTĂ

În Rusia producția de mărfuri se dezvoltă tot mai rapid, participarea ei la schimbul comercial internațional devine tot mai intensă *, dominația modului de producție capitalist devine tot mai deplină.

Majoritatea populației, în continuă creștere, nu-și poate duce existența decît prin vînzarea forței sale de muncă. Ea ajunge astfel într-o situație de dependență, în situația de muncitori salariați (proletari), față de clasa relativ puțin numeroasă a capitaliștilor și a marilor proprietari funciari, care concentrează în mîinile lor partea cea mai importantă a mijloacelor de producție și de circulație a mărfurilor **.

Partea cea mai importantă a mijloacelor de producție se concentrează în mîinile unui număr neînsemnat de capitaliști și de mari proprietari funciari, fiind proprietatea lor privată. Un număr tot mai mare de muncitori, pierzînd mijloacele de producție, sînt nevoiți să recurgă la vînzarea forței lor de muncă. Ei ajung astfel într-o situație de dependență, în situația de muncitori salariați (proletari), care prin munca lor creează venitul proprietarilor.

Dezvoltarea capitalismului face să crească tot mai mult numărul, proporțiile și importanța economică a marilor întreprinderi, face să scadă nivelul de trai al micilor producători de sine stătători (țărani, meșteșugarii, meseriașii),

* În manuscris cuvintele „participarea ei la schimbul comercial internațional devine tot mai intensă” sînt tăiate. — *Nota red.*

** În manuscris acest alineat este tăiat. — *Nota red.*

transformându-i pe unii dintre ei în slugi și tributari ai capitalului, împingându-i pe alții în rîndurile proletariatului.

Cu cît tehnica progresează mai mult, cu atît capitaliștii capătă mai multe posibilități de a ridica gradul de exploatare a muncitorilor, cu atît creșterea cererii de forță de muncă rămîne mai mult în urmă față de creșterea ofertei ei.

Creșterea mizeriei, a șomajului, a exploatării, a asupririi și a înjosirii constituie un rezultat inevitabil al tendințelor fundamentale ale capitalismului.

Nesiguranța zilei de mîine și șomajul, jugul exploatării și înjosirile de tot felul sînt hărăzite unor pături tot mai largi ale populației muncitoare.

Acest proces este agravat și mai mult de crizele industriale, pe care le provoacă în mod inevitabil contradicțiile menționate ale capitalismului. Sărăcia și mizeria maselor se îmbină cu irosirea avuției sociale ca urmare a neputinței de a găsi un deuseu pentru mărfurile produse.

Așadar, gigantica dezvoltare a forțelor de producție ale muncii sociale și care capătă un caracter social din ce în ce mai accentuat este însoțită de faptul că toate principalele avantaje obținute de pe urma acestei dezvoltări sînt monopolizate de o infimă minoritate a populației. Paralel cu creșterea avuției sociale crește inegalitatea socială, se adîncește și se lărgește prăpastia dintre clasa proprietarilor (burghezia) și clasa proletarilor.

(A) § III. Mica producție este în măsură din ce în ce mai mare înlăturată de marea producție. Micii producători de sine stătători (țărani, meșteșugarii, meseriașii) se transformă fie în proletari, fie în slugi și tributari ai capitalului.

Perfecționarea neîncetată a tehnicii face ca mica producție să fie în măsură din ce în ce mai mare înlăturată de marea producție. Cea mai mare parte a mijloacelor de producție (pămîntul și fabricile, uneltele și mașinile, căile ferate și celelalte mijloace de comunicație) se concentrează în mîinile unui număr relativ neînsemnat de capitaliști și de mari proprietari funciari, ca proprietate privată a lor. Micii producători de sine stătători (țărani, meșteșugarii, meseriașii)

se ruinează din ce în ce mai mult, pierzînd mijloacele de producție și transformîndu-se astfel în proletari, sau devenind slugi și tributari ai capitalului. Un număr tot mai mare de oameni ai muncii sînt nevoiți să recurgă la vînzarea forței lor de muncă.

Ei devin astfel muncitori salariați, care se află într-o stare de dependență față de proprietari, creîndu-le bogățiile prin munca lor.

Acești muncitori salariați (proletarii) ajung astfel într-o stare de dependență față de proprietari, creîndu-le veniturile prin munca lor.

VARIANTA A DOUA

În Rusia, producția de mărfuri se dezvoltă tot mai rapid, dominația modului de producție capitalist devine tot mai deplină.

Cea mai mare parte a mijloacelor de producție (pămînturile și fabricile, uneltele și mașinile, căile ferate și celelalte mijloace de comunicație) se concentrează în mîinile unui număr relativ neînsemnat de capitaliști și de mari proprietari funciari, ca proprietate privată a lor.

Un număr tot mai mare de oameni ai muncii, pierzînd mijloacele de producție, sînt nevoiți să recurgă la vînzarea forței lor de muncă. Acești muncitori salariați (proletarii) ajung astfel într-o stare de dependență față de proprietari, creîndu-le veniturile prin munca lor.

Un număr tot mai mare de oameni ai muncii sînt nevoiți să recurgă la vînzarea forței lor de muncă, să devină muncitori salariați, care se află într-o stare de dependență față de proprietari, creîndu-le bogățiile prin munca lor.

Dezvoltarea capitalismului face să crească tot mai mult numărul, proporțiile și importanța economică a marilor întreprinderi, înrăutățește situația micilor producători de sine stătători (țărani, meșteșugarii, meseriași), transformîndu-i pe unii dintre ei în slugi și tributari ai capitalului, împingîndu-i pe alții în rîndurile proletariatului.

Cu cît tehnica progresează mai mult, cu atît capitaliștii capătă mai multe posibilități de a ridica gradul de exploatare a muncitorilor, cu atît creșterea cererii de forță de muncă rămîne mai mult în urmă față de creșterea ofertei ei. Nesiguranta zilei de mîine și șomajul, jugul exploatării și înjosirile de tot felul sînt hărăzite unor pături tot mai largi ale populației muncitoare.

Acest proces este agravat și mai mult de crizele industriale pe care le provoacă în mod inevitabil contradicțiile fundamentale ale capitalismului. Sărăcia și mizeria maselor se îmbină cu irosirea avuției sociale ca urmare a neputinței de a găsi un deuseu pentru mărfurile produse.

Așadar, gigantica dezvoltare a forțelor de producție ale muncii sociale și care capătă un caracter social din ce în ce mai accentuat este însoțită de faptul că toate principalele avantaje obținute de pe urma acestei dezvoltări sînt monopolizate de o infimă minoritate a populației. Paralel cu creșterea avuției sociale crește inegalitatea socială, se adîncește și se lărgește prăpastia dintre clasa proprietarilor (burghezia) și clasa proletariatului*.

Scris între

*25 ianuarie și 18 februarie
(7 februarie și 3 martie) 1902*

*Publicat pentru prima oară în 1924,
în „Culegeri din Lenin“, vol. II*

Se tipărește după manuscris

* Pe verso manuscrisului se găsește următoarea însemnare făcută cu creionul: „... respingînd cu hotărîre toate proiectele de reformă legate de orice extindere sau întărire a tutelei polițiste și funcționărești asupra maselor de oameni și muncii...“ Această formulare a fost propusă de V. I. Lenin ca amendament la încheierea „Proiectului de program al Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia“ (vezi volumul de față, pag. 207). — *Nota red.*

9

COMPLETĂRI LA CAPITOLUL AGRAR
ȘI LA CEL CU PRIVIRE
LA PROBLEMELE MUNCII ÎN FABRICĂ

„În scopul înlăturării rămășițelor vechii orînduiri iobăgiste, el va lupta pentru“.

N-ar fi oare cazul să se adauge „și în interesul liberei dezvoltări a luptei de clasă la sate“.

În favoarea acestei adăugiri pledează faptul că și aici trebuie să ne diferențiem în mod hotărît de democrația burgheză, care, în toate nuanțele ei, va subscrie, desigur, bucuros numai prima motivare.

* * *

N.B.: în capitolul cu privire la *problemele muncii în fabrică* să se adauge:

Să se stabilească prin lege termene săptămînale de plată în toate contractele de angajare a muncitorilor.

Scris între

*25 ianuarie și 18 februarie
(7 februarie și 3 martie) 1902*

*Se tipărește pentru prima oară,
după manuscris*

RĂSPUNSURI LA OBSERVAȚIILE LUI PLEHANOV ȘI AKSELROD ÎN LEGĂTURĂ CU ARTICOLUL „PROGRAMUL AGRAR AL SOCIAL-DEMOCRAȚIEI RUSE“ 157

„4. instituirea unor comitete țărănești:

a) pentru a restitui obștilor sătești (prin expropriere sau — în cazul cînd pămînturile au trecut din mîină în mîină — prin răsкупărare etc.) pămînturile răsluite din pămînturile țăranilor cu prilejul desființării iobăgiei și pe care moșierii le folosesc ca mijloc de înrobire a țăranilor . . .” *

Plehanov. N.B. Rog a se lua notă de următoarele: *exproprierea* (nr. 3) nu exclude *răscupărarea*; *răscupărarea* nu exclude *exproprierea* (dovezile sînt de prisos); „răscupărarea etc.“ (nr. 2) este pur și simplu răsкупărare, — „etc.“ trebuie scos. Iar fraza luată între paranteze poate fi înlocuită prin următoarea: (prin răsкупărare, în cazul cînd pămîntul [și nu pămînturile] (nr. 1) după 1861 a trecut prin vînzare în alte mîini). Atunci va fi limpede că, în celelalte cazuri, restituirea pămîntului se va face fără ca actualii lui posesori să primească despăgubiri. În cazul însă cînd pămîntul a trecut în alte mîini prin moștenire, sau prin donație, sau prin schimb, răsкупărare nu trebuie să aibă loc. Cred că vom reuși să facem această modificare în timp util.

Nr. 1 — din moment ce în program se spune „pămînturile“, dacă am pune între paranteze „pămîntul“, am contraveni regulilor gramaticale.

Nr. 2 — „etc.“ include și schimbul de pămînt, și servitutea asupra pămîntului, și o nouă parcelare etc. De aceea e complet greșit să se scoată acest cuvînt.

Nr. 3 — în mod obișnuit, „exproprierea“ presupune *privarea* de proprietate, adică deposedarea fără nici o despăgubire. De aceea a o opune răsкупărării nu este nici-

* Vezi volumul de față, pag. 302. — *Nota red.*

decum un lucru atît de ciudat cum i se pare autorului observațiilor.

Akselrod. *Mă raliez acestei păreri.* P. A.

„Noi avem obligația să luptăm împotriva tuturor rămășițelor relațiilor iobăgiste — în această privință pentru un social-democrat nu încapă nici o îndoială —, și, dat fiind că aceste relații se împletesc în modul cel mai complex cu relațiile burgheze, sîntem *nevoiți* să pătrundem, dacă ne este permis să ne exprimăm astfel, în însuși miezul acestei încurcături, fără să ne speriem de complexitatea sarcinii“ *.

Plehanov. Este de prisos să se mai ceară *permisiunea* pentru a afla care este miezul.

? ?

„... secțiunea cu privire la muncitori conține revendicări îndreptate împotriva *burgheziei*, pe cînd secțiunea cu privire la țărani — revendicări îndreptate împotriva *moșierilor-iobăgiști* (împotriva feudalilor, aș spune eu, dacă problema aplicării acestui termen la nobilimea noastră agrară nu ar fi atît de controversată ¹⁾).

¹⁾ Eu personal înclin să rezolv această problemă în sens afirmativ, dar în cazul de față, se înțelege, nu este nici locul, nici timpul să fundamentăm și nici chiar să cerem această rezolvare, deoarece acum este vorba de susținerea proiectului de program agrar colectiv, al întregii redacții***.

Akselrod. N.B. Drept e că într-o broșură *program* este mai bine să nu existe asemenea aluzii la divergențe.

„A încerca însă să stabilești anticipat, înainte de deznădămintul definitiv al luptei, în timpul luptei, că, eventual, nu vom obține în *întregime* maximum înseamnă să cădem în cel mai pur filistinism“ ***.

* Vezi volumul de față, pag. 306. — *Nota red.*

** Vezi volumul de față, pag. 308. — *Nota red.*

*** Vezi volumul de față, pag. 310. — *Nota red.*

Plehanov. „A încerca... să stabilești“ că nu vom obține în întregime maximum etc. — este exprimat foarte stingaci. Propun ca această frază să fie înlocuită cu fraza scrisă de mine în text*. Rog ca această propunere să fie pusă la vot. *Motivarea*: teama de a nu ne expune la ironii din partea adversarilor.

Propun, de asemenea, să fie pusă la vot propunerea mea de a se scoate din text considerațiile autorului cu privire la feudalismul rus. *Motivarea*: asemenea raționamente sînt nelalocul lor într-un articol *redacțional* cu caracter, ca să zicem așa, general. Rezervele autorului nu fac decît să sugereze ideea că în cadrul redacției există *divergențe*.

Akselrod. Eu m-am pronunțat mai sus în acest sens.

„« Mișcarea noastră » este mișcarea muncitorească social-democrată. Masa țărănească nu poate într-adevăr « să se încadreze » în această mișcare: nu este un lucru problematic, ci *imposibil*, și despre aceasta nici n-a fost vreodată vorba. Dar masa țărănească nu poate să nu se încadreze în « mișcarea » împotriva tuturor rămășițelor iobăgiste (inclusiv împotriva absolutismului)“ **.

Plehanov. Propun (în fraza cu privire la *încadrare*) ca în locul cuvintelor „masa țărănească“ să se pună: masa țărănească luată ca atare, adică *ca stare socială*, și, în afară de aceasta, privită *ca un singur tot* etc.

Rog ca această propunere să fie pusă la vot.

Akselrod. Mă raliez acestei propuneri. P. A.

Dacă ar fi avut puținel tact, autorul observațiilor ar fi putut să se gîndească că este cu totul deplasat să insiste asupra *punerii la vot* a schimbărilor (nu cumva în mai rău?) de ordin *stilistic* dorite de el. De asemenea, este ridicolă teama că o chestiune neînsemnată ca cea a „feudalismului“ îi va face pe unii (Martînovi?) să facă zarvă pe tema „divergențelor“. M-am exprimat într-un mod cît se poate de general.

Vezi 28 pe verso***.

* Plehanov a propus ca această frază să fie schimbată în felul următor: „A te opri însă înainte de deznodămîntul final al luptei, chiar în cursul luptei, din considerentul...“. — *Nota red.*

** Vezi volumul de față, pag. 310. — *Nota red.*

*** Vezi răspunsul precedent la observația lui Plehanov. — *Nota red.*

„Trebuie să răspîndim pe o scară mai largă ideea că numai în republică poate avea loc bătălia hotărîtoare dintre proletariat și burghezie, trebuie să *creăm* și să consolidăm tradiția republicană în rîndurile tuturor revoluționarilor ruși și în rîndurile maselor cît mai largi ale muncitorilor ruși, trebuie să exprimăm prin lozinca: «republică» faptul că, în lupta pentru democratizarea orînduirii de stat, vom merge pînă la capăt, fără să ne uităm înapoi . . .” *

Plehanov. Cuvintele: trebuie să răspîndim ideea că numai în republică poate avea loc bătălia hotărîtoare dintre proletariat și burghezie — sînt de părere să fie scoase (*rog să fie pusă la vot această propunere*). Nu sînt de loc convins că în Anglia, de pildă, dezvoltarea politică trebuie să treacă prin republică. E puțin probabil că monarhia va constitui acolo o piedică pentru muncitori, și de aceea înlăturarea ei poate fi *nu o condiție prealabilă*, ci o *consecință* a triumfului socialismului.

Akselrod. Mă declar pentru această propunere. P. A.

Exemplul Angliei nu prea este potrivit avînd în vedere tocmai situația ei excepțională, și a face *astăzi* o comparație între Rusia și Anglia înseamnă a semăna o sumedenie de confuzii în rîndurile publicului. Observațiile lui Marx (1875) și Engels (1891) cu privire la revendicarea republicii în Germania¹⁶⁸ arată tocmai că republica este „necesară”, — iar excepții sînt posibile oriunde.

„Așadar, pentru simplificare, întregul conținut al punctului 4 poate fi exprimat în două cuvinte: «restituirea pămînturilor rășluite». Se pune întrebarea cum a apărut ideea unei astfel de revendicări. Ca o concluzie directă a tezei generale și fundamentale potrivit căreia noi trebuie să-i ajutăm pe țărani și să-i împingem la o lichidare, pe cît posibil, mai deplină a tuturor rămășițelor iobăgiei. Cu acest lucru «toată lumea este de acord», nu-i așa? Ei bine, dacă sînteți de acord să pășiți pe această cale, atunci faceți bine să înaintați pe această cale în mod de sine stătător, nu ne siliți să vă tragem după noi, nu vă înspăimîntați de aspectul «neobișnuit» al acestei căi, nu vă lăsați tulburați de faptul că în multe locuri nu veți găsi o cale bătătorită,

* Vezi volumul de față, pag. 312. — *Nota red.*

ci va trebui și să vă tîrîți pe marginea prăpastiei, și să vă furișați prin hățișuri, și să săriți peste gropi. Nu vă văitați că drumul este prost: ar fi o văicăreală inutilă, căci ar fi trebuit să știți dinainte că nu porniți pe o cale bătătorită, netezită și nivelată de toate forțele progresului social, ci pe cărările fundăturilor și fundurilor de provincie, care au o ieșire, dar nici voi, nici noi, nici nimeni altcineva niciodată nu va găsi o ieșire directă, simplă și ușoară — « niciodată », adică în general atîta timp cît vor exista aceste funduri de provincie și fundături care pier, și care pier într-un timp chinuitor de lung.

Iar dacă nu vreți să vă vîrîți prin aceste fundături, atunci spuneți direct că nu vreți, și nu căutați să vă eschivați prin fraze goale*.

Plehanov. Pun la vot chestiunea scoaterii acestei pagini. Ea imprimă un caracter oarecum de foileton unui raționament care ca atare este clar și consecvent. Pentru a formula revendicarea cu privire la restituirea pămînturilor rășluite nu e nevoie „să te tîrăști pe marginea prăpastiei“ etc. Acest stil figurat te face să te gîndești că nici chiar autorul nu a coordonat pe deplin problema „pămînturilor rășluite“ cu vederile lui ortodoxe.

Akselrod. Propun să se scoată această pagină, începînd de la cuvintele: „Cu acest lucru“ — pînă la sfîrșitul paginii următoare (47). P. A.

Propunem să se pună la vot chestiunea dacă asemenea observații pe ton *de cancan* sînt *potrivite* față de un coleg de redacție și unde vom ajunge dacă ne vom apuca *cu toții* să netratăm în felul acesta unul pe altul??

„Rămășițele directe ale gospodăriei bazate pe clacă, constatate de nenumărate ori în toate studiile economice din Rusia, se mențin nu datorită unei legi care le ocrotește în mod special, ci în virtutea relațiilor agrare existente de fapt. Acest lucru este atît de adevărat, încît în fața cunoscutei comisii Valuev martorii spuneau fătîș: este în afară de orice îndoială că iobăgia ar renaște dacă ea nu ar fi fost interzisă printr-o lege expresă. Prin urmare, una din două: sau nu ne ocupăm de loc de relațiile agrare dintre țărani și

* Vezi volumul de față, pag. 318. — *Nota red.*

moșieri, — și în acest caz toate celelalte probleme se rezolvă foarte «simplu», dar atunci nu vă ocupați nici de principalul izvor al tuturor rămășițelor economiei iobăgiste la sate, atunci lăsați «pur și simplu» la o parte această problemă foarte arzătoare, problemă care atinge cele mai profunde interese ale moșierilor-iobăgiști și ale țărănimii aservite, problemă care mîine sau poimîine poate ușor deveni o problemă social-politică dintre cele mai actuale în Rusia. Sau vreți să vă ocupați și de izvorul «formelor înapoiate de aservire economică», pe care-l constituie relațiile agrare, — și atunci trebuie să țineți seama de caracterul complex și încurcat al acestor relații, care pur și simplu nu permite o rezolvare ușoară și simplă. Atunci, voi, fiind nemulțumiți de rezolvarea concretă pe care o propunem noi referitor la această problemă încurcată, *nu aveți dreptul* să vă eschivați printr-o «văicăreală» generală în legătură cu caracterul încurcat, ci *trebuie* să încercați să vă descurcați singuri în această problemă, să propuneți o altă rezolvare concretă.

Importanța pe care o au pămînturile rășluite în gospodăria țărănească actuală este o problemă de fapt*.

Plēhanov. Aș recomanda să se scoată toate raționamentele cu privire la „simplitate” și „nesimplitate” și să se continue articolul începînd de la cuvintele: „Importanța pe care o au pămînturile rășluite etc.”. Articolul ar avea de cîștigat de pe urma acestui lucru, căci întregul pasaj indicat îl strică, fiind îngrozitor (??) de prolix. Propun să se pună la vot.

Raționamentul cu privire la simplitate, ca un bilanț al celor spuse mai înainte (și ca răspuns la o *sumedenie* de observații aduse chiar și de persoane care simpatizează cu noi), nu este nici-decum de prisos, și de aceea părerea mea este să fie lăsat.

„Munca în dijmă determină stagnarea tehnicii și stagnarea tuturor relațiilor social-economice de la sate, deoarece munca în dijmă constituie o piedică în calea dezvoltării economiei bănești și a diferențierii țărănimii, îl ferește (comparativ) pe moșier de influența concurenței, care îl silește să lucreze mai bine (în loc să dezvolte tehnica, el reduce partea dijmașului; în legătură cu aceasta trebuie să spunem că o astfel de

* Vezi volumul de față, pag. 319 — 320. — *Nota red.*

reducere este constatată într-o serie întreagă de localități de-a lungul unui șir de ani din perioada de după reformă), leagă pe țaran de pământ, împiedicând prin aceasta ca strămutările și îndeletnicirile sezoniere în alte localități etc. să ia amploare“*.

Plehanov. Propun să se șteargă cuvintele: „și a diferențierii țărănimii“; în mintea cititorului ele pot da naștere unei idei preconceptuate împotriva unei măsuri care, ca atare, merită să fie aprobată din toată inima. Iar dacă vreți să lăsați aceste cuvinte, atunci completați-le, explicați (fie măcar într-o notă) ce înțelegeți prin ele. Rog a se pune la vot.

Mai departe: ce înseamnă ferește comparativ? Cuvântul „comparativ“ nu e potrivit aici.

„Și în general: din moment ce este îndeobște recunoscut că pământurile rășluite constituie unul dintre principalele izvoare ale sistemului muncii în dijmă, iar acest sistem este o rămășiță directă a iobăgiei, care frânează dezvoltarea capitalismului, cum se poate pune la îndoială faptul că restituirea pământurilor rășluite va submina munca în dijmă și va grăbi dezvoltarea social-economică?“**

Plehanov. Tocmai de aceea nu e nevoie ca acest lucru să fie demonstrat atât de amplu.

„După cum judec eu, *toate* obiecțiile «împotriva pământurilor rășluite» se încadrează într-unul sau altul din aceste patru puncte, iar majoritatea celor care au ridicat obiecții (inclusiv Martînov) au răspuns negativ la toate cele patru

Ce fel de idee preconceptuată? *În mintea cui?* de ce?
— mare mister.

Foarte simplu. Asta înseamnă: ferește *comparativ* cu situația actuală din Rusia (și nu în comparație, bunăoară, cu America).

Concluzie pripită. Vezi sfârșitul acestei pagini (55) și începutul celei următoare***.

* Vezi volumul de față, pag. 321. — *Nota red.*

** Vezi volumul de față, pag. 322. — *Nota red.*

*** V. I. Lenin se referă la începutul capitolului al VII-lea al articolului său (vezi volumul de față, pag. 322). — *Nota red.*

întrebări, considerînd că revendicarea restituirii pămînturilor rășluite este și greșită din punct de vedere principial, și inutilă din punct de vedere politic, și irealizabilă din punct de vedere practic, și inconsecventă din punct de vedere logic“*.

Plehanov. Propun să fie scos Martînov: prea mult este băgat peste tot.

Akselrod: Da, des Guten, adică Martînov, mehr als zu viel**.

P. A.

Vezi pag. 28 pe verso***.

Martînov a adus argumente pe care le-au repetat foarte mulți dintre prietenii noștri. Ar fi o mare *lipsă de tact* să lăsăm aceste argumente fără răspuns și să nu ne referim la Martînov atunci cînd el atacă fondul problemei.

„Și nu ne vom contrazice de loc dacă în următoarea perioadă istorică, cînd vor dispărea particularitățile acestei «conjuncturi» social-politice, cînd țărănimea, să spunem, se va mulțumi cu pomeni neînsemnate din partea unei părți infime dintre proprietari și «va începe să mîriie» hotărîtă împotriva proletariatului, dacă vom scoate atunci din programul nostru lupta împotriva rămășițelor iobăgiei. Atunci, probabil, va trebui să scoatem din program și lupta împotriva absolutismului, pentru că în nici un caz nu se poate presupune că țărănimea se va elibera de cel mai respingător și mai greu jug iobăgist înainte de a exista libertate politică“****.

Plehanov. Propun să se scoată pasajul care începe cu cuvintele: „Și nu ne vom contrazice“ și se termină cu: „de a exista libertate politică“, care, în loc să întărească, slăbește caracterul convingător al pasajului precedent.

Akselrod. Sint pentru. P. A.

Nu e cazul ca aceste cuvinte să fie scoase, ele fiind dictate de o prudență necesară. Altfel mai tîrziu am putea să fim cu ușurință învinuiți de imprudență.

* Vezi volumul de față, pag. 322. — *Nota red.*

** — Da, și de prea mult bine, adică de Martînov, și se apleacă. — *Nota trad.*

*** Este vorba de răspunsul lui V. I. Lenin la observația lui G. V. Plehanov de la pag. 424 din volumul de față. — *Nota red.*

**** Vezi volumul de față, pag. 324. — *Nota red.*

„Ni se va obiecta: «oricît de greu ar ceda gospodăria bazată pe munca în dijmă asaltului capitalismului, ea totuși îi cedează,— ba mai mult: ea este condamnată la dispariție totală; marea gospodărie bazată pe munca în dijmă cedează și va ceda locul în mod nemijlocit marii gospodării capitaliste. Voi însă vreți să grăbiți procesul de lichidare a iobăgiei printr-o măsură care în fond înseamnă fărîmițarea (deși parțială, dar totuși fărîmițare) marii gospodării. Oare prin aceasta nu sacrificați interesele viitorului de dragul intereselor prezentului? Pentru o posibilitate problematică de răscoală a țăranilor împotriva iobăgiei într-un viitor apropiat, voi creați greutăți în calea răscoalei proletariatului de la sate împotriva capitalismului într-un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat!».

Acest raționament, oricît de convingător ar părea la prima vedere, păcătuiește printr-o pronunțată unilateralitate . . . *

P l e h a n o v. Chiar de la prima vedere este foarte puțin convingător. Are un asemenea iz de bucherism stupid, încît ar fi mai bine să insistăm cît mai puțin asupra lui: îi este rușine pentru social-democrați. E o rușine mai ales în momentul de față, cînd țăranii ruși se răscoală cu miile pentru a lichida vechile rînduiri. Rog a se pune la vot propunerea de a se declara că acest argument este neconvingător chiar de la prima vedere.

A k s e l r o d. După părerea mea, trebuie scos complimentul făcut adversarilor à la Martinov. P. A.

După părerea mea, e ridicol să consideri acesta un „compliment făcut adversarilor“ (este greșit și din punct de vedere faptic, deoarece acest argument a fost repetat în scrisorile unora dintre cei mai apropiați prieteni ai „Iskrei“) cînd sînt combătuți. Iar *ocările* pe care le aduce adversarilor autorul observațiilor nu au nici un rost.

„ . . . aceasta nu ar putea să nu aibă cea mai profundă influență asupra spiritului de protest și de luptă independentă în rîndurile întregii populații muncitoare de la sate“ **.

P l e h a n o v. Ce înseamnă „luptă independentă“?

Vezi Belgia în aprilie 1902¹⁵⁹. Va constitui un răspuns la această întrebare „grea“.

* Vezi volumul de față, pag. 325. — *Nota roșie*

** Ibid.

„Și pentru a înlesni în viitor muncitorilor agricoli și semimuncitorilor agricoli de la noi trecerea la socialism, este foarte important ca partidul socialist să înceapă *chiar acum* « să apere » mica țărănime, făcînd pentru ea « tot ce-i stă în putință », fără a renunța să participe la rezolvarea problemelor « străine » (neproletare), spinoase și încurcate, deprinzînd întreaga masă muncitoare și exploatată să vadă în el pe conducătorul și reprezentantul său“*.

Plehanov. Pentru ce cuvintele „tot ce-i stă în putință“ sînt puse între semnele citării („ghilimele“)? Nu e clar. Totodată, problema situației „semimuncitorilor agricoli“ nu este de loc străină de proletariat. Este cît se poate de nepolitic să folosești astăzi acest cuvînt, fie chiar și între ghilimele.

Nu este chiar atît de greu de înțeles că fiecare își are maniera lui de a folosi ghilimelele. Sau autorul observațiilor ar vrea „să pună la vot“ și ghilimelele? Din partea lui te poți aștepta și la asta!

„Burghezia rusă «a întîrziat» cu sarcina care este propriuzis a ei de a mătura toate rămășițele vechiului regim, — și noi sîntem cei care trebuie să îndreptăm această lipsă, și o vom face atîta timp cît ea nu va fi îndreptată, atîta timp cît nu vom avea libertate politică, atîta timp cît situația țărănimii va alimenta nemulțumirile din rîndurile aproape ale întregii mase a societății burgheze culte (așa cum vedem în Rusia), și nu vom alimenta în mase sentimentul de automulțumire conservatoare privitor la «indestructibilitatea» celui mai puternic, chipurile, reazem împotriva socialismului (așa cum vedem în Apus, unde automulțumirea despre care am vorbit se observă la toate partidele ordinii, începînd cu agrarienii și conservatorii pur sang**, continuînd cu burghezii liberali și liberii cugetători și terminînd chiar . . . să nu le fie cu supărare domnilor Cernovi și celor de la «Vestnik Russkoî Revoluții! . . .», terminînd chiar cu «criticii» la modă ai «marxismului» în problema agrară)“***.

* Vezi volumul de față, pag. 326. — Nota red.

** — pur sînge. — Nota trad.

*** Vezi volumul de față, pag. 327. — Nota red.

Plehanov. *Sfătuiește în mod insistent să se scoată cuvintele: „Vestnik Russkoi Revoluții“.* Alături de ele se află numele lui Cernov, și putem fi învinuiți de a fi făcut o apropiere imprudentă, o aluzie, dacă nu chiar de a fi divulgat un pseudonim. Acest lucru trebuie evitat cu orice preț.

Sînt de acord, dar prefer să scot „Cernov“.

„Altceva este naționalizarea pămîntului. Această revendicare (dacă este înțeleasă în sensul burghez, și nu socialist) într-adevăr «merge mai departe» de revendicarea restituirii pămînturilor rășluite, și în principiu noi sîntem întru totul de acord cu această revendicare. Într-un anumit moment revoluționar nu ne vom da în lături, bineînțeles, de a formula această revendicare“*.

Plehanov. Mă raliez întru totul la această observație¹⁶⁰. Tocmai aici e întregul „miez“ al problemei.

Akselrod. Nu prea înțeleg: mai sus, dv. ați definit admirabil caracterul social-revoluționar al programului agrar; în afară de aceasta, și ca o lozincă a răscoalei naționalizarea pămîntului este astăzi o revendicare antirevoluționară. La propunerea lui Berg mă raliez și eu.

Păcat numai că cel care „se raliază“ a uitat că observația se referea la un articol *necorectat*. Puțină atenție l-ar fi scutit de această greșeală amuzantă.

„Dar noi întocmim actualul nostru program nu numai și chiar nu atît pentru o epocă de insurecție revoluționară, cît pentru o epocă de sclavie politică, pentru epoca premergătoare libertății politice. Iar într-o astfel de epocă revendicarea naționalizării pămîntului exprimă *mult mai slab* sarcinile imediate ale mișcării democratice în sensul luptei împotriva iobăgiei“**.

Plehanov. Mai înainte s-a spus tocmai că programul nostru agrar este un program social-revoluționar.

* Vezi volumul de față, pag. 329. — *Nota red.*

** Ibid.

Naționalizarea pământului într-un stat polițienesc ar însemna o nouă, o colosală mărire a acestui stat. De aceea nu ne este permis să formulăm astfel: „exprimă mult mai slab“ etc. O măsură este *revoluționară*, iar cealaltă — *reacționară*.

Akselrod. Propunerea lui Plehanov coincide cu sensul observațiilor lui Berg și al observației făcute de mine la pagina precedentă.

Nu-i adevărat. Nu întotdeauna și nu orice naționalizare este „reacționară“. Aceasta înseamnă „a sări peste cal“.

Dacă autorii observațiilor nu vor vrea nici chiar la *ad ova* citire a articolului să-și dea osteneala să-și formuleze precis îndreptările (deși această cerință a fost adoptată în mod expres și comunicată tuturor), tergiversările prin punerea la vot a „refacerii“ în general (și după aceea a textului îndreptărilor??) vor fi fără sfârșit. N-ar fi rău dacă v-ați teme mai puțin de faptul că autorul care semnează articolul *se exprimă* în felul său.

„Iată de ce socotim noi că, în cadrul orînduirii sociale actuale, maximul programului nostru agrar nu trebuie să meargă mai departe de revizuirea democratică a reformei țărănești. Revendicarea naționalizării pământului, fiind întru totul justă din punct de vedere principial și întru totul potrivită în anumite momente, nu este oportună din punct de vedere politic în momentul actual“*.

Plehanov. *Mă raliez* la observația lui Berg¹⁶¹. Dar propun ca îndreptarea să fie formulată în

Vezi pag. 75 pe verso**

* Vezi volumul de față, pag. 330. — *Nota red.*

** Este vorba de răspunsul lui V. I. Lenin la observația lui G. V. Plehanov de la pag. 432 din volumul de față. — *Nota red.*

felul următor: într-un stat polițienesc, *naționalizarea* pământului este dăunătoare, pe cită vreme într-un stat constituțional, ea se va integra *ca o parte* în revendicarea naționalizării *tuturor mijloacelor* de producție.
Rog să se pună la vot.

Akselrod. Mă raliez la această observație. P. A.

„O astfel de compoziție a tribunalelor ar asigura și caracterul lor democratic, și exprimarea liberă a diferitelor interese de clasă ale diferitelor pături ale populației“*.

Plehanov. Stilul acestei fraze este groaznic. Rog să se pună la vot propunerea de a fi corectat.

„Groaznică“ concepție despre jocul de-a „votarea“! Nu mai avem altă treabă de făcut!

Akselrod. În ce fel?

„... se știe că în satul nostru arendarea are adeseori un caracter mai mult iobăgist decît burghez, iar arenda reprezintă mai mult rentă «în bani» (adică rentă feudală transformată) decît rentă capitalistă (adică un surplus la profitul întreprinzătorului). Reducerea arenzii ar contribui, prin urmare, direct la înlocuirea formelor iobăgiste ale economiei prin forme capitaliste“**.

Plehanov. Autorul a fâgăduit că nu va vorbi despre feudalismul rus (vezi mai sus), dar nu și-a ținut făgăduiala. Păcat. Rog să se pună la vot propunerea de a se înlătura aici cuvîntul *feudală* (renta).

Nu-i adevărat. Tocmai că acela care „se va uita mai sus“ va vedea că autorul nu a „fâgăduit“ așa ceva. Și, din moment ce autorul a făcut înapoi rezerva că aceasta *nu este părerea generală*, șicanele sînt aici cu totul lipsite de tact.

„De aceea chiar și absolutismul este nevoit să creeze din ce în ce mai des un «fond» special (cu totul mizer, bineînțeles, din care partea cea mai însemnată nu era între-

* Vezi volumul de față, pag. 332. — *Nota red.*

** Vezi volumul de față, pag. 333. — *Nota red.*

buintată în folosul înfometaiilor, ci era sustrasă de delapidatori și birocrati) — «fondul pentru nevoile culturale și de binefacere ale obștilor sătești». Este firesc ca și noi să cerem, printre alte transformări democratice, crearea unui astfel de fond. Nu cred ca cineva să aibă de făcut vreo obiecție împotriva acestui lucru“*.

Plehanov. Acest pasaj în legătură cu „absolutismul“ este *cît se poate de nereușit*. Și întrucît ne poate servi nouă absolutismul drept exemplu? Ca și cum noi n-am putea face o propunere fără să ne luăm după el.

Restituirea către țărani trebuie să fie motivată prin faptul că ea ar fi o măsură revoluționară, ce ar înlătura o „nedreptate“ care nu numai că este vie în memoria tuturor, dar a și contribuit în mare măsură la ruina țărănimii ruse (comp. Martînov).

P. S. Cînd emigranții francezi au cerut miliardul lor (în timpul restaurației)¹⁶², ei n-au vorbit de binefacere. Ei înțelegeau mai bine importanța luptei de clasă.

Rog să se pună la vot propunerea de a se reface în mod radical acest pasaj.

Akselrod. Comp. observația lui Plehanov la pag. 90¹⁶³. Citiți cu atenție observațiile de față și observația aceea — și dv. singur veți fi de acord cu ele. P. A.

„Dar acest tribut *nu poate fi restituit în întregime* — ni se obiectează. — Acest lucru este just (*așa cum nu pot fi restituite în întregime nici pămînturile rășluite*)“**.

Plehanov. De ce nu pot fi restituite în întregime pămînturile rășluite? Despre acest lucru nu se spune nimic în program.

Atrag atenția tuturor asupra fap-

Este *un fapt* că *chiar și* absolutismul este nevoit să înceapă o activitate de binefacere (mizeră), și teama de a te referi la acest lucru este destul de ciudată. Iar a considera că l-am luat drept „exemplu“ este o „născocire de prost gust“ a unui om care dorește să facă șicane.

Absolut greșit. Adaosul lui Lenin nu schimbă și nici *nu poate* schimba în articolul său sensul *celor spuse*

* Vezi volumul de față, pag. 334. — *Nota red.*

** Vezi volumul de față, pag. 335. — *Nota red.*

tului că aici a fost schimbat sensul paragrafului adoptat de noi.

Akselrod. Pentru ce limitați și atenuați prin acest adaos o hotărâre principială?

în program. Autorul observațiilor a uitat adevărul elementar că „trebuie aplicată legea, și nu expunerea de motive a legii“.

„De fapt, se înțelege, desființarea răspunderii solidare (cît privește această reformă, s-ar putea ca d-l Witte s-o înfăptuiască încă înainte de revoluție), desființarea împărțirii în stări sociale, libertatea de deplasare și libertatea pentru fiecare țaran de a dispune de pământul său vor duce la desființarea inevitabilă și rapidă a poverii fiscale-iobăgiste pe care o constituie, în proporție de trei sferturi, obștea țărănească de astăzi. Dar un astfel de rezultat nu va face decît să demonstreze justetea concepțiilor noastre cu privire la obște, va dovedi că ea este incompatibilă cu întreaga dezvoltare social-economică a capitalismului“*.

Plehanov. În momentul de față se vorbește despre desființarea ei. De aceea pasajul care se referă la această chestiune trebuie schimbat.

„De aceea“ n-are absolut nici un rost. „Se vorbește“ de multă vreme, și chiar dacă se va ajunge la fapte, tot nu trebuie schimbat nimic.

În loc de „capitalismului“ propun să se pună aici: cu întreaga dezvoltare social-economică a timpului nostru. *Motivarea*: prin aceasta se va evita „critica demagogică“ cu care vor veni apărătorii obștii.

Consider că această teamă de „demagogie“ este cu totul nejustificată, deoarece acești domni oricînd pot veni cu o „critică“ la fel de „proastă“.

„La aceasta vom răspunde: din formularea noastră nu reiese încă dreptul fiecărui țaran de a cere neapărat separarea pământului într-o parcelă aparte. Din formularea noastră reiese numai libertatea de a-și vinde pământul, fără ca acestei libertăți să i se opună dreptul de prioritate al membrilor obștii la cumpărarea pământului care se vinde“**.

Plehanov. Mă raliez întru totul la această observație¹⁶⁴ și propun să fie pusă la vot.

Akselrod. Pentru.

„Mă raliez“ la o observație care se referea la un pasaj scos????? Bună pro-

* Vezi volumul de față, pag. 336. — *Nota red.*

** Vezi volumul de față, pag. 337. — *Nota red.*

punere pentru a fi „pusă la vot“.

„O asemenea obiecție ar fi fost neîntemeiată. Revendicările noastre nu desființează asociația tovărășească, ci, dimpotrivă, în locul puterii arhaice (de facto semiiobage) a obștii asupra țaranului, creează puterea asociației tovărășești *moderne* asupra membrilor care intră de bunăvoie în ea. În special, bunăoară, formularea noastră nu vine în contradicție nici cu revendicarea de a se recunoaște în anumite condiții dreptul de prioritate al membrilor obștii la cumpărarea pământului pe care-l vinde un coleg de-al lor“.

P l e h a n o v. Nu sînt de acord cu asta. Acest drept n-ar face decît ca valoarea pămînturilor țărănești să scadă.

Cît despre răspunderea solidară, în parte a și fost desființată, iar în parte va fi desființată azi, mîine de d-l Witte.

O *contradicție*. Nu înțeleg: pe de o parte, intru *de bunăvoie* în asociația tovărășească și ies *de bunăvoie* din ea. Iar pe de altă parte obștea are dreptul de prioritate la cumpărarea pământului meu. *Aici este o contradicție*.

Autorul observațiilor întreține măsura în ura lui împotriva obștii. Aici trebuie să fie cît se poate de prudent pentru a nu te pomeni (cum i se întîmplă autorului observațiilor) în brațele d-lor Skvorțovi & Co. În anumite condiții este posibil ca dreptul de prioritate la cumpărarea pământului să nu scadă, ci să ridice valoarea acestuia. Eu intenționat mă exprim într-o formă mai generală și mai largă, iar autorul observațiilor degeaba se grăbește să taie nodul gordian. Prin „negarea“ imprudentă a obștii (*ca asociație tovărășească*) putem lesne să compromitem toată „bunătatea“ noastră față de țărani. Doar obștea este legată și de modul obișnuit de *așezare* a populației țărănești etc., și numai alde A. Skvorțov în proiectele lor „modifică“ acest lucru

dintr-o singură trăsătură de condei.

„Pentru a netezi drumul liberei dezvoltări a luptei de clasă la sate trebuie să fie înlăturate toate rămășițele rînduie-lilor iobăgiste, care *acoperă* acum germeii antagonismelor capitaliste din rîndurile populației rurale și nu le permit să se dezvolte“*.

Plehanov. Pentru prima oară văd că cuvîntul *antagonism* este folosit la *plural*.

Autorul observațiilor se înșală dacă crede că nu mai există nimic pe care l-ar putea vedea pentru prima oară.

* * *

Din observațiile „autorului observațiilor“ reies cum nu se poate mai limpede numai următoarele. Dacă el și-a propus ca scop să facă în așa fel încît să fie *imposibilă* colaborarea în cadrul redacției a tovarășilor care nu sînt de acord cu el, fie și în problemele lipsite de importanță, se poate spune că înaintează foarte repede și sigur spre acest nobil scop. Dar tot el să tragă și consecințele dacă își va atinge scopul.

(1) Observațiile sînt scrise atît de neglijent, încît nici nu s-a confruntat vechiul text, așa cum era înainte de îndreptare, cu ceea ce a devenit după aceea.

(2) Lista cu îndreptările a fost pur și simplu *aruncată!* „Nu te-ncontra cu mine“.

(3) Aproape la *nici una din modificările* propuse de autorul observațiilor, el nu a prezentat o formulare a sa — *contrar condiției precise*, care fusese adoptată din necesitatea de a se evita tergiversări inadmisibile.

(4) Tonul observațiilor este intenționat jignitor. Dacă și eu voi „analiza“ pe același ton articolul lui Plehanov în legătură cu programul (adică tocmai „*articolul*“ lui *personal*, și nu un proiect de declarație comună, de program comun etc.), aceasta ar însemna sfîrșitul imediat al colaborării noastre. Și „pun la vot“: se poate oare permite

* Vezi volumul de față, pag. 338. — *Nota red.*

unor membri ai redacției să *provoace* pe alți membri ai ei la acest lucru?

(5) Tendința de a interveni prin *votare* pînă și în modul de a se exprima al membrilor redacției constituie o culme a lipsei de tact.

Autorul observațiilor îmi amintește de vizitiul care crede că, pentru a mîna bine caii, trebuie să tragi hățurile cît mai des și cît mai tare. Eu nu sînt, desigur, decît un „cal“, unul *dintre* cai, vizitiul fiind Plehanov, dar vezi că se întîmplă ca și calul cel mai ținut în frîu să trîntească pe vizitiul peste măsură de zelos.

Scris la 1 (14) mai 1902

*Publicat pentru prima oară în 1925,
în „Culegeri din Lenin“, vol. III*

Se tipărește după manuscris

A N E X B

CĂTRE DIRECTORUL MUZEULUI BRITĂNIC

1

30. Holford Square.
Pentonville. W. C.

Sir,

I beg to apply for a ticket of admission to the Reading Room of the British Museum. I came from Russia in order to study the land question. I enclose the reference letter of Mr. Mitchell.

Believe me, Sir, to be Yours faithfully

Jacob Richter

April 21. 1902.

To the Director of the British Museum.

2

30. Holford Square.
Pentonville. W. C.

4 332

Sir,

In addition to my letter and with reference to Your information N 4 332 I enclose the new recommendation of Mr. Mitchell.

Yours faithfully

Jacob Richter

24 April 1902.

CĂTRE DIRECTORUL MUZEULUI BRITANIC

1

30. Holford Square.
Pentonville. W. C.

Sir!

Mă adresez Dv. cu rugămintea de a-mi elibera un permis de intrare în sala de lectură a Muzeului britanic. Am sosit din Rusia pentru a studia problema agrară. Alături o scrisoare de recomandare din partea d-lui Mitchell.

Primiți asigurarea profundului meu respect, sir,

Jacob Richter

Aprilie 21.1902

Către Directorul Muzeului britanic

2

30. Holford Square
Pentonville. W. C.

4 332

Sir!

Ca urmare la scrisoarea mea și ca răspuns la înștiințarea Dv. nr. 4 332, vă prezint o nouă recomandare din partea d-lui Mitchell.

Cu respect,

Jacob Richter

24 aprilie 1902

LISTA LUCRĂRILOR LUI
V. I. LENIN
CARE N-AU FOST GĂSITE

—

ADNOTĂRI

—

INDICI

—

DATE DIN
VIAȚA ȘI ACTIVITATEA LUI
V. I. LENIN

LISTA LUCRĂRILOR LUI V. I. LENIN
DIN IANUARIE — AUGUST 1902
CARE N-AU FOST GĂSITE PÎNĂ ÎN PREZENT

SCRISORI CĂTRE FAMILIE

Despre scrisorile adresate de V. I. Lenin mamei sale, M. A. Ulianova, și surorii sale A. I. Ulianova-Elizarova, care pînă în prezent nu au fost găsite, se știe din scrisorile lui către M. A. Ulianova din 13 (26) februarie, 20 martie (2 aprilie), 25 aprilie (8 mai) și 25 mai (7 iunie) 1902 (vezi *V. I. Lenin*, Opere, vol. 37, Editura politică, 1958, pag. 286, 290, 293 și 295), precum și dintr-un raport al agentului ohranei A. Garing din 31 martie (13 aprilie) 1902 (Arhiva istorică centrală de stat din Moscova).

SCRISOARE CĂTRE ORGANIZAȚIA DIN RUSIA A ZIARULUI
„ISKRA“

Mai tîrziu de 30 ianuarie (12 februarie) 1902

A fost scrisă în legătură cu constituirea organizației din Rusia a „Iskrei“, la sfătuirea iskriștilor de la Samara, care a avut loc la sfîrșitul lunii ianuarie 1902. Un fragment din această scrisoare este citat în raportul organizației „Iskra“ prezentat Congresului al II-lea al P.M.S.D.R. „Inițiativa voastră — scria Lenin — ne-a bucurat grozav de mult. Ura! Așa și trebuia! porniți-o cu mai multă îndrăzneală! Și activați mai independent, cu mai multă inițiativă — voi sînteți primii care ați început cu atîta curaj, deci și în continuare va merge bine!“ („Rapoartele comitetelor social-democrate prezentate Congresului al II-lea al P.M.S.D.R.“, Moscova—Leningrad, 1930, pag. 41)

SCRISOARE CĂTRE L. I. GOLDMAN

A doua jumătate a lunii februarie — începutul lunii martie 1902

Scrisă lui L. I. Goldman, organizatorul tipografiei din Rusia (Chișinău) a ziarului „Iskra“, în legătură cu descinderile și arestările în masă efectuate în rîndurile social-democraților din Kiev în noaptea spre 9 (22) februarie 1902. „Am scris la München despre căderi și am cerut să ni se dea indicații ca să știm ce avem de făcut, precum și legături cu tovarășii care au scăpat,

iar eu am plecat la Kiev... — își amintește Goldman. — Curînd după înapoierea mea la Chișinău s-a primit din partea lui Lenin o scrisoare și manuscrisul unei broșuri voluminoase pentru tipar. Lenin ne recomanda să nu întreprindem nimic și ne anunța că redacția ne va pune în legătură cu «cei din Samara»*, că nu ne trimite nici o adresă, pentru că «cei din Samara» vor veni la noi...» (L. I. Goldman. „Organizația și tipografia din Rusia a ziarului «Iskra» (Din amintiri personale)“. Moscova, 1928, pag. 39).

SCRISOARE CĂTRE A. N. POTRESOV

Înainte de 16 (29) martie 1902

Scrisoarea lui V. I. Lenin se referea, se pare, la planurile în legătură cu mutarea redacției ziarului „Iskra“ de la München la Londra. „Am primit chiar acum scrisoarea d-tale — îi scria la 16 (29) martie 1902 Potresov lui Lenin. — Bineînțeles, *dacă trebuie să aleg între Geneva și Londra, fără doar și poate că o voi alege pe aceasta din urmă*. Singura nenorocire este depărtarea... Dar ați chibzuit bine cînd ați ajuns la concluzia că Bruxelles-ul nu prezintă siguranță?“ („Culegeri din Lenin“, vol. III, 1925, pag. 288).

SCRISOARE CĂTRE A. N. POTRESOV

24 martie (6 aprilie) 1902

La 26 martie (8 aprilie) 1902, Potresov îi scria lui V. I. Lenin. „Chiar acum am primit scrisoarea d-tale din 6... Din scrisoarea lui G.V. văd că e înfuriat la culme și începe să aibă tendințe separatiste... Scrisoarea d-tale de astăzi m-a făcut să-mi pierd complet echilibrul — noi trebuie să ne mutăm, și poftim iarăși diese alte Geschichte, care rămîne tot neu l***“ („Culegeri din Lenin“, vol. IV, 1925, pag. 96 și 97).

SCRISOARE CĂTRE N. A. ALEKSEEV

Înainte de 30 martie (12 aprilie) 1902

În martie 1902, social-democratul rus N. A. Alekseev, care locuia pe atunci la Londra, a fost înștiințat că în scurt timp redacția ziarului „Iskra“ se mută la Londra. „Despre același lucru mi-a scris și V. I. Ulianov, pe care pînă atunci nu-l cunoscusem personal — își amintește el. — Vladimir Ilici îmi scria că pe adresa mea vor veni scrisori pentru un oarecare Jacob Richter și că aceste scrisori vor fi pentru el“ (N. A. Alekseev, „V. I. Lenin la Londra (1902—1903)“. În cartea: „Amintiri despre Vladimir Ilici Lenin“, partea 1, E.S.P.L.P. 1957, pag. 259).

* — „cei din Samara“ — biroul organizației din Rusia a „Iskrei“ (G. M. și Z. P. Krjijanovski și alții), care se afla la Samara. — *Nota red.*

** — această istorie veche care rămîne tot nouă! — *Nota red.*

DOUĂ SCRISORI CĂTRE I. O. MARTOV

Nu mai tîrziu de 30 martie (12 aprilie) 1902

„Dacă Berg se află la d-ta, roagă-l să-mi scrie cîteva cuvinte în legătură cu planurile sale... — îi scria V. I. Lenin lui P. B. Akselrod la 5 (18) aprilie 1902. — Și principalul: dacă a primit cele două scrisori pe care i le-am expediat sîmbătă (12) dimineața prin poșta orășenească” („Culegeri din Lenin“, vol. III, 1925, pag. 406).

LISTA CU ÎNDREPTĂRI LA ARTICOLUL „PROGRAMUL AGRAR AL SOCIAL-DEMOCRAȚIEI RUSE“

Între 10 și 20 aprilie (23 aprilie și 3 mai) 1902

După cum reiese din „Răspunsuri la observațiile lui Plehanov și Akselrod în legătură cu articolul «Programul agrar al social-democrației ruse»“, V. I. Lenin a trimis împreună cu manuscrisul articolului, trimis la 20 aprilie (3 mai) 1902 lui P. B. Akselrod și G. V. Plehanov pentru o a doua citire, o listă de îndreptări (vezi volumul de față, pag. 438—439).

„SCRISOARE PENTRU K.“

Înainte de 20 aprilie (3 mai) 1902

La 20 aprilie (3 mai) 1902, V. I. Lenin i-a scris lui P. B. Akselrod: „Dragă P. B.! Zilele trecute ți-am trimis o «scrisoare pentru K.», fără să adaug un rînd pentru d-ta, pentru că eram extrem de ocupat” (Opere, vol. 34, E.S.P.L.P. 1958, pag. 84).

SCRISOARE CĂTRE G. D. LEITEIZEN

21 aprilie (4 mai) 1902

La 22 aprilie (5 mai) 1902, V. I. Lenin i-a comunicat lui G. D. Leiteizen că în ajun i-a expediat la Paris o scrisoare foarte importantă pe adresa: 130 Mont Parnasse 130 — și l-a rugat să ducă la îndeplinire însărcinarea urgentă despre care este vorba în această scrisoare (Arhiva Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S.).

SCRISORI CĂTRE V. V. KOJEVNIKOVA

Aprilie-iunie 1902

Plecînd la Londra, scrie în amintirile sale V. V. Kojevnikova, „Vladimir Ilici mi-a dat însărcinarea să scot la München cîteva numere din «Iskra» ca să nu se producă o întrerupere în apariția ziarului pînă cînd va fi organizată

tipografia la Londra. Pentru această muncă am fost lăsată numai eu la München... Îi scriam lui Vladimir Ilici despre toate greutățile de care mă loveam. Și el îmi răspundea punctual în fiecare zi la fiecare problemă în parte; aproape cu fiecare poștă sosită de la Londra, adică adeseori de 4 ori pe zi, primeam indicații de la el. Răspunsurile erau precise, limpezi, în toată această perioadă (câteva luni) Vladimir Ilici n-a lăsat nici o întrebare fără răspuns... Nu voi uita o mică întâmplare survenită în legătură cu numărul din aprilie 1902 al « Iskrei »... Numărul este gata tipărit, trimit primele exemplare lui Vladimir Ilici și-l întreb cum îl găsește. Vladimir Ilici îmi răspunde: « Numărul este admirabil, se vede mina corectorului », apoi îmi răspunde la o sumedenie de întrebări în legătură cu celălalt număr și cu diverse probleme, iar ca P.S. adaugă: « Numai că nu se scrie Aprela* » (V. Kojevnikova. „Din perioada vechii « Iskre » (1901—1902)“. — „Proletarskaia Revoluția“, 1924, nr. 3, pag. 136 și 137).

SCRISORI CĂTRE A. M. KALMIKOVA

Aprilie-iulie 1902

În scrisorile adresate lui V. I. Lenin și N. K. Krupskaja la 22 aprilie (5 mai), 29 aprilie (12 mai) și 12 (25) iulie 1902, A. M. Kalmikova îi înștiința că a primit scrisori de la ei (Arhiva Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S.).

SCRISOARE CĂTRE A. N. POTRESOV

1 (14) mai 1902

Scrisoarea a fost scrisă, după cum se vede, în legătură cu primirea de către V. I. Lenin a observațiilor lui G. V. Plehanov și P. B. Akselrod la articolul său „Programul agrar al social-democrației ruse“. La 3 (16) mai 1902 Potresov îi scria lui Lenin: „Am primit chiar acum scrisoarea d-tale din 14, dar articolul nu mi-a parvenit încă. Îl aștept cu nerăbdare“ (Arhiva Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S.).

SCRISOARE CĂTRE A. N. POTRESOV

Înainte de 26 mai (8 iunie) 1902

La 26 mai (8 iunie) 1902, A. N. Potresov îi scria lui V. I. Lenin: „Am întârziat cu răspunsul la scrisoarea d-tale, Vl. Il., și te rog să mă ierți: am avut o perioadă în care nu eram în stare să scriu nici măcar o scrisoare ca lumea...“ („Culegeri din Lenin“, vol. IV, 1925, pag. 104).

* — corect e „Aprelea“ = aprilie. — Nota trad.

SCRISOARE CĂTRE A. N. POTRESOV

Nu mai târziu de 1 (14) iunie 1902

Această scrisoare în legătură cu unele divergențe serioase ivite în redacția ziarului „Iskra” și a revistei „Zarea” a fost trimisă de V. I. Lenin prin L. I. Akselrod-Ortodox, căreia el îi scria la 1 (14) iunie 1902: „Mult stimată L.I. ! Fiți bună și transmiteți sau expediți lui Arseniev (L. Gr.) scrisoarea alăturată” („Culegeri din Lenin”, vol. XI, 1931, pag. 334).

În scrisoarea de răspuns (16 iunie 1902) Potresov îi comunica lui Lenin: „Am primit chiar acum scrisoarea d-tale. Eu propun următoarele: să se trimită în numele nostru, al celor trei redactori, *un ultimatum* — sau articolul merge fără modificări, rezerve și obiecții din partea lui Plehanov, sau să fie sistată tipărirea acestui număr al revistei « Zarea », și noi să punem problema *sciizunii*, a despărțirii. Dacă procedăm în felul acesta, este și mai rațional, și ni se pot aduce mai puține obiecții din punct de vedere formal decât dacă am face o obstrucție la articolul lui Plehanov așa cum propui d-ta” („Culegeri din Lenin”, vol. IV, 1925, pag. 118).

SCRISOARE CĂTRE A. N. POTRESOV

Înainte de 5 (18) iunie 1902

Într-o scrisoare adresată lui V. I. Lenin la 6 (19) iunie 1902, A. N. Potresov îi scria: „Îmi place foarte mult proiectul d-tale, Vladimir Ilici, și îl accept. În acest sens îi scriu și lui I. O-ci, care degeaba se teme să ia asupra lui odiumul unei rupturi”. Ceea ce propui d-ta mi se pare lucrul cel mai practic. Prea mult de pierdut nu avem: cu « Zarea », oricum, lucrurile nu prea mergeau, iar acum, cel puțin, va prospera « Iskra »” („Culegeri din Lenin”, vol. IV, 1925, pag. 122).

DOUĂ SCRISORI CĂTRE I. O. MARTOV

Nu mai târziu de 5 (18) iunie 1902

Despre aceste scrisori se știe dintr-o scrisoare a lui A. N. Potresov din 8 (21) iunie 1902 adresată lui V. I. Lenin: „Am primit chiar acum scrisoarea d-tale cu data de 18. De asemenea am primit și una din scrisorile d-tale către Iulii (cu proiectul), cealaltă deocamdată nu mi-a parvenit” („Culegeri din Lenin”, vol. IV, 1925, pag. 127).

SCRISOARE CĂTRE A. N. POTRESOV

5 (18) iunie 1902

„Am primit chiar acum scrisoarea d-tale din 18. . . — scria A. N. Potresov la 8 (21) iunie 1902. — După cum ți-am mai scris, sînt cu totul de acord cu proiectul d-tale; într-adevăr, soluția propusă de d-ta este mai bună decât

* — răspunderea neplăcută pentru ruptură. — *Nota trad.*

ultimatumul propus de mine. Îi vom lăsa «Zarea» lui Plehanov... Ai perfectă dreptate în ceea ce privește lipsurile de care suferă «Zarea», faptul că este uimitor de greoaie și că mai curînd se poate spune că este întocmită în mod mecanic decît că este redactată etc. Cît despre soluția propusă de d-ta, să lărgim «Iskra» și să scoatem broșuri, este cea mai bună pe care am putea-o găsi» („Culegeri din Lenin“, vol. IV, 1925, pag. 127).

SCRISOARE CĂTRE A. N. POTRESOV

2 (21) iunie 1902

„Am primit chiar acum scrisoarea d-tale din 21. Sper să scriu mîine scrisoarea de care vorbești“ — îi scria A. N. Potresov lui V. I. Lenin la 10 (23) iunie 1902 („Culegeri din Lenin“, vol. IV, 1925, pag. 131).

SCRISOARE CĂTRE P. B. AKSELROD

Înainte de 9 (22) iunie 1902

În această scrisoare, după cum se vede, V. I. Lenin l-a rugat pe P. B. Akselrod să-i comunice dacă există posibilitatea să se organizeze la Berlin ținerea referatului său. Răspunzînd lui V. I. Lenin la 10 (23) iunie, acesta îi scria: „Ieri am primit scrisoarea d-tale, dragă V. I.... După părerea mea, ținerea referatului aici comportă o oarecare primejdie. După unele indicii, poliția locală intenționează să pornească un atac împotriva rușilor și să mai curețe Berlinul de cîte unii din ei“ (Arhiva Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S.).

REFERAT ÎMPOTRIVA ESERILOR ȚINUT LA PARIS, LA O ADUNARE A EMIGRANȚILOR POLITICI RUȘI

14 (27) iunie 1902

SCRISOARE CĂTRE I. O. MARTOV

Înainte de 29 iunie (12 iulie) 1902

V. I. Lenin pomenește despre această scrisoare într-o scrisoare adresată lui G. V. Plehanov la 29 iunie (12 iulie) 1902: „După părerea mea, nu mai este cazul acum să ne aliem cu «unioniștii»*: ei au o atitudine insolentă și l-« au jignit » profund pe Berg la Paris. Poate că el îți va transmite scrisoarea mea, în care motivez amănunțit necesitatea de a fi severi și foarte precauți cu ei“ („Culegeri din Lenin“, vol. IV, 1925, pag. 139–140).

* — „unioniștii“ — membri ai „Uniunii social-democraților ruși“ din străinătate. — Nota red.

SCRISOARE CĂTRE V. A. NOSKOV

Nu înainte de 3 (16) iulie 1902

„Am primit scrisorile Dv., V. I. și L. G. — scria V. A. Noskov lui V. I. Lenin și L. G. Deutsch. — Într-adevăr, este evident că s-au adunat tot felul de neînțelegeri... Cît despre consfătuirea de care am vorbit (Dv. scriți aceasta), ea este Consfătuirea tovarășilor iskriști din Rusia despre care am discutat împreună“ (Arhiva Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S.).

SCRISOARE CĂTRE N. K. KRUPSKAIA

Înainte de 8 (21 iulie) 1902

La 8 (21) iulie 1902 N. K. Krupskaia îi scria lui A. N. Potresov: „Volodea nu s-a înapoiat încă, va mai sta vreo 10 zile, scrie că se întrezează, ceea ce nu e rău, căci în ultima vreme s-a simțit foarte prost“ („Mișcarea social-democrată din Rusia“, Materiale. Vol. I, Moscova-Leningrad, 1928, pag. 97).

SCRISOARE CĂTRE V. A. NOSKOV

Înainte de 20 iulie (2 august) 1902

Despre această scrisoare se știe dintr-o scrisoare a lui Noskov către Lenin din 20 iulie (2 august) 1902 (Arhiva Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S.).

SCRISOARE CĂTRE F. I. ȘCEKOLDIN

Înainte de 22 iulie (4 august) 1902

Din scrisoarea lui V. I. Lenin către V. A. Noskov datată 22 iulie (4 august) 1902: „Dragă B. N. ! Am primit ambele dumitale scrisori și am fost foarte bucuros să aflu și să-mi dau seama din ele că preținsele «neînțelegeri» nu sînt în realitate decît niște *baloane de săpun*, așa cum i-am și scris Bucătarului * (i-am scris că sînt convins de acest lucru)“ (Opere, vol. 34, E.S.P.L.P. 1958, pag. 96).

SCRISOARE CĂTRE L. G. DEUTSCH ȘI V. A. NOSKOV

Sfîrșitul lunii iulie — începutul lunii august 1902

„Am sosit chiar acum de la L.G., unde am citit scrisoarea d-tale referitoare la mine și, înapoiindu-mă la Zürich, am putut citi aproape aceeași scrisoare adresată mie — îi scria V. A. Noskov lui V. I. Lenin. — Despre « problema

* F. I. Șcekoldin. — *Nota red.*

extrem de conspirativă», despre care d-ta «considerai absolut inutil să informezi fie chiar și un singur om în plus» — n-am comunicat... «Nu știu» scrii d-ta, pe cine voi reuși să pun mîna pentru Rusia, întrucît cele cîteva orașe le-am străbătut în goană, cum se spune...» (Arhiva Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S.)

SCRISOARE CĂTRE I. H. LALAIANȚ

6 (19) august 1902

La 6 (19) august 1902 V. I. Lenin îi scria lui P. B. Akselrod: „În clipa asta am primit telegrama din care am aflat că Columb * este la d-ta. Mii de salutări vechiului meu prieten! Anexez o scrisoare pentru el” („Culegeri din Lenin“, vol. IV, 1925, pag. 155).

SCRISOARE CĂTRE V. A. NOSKOV

Sfârșitul lunii august — începutul lunii septembrie 1902

Despre această scrisoare a lui V. I. Lenin în legătură cu proiectata plecare a lui P. B. Akselrod la München, la congresul Partidului social-democrat din Germania, se știe din scrisoarea de răspuns a lui V. A. Noskov (Arhiva Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S.).

* I. H. Lalaiant, — *Nota red.*

**LISTA PUBLICAȚIILOR ȘI DOCUMENTELOR
LA A CĂROR REDACTARE
A PARTICIPAT V. I. LENIN**

ZIARUL „ISKRA“

- Nr. 14 — 1 ianuarie 1902
- Nr. 15 — 15 ianuarie 1902
- Nr. 16 — 1 februarie 1902
- Nr. 17 — 15 februarie 1902
- Nr. 18 — 10 martie 1902
- Nr. 19 — 1 aprilie 1902
- Nr. 20 — 1 mai 1902
- Nr. 21 — 1 iunie 1902
- Nr. 22 — iulie 1902
- Nr. 23 — 1 august 1902
- Nr. 24 — 1 septembrie 1902

**PROIECTUL DE ACORD CU PRIVIRE LA ÎNTOCMIREA DE CĂTRE
COMISIE A PROIECTULUI DE PROGRAM AL P.M.S.D.R.**

Proiectul de acord a fost scris de V. I. Zasulici la mijlocul lunii martie 1902, după ce redacției ziarului „Iskra“ i-au fost prezentate două proiecte de program al P.M.S.D.R.: proiectul lui V. I. Lenin și al lui G. V. Plehanov. Acest proiect de acord a fost propus de partea de la München a redacției ziarului „Iskra“ (V. I. Lenin, V. I. Zasulici, I. O. Martov) celorlalți membri ai redacției (G. V. Plehanov, P. B. Akselrod și A. N. Potresov) ca bază pentru întocmirea de către comisie a unui proiect de program comun pe baza proiectului lui Lenin și cel al lui Plehanov. „Velika Dmitrievna ți-a trimis programul lui G. V. și proiectul nostru « de aranjare a chestiunii printr-o comisie », adică prin intermediul unei comisii de arbitraj sui-generis“, îi scria Lenin lui Akselrod la 9 (22) martie 1902 (Opere, vol 36, Editura politică, 1958, pag. 85). Despre același lucru Zasulici îi scria lui Plehanov: „Ai primit sau vei primi mâine de la Pavel propunerea colectivă de aranjare a chestiunii cu programul“ (din arhiva Casei-muzeu Plehanov). În conformitate cu acest acord a fost elaborat proiectul de program al comisiei.

PROIECTUL DE PROGRAM AL P.M.S.D.R., ELABORAT DE
REDACȚIA ZIARULUI „ISKRA“ ȘI A REVISTEI „ZAREA“

Publicat în „Iskra“ nr. 21 din 1 iunie 1902 și în „Zarea“ nr. 4 din august 1902; ulterior a fost publicat în broșură.

REVISTA „ZAREA“

Nr. 4 — august 1902.

A D N O T Ă R I

¹ Cartea „*Ce-i de făcut? Problemele acute ale mișcării noastre*“ a fost proiectată de V. I. Lenin încă în primăvara anului 1901; articolul „Cu ce să începem?“, scris în mai, a fost, după spusele sale, o ciornă a planului pe care ulterior l-a dezvoltat pe larg în „*Ce-i de făcut?*“ (vezi Opere complete, vol. 5, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 9). Lenin s-a apucat temeinic să scrie această carte abia în toamna anului 1901. În decembrie a apărut în nr. 12 al „*Iskrei*“ articolul lui Lenin „De vorbă cu apărătorii economismului“, pe care ulterior l-a numit conspectul lucrării „*Ce-i de făcut?*“; în acest articol Lenin scria: „... N-am putut atinge aici decît în treacăt problemele controversate. O analiză a lor amănunțită va fi făcută într-o broșură specială, care, sperăm, va vedea lumina tiparului cam peste o lună și jumătate“ (op. cit., pag. 367). În ianuarie 1902, Lenin termină de scris cartea, în februarie scrie prefața, iar la 10 martie, în „*Iskra*“ nr. 18, apare înștiințarea că lucrarea a ieșit de sub tipar.

Cartea „*Ce-i de făcut?*“ a jucat un rol de seamă în lupta pentru crearea unui partid revoluționar marxist al clasei muncitoare din Rusia, în izbînda obținută de curentul leninist-iskrist în cadrul comitetelor și organizațiilor P.M.S.D.R., iar ulterior, în 1903, la Congresul al II-lea al partidului.

În 1902—1903 cartea aceasta s-a bucurat de o largă răspîndire în organizațiile social-democrate din întreaga Rusie; la perchezițiile și arestările social-democraților din Kiev și Moscova, din Petersburg și Nijni-Novgorod, din Kazan, Odesa și alte orașe se găseau exemplare din această carte. „*Ce-i de făcut?*“ exercită... o influență puternică asupra activiștilor ruși — se releva în raportul organizației „*Iskra*“ la Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. —, o serie întregă de oameni, așa cum au declarat chiar ei, devin partizanii «*Iskrei*» datorită influenței exercitate de această carte“ („*Rapoartele comitetelor social-democrate la Congresul al II-lea al P.M.S.D.R.*“, Moscova-Leningrad, 1930, pag. 44). Cartea captiva „mai cu seamă pe cei care erau îndeaproape legați de activitatea din Rusia“, își amintește N. K. Krupskaja („*Amintiri despre Lenin*“, Editura politică, 1960, pag. 55). Secretara biroului organizației din Rusia a „*Iskrei*“, Z. P. Krjijanovskaia-Nevzorova, a făcut redacției ziarului „*Iskra*“ următoarea comunicare din Samara: „*Despre «Ce-i de făcut?»... deocamdată nu auzim decît aprecieri elogioase*“, „cartea e

scrisă admirabil, concret și tonul este minunat“ („Proletarskaia Revoluția“, 1928, nr. 6—7, pag. 149). I. I. Radcenko, un agent al „Iskrei“, scria din Petersburg: „Pretutindeni lucrez cu plugul leninist, care este uncalta cea mai bună de prelucrare a terenului. El smulge de minune scoarța rutinei, afinează pământul, care promise că va da roade. Dacă ne iese în cale neghina, semănată de « Rabocee Delo », cu acest plug o smulgem pentru totdeauna din rădăcină. Minunat!“ (Arhiva Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S.). Comitetul din Moscova al P.M.S.D.R. s-a adresat redacției ziarului „Iskra“, exprimându-i mulțumiri lui V. I. Lenin pentru „Ce-i de făcut?“. În răspunsul lui la această scrisoare, Lenin scria Comitetului din Moscova: „Mulțumirile pe care le aduceți pentru « Ce-i de făcut? » noi le-am înțeles și, desigur, nici nu le puteam înțelege altfel decât în sensul că voi ați găsit în această carte răspunsuri la propriile voastre probleme, că din cunoașterea directă a mișcării voi înșivă v-ați convins de necesitatea unei activități mai îndrăznețe, de o mai mare amploare, mai unificate, mai centralizate, mai strâns unite în jurul unui ziar central, — convingere formulată și în această carte“ (Opere, vol. 6, Editura politică, 1959, pag. 193).

În redacția ziarului „Iskra“ s-au ivit divergențe în aprecierea cărții lui Lenin. La consfătuirea de la München a redacției, care a avut loc în ianuarie 1902, G. V. Plehanov a criticat unele teze ale cărții, în timp ce A. N. Potresov a trimis consfătuirii o recenzie entuziastă. Dar aceste divergențe nu au depășit cadrul redacției ziarului „Iskra“. Teza fundamentală a cărții „Ce-i de făcut?“: raportul dintre elementele conștiente și cele spontane ale mișcării muncitorești și rolul conducător al partidului în lupta de clasă revoluționară a proletariatului, a fost formulată în proiectul de program al P.M.S.D.R., elaborat de redacția ziarului „Iskra“ cu aprobarea generală a tuturor membrilor redacției. „Prin urmare — scria Lenin mai târziu, cu prilejul reeditării cărții, în 1907 —, nici vorbă nu putea fi de vreo deosebire principială în această problemă între proiectul de program și « Ce-i de făcut? »“ (Opere, vol. 13, E.S.P.L.P. 1957, pag. 95). La Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., antiiskriștii (Martínov, Akimov) și-au întemeiat cuvântările împotriva proiectului de program elaborat de redacția ziarului „Iskra“ pe critica lucrării „Ce-i de făcut?“; dar majoritatea congresului, iskriștii (inclusiv Plehanov și Martov), s-au solidarizat cu cartea lui Lenin, cu felul în care pune ea problema rolului „elementului conștient“, adică al social-democrației în mișcarea revoluționară a proletariatului. După Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., când menșevicii au început revizuirea sistematică a tuturor ideilor fundamentale ale vechii „Iskre“, Plehanov și-a asumat sarcina „combaterii“ concepțiilor lui Lenin expuse în „Ce-i de făcut?“, făcând o declarație antedatată cu privire la divergențele principiale dintre el și Lenin în problema conștiinței și spontaneității. Articolul lui V. V. Vorovski „Roadele demagogiei“ („Vpered“ nr. 11 din 23 (10) martie 1905), redactat și completat de Lenin, a constituit răspunsul dat lui Plehanov.

Cartea „Ce-i de făcut?“ a fost reeditată de V. I. Lenin în culegerea „În 12 ani“ (noiembrie 1907; pe copertă și pe coperta interioară este indicat anul 1908). Pentru această ediție, Lenin a prescurtat puțin cartea, scoțind unele amănunte și mici observații polemice. Totodată, noua ediție a fost completată cu cinci note de subsol.

În volumul de față, „Ce-i de făcut?” se publică după textul ediției din 1902 confruntat cu textul ediției din 1907. — 1.

² „Iskra” („Scînteia”) — primul ziar marxist ilegal pe întreaga Rusie, a fost înființat de V. I. Lenin în 1900 și a jucat un rol hotărîtor în crearea partidului revoluționar marxist al clasei muncitoare.

Intrucît, din cauza prigoanei polițienești, nu era posibilă în Rusia scoaterea unui ziar revoluționar, Lenin, încă de pe cînd se afla deportat în Siberia, a elaborat în toate amănuntele planul editării unui asemenea ziar în străinătate. La expirarea termenului de deportare (ianuarie 1900), Lenin a trecut fără întîrziere la îndeplinirea acestui plan. În februarie 1900, la Petersburg, el a dus cu V. I. Zasulici, care venise clandestin din străinătate, tratative cu privire la participarea grupului „Eliberarea muncii” la editarea unui ziar marxist pe întreaga Rusie. La sfîrșitul lunii martie — începutul lunii aprilie 1900 a avut loc așa-zisa „Consfătuire de la Pskov” a lui V. I. Lenin, I. O. Martov, A. N. Potresov, S. I. Radcenko cu „marxiștii legali” P. B. Struve și M. I. Tugan-Baranovski, la care a fost discutat proiectul de declarație a redacției, întocmit de Lenin, cu privire la programul și sarcinile unui ziar pe întreaga Rusie („Iskra”) și ale unei reviste politice-științifice („Zarea”). Lenin a cutreierat o serie de orașe din Rusia (Moscova, Petersburg, Riga, Smolensk, Nijni-Novgorod, Ufa, Samara, Sîzran), unde a stabilit legături cu grupuri social-democrate și cu diferiți social-democrați, care s-au angajat să sprijine viitoarea „Iskra”. În august 1900, după sosirea lui Lenin în Elveția, a avut loc o consfătuire a lui V. I. Lenin și A. N. Potresov cu membrii grupului „Eliberarea muncii”, în cadrul căreia au fost discutate programul și sarcinile ziarului și ale revistei, lista eventualilor colaboratori, componența și sediul redacției. La un moment dat aceste tratative erau cît pe-aci să se termine cu o ruptură (Vezi Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 326—344), dar pînă la urmă s-a ajuns la un acord cu grupul „Eliberarea muncii” în toate problemele litigioase.

Primul număr al „Iskrei” leniniste a apărut în decembrie 1900, la Leipzig; numerele următoare au apărut la München; începînd din iulie 1902, ziarul a apărut la Londra, iar din primăvara anului 1903 — la Geneva. La organizarea editării ziarului „Iskra” au dat un ajutor prețios social-democrații germani C. Zetkin, A. Braun și alții, revoluționarul polonez I. Marchlevski, care trăia pe atunci la München, și H. Quelch, unul dintre conducătorii Federației social-democrate din Anglia. Din redacția ziarului „Iskra” făceau parte V. I. Lenin, G. V. Plehanov, I. O. Martov, P. B. Akselrod, A. N. Potresov și V. I. Zasulici. Secretar de redacție a fost la început I. G. Smidovici-Leman, iar mai tîrziu, din primăvara anului 1901 — N. K. Krupskaja, care purta și întreaga corespondență a „Iskrei” cu organizațiile social-democrate din Rusia.

În centrul atenției ziarului „Iskra” se aflau problemele luptei revoluționare a proletariatului și a tuturor oamenilor muncii din Rusia împotriva absolutismului țarist; o atenție deosebită se atribuia celor mai importante evenimente din viața internațională, și mai ales a mișcării muncitorești internaționale. Lenin a fost redactor-șef și conducătorul de fapt al „Iskrei”. În coloanele „Iskrei”, el a publicat articole în toate problemele

fundamentale ale construcției de partid și ale luptei de clasă a proletariatului din Rusia.

„Iskra“ a devenit un centru în jurul căruia se grupau forțele partidului, un centru de adunare și educare a cadrelor partidului. Într-o serie de orașe din Rusia (Petersburg, Moscova, Samara etc.) au fost create grupuri și comitete ale P.M.S.D.R. cu orientare iskristă-leninistă, iar în ianuarie 1902, la congresul de la Samara al iskristilor, a fost creată organizația din Rusia a „Iskrei“. Organizațiile iskriste se creau și activau sub conducerea directă a discipolilor și tovarășilor de luptă ai lui V. I. Lenin: N. E. Bauman, I. V. Babușkin, S. I. Gusev, M. I. Kalinin, P. A. Krasikov, G. M. Krjijanovski, F. V. Lengnik, P. N. Lepesinski, I. I. Radcenko ș.a.

Din inițiativa lui Lenin și cu participarea lui directă, redacția „Iskrei“ a elaborat un proiect de program al partidului (publicat în nr. 21 al „Iskrei“) și a făcut pregătirile necesare pentru Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., care a avut loc în iulie-august 1903. În momentul convocării congresului, majoritatea organizațiilor social-democrate locale din Rusia s-au alăturat „Iskrei“, aprobând tactica, programul și planul ei organizatoric și recunoscând-o drept organul lor conducător. Într-o rezoluție specială, congresul a subliniat rolul excepțional al „Iskrei“ în lupta pentru crearea partidului și a declarat-o Organ Central al P.M.S.D.R. Congresul al II-lea a stabilit că redacția „Iskrei“ va fi formată din Lenin, Plehanov și Martov. În pofida hotărârii adoptate de congresul partidului, Martov, insistând ca toți cei șase redactori care au lucrat până atunci să fie menținuți, a refuzat să facă parte din noua redacție; numerele 46—51 ale „Iskrei“ au apărut sub îngrijirea lui Lenin și Plehanov. Ulterior Plehanov a trecut pe pozițiile menșevismului și a cerut să fie incluși în redacția „Iskrei“ toți vechii redactori menșevici, care fuseseră respinși de congres. Neputînd accepta o asemenea pretenție, la 19 octombrie (1 noiembrie) 1903, Lenin s-a retras din redacția „Iskrei“; el a fost cooptat în C.C., în cadrul căruia a dus lupta împotriva oportuniștilor menșevici. Numărul 52 al „Iskrei“ a apărut sub îngrijirea exclusivă a lui Plehanov. La 13 (26) noiembrie 1903, Plehanov, cu de la sine putere, încălcînd voința congresului, a cooptat în redacția „Iskrei“ pe foștii ei redactori menșevici. Începînd cu nr. 52, menșevicii au transformat „Iskra“ într-un organ al lor.—3.

- 3 În primăvara și în vara anului 1901, între organizațiile social-democrate din străinătate („Uniunea social-democraților ruși“, Comitetul din străinătate al Bundului, organizația revoluționară „Soțial-Demokrat“ și secția din străinătate a organizației „Iskra“ și „Zarea“), cu ajutorul și din inițiativa grupului „Borba“, au avut loc tratative în vederea stabilirii unui acord și a unificării. În scopul pregătirii congresului, la care trebuia să aibă loc unificarea, în iunie 1901 a fost convocată la Geneva o conferință a reprezentanților acestor organizații (de aici provine denumirea ei de Conferința din „iunie“ sau „de la Geneva“). La această conferință a fost elaborată rezoluția („acordul principial“) prin care se recunoștea necesitatea unificării tuturor forțelor social-democrate din Rusia și, în special, a unificării tuturor organizațiilor social-democrate din străinătate și se condamna oportunismul în toate manifestările și nuanțele lui: „economismul“, bernsteinismul, millerandismul etc. (Vezi „Rezoluțiile și hotărârile congreselor, conferințelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și

ale plenarelor C.C.", partea I, Editura pentru literatură politică, 1954, pag. 22—24). Totuși, noua cotitură a „Uniunii social-democraților ruși” și a organului ei „Rabocce Delo” spre oportunistism (articolul lui B. Kricevski „Principii, tactică și luptă” și al lui A. Martînov „Literatura de demascare și lupta proletară”, publicate în nr. 10 al revistei „Rabocce Delo”, septembrie 1901, precum și amendamentele oportuniste adoptate de Congresul al III-lea al „Uniunii” la rezoluția Conferinței din iunie) au determinat insuccesul încercărilor de unificare.

Congresul „de unificare” al organizațiilor din străinătate ale P.M.S.D.R. a avut loc în zilele de 21—22 septembrie (4—5 octombrie) 1901, la Zürich. La congres au participat 6 membri ai secției din străinătate a organizației „Iskra” și „Zarea” (V. I. Lenin, N. K. Krupskaia, I. O. Martov și alții), 8 membri ai organizației revoluționare „Soțial-Demokrat” (dintre care 3 membri ai grupului „Eliberarea muncii”: G. V. Plehanov, P. B. Akselrod și V. I. Zasulici), 16 membri ai „Uniunii social-democraților ruși” (dintre care 5 membri ai Comitetului din străinătate al Bundului) și 3 membri ai grupului „Borba”. La prima problemă de pe ordinea de zi: „Acordul principal și instrucțiuni pentru redacții”, V. I. Lenin, care participa la congres sub pseudonimul „Frei”, a ținut o cuvîntare strălucită (vezi Opere complete, vol. 5, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 271—275). Aceasta a fost prima cuvîntare publică ținută de V. I. Lenin în mijlocul social-democraților ruși din străinătate. La congres s-a dat citire amendamentelor și adăugirilor oportuniste la rezoluția din iunie, adoptate de Congresul al III-lea al „Uniunii social-democraților ruși”. Ținînd seama de aceasta, elementele revoluționare participante la congres — membrii organizației „Iskra” și „Zarea”, precum și ai organizației „Soțial-Demokrat” — au declarat că unificarea este imposibilă și au părăsit congresul. Din inițiativa lui V. I. Lenin, în octombrie 1901, aceste organizații s-au unit în Liga din străinătate a social-democrației revoluționare ruse. — 3.

⁴ „Rabocce Delo” („Cauza Muncitorească”) — revistă, organ al „Uniunii social-democraților ruși din străinătate”. A apărut la Geneva din aprilie 1899 pînă în februarie 1902 sub îngrijirea lui B. N. Kricevski, P. F. Teplov (Siberianul), V. P. Ivașin, iar mai tîrziu și a lui A. S. Martînov. Au apărut 12 numere, dintre care 3 duble. Redacția revistei „Rabocce Delo” era centrul din străinătate al „economistilor”. „Rabocce Delo” sprijinea lozincă bernsteiniană a „libertății criticii” marxismului, se situa pe poziții oportuniste în problemele de tactică și în problemele organizatorice ale social-democrației ruse, nega posibilitățile revoluționare ale țărănimii etc. „Rabocedelții” propagau ideea oportunistă că lupta politică a proletariatului trebuie să fie subordonată celei economice, se ploconeau în fața spontaneității mișcării muncitorești și negau rolul conducător al partidului. Unul dintre redactorii de la „Rabocce Delo”, V. P. Ivașin, participa la redactarea revistei „Rabocceia Misl” — organ al „economistilor” fățiși —, pe care „Rabocce Delo” îl sprijinea. La Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., „rabocedelții” au reprezentat aripa de extremă dreaptă, ultraoportunistă, a partidului. — 3.

⁵ „Rabocceia Gazeta” („Gazeta muncitorească”) — organ ilegal al grupului social-democrat din Kiev. A apărut la Kiev cu participarea și sub îngrijirea lui B. L. Eidelman, P. L. Tuceapski, N. A. Vigdorcik etc. În total

au apărut două numere: nr. 1 — în august 1897 și nr. 2 — în decembrie (datat noiembrie) același an. P. L. Tuceapski, în timp ce se afla în străinătate, din însărcinarea redacției, i-a arătat lui G. V. Plehanov și celorlalți membri ai grupului „Eliberarea muncii” primul număr al ziarului „Raboceaia Gazeta” și a obținut din partea lor consimțământul de a colabora la ziar. Într-o scrisoare adresată membrilor redacției ziarului „Raboceaia Gazeta”, G. V. Plehanov a apreciat pozitiv apariția acestui ziar ca organ social-democrat pe întreaga Rusie și a arătat că este necesar să se acorde mai multă atenție problemelor legate de lupta politică a proletariatului. Ca urmare a legăturii stabilite cu grupul „Eliberarea muncii”, nr. 2 al ziarului „Raboceaia Gazeta” a avut un caracter politic mai pronunțat. Social-democrații grupați în jurul organului „Raboceaia Gazeta” au desfășurat o activitate susținută în vederea pregătirii Congresului I al P.M.S.D.R.

Primul Congres al P.M.S.D.R. (martie 1898) a recunoscut „Raboceaia Gazeta” drept organ oficial al partidului. După congres, ca urmare a arestării membrilor Comitetului Central și ai redacției ziarului „Raboceaia Gazeta”, precum și a devastării tipografiei de către poliție, nr. 3 al ziarului, care fusese pregătit pentru tipar, nu a mai apărut. În 1899 s-a făcut încercarea de a se relua editarea ziarului „Raboceaia Gazeta”; despre această încercare vorbește Lenin în punctul „a” din capitolul al cincilea al cărții „Ce-i de făcut?” (vezi volumul de față, pag. 155). — 4.

- *Lassalleienii și eisenachienii* — două partide în mișcarea muncitorească germană din deceniul al 7-lea și începutul deceniului al 8-lea al secolului trecut. Între aceste partide s-a dus o luptă înverșunată în special în problemele de tactică, și mai ales în problema cea mai arzătoare a vieții politice a Germaniei din acea vreme: problema căilor de unificare a Germaniei.

Lassalleienii — partizanii și discipolii socialistului mic-burghez german F. Lassalle, membri ai Uniunii generale a muncitorilor germani, întemeiată la Leipzig, în 1863, la congresul uniunilor muncitorești, pentru a contracara acțiunile progresiștilor burghezi care tindeau să supună clasa muncitoare influenței lor. Primul președinte al Uniunii generale a muncitorilor germani a fost Lassalle, care a formulat programul și bazele tactice ale Uniunii. Lupta pentru votul universal a fost proclamată programul politic al Uniunii generale a muncitorilor germani, iar înființarea unor asociații muncitorești de producție subvenționate de stat — programul ei economic. În activitatea sa practică, Lassalle, partizanii și urmașii săi, obișnuindu-se cu ideea hegemoniei Prusiei, susțineau politica de mare putere a lui Bismarck; „obiectiv — scria F. Engels lui K. Marx la 27 ianuarie 1865 —, aceasta a fost o ticăloșie și o trădare în folosul prusienilor a întregii mișcări muncitorești” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. XXIII, 1932, pag. 232). În repetate rânduri, K. Marx și F. Engels au criticat cu vehemență principiile teoretice, tactice și organizatorice ale lassalleianismului, pe care-l considerau un curent oportunist în mișcarea muncitorească germană.

Eisenachienii — membrii Partidului muncitoresc social-democrat din Germania, întemeiat în 1869, la Congresul de constituire de la Eisenach. Conducătorii eisenachienilor au fost A. Bebel și W. Liebknecht, care se aflau sub influența ideologică a lui K. Marx și F. Engels. În programul

de la Eisenach se arăta că Partidul muncitoresc social-democrat din Germania se consideră „ca o secție a Asociației Internaționale a Muncitorilor și împărtășește năzuințele ei“. Datorită sfaturilor și criticii primite în permanență din partea lui Marx și Engels, eisenachienii au dus o politică revoluționară cu mult mai consecventă decât Uniunea generală a muncitorilor germani, condusă de Lassalle; îndeosebi în problemele unificării Germaniei, ei susțineau „calea democratică și proletară, luptând împotriva celor mai mici concesii făcute prusacismului, bismarckismului, naționalismului“ (V. I. Lenin. Opere, vol. 19, E.S.P.L.P. 1957, pag. 288).

Crearea imperiului german în 1871 a înlăturat principala divergență tactică dintre lassalleieni și eisenachieni, iar în 1875, sub influența avântului mișcării muncitorești și a intensificării represiunilor guvernamentale, ambele partide s-au unit, la Congresul de la Gotha, într-un partid unic — Partidul muncitoresc socialist din Germania (ulterior Partidul social-democrat din Germania). Cu privire la programul adoptat la Congresul de la Gotha, vezi adnotarea 37. — 6.

Guesdiștii și posibilisții — curent revoluționar și curent oportunist din mișcarea socialistă franceză, care au dat naștere la două partide în 1882, în urma sciziunii produse în cadrul Partidului muncitoresc din Franța la Congresul de la Saint-Étienne.

Guesdiștii — adepții lui J. Guesde și P. Lafargue — curent marxist de stînga, care a susținut politica revoluționară independentă a proletariatului. Guesdiștii au păstrat denumirea de „Partidul muncitoresc din Franța“ și au rămas credincioși programului partidului adoptat la Hâvre în 1880, a cărei parte teoretică a fost scrisă de K. Marx. Ei se bucurau de o mare influență în centrele industriale din Franța și grupau elementele înaintate ale clasei muncitoare.

Posibilisții (P. Brousse, B. Malon și alții) — curent mic-burghez, reformist, care tindea să abată proletariatul de la metodele revoluționare de luptă. Posibilisții au înființat „Partidul social-revoluționar muncitoresc“; ei respingeau programul revoluționar și tactica revoluționară a proletariatului, estompau țelurile socialiste ale mișcării muncitorești și propuneau să limiteze lupta muncitorilor în cadrul „posibilului“ — de aici vine și denumirea acestui partid. Posibilisții se bucurau de influență în regiunile înapoiate din punct de vedere economic ale Franței și în părțile puțin dezvoltate ale clasei muncitoare.

La sfîrșitul secolului al XIX-lea — începutul secolului al XX-lea, în urma intrării „socialistului“ Millerand în guvernul burghez, în rîndurile socialismului francez a avut loc o nouă regrupare a forțelor: adepții luptei de clasă revoluționare, în frunte cu J. Guesde, au întemeiat în 1901 Partidul socialist din Franța (ai cărui membri s-au numit guesdiști, după numele conducătorului lor); reformiștii, adepții colaborării cu burghezia și ai participării la organele de conducere ale statului burghez („ministerialisții“) au întemeiat în 1902 Partidul socialist francez, în frunte cu J. Jaurès. În 1905, ambele partide s-au unit, formînd un singur partid, Partidul socialist francez. În timpul războiului imperialist din 1914—1918, conducerea acestui partid (Guesde, Sembat și alții), trădînd cauza clasei muncitoare, au trecut pe pozițiile social-șovinismului. — 6.

⁸ *Fabienii* — membrii Societății fabiene, organizație reformistă engleză întemeiată în 1884 și denumită astfel după numele conducătorului de oști roman din secolul al III-lea î.e.n., Fabius Maximus, poreclit „Cunctator” („Încetătorul”), cunoscut prin tactica lui de expectativă, prin eschivarea de la lupte decisive în războiul cu Hanibal. Societatea fabiană era formată în special din reprezentanți ai intelectualității burgheze — oameni de știință, scriitori, oameni politici (ca, de pildă, S. și B. Webb, B. Shaw, R. Macdonald etc.). Ei negau necesitatea luptei de clasă a proletariatului și a revoluției socialiste și afirmau că trecerea de la capitalism la socialism este posibilă numai pe calea micilor reforme, a transformărilor treptate ale societății. Ostilă marxismului, Societatea fabiană a jucat și joacă rolul de purtător al influenței burgheze în rândurile clasei muncitoare, de pepinieră a ideilor oportuniste și social-șoviniste în mișcarea muncitorească engleză. V. I. Lenin a caracterizat fabianismul drept „un curent al oportunismului extrem” (Opere, vol. 13, E.S.P.L.P. 1957, pag. 352). În 1900, Societatea fabiană a intrat în partidul laburist. „Socialismul fabian” este unul dintre izvoarele ideologice ale laburiștilor.

Social-democrați. — Lenin se referă la membrii Federației social-democrate din Anglia, fondată tot în 1884. Alături de reformiști (Hyndman și alții) și anarhiști, din Federația social-democrată făcea parte și grupul de social-democrați revoluționari, adepți ai marxismului (H. Quelch, T. Mann, E. Eveling, Eleonora Marx și alții), care formau aripa de stînga a mișcării socialiste din Anglia. F. Engels a criticat cu vehemență Federația social-democrată pentru dogmatism și sectarism, pentru că s-a rupt de mișcarea muncitorească de masă din Anglia și ignorează particularitățile ei. În 1907, Federația social-democrată a primit denumirea de Partid social-democrat; în 1911, acest partid împreună cu elementele de stînga ale Partidului muncitoresc independent au întemeiat Partidul socialist britanic; în 1920, majoritatea membrilor acestui partid a luat parte la înființarea Partidului Comunist al Marii Britanii. — 6.

⁹ *Narodovolzii* — membrii organizației politice secrete „Narodnaia volea” („Libertatea poporului”), a narodnicilor teroriști, care a luat ființă în august 1879, în urma scindării organizației narodnice „Zemlea i volea” („Pământ și libertate”). În fruntea organizației „Narodnaia volea” se afla un Comitet executiv format din A. I. Jeleabov, A. D. Mihailov, M. F. Frolenko, N. A. Morozov, V. N. Figner, S. L. Perovskaia, A. A. Kveatkovski și alții. Rămînînd pe pozițiile socialismului utopic narodnicist, narodovolzii își puneau, totodată, ca sarcină cucerirea libertății politice. Programul lor prevedea organizarea unei „reprezentanțe populare permanente”, aleasă pe baza votului universal, proclamarea libertăților democratice, trecerea pămîntului în mîinile poporului și elaborarea unor măsuri în vederea trecerii fabricilor și uzinelor în mîinile muncitorilor. Scopul imediat al organizației „Narodnaia volea” era răsturnarea absolutismului țarist. Dar, pornind de la teoria greșită a eroilor „activi” și a gloatei „pasive”, narodovolzii considerau că vor putea obține transformarea societății fără participarea poporului, prin propriile lor forțe, pe calea terorii individuale.

După 1 martie 1881 (cînd a fost omorît Alexandru al II-lea), guvernul a reușit prin execuții, provocări și crîncene persecuții să zdrobească

organizația „Narodnaia volemă”. Repetatele încercări de a reinvia organizația „Narodnaia volemă”, făcute în cursul deceniului al 9-lea, n-au dat nici un rezultat. Astfel, în 1886 a luat ființă un grup condus de A. I. Ulianov (fratele lui V. I. Lenin) și de P. I. Șevirev, care continua tradițiile organizației „Narodnaia volemă”. În urma unei încercări nereușite de a organiza un atentat împotriva lui Alexandru al III-lea, în 1887, grupul a fost descoperit, iar membrii săi activi au fost executați.

Criticînd programul greșit, utopic al narodovolșilor, V. I. Lenin vorbea, totodată, cu foarte mult respect de lupta plină de abnegație pe care au dus-o membrii organizației „Narodnaia volemă” împotriva țarismului. În 1899, în „Protestul social-democraților din Rusia” el a arătat că „militanții vechii « Narodnaia volemă » au știut să joace un rol de seamă în istoria Rusiei, cu toată îngustimea păturilor sociale care îi sprijineau pe puținii eroi și cu toate că nu teoria revoluționară a fost steagul acestei mișcări” (Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 169). — 6.

¹⁰ *Bernsteinienii* — reprezentanți ai curentului antimarxist din social-democrația germană și internațională; a apărut la sfîrșitul secolului al XIX-lea, fiind denumit astfel după numele social-democratului E. Bernstein, exponentul cel mai fățiș al tendințelor oportuniste de dreapta din Partidul social-democrat din Germania.

În anii 1896—1898, Bernstein a publicat în revista „Die Neue Zeit”, organul teoretic al Partidului social-democrat din Germania, o serie de articole sub titlul comun „Problemele socialismului”, în care sub steagul „libertății criticii” a încercat să procedeze la revizuirea bazelor filozofice, economice și politice ale marxismului revoluționar și să le înlocuiască cu teoriile burgheze de împăciuire a contradicțiilor de clasă și de colaborare între clase. El a atacat învățătura lui Marx despre pauperizarea clasei muncitoare, despre creșterea contradicțiilor de clasă, despre crize, despre prăbușirea inevitabilă a capitalismului, despre revoluția socialistă și dictatura proletariatului și a lansat programul social-reformismului, exprimat în formula „mișcarea este totul, scopul final nu este nimic”. În 1899, articolele lui Bernstein au apărut în volum sub titlul „Premisele socialismului și sarcinile social-democrației”. Cartea a fost primită favorabil de aripa dreaptă a social-democrației germane și de elementele oportuniste din celelalte partide ale Internaționalei a II-a, inclusiv de „economisții” din Rusia.

La congresele Partidului social-democrat din Germania — de la Stuttgart (octombrie 1898), Hanovra (octombrie 1899) și Lübeck (septembrie 1901) —, bernsteinismul a fost condamnat, dar partidul, situîndu-se pe o poziție împăciuitoare, nu s-a delimitat de Bernstein. Bernsteinienii au continuat să propage fățiș ideile revizioniste în revista „Sozialistische Monatshefte” și în organizațiile de partid.

Numai partidul bolșevic, în frunte cu V. I. Lenin, a dus o luptă consecventă și hotărîtă împotriva bernsteinismului și a adepților lui din Rusia. Lenin s-a afirmat ca adversar al bernsteinienilor încă din 1899, în „Protestul social-democraților din Rusia” și în articolul „Programul nostru” (vezi Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 157—170 și 176—180). De asemenea, lucrările sale „Marxism

și revizionism“ (vezi Opere, vol. 15, E.S.P.L.P. 1957, pag. 17—27), „Divergențele din sînul mișcării muncitorești europene“ (vezi Opere, vol. 16, E.S.P.L.P. 1957, pag. 345—350), precum și altele au fost consacrate demascării revizionismului. — 6.

- ¹¹ *Jupiter și Minerva* — zei din panteonul Romei antice. Jupiter — zeul cerului, luminii, ploii și trăsnetului; ulterior, zeul suprem al statului roman. Minerva — zeița războiului și protectoarea meseriilor, științelor și artelor. În mitologia romană, Jupiter și Minerva sînt identici cu zeii greci Zeus și Atena; la ei se referă toate miturile despre Zeus și Atena, inclusiv mitul despre Atena, care s-a născut din capul lui Zeus, înarmată pînă în dinți. — 7.
- ¹² V. I. Lenin citează în traducere proprie un extras din prefața lui Engels la ediția a treia în limba germană a lucrării lui K. Marx „Optsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere alese în două volume, vol. 1, E.S.P.L.P. 1955, ed. a II-a, pag. 241). — 8.
- ¹³ „*Uniunea social-democraților ruși din străinătate*“ a fost întemeiată în 1894, din inițiativa grupului „Eliberarea muncii“, pe baza recunoașterii programului grupului de către toți membrii ei. Grupul „Eliberarea muncii“ a fost însărcinat cu redactarea publicațiilor „uniunii“, iar în martie 1895 el a cedat acesteia folosința tipografiei sale. În vara anului 1895, în timpul șederii lui V. I. Lenin în străinătate, s-a hotărît ca „Uniunea“ să editeze culegerea „Rabotnik“, iar social-democrații ruși, în urma propunerii cărora se hotărîse această publicare, au cerut ca respectiva culegere să fie redactată de grupul „Eliberarea muncii“. „Uniunea“ a scos 6 numere din „Rabotnik“, 10 numere din „Listok «Rabotnika»“, a editat lucrarea lui V. I. Lenin „Explicarea legii amenzilor“ (1897), lucrarea lui G. V. Plehanov „O nouă campanie împotriva social-democrației ruse“ (1897) etc.
- Congresul I al P.M.S.D.R. (martie 1898) a recunoscut „Uniunii“ calitatea de reprezentant al partidului în străinătate. Ulterior, în cadrul „Uniunii“ au început să precumpănească elementele oportuniste — „economistii“, sau așa-zișii „tineri“. Majoritatea oportunistă de la primul congres al „Uniunii social-democraților ruși din străinătate“, care a avut loc la Zürich în noiembrie 1898, a refuzat să se declare solidară cu „Manifestul“ Congresului I al P.M.S.D.R. În noiembrie 1898, la primul Congres al „Uniunii“, grupul „Eliberarea muncii“ a declarat că refuză să redacteze publicațiile „Uniunii“, cu excepția numărului 5—6 al culegerii „Rabotnik“ și a broșurilor lui V. I. Lenin „Sarcinile social-democraților ruși“ și „Noua lege pentru reglementarea muncii în fabrici“, a căror editare și-o asumase. Din aprilie 1899, „Uniunea“ a început să editeze revista „Rabocce Delo“, în a cărei redacție au intrat „economistii“ B. N. Kricevski, V. P. Ivanșin (care a colaborat la redactarea ziarului „Rabocceia Misl“) și P. F. Teplov. „Uniunea“ a făcut declarații de simpatie la adresa lui E. Bernstein, a millerandiștilor etc. Lupta din cadrul „Uniunii“ a continuat pînă la cel de-al II-lea Congres al ei (aprilie 1900, Geneva) și în cadrul congresului. Ca urmare a acestei lupte, grupul „Eliberarea muncii“ și adepții lui s-au retras de la congres și au creat organizația de sine stătătoare „Soțial-demokrat“.

La Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., reprezentanții „Uniunii” au adoptat o poziție ultraoportunistă și s-au retras de la congres după ce acesta a recunoscut Liga din străinătate a social-democrației revoluționare ruse drept singura organizație din străinătate a partidului. Congresul al II-lea a hotărât dizolvarea „Uniunii social-democraților ruși” (vezi „Rezoluțiile și hotărârile congreselor, conferințelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ale plenarelor C.C.”, partea I, Editura pentru literatură politică, 1954, pag. 57). — 10.

- ¹⁴ „Zarea” — revistă științifică-politică marxistă; a apărut în 1901—1902 la Stuttgart, editată de redacția „Iskrei”. În total au apărut patru numere (dintre care unul dublu): nr. 1 — în aprilie 1901 (de fapt a apărut la 23 martie stil nou); nr. 2 — 3 — în decembrie 1901; nr. 4 — în august 1902.

Sarcinile revistei „Zarea” au fost stabilite în proiectul de declarație al redacției ziarului „Iskra” și revistei „Zarea”, scris de V. I. Lenin în Rusia (vezi Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 315—325). Întrucât la discutarea problemei editării acestor două organe în străinătate, împreună cu grupul „Eliberarea muncii”, s-a hotărât ca „Zarea” să apară legal, iar „Iskra” ilegal, în declarația redacției ziarului „Iskra”, publicată în octombrie 1900 revista „Zarea”, nu a mai fost pomenită.

Revista „Zarea” a adoptat o atitudine critică față de revizionismul internațional și față de cel rus și a apărut bazele teoretice ale marxismului. Acestei probleme i-au fost consacrate lucrările lui Lenin apărute în „Zarea”: „Note ocazionale”, „Prigonitorii zemstvelor și Hanibaliu liberalismului”, „D-nii «critici» în problema agrară” (primele patru capitole ale lucrării „Problema agrară și «criticii lui Marx»”), „Cronica internă”, „Programul agrar al social-democrației ruse”, precum și lucrările lui G. V. Plehanov: „Critica criticilor noștri. Partea I. D-l Struve în rolul de critic al teoriei dezvoltării sociale a lui Marx”, „Cant împotriva lui Kant, sau testamentul spiritual al d-lui Bernstein” etc. — 10.

- ¹⁵ *Muntele și Gironda* — denumirea celor două grupări politice ale burgheziei din perioada revoluției burgheze franceze de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Muntele — iacobinii — sub această denumire erau desemnați reprezentanții cei mai hotărâți ai clasei revoluționare din acea vreme — burghezia —, care susțineau necesitatea lichidării absolutismului și feudalismului. Spre deosebire de iacobini, girondinii au oscilat între revoluție și contrarevoluție și au pășit pe calea tranzacțiilor cu monarhia.

„Gironda socialistă” denumea V. I. Lenin curentul oportunist din cadrul social-democrației; „Munte” — iacobini-proletari — pe social-democrații revoluționari. După scindarea P.M.S.D.R. în bolșevici și menșevici, Lenin a subliniat adeseori faptul că menșevicii reprezintă curentul girondin în mișcarea muncitorească. — 10.

- ¹⁶ „Bez Zaglavŭŭi” — grup semicadet și semimenșevic al intelectualilor burghezi din Rusia (S. N. Prokopovici, E. D. Kuskova, V. I. Bogucearski, V. V. Portugalov, V. V. Hijneakov și alții), înfripat în perioada începutului de declin al revoluției din 1905—1907. Grupul a primit denumirea de la săptămânalul politic „Bez Zaglaviiia” („Fără titlu”), care a apărut la Peters-

burg din ianuarie pînă în mai 1906 sub îngrijirea lui Prokopovici; mai tîrziu, „bezzaglavții“ s-au grupat în jurul ziarului cadet de stînga „Tovarișci“. Camuflîndu-se sub neapartenența lor formală la nici un partid, „bezzaglavții“ erau în fapt promotorii ideilor liberalismului burghez și oportunistului și susțineau pe revizionistii social-democrației ruse și internaționale. — 10.

¹⁷ *Legea excepțională împotriva socialiștilor* a fost introdusă în Germania în 1878 de guvernul lui Bismarck în vederea luptei împotriva mișcării muncitorești și socialiste. Prin această lege au fost interzise toate organizațiile partidului social-democrat, organizațiile muncitorești de masă, presa muncitorească și se confiscă literatura socialistă; în anii cînd a fost în vigoare legea excepțională au fost dizolvate circa 350 de organizații social-democrate, circa 900 de social-democrați au fost expulzați din Germania, 1 500 aruncați în închisori și sute de gazete, reviste și publicații neperiodice au fost interzise. Dar persecuțiile și represiunile nu au distrus partidul social-democrat, a cărui activitate a fost reorganizată și adaptată condițiilor existenței în ilegalitate: a fost organizată apariția în străinătate a Organului Central al partidului, ziarul „Sozial-Demokrat“, iar congresele partidului s-au ținut regulat (în 1880, 1883 și 1887); în Germania au fost rapid refăcute, în condiții de ilegalitate, organizațiile și grupurile social-democrate, în fruntea cărora se afla C.C. ilegal. Activînd în ilegalitate, partidul a folosit pe scară largă posibilitățile legale pentru a întări legăturile cu masele. Influența lui a crescut neîncetat, numărul de voturi întrunite de social-democrați în alegerile pentru Reichstag a crescut din 1878 pînă în 1890 de peste trei ori. Un mare ajutor primeau social-democrații germani din partea lui K. Marx și F. Engels. Sub presiunea mișcării muncitorești de masă, care devenea din ce în ce mai puternică, în 1890 legea excepțională împotriva socialiștilor a fost abrogată. — 11.

¹⁸ La 27—29 mai (st. n.) 1877 a avut loc la Gotha congresul ordinar al Partidului muncitoresc socialist din Germania. La congres, discutîndu-se problema presei de partid, au fost respinse încercările unor delegați (Most, Vahlteich) de a aduce imputări organului central al partidului, ziarul „Vorwärts“ („Înainte“), pentru publicarea articolelor lui Engels împotriva lui Dühring (apărute în 1878 în cartea intitulată „Anti-Dühring. Domnul Eugen Dühring revoluționează știința“) și lui Engels pentru vehemența tonului polemic. Totodată, din considerente practice, congresul a hotărît să continue discutarea problemelor teoretice nu în ziar, ci în suplimentul lui științific. — 11.

¹⁹ „Vorwärts“ („Înainte“) — cotidian, organul central al social-democrației germane; a apărut la Leipzig cu începere din 1876, sub îngrijirea lui W. Liebknecht ș.a.; după o întrerupere, provocată de introducerea în 1878 a legii excepționale împotriva socialiștilor, apariția ziarului „Vorwärts“ a fost reluată la Berlin în 1891. În coloanele acestui ziar, F. Engels a combătut diversele manifestări de oportunism. Începînd din a doua jumătate a ultimului deceniu al secolului trecut, după moartea lui F. Engels, redacția ziarului „Vorwärts“ a încăput pe mîinile aripilor drepte a parti-

dului și a publicat regulat articole scrise de oportuniști. Prezentînd în mod tendențios lupta care se ducea în cadrul P.M.S.D.R. împotriva oportunismului și revizionismului, „Vorwärts“ i-a sprijinit pe „economiști“, iar mai tîrziu, după scindarea partidului, pe menșevici. În anii reacțiunii, „Vorwärts“ a publicat articole calomnioase scrise de Troțki, fără a da lui Lenin și bolșevicilor posibilitatea de a le dezminți și de a înfățișa în mod obiectiv starea de lucruri din partid. În perioada primului război mondial, „Vorwärts“ s-a situat pe pozițiile social-șovinismului; după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a devenit unul dintre centrele de propagandă antisovietică. În 1933 ziarul și-a încetat apariția. — 11.

²⁰ *Socialiștii de catedră* — reprezentanții unuia dintre curentele din economia politică burgheză din deceniile al 8-lea și al 9-lea ale secolului trecut. De pe catedrele universităților reprezentanții acestui curent propovăduiau drept socialism un reformism burghezo-liberal. Apariția socialismului de catedră a fost determinată de teama claselor exploatatoare în fața răspîndirii marxismului și a creșterii mișcării muncitorești, precum și de tendința ideologilor burghezi de a găsi noi mijloace pentru a-i menține în stare de supunere pe oamenii muncii.

Reprezentanții socialismului de catedră (A. Wagner, G. Schmoller, L. Brentano, W. Sombart și alții) afirmau că statul burghez se situează deasupra claselor, este capabil de a împăca clasele vrăjmașe și de a introduce în mod treptat „socialismul“, fără a prejudicia interesele capitalismului și ținînd pe cît posibil seama de revendicările oamenilor muncii. Ei propuneau legalizarea reglementării polițienești a muncii salariate și reinvierea corporațiilor medievale. Esența reacționară a socialismului de catedră a fost demascată de Marx și Engels. Lenin îi numea pe socialiștii de catedră ploșnițele „științei universitare polițiste-burgheze“ (Opere, vol. 13, E.S.P.L.P. 1957, pag. 24), care urăsc teoria revoluționară a lui Marx. În Rusia, concepțiile socialiștilor de catedră erau propagate de „marxiștii legali“. — 11.

²¹ V. I. Lenin se referă la rezoluția Congresului de la Hanovra al Partidului social-democrat din Germania, care a avut loc între 9 și 14 octombrie (st. n.) 1899, rezoluție intitulată „Atacurile împotriva concepțiilor fundamentale și a tacticii partidului“. În rezoluție au fost condamnate încercările aripilor oportuniste a social-democrației germane, al cărei conducător ideologic era E. Bernstein, de a revizui tezele fundamentale ale marxismului și de a obține schimbarea tacticii partidului social-democrat, transformarea lui într-un partid al reformelor democratice. Raportul oficial în această problemă a fost prezentat de A. Bebel. „Cuvîntările lui împotriva oportuniștilor rostite la congresele de la Hanovra și Dresda ale partidului — a scris Lenin — vor rămîne pentru multă vreme un model de apărare a concepțiilor marxiste și de luptă pentru caracterul cu adevărat socialist al partidului muncitoresc“ (Opere, vol. 19, E.S.P.L.P. 1957, pag. 290). Cunoscutul oportunist E. David și-a asumat sarcina de a-l apăra pe Bernstein și bernsteinismul. Cu o majoritate covârșitoare, congresul a aprobat rezoluția propusă de Bebel, în care se spunea: „Dezvoltarea societății burgheze pînă în zilele noastre nu oferă partidului nici un motiv de a renunța la concepțiile sale fundamentale cu

privire la această societate, sau de a și le schimba. Partidul continuă să se situeze pe terenul luptei de clasă, potrivit căreia eliberarea clasei muncitoare poate fi numai propria sa operă. De aceea, partidul consideră că sarcina istorică a clasei muncitoare este cucerirea puterii politice pentru ca, cu ajutorul ei, să asigure o cât mai mare prosperitate generală prin socializarea mijloacelor de producție și introducerea modului socialist de producție și de schimb". Fără a respinge blocurile provizorii cu partidele burgheze în scopul realizării unor anumite rezultate practice, „...partidul își păstrează în toată activitatea sa deplina libertate de acțiune și independența și consideră orice succes obținut ca un pas care-l apropie de țelul final". Și în încheiere: „...partidul n-are nici un motiv să-și modifice principalele sale revendicări și concepțiile fundamentale, sau tactica, sau denumirea sa...; partidul respinge cu hotărâre orice încercare de a voala sau schimba atitudinea față de orinduirea de stat și socială existentă, cât și față de partidele burgheze".

Așadar, Congresul de la Hanovra din 1899 a condamnat revizuirea bazelor teoretice și tactice ale social-democrației; dar faptul că rezoluțiile congresului nu conțineau o critică riguroasă a revizionismului și a exponenților săi concreți a provocat nemulțumirea social-democraților de stînga (R. Luxemburg și alții). Partizanii lui Bernstein au votat pentru această rezoluție. — 12.

⁸² V. I. Lenin se referă la rezoluția Congresului de la Lübeck al Partidului social-democrat din Germania (22—28 septembrie (st. n.) 1901) îndreptată împotriva lui E. Bernstein, care după Congresul de la Hanovra din 1899 nu numai că nu și-a încetat atacurile împotriva programului și tacticii social-democrației, ci, dimpotrivă, le-a întezit și le-a transpus într-un mediu dinafara partidului. În cursul discuțiilor și în rezoluția propusă de Bebel și adoptată cu o majoritate covârșitoare de către congres, lui Bernstein i s-a dat un avertisment direct. „Congresul recunoaște, fără îndoială, necesitatea autocriticii pentru continua dezvoltare spirituală a partidului nostru. Dar caracterul extrem de unilateral al criticii practicate de tov. Bernstein în ultimii ani, fără o critică a societății burgheze și a reprezentanților ei, l-a pus într-o situație dubioasă și a provocat nemulțumirea majorității tovarășilor. În speranța că tov. Bernstein va recunoaște acest lucru și că-și va schimba în mod corespunzător atitudinea, congresul trece la problemele următoare de pe ordinea de zi". A fost respinsă contrarezoluția propusă de oportunistul Heine, care cerea „libertatea criticii" și trecea sub tăcere problema lui Bernstein. Cu toate acestea, Congresul de la Lübeck n-a pus în mod principal problema incompatibilității revizuirii marxismului cu rămînerea în rîndurile partidului social-democrat. — 12.

⁸³ *Congresul de la Stuttgart al Partidului social-democrat din Germania*, care a avut loc între 3 și 8 octombrie (st.n.) 1898, a discutat pentru prima oară problema revizionismului din rîndurile social-democrației germane. La congres s-a dat citire unei declarații trimise special de E. Bernstein, care se afla în emigrație, declarație în care el își expunea și apăra concepțiile oportuniste, exprimate anterior în seria de articole „Problemele socialismului", publicate în revista „Die Neue Zeit". La congres n-a

existat o unitate în rîndurile adversarilor lui Bernstein: unii, în frunte cu Bebel și Kautsky, s-au străduit să îmbine lupta principială împotriva bernsteinismului cu tactica prudentă din cadrul partidului, temîndu-se de o sciziune în partid. Alții (R. Luxemburg, Parvus), care formau minoritatea, s-au situat pe o poziție cu mult mai hotărîtă, căutînd să se ajungă la o extindere și o adîncire a discuției, fără să se teamă de o eventuală sciziune. Congresul nu a adoptat nici o hotărîre în această problemă, dar din desfășurarea discuțiilor, precum și din alte hotărîri reieșea limpede că majoritatea congresului rămăsese credincioasă ideilor marxismului revoluționar. — 13.

²⁴ Este vorba de articolul lui A. N. Potresov (Starover) „Ce s-a întîmplat?“, publicat în revista „Zarea“ nr. 1 din aprilie 1901. — 14.

²⁵ „Povestea unui scriitor căruia i s-au urcat fumuri în cap“ — titlul unuia dintre povestirile lui A. M. Gorki (vezi M. Gorki. Opere complete, vol. 5, E.S.P.L.A. 1960, pag. 352—362). — 15.

²⁶ V. I. Lenin se referă la articolul său „Conținutul economic al narodnicismului și critica lui în cartea d-lui Struve (Oglindirea marxismului în literatura burgheză)“, publicat în 1895 în culegerea „Materiale pentru caracterizarea dezvoltării noastre economice“ și inclus în 1907 în culegerea de articole ale lui Lenin „În 12 ani“ (vezi Opere complete, vol. 1, Editura politică, 1960, ediția a doua, pag. 335—510), și la prefața la culegerea „În 12 ani“ (vezi Opere, vol. 13, E.S.P.L.P. 1957, pag. 82—101), unde sînt caracterizate condițiile și istoria apariției acestui articol.

Culegerea „Materiale pentru caracterizarea dezvoltării noastre economice“, care, în afară de articolul lui Lenin, cuprindea și articolele lui G. V. Plehanov „Pesimismul ca reflectare a realității economice“ și „Cîteva cuvinte adversarilor noștri (Materiale pentru istoria civilizației în literatura rusă)“, al lui P. Struve „Criticilor mei“ și altele, a fost publicată în aprilie 1895, într-o tipografie legală; tirajul a fost de 2 000 de exemplare; guvernul țarist a oprit difuzarea acestei culegeri, a ținut-o un an întreg sub interdicție, a confiscat-o și, pînă la urmă, a ars-o. N-au putut fi salvate decît vreo 100 de exemplare, care au fost difuzate pe ascuns printre social-democrații din Petersburg și din alte orașe. — 15

²⁷ Cartea lui E. Bernstein „Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie“ („Premisele socialismului și sarcinile social-democrației“) a fost editată în limba rusă, în 1901, sub diferite denumiri: 1) „Materialismul istoric“. Traducere de L. Kanțel. Petersburg, „Znanie“; 2) „Probleme sociale“. Traducere de P. S. Kogan, Moscova; 3) „Problemele socialismului și sarcinile social-democrației“. Traducere de K. I. Butkovski, Moscova, editura Efimov. — 17.

²⁸ În scrisoarea adresată redacției ziarului „Iskra“ — „Despre zubatovism“ — se făcea cunoscută recomandarea dată de Zubatov muncitorilor de a citi cărțile lui Bernstein și Prokopovici. Această scrisoare a fost folosită de Martov în articolul „Încă o dată despre corupția politică din zilele noastre“ („Iskra“ nr. 10 din noiembrie 1901). — 17.

²⁹ Este vorba de „*Protestul social-democraților din Rusia*“, scris de V. I. Lenin în august 1889, după ce a primit din Petersburg, prin A. I. Ulianova-Elizarova, documentul pe care ea l-a denumit „Credo-ul tinerilor“ (vezi Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 157—170). Proiectul „Protestului“ împotriva „Credo“-ului bernsteinienilor din Rusia a fost discutat la o adunare ținută în satul Ermakovskoe (locul de deportare al lui A. A. Vancev, P. N. Lepeșinski, M. A. Silvin ș.a.), la care au participat 17 social-democrați deportați în districtul Minussinsk. „Protestul“ a fost adoptat în unanimitate și semnat de V. I. Lenin, N. K. Krupskaja, V. V. Starkov, A. M. Starkova, G. M. Krjijanovski, Z. P. Krjijanovskaia-Nevezorova, F. V. Lengnik, E. V. Baramzin, A. A. Vancev, D. V. Vanceva, M. A. Silvin, V. K. Kurnatovski, P. N. Lepeșinski, O. B. Lepeșinskaia și de muncitorii petersburghezi O. A. Engberg, A. S. Șapovalov și N. N. Panin. La „Protest“ s-au raliat și I. L. Prominski, M. D. Efimov, Cekalski și Kovalevski, care nu luaseră parte la adunare, precum și colonia de deportați din Turuhansk (I. O. Martov și alții). Împotriva „Credo“-ului „economistilor“ a luat, de asemenea, atitudine și colonia celor șaptesprezece social-democrați deportați din orașul Orlov, gubernia Veatka (V. V. Vorovski, N. E. Bauman, A. N. Potresov și alții). — 18.

³⁰ „*Biloe*“ — revistă istorică consacrată mai ales istoriei narodnicismului și mișcărilor sociale anterioare, fondată de V. L. Burțev. În 1900—1904 a apărut la Londra; în 1906—1907 la Petersburg, sub îngrijirea lui V. I. Bogucearski și P. E. Șegolev, cu concursul lui Burțev. În 1907, guvernul țarist a interzis editarea revistei „Biloe“, și în locul nr. 11 și 12 s-a scos culegerea de articole cu caracter istoric, „*Nașa Strana*“. În 1908, în locul revistei „Biloe“ a apărut revista „*Minuvșie Godi*“, iar în 1908 — culegerea istorică „*Minuvșec*“. În 1908, Burțev a reluat editarea revistei „Biloe“ în străinătate (la Paris), care a continuat pînă în 1912. În Rusia, editarea revistei „Biloe“ a fost reluată în 1917 și a continuat pînă în 1926. După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, ea a apărut sub îngrijirea lui P. E. Șegolev. — 18.

³¹ „*Raboeaia Misl*“ („*Gîndirea muncitorească*“) — ziar, organ de presă al „economistilor“; a apărut din octombrie 1897 pînă în decembrie 1902. Au apărut 16 numere. Primele două numere s-au tipărit la mimeograf, la Petersburg; numerele 3—11 au apărut în străinătate, la Berlin; numerele 12, 13, 14 și 15 au fost tipărite la Varșovia; ultimul număr, nr. 16, a apărut în străinătate. Ziarul era redactat de K. M. Tahtarev și alții.

Critica concepțiilor propagate de ziarul „*Raboeaia Misl*“, ca variantă rusă a oportunistului internațional, a fost făcută de Lenin în articolul „O orientare retrogradă în social-democrația rusă“ (vezi Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 235—267), într-o serie de articole publicate în ziarul „*Iskra*“ și în cartea „*Ce-i de făcut?*“. — 18.

³² „*Vademecum pentru redacția revistei «Raboece Delo». Culegere de materiale editate de grupul «Eliberarea muncii» cu o prefață de G. V. Plebanov*“ (Geneva, februarie 1900) era îndreptat împotriva oportunistului din rîndurile P.M.S.D.R., mai ales împotriva „economismului“ „Uniunii social-

democraților ruși“ din străinătate și a organului acesteia — revista „Rabocce Delo“. — 18.

³² „Profession de foi“ („Profesiune de credință“) — foaie volante care expunea concepțiile oportuniste ale Comitetului din Kiev al P.M.S.D.R.; a fost întocmită la sfârșitul anului 1899. Conținutul acestei foi volante în multe privințe este identic cu cunoscutul „Credo“ al „economistilor“. Lenin a criticat acest document în articolul său „În legătură cu «Profession de foi»“ (vezi Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 304—314), care a fost difuzat în foi volante scrise de mână sau dactilografiate. — 18.

³⁴ Grupul „Eliberarea muncii“ — primul grup marxist rus, întemeiat de G. V. Plehanov în 1883. În Elveția. Afară de Plehanov, din acest grup au făcut parte P. B. Akselrod, L. G. Deutsch, V. I. Zasulici, V. N. Ignatov.

Grupul „Eliberarea muncii“ a desfășurat o vastă activitate de propagare a marxismului în Rusia, traducând în limba rusă, editând în străinătate și difuzând în Rusia diferite lucrări ale lui K. Marx și F. Engels: „Manifestul Partidului Comunist“, „Muncă salariată și capital“, „Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință“ etc. și popularizând marxismul în publicațiile sale. Grupul „Eliberarea muncii“ a dat o serioasă lovitură narodnicismului, care constituia principala piedică ideologică în calea răspîndirii marxismului și a dezvoltării mișcării social-democrate în Rusia. În lucrările sale „Socialismul și lupta politică“ (1883), „Divergențele noastre“ (1885) etc., Plehanov a supus unei critici marxiste teoriile narodnice cu privire la calea necapitalistă de dezvoltare a Rusiei, concepția subiectiv-idealistică a narodnicilor asupra rolului personalității în istorie, negarea rolului de avangardă al proletariatului în mișcarea revoluționară etc. Cele două proiecte de program al social-democraților ruși (din 1883 și 1885) scrise de Plehanov și publicate de grupul „Eliberarea muncii“ au constituit un pas important în direcția pregătirii și creării unui partid social-democrat în Rusia. Un rol deosebit de important în răspîndirea concepțiilor marxiste, în fundamentarea și apărarea materialismului dialectic și a materialismului istoric a avut cartea lui Plehanov (N. Beltov) „Contribuții la dezvoltarea concepției moniste asupra istoriei“ (1895), care „a educat o întreagă generație de marxiști ruși“ (V. I. Lenin. Opere, vol. 16, E.S.P.L.P. 1957, pag. 266). Grupul a editat și a răspîndit în Rusia 4 numere din culegerea „Soțial-Demokrat“, precum și o serie de broșuri de popularizare pentru muncitori.

F. Engels a salutat apariția grupului „Eliberarea muncii“, „care a adoptat cu sinceritate și fără rezerve mărețele teorii economice și istorice ale lui Marx“ (K. Marx și F. Engels. Opere, vol. XXVII, ed. rusă, 1935, pag. 461). G. V. Plehanov și V. I. Zasulici au întreținut relații de prietenie cu F. Engels și ani de-a rândul au fost în corespondență cu el. Grupul „Eliberarea muncii“ a stabilit legături cu mișcarea muncitorească internațională și, începînd cu primul Congres al Internaționalei a II-a, din 1889 (Paris), a reprezentat, în tot cursul existenței sale, social-democrația din Rusia la toate congresele Internaționalei. Grupul „Eliberarea muncii“ a avut însă și greșeli serioase: supraaprecierea rolului burgheziei liberale și subaprecierea capacității revoluționare a țărănimii ca rezervă a revo-

luției proletare. Aceste greșeli au constituit germenele concepției menșevice de mai târziu a lui Plehanov și a altor membri ai acestui grup. V. I. Lenin a arătat că grupul „Eliberarea muncii” „a fondat doar teoreticește social-democrația și a făcut primul pas în întîmpinarea mișcării muncitorești” (Opere, vol. 20, Editura politică, 1959, pag. 275).

În 1894, din inițiativa grupului „Eliberarea muncii”, a fost întemeiată „Uniunea social-democraților ruși din străinătate”. În 1900, membrii grupului „Eliberarea muncii” și partizanii lor au ieșit din „Uniune” și au întemeiat organizația revoluționară „Soțial-demokrat”. Membrii acestui grup, G. V. Plehanov, P. B. Akselrod și V. I. Zsulici, au făcut parte din redacția ziarului „Iskra” și a revistei „Zarea”. La Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., care a avut loc în august 1903, grupul „Eliberarea muncii” a declarat că-și încetează existența.

„Declarația cu privire la reluarea activității publicistice a grupului «Eliberarea muncii»”, scrisă de Akselrod în decembrie 1899, a fost publicată ca foaie volantă la începutul anului 1900, precum și în „Vademecum pentru redacția revistei «Rabocce Delo»”. Programul activității publicistice a grupului „Eliberarea muncii”, expus în „Declarație”, a fost realizat numai atunci cînd a început editarea revistei „Zarea” și a ziarului „Iskra”. — 22.

- ⁸⁵ *Congresul al III-lea al „Uniunii social-democraților ruși”* a avut loc în a doua jumătate a lunii septembrie 1901, la Zürich; hotărîrile congresului au dovedit victoria definitivă a oportunistului în rîndurile „Uniunii”. La congres au fost adoptate amendamentele și completările la proiectul de înțelegere principală și de acord al organizațiilor din străinătate ale social-democraților ruși, elaborate la Conferința de la Geneva din iunie 1901, care aveau un caracter oportunist fățiș; aceasta a hotărît insuccesul Congresului „de unificare” a organizațiilor din străinătate ale P.M.S.D.R., întrunit la cîteva zile după Congresul al III-lea al „Uniunii”. La congres au fost sancționate și „Instrucțiunile pentru redacția revistei «Rabocce Delo»”, instrucțiuni care în fapt încurajau pe revizionisti prin aceea că lupta dintre tendința revoluționară și cea oportunistă din rîndurile social-democrației internaționale și a celei ruse, precum și necesitatea de a critica revizionismul și de a fundamenta esența revoluționară a marxismului erau trecute sub tăcere. — 22.

- ⁸⁶ K. Marx. „Critica programului de la Gotha”, Editura politică, 1959, ediția a II-a, pag. 8. — 23.

- ⁸⁷ *Programul de la Gotha* — programul Partidului muncitoresc socialist din Germania, adoptat în 1875 la Congresul de la Gotha, cu prilejul fuzionării celor două partide socialiste germane, care pînă atunci fînțaseră în mod separat: eisenachienii (care erau conduși de Bebel și Liebknecht și se aflau sub influența ideologică a lui Marx și Engels) și lassalleienii. Programul acesta suferea de eclecticism și era oportunist, pentru că în problemele cele mai importante eisenachienii au cedat lassalleienilor și au acceptat formulările prezentate de ei. K. Marx și F. Engels au supus unei critici nimicitoare proiectul de program de la Gotha, considerînd că el prezintă un mare pas înapoi chiar în comparație cu pro-

gramul din 1869 de la Eisenach (vezi K. Marx. „Critica programului de la Gotha“, Editura politică, 1959, ediția a II-a, pag. 5—45, 60—64). — 23.

- ³⁸ Este vorba de broșura lui P. B. Akselrod „Despre sarcinile actuale și despre tactica social-democraților ruși“, Geneva, 1898. — 23.
- ³⁹ V. I. Lenin reproduce în traducere proprie un extras din prefața lui F. Engels la lucrarea sa „Războiul țărănesc german“ (vezi F. Engels. „Războiul țărănesc german“, E.S.P.L.P. 1958, ediția a III-a, pag. 24—26). — 26.
- ⁴⁰ Vorbind despre „*pestitul război industrial din Petersburg din anul 1896*“, V. I. Lenin se referă la greva de masă a muncitorilor textiliști care a avut loc la Petersburg în mai-iunie 1896. Această grevă a fost provocată de refuzul fabricanților de a plăti în întregime muncitorilor salariile pentru zilele declarate nelucrătoare cu ocazia încoronării lui Nicolaie al II-lea. Greva a început la Manufactura rusă de filare a bumbacului (Kalinkinskaia) și a cuprins repede toate filaturile și țesătoriile de bumbac din Petersburg, iar după aceea și marile uzine constructoare de mașini și alte întreprinderi. Proletariatul din Petersburg s-a ridicat pentru prima oară în front larg la luptă împotriva exploataților. La grevă au participat peste 30 000 de muncitori. Greva s-a desfășurat sub conducerea „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare“ din Petersburg, ce scotea manifeste în care muncitorii erau îndemnați să-și apere cu fermitate și strâns uniți drepturile. „Uniunea de luptă“ a tipărit și a difuzat principalele revendicări ale greviștilor („Ce cer muncitorii de la filaturile de bumbac din Petersburg“): reducerea zilei de muncă la 10 ore și jumătate, majorarea tarifelor, achitarea la timp a salariilor etc. Grevele din Petersburg au contribuit la dezvoltarea mișcării greviste în întreaga Rusie și au silit guvernul țarist să accelereze revizuirea legislației pentru reglementarea muncii în fabrici și să emită legea din 2(14) iunie 1897 cu privire la reducerea zilei de muncă în fabrici și uzine la 11 ore și jumătate. Grevele, după cum a scris mai târziu Lenin, „au deschis era mișcării muncitorești... mișcare care a crescut apoi continuu“ (Opere, vol. 13, E.S.P.L.P. 1957, pag. 82). — 28.
- ⁴¹ Broșura „*Despre agitație*“ a fost scrisă în 1894, la Vilno, de A. Kremer (ulterior unul dintre organizatorii Bundului) și redactată de I. O. Martov; la început a fost răspândită în copii scrise de mână sau hectografiate, iar la sfârșitul anului 1897 a fost tipărită la Geneva cu o prefață și o postfață de P. B. Akselrod. Broșura, generalizând experiența activității social-democrate de la Vilno, a exercitat o influență puternică asupra social-democraților ruși, întrucât ea cuprindea chemarea de a renunța la propaganda dusă în cercuri închise și de a trece la agitația în masă în rândurile muncitorilor, luându-se ca bază nevoile și revendicările lor de zi cu zi. Dar exagerarea rolului și însemnătății luptei pur economice în detrimentul agitației politice, pe baza revendicărilor general-democrate, a constituit germenele viitorului „economism“. În postfața ediției de la Geneva a broșurii, P. B. Akselrod a relevat caracterul unilateral al „economismului de la Vilno“. În articolul „Încă o dată despre

socialism și despre lupta politică“ („Zarea“ nr. 1 din aprilie 1901, pag. 1–32), G. V. Plehanov a supus unei analize critice broșura „Despre agitație“. — 30.

⁴² „Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare“ a fost organizată de Lenin în toamna anului 1895; ea cuprindea vreo 20 de cercuri muncitorești marxiste din Petersburg. Întreaga muncă a „Uniunii de luptă“ avea la bază principiile centralismului și ale unei discipline severe. În fruntea „Uniunii de luptă“ se afla un Grup central, format din V. I. Lenin, A. A. Vaneev, P. K. Zaporojeț, G. M. Krjijanovski, N. K. Krupskaia, I. O. Martov, M. A. Silvin, V. V. Starkov și alții. Conducerea nemijlocită a întregii munci era concentrată în mâinile a cinci membri din acest grup, în frunte cu Lenin. Organizația era împărțită în grupuri raionale. Muncitorii conștienți și înaintați (I. V. Babușkin, V. A. Șelgunov și alții) țineau legătura între aceste grupuri și întreprinderile industriale. În uzine existau organizatori însărcinați cu stringerea informațiilor și răspîndirea publicațiilor; în marile întreprinderi au fost create cercuri muncitorești.

În activitatea ei, „Uniunea de luptă“ a început să înfăptuiască, pentru prima oară în Rusia, unirea socialismului cu mișcarea muncitorească, trecînd de la propaganda marxismului în cadrul unui mic grup de muncitori înaintați, organizați în cercuri, la agitația politică în rândurile maselor largi ale proletariatului. „Uniunea de luptă“ a condus mișcarea muncitorească, legînd lupta muncitorilor pentru revendicări economice cu lupta politică împotriva țarismului. În noiembrie 1895, „Uniunea de luptă“ a organizat greva de la fabrica de postav „Thornton“. Sub conducerea „Uniunii“ s-a desfășurat, în vara anului 1896, vestita grevă a textiliștilor din Petersburg, la care au luat parte peste 30 000 de muncitori. „Uniunea de luptă“ a tipărit manifeste și broșuri pentru muncitori. Redactorul publicațiilor „Uniunii de luptă“ a fost V. I. Lenin, sub a cărui conducere s-au făcut pregătirile pentru scoaterea ziarului politic al muncitorilor „Rabocce Delo“. Influența „Uniunii de luptă“ se întindea dincolo de cadrul orașului Petersburg. Exemplul ei a fost urmat de cercurile muncitorești din Moscova, Kiev, Ekaterinoslav și din alte orașe și regiuni ale Rusiei.

În decembrie 1895, guvernul țarist a dat „Uniunii de luptă“ o grea lovitură: în noaptea de 8 spre 9 (20 spre 21) decembrie 1895 au fost arestați o mare parte dintre activiștii „Uniunii“, în frunte cu V. I. Lenin; a fost confiscat și primul număr al ziarului „Rabocce Delo“, care fusese pregătit pentru tipar.

La prima adunare ținută de membrii grupului la cîteva zile după efectuarea arestărilor s-a hotărît ca organizația social-democraților din Petersburg să poarte denumirea de „Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare“. La 15 (27) decembrie 1895, ca răspuns la arestarea lui Lenin și a altor membri ai „Uniunii de luptă“, membrii rămași în libertate au lansat o foaie volantă cu temă politică, scrisă de muncitori.

Aflîndu-se în închisoare, V. I. Lenin a continuat să conducă activitatea „Uniunii“, ajutînd-o cu sfaturi, trimițînd tovarășilor aflați în libertate scrisori și manifeste cifrate; tot acolo a scris el broșura „Despre greve“ (care încă n-a fost găsită) și „Proiect de program al partidului

social-democrat și explicarea programului" (vezi Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediția a doua, pag. 81—109).

Importanța „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare” din Petersburg consta în aceea că „Uniunea”, după cum a spus Lenin, a constituit germenele unui partid revoluționar, care se sprijină pe mișcarea muncitorească și conduce lupta de clasă a proletariatului.

Vechii membri ai „Uniunii” care au reușit să scape de arestare au participat la pregătirea și desfășurarea Congresului I al P.M.S.D.R. și la elaborarea „Manifestului”, editat în numele congresului. Dar absența îndelungată a întemeietorilor „Uniunii de luptă”, care se aflau în deportare în Siberia, și în primul rând absența lui V. I. Lenin, a înlesnit promovarea politicii oportuniste a „tinerilor” „economisti”, care în 1897, prin intermediul ziarului „Raboceaia Misl”, propagau în Rusia ideile trade-unionismului și bernsteinismului. Începînd din a doua jumătate a anului 1898, „Uniunea de luptă” a încăput pe mâinile celor mai fățiși „economisti” — adepții ziarului „Raboceaia Misl”. — 30.

- ⁴³ Articolul de fond „Către muncitorii ruși”, scris de V. I. Lenin pentru gazeta „Rabocee Delo”, nu a fost găsit pînă în momentul de față.

„*Russkaia Starina*” — revistă istorică, fondată de M. I. Semevski; a apărut lunar la Petersburg din 1870 pînă în 1918. În revista „*Russkaia Starina*”, un loc de seamă îl ocupau amintirile, jurnalele, însemnările, scrisorile bărbaților de stat ai Rusiei și reprezentanților culturii ruse, precum și diferite materiale documentare. — 31.

- ⁴⁴ Este vorba de reprimarea din 27 aprilie (9 mai) 1895 a muncitorilor greviști de la Marea manufactură din Iaroslavl. Greva, la care au participat peste 4 000 de muncitori, a izbucnit din cauză că administrația a introdus un tarif nou care făcea să scadă câștigul muncitorilor. Pentru înăbușirea grevei au fost chemate 10 companii din regimentul Fanagoria; s-a făcut uz de arme. Rezultatul a fost un muncitor mort și 14 răniți. Pe raportul ce i-a fost prezentat de comandantul regimentului cu privire la reprimarea muncitorilor de la Marea manufactură, Nicolaie al II-lea a scris: „Exprim mulțumiri bravilor ostași ai regimentului Fanagoria pentru comportarea lor fermă în timpul dezordinilor muncitorești de la Iaroslavl”.

Pînă în momentul de față nu a fost găsit articolul scris de V. I. Lenin despre greva de la Iaroslavl din 1895. — 31.

- ⁴⁵ „*S.-Peterburgskii Rabocii Listok*” — organ al „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare” din Petersburg. Au apărut două numere: nr. 1 — în februarie (datat ianuarie) 1897, tipărit în Rusia la mimeograf într-un tiraj de 300—400 de exemplare, și nr. 2 — în septembrie 1897, la Geneva, tipărit la tipografie.

Ziarul a trasat sarcina de îmbinare a luptei economice a clasei muncitoare cu revendicările politice largi, subliniind, totodată, necesitatea creării unui partid muncitoresc. — 31.

- ⁴⁶ Este vorba de „*Manifestul Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia*”, publicat în 1898 din însărcinarea Congresului I al P.M.S.D.R. și în

numele Comitetului Central al P.M.S.D.R. (vezi „Rezoluțiile și hotărârile congreselor, conferințelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ale plenarelor C.C.“, partea I, Editura pentru literatură politică, 1954, pag. 11—14). „Manifestul“ punea drept sarcină principală a social-democrației din Rusia lupta pentru libertatea politică și răsturnarea absolutismului, legînd lupta politică de sarcinile generale ale mișcării muncitorești. — 31.

⁴⁷ Este vorba de consfăturile „bătrînilor“ — întemeietorii „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare“ din Petersburg: V. I. Lenin, A. A. Vaneev, G. M. Krjijanovski, I. O. Martov și alții — cu reprezentanții noii componente a „Uniunii de luptă“, consfătuiri care au avut loc la Petersburg, în locuințele lui S. I. Radcenko și I. O. Martov, între 14 și 17 februarie (26 februarie și 1 martie) 1897, cînd vechii membri ai „Uniunii de luptă“ au fost eliberați din închisoare, înainte de a fi trimiși în deportare în Siberia. La aceste consfătuiri s-au ivit divergențe serioase în problemele organizatorice și tactice. A. A. Iakubova, care între 1893 și 1895 făcea parte din grupul „bătrînilor“, la consfătuiri a susținut punctul de vedere al „economismului“ ce lua naștere; în același timp, „tînărul“ membru al „Uniunii de luptă“ B. I. Gorev (Goldman) l-a susținut pe V. I. Lenin, pe „bătrîni“. Despre acest fapt a scris V. I. Lenin în nota la „Scrisoarea către redacție“, semnată Un Petersburghez (K. M. Tahtarev) și publicată în „Iskra“ nr 40 din 15 mai 1903: „Și anume: lipsa de precizie în împărțirea făcută de mine constă în aceea că « tînărul », după cum s-a văzut, i-a susținut atunci (în discuție) pe « bătrîni », iar unul dintre « bătrîni » — pe « tineri ». — 33.

⁴⁸ „Listok « Rabotnika »“ — publicație neperiodică a „Uniunii social-democraților ruși din străinătate“; a fost editată la Geneva din 1896 pînă în 1898. Au apărut 10 numere din „Listok“, dintre care nr. 1—8 sub îngrijirea grupului „Eliberarea muncii“. Din cauză că majoritatea membrilor „Uniunii“ cotiseră spre „economism“, grupul „Eliberarea muncii“ a refuzat să mai redacteze publicațiile „Uniunii“. Numărul 9—10 din „Listok“ (noiembrie 1898) a apărut sub îngrijirea „economistilor“. — 33.

⁴⁹ „Die Neue Zeit“ („Timpuri noi“) — revistă teoretică a Partidului social-democrat din Germania; a apărut la Stuttgart din 1883 pînă în 1923. Pînă în octombrie 1917 a apărut sub îngrijirea lui K. Kautsky, iar după aceea sub îngrijirea lui H. Cunow. În „Die Neue Zeit“ au fost publicate pentru prima oară unele lucrări ale lui K. Marx și F. Engels: „Critica programului de la Gotha“ de K. Marx (în nr. 18 din 1890—1891), „Contribuții la critica proiectului programului social-democrat din 1891“ de F. Engels (în nr. 1 din 1901—1902) etc. Engels ajută în permanență cu sfaturile sale redacția revistei și o critica adeseori pentru abaterile ei de la marxism. La „Die Neue Zeit“ au colaborat militanți de seamă ai mișcării muncitorești germane și internaționale de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea: A. Bebel, W. Liebknecht, R. Luxemburg, F. Mehring, C. Zetkin, G. V. Plehanov, P. Lafargue, V. Adler etc. Începînd din a doua jumătate a ultimului deceniu al secolului trecut, revista a publicat sistematic articole scrise de revizionisti,

printre care și seria de articole scrise de E. Bernstein, „Problemele socialismului“, care a netezit calea pentru ofensiva împotriva marxismului. În anii primului război mondial, revista s-a situat pe poziții centriste, kautskiste, sprijinind în fapt social-șovinismul. — 37.

- ⁵⁰ *La Congresul de la Viena al Partidului social-democrat din Austria*, care a avut loc între 2 și 6 noiembrie (st.n.) 1901, a fost adoptat noul program al partidului în locul vechiului program de la Hainfeld (1888). În proiectul noului program, pregătit de o comisie specială (V. Adler și alții), din însărcinarea Congresului de la Brünn din 1899, s-au făcut concesii importante bernsteinismului, ceea ce a provocat o serie de observații critice; în special K. Kautsky, în articolul „Die Revision des Programms der Sozialdemokratie in Österreich“ („Revizuirea programului social-democrației din Austria“), publicat în revista „Die Neue Zeit“, 1901—1902, nr. 3, s-a pronunțat pentru păstrarea părții principale a programului de la Hainfeld, întrucât acolo este exprimat mai complet și mai just modul în care înțelege social-democrația desfășurarea generală a procesului istoric și sarcinile clasei muncitoare. — 37.

- ⁵¹ V. I. Lenin se referă la cartea lui S. N. Prokopovici „Mișcarea muncitorească din Occident. Studiu asupra unei cercetări critice. Vol. I. Germania și Belgia“, Petersburg, 1899, și la articolele publicate în revista „Archiv für soziale Gesetzgebung und Statistik“, XIV Band, Berlin, 1899 („Arhiva legislației și statisticii sociale“, vol. XIV, Berlin, 1899), P. B. Struve „Die Marxsche Theorie der sozialen Entwicklung“ („Teoria lui Marx cu privire la dezvoltarea socială“), recenzia scrisă de Struve la cartea lui E. Bernstein „Premisele socialismului și sarcinile social-democrației“ și K. Kautsky „Bernstein și programul social-democrat“.

Pentru cartea lui Prokopovici, pătrunsă de spirit reformist, este caracteristică studierea superficială a materialului, precum și o atitudine dușmănoasă față de socialismul științific și de activitatea social-democrației revoluționare; el a încercat să demonstreze în cartea sa că în mișcarea muncitorească din Germania și din Belgia lipsesc condițiile necesare pentru o luptă revoluționară și pentru politica revoluționară a social-democrației. În articolele sale, Struve a încercat, de asemenea, să combată de pe pozițiile bernsteinismului teoria generală a marxismului și premisele lui filozofice, negînd caracterul inevitabil și necesar al revoluției sociale și al dictaturii proletarietului. — 40.

- ⁵² *Sindicatul hirsch-dunckeriste* — organizații sindicale reformiste din Germania, întemeiate în 1868 de M. Hirsch și F. Duncker, militanți ai partidului burghez progresist. Propovăduind ideea de „armonie“ între interesele muncii și cele ale capitalului, organizatorii sindicatelor hirsch-dunckeriste considerau admisibilă primirea în sindicate nu numai a muncitorilor, ci și a capitaliștilor, negau utilitatea luptei greviste. Ei susțineau că salvarea muncitorilor de jugul capitalist este posibilă în cadrul societății capitaliste cu ajutorul legislației statului burghez și al organizației sindicale; ei considerau că principala sarcină a sindicatelor este de a fi mediatori între muncitori și patroni și de a strînge fonduri. Atitudinea negativă față de greve transforma sindicatele hirsch-duncke-

riste în organizații de spărgători de grevă; activitatea lor se limita mai ales la casele de ajutor reciproc și la organizațiile cultural-educative. Sindicatele hirsch-dunckeriste, care au ființat pînă în mai 1933, nu au reprezentat niciodată o forță importantă în mișcarea muncitorească din Germania, cu toate eforturile burgheziei și cu tot sprijinul dat de organele guvernamentale. În 1933, militanții oportuniști din sindicatele hirsch-dunckeriste au intrat în „frontul de muncă” fascist. — 40.

⁵³ „Grupul autoeliberării clasei muncitoare” — mic grup de „economisți” care a luat ființă la Petersburg în toamna anului 1898 și a ființat cîteva luni. Grupul a publicat o chemare în care își expunea țelurile (chemare datată martie 1899 și tipărită în iulie 1899 în revista „Nakanune”), statutul și cîteva proclamații către muncitori. — 42.

⁵⁴ „Nakanune” („În ajun”) — „cronică social-revoluționară”, revistă lunară cu orientare narodnicistă; a fost editată în limba rusă la Londra din ianuarie 1899 pînă în februarie 1902 sub îngrijirea lui E. A. Serebrenkov. Au apărut 37 de numere. În jurul revistei, care propaga concepții general-democratice, se grupau reprezentanți ai diferitelor partide și curente mic-burgheze; caracteristic pentru „Nakanune” era atitudinea sa dușmănoasă față de marxism în general și față de social-democrația revoluționară în special. — 42.

⁵⁵ Polemica dintre grupul „Eliberarea muncii” și redacția revistei „Rabocce Delo” a început cu publicarea în „Rabocce Delo” nr. 1 din aprilie 1899 a recenziei la broșura lui V. I. Lenin „Sarcinile social-democraților ruși” (Geneva, 1898). Negînd caracterul oportunist al „Uniunii social-democraților ruși din străinătate” și influența crescîndă a „economisților” în organizațiile social-democrate din Rusia, redacția revistei „Rabocce Delo” afirma în această recenzie că „expunerea esenței broșurii coincide pe de-a-ntregul cu programul redacțional al revistei «Rabocce Delo»”, că redacția nu știe „despre care tovarăși «tineri» vorbește Akselrod” în prefața la broșură.

În „Scrisoarea adresată redacției revistei «Rabocce Delo»”, scrisă în august 1899, P. B. Akselrod arată netemeinicia încercărilor revistei „Rabocce Delo” de a identifica poziția social-democrației revoluționare, expusă de Lenin în broșura „Sarcinile social-democraților ruși”, cu poziția „economisților” din Rusia și din străinătate. În februarie 1900, grupul „Eliberarea muncii” a publicat culegerea „Vademecum pentru redacția revistei «Rabocce Delo»” cu o prefață de G. V. Plehanov. Publicarea acestui „Vademecum” a fost determinată de apariția postfeței scrise de redacția „Rabocce Delo” la „Protestul social-democraților din Rusia” (împotriva „Credo-ului „economist”), scris de V. I. Lenin pe cînd se afla în deportare în Siberia și publicat în „Rabocce Delo” nr. 4—5 din decembrie 1899 (vezi Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 157—170). În această postfață, redacția revistei „Rabocce Delo” afirma că „Credo” „nu reprezintă altceva decît părerea unor persoane izolate” și că teama că social-democrația rusă s-ar putea dezvolta în direcția luptei pur economice nu ar avea „o bază serioasă în dezvoltarea reală a mișcării muncitorești ruse”. Prin publi-

care în „Vademecum“ a „Răspunsului“ lui S. N. Prokopovici, care circula sub formă de manuscris, la broșura lui Akselrod „Despre sarcinile actuale și tactica social-democrațiilor ruși“, cit și a unor scrisori „particulare“ cu conținut politic ale lui E. D. Kuskova și Grișin (T. M. Kopelsohn), Plehanov a dezmințit afirmațiile redacției „Rabocee Delo“ și a demonstrat dominația efectivă a elementelor și ideilor oportuniste ale „economismului“ în rîndurile emigrației social-democrate ruse grupate în jurul „Uniunii social-democraților ruși“ și al revistei „Rabocee Delo“.

„Răspunsul redacției revistei «Rabocee Delo» la «Scrisoarea» lui P. Akselrod și la «Vademecum» al lui G. Plehanov“, scris de B. Krievski în februarie-martie 1900, a dezvăluit cît se poate de limpede oportunistul „rabocedeltilor“. Ulterior, polemica împotriva revistei „Rabocee Delo“ a fost continuată în paginile ziarului „Iskra“ și ale revistei „Zarea“. — 43.

⁶⁴ Este vorba de ziarul „Der Sozialdemokrat“ („Social-democratul“) — organul central al Partidului social-democrat din Germania în timpul cînd era în vigoare legea excepțională împotriva socialiștilor; a apărut la Zürich de la 28 septembrie 1879 pînă la 22 septembrie 1888 și la Londra de la 1 octombrie 1888 pînă la 27 septembrie 1890. Ziarul a fost redactat între 1879 și 1880 de G. Vollmar, iar din ianuarie 1881 de E. Bernstein, care pe atunci se afla sub puternica influență a lui Friedrich Engels. Datorită conducerii ideologice a lui Friedrich Engels, ziarul „Sozialdemokrat“ a avut o orientare marxistă. Starea de spirit combativă a maselor muncitoare din Germania, care au învins prima derută provocată de aplicarea legii excepționale, a fost de o mare însemnătate pentru activitatea ziarului. Ziarul „Sozialdemokrat“, cu toate greșelile făcute, a apărut ferm tactica revoluționară și a jucat un rol de seamă în unirea și organizarea forțelor social-democrației germane. După abrogarea legii excepționale împotriva socialiștilor, ziarul „Sozialdemokrat“ și-a încetat apariția. Organul central al partidului a devenit din nou „Vorwärts“. — 47.

⁶⁷ Este vorba de poezia satirică „Imnul socialistului rus modern“, publicată în „Zarea“ nr. 1 din aprilie 1901, sub semnătura „Narcis Tuporilov“. În această poezie erau ridiculizați „economistii“, cu adaptarea lor la mișcarea spontană. Autorul poeziei era I. O. Martov. — 49.

⁶⁸ „Uniunea generală a muncitorilor evrei din Lituania, Polonia și Rusia“ (Bundul) a fost organizată în 1897, la congresul de constituire a grupurilor social-democrate evreiești ținut la Vilno; această uniune grupa în special elementele semiproletare ale meseriașilor evrei din regiunile apusene ale Rusiei. La primul Congres al P.M.S.D.R. (1898), Bundul a intrat în P.M.S.D.R. „ca organizație autonomă, de sine stătătoare doar în problemele care privesc proletariatul evreu“ („Rezoluțiile și hotărârile congreselor, conferințelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ale plenarelor C.C.“, partea I, Editura pentru literatură politică, 1954, pag. 14).

Bundul era purtătorul naționalismului și al separatismului în rîndurile mișcării muncitorești din Rusia; în cele mai importante probleme ale mișcării social-democrate se situa pe poziții oportuniste. În aprilie 1901, la Congresul al IV-lea, Bundul s-a pronunțat pentru destiințarea relațiilor

organizatorice stabilite la primul Congres al P.M.S.D.R. și a adoptat o rezoluție prin care autonomia era înlocuită cu federația; în rezoluția „Despre mijloacele luptei politice” a Congresului al IV-lea al Bundului se spunea că „cel mai bun mijloc pentru a atrage masele largi în mișcare este lupta economică”.

După ce Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. a respins cererea Bundului de a fi recunoscut drept singurul reprezentant al proletariatului evreiesc, Bundul a ieșit din partid. În 1906, pe baza unei hotărâri a Congresului al IV-lea (De unificare), Bundul a intrat din nou în P.M.S.D.R.

În cadrul P.M.S.D.R., bundiștii au sprijinit întotdeauna aripa oportunistă a partidului („economisti”, menșevici, lichidatori), au dus lupta împotriva bolșevicilor și a bolșevismului. Revendicării programatice a bolșevicilor cu privire la dreptul națiunilor la autodeterminare, Bundul îi opunea revendicarea autonomiei cultural-naționale. În perioada reacțiunii staliniste, Bundul s-a situat pe poziții lichidatoriste și a participat activ la crearea Blocului antipartinic din august. În timpul primului război mondial, din 1914—1918, bundiștii s-au situat pe poziții social-șoviniste. În 1917 a sprijinit Guvernul provizoriu contrarevoluționar, a luptat de partea dușmanilor Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. În anii intervenției militare străine și ai războiului civil, conducerea Bundului s-a unit cu forțele contrarevoluției. În același timp, printre membrii de rând ai Bundului s-a conturat o cotitură în favoarea colaborării cu Puterea sovietică. În 1921, Bundul s-a autolichidat; o parte dintre membrii săi au intrat în P.C. (b) din Rusia pe bază de cereri de primire individuale. — 57.

⁸⁹ „Svoboda” — revistă editată în Elveția de grupul „revoluționar-socialist” „Svoboda” (întemeiat în mai 1901 de E. O. Zelenski (Nadejdin)); în total au apărut două numere: nr. 1 — în 1901 și nr. 2 — în 1902. V. I. Lenin considera grupul „Svoboda” ca făcând parte dintre acele „grupușoare lipsite de orice bază” care nu aveau „nici idei serioase, solide, nici program, nici tactică, nici organizare și nici rădăcini în mase” (Opere, vol. 20, Editura politică, 1959, pag. 358, 359). În publicațiile sale (în afară de revista „Svoboda”, grupul a mai editat și „Ajunul revoluției. Cronică neperiodică a problemelor de teorie și tactică” nr. 1, gazeta-revistă „Otkliki” nr. 1, broșura-program „Renașterea revoluționarismului în Rusia”, scrisă de Nadejdin etc.), grupul „Svoboda” a propagat ideile terorismului și „economismului”. Formînd un bloc cu „economisții” din Petersburg, s-a ridicat împotriva „lskrei” și a Comitetului organizației din Petersburg a P.M.S.D.R. Grupul și-a încetat existența în 1903.

V. I. Lenin a caracterizat grupul și publicațiile sale în notele „Despre revista «Svoboda»” (Opere complete, vol. 5, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 358—359) și „Despre grupul «Svoboda»” (vezi Opere, vol. 6, Editura politică, 1959, pag. 270—271). — 71.

⁹⁰ Este vorba de acțiunile revoluționare de masă ale studenților și muncitorilor: demonstrații politice, întruniri studențești și greve care au avut loc în februarie-martie 1901 la Petersburg, Moscova, Kiev, Harkov, Kazan, Tomsk și în alte orașe din Rusia.

Mișcarea studențească din anul școlar 1900—1901, care a luat naștere în legătură cu revendicările studențești și care a dobândit caracterul unor acțiuni politice revoluționare împotriva poliției reacționare a absolutismului, a fost sprijinită de toți muncitorii conștienți și a avut răsunet în toate păturile societății din Rusia. Ca prilej direct pentru demonstrațiile și grevele din februarie-martie 1901 a servit faptul că 183 de studenți de la Universitatea din Kiev au fost încorporați pe motivul că au luat parte la o întrunire studențească (vezi articolul lui V. I. Lenin „Încorporarea celor 183 de studenți“, Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 382—387). Guvernul s-a năpustit asupra participanților la acțiunile revoluționare; poliția și cazacii au împrăștiat demonstrațiile și au molestat pe participanți, sute de studenți au fost arestați și excluși din instituțiile de învățământ superior; deosebit de cruntă a fost represiunea împotriva participanților la demonstrația din 4 (17) martie 1901 care a avut loc în Piața catedralei Kazan din Petersburg. Evenimentele din februarie — martie 1901 au constituit o dovadă a creșterii avântului revoluționar în Rusia; o însemnătate uriașă a avut participarea muncitorilor la mișcarea desfășurată sub lozinci politice. — 75.

⁶¹ K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, Editura politică, 1958, pag. 500. — 80.

⁶² În ziarul „Iskra“ nr. 7 din august 1901, la rubrica „Cronica mișcării muncitorești și scrisori primite din fabrici și uzine“, a fost publicată scrisoarea unui muncitor țesător din Petersburg, care dovedea uriașa influență pe care o exercita „Iskra“ leninistă asupra muncitorilor înaintați.

„... Am arătat multor tovarăși « Iskra » și tot numărul s-a făcut ferfeniță, dar mi-e scump... — scria autorul. — În el se vorbește despre cauza noastră, despre cauza întregii Rusii, care nu poate fi evaluată nici în copeici, nici în ore; când citești ziarul acesta, înțelegi de ce se tem jandarmii și poliția de noi, muncitorii, și de intelectualii pe care îi urmărim. Și, într-adevăr, ei sînt de temut și pentru țară, și pentru patroni, și pentru toți, nu numai pentru buzunarele patronilor... Acum poporul muncitor poate lua ușor foc, totul mocnește în păturile de jos, nu este nevoie decît de o scinteie ca să izburnească un incendiu. Cît de bine s-a spus că din scinteie va izbucni flacăra!... Înainte fiecare grevă era un eveniment, dar acum oricine vede că o singură grevă nu înseamnă nimic, acum trebuie să luptăm pentru a obține libertatea, s-o cucerim cu piepturile noastre. Acum, toată lumea, și bătrîni și tineri, cu toții ar dori să citească, dar, din nenorocire pentru noi, nu există cărți. Duminica trecută am adunat 11 oameni și le-am citit « Cu ce să începem? »; am stat pînă noaptea tîrziu. Cît de just sînt spuse toate, cît de bine au fost înțelese toate... Vrem să scriem o scrisoare acestei « Iskra » a dv., ca ea să ne învețe nu numai cum să începem, dar și cum să trăim și să murim“. — 86.

⁶³ P. B. Akselrod. „Despre sarcinile actuale și tactica social-democraților ruși“. Geneva, 1898, pag. 16—17. — 89.

⁶⁴ Este vorba de articolul lui P. B. Struve „Absolutismul și zemstvele“, publicat în „Iskra“ nr. 2 și 4 din februarie și mai 1901. Publicarea în „Iskra“ a articolului lui Struve, precum și publicarea în „Zarea“ a „memo-

- riului confidențial“ al lui S. I. Witte „Absolutismul și zemstvele“, cu o prefață de Struve (R.N.S.), a devenit posibilă în urma înțelegerii încheiate în ianuarie (1901) între redacția ziarului „Iskra“ și a revistei „Zarea“, pe de o parte, și „opозиția democratică“ (reprezentată de Struve), pe de altă parte. Această înțelegere cu Struve, încheiată de P. B. Akselrod și V. I. Zasulici, cu sprijinul lui G. V. Plehanov, împotriva votului dat de V. I. Lenin, a fost de scurtă durată: în primăvara anului 1901 s-a vădit că este cu desăvârșire imposibil să continue colaborarea între social-democrați și democrații burghezi, așa încît blocul încheiat cu Struve s-a destrămat. — 89.
- ⁶⁵ „*Rossia*“ — cotidian liberal-moderat; a apărut la Petersburg în anii 1899—1902, sub îngrijirea lui G. P. Sazonov și cu colaborarea foiletoniștilor A. V. Amfiteatrov și V. M. Doroșevici. Acest ziar s-a bucurat de o largă răspîndire în cercurile burgheze ale societății ruse. În ianuarie 1902, ziarul a fost interzis de guvern din pricina foiletonului lui Amfiteatrov „Gospoda Obmanovi“ („Domnii care mint“). — 92.
- ⁶⁶ Este vorba de articolul lui V. I. Zasulici „Pe marginea unor evenimente actuale“ și de cronică tulburărilor studențești din rubrica „Din viața noastră socială“ („Iskra“ nr. 3 din aprilie 1901), precum și de articolul lui A. N. Potresov „Iluzii absurde“ și de nota „Atacul polițienesc împotriva publicisticii“ („Iskra“ nr. 5 din iunie 1901). — 92.
- ⁶⁷ Este vorba de notele „Incidentul din zemstva Ekaterinoslav“ și „« Spărgătorii de grevă » de la Veatka“ („Iskra“ nr. 7 și 9 din august și octombrie 1901). — 92.
- ⁶⁸ „*S.-Peterburgskie Vedomosti*“ — ziar; a apărut începînd din 1728 la Petersburg ca o continuare a primului ziar rus „Vedomosti“, care apărea în 1703. Din 1728 pînă în 1874, ziarul „S.-Peterburgskie Vedomosti“ a apărut sub îngrijirea Academiei de științe, iar din 1875 — a ministerului instrucțiunii publice. Ziarul a apărut pînă la sfîrșitul anului 1917. — 94.
- ⁶⁹ „*Russkie Vedomosti*“ („Analele ruse“) — cotidian; a apărut la Moscova din 1863; el exprima concepțiile intelectualității liberale moderate. În ultimele două decenii ale secolului trecut au colaborat la acest ziar o seamă de scriitori din tabăra democrată (M. E. Saltikov-Șcedrin, G. I. Uspenski, V. G. Korolenko și alții); totodată, ziarul a publicat și lucrări ale narodnicilor liberali. Începînd din 1905, ziarul a devenit organul aripii drepte a partidului burghez al cadeților. Lenin a arătat că ziarul „Russkie Vedomosti“ îmbina în felul său „cadetismul de dreapta cu o oarecare doză de narodnicism“ (Opere, vol. 19, E.S.P.L.P. 1957, pag. 119). În 1918, ziarul „Russkie Vedomosti“ a fost interzis o dată cu celelalte ziare contrarevoluționare. — 94.
- ⁷⁰ *Concepția brentanistă cu privire la lupta de clasă, „brentanism“* — „doctrină burghezo-liberală care recunoaște lupta « de clasă » nerevoluționară a proletariatului“ (V. I. Lenin, Opere, vol. 28, Editura politică, 1959, pag. 221), propagînd posibilitatea rezolvării problemei muncitorești în

cadrul capitalismului prin legislația de fabrică și organizarea muncitorilor în sindicate. Denumirea acestui curent vine de la numele lui L. Brentano, unul dintre reprezentanții de seamă ai socialismului de catedră în economia politică burgheză. — 94.

⁷¹ Este vorba de „Grupul muncitoresc pentru lupta împotriva capitalului“, organizat la Petersburg în primăvara anului 1899 de V. A. Gutovski (ulterior cunoscutul menșevic E. Maevski); grupul era alcătuit dintr-un număr restrâns de muncitori și intelectuali și nu avea legături trainice cu mișcarea muncitorească de la Petersburg și curînd după arestarea aproape a tuturor membrilor săi, în vara anului 1899, a fost lichidat. Prin concepțiile sale, acest grup era apropiat de „economism“. El a tipărit manifestul „Programul nostru“, care însă n-a putut fi difuzat din cauza căderii membrilor grupului. — 100.

⁷² Este vorba, probabil, de prima întîlnire dintre V. I. Lenin și A. S. Martînov, care a avut loc în 1901. În amintirile sale, Martînov descrie această întîlnire după cum urmează: „Am stat de vorbă cu Lenin despre program, despre sarcinile politice ale partidului și despre tactica politică, și se părea că între noi nu există nici un fel de divergențe. Iată însă că, la sfîrșitul convorbirii noastre, Lenin îmi adresează următoarea întrebare: «Și care este atitudinea dv. față de planul meu de organizare?» Cînd am auzit această întrebare, dintr-o dată m-am zăbirlit: «În ceea ce privește acest punct, nu sînt de loc de acord cu dv...» Vladimir Ilici a zîmbit, mijindu-și ochii, și mi-a răspuns: «Dv. numai în ceea ce privește acest punct nu sînteți de acord cu mine, dar punctul acesta este esențial, așa că nu mai avem ce discuta», și ne-am despărțit... pentru ani îndelungați“ (A. Martînov. „Marele conducător al proletariatului“, Moscova, 1924, pag. 8—9). — 108.

⁷³ V. I. Lenin se referă la cercul social-democraților din Petersburg („bătrînii“) condus de el; acest cerc a servit ca bază pentru înființarea, în 1895, a „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare“. — 124.

⁷⁴ Organizația narodnicilor revoluționari „Zemlea i volea“ („Pămînt și libertate“) a fost întemeiată în toamna anului 1876, la Petersburg; la început s-a numit „Grupul narodnic-revoluționar din Nord“, începînd din 1878 este cunoscut sub numele de asociația „Zemlea i volea“. Din această organizație făceau parte Mark și Olga Natanson, G. V. Plehanov, O. V. Aptekman, A. D. și A. F. Mihailov, A. A. Kveatkovski, M. R. Popov, S. M. Kravcinski, D. A. Klement, A. D. Oholeșev, S. L. Perovskaia și alți revoluționari de seamă din deceniul al 8-lea al secolului trecut. Fără să renunțe la socialism ca scop final, organizația „Zemlea i volea“ își punea ca scop imediat înlăptuirea „revendicărilor și dezideratelor poporului așa cum se prezintă ele în momentul de față“, adică revendicările de „pămînt și libertate“. „Se înțelege de la sine — se spunea în programul acestei organizații — că această formulă nu poate fi pusă în practică decît printr-o răsturnare violentă“, pentru pregătirea căreia se punea ca sarcină așezarea „nemulțumirii poporului“ și „dezorganizarea forțelor statului“. Pentru agitația în rîndurile țăranilor, zemlevoștii au organizat „așezări“

sătești, îndeosebi în guberniile agricole din regiunea Volgăi și în Regiunea centrală cu cernoziom. De asemenea, ei au dus o muncă de agitație în rândurile muncitorilor și studenților și au sprijinit mișcarea grevistă. La 6 (18) decembrie 1876, zemlevolții au organizat vestita demonstrație din Piața Kazan din Petersburg.

Spre deosebire de grupurile narodnice din prima jumătate a deceniului al 8-lea al secolului trecut, zemlevolții au creat o organizație încheată, la baza căreia stăteau principiile unei centralizări și discipline riguroase. Organizația era alcătuită din „cercul principal” și din grupuri teritoriale și speciale (pentru munca în rândurile țăranimii și ale muncitorilor, „de dezorganizare” etc.); în fruntea „cercului principal” se afla „administrația” („comisia”), care controla activitatea grupurilor, le aproviziona cu literatură, cu fonduri etc. Statutul asociației, adoptat în iarna anului 1876—1877, cerea ca minoritatea să se supună majorității; ca fiecare membru să-și consacre necondiționat în folosul organizației „toate forțele sale, mijloacele și legăturile sale, simpatiile și antipatiile sale, ba chiar și viața sa”; să păstreze secretul deplin al tuturor chestiunilor interne ale organizației etc. În 1878—1879, zemlevolții au publicat 5 numere din revista „Zemlea i volea”.

În 1879, sub influența insuccesului agitației socialiste printre țărani și a intensificării represiunilor din partea guvernului, majoritatea zemlevolților au început să încline spre considerarea terorii politice ca principala metodă de luptă pentru realizarea programului lor. Divergențele ivite între partizanii vechii tactici (în frunte cu G. V. Plehanov) și partizanii terorii (A. I. Jeleabov și alții) au dus la sciziunea care a avut loc la Congresul de la Voronej (iunie 1879) al organizației „Zemlea i volea”; partizanii vechii orientări au organizat asociația „Ciornii peredel”, ceilalți — „Narodnaia volea” (vezi adnotarea 9).

Ciornii peredelți (G. V. Plehanov, M. R. Popov, P. B. Akselrod, L. G. Deutsch, I. V. Stefanovici, V. I. Zsulici, O. V. Aptekman, V. N. Ignatov, iar mai târziu și A. P. Bulanov și alții) în revendicările lor programatice, ei susțineau în fond platforma organizației „Zemlea i volea”. În Rusia și în străinătate, unde au emigrat în 1880, Plehanov, Deutsch, Zsulici, Stefanovici și alții au editat revista „Ciornii Peredel” și ziarul „Zerno”. Ulterior, o parte din ciornii peredelți au evoluat spre marxism (Plehanov, Akselrod, Zsulici, Deutsch și Ignatov au înființat în 1883 prima organizație marxistă rusă — grupul „Eliberarea muncii”), ceilalți, după 1 martie 1881, au aderat la narodovolți. — 131.

⁷⁵ Este vorba de articolele lui E. Lazarev „Sciziunea din Partidul social-democrat din Rusia” („Nakanune” nr. 15 și 16 din aprilie și mai 1900) și „Pe marginea unei sciziuni” („Nakanune” nr. 17—18 din iunie 1900). — 137.

⁷⁶ Este vorba de broșura „Raportul asupra mișcării social-democrate ruse prezentat la Congresul socialist internațional de la Paris din 1900”, editată de „Uniunea social-democraților ruși”, Geneva, 1901. Raportul a fost scris de redacția revistei „Rabocce Delo” din însărcinarea „Uniunii”. — 141.

⁷⁷ V. I. Lenin se referă la observația polemică din articolul lui R. M. „Realitatea noastră”, publicat în „Suplimentul special la «Rabocceia Misl»”

(septembrie 1899), pe care o citează în paragraful „b” din capitolul al III-lea (vezi volumul de față, pag. 65—66). — 146.

⁷⁸ „*Iujnii Rabocii*” („Muncitorul din sud”) — ziar social-democrat editat în mod ilegal de grupul cu același nume începând din ianuarie 1900 până în aprilie 1903. În total au apărut 12 numere. „*Iujnii Rabocii*” a avut în diferite perioade următorii redactori și colaboratori: I. H. Lalaianț, A. Vilenski („*Iliia*”), O. A. Kogan (Ermanski), B. S. Țeitlin (Batarski), E. I. și E. S. Levin, V. N. Rozanov etc.

Apărut ca „ziar muncitoresc din Ekaterinoslav” (subtitlul primelor două numere), „*Iujnii Rabocii*” devine curînd un influent „organ al mișcării muncitorești din sudul Rusiei”. Tipografia ziarului își schimbă mereu sediul, care s-a aflat pe rînd la Ekaterinoslav, Smolensk, Chișinău, Nikolaev și în alte orașe.

Grupul „*Iujnii Rabocii*” a luptat împotriva „economismului” și terorismului și a susținut necesitatea dezvoltării mișcării revoluționare de masă. Dar, în opoziție cu planul iskriștilor de a crea în Rusia un partid marxist centralizat în jurul unui ziar politic pe întreaga Rusie, grupul „*Iujnii Rabocii*” a susținut planul de refacere a P.M.S.D.R. prin întemeierea unor uniuni social-democrate regionale. Încercarea de realizare practică a acestui plan a constituit-o convocarea congresului comitetelor și organizațiilor P.M.S.D.R. din sudul Rusiei în decembrie 1901; la congres a fost întemeiată „Uniunea din sud a comitetelor și organizațiilor P.M.S.D.R.”, avînd ca organ ziarul „*Iujnii Rabocii*”. Această încercare s-a dovedit însă a fi neviabilă (ca și întregul plan de organizare promovat de „*Iujnii Rabocii*”), așa că, după căderile în masă din primăvara anului 1902, „Uniunea” s-a destrămat. În august 1902, membrii redacției ziarului „*Iujnii Rabocii*” care nu fuseseră arestați au intrat în tratative cu redacția „*Iskrei*” în legătură cu activitatea comună în vederea refacerii unității social-democrației ruse. Declarația de solidaritate a grupului „*Iujnii Rabocii*” cu „*Iskra*” (publicată în ziarul „*Iskra*” nr. 27 din 1 noiembrie 1902 și în „*Iujnii Rabocii*” nr. 10 din decembrie 1902) a avut o mare însemnătate pentru consolidarea forțelor social-democrate din Rusia. În noiembrie 1902, grupul „*Iujnii Rabocii*” împreună cu organizația din Rusia a „*Iskrei*”, cu Comitetul din Petersburg al P.M.S.D.R. și cu „Uniunea din Nord a P.M.S.D.R.” participă la înființarea Comitetului de organizare pentru convocarea Congresului al II-lea al partidului și ia parte la activitatea acestui comitet.

Grupul „*Iujnii Rabocii*” a desfășurat o importantă activitate revoluționară în Rusia; totodată însă, grupul a vădit tendințe oportuniste în rezolvarea problemelor cu privire la atitudinea față de burghezia liberală și de mișcarea țărănească și a conceput un plan separatist de înființare a unui ziar pe întreaga Rusie care să apară paralel cu „*Iskra*”.

La Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., delegații grupului „*Iujnii Rabocii*” s-au situat pe o poziție de „centru” (Lenin îi numea pe reprezentanții „centrului” „oportuniști de centru”). Congresul al II-lea a hotărît să dizolve grupul „*Iujnii Rabocii*”, precum și toate celelalte grupuri și organizații social-democrate separate (vezi „Rezoluțiile și hotărârile congreselor, conferințelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ale plenarelor C.C.”, partea I, Editura pentru literatură politică, 1954, pag. 57). — 147.

⁷⁹ V. I. Lenin se referă la foaia volantă „Întrebări cu privire la situația clasei muncitoare din Rusia“ (1898) și la broșura-cuestionar „Întrebări în vederea culegerii de date cu privire la situația clasei muncitoare din Rusia“ (1899), editate de redacția ziarului „Raboceaia Misl“. Foaia volantă cuprindea 17 întrebări, iar broșura — 158, cu privire la condițiile de muncă și de viață ale muncitorilor. — 149.

⁸⁰ Mișcarea grevistă din 1895 a cuprins numeroase fabrici de textile din Vladimir, Moscova, Tver și din alte gubernii din Centrul industrial. Cea mai cunoscută a fost greva muncitorilor de la manufactura din Nikolskoe a lui Savva Morozov din ianuarie 1885. Principalele revendicări ale muncitorilor erau reducerea amenzilor, reglementarea condițiilor de angajare etc. Greva a fost condusă de muncitorii înaintași P. A. Moiseenko, L. Ivanov și V. S. Volkov. Această grevă de la Morozov, la care au luat parte aproximativ 8 000 de muncitori, a fost înăbușită cu ajutorul trupelor țariste; 33 de muncitori participanți la grevă au fost deferiți justiției, iar unui număr de peste 600 de muncitori li s-a interzis să mai rămână în localitate. Sub influența mișcării greviste din 1885—1886, guvernul țarist s-a văzut silit să promulge legea din 3 (15) iunie 1886 (așa-numita „lege cu privire la amenzi“). — 149.

⁸¹ V. I. Lenin se referă la următoarele fapte din istoria P.M.S.D.R.:

Primul fapt. În vara anului 1897, „Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare“ din Petersburg s-a adresat lui Lenin, care se afla pe atunci în deportare în Siberia (în satul Șușenskoe), propunându-i să colaboreze la înființarea unei biblioteci muncitorești speciale, pentru care Lenin a scris broșurile menționate în text (ambele au fost publicate la Geneva: „Sarcinile social-democraților ruși“ în 1898, și „Noua lege pentru reglementarea muncii în fabrici“ în 1899).

Al doilea fapt. În 1898, L. Martov (I. O. Tederbaum), care se afla în deportare la Turuhansk, din însărcinarea C.C. al Bundului, a scris broșura „Problema muncitorească în Rusia“ (publicată la Geneva în 1899).

Al treilea fapt. În 1899, din inițiativa C.C. al Bundului, s-a făcut încercarea de a se relua editarea ziarului „Raboceaia Gazeta“. Articolele menționate au fost scrise de Lenin pentru nr. 3 din „Raboceaia Gazeta“.

Al patrulea fapt. La începutul anului 1900, din inițiativa Comitetului din Ekaterinoslav al P.M.S.D.R. și cu sprijinul Bundului și al „Uniunii social-democraților ruși din străinătate“, s-a făcut tentativa de a se convoca Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., de a restabili C.C. al partidului și de a se relua editarea organului central — „Raboceaia Gazeta“. În februarie 1900 a venit la Moscova, pentru a duce tratative cu V. I. Lenin, un membru al Comitetului din Ekaterinoslav, I. H. Lalaianț, care în 1893 făcuse parte din cercul marxiștilor din Samara, condus de Lenin; Lalaianț a propus grupului „Iskra“ — Lenin, Martov și Potresov — să participe la congres și să ia asupra lor redactarea ziarului „Raboceaia Gazeta“. Lenin și membrii grupului „Eliberarea muncii“ considerau că convocarea congresului nu este oportună (vezi Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 317—319), dar grupul „Eliberarea muncii“ n-a putut refuza invitația de a participa la congres și l-a însărcinat

pe Lenin să-l reprezinte, trimițându-i mandatul din străinătate. Din pricina arestărilor în masă efectuate de poliție în aprilie—mai 1900, congresul nu a avut loc; la Smolensk, unde în primăvara anului 1900 trebuia să-și înceapă lucrările congresul, s-au întrunit numai reprezentanții Bundului, ai redacției ziarului „Lujnii Rabocii” și ai „Uniunii social-democraților ruși” din străinătate.

Așadar, faptele au fost menționate de Lenin exact în ordinea în care s-au petrecut în realitate. — 154.

- ⁸³ Este vorba de „Liga din străinătate a social-democrației revoluționare ruse”, întemeiată în octombrie 1901, din inițiativa lui V. I. Lenin. Din ea făceau parte secția din străinătate a organizației „Iskra” și organizația revoluționară „Soțial-demokrat” (care cuprindea și grupul „Eliberarea muncii”). Liga și-a pus ca sarcină să răspîndească ideile social-democrației revoluționare și să sprijine formarea unei organizații de luptă social-democrate. Liga (conform statutului ei) era secția din străinătate a organizației „Iskra”. Ea recruta partizani ai „Iskrei” din rândurile social-democraților ruși din străinătate, acorda sprijin material ziarului, organiza transportul lui în Rusia și edita literatură marxistă de popularizare. Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. a confirmat Liga ca unica organizație de partid din străinătate cu drepturi de comitet și i-a trasat sarcina de a activa sub conducerea și controlul C.C. al P.M.S.D.R.

După Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., în Liga din străinătate s-au consolidat menșevicii, care au dus de aici lupta împotriva lui Lenin, împotriva bolșevicilor. La cel de-al doilea Congres al Ligii din străinătate, care a avut loc în octombrie 1903, menșevicii au adoptat noul Statut al Ligii, îndreptat împotriva Statutului partidului adoptat la Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. Din acel moment Liga a devenit un bastion al menșevismului; a dăinuit pînă în 1905. — 155.

- ⁸³ În „Raportul prezentat de organizația «Iskra» la Congresul al II-lea al P.M.S.D.R.”, scris de N. K. Krupskaja, se spunea: „Or, pretutindeni s-a recunoscut, într-o formă mai mult sau mai puțin limpede, necesitatea de a extinde cadrul muncii locale. «Stau ca într-o văgăună fără să știe nimic din ceea ce se petrece în altă parte», scria un corespondent despre Comitetul din Kiev. Nu știu în ce măsură această observație era întemeiată în ceea ce privește Comitetul din Kiev, dar, în general vorbind, pentru acel moment «șederea în văgăună» era mai mult decît suficientă” („Rapoartele comitetelor social-democrate la Congresul al II-lea al P.M.S.D.R.”, Moscova—Leningrad, 1930, pag. 31). — 165.

- ⁸⁴ V. I. Lenin citează articolul lui D. I. Pisarev „Greșelile unei gândiri necoapte” (vezi D. I. Pisarev. Opere, vol. 3, 1956, pag. 147, 148 și 149). — 169.

- ⁸⁵ „Listok «Rabocevo Dela»” — supliment neperiodic la revista „Rabocevo Delo”, editat la Geneva din iunie 1900 pînă în iulie 1901; în total au apărut 8 numere din „Listok”. În articolul „Cu ce să începem?”, V. I. Lenin numea eclecticism lipsit de principii îndemnul redacției revistei „Rabocevo Delo” cuprins în articolul „O cotitură istorică” („Listok «Rabocevo Dela»” nr. 6 din aprilie 1901) de „a schimba radical tactica”

- social-democrației în legătură cu demonstrațiile politice de masă ale muncitorilor și studenților care au avut loc în numeroase orașe din Rusia în februarie—martie 1901 și de a participa la asaltul împotriva absolutismului care, chipurile, începea (vezi Opere complete, vol. 5, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 5—8). Redacția revistei „Rabooce Delo” a răspuns criticii făcute de V. I. Lenin prin articolul lui B. Kricevski „Principiile, tactica și lupta” („Rabooce Delo” nr. 10 din septembrie 1901). — 169.
- ⁸⁶ V. I. Lenin se referă la următorul pasaj din lucrarea lui K. Marx „Optsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte”:
„Hegel face undeva observația că toate marile evenimente și personalități care au o importanță istorică mondială apar, ca să zicem așa, de două ori. El a uitat să adauge: prima oară ca tragedie, a doua oară ca farsă” (K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 8, Editura politică, 1960, pag. 119). — 170.
- ⁸⁷ În noiembrie—decembrie 1901, Rusia a fost cuprinsă de un val de demonstrații studențești, susținute de muncitori. Corespondențele despre demonstrațiile de la Nijni-Novgorod (în legătură cu expulzarea lui Maxim Gorki), de la Moscova (cu un protest împotriva interzicerii comemorării lui N. A. Dobroliubov), de la Ekaterinoslav, precum și despre întrunirile și tulburările studențești de la Kiev, Harkov, Moscova și Petersburg au fost publicate în „Iskra” nr. 13 din 20 decembrie 1901 și în nr. 14 din 1 ianuarie 1902 la rubrica „Din viața noastră socială”; acestor demonstrații le-au fost consacrate, de asemenea, și articolul lui V. I. Lenin „Începutul demonstrațiilor” („Iskra” nr. 13 — vezi Opere complete, vol. 5, Editura politică, 1961, pag. 369—372) și al lui G. V. Plehanov „În legătură cu demonstrațiile” („Iskra” nr. 14). — 172.
- ⁸⁸ *Ienicerii* — infanteria regulată din Turcia sultanilor, înființată în secolul al XIV-lea. Ea constituia principala forță polițienească a regimului sultanilor. Ienicerii se caracterizau printr-o cruzime nemaipomenită. Regimentele de ieniceri au fost desființate în 1826. V. I. Lenin asemuia poliția țaristă cu ienicerii. — 174.
- ⁸⁹ Cu prilejul retipăririi lucrării „Ce-i de făcut?” în culegerea „În 12 ani” din 1907, V. I. Lenin nu a inclus această anexă. — 181.
- ⁹⁰ *Biroul internațional socialist (B.S.I.)* — organ executiv și informativ permanent al Internaționalei a II-a. Hotărîrea cu privire la înființarea Biroului internațional socialist din reprezentanții partidelor socialiste din toate țările a fost adoptată la Congresul de la Paris al Internaționalei a II-a (septembrie 1900). Ca reprezentanți ai social-democraților ruși în B.S.I. au fost aleși G. V. Plehanov și B. N. Kricevski. Din 1905 V. I. Lenin a făcut parte din B.S.I. în calitate de reprezentant al P.M.S.D.R. B.S.I. și-a încetat activitatea în 1914. — 181.
- ⁹¹ „Organizația revoluționară «Soțial-demokrat»” a fost creată de membrii grupului „Eliberarea muncii” și de tovarășii lor de idei în mai 1900, după

sciziunea care a avut loc în rîndurile „Uniunii social-democraților ruși din străinătate“ la cel de-al II-lea Congres al ei. Într-o foaie-manifest, organizația „Soțial-demokrat“ a declarat că își pune ca scop „să ajute mișcarea socialistă din rîndurile proletariatului rus“ și să lupte împotriva tuturor încercărilor oportuniste de denaturare a marxismului. Organizația a scos o traducere rusă a „Manifestului Partidului Comunist“, câteva broșuri scrise de G. V. Plehanov, Kautsky etc. La propunerea lui V. I. Lenin, această organizație s-a unit, în octombrie 1901, cu secția din străinătate a organizației „Iskra“, formînd Liga din străinătate a social-democrației revoluționare ruse. — 182.

⁹² V. I. Lenin se referă la grupul social-democrat din străinătate „Borba“, din care făceau parte D. B. Rezanov, I. M. Steklov (Nevzorov) și E. L. Gurevici (V. Danevici, E. Smirnov), format la Paris în vara anului 1900 și care în mai 1901 a luat numele de „Grupul «Borba»“. Încercînd să împace tendința revoluționară cu cea oportunistă din rîndurile social-democrației ruse, grupul „Borba“ a luat inițiativa de a convoca la Geneva o conferință a reprezentanților organizațiilor social-democrate din străinătate: redacția ziarului „Iskra“ și a revistei „Zarea“, organizația „Soțial-demokrat“, Comitetul din străinătate al Bundului și „Uniunea social-democraților ruși“ (iunie 1901) și a participat la lucrările congresului „de unificare“ (octombrie 1901). În noiembrie 1901 a lansat „Comunicatul cu privire la publicațiile grupului social-democrat «Borba»“, comunicat care avea caracter de program. În publicațiile sale („Materiale pentru elaborarea programului de partid“, partea I—III, „Foaia volantă a grupului «Borba»“ etc.), grupul denatura teoria revoluționară a marxismului, interpretînd-o în spirit scolastic-doctrinar, și avea o atitudine ostilă față de principiile leniniste de organizare a construcției de partid. Ținînd seama de abaterile de la concepțiile și tactica social-democrată, de acțiunile de dezorganizare și de lipsa de legătură cu organizațiile social-democrate din Rusia, grupul nu a fost admis la Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. Potrivit hotărîrii Congresului al II-lea, grupul „Borba“ a fost dizolvat (vezi „Rezoluțiile și hotărîrile congreselor, conferințelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ale plenarelor C.C.“, partea I, Editura pentru literatură politică, 1954, pag. 57). — 182.

⁹³ Polemica dintre redacția organului central al Partidului social-democrat din Germania, „Vorwärts“ („Înainte“), K. Kautsky și „Zarea“ a izbucnit în legătură cu articolul lui Martov (Ignotus) „Congresul de la Lübeck al social-democrației germane“ („Zarea“ nr. 2—3 din decembrie 1901), în care se releva caracterul tendențios al corespondențelor lui B. N. Kricevski de la Paris, apărute în „Vorwärts“. În aceste corespondențe, Kricevski dădea informații denaturate despre starea de lucruri din mișcarea socialistă franceză, îi ataca pe partizanii lui Guesde și ducea o propagandă sistematică în favoarea lui Millerand și a jauresiștilor, care-l sprijineau. Redacția ziarului „Vorwärts“ îl apăra pe Kricevski, învinuindu-l pe Martov de rea-credință. La polemica încinsă în ziarul „Vorwärts“ în legătură cu aceasta a participat și K. Kautsky, care arăta redacției ziarului că ea denaturează sensul articolului lui Martov. În ziarul „Vorwärts“ au publicat articole și Martov și Kricevski (cărui redacția ziarului „Vor-

wärts" i-a oferit posibilitatea de a scrie cuvîntul de încheiere). Dar polemica a depășit cadrul ziarului „Vorwärts“: în apărarea revistei „Zarea“ s-au ridicat C. Zetkin, cu un referat ținut la o întrunire muncitorească din Berlin, organul Partidului muncitoresc francez, „Le Socialiste“ (nr. 55 din 20—27 ianuarie 1902), și Parvus, în articolul „Millerand și « Vorwärts »“. Pentru caracterizarea psihologiei oportunistului“, articolul retipărit de „Zarea“ nr. 4 din august 1902.

În „Iskra“ nr. 18 din 10 martie 1902 a fost publicată, la rubrica „Din viața partidului“, nota „Polemica revistei « Zarea » cu redacția ziarului « Vorwärts »“, în care era expus punctul de vedere al redacției ziarului „Iskra“ și al revistei „Zarea“ cu privire la această polemică. — 186.

94 „Rectificare la « Ce-i de făcut ? »“ a apărut în „Iskra“ nr. 19 din 1 aprilie 1902, la rubrica „Din viața partidului“. — 189.

95 Programul partidului adoptat la Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., în 1903, a fost elaborat de redacția ziarului leninist „Iskra“ la sfîrșitul anului 1901 — prima jumătate a anului 1902. Un rol de seamă în elaborarea proiectului de program al P.M.S.D.R. l-a avut V. I. Lenin.

Încă în 1895—1896, pe cînd se afla în închisoare, Lenin a elaborat un proiect de program al partidului social-democrat și explicarea programului (vezi Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediția a doua, pag. 81—109); la sfîrșitul anului 1899, aflat în deportare în Siberia, el a elaborat un nou proiect de program (vezi Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 207—234). Pornind la cîntarea ziarului „Iskra“, Lenin considera că principala sarcină a ziarului este lupta pentru realizarea și consolidarea unității ideologice a social-democrației din Rusia, pentru consfințirea acestei unități în programul partidului: „Discutarea problemelor teoretice și politice — scria Lenin — va fi legată de elaborarea programului partidului...“ (Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 319).

Deosebit de acut se pune problema elaborării unui proiect de program al partidului în vara anului 1901: „Din Rusia ni se scrie că se vorbește tot mai insistent despre congres — îi comunică V. I. Lenin lui P. B. Akselrod la 9 iulie (st. n.) 1901. — Asta ne obligă să ne gîndim iarăși și iarăși la program. Publicarea proiectului de program este *extrem* de necesară și ar avea o enormă importanță“ (Opere, vol. 36, Editura politică, 1958, pag. 64). La propunerile lui Lenin, partea teoretică a proiectului inițial al programului a fost elaborată de G. V. Plehanov.

Lenin a supus proiectul de program al lui Plehanov unei critici vehemente la consfătuirea redacției „Iskrei“ care a avut loc la München în ianuarie 1902; el a făcut peste 30 de observații la acest proiect, în care arăta că o serie întregă de teze sînt greșite din punct de vedere principal (vezi volumul de față, pag. 193—200). Sub influența criticii făcute de Lenin și de alți membri ai redacției, Plehanov a prelucrat primele două alineate de la început ale proiectului său (vezi pag. 406), dar cu majoritatea celorlalte observații și propuneri nu a fost de acord. Cu prilejul discutării proiectului lui Plehanov s-au ivit divergențe importante în cadrul redacției „Iskrei“; una dintre cele mai serioase divergențe a fost provocată de propunerea lui Lenin ca programul să înceapă cu conside-

rații referitoare la dezvoltarea capitalismului în Rusia; în însemnările făcute după consfătuire, Lenin releva: „A rămas deschisă (3 voturi pentru și 3 contra) problema dacă nu ar fi bine să se înceapă cu considerații referitoare la Rusia” („Culegeri din Lenin”, vol. II, 1924, pag. 15).

Concomitent cu proiectul părții teoretice a programului, la consfătuirea de la München a redacției ziarului „Iskra” au fost discutate și problemele legate de elaborarea proiectului părții practice a programului. O dovadă în acest sens o constituia „Schiza diferitelor puncte ale părții practice a proiectului de program”, scrisă de V. I. Lenin pe o mică foaie de hirtie (vezi pag. 401—402). La sfârșitul lunii ianuarie — începutul lunii februarie 1902 a fost scrisă varianta inițială a părții practice a proiectului de program al P.M.S.D.R.; autorul părții agrare și al încheierii a fost Lenin (vezi pag. 415—416).

Convingându-se că partea teoretică a proiectului de program scrisă de Plehanov este inacceptabilă, V. I. Lenin a pornit să întocmească el un proiect. Varianta inițială a proiectului lui Lenin cu privire la partea teoretică a programului P.M.S.D.R. (în corespondența dintre membrii redacției ziarului „Iskra” este numit „proiectul lui Frei”) a fost scrisă la 25 ianuarie (7 februarie) 1902 (vezi pag. 408—413); definitiv Lenin și-a terminat munca la acest proiect la 18 februarie (3 martie) 1902 (vezi pag. 201—207 și 208). În același timp a lucrat și Plehanov la cel de-al doilea proiect al său de program al P.M.S.D.R. Lenin a supus și acest proiect unei serioase analize critice (vezi pag. 209—232 și 233—235). Pentru a coordona proiectul de program al lui Lenin și cel al lui Plehanov și a alcătui un proiect comun de program al P.M.S.D.R., redacția „Iskrei” a constituit o comisie „de coordonare”.

La elaborarea proiectului de program, comisia a luat ca bază proiectul lui Plehanov. Dar, datorită cererilor insistente ale lui Lenin, în proiectul comisiei au fost incluse o serie de teze importante: teza cu privire la înlăturarea micii producții de către cea mare a înlocuit formularea vagă și dezlinată a lui Plehanov; s-a dat o definiție mai precisă decât în proiectul de program al lui Plehanov caracterului pur proletar al partidului; un punct foarte important din program a devenit teza cu privire la dictatura proletariatului ca o condiție necesară a revoluției socialiste. Lenin a luat cunoștință de proiectul de program al comisiei la 12 aprilie (st. n.) 1902, în timp ce se muta de la München la Londra, și pe drum și-a scris observațiile la proiect (vezi pag. 238—249).

La constătuirea redacției ziarului „Iskra” care a avut loc la Zürich la 14 aprilie (st. n.) 1902 și la care Lenin nu a participat a fost aprobat proiectul de program al întregii redacții: partea teoretică (proiectul comisiei) și partea practică (pusă de acord cu toți membrii redacției ziarului „Iskra” încă la începutul lunii marrie 1902). În cadrul discutării proiectului de program la consfătuirea de la Zürich, cei care l-au întocmit au ținut seama în cea mai mare parte de observațiile, rectificările și completările propuse de Lenin.

Proiectul de program al Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia, elaborat de redacția ziarului „Iskra” și a revistei „Zarca”, a fost publicat în „Iskra” nr. 21 din 1 iunie 1902. Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., care s-a ținut între 17 iulie și 10 august (30 iulie — 23 august)

1903, a adoptat, cu mici schimbări, proiectul iskrist al programului partidului.

Programul P.M.S.D.R. a dăinuit pînă în 1919, cînd la Congresul al VIII-lea al Partidului Comunist (b) din Rusia a fost adoptat un nou program. Partea teoretică a programului P.M.S.D.R., care definea caracterul legic general și tendința dezvoltării capitalismului, a fost inclusă, potrivit propunerii făcute de V. I. Lenin, în noul program al P.C. (b) din Rusia. — 191.

⁹⁶ *Programul de la Erfurt* al Partidului social-democrat din Germania a fost adoptat în octombrie 1891, la Congresul de la Erfurt. Acest program a reprezentat un pas înainte în comparație cu programul de la Gotha (1875). La baza programului a fost pusă teoria marxistă a inevitabilității pieirii modului de producție capitalist și înlocuirii lui cu modul de producție socialist; programul sublinia necesitatea pentru clasa muncitoare de a duce lupta politică, arăta rolul partidului ca conducător al acestei lupte etc. Dar și programul de la Erfurt conținea o serie de concesii serioase făcute oportunistului. F. Engels a făcut o critică amplă proiectului de program de la Erfurt („Contribuții la critica proiectului de program social-democrat din 1891”. — Vezi K. Marx și F. Engels. Opere. vol. XVI, partea a II-a, ed. rusă, 1936, pag. 101—116); aceasta era de fapt o critică la adresa oportunistului întregii Internaționale a II-a, pentru partidele căreia programul de la Erfurt era ca un fel de model. Dar conducerea social-democrației germane a ascuns maselor de partid critica făcută de Engels, iar principalele lui observații n-au fost luate în considerare la elaborarea textului definitiv al programului. V. I. Lenin și G. V. Plehanov socoteau că principala lipsă a programului de la Erfurt, o concesie lașă făcută oportunistului, este faptul că în program nu se spune nimic despre dictatura proletariatului. — 195.

⁹⁷ Este vorba de următoarea teză din „Manifestul Partidului Comunist“: „Chiar dacă nu prin continut, totuși prin formă, lupta proletariatului împotriva burgheziei este mai întîi o luptă națională. Proletariatul din fiecare țară trebuie să termine, firește, în primul rînd cu propria sa burghezie” (K. Marx și F. Engels. „Manifestul Partidului Comunist”, Editura politică, 1960, ediția a VII-a, pag. 44). — 210.

⁹⁸ K. Marx și F. Engels. Opere, vol. XVI, partea a II-a, ed. rusă, 1936, pag. 104. — 210.

⁹⁹ K. Marx și F. Engels. Opere, vol. XVI, partea a II-a, ed. rusă, 1936, pag. 103. — 217.

¹⁰⁰ Este vorba de „Statutul provizoriu al Asociației Internaționale a Muncitorilor”, scris de K. Marx și adoptat în ședința Consiliului General al Internaționalei I la 1 noiembrie 1864 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. XIII, partea I, ed. rusă, 1936, pag. 13—16) și „Statutul general al Asociației Internaționale a Muncitorilor”, adoptat în septembrie 1871 la Conferința de la Londra a Internaționalei I, la baza căreia stătea „Statutul provizoriu” al Internaționalei (vezi K. Marx și F. Engels. Opere alese în două volume, vol. I, E.S.P.L.P. 1955, ediția a II-a, pag. 397—401). — 223.

- ¹⁰¹ K. Marx și F. Engels. „Manifestul Partidului Comunist“, Editura politică, 1960, ediția a VII-a, pag. 43. — 225.
- ¹⁰² Este vorba de articolul lui F. Engels „Problema țărănească în Franța și Germania“, în care a criticat programul agrar al Partidului muncitoresc francez adoptat la Congresul din Marsilia din 1892 și completat la Congresul de la Nantes din 1894 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere alese în două volume, vol. II, E.S.P.L.P. 1955, ediția a II-a, pag. 458—480). — 225.
- ¹⁰³ K. Marx și F. Engels. Opere, vol. XVI, partea a II-a, ed. rusă, 1936, pag. 106. — 226.
- ¹⁰⁴ K. Marx. „Critica programului de la Gotha“, Editura politică, 1959, ediția a II-a, pag. 26. — 229.
- ¹⁰⁵ K. Marx și F. Engels. Opere, vol. XVI, partea a II-a, ed. rusă, 1936, pag. 106. — 229.
- ¹⁰⁶ V. I. Lenin se referă la pasajul următor din articolul lui F. Engels „Contribuții la critica proiectului de program social-democrat din 1891“: „În general, lipsa de care suferă proiectul este că încearcă să îmbine ceea ce nu poate fi îmbinat: să fie și program, și *comentariu* la program... Oamenii se tem că, dacă scriu scurt și convingător, lucrurile nu vor fi clare, de aceea introduc lămuriri în text, ceea ce face ca expunerea să fie prolixă și greoaie“ (K. Marx și F. Engels. Opere, vol. XVI, partea a II-a, ed. rusă, 1936, pag. 103). — 235.
- ¹⁰⁷ „Amendament la partea agrară a proiectului de program“ a fost scris de V. I. Lenin pe paginile goale ale manuscrisului articolului „Programul agrar al social-democrației ruse“ și se referă la proiectul părții practice a programului elaborat de comisie, adică de cinci dintre membrii redacției ziarului „Iskra“, încă în perioada când își desfășura activitatea la München. La consfătuirea de la Zürich a membrilor redacției ziarului „Iskra“ din 1—4 (14—17) aprilie 1902, la care Lenin nu a luat parte, „Amendamentul“ a fost respins. — 236.
- ¹⁰⁸ *Comentariu la partea agrară a programului partidului.* V. I. Lenin își intitulează astfel articolul său „Programul agrar al social-democrației ruse“ (vezi volumul de față, pag. 297—340). — 236.
- ¹⁰⁹ În conformitate cu „Regulamentul cu privire la răscumpărarea pământului de către țăranii ieșiți din starea de iobăgie...“, sancționat la 19 februarie 1861, țăranii erau obligați să plătească moșierilor o sumă de bani drept răscumpărare pentru loturile de pământ ce le-au fost repartizate. La încheierea tranzacției de răscumpărare, guvernul țarist achita moșierilor prețul de răscumpărare, care era considerat ca o datorie contractată de țărani și urma să fie achitat statului în decurs de 49 de ani. Sumele pe care țăranii le vărsau anual în contul acestei datorii se numeau rate de răscumpărare. Împovărătoare și prea mari în raport cu puterea de plată a țăranilor, ratele de răscumpărare au dus la ruina și paupe-

rizarea în masă a țărănimii. Numai țărani care aparținuseră moșierilor au plătit guvernului țarist circa 2 miliarde de ruble, în timp ce prețul de piață al pământului răscumpărat de țărani nu trecea de 544 000 000 de ruble. Deoarece răscumpărarea putea fi făcută pînă în 1883, plata ratelor de răscumpărare trebuia să se termine abia în 1932. Dar mișcarea țărănească din perioada primei revoluții ruse din 1905—1907 a silit guvernul țarist să anuleze ratele de răscumpărare cu începere din ianuarie 1907. — 236.

¹¹⁰ „Răscumpărare înseamnă tot o cumpărare“ — cuvintele lui Volghin, unul dintre eroii romanului lui N. G. Cernișevski „Prologul“, care exprimau atitudinea lui N. G. Cernișevski însuși față de „cliberarea“ țărănilor în 1861 (vezi N. G. Cernișevski. Opere complete, vol. XIII, ed. rusă, 1949, pag. 188). — 236.

¹¹¹ Observațiile făcute de V. I. Lenin la partea teoretică a proiectului de program al comisiei au fost scrise pe marginea paginilor și printre rîndurile manuscrisului proiectului de program al comisiei, precum și pe verso paginilor manuscrisului. Unele teze ale proiectului comisiei care au fost scoase în evidență de Lenin (prin sublinieri, paranteze, semne pe marginea paginii etc.) sînt subliniate cu linii subțiri. — 238.

¹¹² *Bimetalism* — sistem monetar în care etalonul monetar al țării este și aurul și argintul, ambele metale servind ca mijloc de plată legal pe baze egale; acest sistem a fost răspîndit pe scară largă în Europa occidentală începînd din secolul al XVI-lea pînă în secolul al XIX-lea.

Prerafaelism — curent romantic reacționar în cultura engleză, apărut la jumătatea secolului al XIX-lea. Pictorii prerafaeliți proclamau ca ideal al lor arta italiană de la începutul Renașterii (înainte de Rafael, de unde și denumirea de „prerafaelism“), artă pe care ei o luau în mod greșit drept artă religioasă medievală. Caracteristic concepțiilor lor este utopismul social și spiritual de răzvrătire romantică mic-burgeză. Scriitorii prerafaeliți considerau drept model literar pentru ei roman-tismul eroic al vechilor legende și balade populare, lirica medievală religioasă, creația lui Dante și a realizului englez din prima perioadă G. Chaucer. Prerafaelismul esre un fenomen caracteristic al crizei și începutului de declin al culturii burgheze. — 248.

¹¹³ Este vorba de volumul al III-lea din „Capiralul“ lui K. Marx. Mai departe este vorba despre volumul al II-lea al „Capitalului“. — 251.

¹¹⁴ *Socialiștii-revoluționari (eserii)* — partid mic-burgez din Rusia; a luat ființă pe la sfîrșitul anului 1901 — începutul anului 1902 prin contopirea diferitelor cercuri și grupuri narodnice. Ziarul „Revoluționnaia Rossiia“ (1900—1905) și revista „Vestnik Russkoi Revoluții“ (1901—1905) au devenit organele lui oficiale. Concepțiile socialiștilor-revoluționari reprezentau un amestec eclectic de idei narodniciste și revizioniste. Eserii, după cum s-a exprimat Lenin, se străduiau să cirpească „găurile narodnicismului cu peticile «criticii» oportuniste la modă a marxismului“ (vezi Opere, vol. 9, E.S.P.L.P. 1955, pag. 301). Ei nu vedeau

deosebirile de clasă dintre proletariat și țărănimie, estompau diferențierea și contradicțiile de clasă din sinul țărănimii, negau rolul conducător al proletariatului în revoluție. Tactica de teroare individuală, pe care eserii o propagau ca principală metodă de luptă împotriva absolutismului, aducea serioase prejudicii mișcării revoluționare, crea greutăți în organizarea maselor în vederea luptei revoluționare.

Programul agrar al eserilor prevedea desființarea proprietății private asupra pământului și trecerea lui la dispoziția obștilor pe baza principiilor de folosire egalitară, precum și dezvoltarea diferitelor forme de cooperare. Acest program, pe care eserii încercau să-l prezinte ca pe un program de „socializare a pământului“, nu avea nimic comun cu socialismul, întrucât, după cum a arătat Lenin, desființarea proprietății private numai asupra pământului nu poate lichida nici dominația capitalului, nici mizeria maselor. Elementul real, progresist din punct de vedere istoric, pe care-l conținea programul agrar al eserilor era lupta pentru lichidarea proprietății funciare moșierești; această revendicare exprima în mod obiectiv interesele și năzuințele țărănimii în perioada revoluției burghezo-democratice.

Partidul bolșevic a demascât încercările eserilor de a se deghiza în socialiști, a dus o luptă îndârjită împotriva lor, pentru cucerirea influenței asupra țărănimii, a dezvăluit prejudiciile pe care le implică tactica lor de teroare individuală pentru mișcarea muncitorească. Totodată, bolșevicii au conștient să încheie, în anumite condiții, acorduri vremelnice cu eserii în lupta împotriva țarismului.

Caracterul de clasă neomogenă al țărănimii a determinat, în ultimă instanță, lipsa de fermitate politică și ideologică, precum și haosul organizatoric din partidul eserilor, oscilările permanente ale acestui partid între burghezia liberală și proletariat. Chiar în timpul primei revoluții ruse, din partidul eserilor s-a desprins aripa dreaptă, care a format „Partidul socialist-populist al muncii“ (enesii), partid legal, care, prin concepțiile sale, se apropia de cadeți, și aripa stângă, care a format uniunea semianarhistă a „maximaliștilor“. În perioada reacțiunii stolipiniste, partidul eserilor a ajuns la o totală descompunere ideologică și organizatorică. În anii primului război mondial, majoritatea eserilor s-au situat pe pozițiile social-șovinismului.

După victoria revoluției burghezo-democratice din februarie 1917, eserii au constituit, împreună cu menșevicii și cadeții, principalul sprijin al Guvernului provizoriu burghezo-moșieresc contrarevoluționar, iar liderii partidului (Kerenski, Avksentiev, Cernov) au făcut parte din acest guvern. Aripa stângă a eserilor, sub influența creșterii spiritului revoluționar al țărănimii, a format, la sfârșitul lunii noiembrie 1917, partidul de sine stătător al eserilor de stînga. Căutînd să-și mențină influența în rîndul maselor țărănești, eserii de stînga recunoșteau în mod formal Puterea sovietică și au încheiat un acord cu bolșevicii, dar curînd au pășit pe calea luptei împotriva Puterii sovietice. În anii intervenției militare străine și ai războiului civil, eserii au desfășurat o activitate contrarevoluționară de subminare, au dat un sprijin activ intervenționiștilor și generalilor albgardiști, au participat la comploturile contrarevoluționare și au organizat acte teroriste împotriva conducătorilor Statului sovietic și ai partidului comunist. După terminarea războiului

civil, eserii și-au continuat activitatea dușmănoasă împotriva Statului sovietic atât în interiorul țării cât și în tabăra emigrației albgardiste.

„*Vestnik Russkoi Revoluții. Soțialno-politiceskoe obozrenie*“ — revistă ilegală, a apărut în străinătate (Paris — Geneva) în 1901—1905; au apărut patru numere. Începând cu nr. 2, a devenit organul teoretic al eserilor. La această revistă au colaborat: M. R. Goș (A. Levițki), I. A. Rubanovici, V. M. Cernov (I. Gardenin), E. K. Breșko-Breșkovskaia și alții. — 252.

- 115 „*Russkoe Bogatstvo*“ — revistă lunară; a apărut la Petersburg din 1876 până în 1918. La începutul ultimului deceniu al secolului al XIX-lea a trecut în mâinile narodnicilor liberali, în frunte cu N. K. Mihailovski; principalul organ de presă al narodnicilor, care, începând din 1893, a pornit o campanie împotriva social-democraților din Rusia. Denaturând și falsificând marxismul, „*Russkoe Bogatstvo*“ s-a sprijinit pe revizionistii din Europa occidentală. În jurul revistei „*Russkoe Bogatstvo*“ s-au grupat publiciști care ulterior au devenit membri marcantă ai partidelor socialist-revoluționar și „socialist-populist“, precum și ai grupurilor trudovice din Dumele de stat. La rubrica literară a acestei reviste își publicau lucrările scriitorii progresiști V. V. Veresaev, V. M. Garșin, A. M. Gorki, V. G. Korolenko, A. I. Kuprin, D. N. Mamin-Sibireak, G. I. Uspenski și alții.

Începând din 1906, „*Russkoe Bogatstvo*“ a devenit organul partidului semicadet al „socialiștilor-populiști“. „*Russkoe Bogatstvo*“ și-a schimbat de câteva ori denumirea („*Sovremennîe Zapiski*“, „*Sovremennosti*“, „*Russkie Zapiski*“; în aprilie 1917 revista și-a reluat vechea denumire de „*Russkoe Bogatstvo*“). — 252.

- 116 Este vorba de intervenția săvârșită de statele imperialiste (Germania, Japonia, Italia, Anglia, S.U.A., Franța, Rusia țaristă și Austro-Ungaria) în China pentru a înăbuși răscoala populară antiimperialistă I-he-tuan din 1899—1901. — 254.

- 117 În „*Iskra*“ nr. 2 din februarie 1901, la rubrica „Din viața noastră socială“, a apărut nota „La «marea magistrală siberiană» (Scrisoare din Siberia)“, în care era descrisă corupția și venalitatea ce domneau la construcția magistralei de cale ferată siberiană. — 255.

- 118 „*Moskovskie Vedomosti*“ — unul dintre cele mai vechi ziare rusești; a fost editat, din 1756, de Universitatea din Moscova (sub forma unei mici foi). Între 1863 și 1887, redactor-editor al ziarului „*Moskovskie Vedomosti*“ a fost M. N. Katkov, ultrareacționar și șovinist, adversar al oricăror manifestări de gândire socială progresistă; el a transformat ziarul într-un organ monarho-naționalist, promotor al concepțiilor păturilor celor mai reacționare ale moșierilor și clerului; începând din 1905, ziarul „*Moskovskie Vedomosti*“ a devenit unul dintre principalele publicații ale ultrareacționarilor. La sfârșitul anului 1917 a fost interzis. — 260.

- 119 „*Biblioteca muncitorească social-democrată*“ — serie de broșuri editate în 1900—1901 de un grup de social-democrați din Petersburg și Vilno. Grupul „*Biblioteca muncitorească social-democrată*“, care s-a format

în vara anului 1900, și-a pus ca scop mutarea centrului de greutate al agitației social-democrate de la lupta economică la cea politică prin editarea unor broșuri corespunzătoare. Membrii din Petersburg ai grupului și-au luat asupra lor partea publicistică-redacțională a muncii, iar cei din Vilno — partea tehnică. Grupul a stabilit legături cu Moscova, Harkov, Odesa și alte orașe; la Petersburg și în regiunea Petersburg, publicațiile sale erau difuzate prin grupul „Soțialist”. Fiind trădat de provocatorul M. Gurovici, grupul „Bibliotecii muncitorești social-democrate” a fost zdrobit de poliție în noaptea spre 30 ianuarie (12 februarie) 1901; toate persoanele care au făcut parte din acest grup au fost arestate. „Biblioteca muncitorească social-democrată” a editat următoarele broșuri: „Din partea redacției «Bibliotecii muncitorești»”, „Transvaalul și China. Două cuvântări ale lui Keir-Hardie și Liebknecht”, „Trăsăturile fundamentale ale legislației ruse” și altele. „Iskra” (nr. 2 din februarie 1901) a făcut o apreciere pozitivă sarcinilor „Bibliotecii muncitorești social-democrate” preconizate în broșura „Din partea redacției”, totodată însă a considerat unele teze cuprinse în broșură ca, de pildă, „deocamdată burghezia rusă nu-și mai poate dori nimic”, „burgheziei i s-a dăruit o oarecare libertate politică, deși o libertate politică jalnică” ca fiind greșite, adică se releva aceeași greșeală despre care vorbea V. I. Lenin. Concepțiile acestea greșite și-au găsit reflectarea și în broșura „Trăsăturile fundamentale ale legislației ruse”. — 262.

120 V. I. Lenin dă un citat din broșura „Ajunul revoluției. Cronică neperiodică a problemelor de teorie și tactică”, apărută sub îngrijirea lui L. Nadejdin (E. O. Zelenski) și editată de grupul „Svoboda” în 1901, pag. 129. Întrebarea retorică a autorului „cronicii” a fost provocată de apariția în ziarul „Iskra” a două note consacrate luptei statisticienilor din zemstve împotriva samavolniciilor administrative: „Incidentul din zemstva de la Ekaterinoslav” (nr. 7 din august 1901) și „Spărgătorii de grevă” de la Veatka” (nr. 9 din octombrie 1901). — 262

121 Vezi K. Marx și F. Engels. „Manifestul Partidului Comunist”, Editura politică, 1960, ediția a VII-a, pag. 42.

Mai departe, V. I. Lenin se referă la următoarea teză din capitolul al IV-lea al „Manifestului Partidului Comunist”: „...comuniștii sprijină pretutindeni orice mișcare revoluționară împotriva orînduirii sociale și politice existente” (op. cit., pag. 70). — 263.

122 V. I. Lenin se referă la așa-numita „afacere Dreyfus”, un ofițer de stat-major francez, de naționalitate evreu, condamnat, în 1894, de Tribunalul militar la închisoare pe viață pe baza unei acuzații vădit false de spionaj și înaltă trădare. Condamnarea lui Dreyfus, inspirată de clica militaristă reacționară, a fost folosită de cercurile reacționare ale Franței pentru a instiga la antisemitism și pentru a porni ofensiva împotriva regimului republican și a libertăților democratice. În 1898, cînd socialiștii și reprezentanții înaintați ai burgheziei democratice (printre care E. Zola, J. Jaurès, A. France etc.) au pornit campania pentru revizuirea procesului lui Dreyfus, această campanie a căpătat de la început un caracter net politic și a dus la împărțirea țării în două tabere: republicanii

- și democrației, pe de o parte, și blocul monarhiștilor, clericalilor, anti-semiților și naționaliștilor, pe de altă parte. În 1899, sub presiunea opiniei publice, Dreyfus a fost grațiat și eliberat; dar abia în 1906, în urma unei hotărâri a Curții de casație, a fost considerat nevinovat și reintegrat în armată. — 264.
- ¹²³ *Pompadurii* — personaje satirice tipice create de M. E. Saltîkov-Șcedrin în scrierea „Pompaduri și pompadure“, în care marele scriitor satiric rus a înfierat pe înalții demnitari țariști, pe miniștri și pe guvernatori. Această expresie, atât de plastică, a lui Saltîkov-Șcedrin a intrat definitiv în limba rusă pentru desemnarea arbitrarului și despotismului. — 264.
- ¹²⁴ Este vorba de prefața „Absolutismul și zemstvele“, editată de revista „Zarea“ în 1901, la Stuttgart, scrisă de P. B. Struve (sub pseudonimul R.N.S.) la „memoriul confidențial“ al ministrului de finanțe S. I. Witte. În lucrarea sa „Prigonitorii zemstvelor și Hanibalii liberalismului“ (vezi Opere complete, vol. 5, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 388—394), Lenin a supus această prefață unei critici aspre. — 266.
- ¹²⁵ Este vorba de „Regulamentul provizoriu pentru funcționarea organizațiilor studențești în instituțiile de învățămînt superior aflate în competența ministerului instrucțiunii publice“, aprobat la 22 decembrie 1901 (4 ianuarie 1902) de către ministrul instrucțiunii publice, Vannovski. Studenții, nemulțumiți de „Regulamentul provizoriu“, care punea organizațiile lor sub supravegherea permanentă a administrației, au protestat împotriva acestui nou act de samavolnicie a guvernului, refuzînd să recunoască acest „regulament“. Chiar și profesorii liberali au protestat împotriva „Regulamentului provizoriu“, prin care li se impunea funcția de supraveghere polițienească a studenților. — 269.
- ¹²⁶ *Nikolai (Nika-Milușa) Obmanov* — personaj din foiletonul lui A. V. Amfiteatrov „Domnii Obmanovi“, publicat în ziarul „Rossiia“ la 13 (26) ianuarie 1902. În foileton se făcea, într-o formă voalată, caracterizarea satirică a ultimilor Romanovi: Nicolaie I, Alexandru al II-lea, Alexandru al III-lea și a soției sale, Maria Fedorovna, precum și a țarului Nicolaie al II-lea, care se afla atunci pe tron. Ca urmare a publicării foiletonului, ziarul a fost interzis, iar Amfiteatrov deportat la Minusinsk. Foiletonul „Domnii Obmanovi“ s-a bucurat de o largă răspîndire în Rusia în ediții ilegale și în copii scrise de mînă. — 270.
- ¹²⁷ V. I. Lenin citează articolul lui L. N. Tolstoi „Despre foamete“ (vezi L. N. Tolstoi. Opere complete, vol. 29, ed. rusă, 1954, pag. 104). — 274.
- ¹²⁸ Vorbînd despre „osanele ridicare de cei de la « Novoe Vremea »“, V. I. Lenin se referă la orientarea reacționară a presei din Rusia țaristă, întruchipată în ziarul „Novoe Vremea“ (a apărut la Petersburg din 1868 pînă în octombrie 1917).
Prin „Novovremensvo“ se înțelegea reacționarism, venalitate, slăgărnice. — 277.

- ¹⁸⁰ V. I. Lenin se referă la „Darea de seamă a caselor de stat pentru economii pe anul 1899”, editată de Direcția caselor de stat pentru economii (fără indicația anului de apariție). — 277.
- ¹⁸⁰ În acest calcul s-a strecurat o inexactitate: 157 000 nu reprezintă a șasea parte, ci aproximativ a douăsprezecea parte din numărul de 2 000 000 de muncitori din fabrici și uzine. — 279.
- ¹⁸¹ Raportul redacției ziarului „Iskra”, scris de V. I. Lenin, era destinat conferinței comitetelor și organizațiilor P.M.S.D.R. care a avut loc la Belostok între 23 și 28 martie (5 și 10 aprilie) 1902. La această conferință au fost reprezentate Comitetele P.M.S.D.R. ale organizației Petersburg și Ekaterinoslav, „Uniunea comitetelor și organizațiilor din sud ale P.M.S.D.R.”, C.C. al Bundului și Comitetul său din străinătate, „Uniunea social-democraților ruși din străinătate” și redacția ziarului „Iskra” (reprezentantul ei, F. I. Dan, avea mandat de la Liga din străinătate a social-democrației revoluționare ruse). Din vina organizatorilor conferinței — „economisții” —, delegatul redacției ziarului „Iskra” a venit după începerea conferinței, iar reprezentantul organizației din Rusia a ziarului „Iskra”, F. V. Lengnik, nu a ajuns de loc la conferință, deși la Belostok a sosit la timp; reprezentantul comitetului organizației Nijni-Novgorod (de orientare iskristă), A. I. Piskunov, care a sosit la Belostok înaintea lui Dan, a protestat împotriva faptului că lipsesc de la conferință reprezentanții organizațiilor de orientare iskristă și curînd a părăsit conferința. „Economisții” și bundiștii, care îi sprijineau, aveau intenția să transforme conferința în cel de-al II-lea Congres al P.M.S.D.R., sperînd că în felul acesta vor putea să-și consolideze poziția în rîndurile social-democrației ruse și să paralizeze influența crescîndă a „Iskrei”. Dar acest lucru nu l-a reușit, atît din pricina componenței relativ restrînse a conferinței (nu erau reprezentate decît patru din organizațiile P.M.S.D.R. care activau în Rusia) cît și din pricina profundelor divergențe principiale care au ieșit la iveală la conferință; în special cel care a obiectat cel mai vehement împotriva transformării conferinței într-un congres de partid a fost delegatul „Iskrei”, care a demonstrat că un asemenea congres nu ar avea nici competența și nici pregătirea necesară.
- La Conferința de la Belostok au fost adoptate rezoluția de constituire și rezoluția principală, propusă de delegatul C.C. al Bundului, cu amendamentele aduse de reprezentantul „Uniunii comitetelor și organizațiilor din sud ale P.M.S.D.R.” (delegatul „Iskrei”, care a propus un proiect al său de rezoluție principală, a votat împotriva); de asemenea a fost confirmat textul manifestului de 1 Mai, la baza căruia se afla proiectul elaborat de redacția ziarului „Iskra” (vezi „Rezoluțiile și hotărîrile congreselor, conferințelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ale plenarelor C.C.”, partea I, Editura pentru literatură politică, 1954, pag. 28—31). Conferința a ales un Comitet de organizare pentru pregătirea celui de-al II-lea Congres al partidului. Din Comitetul de organizare făceau parte reprezentantul „Iskrei” (F. I. Dan), al „Uniunii comitetelor și organizațiilor din sud ale P.M.S.D.R.” (O. A. Ermanski) și al C.C. al Bundului (K. Portnoi). Curînd după conferință, majoritatea delegaților, printre care și doi membri ai Comitetului de organizare, au

fost arestați de poliție. Noul Comitet de organizare pentru pregătirea celui de-al II-lea Congres al P.M.S.D.R. a fost format în noiembrie 1902, la Pskov, la consfătuirea reprezentanților Comitetului organizației din Petersburg al P.M.S.D.R., ai organizației din Rusia a „Iskrei” și ai grupului „Lujnii Rabocii”. — 287.

¹³² Este vorba de tipografiile din Baku și Chișinău ale „Iskrei”.

Tipografia din Chișinău a fost organizată de L. N. Goldman în aprilie 1901 și a dăinuit pînă în 12 (25) martie 1902. În această tipografie au fost tipărite: articolul lui G. V. Plehanov „Ce va urma?” (extras din nr. 2—3 al revistei „Zarea”), broșura „Femeia muncitoare” de N. K. Krupskaia, „Actul de acuzare în procesul tulburărilor din mai de la uzina Obuhov” (extras din „Iskra” nr. 9, avînd ca supliment articolul lui V. I. Lenin „Un nou măcel”), articolele lui V. I. Lenin „Lupta împotriva infometajilor” (extras din nr. 2—3 al revistei „Zarea”) și „Începutul demonstrațiilor” (extras din „Iskra” nr. 13), precum și o serie de apeluri și manifeste. În tipografie s-a retipărit și nr. 10 din „Iskra”.

Tipografia din Baku (numită în corespondența conspirativă „Nina”) a fost organizată în septembrie 1901 de grupul de iskriști din Baku (V. Z. Kețhovel, L. B. Krasin, L. I. Galperin, N. P. Kozerenko, V. Sturua etc.) cu sprijinul Comitetului organizației din Tiflis al P.M.S.D.R. Pînă în martie 1902, cînd tipografia „Nina” și-a întrerupt pentru un timp activitatea, s-au tipărit acolo următoarele broșuri: W. Liebknecht „Păianjenii și muștele”, S. Dickstein „Fiecare cu preocupările lui”, „Discursul lui Petr Alekseev”, „Zece ani de la greva de la întreprinderile Morozov”, proclamații și manifeste în limba rusă și gruzină. În tipografia de la Baku s-a retipărit nr. 11 al „Iskrei” și se tipărea ziarul marxist ilegal gruzin „Brdzola” („Lupta”). După Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., tipografia din Baku a devenit tipografia centrală a partidului, lucrînd din însărcinarea C.C. al P.M.S.D.R. În decembrie 1905, tipografia a fost lichidată în urma hotărîrii C.C. al partidului. — 292.

¹³³ Articolul „Programul agrar al social-democrației ruse”, pe care V. I. Lenin l-a numit comentariu la partea agrară a proiectului de program al P.M.S.D.R., a fost scris în februarie — prima jumătate a lunii martie 1902 și publicat, în august 1902, în revista „Zarea” nr. 4. Cu prilejul discutării acestui articol în cadrul redacției „Iskrei” au ieșit la iveală divergențe serioase: împotriva unora dintre cele mai importante teze (naționalizarea pămîntului etc.) s-au ridicat G. V. Plehanov, P. B. Akselrod și alți membri ai redacției.

La 2 (15) aprilie 1902, articolul a fost discutat în cadrul consfătuirii membrilor redacției „Iskrei” la Zürich; la această consfătuire, Lenin nu a participat. Observațiile participanților la discuție au fost scrise de Martov pe verso paginilor din manuscrisul articolului. Primind înapoi lucrarea după ce a fost discutată la Consfătuirea de la Zürich, Lenin a introdus unele schimbări. La 20 aprilie (3 mai) 1902, el a trimis articolul lui Plehanov și Akselrod pentru a fi examinat a doua oară. Plehanov a făcut numeroase noi observații și modificări, susținute de Akselrod. Aceste observații au fost formulate foarte vehement, într-o formă jigni-

toare și au dus la ivirea unui conflict acut în cadrul redacției ziarului „Iskra”. Răspunsurile lui Lenin la observațiile lui Plehanov și Akselrod se publică în volumul de față la pag. 422—439. La tipărirea lucrării „Programul agrar al social-democrației ruse” în revista „Zarea” au fost omise o serie de pasaje, printre care toate acele pasaje care se refereau la problema naționalizării pământului.

În actuala ediție a Operelor lui V. I. Lenin, lucrarea se tipărește după manuscrisul inițial. Cele mai importante dintre schimbările făcute de Lenin sînt indicate în adnotări.

În manuscris, postscriptumul nu există; se tipărește după textul apărut în revista „Zarea”. — 297.

- 134 Este vorba despre cartea lui K. Kautsky „Die Agrarfrage. Eine Übersicht über die Tendenzen der modernen Landwirtschaft und die Agrarpolitik der Sozialdemokratie” („Problema agrară. Trecere în revistă a tendințelor din agricultura modernă și politica agrară a social-democrației”), editată în 1899 la Stuttgart. — 311
- 135 Lenin se referă aici la comitetele guberniale, înființate în 1857—1858 în toate guberniile din Rusia europeană (cu excepția guberniei Arhanghelsk) în vederea elaborării proiectelor de eliberare a țăranilor din iobăgie. Comitetele erau alcătuite din delegați ai nobililor (de aici și denumirea de comitete ale nobilimii) și principala lor funcție era de a găsi fonduri și căi pentru efectuarea „reformei țărănești” în așa fel încît nobilimea să tragă cît mai multe foloase de pe urma ei. — 316.
- 136 Ultimele trei alineate (de la cuvintele: „Mai departe” pînă la cuvintele: „rămășițelor ce continuă să existe ale economiei iobăgiste”) au suferit schimbări în cursul discutării articolului. După Consfătuirea de la Zürich a redacției ziarului „Iskra”, V. I. Lenin a schimbat primele rînduri ale celui de-al doilea alineat (a șters cuvintele: „Această a doua condiție . . . rămîn și acum o armă de înrobire”, înlocuindu-le cu cuvintele: „Aici este vorba, prin urmare, de acele pămînturi rășluite cele mai larg răs-pîndite”) și a scos în întregime alineatul următor.
- La tipărirea lucrării în revista „Zarea” a fost omis tot alineatul al doilea, precum și următoarele cuvinte din primul alineat: „acest drept fiind limitat numai la cazurile de menținere fătășă a relațiilor iobăgiste. Anume”. — 318.
- 137 *Comisia Valuev* — „Comisia pentru cercetarea situației agriculturii din Rusia”, avînd în frunte pe ministrul țarist P. A. Valuev. În anii 1872—1873, comisia a adunat un vast material cu privire la situația agriculturii în Rusia de după reformă: rapoarte ale guvernatorilor, declarații și depoziții strînse de la moșieri, de la mareșalii nobilimii, de la diferite consilii ale zemstvelor, administrații de plasă, comercianți de cereale, preoți de țară, chiaburi, societăți de statistică, societăți agricole și alte diferite instituții legate de agricultură. Aceste materiale au fost publicate în cartea „Raportul comisiei instituite printr-un înalt decret pentru cercetarea situației actuale a agriculturii și a productivității agricole din Rusia”, Petersburg, 1873. — 319.

- ¹³⁸ A doua jumătate a acestui alineat a fost schimbată de V. I. Lenin după Consfătuirea de la Zürich a redacției ziarului „Iskra”: ultima frază a fost omisă, iar sfârșitul celei precedente (începînd de la cuvintele: „în ceea ce privește”) a fost înlocuit cu cuvintele: „cazurile netipice nu pot fi prevăzute de nici o lege generală, și rezolvarea lor trebuie să fie lăsată la aprecierea comitetelor locale (care pot să aplice ori răscumpărarea, ori preschimbarea pămîntului etc.)”. În această formă a apărut pasajul respectiv în revista „Zarea”. — 323.
- ¹³⁹ Este vorba de mișcarea țărănească din guberniile Poltava și Harkov care a avut loc la sfârșitul lunii martie — începutul lunii aprilie 1902 și care a constituit prima mare acțiune revoluționară a țăranilor din Rusia de la începutul secolului al XX-lea. Cauza acestei acțiuni revoluționare a fost situația extrem de grea a țăranilor din aceste gubernii, care se înrăutățise și mai mult spre primăvara anului 1902 în urma recoltei proaste din 1901 și a foametei care i-a urmat. În general, țăranii cereau o nouă împărțire a pămîntului, dar în mișcarea din 1902 ei s-au limitat mai ales să pună mîna pe rezervele de alimente și de furaj din gospodăriile moșierești; țăranii au atacat în total 56 de gospodării moșierești din gubernia Poltava și 24 de gospodării moșierești din gubernia Harkov. Pentru înăbușirea răscoalei țăranilor au fost trimise trupe; în urma repressiunii puse la cale de guvernul țarist, numeroși țărani au fost uciși, populația unor șate întregi a fost supusă la bătaia cu biciul, sute de țărani au fost condamnați la închisoare pe diverse termene; țăranii trebuiau să plătească despăgubiri pentru „pierderile” de 800 000 de ruble suferite de moșieri de pe urma tulburărilor țărănești. V. I. Lenin a făcut analiza scopurilor, a caracterului și a cauzelor înfringerii mișcării țăranilor din guberniile Harkov și Poltava în broșura „Către sărăcimea satelor” (vezi Opere, vol. 6, Editura politică, 1959, pag. 411—416). — 340.
- ¹⁴⁰ „Uniunea de nord a P.M.S.D.R.” sau „Uniunea muncitorească din nord” — uniune regională a organizațiilor social-democrate din guberniile Vladimir, Iaroslavl și Kostroma. Uniunea a luat ființă în 1900—1901 din inițiativa lui O. A. Varențov și V. A. Noskov, expulzați din Iaroslavl și Ivanovo-Voznesensk, care locuiau la Voronej și care au înființat acolo, împreună cu alți social-democrați exilați (A. I. Liubimov, L. I. Karpov, A. A. și N. N. Kardășev, A. V. Kosterkin), un grup cu orientare iskristă; din organizația „Uniunii de nord” făceau parte, de asemenea, și M. A. Bagaev, muncitor din Ivanovo-Voznesensk, N. N. Panin, muncitor la Putilov, deportat în Siberia pentru că era membru al „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare” din Petersburg, A. P. Dolivodobrovolski și alții. Între anii 1901 și 1905, „Uniunea” a condus mișcarea muncitorească din această regiune industrială. Activitatea „Uniunii” s-a intensificat considerabil după consfătuirea reprezentanților comitetelor social-democrate din Ivanovo-Voznesensk, Vladimir, Iaroslavl și Kostroma care a avut loc în august 1901, la Kineșma. La congresul „Uniunii” ținut la Voronej între 1 și 5 (14 și 18) ianuarie 1902, aceasta s-a constituit definitiv: a fost ales Comitetul Central (Bagaev, Varențova, Panin etc.) și a fost adoptat programul pe care l-a criticat V. I. Lenin în scrisoarea către „Uniunea de nord”.

Din primele zile ale existenței sale, „Uniunea de nord“ a întreținut legături cu „Iskra“ și a împărtășit linia ei politică și planul ei organizatoric (în raportul prezentat de organizația „Iskra“ la Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. se menționa că, „dintre toate comitetele de partid, numai «Uniunea de nord» a avut de la bun început relații prietenești cu «Iskra»“). În scrisoarea deschisă publicată la 15 februarie 1903 în nr. 34 al ziarului „Iskra“, „Uniunea“, declarând că este pe deplin solidară cu programul ziarului „Iskra“ și al revistei „Zarea“ și cu cartea lui Lenin „Ce-i de făcut?“, a recunoscut „Iskra“ și „Zarea“ ca organe conducătoare ale P.M.S.D.R. În primăvara anului 1902, „Uniunea“ a fost nimicită de ohrană, dar curînd a fost refăcută și reprezentanții ei (V. A. Noskov, F. I. Șekoldin, A. M. Stopani, A. I. Liubimov) au luat parte activă la pregătirea Congresului al II-lea al P.M.S.D.R. Delegații „Uniunii“ la Congresul al II-lea (L. M. Knipovici și A. M. Stopani) au aderat la majoritatea leninistă.

După Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., „Uniunea de nord“ a fost transformată în Comitetul din nord al P.M.S.D.R., iar comitetele locale — în grupuri ale Comitetului din nord. În iulie 1905, la conferința organizațiilor din nord ale P.M.S.D.R. care a avut loc la Kostroma, Comitetul din nord a fost lichidat și s-au format comitete independente ale organizațiilor: Ivanovo-Voznesensk, Iaroslavl și Kostroma. — 351.

- ¹⁴¹ Este vorba de organizarea de demonstrații în ziua aniversării „reformei țărănești“ din 1861. În manifestele lansate cu acest prilej, se spunea în paragraful 11 din programul „Uniunii de nord“, trebuie „să se arate muncitorilor că nu au nimic de așteptat din partea cîrmuirii autocrate“ și că trebuie „să tindă să spulbere iluzia că eliberarea s-ar datora țarului personal, că ar fi un act de bunăvoință din partea sa“. — 351.
- ¹⁴² Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, Editura politică, 1958, pag. 500. — 356.
- ¹⁴³ Proclamația Comitetului organizației din regiunea Donului a P.M.S.D.R. „Către cetățenii ruși“, editată la 9 (22) mai 1902, a fost difuzată printre muncitori într-un tiraj de 2 000 de exemplare. Singele lui Balmașev, executat pe baza sentinței Tribunalului militar pentru uciderea ministrului Sipeaghin, spunea proclamația, „deschide ochii burtăverzimii oarbe ca să vadă oroarea de nedescris a absolutismului rus. Să vadă că lupta noastră împotriva absolutismului se lărgește și crește. Țăranii vin în masă întru ajutorarea muncitorilor și a micului pumn de intelectuali devotați. Primele rîndurile s-au și arătat: la Tula, soldații au refuzat să tragă în greviști, în guberniile Poltava și Harkov a izbucnit răscoala țărănească. Veacuri de-a rîndul a muncit țăranul în folosul boierului său, veacuri de-a rîndul a îndurat asuprirea și mizeria, pînă cînd, în cele din urmă, și-a pierdut răbdarea“. Guvernul țarist, ca de obicei, s-a grăbit să vină în ajutorul moșierilor, și a început răfuiala sa cumplită. „Dar desrul cu rușinoasa răbdare de rob, destule jertfe — spunea proclamația. — Rușine celui care se oprește laș la jumătatea drumului, care uită de datoria sa cetățenească sau renunță la ea în schimbul unei bunăstări îmbuibate de porc care se îngrașă. Numai o luptă necruțătoare îi poate răsturna

- pe tirani... Cetățeni! Curmați acest potop groaznic și nesfârșit de sînge, răsturnați absolutismul!" — 362.
- 144 „*Revoluționnaia Rossiia*“ („Rusia revoluționară“) — ziar ilegal al socialiștilor-revoluționari; a fost editat de la sfîrșitul anului 1900 (nr. 1, datat 1900, a apărut de fapt în ianuarie 1901) în Rusia de „Uniunea socialiștilor-revoluționari“. Din ianuarie 1902 pînă în decembrie 1905 a apărut în străinătate (la Geneva) ca organ oficial al partidului eserilor. — 365.
- 145 Intenția lui V. I. Lenin „*de a reveni într-un articol de revistă sau într-o broșură*“ la expunerea mai amănunțită a argumentelor împotriva concepțiilor programate și tacticii eserilor nu a fost îndeplinită. Materialele pregătitoare pentru broșura proiectată sînt: „Fragment dintr-un articol îndreptat împotriva eserilor“ (decembrie 1902) (vezi Opere, vol. 6, Editura politică, 1959, pag. 272—273), „Conspectul broșurii împotriva eserilor“ (primăvara anului 1903) (vezi „*Proletarskaia Revoluția*“, 1939, nr. 1, pag. 22—28) și „Planul articolului împotriva eserilor“ (prima jumătate a lunii iulie 1903) (vezi Opere, vol. 6, Editura politică, 1959, pag. 451—452). — 368.
- 146 V. I. Lenin se referă la proclamația „Către toți supușii țarului rus“, editată la 3 aprilie 1902 în tipografia partidului eserilor, și la aprecierea făcută acestei proclamații în ziarul „*Revoluționnaia Rossiia*“ nr. 7 din iunie 1902 (la rubrica „Din activitatea partidului“). — 371.
- 147 V. I. Lenin dă citate din apelul Uniunii țărănești a partidului socialiștilor-revoluționari „Către toți militanții socialismului revoluționar din Rusia“ („*Revoluționnaia Rossiia*“ nr. 8 din 25 iunie 1902, pag. 6). — 374.
- 148 V. I. Lenin citează notița bibliografică consacrată primelor trei numere din „*Iskra*“ („*Vestnik Russkoi Revoluții*“ nr. 1 din iulie 1901, pag. 85). — 378.
- 149 Este vorba de una dintre „*Poemele în proză*“ ale lui I. S. Turgheniev — „*O regulă a vieții*“ (vezi I. S. Turgheniev. Opere complete, vol. 8, 1956, pag. 464). — 380.
- 150 V. I. Lenin se referă la broșura „*Absolutismul și grevele. Memoriul ministrului de finanțe cu privire la permiterea grevelor*“, editată în 1902, la Geneva, de către Liga din străinătate a social-democrației revoluționare ruse. — 389.
- 151 *Legea din 3 (15) iunie 1886* („*Despre supravegherea organizării muncii în întreprinderile industriale și despre relațiile reciproce dintre fabricanți și muncitori*“) a fost adoptată sub influența mișcării muncitorești din guberniile Moscova, Vladimir și Iaroslavl, și, îndeosebi, a renumitei greve de la fabrica Morozov din 1885. Trăsătura principală a legii din 3 iunie 1886 era o oarecare îngrădire a samavolniciei patronilor și fabricanților la încasarea amenzilor de la muncitori (de aceea era și cunoscută ca „*lege a amenzilor*“). V. I. Lenin a supus această lege unei analize și critici amănunțite în broșura „*Explicarea legii amenzilor aplicabile muncitorilor din fabrici și uzine*“ (vezi Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediția a doua, pag. 15—61).

Legea din 2 (14) iunie 1897 („*Despre durata și repartizarea timpului de muncă în întreprinderile industriale*“) a introdus pentru prima oară

în istoria Rusiei o limitare prin lege a zilei de muncă pentru o parte a muncitorilor din industria grea; ca și legea din 3 iunie 1886, ea a fost adoptată sub influența mișcării muncitorești din ultimul deceniu al secolului trecut, și îndeosebi sub influența grevelor de masă ale muncitorilor din Petersburg din 1895—1896. În broșura „Noua lege pentru reglementarea muncii în fabrici” (Vezi Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediția a doua, pag. 253—305), V. I. Lenin a analizat și a criticat legea din 2 iunie 1897. — 389.

¹⁵² „Asociația muncitorilor mecanici” (oficial: „Asociația de ajutor reciproc a muncitorilor din industria de construcții mecanice”) a luat ființă la Moscova, în mai 1901, cu participarea poliției secrete; statutul ei a fost aprobat de guvernatorul general din Moscova la 14 (27) februarie 1902. Înființarea asociației a constituit una dintre încercările de a răspîndi „socialismul polițienesc” (zubatovismul) și de a abate pe muncitori de la lupta revoluționară. Cochetarea demagogică a poliției cu muncitorii și îndeosebi încercările agenților zubatoviști, adică ale capilor „Asociației muncitorilor mecanici”, de a-și asuma dreptul de mediere în conflictele ivite între patroni și muncitori au stîrnit nemulțumiri în rîndurile fabricanților din Moscova și proteste din partea ministerului de finanțe, care reflecta interesele acestora. Din 1903, sub influența mișcării muncitorești crescînde, rolul „Asociației”, ca și al celorlalte organizații zubatoviste s-a redus la zero. — 390.

¹⁵³ *Manchesterienii* — tot una cu liber-schimbistii — reprezentanți ai unui curent în politica economică a burgheziei care cerea libertatea comerțului și neamestecul statului în activitatea economică a particularilor; acest curent a apărut la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. În patria liber-schimbismului, în Anglia, în deceniul al 4-lea și al 5-lea, bastionul liber-schimbismului a fost burghezia industrială din Manchester; de aceea, liber-schimbistilor li se spunea și manchesterieni sau „școala manchesteriană”. În fruntea „școlii manchesteriene” se aflau Cobden și Bright. Fundamentarea teoretică a acestui curent a fost făcută de A. Smith și D. Ricardo în lucrările lor. În epoca capitalismului premonopolist, tendințele liber-schimbiste au căpătat teren, în afară de Anglia, și în Germania, Franța, Rusia și în alte țări capitaliste. — 393.

¹⁵⁴ Este vorba de așa-zisul proiect de lege „draconic” (Zuchthausvorlage), prezentat în 1899 în Reichstagul german la insistențele cercurilor patronale și ale împăratului Wilhelm al II-lea; acest proiect de lege amenința cu închisoarea pe termen de la 1 an pînă la 5 ani sau cu o amendă pînă la 1 000 de mărci pe cel care, „prin acte de violență, amenințări, insulte și defăimări”, îi influența pe muncitori să participe la asociații sau acorduri, îi îndemna la greve sau încerca să contracareze acțiunile spărgătorilor de grevă. Sub presiunea mișcării muncitorești, proiectul de lege „draconic” a fost respins de Reichstag la 20 noiembrie (st.n.) 1899, datorită voturilor partidelor de stînga și de centru. — 395.

¹⁵⁵ „Osvobojdenie” („Eliberarea”) — revistă bilunară care a apărut în străinătate din 18 iunie (1 iulie) 1902 pînă în 5 (18) octombrie 1905 sub îngrijirea lui P. B. Struve. Revista „Osvobojdenie”, care a luat naștere în

- sînul mișcării opoziționiste a zemstvelor, a fost de fapt organul ilegal al burgheziei liberale ruse și a promovat cu consecvență idcile unui liberalism monarhist moderat. În 1903, în jurul revistei s-a grupat (și în ianuarie 1905 s-a constituit) „Uniunea de eliberare“, care a dăinuit pînă în octombrie 1905. Împreună cu zemții constituționaliști, „osvo-boidenții“ au constituit nucleul partidului cadeților, înființat în 1905, principalul partid burghez din Rusia. — 396.
- ¹⁵⁶ *Materialele pregătitoare pentru elaborarea programului P.M.S.D.R.* se referă la perioada din ianuarie-februarie 1902; în aceste documente sînt reflectate momentele cele mai importante din istoria elaborării proiectului de program al P.M.S.D.R. de către redacția ziarului „Iskra“: studiarea de către V. I. Lenin a primului proiect de program elaborat de G. V. Plehanov, munca depusă de Lenin la propriul lui proiect al părții teoretice a programului și participarea la elaborarea proiectului colectiv al părții practice a programului P.M.S.D.R. Toate aceste materiale se tipăresc după manuscris; variantele unui paragraf sau ale alruia (sau ale unei părți a paragrafului) se tipăresc paralel, pentru a fi mai concludent. — 401.
- ¹⁵⁷ Observațiile lui G. V. Plehanov și P. B. Akselrod la articolul lui V. I. Lenin „Programul agrar al social-democrației ruse“ au fost scrise pe verso paginilor de manuscris ale acestui articol între 20 aprilie și 1 mai (3—14 mai) 1902. Răspunsurile lui Lenin la aceste observații au fost scrise (tot pe verso paginilor de manuscris) la 1 (14) mai 1902, în același timp cu o scrisoare către Plehanov (vezi Opere, vol. 34, E.S.P.L.P. 1958, pag. 88): partea finală a răspunsurilor lui Lenin (vezi volumul de față, pag. 438—439) a fost scrisă pe alte pagini, anexate la manuscrisul articolului.
- „Răspunsurile la observațiile lui Plehanov și Akselrod în legătură cu articolul! «Programul agrar al social-democrației ruse»“ se tipăresc după manuscris; înaintea fiecărui „răspuns“ este pus fragmentul din lucrare la care se referă observațiile respective. Sublinierile făcute de Lenin în textul lui Plehanov sînt redată prin linii subțiri. — 422.
- ¹⁵⁸ V. I. Lenin se referă la lucrarea lui Marx „Critica programului de la Gotha“ (vezi K. Marx, „Critica programului de la Gotha“, Editura politică, 1959, ediția a II-a, pag. 22) și a lui F. Engels „Contribuții la critica proiectului de program social-democrat din 1891“ (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. XVI, partea a II-a, ed. rusă, 1936, pag. 109). — 425.
- ¹⁵⁹ În aprilie 1902 a fost declarată în Belgia greva generală în sprijinul revendicării votului universal, revendicare prezentată în parlament de reprezentanții partidelor muncitoresc, liberal și democrat. La grevă au participat peste 300 000 de muncitori; în întreaga țară au avut loc demonstrații muncitorești. Dar, după ce parlamentul a respins proiectul de lege cu privire la reforma electorală, iar trupele au tras în demonstrații, conducerea oportunistă a partidului muncitoresc (Vandervelde etc.) a capitulat și, sub presiunea „aliaților“ ei din lagărul burgheziei liberale, a revocat greva generală. Înfringerea clasei muncitoare din Belgia în aprilie 1902 a fost o lecție pentru mișcarea muncitorească din întreaga lume. „Proletariatul socialist își va da seama — scria „Iskra“ în nr. 21 din 1 iunie 1902 — la ce rezultate practice duce tactica oportunistă,

care jertfește principiile revoluționare în speranța obținerii unui succes imediat. Proletariatul se va convinge încă o dată că nici un mijloc folosit de el pentru a exercita o presiune politică asupra dușmanului nu-și poate atinge scopul dacă nu este gata să ducă acest mijloc pînă la sfîrșitul logic“. — 430.

- ¹⁶⁰ G. V. Plehanov se referă la următoarea observație făcută de I. O. Martov la Consfătuirea de la Zürich a redacției ziarului „Iskra“ la 2 (15) aprilie 1902: „Trebuie să menționăm mai mult și mai pregnant caracterul reacționar pe care-l are în momentul de față în Rusia revendicarea naționalizării pămîntului“.

După Consfătuirea de la Zürich, V. I. Lenin a făcut unele modificări la capitolul al VII-lea, în care este vorba de revendicarea naționalizării pămîntului (vezi volumul de față, pag. 331). — 432.

- ¹⁶¹ G. V. Plehanov se referă la următoarea observație a lui I. O. Martov: „În loc de aceasta trebuie să spunem că nu admitem naționalizarea pămîntului decît ca pe un prolog direct la socializarea tuturor mijloacelor de producție“. — 433.

- ¹⁶² Este vorba de despăgubirea acordată de guvernul regelui Franței Carol al X-lea foștilor emigranți ale căror pămînturi, în timpul revoluției burgheze franceze de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, au fost confiscate și vîndute ca proprietate națională; așa-zisa „lege a despăgubirilor“, adoptată la 27 martie 1825, prevedea o recompensă bănească în sumă de 1 091 360 000 de franci („miliardul emigranților“). Cele mai mari sume au fost acordate intimilor regelui. Pentru a-și procura această sumă mare de bani, guvernul a sporit impozitele și a efectuat o conversiune a rentei de stat, reducînd-o de la 5% la 3%. — 435.

- ¹⁶³ P. B. Akselrod se referă la observația lui G. V. Plehanov la pasajul următor al articolului: „Dar de ce să ne limităm la această sursă? De ce să nu încercăm, pe lângă aceasta, să restituim poporului măcar o parte din acel tribut pe care îl luau și continuă să-l ia de la țărani foștii proprietari de sclavi cu ajutorul statului polișt?“ (vezi volumul de față, pag. 335). Plehanov scria: „Numai aceasta trebuie să se propună, iar nu să se facă filantropie. Iar sumele le pot înapoia numai cei care le-au primit: *nobilimea*“. — 435.

- ¹⁶⁴ G. V. Plehanov se referă la următoarea observație a lui I. O. Martov: „Această teză este greșită. Libertatea revendicării de a se repartiza un lot decurge *tocmai* din libertatea de a dispune de pămînt. În loc de aceasta este suficient să se arate că transformarea puterii de care se bucură obștea asupra individului într-o putere a unei asociații tovărășești asupra membrului intrat de bunăvoie în această asociație nu este exclusă prin revendicările noastre“.

După Consfătuirea de la Zürich, V. I. Lenin a șters din manuscris ambele fraze, înlocuindu-le cu cuvintele: „O asemenea obiecție ar fi fost neîntemeiată...“ și mai departe, terminînd cu cuvintele: „pe care-l vinde un coleg de-al lor“ (vezi mai departe, pag. 437). — 436.

INDICE DE LUCRĂRI ȘI IZVOARE
CITATE SAU MENȚIONATE
DE V. I. LENIN

- Absolutismul și grevele.* Memoriul ministerului de finanțe cu privire la încuviințarea grevelor. Supliment articolul: „O nouă victorie a muncitorilor ruși“ de L. Martov. Publicație a Ligii social-democrației revoluționare ruse. Geneva, tip. Ligii, 1902, pag. 68, [2], XXVI. (P.M.S.D.R.). — 389—396.
- Activitatea caselor de economii ale statului în 1897.* — „Vestnik Finansov, Promișlennosti i Torgovli“, Petersburg, 1898, nr. 26 din 28 iunie (10 iulie), pag. 779—780. — 277.
- Actul de acuzare în procesul tulburărilor care au avut loc în mai la uzina „Obubov“.* Cu o postfață din partea redacției „Iskra“. Editura și tipografia „Iskrei“. [Chișinău], noiembrie 1901. 15 pag. (P.M.S.D.R. Extras din nr. 9 al „Iskrei“). — 293.
- Ajunul revoluției.* Cronică neperiodică a problemelor de teorie și tactică [Geneva], Grupul socialist-revoluționar. „Svoboda“, 1901, 132 pag. — 151, 153, 157—172, 173, 262, 289, 316, 330—331.
- Akselrod P. Înștiințare cu privire la reluarea editării publicațiilor grupului „Eliberarea muncii“.* Geneva, „Uniunea social-democraților ruși“, 1900, 8 pag. — 22.
- *Despre sarcinile actuale și despre tactica social-democraților ruși.* Geneva, publicație a „Uniunii social-democraților ruși“, tip. „Uniunii social-democraților ruși“, 1898, 34 pag. — 23, 43, 63, 78, 89, 103, 300.
- *Prefață [la broșura lui V. I. Lenin. Sarcinile social-democraților ruși].* — În cartea: [Lenin, V. I.] „Sarcinile social-democraților ruși“. Cu o prefață de P. Akselrod. Publicație a Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia. Geneva, tip. „Uniunii social-democraților ruși“, 1898, pag. 1—5. — 43.
- *Prima scrisoare.* Noiembrie 1897. — În cartea: Akselrod, P. „Despre sarcinile actuale și despre tactica social-democraților ruși“. Geneva, publicație a „Uniunii social-democraților ruși“. Tip. „Uniunii social-democraților ruși“, 1898, pag. 16—17. — 89.

- *A doua scrisoare*. Decembrie 1897. — În cartea: „Akselrod, P. Despre sarcinile actuale și despre tactica social-democrațiilor ruși”. Geneva, publicație a „Uniunii social-democrațiilor ruși”. Tip. „Uniunii social-democrațiilor ruși”, 1898, pag. 18—29. — 23, 73.
- [*Alekseev, P. A. Cuvântare rostită la 10 (22) martie 1877 în fața tribunalului special al Senatului oțrmuitor*. Baku, 1901]. — 292.
- [*Amfiteatrov, A. V.*] *Domnii Obmanovi*. (Impresii din provincie). — „Rossiia”, Petersburg, 1902, nr. 975 din 13 (26) ianuarie, pag. 2. Semnat: Old Gentleman. — 270, 274, 347.
- Apelul grupului de autoeliberare a muncitorilor*. Petersburg, martie 1899. — „Nakanune”, Londra, 1899, nr. 7, iulie, pag. 79—80.—42, 44, 52, 58, 137.
- A.P.G. Cine răspunde pentru d-l Stabovici?* — „Moskovskie Vedomosti”, 1901, nr. 348 din 18 (31) decembrie, pag. 2. — 260—262, 266.
- [*Articol de fond*]. — „Raboceaia Misl”, Petersburg [1897, nr. 1], octombrie, pag. 1—4. Mimeograf. — 34—35, 37, 41, 42.
- Atacul polițienesc împotriva publicisticii*. — „Iskra”, [München], 1901, nr. 5, iunie, pag. 3. — 92.
- Beltoz, N.* — *vezi* Plehanov, G. V.
- Bernstein, E. Materialismul istoric*. Trad. de L. Kanțel. Petersburg. „Znanie”, tip. Klobukov, 1901. 332 pag. — 17.
- *Probleme sociale*. Trad. din limba germană de P. Kogan. Moscova. Asociația tip. A. Mamontov, 1901. V. 312 pag. — 17.
- *Problemele socialismului și sarcinile social-democrației*. Trad. din limba germană de K. Butkovski, Moscova, editura D. Efimov (1901), 360 pag. — 17.
- „*Blloe*”, Petersburg, 1906, nr. 10, octombrie, pag. 320—330. — 18.
- B. K.* — *vezi* Kricevski, B. N.
- Bulgakov, S. N. Capitalismul și agricultura*, vol. II. Petersburg, tip. Tihanov, 1900. V și 458 pag. — 20, 252.
- B—v* — *vezi* Savinkov, B. N.
- Către cetățenii Rusiei*. [Manifest]. Fără indicarea locului apariției, publicație a Comitetului de pe Don al P.M.S.D.R., fără indicarea anului apariției, 1 pag. — 362.
- Către toți muncitorii din Rusia*. [Manifest de 1 mai.] Fără indicarea locului apariției, tip. „Iskrei”, [1902]. 2 pag. (P.M.S.D.R.). — 295.

- Către toți supușii țarului Rusiei.* Publicație a partidului socialiștilor-revoluționari. [Manifest]. Fără indicarea locului apariției, 3 aprilie 1902, 1 pag. — 370, 371—375, 376, 377.
- Ce cer muncitorii țesători din Petersburg.* [Manifest]. Publicație a „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare”. [Petersburg], 30 mai 1896, 1 pag. — 149.
- Cebov, A. P. Tărăgănare.* — 217.
- Cernișevski, N. G. Prologul.* — 236.
- [*Cernov, V. M.*] *O problemă la ordinea zilei a revoluției.* Londra, Liga agrară socialistă, 1900, 28 pag. — 378.
- Cervantes, Miguel. Don Quijote.* — 141, 144.
- Ce va urma?* — vezi Plehanov, G. V. *Ce va urma?*
- Cine va săvârși revoluția politică* — În revista: „Lupta proletară”, nr. 1. Fără indicarea locului apariției, 1899, pag. 1—38. — 101 — 102.
- Cine va săvârși revoluția politică* [Kiev]. Publicație a Comitetului din Kiev, 1899, 28 pag. (P.M.S.D.R. Extras din „Lupta proletară”). — 101, 108, 359 — 360.
- Circulara ministrului-adjunct conducător provizoriu al ministerului instrucțiunii publice către inspectorii școlari regionali* (11 martie 1901, nr. 6 713). — „Pravitelstvennii Vestnik”, Petersburg, 1901, nr. 58 din 14 (27) martie, pag. 1. — 269.
- Circulara nr. 1 230 din 12 martie 1901 a d-lui ministru al afacerilor interne pentru departamentul de poliție, către d-nii guvernatori, primari și șefi de poliție* — „Pravitelstvennii Vestnik”, Petersburg, 1901, nr. 57 din 13 (26) martie, pag. 1. — 272.
- Circularele ministrului instrucțiunii publice către inspectorii școlari regionali* (24 aprilie 1901, nr. 10 516 și 10 517). — „Pravitelstvennii Vestnik”, Petersburg, 1901, nr. 91 din 26 aprilie (9 mai), pag. 2. — 270.
- Codul de legi al Imperiului rus.* Partea a 3-a. Vol. I. Petersburg, 1885, publicat sub nr. 350, pag. 261—266. — 273.
- „*Colecția de hotărâri și dispoziții ale guvernului, publicată sub îngrijirea Senatului octrmuitoar*”, Petersburg, 1886, nr. 68 din 15 iulie, apărută sub nr. 639, pag. 1 390—1 405. — 389.
- 1897, nr. 62 din 13 iunie, apărută sub nr. 778, pag. 2 135—2 139.—389.

- [Comunicatul guvernului cu privire la grevele din vară de la întreprinderile textile din Petersburg]. — „Pravitelstvennii Vestnik“, Petersburg, 1896, nr. 158 din 19 (31) iulie, pag. 1—2. — 98.
- Congresul al IV-lea al Uniunii generale a muncitorilor evrei din Lituania, Polonia și Rusia. Fără indicarea locului apariției, iulie 1901. 21 pag. (P.M.S.D.R.). — 57.
- Congresul extraordinar de la Harkov al industriașilor mineri. — „Iujnii Rabocii“, [Smolensk], 1900, nr. 3, noiembrie, pag. 4—8. — 147.
- Congresul de la Hanovra al Partidului muncitoresc social-democrat german. — „Rabocce Delo“, 1899, nr. 4—5 din septembrie-decembrie, pag. 25—37, în secțiunea: Mișcarea muncitorească din străinătate. — 13.
- Congresul Partidului social-democrat german. — „Rabocce Delo“, Geneva, 1899, nr. 2—3, august, pag. 65—72, în secțiunea: Mișcarea muncitorească din străinătate. — 13.
- Credo — În broșura: [Lenin, V. I.] „Protestul social-democraților din Rusia“. Cu o postfață din partea redacției revistei „Rabocce Delo“. Publicație a „Uniunii social-democraților ruși“. Geneva, tip. „Uniunii“, 1899, pag. 1—6. (P.M.S.D.R. Urma să apară în nr. 4—5 al revistei „Rabocce Delo“, dar a fost scos în tiraj separat). — 17—18, 37, 39, 78, 92, 94, 127, 179.
- Culegere de cugetări și aforisme, extrase din corespondența particulară a lui L. N. Tolstoi. Întocmită de Kudreavțev. Geneva, Elpidin, 1896, pag. 207—270. (Spice coapte. Vol. 4). — 274.
- Darea de seamă a caselor de economie ale statului pe anul 1899. Petersburg, tip. „Narodnaia pclza“, fără indicarea anului, XXXI și 129 pag. — 276—286.
- Despre agitație — vezi Kremer, A. I. Despre agitație.
- Despre durata și repartizarea timpului de muncă în întreprinderile industriale. 2 iunie 1897. — „Colecția de hotărâri și dispoziții ale guvernului, publicată sub îngrijirea Senatului ocirmuitor“, Petersburg, 1897, nr. 62 din 13 iunie, publicat sub nr. 778, pag. 2 135—2 139. — 389.
- Despre supravegherea întreprinderilor industriei de fabrică și despre relațiile dintre fabricanți și muncitori, precum și despre mărirea numărului de funcționari ai inspecției de fabrică. 3 iunie 1886. — „Colecția de hotărâri și dispoziții ale guvernului, publicată sub îngrijirea Senatului ocirmuitor“, Petersburg, 1886, nr. 68 din 15 iulie, publicat sub nr. 639, pag. 1 390—1 405. — 389.
- Dezvoltarea pe scară mondială și criza socialismului. — „Vestnik Russkoi Revoliiutii“, Geneva, 1902, nr. 2, februarie, pag. 39—87, în secțiunea I. — 363, 368—369.
- Din activitatea partidului. — „Revoluționnaia Rossia“, [Geneva], 1902, nr. 7, iunie, pag. 23—24. — 371.

- Din partea ministerului instrucțiunii publice.* — „S. Peterburgskie Vedomosti“, 1901, nr. 10, 11 (24) ianuarie, pag. 1. — 70.
- Din partea redacției.* — „Rabocce Delo“, Geneva, 1899, nr. 1, aprilie, pag. 1—10. — 41, 44—45, 55, 95, 179.
- Din partea redacției „Bibliotecii muncitorești“.* Fără indicarea locului apariției, tip. „Bibliotecii muncitorești“, 1900. 25 pag. (Biblioteca muncitorească social-democrată, nr. 1). — 262.
- Din partea uniunii țărănești a partidului socialiștilor-revoluționari către toți militanții socialismului-revoluționar din Rusia.* — „Revoliucionnaia Rossiia“, [Geneva], 1902, nr. 8 din 25 iunie, pag. 5—14. — 365—366, 374—375, 377, 378, 379—380, 381—387.
- Din viața noastră socială.* — „Iskra“, [München], 1901, nr. 2, februarie, pag. 2—4. — 368.
- Din viața noastră socială.* — „Iskra“, [München], 1901, nr. 3, aprilie, pag. 2—6. — 91.
- Din viața noastră socială.* — „Iskra“, [München], 1901, nr. 13, 20 decembrie, pag. 1—2. — 172.
- Din viața noastră socială.* — „Iskra“, [München], 1902, nr. 14, 1 ianuarie, pag. 1—2. — 172.
- Documentele congresului de „unificare“.* Publicație a Ligii social-democratice revoluționare ruse. Geneva, tip. Ligii, 1901. IV, 11 pag. — 3, 92, 183, 184, 185, 186, 187.
- Doi congrese.* Congresul al III-lea ordinar al Uniunii și congresul de „unificare“. Publicație a „Uniunii social-democraților ruși“. Geneva, tip. Uniunii, 1901. 34 pag. (P.M.S.D.R.). — 19—20, 22, 49, 54, 56, 57, 58, 81, 83, 87, 92, 93, 105, 113, 130, 134—135, 137, 138, 139, 153, 154, 183, 184—185, 187, 295.
- Elementul terorist în programul nostru.* — „Revoliucionnaia Rossiia“, [Geneva], 1902, nr. 7, iunie, pag. 2—5. — 365—366.
- „Foaia volantă a grupului «Borha»“*, fără indicarea locului apariției, 1902, nr. 1, iunie, pag. 1. — 350.
- Fonvizin, D. I. Neisprăvitul.* — 219.
- Gogol, N. V. Moșieri de altădată.* — 112—113.
— *Suflete moarte.* — 12.
- Goncearov, I. A. Oblomov.* — 136, 261, 321, 339.
- Gorbunov, I. F. Scene din viața negustorilor. Vedere și logodnă.* — 438.
- Gorki, M. Povestea unui scriitor căruia i-au intrat fumuri în cap.* — 15.

Griboedov, A. S. *Prea multă minte strică*. — 49, 367, 397.

* [Gurevici, E. L.] *Scrisori din Franța*. Scrisoarea întâi — a treia. — „Iskra“, [München], 1901, nr. 6, iulie, pag. 6—7; nr. 8 din 10 septembrie, pag. 5—6; nr. 9, octombrie, pag. 6—7. — 350.

Hotărârile congresului. — În foaia volantă: „Manifestul Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia“. Fără indicarea locului apariției, tip. partidului, [1898], pag. 2. — 287.

Ilin, Vl.; Ilin, Vladimir — vezi Lenin, V. I.

Incidentul din Zemstva Ekaterinoslav. — „Iskra“, [München], 1901, nr. 7, august, pag. 3—4. — 92,

„Iskra“, [Leipzig — München — Londra — Geneva]. — 3, 4, 10, 27, 28, 45, 48, 50, 52, 54, 55, 56, 59, 60, 61, 65, 66, 70, 78, 82, 84, 88, 89, 104—105, 113, 131, 134, 151—152, 153, 155, 156, 158, 162, 163, 164, 170, 172, 181, 183, 276, 277, 292, 293, 294, 295, 361, 381—382, 430.

* — [Leipzig], 1900, nr. 1, decembrie. 8 pag. — 45—46, 47, 113, 162, 181, 182

* — [München], 1901, nr. 2, februarie, pag. 1, 2—4, 6. — 10, 70, 90, 91, 254—255, 367, 375.

* — 1901, nr. 3, aprilie, pag. 1—7. — 90, 91, 300, 304—305, 310, 316, 317—318, 319, 323, 330, 377—378.

* — 1901, nr. 4, mai, 6 pag. — 3—5, 45, 50, 85—86, 89—90, 91, 104, 150, 151, 152, 157, 158—159, 160, 162, 164, 170, 172, 175, 181, 350.

* — 1901, nr. 5, iunie, pag. 1—2, 3. — 62, 92, 270.

* — 1901, nr. 6, iulie, pag. 1, 6—7, 8. — 62, 92, 350.

* — 1901, nr. 7, august, pag. 3—4. — 86, 92, 154, 157, 171.

* — 1901, nr. 8, 10 septembrie, pag. 1—2, 3, 5—6. — 81, 155, 157, 350.

* — 1901, nr. 9, octombrie, pag. 1, 3, 4, 6—7. — 61, 92, 257, 350.

* — 1901, nr. 10, noiembrie. 4 pag. — 17, 61, 292—293.

— [Chișinău], 1901, nr. 10, noiembrie. 4 pag. [Retipărire]. — 293.

* — [München], 1901, nr. 11, 20 noiembrie. 4 pag. — 293.

— [Baku], 1901, nr. 11, 20 noiembrie. 4 pag. (Retipărire). — 293.

* Cu asterisc sînt notate cărțile, ziarele și articolele pe care există însemnări făcute de V. I. Lenin. Aceste cărți se păstrează la Arhiva Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S.

- *[„*Iskra*“] [München], 1901, nr. 12, 6 decembrie, pag. 2—3. — 4, 19, 21, 33, 37, 39, 41, 52, 88, 89—91, 94, 102, 159—160, 260, 262, 263, 264, 265.
- *— 1901, nr. 13, 20 decembrie, pag. 1, 6. — 172, 267—268.
- *— 1902, nr. 14, 1 ianuarie, pag. 1. — 172.
- *— 1902, nr. 15, 15 ianuarie, pag. 1. — 282.
- *— 1902, nr. 18, 10 martie, pag. 5—6. — 187.
- 1902, nr. 21, 1 iunie, pag. 1—2. — 293, 300 — 301, 361, 382—383, 387.
- „*Iskra*“. *Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia*. Nr. 1—3. [Recenzie]. — „*Vestnik Russkoi Revoliuții*“, Geneva, 1901, nr. 1, iulie, pag. 80—85, în secțiunea a III-a. — 377, 378.
- „*Iujni Rabocii*“, *Ekaterinoslav etc.* — 147.
- 1900, [Smolensk], nr. 3, noiembrie, pag. 4—14. — 147.
- [Ivanșin, V. P. Recenzie:] „*Rabociaia Misl*“, *organul muncitorilor din Petersburg*, nr. 1—3. — „*Listok «Rabotnika»*“, Geneva, 1898, nr. 9—10, noiembrie, pag. 47—53. Semnat I-i, V. — 34, 42, 43.
- Înștiințare cu privire la publicațiile grupului social-democrat „Borba“.** Fără indicarea locului și a anului apariției. 12 pag. — 350.
- Înștiințare cu privire la reluarea editării publicațiilor grupului „Eliberarea muncii“** — vezi Akselrod, P. B. Înștiințare cu privire la reluarea editării publicațiilor grupului „Eliberarea muncii“.
- Întrebări cu privire la situația clasei muncitoare din Rusia.** Nr. 1. [Manifest.] Fără indicarea locului apariției. Ed. „*Rabociaia Misl*“, fără indicarea anului apariției. 4 pag. — 149.
- Întrebări în vederea culegerii de date cu privire la situația clasei muncitoare din Rusia.** Publicație a „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare“ din Petersburg. Fără indicarea locului apariției, tip. „*Rabociaia Misl*“, 1899. VI, 31 pag. (Biblioteca „*Rabociaia Misl*“. Nr. 4). — 149.
- [Kopelson, T. M. *Scrisoare către B.*]. — În cartea: „Plehanov, G. V. *Vademecum pentru redacția revistei «Rabocce Delo»*“. Culegere de materiale editată de grupul „Eliberarea muncii“. Cu o prefață de G. Plehanov. Geneva, tip. Grupului vechilor narodovolți, 1900, pag. 35—36. — 19.
- *Scrisoare către d. G.* — În cartea: „Plehanov G. V. *Vademecum pentru redacția revistei «Rabocce Delo»*“. Culegere de materiale editată de grupul „Eliberarea muncii“. Cu o prefață de G. Plehanov. Geneva, tip. Grupului vechilor narodovolți, 1900, pag. 27—35. — 19.
- [Kremer, A. I.] *Despre agitație*. Cu o postfață de P. Akselrod. Publicația „Uniunii social-democraților ruși“. Geneva, tip. „Uniunii social-democraților ruși“, 1896. 43 pag. — 30.

- Kricevski, B. N. Lupta economică și politică în mișcarea muncitorească din Rusia.* — „Rabocce Delo“, Geneva, 1900, nr. 7, august, pag. 1—22. — 44—45, 56—57.
- *Moment îngrijorător în Franța.* — „Rabocce Delo“, Geneva, 1899, nr. 2—3, august, pag. 76—85, în secțiunea: Mișcarea muncitorească din străinătate. Semnat: B.K. — 12, 186.
- *Principiile, tactica și lupta.* — „Rabocce Delo“, Geneva, 1901, nr. 10, septembrie, pag. 1—36. — 10—14, 20, 21, 22, 23, 27—28, 31, 36—37, 40, 44—46, 47—48, 50—52, 59, 62, 81—82, 90, 95, 102—105, 109—110, 132, 139, 150—153, 157, 160, 170, 175, 183, 184, 188.
- Krtlov, I. A.* — *Doă butoaie.* — 9.
— *Motanul și Bucătarul.* — 227.
- [*Kuskova, E. D.*] [*Recenzie la cartea:*] „F. Dan. Din istoria mișcării muncitorești și a social-democrației în Rusia.“ 1900—1904. Ed. Donskaia Reci. — „Biloe“, Petersburg, 1906, nr. 10, octombrie, pag. 320—330. Semnat: E. Kuskova. — 18.
- *Scrisoare către Akselrod, din partea unuia dintre autorii broșurii împotriva grupului „E. M.“.* — În cartea: „Plehanov, G. V. Vademecum pentru redacția revistei «Rabocce Delo»“. Culegere de materiale editată de grupul „Eliberarea muncii“. Cu o prefață de G. Plehanov, Geneva, tip. Grupului vechilor narodovolți, 1900, pag. 17—27. — 18.
- Lazarev, E. Pe marginea unei sciziuni.* — „Nakanune“, Londra, 1900, nr. 17 și 18, iunie, pag. 208—210. — 137.
- *Sciziunea din partidul social-democrat din Rusia.* (Scrisoare către redacție). — „Nakanune“, Londra, 1900, nr. 15, aprilie, pag. 183—184; nr. 16, mai, pag. 194—196. — 137.
- Legea cu privire la măsurile de apărare a ordinii de stat și a liniștii publice.* 14 august [1881]. — În cartea: „Codul de legi al Imperiului rus“. Partea a 3-a. Vol. I, Petersburg, 1885, publicat sub nr. 350, pag. 261—266. — 273.
- Legislația rusă și muncitorul.* — „Osvojojenie“, Stuttgart, 1902, nr. 4, 2 (15) august, pag. 50—53. — 397—398.
- Lenin, V. I. „Ce-i de făcut? Problemele acute ale mișcării noastre“.* Stuttgart, Dictz, 1902, VII, 144 pag. Autor: N. Lenin. — 3—5, 189, 350, 376.
- *Congresul zemstvelor.* — „Iskra“, [München], 1901, nr. 8, 10 septembrie, pag. 2, la rubrica: „Din viața noastră socială“. — 91.
- *Conținutul economic al narodnicismului și critica lui în cartea d-lui Struve.* (Pe marginea cărții lui P. Struve: „Note critice cu privire la problema dezvoltării economice a Rusiei“. Petersburg, 1894). — În cartea: „Materiale pentru caracterizarea dezvoltării noastre economice“. Culegere de

- articole. Petersburg, tip. Soikin, 1895, pag. 1—144, în partea a II-a. Semnat: K. Tulin. — 16.
- *Conținutul economic al narodnicismului și critica lui în cartea d-lui Struve.* (Oglindirea marxismului în literatura burgheză). (Pe marginea cărții d-lui Struve. „Note critice cu privire la dezvoltarea economică a Rusiei”. Petersburg, 1894.). — În cartea: [Lenin, V. I.] „Ilin, VI. În 12 ani”. Culegere de articole. Vol. I. „Două curente în marxismul din Rusia și social-democrația rusă”. Petersburg, tip. Bezobrazov și Comp. 1908, pag. 3—125. — 16.
- *Cronica internă.* — „Zarea”, Stuttgart, 1901, nr. 2—3, decembrie, pag. 361—403. Semnat: T.H. — 62.
- * — *Cu ce să începem?* — „Iskra”, [München], 1901, nr. 4, mai, pag. 1.—3—5, 45, 50, 85—86, 104, 151, 152, 153, 157, 158, 160, 161, 164, 169, 172, 175, 182, 350.
- * — *Cu privire la bugetul de stat.* — „Iskra”, [München], 1902, nr. 15, 15 ianuarie, pag. 1. — 282.
- [Declarația redacției ziarului „Iskra”]. *Din partea redacției.* [Manifest. Leipzig], 1900. 2 pag. — 22.
- * — *De vorbă cu apărătorii economismului.* — „Iskra”, [München], 1901, nr. 12, 6 decembrie, pag. 2—3. — 33, 88, 94.
- *Dezvoltarea capitalismului în Rusia.* Procesul formării pieței interne pentru marea industrie. Petersburg, ed. Vodovozova. 1899. IX, IV, 480 pag. Autor: Vladimir Ilin. — 319, 384.
- *Începutul demonstrațiilor.* — „Iskra”, [München], 1901, nr. 13, 20 decembrie, pag. 1. — 172.
- *Încorporarea celor 183 de studenți.* — „Iskra” [München], 1901, nr. 2, februarie, pag. 6. — 69, 90, 375.
- *În 12 ani.* Culegere de articole. Vol. I. „Două curente în marxismul din Rusia și în social-democrația rusă”. Petersburg, tip. Bezobrazov și Comp., 1908. XII, 471 pag. Autor: VI. Ilin. — 15—16.
- *În legătură cu „Profession de foi”.* — Manuscris¹. — 18.
- [În legătură cu o scrisoare a „muncitorilor din sud”]. — „Iskra”, [München], 1901, nr. 13 din 20 decembrie, pag. 6. — 267—268.
- * — *Iobăgiștii la lucru.* — „Iskra”, [München], 1901, nr. 8, 10 septembrie, pag. 1.—91.
- *La ce se gândesc miniștrii noștri?* Manuscris². — 32.

¹ Publicat pentru prima oară în „Culegeri din Lenin”, vol. VII, 1928, pag. 6—15.

² Publicat pentru prima oară în ziarul „Petrogradskaia Pravda”, 1924, nr. 22, 27 ianuarie.

- * — *Lupta împotriva înfometărilor.* — „Iskra“, [München], 1901, nr. 9, octombrie, pag. 1. — 62, 257—258.
- *Lupta împotriva înfometărilor.* (Extras din nr. 2—3 al revistei „Zarea“.) Stuttgart, Dietz, [1901]. 18 pag. — 62.
- *Noua lege pentru reglementarea muncii în fabrici.* Editat de Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia. Geneva, tip. „Uniunii social-democraților ruși“, 1899. 52 pag. — 154.
- *Observații la [al doilea] proiect de program [al lui Plebanov].* Manuscris¹. — 245.
- *Observații la proiectul de program al comisiei.* Manuscris². — 250.
- * — *O mărturisire prețioasă.* — „Iskra“, [München], 1901, nr. 6, iulie, pag. 1. — 92.
- *O problemă vitală.* Manuscris³. — 4, 155, 156.
- * — *Partidul muncitoresc și țărăimea.* — „Iskra“, [München], 1901, nr. 3, aprilie, pag. 1—2. — 90, 91, 300, 304—305, 309, 310, 316, 317—318, 319, 320, 323, 328—329, 330, 377—378.
- *Prefață [la broșura „Documentele congresului «de unificare»“].* În cartea: „Documentele congresului «de unificare»“. Publicație a Ligii social-democrației revoluționare ruse. Geneva, tip. Ligii, 1901, pag. I—IV. — 3, 184.
- *Prefață [la culegerea: În 12 ani].* — În cartea: [Lenin, V. I.] Ilin, VI. În 12 ani. Culegere de articole. Vol. I. „Două curente în marxismul din Rusia și în social-democrația rusă“, Petersburg, tip. Bezobrazov și Comp., 1908, pag. III—XII. — 16.
- *Programul agrar al social-democrației ruse.* — „Zarea“, Stuttgart, 1902 nr. 4, august, pag. 152—183, în secțiunea 2. Semnat: N. Lenin; N. L. — 236, 294, 422, 439.
- *Programul nostru.* — Manuscris⁴. — 154—155, 156.
- *Proiect de program al Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia.* Manuscris⁵. — 208, 210, 214, 220, 222, 224, 226—227, 231, 236—237, 242, 246, 249, 293, 297, 301, 302—305, 306, 307, 308—310, 313—315, 317, 318, 322—323, 326, 332—334, 336, 421, 422, 435.

¹ Publicat pentru prima oară în „Culegeri din Lenin“, vol. II, 1924, pag. 65—87.

² Publicat pentru prima oară în „Culegeri din Lenin“, vol. II, pag. 118—130.

³ Publicat pentru prima oară în „Culegeri din Lenin“, vol. III, 1925, pag. 25—30.

⁴ Publicat pentru prima oară în „Culegeri din Lenin“, vol. III, pag. 14—18.

⁵ Publicat pentru prima oară în „Culegeri din Lenin“, vol. II, 1924, pag. 43—50.

[*Lenin, V. I.*] — *Protestul social-democraților din Rusia*. Cu o postfață din partea redacției revistei „Rabocce Delo”. Publicație a „Uniunii social-democraților ruși”. Geneva, tip. „Uniunii”, 1899. 15 pag. (P.M.S.D.R. Urma să apară în nr. 4—5 al revistei „Rabocce Delo”, dar a fost scos în tiraj separat). — 18, 44.

— *Sarcina noastră imediată*. — Manuscris¹. — 4, 155, 156.

* — *Sarcinile vitale ale mișcării noastre*. — „Iskra”, [Leipzig], 1900, nr. 1, decembrie, pag. 1. — 45, 47.

— *Sarcinile social-democraților ruși*. Cu o prefață de P. Akselrod. Publicație a Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia. Geneva, tip. „Uniunii social-democraților ruși”, 1898, 34 pag. — 43, 44, 132, 154.

— *Sciziunea din rândurile Uniunii din străinătate a social-democraților ruși* — „Iskra”, [Leipzig], 1900, nr. 1, decembrie, pag. 8, la rubrica: „Viața de partid”. — 181.

— *Trei amendamente [la „Proiectul de program al Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia”]*. Manuscris². — 246.

* — *Un nou măcel*. — „Iskra”, [München], 1901, nr. 5, iunie, pag. 1—2. — 61.

* — *Un regulament draconic și o sentință draconică*. — „Iskra”, [München], 1901, nr. 10, noiembrie, pag. 1. — 62.

Lermontov, M. I. Demonul. — 162.

— *Rugăciune („În clipa grea a vieții”)*. — 135—136.

Levițki, A. Note fugitive. — „Vestnik Russkoi Revoluții”, Geneva, 1902, nr. 2, februarie, pag. 123—158, în secțiunea I. — 369, 380.

[*Lista de probleme (Tagesordnung) a congresului*]. 13 (26) februarie 1902. Manuscris³. — 287—290.

„*Listok «Rabocce Dela»*”, Geneva, 1901, nr. 6, aprilie, pag. 1—6. — 50, 169, 182, 183.

„*Listok «Rabotnika»*”, Geneva, 1898, nr. 9—10, noiembrie, pag. 46—53. — 33, 34, 42, 43, 113.

Lucrările comisiei pentru revizuirea regulamentului fabricilor și al meșteșugurilor. Partea 1, 3. Petersburg, 1863—1864. 2 volume. — 390.

Manifestul Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia. [Manifest.] Fără indicarea locului apariției, tip. partidului, [1898]. 2 pag. — 31, 289, 295, 353.

¹ Publicat pentru prima oară în „Culegeri din Lenin”, vol. III, 1925, pag. 19—24.

² Publicat pentru prima oară în „Culegeri din Lenin”, vol. II, 1924, pag. 51

³ Publicat pentru prima oară în „Culegeri din Lenin”, vol. VIII, 1928, pag. 227.

Martnov, A. Literatura de demascare și lupta proletară. („Iskra“, nr. 1—5). — „Rabocce Delo“, Geneva, 1901, nr. 10, septembrie, pag. 37—64. — 6—7, 45, 51—52, 55, 58—61, 62, 63—67, 68—69, 70—71, 72—73, 74, 75—76, 77—79, 81, 82—84, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 95, 96, 101, 102, 103, 104, 105—106, 108, 109, 110, 119, 126, 132, 133, 150, 151, 152, 155, 160, 161, 174, 175, 183, 184, 185, 188, 262, 307, 309, 310, 316—317, 318, 319, 322, 327, 328, 329, 429.

— *Probleme la ordinea zilei.* — „Rabocce Delo“, Geneva, 1901, nr. 9, mai, pag. 42—75. — 63.

— *Social-democrația și clasa muncitoare.* — Două curente în social-democrația rușă. Geneva, tip. Uniunii, 1901. 32 pag. (P.M.S.D.R. Supliment la nr. 11 al revistei „Rabocce Delo“). — 54, 74.

* [Martov, L.] *Bîntuie foametea!* — „Iskra“, [München], 1901, nr. 6 din iulie, pag. 8. — 62.

— *Imn socialistului rus modern.* — „Zarea“, Stuttgart, 1901, nr. 1, aprilie, pag. 152—153. Semnat: Narcis Tuporilov. — 45, 49, 61, 113.

* — *Încă o dată despre corupția politică din zilele noastre.* — „Iskra“, [München], 1901, nr. 10, noiembrie, pag. 1—2. — 17.

— *Mișcarea muncitorească din Rusia.* Publicație a „Uniunii social-democraților ruși“. Geneva, tip. „Uniunii“, 1899. 90 pag. (P.M.S.D.R.). — 154.

— *Mișcarea muncitorească din Rusia.* Ed. a 2-a prelucrată. Publicație a Ligii social-democrației revoluționare ruse. Geneva, tip. Ligii social-democrației revoluționare ruse, 1903. 104 pag. (P.M.S.D.R.). — 155.

— [Notă cu privire la cel de-al patrulea Congres al Bundului]. — „Iskra“, [München], 1901, nr. 7, august, pag. 6. — 155, 157.

— *Raport asupra activității grupului „Iskra“, întocmit în vederea Conferinței de la Belostok din 1902.* Manuscris¹. — 294.

— *Răscoala țărănească.* — „Iskra“, [München], 1902, nr. 21, 1 iunie, pag. 2. — 382—383.

— *Rusia contemporană.* Publicație a „Uniunii social-democraților ruși“. Geneva, tip. „Uniunii social-democraților ruși“, 1898, 66 pag. — 154.

— „Vorwärts“ și „Zarea“. — „Zarea“, Stuttgart, 1902, nr. 4, august, pag. 101—104, în secțiunea a 2-a. Semnat: Ignotus. — 186.

Martov, L. — vezi Ignotus.

Marx, K. Capitalul. Critica economiei politice. Vol. II, 1885. — 251.

¹ Publicat pentru prima oară în cartea: „Rapoartele comitetelor social-democrate către Congresul al II-lea al P.M.S.D.R.“, Moscova-Leningrad, 1930, pag. 86—90.

- [*Marx, K.*] — *Capitalul. Critica economiei politice*. Vol. III, partea 1 și a 2-a, 1894. — 215, 306.
- *Statutul general al Asociației Internaționale a Muncitorilor*. Septembrie 1871. — 223, 234, 303.
- *Statutul provizoriu al Asociației*. 21—27 octombrie 1864. — 223, 234, 303.
- Marx, K. și Engels, F. Manifestul Partidului Comunist*. Decembrie 1847 — ianuarie 1848. — 80, 210, 223, 224, 225, 226, 234, 263—264, 348, 356, 378.
- Materiale pentru caracterizarea dezvoltării noastre economice*. Culegere de articole. Petersburg, tip. Soikin, 1895. Pag. 232, 259 și III. — 16.
- Materiale pentru revizuirea legislației noastre penale*. — Publicație a ministerului justiției. Petersburg, tip. Senatului ocîrmuitor, 1880—1881. 4 vol. — 390—391.
- Mișcarea muncitorească din Rusia* — vezi Martov, L. *Mișcarea muncitorească din Rusia*.
- Mișcarea țărănească*. — „*Revoluționnaia Rossiia*“, [Geneva], 1902, nr. 8, 25 iunie, pag. 1—5. — 381—382, 383.
- „*Moskovskie Vedomosti*“. — 260, 261, 366.
- 1901, nr. 348, 18 (31) decembrie, pag. 2. — 260—262, 266.
- Nadejdin, L. Ajunul revoluției* — vezi *Ajunul revoluției*.
- „*Nakanune*“, Londra. — 137, 289.
- 1899, nr. 7, iulie, pag. 78—80. — 42—43, 44, 52, 58, 137—138.
- 1900, nr. 15, aprilie, pag. 183—184. — 137.
- 1900, nr. 16, mai, pag. 194—196. — 137.
- 1900, nr. 17 și 18, iunie, pag. 208—210. — 137.
- Narcis Tuportlov* — vezi Martov, L.
- Nekrasov, N. A. Sașa*. — 381.
- Neuzorov, I. Social-democrația ca exponentă a eliberării naționale*. — „*Zarea*“, Stuttgart, 1901, nr. 2—3, decembrie, pag. 156—179. — 350.
- [*Observațiile făcute de redacția revistei „Rabocce Delo” la articolul lui B. N. Savinkov „Mișcarea din Petersburg și sarcinile practice ale social-democrației”*]. — „*Rabocce Delo*“, Geneva, 1900, nr. 6, aprilie, pag. 28. — 102, 127.

- O cotitură istorică.* — „Listok «Rabocevo Dela»“, Geneva, 1901, nr. 6, aprilie, pag. 1—6. — 49, 170, 182, 183.
- O problemă la ordinea zilei a revoluției — vezi* Cernov V. M. O problemă la ordinea zilei a revoluției.
- Organizația.* — „Svoboda“, Geneva, 1901, nr. 1, pag. 61—80, în secțiunea a 3-a. — 71, 101, 117—118, 119—123, 128—129, 130, 139, 143—146, 147, 163, 167, 171.
- „Orlovskii Vestnik“, 1901, nr. 254 din 25 septembrie, pag. 2—3. — 260.
- Ostrovski, A. N. Vinovați fără vină.* — 164.
- „Osvobođenje“, Stuttgart, 1902, nr. 4 din 2 (15) august, pag. 49—53. — 396, 397.
- Parvus. Oportunismul în practică.* — „Zarea“, Stuttgart, 1902, nr. 4, august, pag. 1—39, în secțiunea a 2-a. — 185.
- Pe „marea magistrală siberiană“.* (Scrisoare din Siberia). — „Iskra“, [München], 1901, nr. 2, februarie, pag. 4. — 254—255.
- Proiect de program al Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia.* (Elaborat de redacția ziarului „Iskra“ și a revistei „Zarea“). — „Iskra“, [München], 1902, nr. 21, 1 iunie, pag. 1—2. — 293, 300, 361, 382, 387, 388.
- Proiect de program al Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia.* (Elaborat de redacția ziarului „Iskra“ și a revistei „Zarea“). — „Zarea“, Stuttgart, 1902, nr. 4, august, pag. 1—20, în secțiunea A. — 245—246, 361, 387, 388.
- Proiect de program al social-democraților ruși — vezi* Plehanov, G. V. Proiect de program al social-democraților ruși.
- [*Prokopovici, S. N.*] *Răspuns la broșura lui Akselrod „Despre sarcinile actuale și despre tactica social-democraților ruși“.* — În cartea: „Plehanov, G. V. Vademecum pentru redacția revistei «Rabocevo Delo»“. Culegere de materiale, editată de grupul „Eliberarea muncii“. Cu o prefață de G. Plehanov. Geneva, tip. Grupului vechilor narodovolți, 1900, pag. 37—60. — 18, 104.
- *Mișcarea muncitorească din Occident.* Studiu critic. Vol. I. Germania și Belgia. Petersburg, Panteleev, 1899. Pag. II, 212 și 120. Autor: S. N. Prokopovici. — 17, 41.
- Proletarskaia borba.* Nr. 1. Fără indicarea locului apariției, 1899. 199 pag. — 101—102, 262.
- Petersburg.* — „Iskra“, [Leipzig], 1900, nr. 1, decembrie, pag. 8, la rubrica: „Viața de partid“. — 113.

Pisarev, D. I. *Greșelile unei gândiri necoapte.* — 168.

Plehanov, G. V. *Al doilea proiect de program al P.M.S.D.R.* Manuscis¹. — 209—235, 241, 250, 293.

- *Ce va urma?* Publicație a ziarului „Iskra“, [Chișinău], tip. „Iskrei“, septembrie 1901. 37 pag. (P.M.S.D.R. Extras din nr. 2 al revistei „Zarea“). — 292.
 - *Contribuții la dezvoltarea concepției moniste asupra istoriei.* Răspuns d-lor Mihailovski, Kareev & Comp. Petersburg, 1895. 287 pag. Autor: N. Beltov. — 49.
 - *Despre sarcinile socialiștilor în lupta împotriva foametei din Rusia.* (Scrisoare către tovarășii tineri.) Geneva, tip. „Soțial-demokrat“, 1892. 90 pag. (Biblioteca socialismului contemporan. Nr. 10). — 64—65, 300.
 - * — *În legătură cu demonstrațiile.* — „Iskra“, [München], 1902, nr. 14, 1 ianuarie, pag. 1. — 172.
 - * — *În pragul secolului douăzeci.* — „Iskra“, [München], 1901, nr. 2, februarie, pag. 1. — 10, 224, 235.
 - *Proiect de program al Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia.* — „Zarea“, Stuttgart, 1902, nr. 4, august, pag. 11—39 în secțiunea A. — 438.
 - *Proiectul inițial al programului P.M.S.D.R.* Manuscis². — 201, 220, 225, 229, 407.
 - *Proiect de program al social-democraților ruși.* — În cartea: „Akselrod, P. Despre sarcinile actuale și despre tactica social-democraților ruși“, Publicație a „Uniunii social-democraților ruși“. Geneva, tip. „Uniuni social-democraților ruși“, 1898, pag. 29—34. — 103, 300, 316, 352.
 - *„Vademecum pentru redacția revistei «Rabocce Delo»“.* Culegere de materiale, editată de grupul „Eliberarea muncii“. Cu o prefață de G. Plehanov. Geneva, tip. Grupului vechilor narodovolți, 1900, LII, 67 pag. — 19, 104, 107.
- Polemica revistei „Zarea“ cu redacția ziarului „Vorwärts“.* — „Iskra“. [München], 1902, nr. 18, 10 martie, pag. 5—6, în rubrica: „Viața de partid“. — 186.
- * [Potresov, A. N.] *Ce s-a întâmplat?* — „Zarea“, Stuttgart, 1901, nr. 1, aprilie, pag. 47—74. Semnat: Starover. — 13.

¹ Publicat pentru prima oară în „Culegeri din Lenin“, vol. II, 1924, pag. 57—61.

² Publicat pentru prima oară în „Culegeri din Lenin“, vol. II, 1924, pag. 15—19.

- *Iluzii absurde*. — „Iskra“, [München], 1901, nr. 5, iunie, pag. 1. — 81, 270.
- „*Pravitelstvennii Vestnik*“, Petersburg, 1896, nr. 158, 19 (31) iulie, pag. 1—2. — 98.
- 1899, nr. 165, 31 iulie (12 august), pag. 1. — 347.
- 1901, nr. 57, 13 (26) martie, pag. 1. — 272.
- 1901, nr. 58, 14 (27) martie, pag. 1. — 270.
- 1901, nr. 68, 25 martie (7 aprilie), pag. 1. — 269—270.
- 1901, nr. 74, 5 (18) aprilie, pag. 2—3. — 269.
- 1901, nr. 91, 26 aprilie (9 mai), pag. 2. — 270.
- 1901, nr. 283, 30 decembrie (12 ianuarie, 1902), pag. 2—3. — 271—272.
- 1902, nr. 1, 1 (14) ianuarie, pag. 1—4. — 253—254, 280.
- Pro domo sua*. (Notă bibliografică cu privire la nr. 1 „V.R.R.“ în „Zarea“ nr. 2—3). — „Vestnik Russkoi Revoluții“, Geneva, 1902, nr. 2, februarie, pag. 99—104, în secțiunea a III-a. — 252.
- Profession de foi a Comitetului din Kiev al P.M.S.D.R.* 1899. Manuscris¹. — 18.
- [*Program de lecții*]. Fără indicarea locului și a datei apariției. 10 pag. — 289.
- Program de lecții pentru cercuri*. Fără indicarea locului și a datei apariției. 29 pag. — 289.
- Program de lectură*. Alcătuit de I—îm. Fără indicarea locului și a datei apariției. 22 pag. — 289.
- Programul organului periodic al Uniunii social-democraților ruși „Rabocce Delo“*. Publicație a „Uniunii social-democraților ruși“. Geneva, tip. „Uniunii“, 1899, 9 pag. (P.M.S.D.R. Extras din nr. 1 al revistei „Rabocce Delo“). — 21—22, 40, 43—44, 95, 179.
- Programul Uniunii de luptă din Petersburg pentru eliberarea clasei muncitoare*. [Manifest, Petersburg], octombrie 1900, 2 pag. — 110, 113—115, 140.
- Programul „Uniunii din nord a P.M.S.D.R.“*. — Manuscris². — 351—361.

¹ Publicat pentru prima oară în „Culegeri din Lenin“, vol. VII, 1928, pag. 16—18.

² Publicat pentru prima oară în revista „Proletarskaia Revoluția“, 1922, nr. 9, pag. 231—234.

*Proiectul comisiei pentru elaborarea proiectului de program. Manuscris*¹. — 250—252, 292.

„*Raboccaia Gazeta*“, Kiev. — 31, 131, 140.

„*Raboccaia Gazeta*“ (seria 1899 nerealizată). — 4, 155—156, 157, 160, 294.

„*Raboccaia Misl*“, Petersburg—Berlin—Varșovia—Geneva. — 18, 33, 34—36, 37, 41, 42, 43, 54, 58, 70, 90, 93, 101, 105, 117, 131, 144, 149, 150, 155, 162.

— [1897, nr. 1], octombrie. 5 pag. Mimeograf. — 33, 34—35, 37, 41, 42, 113.

„*Rabocce Delo*“ (seria 1895 nerealizată). — 30—31, 36.

„*Rabocce Delo*“, Geneva. — 5, 13, 14, 15, 18, 19, 22, 28, 34, 37, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 58, 63, 70, 71, 74, 80, 84, 92, 93, 96, 101, 104, 105, 112, 120, 131, 133—134, 136, 137, 140, 151, 153, 162, 165, 168, 169, 179, 181, 182, 183, 184, 187, 296.

— 1899, nr. 1, aprilie, pag. 1—10, 139—142. — 40, 43, 44, 56, 132, 179.

— 1899, nr. 2—3, august, pag. 65—72, 76—85, în secțiunea: Mișcarea muncitorească din străinătate. — 12—13, 187.

— 1899, nr. 4—5, septembrie-decembrie, pag. 25—37, în secțiunea: Mișcarea muncitorească din străinătate. — 13.

— 1900, nr. 6, aprilie, pag. 28—42. — 71—72, 99—100, 101—106, 124, 125—126, 127, 128, 134, 143.

— 1900, nr. 7, august, pag. 1—22. — 44, 56—57.

— 1901, nr. 9, mai, pag. 42—75. — 63.

— 1901, nr. 10, septembrie. 136, 46 pag. — 3, 6—7, 10—14, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 27—28, 30, 36—37, 40, 44—46, 48, 49, 50—53, 55, 58—61, 62, 63—67, 68—69, 70—71, 73, 74, 75—76, 77—79, 80, 81—84, 86, 87, 88, 89, 90, 91—92, 95, 96, 101, 102, 105, 106, 108, 109, 110, 111, 120, 126, 131, 132, 133, 140, 151—154, 155, 156, 160—161, 169, 174, 175, 183, 184, 185, 187, 262, 301, 307, 309—310, 316—317, 318, 319, 320, 322, 326, 327, 328, 429.

Răspunsul redacției revistei „Rabocce Delo“ la „Scrisoarea“ lui P. Akselrod. — În cartea: „Răspunsul redacției revistei «Rabocce Delo» la «Scrisoarea» lui P. Akselrod și la «Vademecum» al lui G. Plehanov“. Publicat de „Uniunea social-democraților ruși“. Geneva, tip. „Uniunii“, 1900, pag. 1—27 (P.M.S.D.R.). — 43, 63, 103—104.

¹ Publicat pentru prima dată în „Culegeri din Lenin“, vol. II, 1924, pag. 114—117.

Răspunsul redacției revistei „Rabocce Delo” la „Scrisoarea” lui P. Akselrod și la „Vademecum” al lui G. Plehanov. Publicat de „Uniunea social-democraților ruși”. Geneva, tip. „Uniunii”, 1900. 81 pag. (P.M.S.D.R.). — 42, 43, 63, 101, 103, 104.

Răspunsul redacției revistei „Rabocce Delo” la „Vademecum” al lui G. Plehanov. — În cartea: „Răspunsul redacției revistei «Rabocce Delo» la «Scrisoarea» lui P. Akselrod și la «Vademecum» al lui G. Plehanov”. Publicat de „Uniunea social-democraților ruși”. Geneva, tip. „Uniunii”, 1900, pag. 28—69. (P.M.S.D.R.). — 42, 101.

Răspuns revistei „Zarea”. — „Revolütionnaia Rossiia”, [Geneva], 1902, nr. 4, februarie, pag. 4—5. — 381.

Raportul asupra mișcării social-democrate ruse prezentat la congresul socialist internațional de la Paris din 1900. Istoria mișcării muncitorești evreiești din Rusia și Polonia. Publicat de „Uniunea social-democraților ruși”. Geneva, tip. Uniunii, 1901. 134 pag. (P.M.S.D.R.). — 141.

[Reazanov, D. B.] *Arheologia și poliția*. — „Iskra”, [München], 1901, nr. 8 din 10 septembrie, pag. 3. — 350.

— *Observații la programul revistei „Rabocce Delo”*. — „Zarea”, Stuttgart, 1901, nr. 1, aprilie, pag. 118—136. — 182, 350.

* — *Olanda*. — „Iskra”, [München], 1901, nr. 9, octombrie, pag. 7. — 350.

* — *Tavernă țaristă*. — „Iskra”, [München], 1901, nr. 8, 10 septembrie, pag. 1—2. — 350.

[Recenzie la cartea: Lenin, V. I.] „Sarcinile social-democraților ruși”. Cu o prefață de P. Akselrod. Geneva, 1898. — „Rabocce Delo”, Geneva, 1899, nr. 1, aprilie, pag. 139—142. — 43, 44, 132.

Regulament provizoriu pentru prestarea serviciului militar de către tinerii eliminați din școlile superioare pentru dezordini săvârșite în grup. 29 iulie 1899. — „Pravitelstvennii Vestnik”, Petersburg, 1899, nr. 165, 31 iulie (12 august), pag. 1. — 348.

Regulament provizoriu pentru funcționarea organizațiilor studențești în instituțiile de învățământ superior aflate în competența ministerului instrucțiunii publice. 22 decembrie 1901. — „Pravitelstvennii Vestnik”, Petersburg, 1901, nr. 283, 30 decembrie (12 ianuarie 1902), pag. 2—3. — 269—270.

Renașterea revoluționarismului în Rusia. Geneva, Grupul socialiștilor-revoluționari „Svoboda”, 1901. 80 pag. — 73—74, 101—102, 118, 121, 134, 163, 170, 171, 374.

Rescriptul imperial adresat lui Vannovski, membru al Consiliului de stat. 25 martie 1901. — „Pravitelstvennii Vestnik”, Petersburg, 1901, nr. 68, 25 martie (7 aprilie), pag. 1. — 269—270.

[*Revendicări întocmite cu consimțământul general al muncitorilor*]. — „Russkie Vedomosti”, Moscova, 1886, nr. 144, 29 mai, pag. 3, în art. Despre dezordinele muncitorești de la fabrica de textile din Nikolskoe. — 149.

„*Revoluționnaia Rossiia*”, [Geneva]. — 290.

— 1902, nr. 3, ianuarie, pag. 1. — 369.

— 1902, nr. 4, februarie, pag. 4—5. — 381.

— 1902, nr. 7, iunie, pag. 2—5, 23—24. — 365—366, 371.

— 1902, nr. 8, 25 iunie, pag. 1—14. — 365—366, 374—375, 377—378, 379—380, 381—388.

Rîlev, K. F. *Cetățeanul*. — 124.

„*Rossia*”, Petersburg. — 92.

— 1902, nr. 975, 13 (26) ianuarie, pag. 2. — 270, 275, 347.

R.M. *Realitatea noastră*. (Mișcarea muncitorească, absolutismul, societatea și păturile ei (nobilimea, marea și mica burghezie, țăranii și muncitorii) și lupta obștească). — Supliment special la ziarul „Rabocœia Misl”. Publicație a „Uniunii” din Petersburg. Petersburg, 1899, pag. 3—16. — 21, 46, 62, 66, 105, 106, 145.

R.N.S. — *vezi* Struve, P. B.

„*Ruskaia Starina*”, Petersburg. — 30.

„*Russkie Vedomosti*”, Moscova. — 94, 217, 252.

— 1886, nr. 144, 29 mai, pag. 3. — 149.

„*Russkoe Bogatstvo*”, Petersburg. — 252, 288.

Salikov-Șcedrin, M. E. Dincolo de hotare. — 129.

— În mormintare. — 15.

— Nimicurile vieții. — 301.

— Pompaduri și pompadure. — 264.

— Scrisori pestrițe. — 369.

— Sub semnul cumpătării și al acurateții. — 93.

— Un an închiat. — 15.

[*Savinkov, B. N.*] *Mișcarea din Petersburg și sarcinile practice ale social-democrației*. — „Rabocœ Delo”, Geneva, 1900, nr. 6, aprilie, pag. 28—42.

Semnat B — v. — 71—72, 99—100, 101—103, 124, 125—126, 127, 128, 134, 144.

Scrisoare către organele social-democrate ruse. — „Iskra“, [München], 1901, nr. 12 din 6 decembrie, pag. 2, în articolul: [Lenin, V. I.] „De vorbă cu apărătorii economismului“. — 19, 20, 32, 37, 39, 41, 52, 88, 89—91, 94, 102, 160, 260, 262, 263, 264, 265.

[*Scrisoarea Comitetului Central al Uniunii generale a muncitorilor evrei din Lituania, Polonia și Rusia.*] 29 august (11 septembrie) 1901. — „Iskra“, [München], 1901, nr. 8, 10 septembrie, pag. 6, în rubrica: „Viața de partid“. — 155, 156.

[*Scrisoarea unui muncitor țesător din Petersburg.*] — „Iskra“, [München], 1901, nr. 7, august, pag. 4 în rubrica: „Cronica mișcării muncitorești și scrisori primite din fabrici și uzine“. — 86, 170.

Serebriakov, E. A. În legătură cu apelul grupului „Autoeliberarea muncitorilor“. — „Nakanune“, Londra, 1899, nr. 7, iulie, pag. 78—79. — 137, 138.

„*Spărgătorii de grevă*“ de la *Veatka*. — „Iskra“ [München], 1901, nr. 9, octombrie, pag. 3. — 92.

Stabovici, M. A. Referat citit la Congresul misionarilor de la Orel. — „Orlovskii Vestnik“, 1901, nr. 254, 25 septembrie, pag. 2—3. — 260.

Starover — vezi Potresov, A. N.

Statutul casei muncitorești, elaborat la Petersburg de muncitori. (Din nr. 1 al ziarului „Rabociaia Misl“). — „Listok «Rabotnika»“, Geneva, 1898, nr. 9—10, noiembrie, pag. 46—47. — 33, 113.

Statutul casei muncitorești, elaborat de muncitorii din Petersburg. Petersburg. Iulie 1897. — „Rabociaia Misl“, Petersburg, [1897, nr. 1], octombrie, pag. 4—5. — 33, 41, 113.

Statutul organizației sindicale muncitorești. — În foaia: „Programul Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare din Petersburg“. [Petersburg], octombrie 1900, pag. 1—2. — 110, 113—115, 139.

„*S.-Peterburgskii Rabocii Listok*“, [Petersburg-Geneva]. — 31.

„*S.-Peterburgskie Vedomosti*“. — 94.

— 1901, nr. 10 din 11 (24) ianuarie, pag. 1. — 70.

Steklov, I. M. — vezi Nevzorov, I.

* [Struve, P. B.]. *Absolutismul și zemstvoele.* — „Iskra“, [München], 1901, nr. 2, februarie, pag. 2; nr. 4, mai, pag. 2—3. — 89—90, 91.

[*Struve, P. B.*] — [*Articol de fond*]. — „Osvobojenie“, Stuttgart, 1902, nr. 4 din 2 (15) august, pag. 49—50. — 396, 397.

* — *Din partea redactorului*. [Extras din revista „Osvobojenie“ nr. 1]. Stuttgart, [1902]. 6 pag. — 369—370.

— *Prefață [la cartea lui S. I. Witte „Absolutismul și zemstvele“]*. — În cartea: „Witte, S. I. Absolutismul și zemstvele“. Memoriu confidențial al ministrului de finanțe, secretar de stat, S. I. Witte (1899). Cu o prefață și adnotări de R.N.S., Stuttgart, Dietz, 1901, pag. V—XLIV. Semnat: R.N.S. — 266, 346.

Supliment special al ziarului „Raboccaia Misl“. Publicație a „Uniunii“ din Petersburg. Petersburg, 1899, 36 pag. — 22, 41, 46, 52, 62, 66, 105, 106, 146.

„*Svoboda*“, Geneva, 1901, nr. 1. VIII, 72, 87, IX, 80 pag. — 71, 101, 107, 117—118, 119—123, 126, 128—129, 130—131, 139, 144—146, 147, 158, 163, 167, 170, 188.

[*Șesternin, S. P.*] *Zece ani de la greva care a avut loc la întreprinderile Morozov*. Ediția a doua a organizației ziarului „Iskra“, [Baku], tip. „Iskrei“, 1901. 31 pag. (P.M.S.D.R.). — 292.

Șomajul. — „Iujnii Rabocii“, [Smolensk], 1900, nr. 3, noiembrie, pag. 9—14. — T.H. — *vezi* Lenin, V. I. — 147.

Tolstoi, L. N. Scrisori despre foamete. — 1892. — În cartea: „Culegere de cugetări și aforisme extrase din corespondența particulară a lui L. N. Tolstoi“. Întocmită de Kudreavțev. Geneva, Elpidin, 1896, pag. 226—270. (Spice coapte. Vol. 4). — 274.

Trăsăturile fundamentale ale legislației ruse. Fără indicarea locului apariției, tip. „Bibliotecii muncitorești“, 1901. 60 pag. (Biblioteca muncitorească social-democrată. Nr. 4). — 262.

Tulin, K. — *vezi* Lenin, V. I.

Turgbenev, I. S. Poeme în proză. O regulă a vieții. — 380.

Unificarea. — „Foaia volantă a grupului «Borba»“, fără indicarea locului apariției, 1902, nr. 1, iunie, pag. 1. — 350.

V.Z. — *vezi* Zaslucii, V. I.

Vannovski, P. S. Ordonanța ministrului instrucțiunii publice [a lui Vannovski]. (Din 2 aprilie 1901, nr. 2). „Pravitelstvennii Vestnik“, Petersburg, 1901, nr. 74, 5 (18) aprilie, pag. 2—3. — 269.

„*Vestnik Finansov, Promișlennosti i Torgovli*“, Petersburg, 1898, nr. 26, 28 iunie (10 iulie), pag. 779—780. — 277.

- „*Vestnik Russkoi Revoliuții*“, Geneva. — 288, 289, 327, 337, 381.
 — 1901, nr. 1, iulie, pag. 80—85, în secțiunea a III-a. — 377—378.
 — 1902, nr. 2, februarie, pag. 39—87, 123—158, în secțiunea I; pag. 99—104, în secțiunea a III-a. — 252, 363, 368—369, 380.
- Webb, S. și B. *Teoria și practica trade-unionismului englez*. (Industrial democracy). Trad. din limba engleză de V. Ilin. Vol. 1—2. Petersburg, editura și biroul ed. Popova, 1900. (Biblioteca economică. Redactor șef. P. Struve). — 59, 138, 146.
- Witte, S. I. *Absolutismul și zemstvele*. Memoriu confidențial al ministrului de finanțe, secretar de stat, S. I. Witte (1899). Cu o prefață și adnotări de R.N.S. Tipărit de „Zarea“. Stuttgart, Dietz, 1901. XLIV și 212 pag. — 266, 346.
 — *Raportul ministrului de finanțe [Witte] asupra bugetului de stat pe anul 1902*. — „Pravitelstvennii Vestnik“, Petersburg, 1902, nr. 1 din 1 (14) ianuarie, pag. 1—4. — 258, 280.
- „Zarea“, Stuttgart. — 13, 22, 27, 28, 50, 55, 183, 186, 249, 301, 361.
 — 1901, nr. 1, aprilie, 283 pag. — 13, 45, 49, 61, 113, 182, 350.
 — 1901, nr. 2—3, decembrie, pag. 156—179, 349—354, 361—403, 404—424. — 62, 134, 186—187, 350.
 — 1902, nr. 4, august. IV, 39, 87 și 251 pag. — 185—187, 236, 248—249, 295, 361, 387—388, 422—439.
- Zasulici, V. I. *Pe marginea unor evenimente actuale*. — „Iskra“, [München], 1901, nr. 3, aprilie, pag. 6—7. — 91.
 — *Proiect de acord*. Manuscris¹. — 242—243, 407.
 — [Recenzie] „*Renașterea revoluționarismului în Rusia*“. Publicație a grupului revoluționar-socialist „Svoboda“. „Svoboda“. Revistă pentru muncitori. Editată de același grup. — „Zarea“, Stuttgart, 1901, nr. 2—3, decembrie, pag. 349—354. Semnat: V.Z. — 134.
- Zece ani de la greva care a avut loc la întreprinderile Morozov* — vezi, Șesternin, S. P.
Zece ani de la greva care a avut loc la întreprinderile Morozov.
- Abwehr. [Antwort der Redaktion des „Vorwärts“ auf den in N 2—3 der russischen Zeitschrift „Sarja“ erschienenen und von Ignotus unterzeichneten Artikel über den Lübecker Parteitag]. — In: „Vorwärts“, Berlin, 1902, N 1, 1. Januar, S. 3. — 186.

¹ Publicat pentru prima oară în „Culegeri din Lenin“, vol. II, 1924, pag. 91—92

- [*Anmerkung der Redaktion zu dem Artikel Kautskys*]. — In: „Vorwärts“, Berlin, 1902, N 6, 8. Januar, S. 3. — 186.
- „*Archiv für soziale Gesetzgebung und Statistik*“, Bd. 14. Berlin, 1899. VII, 754 S. — 40.
- Bemerkung der Redaktion*. — In: „Vorwärts“, Berlin, 1902, N 46, 23. Februar, 1. Beilage, S. 3. — 186.
- Bernstein, E. *Probleme des Sozialismus*. — In: „Die Neue Zeit“, Stuttgart, 1896—1897, Jg. XV, Bd. I, N 6, S. 164—171; N 7, S. 204—213; N 10, S. 303—311; N 25, S. 772—783; 1896—1897, Jg. XV, Bd. II, N 30, S. 100—107; N 31, S. 138—143. — 7, 17, 59.
- *Das realistische und das ideologische Moment im Sozialismus*. Probleme des Sozialismus, 2. Serie II. — In: „Die Neue Zeit“, Stuttgart, 1897—1898, Jg. XVI, Bd. II, N 34, S. 225—232; N 39, S. 388—395. — 7, 17, 59.
- *Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie*, Stuttgart, Dietz, 1899. X, 188 S. — 7, 17, 59.
- „*Bulletin de l'Office du travail*“, Paris, 1901, N 10, octobre, p. 711—712. — 281—282.
- „*Deutsch-Französische Jahrbücher*“, Paris, 1844, Lfg. 1—2, S. 71—85. — 326.
- Engels, F. *Die Bauernfrage in Frankreich und Deutschland*. — In: „Die Neue Zeit“, Stuttgart, 1894—1895, Jg. XIII, Bd. I, N 10, S. 292—306. — 225—226.
- *Herrn Eugen Dührings Umwälzung der Philosophie*. — In: „Vorwärts“, Leipzig, 1877, N 1, 3. I, S. 1; N 2, 5. I, S. 1—2; N 3, 7. I, S. 1—2; N 4, 10. I, S. 1—2; N 5, 12. I, S. 1; N 6, 14. I, S. 1—2; N 7, 17. I, S. 1—2; N 10, 24. I, S. 1—2; N 11, 26. I, S. 1—2; N 17, 9. II, S. 1—3; N 24, 25. II, S. 1—2; N 25, 28. II, S. 1—3; N 36, 25. III, S. 1—2; N 37, 28. III, S. 1—2; N 44, 15. IV, S. 1—2; N 45, 18. IV, S. 1—2; N 49, 27. IV, S. 1—2; N 50, 29. IV, S. 1—2; N 55, 11. V, S. 1—2; N 56, 13. V, S. 1—3; Wissenschaftliche Beilage des „Vorwärts“: N 1 und 2 zu N 87, 27. VII, S. 1—3; N 3 zu N 93, 10. VIII, S. 1; N 4 zu 96, 17. VIII, S. 1; N 5 zu N 105, 7. IX, S. 1; N 6 zu N 108, 14. IX, S. 1; Beilage des „Vorwärts“; zu N 127, 28. X, S. 1—2; zu N 130, 4. XI, S. 1; zu N 139, 28. XI, S. 1—3; zu N 152, 30. XII, S. 1—3; Beilage des „Vorwärts“, 1878: zu N 52, 5. V, S. 1—2; zu N 61, 26. V, S. 1—2; zu N 64, 2. VI, S. 1—2; zu N 75, 28. VI, S. 1—2; zu N 79, 8. VII, S. 1—2. — 11.
- *Vorbemerkung [zur Arbeit: Der Deutsche Bauernkrieg]*. 3-ter Abdr. Leipzig, Genossenschaftsbuchdruckerei, 1875, S. 3—19. — 25—27, 52.
- *Vorrede zur dritten Auflage [der Arbeit: Marx, K. Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte]*. — In: Marx, K. Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte. 3-te Aufl. Hamburg, Meissner, 1885, S. III—IV. —

- *Zur Kritik des sozialdemokratischen Programmwerfes 1891.* — In: „Die Neue Zeit“, Stuttgart, 1901—1902, Jg. XX, Bd. I, N 1, S. 5—13. — 8.
- *Zur Kritik des sozialdemokratischen Programmwerfes 1891.* — In: „Die Neue Zeit“, Stuttgart, 1901—1902, Jg. XX, Bd. I, N 1, S. 5—13. — 217, 226, 229, 235, 425.
- Der Entwurf des neuen Parteiprogramms.* III. — In: „Die Neue Zeit“, Stuttgart, 1890—1891, Jg. IX, Bd. II, N 51, S. 780—791. — 226—227.
- Der Entwurf eines Gesetzes zum Schutze des gewerblichen Arbeitsverhältnisses,* N 347. Berlin, den 26. Mai 1899. — In: Stenographische Berichte über die Verhandlungen des Reichstages, 10. Legislaturperiode. I. Session 1898/1900. 3-ter Anlageband. Berlin, Sittenfeld, 1899, S. 2238—2239. — 395.
- Gesetz gegen die gemeingefährlichen Bestrebungen der Sozialdemokratie.* Vom 21. Oktober 1878. — In: „Reichs-Gesetzblatt“, Berlin, 1878, N 34, S. 351—358. — 11, 26, 47.
- [Höcbberg, K., Schramm, K., Bernstein, E.] *Rückblicke auf die sozialistische Bewegung in Deutschland.* Kritische Aphorismen. — In: Jahrbuch für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. Hrsg. von Richter, Jg. I. Hft. 1. Zürich, 1879, S. 75—96. — 47.
- Ignotus.* [Martov, L.] *In Sachen „Vorwärts“ gegen „Sarja“.* — In: „Vorwärts“ Berlin, 1902, N 46, 23. Februar, I. Beilage, S. 3. — 186.
- Jahrbuch für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik.* Hrsg. von Richter. Jg. I. Hft. 1. Zürich — Oberstrass, Körber, 1879, S. 75—96. — 47.
- * *Kautsky, K. Die Agrarfrage.* Eine Übersicht über die Tendenzen der modernen Landwirtschaft und die Agrarpolitik der Sozialdemokratie. Stuttgart, Dietz, 1899. VIII, 451 S. — 310, 337.
- *Finis Poloniae?* — In: „Die Neue Zeit“, Stuttgart, 1895—1896, Jg. XIV, Bd. II, No. 42, S. 484—491; N 43, S. 513—525. — 312—313.
- *Die Intelligenz und die Sozialdemokratie.* — In: „Die Neue Zeit“, Stuttgart, 1894—1895, Jg. XIII, Bd. II, N 27, S. 10—16. — 119.
- *Nochmals die „Sarja“ und der „Vorwärts“.* — In: „Vorwärts“, Berlin, 1902, N 6, 8. Januar, S. 3. — 186.
- *Der Parlamentarismus, die Volksgesetzgebung und die Sozialdemokratie.* Stuttgart, Dietz, 1893. 139 S. — 139—140.
- *Die Revision des Programms der Sozialdemokratie in Österreich.* — In: „Die Neue Zeit“, Stuttgart, 1901—1902, Jg. XX, Bd. I, N 3, S. 68—82. — 37—38, 222—223.

- [Kautsky, K.] — *Die „Sarja“ und der „Vorwärts“*. — In: „Vorwärts“, Berlin, 1902, N 4, 5. Januar, S. 3. — 186.
- *Vollmar und der Staatssozialismus*. — In: „Die Neue Zeit“, Stuttgart, 1891—1892, Jg. X, Bd. II, N 49, S. 705—713. — 330.
- Kongress der Sozialdemokraten Deutschlands*. (Schluss). — In: „Vorwärts“, Leipzig, 1877, N 65, 6. Juni, S. 1—2. — 11.
- Kritschewsky, B. *Die Beweise der „Sarja“*. — In: „Vorwärts“, Berlin, 1902, N 52, 2. März, 4. Beilage, S. 1. — 186.
- *Ein letztes Wort der Abwehr zur Diskussion mit Genossen Liebknecht*. — In: „Vorwärts“, Berlin, 1899, N 190, 16. August, S. 3. — 186.
- *Die Sozialisten und die Dreyfus-Affaire*. — In: „Vorwärts“, Berlin, 1899, N 181, 5. August, S. 2—3. — 186.
- *Tatsachen beweisen*. Antwort an W. Liebknecht. — In: „Vorwärts“, Berlin, 1899, N 185, 10. August, S. 2—3. — 186.
- *Über die Situation in Frankreich*. — In: „Vorwärts“, Berlin, 1899, N 146, 25. Juni, S. 3. — 186.
- Lassalle, F. (*Brief an K. Marx*.) 24 Juni 1852. — In: Lassalle, F. *Briefe an K. Marx u. F. Engels*. 1849 bis 1862. Stuttgart, Dietz, 1902, S. 52—54. (In: „Aus dem literarischen Nachlass von K. Marx, F. Engels und F. Lassalle“. Hrsg. von F. Mehring, Bd. IV). — 1.
- *Briefe an K. Marx und F. Engels*. 1849 bis 1862. Stuttgart, Dietz, 1902, S. 52—54. (In: „Aus dem literarischen Nachlass von K. Marx, F. Engels und F. Lassalle“. Hrsg. von F. Mehring, Bd. IV). — 1.
- Luxemburg, R. *Neue Strömungen in der polnischen sozialistischen Bewegung in Deutschland und Österreich*. — In: „Die Neue Zeit“, Stuttgart, 1895—1896, Jg. XIV, Bd. II, N 32, S. 176—181; N 33, S. 206—216. — 312.
- *Der Sozialpatriotismus in Polen*. — In: „Die Neue Zeit“, Stuttgart, 1895—1896, Jg. XIV, Bd. II, N 41, S. 484—491. — 312.
- Marx, K. *Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte*. 3-te Aufl. Hamburg, Meissner, 1885, VI, 108 S. — 8, 169.
- [Brief an Bracke]. 5. Mai 1875. — In: „Die Neue Zeit“, Stuttgart, 1890—1891, Jg. IX, Bd. I, N 18, S. 562. — 22—23, 59.
- *Zur Kritik der Hegelschen Rechts-Philosophie*. Einleitung. — In: „Deutsch-Französische Jahrbücher“, Paris, 1844, Lfg. 1—2, S. 71—85. — 326.
- *Zur Kritik des sozialdemokratischen Parteiprogramms*. — In: „Die Neue Zeit“, Stuttgart, 1890—1891, Jg. IX, Bd. I, N 18, S. 561—575. — 229, 425.

- Mehring, F. Geschichte der deutschen Sozialdemokratie.* T. 2. Von Lassalles offenem Antwortschreiben bis zum Erfurter Programm. 1863 bis 1891. Stuttgart, Dietz, 1898. VI, 568 S. (In: Die Geschichte des Sozialismus in Einzeldarstellungen von E. Bernstein, C. Hugo, K. Kautsky, P. Lafargue, F. Mehring, G. Plechanow. Bd. 3, T. 2). — 15, 47.
- Most und Genossen.* [Antrag von Most und Genossen auf dem Parteitag der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands, polemische Artikel, wie Engels contre Dühring, in Zukunft im „Vorwärts“ nicht mehr zu veröffentlichen. 29. Mai 1877]. — In: „Vorwärts“, Leipzig, 1877, N. 65, 6. Juni, S. 2, im Protokoll: Kongress der Sozialdemokraten Deutschlands. — 11.
- Mouvement général de l'épargne en 1899.* — „Bulletin de l'Office du travail“, Paris, 1901, N 10, octobre, p. 711—712. — 281—282.
- „Die Neue Zeit“, Stuttgart, 1890—1891, Jg. IX, Bd. I, N 18, S. 561—575. — 22—23, 59, 229, 425.
- 1890—1891, Jg. IX, Bd. II, N 51, S. 780—791. — 226—227.
- 1891—1892, Jg. X, Bd. II, N 49, S. 705—713. — 330.
- 1894—1895, Jg. XIII, Bd. I, N 10, S. 292—306. — 225—226.
- 1894—1895, Jg. XIII, Bd. II, N 27, S. 10—16. — 118.
- 1895—1896, Jg. XIV, Bd. II, N 32, S. 176—181; N 33, S. 206—216; N 41, S. 459—470. — 312.
- 1895—1896, Jg. XIV, Bd. II, N 42, S. 484—491; N 43, S. 513—525. — 312—313.
- 1896—1897, Jg. XV, Bd. I, N 6, S. 164—171; N 7, S. 204—213; N 10, S. 303—311; N 25, S. 772—783; Bd. II, N 30, S. 100—107; N 31, S. 138—143. — 7, 16, 59.
- 1897—1898, Jg. XVI, Bd. II, N 34, S. 225—232; N 39, S. 388—395. — 7, 16, 59.
- 1901—1902, Jg. XX, Bd. I, N 1, S. 5—13. — 210, 217, 226—227, 228, 235, 241, 245, 425.
- 1901—1902, Jg. XX, Bd. I, N 3, S. 68—82. — 37—38, 222—223.
- Old Gentleman* — vezi Amfiteatrov, A. B.
- Organisation der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands, beschlossen auf dem Parteitag zu Halle 1890.* — In: Protokoll über die Verhandlungen des Parteitages der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands. Abgehalten zu Erfurt vom 14. bis 20. Oktober 1891. Berlin, „Vorwärts“, 1891, S. 7—10. — 135.

Programm der Sozialdemokratischen Arbeiterpartei in Österreich. (Beschluss am Parteitag zu Wien 1901). — In: Protokoll über die Verhandlungen des Gesamtparteitages der Sozialdemokratischen Arbeiterpartei in Österreich. Abgehalten zu Wien vom 2. bis 6. November 1901. Wien, Wiener Volksbuchhandlung Ignaz Brand, 1901, S. 3—5. — 37.

Programm der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands, beschlossen auf dem Parteitag zu Erfurt 1891. — In: Protokoll über die Verhandlungen des Parteitages der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands. Abgehalten zu Erfurt vom 14. bis 20. Oktober 1891. Berlin, „Vorwärts“, 1891, S. 3—6. — 195, 197, 198, 217, 227, 235.

Protokoll über die Verhandlungen des Gesamtparteitages der Sozialdemokratischen Arbeiterpartei in Österreich. Abgehalten zu Wien vom 2. bis 6. November 1901. Wien, Wiener Volksbuchhandlung Ignaz Brand, 1901, 204 S. — 37.

Protokoll über die Verhandlungen des Parteitages der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands. Abgehalten zu Erfurt vom 14. bis 20. Oktober 1891. Berlin, „Vorwärts“, 1891. 368 S. — 136, 195, 197, 198, 217, 227, 235.

Protokoll über die Verhandlungen des Parteitages der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands. Abgehalten zu Hannover vom 9. bis 14. Oktober 1899. Berlin, „Vorwärts“, 1899. 304 S. — 12, 19.

Protokoll über die Verhandlungen des Parteitages der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands. Abgehalten zu Lübeck vom 22. bis 28. September 1901. Berlin, „Vorwärts“, 1901, 319 S. — 12, 19.

„Reichs-Gesetzblatt“, Berlin, 1878, N 34, S. 351—358. — 12, 26, 47.

Resolution Bebels [angenommen am 13. Oktober 1899 auf dem Parteitag der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands zu Hannover]. — In: Protokoll über die Verhandlungen des Parteitages der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands. Abgehalten zu Hannover vom 9. bis 14. Oktober 1899. Berlin, „Vorwärts“, 1899, S. 243—244. — 12, 19.

Resolution Bebels zur Bernstein-Debatte [angenommen auf dem Parteitag der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands]. Abgehalten zu Lübeck vom 22. bis 28. September 1901]. — In: Protokoll über die Sozialdemokratischen Partei Deutschlands. Abgehalten zu Lübeck vom 22. bis 28. September 1901. Berlin, „Vorwärts“, 1901, S. 99. — 12, 19.

„Der Sozialdemokrat“, Zürich-London. — 47.

Stenographische Berichte über die Verhandlungen des Reichstages, 10. Legislaturperiode. I. Session 1898/1900. 3-ter Anlageband. Berlin, Sittenfeld, 1899. IV, 1703—2512 S. — 395.

- Struve, P. Die Marxsche Theorie der sozialen Entwicklung. Ein kritischer Versuch.* — In: „Archiv für soziale Gesetzgebung und Statistik“. Bd. 14. Berlin, 1899, S. 658—704. — 40.
- [*Rezension der Bücher:*] *Bernstein, Eduard. Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie.* Stuttgart, 1899. X u. 188 S. *Kautsky, Karl. Bernstein und das sozialdemokratische Programm.* Stuttgart, 1899, VIII u. 195 S. — In: „Archiv für soziale Gesetzgebung und Statistik“. Bd. 14. Berlin, 1899, S. 723—739, in der Rubrik: Literatur.—40.
- Vahlteich. [Diskussionsbeitrag Vahlteichs auf dem Parteitag der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands über die Aufnahme der polemischen Artikel von Engels in den „Vorwärts“.* 29. Mai 1877]. — In: „Vorwärts“, Leipzig, 1877, N 65, 6. Juni, S. 2, in der Rubrik: „Kongress der Sozialdemokraten Deutschlands“. — 11—12.
- „*Vorwärts*“, Leipzig-Berlin. — 95.
- Leipzig, 1877, N 1, 3. Januar, S. 1; N 2, 5. Januar, S. 1—2; N 3, 7. Januar, S. 1—2; N 4, 10. Januar, S. 1—2; N 5, 12. Januar, S. 1—2; N 6, 14. Januar, S. 1—2; N 7, 17. Januar, S. 1—2; N 10, 24. Januar, S. 1—2; N 11, 26. Januar, S. 1—2; N 17, 9. Februar, S. 1—3; N 24, 25. Februar, S. 1—2; N 25, 28. Februar, S. 1—3; N 36, 25. März, S. 1—2; N 37, 28. März, S. 1—2; N 44, 15. April, S. 1—2; N 45, 18. April, S. 1—2; N 49, 27. April, S. 1—2; N 50, 29. April, S. 1—2; N 55, 11. Mai, S. 1—2; N 56, 13. Mai, S. 1—3; N 65, 6. Juni, S. 1—2. — 11—12.
- Wissenschaftliche Beilage des „Vorwärts“, 1877, N 1 u. 2 zu N 87, 27. Juli, S. 1—3; N 3 zu N 93, 10. August, S. 1; N 4 zu N 96, 17. August, S. 1; N 5 zu N 105, 7. September, S. 1; N 6 zu N 108, 14. September, S. 1. — 11—12.
- Beilage des „Vorwärts“, 1877; zu N 127, 28. Oktober, S. 1—2; zu N 130, 4. November, S. 1; zu N 139, 28. November, S. 1—3; zu N 152, 30. Dezember, S. 1—3. — 11—12.
- Beilage des „Vorwärts“, 1878; zu N 52, 5. Mai, S. 1—2; zu N 61, 26. Mai, S. 1—2; zu N 64, 2. Juni, S. 1—2; zu N 75, 28. Juni, S. 1—2; zu N 79, 8. Juli, S. 1—2. — 11—12.
- Berlin, 1899, N 164, 25. Juni, S. 3; N 181, 5. August, S. 2—3; N 185, 10. August, S. 2—3; N 190, 16. August, S. 3. — 186.
- 1902, N 1, 1. Januar, S. 3; N 4, 5. Januar, S. 3; N 6, 8. Januar, S. 3; N 46, 23. Februar, 1. Beilage, S. 3; N 52, 2. März, 4. Beilage, S. 1. — 186.

INDICE DE NUME

A

A.N. — *vezi* Potresov, A.N.

Akselrod, P.B. (1850—1928) — unul dintre liderii menșevismului; în 1870—1880 a fost narodnic, iar după scindarea organizației „Zemlea i volea“ a aderat la grupul „Cernii peredel“; în 1883 a luat parte la crearea grupului „Eliberarea muncii“. Începînd din 1900 a făcut parte din redacția ziarului „Iskra“ și a revistei „Zarea“; de la Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. s-a situat de partea menșevicilor. În 1905 a lansat ideea oportunistă a convocării unui larg congres muncitoresc, pe care-l opunea partidului proletariatului. În anii reacțiunii a fost unul dintre conducătorii lichidatorilor și a făcut parte din redacția ziarului „Golos Soțial-Demokrata“, organul menșevicilor-lichidatori; în 1912 a participat la Blocul din august, bloc antipartinic. În timpul primului război mondial s-a situat pe poziții centriste; a luat parte la Conferințele de la Zimmerwald și Kienthal, unde a aderat la aripa dreaptă. După Revoluția din februarie 1917 a fost membru al Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd și a susținut Guvernul provizoriu burghez. Față de Revoluția Socialistă din Octombrie a avut o atitudine ostilă și, în timp ce se afla în emigrație, a propagat ideea intervenției armate împotriva Rusiei Sovietice. — 23, 43, 63, 73, 89, 237, 300, 402, 422—436.

Alekseev, P.A. (1849—1891) — cunoscut revoluționar din deceniul al 8-lea al secolului trecut, de profesiune țesător. În 1873 a făcut parte din cercul muncitoresc revoluționar organizat la Petersburg, dincolo de bariera „Nevskaia“; începînd din noiembrie 1874 a participat activ la propaganda revoluționară care se desfășura în rîndurile muncitorilor din Moscova. În aprilie 1875 a fost arestat și, după o detențiune de doi ani, a fost judecat în cadrul „procesului celor 50“. La proces a refuzat să recurgă la serviciile unui apărător și la 10 (22) martie a rostit o cuvîntare care a devenit celebră și pe care a încheiat-o prevestind căderea inevitabilă a absolutismului țarist. Cuvîntarea lui Alekseev, difuzată ulterior în numeroase publicații ilegale, a exercitat o puternică influență asupra mișcării revoluționare din Rusia. V. I. Lenin spunea că ea constituie „profeticele cuvinte ale muncitorului revoluționar rus“ (Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția

a doua, pag. 368). La 14 (26) martie 1877, Alekseev a fost condamnat la 10 ani muncă silnică; în 1884 i s-a fixat domiciliul în regiunea Iakută, unde la 16 (28) august 1891 a fost ucis de niște răufăcători. — 103.

Alexandru al II-lea (Romanov)
1881). — 347.

Auer, Ignaz (1846—1907) — militant de vază al social-democrației germane, de profesiune muncitor șelar. Începând din 1874 a fost secretar al partidului eisenachienilor, iar după unirea acestora cu lassalleienii în 1875 — secretar al Partidului muncitoresc socialist din Germania. În 1877—1878 a fost redactor al ziarului social-democrat „Berliner Freie-Presse” („Presa liberă din Berlin”); în repetate rânduri a fost ales deputat în Reichstag. Pe măsură ce s-a adâncit lupta din cadrul partidului, el s-a situat pe pozițiile reformismului și a devenit unul dintre liderii aripii oportuniste a social-democrației germane. — 130.

B

B—v — *vezi* Savinkov, B.N.

Babeuf, Gracchus (numele adevărat François Noël) (1760—1797) — revoluționar francez, reprezentant de seamă al comunismului egalitarist utopic. A elaborat un program de transformare comunistă a societății; el cerea desființarea proprietății private, stabilirea egalității economice și politice pentru toți oamenii, și considera că fiecare om are datoria de a munci și de a lua parte la conducerea societății. În timpul reacțiunii termidoriene a organizat o societate secretă (așa-numitul „complot al celor egali”), care pregătea insurjecția armată în vederea instaurării dictaturii revoluționare pentru apărarea intereselor maselor largi populare. Babeuf și partizanii lui, babuviștii, își propagau concepțiile prin organele periodice scoase de ei „Tribun du Peuple” („Tribunul poporului”) și „L’Eclaircur” („Aducătorul de lumină”). „Complotul” a fost descoperit, și la 27 mai (st. n.) 1797 Babeuf a fost executat. — 386.

Bakunin, M.A. (1814—1876) — ideolog al anarhismului. Începând din 1840 a trăit în străinătate; el a criticat cu vehemență regimul absolutist-iobăgăst din Rusia; în 1844 Senatul țarist i-a retras titlul de nobil, precum și toate drepturile de proprietate și l-a condamnat în contumacie la deportare. În 1848 a participat la răscoala de la Praga, în mai 1849 a condus insurjecția de la Dresda; a fost arestat și extrădat în 1851 guvernului țarist. Pe când se afla în închisoare la Petropavlovsk, iar apoi în fortăreața Schlüsselburg, Bakunin a scris un memoriu intitulat „Mărturisiri”, pe care l-a înaintat lui Nicolaie I, și o scrisoare de căință către Alexandru al II-lea, în care se dezicea de concepțiile sale revoluționare; în 1857 a fost deportat pe viață în Siberia, de unde în 1861 a fugit în străinătate. El a sprijinit răscoala de eliberare a Poloniei din 1863—1864; din 1864 a participat la activitatea Internaționalei I, în cadrul căreia a organizat o alianță secretă a anarhiștilor („Alianța democrației socialiste”); a încercat să opună Internaționalei această Alianță și să pună mâna pe conducerea Consiliului General, fără să se dea în lături „de la nici un fel de mijloace, de la nici o perfidie; minciuna, calomnia, intimidarea,

atacul prin surprindere — toate acestea îi sînt proprii în egală măsură“ (K. Marx și F. Engels, Opere, vol. XIII, partea a 2-a, 1940, pag. 539). Pentru activitatea lui dezorganizatoare în 1872, la stăruințele lui Marx, a fost exclus din Internațională.

„La Bakunin — scria Engels — găsim o teorie originală, un amestec de proudhonism și de comunism...“ (K. Marx și F. Engels, Scrisori alese, 1953, pag. 277). Ideea proprietății colective asupra mijloacelor de producție se îmbina la el cu ideea anarhistă a „libertății absolute“ a individului. Exprimînd interesele lumpenproletariatului și ale micii burghezii, el era pentru nimicirea statului, văzînd în el, și nu în capital, principalul rău al societății burgheze. Negînd rolul istoric mondial al proletariatului, Bakunin era de părere că țările înapoiate în care precumpănește țărănimia sînt cele mai potrivite pentru revoluția socială anarhistă. Revoluția trebuie să ducă la o „nivelare a claselor“, la o unire de „asociații libere“. K. Marx și F. Engels au dus o luptă hotărîtă împotriva lui Bakunin, au dezvăluit esența reacționară a bakunismului, care, după cum l-a definit V. I. Lenin, nu este altceva decît concepția despre lume „a unui mic-burghez care a pierdut nădejdea în salvarea sa“ (V. I. Lenin, Opere, vol. 18, E.S.P.L.P. 1957, pag. 11). În 1873—1874 Bakunin a participat la insurecțiile din Spania și Italia, iar în ultimii ani ai vieții a părăsit activitatea revoluționară. — 25.

Balborn, Johann — editor german din secolul al XVI-lea. — 65.

Balmașev, S.V. (1882—1902) — student la Universitatea din Kazan, apoi la cea din Kiev, participant activ la mișcarea studentească. În ianuarie 1901 a fost arestat și încorporat printre cei 183 de studenți ai Universității din Kiev. În vara anului 1901 a luat parte la activitatea cercurilor revoluționare din Crimeea și Harkov; în septembrie s-a înscris din nou la Universitatea din Kiev, unde și-a continuat activitatea revoluționară; a intrat în legătură cu socialiștii-revoluționari și s-a încadrat în „Organizația de luptă“ a acestora. La 2 (15) aprilie 1902, în semn de protest împotriva cruntelor represalii ale guvernului care urmăreau să înăbușe mișcarea socială din țară, Balmașev l-a împușcat pe ministrul afacerilor interne, Sipeaghin. Uciderea lui Sipeaghin a fost primul act terorist al „Organizației de luptă“ a socialiștilor-revoluționari. Conform sentinței Tribunalului districtual din Petersburg, Balmașev a fost executat la fortăreața Schlüsselburg la 3 (16) mai 1902. — 362, 368, 370, 374.

Bastiat, Frédéric (1801—1850) — economist vulgar francez. El considera relațiile dintre clasele societății burgheze ca fiind un schimb de servicii, iar relațiile capitaliste ca relații „firești“ între oameni; el propovăduia armonia între interesele muncii și ale capitalului și încerca să demonstreze că, pe măsură ce progresează tehnica, crește partea din venitul național care revine clasei muncitoare. K. Marx l-a caracterizat pe Bastiat ca fiind „reprezentantul cel mai plat și deci cel mai reușit al apologeticii vulgar-economice“ (K. Marx, „Capitalul“, vol. I, Editura politică, 1960, ediția a IV-a, pag. 50). De teoriile lui se servesc apărătorii contemporani ai capitalismului. Principalele sale lucrări sînt „Sofisme economice“ (1846) și „Armonii economice“ (1849). — 285.

Bebel, August (1840—1913) — unul dintre cei mai seamă militanți ai partidului social-democrat german și ai Internaționalei a II-a. De profesie

strungar. În activitatea politică a intrat în prima jumătate a deceniului al 7-lea al secolului trecut. A fost membru al Internaționalei I. În 1869 a întemeiat împreună cu W. Liebknecht Partidul muncitoresc social-democrat din Germania („eisenachienii“); a fost ales în repetate rânduri deputat în Reichstag; a luptat pentru calea democratică de unificare a Germaniei; de la tribuna Reichstagului el a demască caracterul reacționar al politicii interne și externe a guvernului kaiserului. În timpul războiului franco-prusian s-a situat pe poziții internaționaliste. A sprijinit Comuna din Paris. În ultimul deceniu al secolului trecut și la începutul acestui secol a luat atitudine împotriva reformismului și revizionismului din rândurile social-democrației germane. V. I. Lenin considera cuvântările lui Bebel împotriva bernsteinienilor „un model de apărare a concepțiilor marxiste și de luptă pentru caracterul cu adevărat socialist al partidului muncitoresc“ (V.I. Lenin, Opere, vol. 19, E.S.P.L.P. 1957, pag. 290). Publicist talentat și bun orator, Bebel a exercitat o puternică influență asupra dezvoltării mișcării muncitorești germane și europene.

În ultima perioadă a activității sale, Bebel a comis o serie de greșeli cu caracter centrist (luptă insuficientă împotriva oportuniștilor, supraaprecierea formelor parlamentare de luptă etc.). — 13, 65, 118, 130, 168.

Belinski, V.G. (1811—1848) — mare democrat-revoluționar rus, critic literar și publicist, filozof materialist. În perioada 1833—1836 a colaborat la revista „Telescop“; în 1838—1839 a fost redactor la revista „Moskovskii Nabludatel“ și a condus rubrica de critică literară a revistei „Otecestvennii Zapiski“ (1839—1846); începând din 1847, a devenit colaborator și conducător ideologic al ziarului „Sovremennik“. La 3 iulie 1847 a scris din străinătate celebra „Scrisoare către Gogol“, care „a fost una din cele mai bune scrieri democratice ilegale, păstrând o vie și imensă însemnătate pînă în zilele noastre“ (V. I. Lenin, Opere, vol. 20, Editura politică, 1959, pag. 241). În dezvoltarea sa ideologică de la idealism la materialism și de la iluminism la democratismul revoluționar, Belinski a străbătut un drum greu și plin de contradicții. El a fost socialist, ideologul maselor țărănești, care se ridicau la luptă împotriva iobăgiei, dar socialismul lui avea un caracter utopist. Belinski a pus bazele esteticii și ale criticii literare democratice revoluționare. În lucrările sale despre Pușkin, Lermontov, Gogol, în articolele cu privire la literatura rusă din 1840 pînă în 1847, Belinski a relevat caracterul original și măreția literaturii ruse, a dezvăluit realismul și caracterul ei popular. Activitatea lui Belinski a exercitat o covârșitoare influență asupra dezvoltării ulterioare a gândirii sociale și asupra creșterii mișcării de eliberare din Rusia. — 24.

Beltov, N. — *vezi* Plehanov, G.V.

Berdeaev, N.A. (1874—1948) — filozof idealist reacționar și mistic. În ultimul deceniu al secolului trecut a sprijinit „Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare“ din Kiev și, fiind implicat în procesul acesteia, în 1900 a fost deportat în gubernia Vologda. Chiar în primele sale lucrări publicistice, Berdeaev a aderat la „marxismul legal“ și a purces la revizuirea învățăturii lui Marx de pe pozițiile neokantiene, devenind apoi dușman fățiș al marxismului. În 1905 a aderat la partidul cadeților. În anii reacțiunii a fost unul dintre reprezentanții curentului filozofic-religios al căutării de

dumnezeu; a colaborat la culegerea contrarevoluționară „Vehi“. După Revoluția din Octombrie s-a manifestat ca apologet al feudalismului și al scolasticii medievale, în care vedea singurul mijloc de scăpare a omenirii de comunismul în continuă creștere. În 1922 a fost expulzat din U.R.S.S. pentru activitate contrarevoluționară, a continuat să propage în străinătate misticismul filozofic și a fost unul dintre ideologii contrarevoluției. — 178, 250.

Berg — *vezi* Martov, L.

Bernstein, Eduard (1850—1932) — lider al aripii oportuniste a social-democrației germane și a Internaționalei a II-a; teoretician al revizionismului și reformismului. A participat la mișcarea social-democrată începând din a doua jumătate a deceniului al 8-lea; era sub influența lui Dühring. Din 1881 pînă în 1889 a fost redactor al organului central ilegal al Partidului social-democrat din Germania, „Der Sozialdemokrat“. În anii 1896—1898 a publicat în revista „Die Neue Zeit“ o serie de articole sub titlul comun „Problemele socialismului“, care au fost apoi editate într-un volum intitulat „Premisele socialismului și sarcinile social-democrației“ (1899), în care a procedat deschis la revizuirea bazelor filozofice, economice și politice ale marxismului revoluționar. Bernstein contesta valabilitatea teoriei marxiste a luptei de clasă, a teoriei inevitabilității prăbușirii capitalismului, a teoriei revoluției socialiste și a dictaturii proletariatului. „Cît privește revoluția proletariatului, oportunistul s-a dezvățat pînă să se și gîndească la așa ceva“, spunea V. I. Lenin referindu-se la Bernstein (V. I. Lenin, Opere, vol. 25, E.S.P.L.P. 1956, pag. 425). Bernstein considera că singura sarcină a mișcării muncitorești este să lupte pentru reforme menite „să îmbunătățească“ situația economică a muncitorilor în societatea capitalistă, el a lansat formula oportunistă: „mișcarea este totul, scopul final nu este nimic“.

Concepțiile teoretice și activitatea oportunistă practică ale lui Bernstein și ale adepților săi au dus la trădarea directă a intereselor clasei muncitoare și, ca urmare, la falimentul Internaționalei a II-a. În anii care au urmat, Bernstein a continuat lupta împotriva marxismului, chemînd la susținerea politicii burgheziei imperialiste. — 7, 8, 12, 17, 19—20, 47, 61, 284, 300.

Bogolepov, N.P. (1846—1901) — ministru al învățămîntului public din 1898. Din inițiativa lui, la 29 iulie 1899 în institutele de învățămînt superior a fost introdus „Regulamentul provizoriu“, pe baza căruia ministrul învățămîntului public avea dreptul de a încorpora pe studenții care s-au făcut vino-vați de a fi participat la tulburări. Bogolepov a organizat un sistem de urmărire și de supraveghere politică a studențimii. Pe baza ordinului emis de el, în 1901 au fost încorporați la început 183 de studenți de la Universitatea din Kiev și ulterior 28 de studenți de la Universitatea din Petersburg. Aceste măsuri au stîrnit în rîndurile studenților mari nemulțumiri și ură împotriva organizatorului lor. La 14 (27) februarie 1901, studentul Karpovici a săvîrșit un atentat împotriva lui Bogolepov, care a fost grav rănit și curînd după aceea a murit. — 269, 273.

Böhm-Bawerk, Eugen (1851—1914) — economist burghez, unul dintre reprezentanții așa-numitei „școli austriece“ în economia politică. În lucrările sale îndreptate împotriva teoriei marxiste a plusvalorii, el afirma că profitul decurge din diferența dintre „evaluările subiective“ ale bunurilor prezente

și viitoare și că nu este rezultatul exploatării clasei muncitoare. Mușamalizând contradicțiile capitalismului, asuprirea muncii de către capital, Böhm-Bawerk s-a străduit să distragă atenția clasei muncitoare de la lupta revoluționară. Concepțiile lui reacționare sînt folosite de burghezie pentru apărarea capitalismului. — 250.

Bulgakov, S. N. (1871—1944) — economist burghez, filozof idealist. În ultimul deceniu al secolului trecut era „marxist legal“, la începutul primului deceniu al secolului al XX-lea a revizuit teoria lui Marx în problema agrară, căutînd să explice pauperizarea maselor populare prin așa-zisa „lege a fertilității descrescînde a solului“. După revoluția din 1905—1907, Bulgakov a aderat la cadeți; el a fost un propovăduitor al misticismului filozofic și a colaborat la culegerea contrarevoluționară „Vehi“. Din 1918 — preot ortodox, în 1922 a fost exilat pentru activitate antisovietică; în străinătate a desfășurat o propagandă dușmănoasă împotriva U.R.S.S. — 20, 178, 252, 277, 284, 300, 309, 314, 384.

C

Cernîșevski, N. G. (1828—1889) — mare democrat-revoluționar rus, om de știință, scriitor, critic literar, unul dintre precursorii de seamă ai social-democrației ruse. Cernîșevski a fost inspiratorul și îndrumătorul ideologic al mișcării democratice revoluționare din deceniul al 7-lea al secolului trecut din Rusia. Ca socialist utopist, el considera că este posibilă trecerea la socialism prin intermediul obștii țărănești; dar, în același timp, ca democrat-revoluționar, „a știut să exercite o influență în spirit revoluționar asupra tuturor evenimentelor politice ale epocii sale, . . . a propagat, trecînd peste obstacolele și barierele cenzurii, ideea revoluției țărănești, ideea luptei maselor pentru răsturnarea tuturor vechilor autorități“ (V. I. Lenin. Opere, vol. 17, E.S.P.L.P. 1957, pag. 104). Revista „Sovremennik“ („Contemporanul“), care apărea sub îngrijirea lui, era purtătorul de cuvînt al forțelor revoluționare din Rusia. Cernîșevski a demascat cu vehemență caracterul iobăgîst al „reformei țărănești“ din 1861 și a chemat pe țărani la răscoală. În 1862 a fost arestat de guvernul țarist și întemnițat în fortăreața Petropavlovsk, unde a stat aproape doi ani, iar după aceea a fost condamnat la 7 ani muncă silnică și deportare pe viață în Siberia, de unde a fost eliberat abia pe la sfîrșitul vieții sale. El a rămas pînă în ultima clipă un luptător înflăcărat împotriva inegalității sociale, împotriva tuturor formelor de manifestare a asupriții politice și economice.

Deosebit de mari sînt meritele lui Cernîșevski în dezvoltarea filozofiei materialiste ruse. Concepțiile lui filozofice reprezintă o culme a întregii filozofii materialiste premarxiste. Materialismul lui a avut un caracter revoluționar, eficient. Cernîșevski a criticat cu toată tăria diferitele teorii idealiste și s-a străduit să prelucreze în spirit materialist dialectic al lui Hegel. În domeniul economiei politice, al esteticii și criticii literare și al istoriei, Cernîșevski a dat exemple de abordare dialectică a realității. K. Marx, care a studiat operele lui Cernîșevski, le-a acordat o înaltă prețuire și a spus despre el că este un mare savant rus. Lenin a scris despre Cernîșevski că „este singurul scriitor rus cu adevărat mare care, începînd din al șaselea deceniu al secolului trecut și pînă în 1888, a știut să se mențină la nivelul unui materialism filozofic integral . . . Cernîșevski n-a reușit însă, sau, mai bine zis, n-a putut, datorită stării de ina-

poiere a vieții din Rusia, să se ridice pînă la materialismul dialectic al lui Marx și Engels". (V. I. Lenin, Opere, vol. 14, Editura politică, 1959, pag. 354).

Cernișevski este autorul unei serii întregi de lucrări strălucite în domeniul filozofiei, economiei politice, istoriei, eticii și esteticii. Lucrările lui de critică literară au avut o uriașă influență asupra dezvoltării artei și literaturii ruse. Romanul lui Cernișevski „Ce-i de făcut?” (1863) a contribuit la educarea multor generații de revoluționari din Rusia și din străinătate. — 24.

Cernov, V. M. (1876—1952) — unul dintre liderii și teoreticienii partidului ȧșerilor. A publicat în revista „Russkoe Bogatstvo” o serie de articole îndreptate împotriva marxismului, în care încerca să demonstreze că teoria lui Marx nu poate fi aplicată la agricultură. În 1902—1905 a fost redactor al ziarului socialist-revoluționar „Revoliucionnaia Rossiia”. După revoluția din februarie 1917 a fost ministru al agriculturii în Guvernul provizoriu și organizatorul unor crunte represii împotriva țărănilor care trecuseră la ocuparea pămînturilor moșierești. La 5 (18) ianuarie 1918 partea contrarevoluționară a Adunării constituante l-a ales ca președinte. În anii războiului civil, el a fost organizatorul unor rebeliuni antisovietice; în 1920 a emigrat în străinătate, unde a continuat să desfășoare activitate antisovietică.

În lucrările teoretice ale lui Cernov, idealismul subiectiv și eclecticismul se îmbină cu revizionismul și cu ideile utopice ale narodnicilor. Pe cînd se afla în emigrație a încercat să opună socialismului științific un „socialism constructiv” burghez reformist. — 277, 284, 300, 327, 432.

D

Danielson, N. F. (N.—on) (1844—1918) — autor rus de lucrări de economie, unul dintre ideologii narodnicismului liberal în anii 1880—1900; în deceniile al 7-lea și al 8-lea Danielson a avut legături cu cercurile tinerilor raznocinți revoluționari. El a terminat prima traducere în limba rusă a „Capitalului” lui K. Marx, care fusese începută de G. A. Lopatin. În timp ce lucra la traducerea „Capitalului” a purtat corespondență cu K. Marx și F. Engels, iar în scrisorile sale a atins și probleme legate de dezvoltarea economică a Rusiei. El n-a înțeles însă esența marxismului și mai tîrziu a luat poziție împotriva lui. În 1893 a publicat cartea sa „Studii asupra economiei noastre sociale de după reformă”, care, împreună cu lucrările lui V. P. Voronțov, a servit la fundamentarea teoretică a narodnicismului liberal. Într-o serie de lucrări ale sale, V. I. Lenin a criticat cu asprime concepțiile lui Danielson. — 384.

David, Eduard (1863—1930) — unul dintre liderii aripii de dreapta a social-democrației germane, de profesiune economist. În 1894 a făcut parte din comisia de pregătire a programului agrar al partidului; el s-a situat pe poziția revizuirii teoriei marxiste în problema agrară și a căutat să dovedească „trăinicia” micii gospodării țărănești în epoca capitalismului. A fost unul dintre fondatorii revistei revizioniste „Sozialistische Monatshefte” („Revistă socialistă lunară”). În 1903 a publicat o carte, „Socialismul și agricultura”, pe care Lenin a calificat-o drept „principală lucrare a revizionismului în problema agrară”. În 1903 a fost ales deputat în Reichstag. În timpul pri-

mului război mondial David a fost social-șovinist; în 1919 a făcut parte din primul guvern de coaliție al Republicii Germane, în 1919—1920 a fost ministru al afacerilor interne, iar în 1922—1927 reprezentant al guvernului în Hessen; David a susținut tendințele revanșarde ale imperialismului german, el a fost un dușman al U.R.S.S. V. I. Lenin l-a caracterizat ca pe un oportunist „a cărui întreagă viață este consacrată coruperii burgheze a mișcării muncitorești“ (V. I. Lenin, Opere, vol. 21, Editura politică, 1959, pag. 262). — 13, 277.

Dühring, Eugen (1833—1921) — filozof și economist german. Concepțiile filozofice ale lui Dühring reprezentau un amalgam eclectic de pozitivism, materialism metafizic și idealism. Sistemul utopic reacționar al unei economii „socialitare“ conceput de el idealiza formele de economie semifeudale din Prusia. Concepțiile dăunătoare și confuze ale lui Dühring în problemele de filozofie, economie politică și socialism erau susținute de către unii membri ai social-democrației germane, ceea ce reprezenta o mare primejdie pentru acest partid, care nu era încă consolidat. De aceea, Engels a luat atitudine împotriva lui Dühring, criticând concepțiile lui în cartea „Anti-Dühring. Domnul Eugen Dühring revoluționează știința“ (1877—1878). În cartea sa „Materialism și empiriocriticism“ (1909) și într-o serie de alte lucrări, V.I. Lenin a criticat în repetate rânduri concepțiile eclectice ale lui Dühring.

Principalele lucrări ale lui Dühring sînt: „Istoria critică a economiei naționale și a socialismului“ (1871), „Curs de economie națională și socială“ (1873), „Curs de filozofie“ (1875). — 11.

E

Engels, Friedrich (1820—1895) — unul dintre întemeietorii comunismului științific, conducător și dascăl al proletariatului internațional, prieten și tovarăș de luptă al lui K. Marx (vezi articolul lui V. I. Lenin „Friedrich Engels“, în Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediția a doua, pag. 1—14). — 8, 11, 21, 24, 26, 29, 52, 78, 210, 217, 225, 226, 229, 235, 241, 425.

F

Fourier, Charles (1772—1837) — mare socialist utopist francez. Fourier a făcut o critică aspră și profundă orînduirii burgheze și a înfățișat un tablou al viitoarei societăți omenești „armonioase“, care urma să fie construită pe baza cunoașterii pasiunilor omenești. Fourier era împotriva revoluției violente, considerînd că trecerea la societatea viitoare, socialistă, se poate înfăptui prin propagarea pașnică a ideii creării unor falanster (asociații de muncă) model, în care munca, devenită o muncă de bunăvoie și atrăgătoare, va fi o necesitate pentru om. Dar Fourier, după cum a arătat F. Engels, era inconsecvent: potrivit concepțiilor lui, în societatea viitoare trebuie să se mențină proprietatea privată, să existe bogați și săraci, capitaliști și muncitori.

Principalele lucrări ale lui Fourier sînt: „Teoria celor patru mișcări și a destinelor generale“ (1808), „Noua lume industrială și societară...“ (1829) etc. — 25.

Frei — vezi Lenin, V. I.

G

G. V. — *vezi* Plehanov, G. V.

G. V—ci — *vezi* Plehanov, G. V.

Guesde, Jules (Basile, Mathieu Jules) (1845—1922) — unul dintre organizatorii și conducătorii mișcării socialiste din Franța și ai Internaționalei a II-a. Și-a început activitatea politică în a doua jumătate a deceniului al 7-lea al secolului trecut; el a sprijinit Comuna din Paris din 1871 și a fost nevoit să emigreze. În 1876 s-a înapoiat în Franța, unde, sub influența lucrărilor lui K. Marx și F. Engels, a trecut pe poziții marxiste; în 1877 a fost unul dintre fondatorii ziarului „L'Égalité” („Egalitatea”), ziar care în 1879 a avut un rol hotărâtor în organizarea Partidului muncitoresc din Franța — primul partid politic independent al proletariatului francez. Cu concursul lui Marx și Engels, Guesde împreună cu Lafargue au elaborat programul partidului adoptat la Congresul de la Havre (1880). Guesde a contribuit mult la răspîndirea ideilor marxismului și la dezvoltarea mișcării socialiste în Franța; a fost ales de mai multe ori deputat în parlament. În 1904 Lenin l-a caracterizat pe Guesde ca pe cel mai consecvent și mai hotărît reprezentant al social-democrației internaționale.

Dar, luptînd împotriva politicii socialiștilor de dreapta, Guesde a făcut greșeli sectariste atît în problemele teoretice cit și în cele tactice; el a subestimat rolul partidului în lupta clasei muncitoare; s-a situat pe o poziție nejustă în problema atitudinii proletariatului față de război. Cînd a început primul război mondial, Guesde, în numele „patriotismului”, a trădat interesele muncitorilor, a trecut de partea burgheziei și a intrat în guvernul burghez. Lenin scria: „Învățați din exemplul întregii vieți a lui Guesde, vom spune noi muncitorilor, *în afară de vădita lui trădare a socialismului săvîrșită în 1914*” (V. I. Lenin, Opere, vol. 21, Editura politică, 1959, pag. 109). Guesde nu a înțeles importanța Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, nu a urmat majoritatea Congresului de la Tours al Partidului socialist din Franța (1920), care a hotărît afilierea la Internaționala Comunistă. — 65.

H

Halturin, S. N. (1857—1882) — unul dintre primii muncitori revoluționari ruși, de profesiune tîmplar de mobile. Începînd din a doua jumătate a deceniului al 8-lea al secolului trecut, a luat parte activă la mișcarea muncitorească, a făcut parte din organizația narodnică „Societatea prietenilor”. Încercînd să unească cercurile muncitorești din Petersburg. Dar, spre deosebire de narodnici, Halturin considera că lupta politică este principala sarcină a mișcării revoluționare și socotea proletariatul care se naștea ca fiind forța decisivă în această luptă. Împreună cu lăcătușul V. P. Obnorski, un alt muncitor revoluționar de seamă, Halturin a organizat în 1878 „Uniunea din nord a muncitorilor ruși”, organizație ilegală, și a dus muncă de pregătire pentru editarea unui ziar muncitoresc de sine stătător. În 1879, majoritatea membrilor „Uniunii” au fost arestați. Halturin, rămas în libertate, s-a apropiat de partidul „Narodnaia volca” și de A. I. Jeleabov, unul dintre conducătorii acestui

partid. Sub influența narodovolștilor, Halturin, care luca pe atunci ca timplar la Palatul de iarnă, a organizat un atentat la viața țarului; la 5 (17) februarie 1880 a avut loc o explozie în curtea palatului, dar nici țarul, nici familia lui n-au avut nimic de suferit. Urmărit de poliție, Halturin și-a continuat activitatea revoluționară în sudul Rusiei. În 1882, împreună cu tovarășul său N. A. Jelvakov, a organizat la Odesa un atentat la viața generalului Strelnikov, procuror militar, cunoscut prin cruzimea sa. Cu prilejul săvîrșirii atentatului au fost arestați amîndoi și condamnați la moarte de curtea marțială. — 103.

Hasselmann, Wilhelm (n. 1844) — social-democrat german, ulterior anarhist. A fost militant de seamă al organizației lassalleiene, Uniunea generală a muncitorilor germani, redactor al organului acestei organizații „Der Neue Sozialdemokrat” („Noul social-democrat”), în coloanele căruia a dus luptă împotriva lui K. Marx și F. Engels și a adepților lor din Germania; în 1875 a fost unul dintre inițiatorii unirii lassalleienilor cu eisenachienii. După unire a refuzat să lucreze în redacția ziarului „Vorwärts”, noul organ al partidului, și a început să scoată un ziar „Die Rote Fahne” („Steagul roșu”), în care ataca vehement politica partidului. În perioada cît a fost în vigoare legea excepțională împotriva socialiștilor s-a situat fățiș pe poziții anarhiste, a rupt-o efectiv cu partidul și la Congresul din Wieden (1880) a fost exclus împreună cu Most; mai tîrziu a emigrat în S.U.A. și s-a retras din mișcarea muncitorească. — 47, 119.

Hegel, Georg, Wilhelm-Friedrich (1770—1831) — mare filozof german, idealist obiectiv, ideolog al burgheziei germane. Filozofia lui Hegel reprezintă punctul culminant al idealismului german de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Meritul istoric al lui Hegel constă în elaborarea profundă și multilaterală a dialecticii idealiste, care a constituit unul dintre izvoarele teoretice ale materialismului dialectic. Potrivit doctrinei lui Hegel, întreaga lume naturală, istorică și spirituală se află în neconținută mișcare, schimbare, transformare și dezvoltare; el consideră însă că lumea obiectivă, realitatea, este un produs al „spiritului absolut”, al „ideii absolute”. V. I. Lenin a calificat „ideea absolută” drept o născocire teologică a idealistului Hegel. Ceea ce caracterizează filozofia lui Hegel este contradicția profundă dintre metoda sa dialectică și sistemul său conservator, metafizic, care în fond cerea încetarea dezvoltării. Prin concepțiile sale social-politice, Hegel era reacționar.

K. Marx, F. Engels și V. I. Lenin, prelucrînd în mod critic metoda dialectică a lui Hegel, au creat dialectica materialistă, care reflectă legile cele mai generale ale dezvoltării lumii obiective și ale gîndirii omenești.

Principalele opere ale lui Hegel sînt: „Fenomenologia spiritului” (1806); „Știința logicii” (1812—1816); „Enciclopedia științelor filozofice” (1817); „Filozofia dreptului” (1821). Opere postume: „Prelegeri de istorie a filozofiei” (1833—1836) și „Prelegeri de estetică, sau filozofia artelor” (1836—1838). — 25.

Herșen, A. I. (1812—1870) — mare democrat-revoluționar rus, filozof materialist, publicist și scriitor; întemeietor al socialismului „rus”. Herșen a intrat în mișcarea de eliberare ca un revoluționar din rîndurile nobilimii,

continuînd tradițiile decembriștilor. În anii 1829—1833, cînd a fost student la Universitatea din Moscova, s-a aflat în fruntea unui cerc de tineri progresiști, cu stare de spirit revoluționară, care studiau doctrinele politice și teoretice ale gînditorilor revoluționari din secolul al XVIII-lea și ale socialiștilor utopiști. În 1834 a fost arestat împreună cu alți membri ai acestui cerc, iar în 1835 a fost deportat la Perm și apoi la Veatka, Vladimir și Novgorod. În 1842 s-a întors din deportare, stabilindu-se la Moscova. Lucrările filozofice pe care le-a scris în această perioadă, „Diletantismul în știință“ (1842—1843) și „Scrisori despre studiul naturii“ (1844—1846), au avut un rol important în dezvoltarea filozofiei materialiste ruse. V. I. Lenin l-a caracterizat pe Herțen ca pe un gînditor remarcabil, care s-a apropiat nemijlocit de materialismul dialectic, oprindu-se în fața materialismului istoric. În ianuarie 1847 a emigrat din cauza persecuțiilor guvernului țarist; s-a stabilit la Paris, apoi la Nisa, iar în 1852 s-a mutat la Londra, unde a înființat o tipografie rusă, creînd în străinătate o presă rusă liberă. În 1855, după ce publicase cîteva manifeste, broșuri și articole cu caracter revoluționar, a început să editeze almanahul „Polarnaia Zvezda“, iar în 1857 a început să editeze împreună cu N. P. Ogarev gazeta „Kolokol“. Neînțelegînd esența burghezo-democratică a mișcării din 1848 și a socialismului premarxist, Herțen n-a putut să înțeleagă caracterul burghez al revoluției ruse și a oscilat între democratism și liberalism. În anii 1860—1870 Herțen a rupt-o hotărît cu liberalismul și, situîndu-se de partea democrației revoluționare, „și-a îndreptat privirile... spre Internațională, spre Internaționala pe care o conducea Marx“. Într-o scrisoare adresată lui Ogarev, Herțen saluta traducerea în limba rusă a lucrărilor lui Marx.

În articolul „În memoria lui Herțen“ (1912), V. I. Lenin a caracterizat rolul pe care l-a jucat Herțen în istoria mișcării de eliberare din Rusia (vezi V. I. Lenin, Opere, vol. 18, E.S.P.L.P. 1957, pag. 9—16). — 24.

Hertz, Friedrich Otto (n. 1878) — economist austriac, social-democrat, revizionist. În cartea „Die Agrarischen Fragen im Verhältnis zum Sozialismus“ („Problemele agrare din punctul de vedere al socialismului“), apărută în 1899, Hertz a luat atitudine împotriva învățăturii marxiste în problema agrară, încercînd să dovedească „trăinicia“ micii gospodării țărănești, capacitatea ei de a rezista concurenței marii gospodării. Cartea lui Hertz, tradusă în limba rusă, a fost folosită în largă măsură de Bulgakov, Cernov și alți apologeți ai burgheziei în lupta lor împotriva marxismului. — 20, 277, 284, 300, 378.

Hirsch, Max (1832—1905) — publicist și economist burghez german, membru al partidului progresist, deputat în Reichstag. În 1859 a înființat o editură proprie, iar în prima jumătate a deceniului al 7-lea al secolului trecut a început să activeze în cadrul uniunilor muncitorești culturale. În 1868, după o călătorie în Anglia, a pus bazele, împreună cu Franz Duncker, cîtorva uniuni sindicale reformiste (așa-numitele „sindicate hirsch-dunckeriste“). În lucrările sale a promovat ideea „armoniei“ între muncă și capital, s-a ridicat împotriva tacticii revoluționare a proletariatului și a susținut reformismul. — 35.

Höbberg, Karl (1853—1885) — social-democrat de dreapta german, ziarist, fiul unui comerciant bogat. A ajutat materialicește partidul, a editat revistele „Die Zukunft“ („Viitorul“) (Berlin, 1877—1878). „Jahrbuch für

Sozialwissenschaft und Sozialpolitik“ („Anuar al științei și al politicii sociale“) (Zürich, 1879—1881) și „Staatswirtschaftliche Abhandlungen“ („Studii politice-economice“) (Leipzig, 1879—1882). După adoptarea legii excepționale împotriva socialiștilor, a publicat un articol scris împreună cu Schramm și Bernstein, intitulat „Cronică retrospectivă a mișcării socialiste din Germania“, în care condamnau tactica revoluționară a partidului. Autorii articolului chemau la alianță cu burghezia și la subordonare față de ea, considerând că „clasa muncitoare nu este în stare să-și dobândească eliberarea cu propriile sale mâini“. Aceste concepții oportuniste au determinat protestul vehement al lui K. Marx și F. Engels, care pe drept cuvânt le considerau ca pe o trădare a partidului. — 47.

Hofstätter, I. A. (n. 1863) — reprezentant al narodnicismului liberal; se considera adept al lui V. P. Voronțov. Învinuindu-i pe marxiști că tind „să introducă“ capitalismul și „să grăbească deposedarea de pământ a țărănimii și ruinarea micilor proprietari“, Hofstätter nădăjduia că guvernul țarist va duce o politică înțeleaptă, care, după părerea lui, printr-un sistem just de impozite și de credite, trebuia să contribuie la dezvoltarea micii producții pe seama celei mari. Hofstätter și-a expus părerile în broșura „Doctrinarii capitalismului“ (1895), îndreptată împotriva cărții lui P. B. Struve „Note critice cu privire la problema dezvoltării economice a Rusiei“. — 384.

I

Ilovaiski, D. I. (1832—1920) — istoric și publicist cu o orientare aristocratică-monarhistă, autor de manuale oficiale de istorie pentru școlile elementare și secundare din Rusia preroluționară. În aceste manuale istoria se reducea îndeosebi la activitatea țarilor și a conducătorilor de oști. În 1854, Ilovaiski a absolvit Universitatea din Moscova, unde apoi a fost un timp profesor. Mai târziu a desfășurat o activitate literară și publicistică. Principalele sale lucrări sînt: „Istoria principatului Reazan“ (1858), „Cercetări asupra începuturilor Rusiei“ (1876), „Istoria Rusiei“ (1876—1905). — 11.

Iuțov (Kabliț I.I.) (1848—1893) — publicist narodnic. În deceniul al 8-lea al secolului trecut a fost printre aceia care „au mers în popor“; în următoarele două decenii a devenit ideolog al narodnicismului liberal; a colaborat la „Nedelea“, ziar narodnic liberal. Principalele sale lucrări sînt: „Bazele narodnicismului“ (1882), „Intellectualitatea și poporul în viața socială a Rusiei“ (1885). — 384.

Ivanșin, V.P. (V.I.—i) (1869—1904) — social-democrat, unul dintre liderii „economismului“, de profesiune statistician. În 1896 a activat în cadrul „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare“ din Petersburg, a fost arestat, în 1898 a emigrat. Fiind unul dintre redactorii revistei „Rabocce Delo“, organ al „Uniunii social-democraților ruși din străinătate“, a întreținut de asemenea legături strînse cu ziarul „economistilor“ din Petersburg „Rabocceia Misl“. În articolele sale, el opunea intereselor economice nemijlocite ale muncitorilor sarcinile politice ale social-democrației. În octombrie 1901 a făcut parte dintre reprezentanții „Uniunii social-democraților ruși“ la congresul „de unificare“ a organizațiilor social-democrate din străinătate,

La începutul anului 1903 a rupt-o cu rabcedelții și a intrat în Liga din străinătate a social-democrației revoluționare ruse; după Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. a aderat la menșevici. — 34, 42, 43, 178.

J

Jeleabov, A.I. (1850—1881) — revoluționar rus de seamă, organizator și conducător al partidului „Narodnaia volea”. Jeleabov a fost unul dintre primii narodnici care au înțeles necesitatea luptei politice împotriva țarismului, luptă care nu poate fi dusă cu succes decât de o organizație specială de revoluționari. Organizator talentat, Jeleabov a căutat să unească în jurul partidului „Narodnaia volea” pe toți cei nemulțumiți de politica țaristă, să creeze grupuri conspirative în rândurile studențimii, ale armatei și ale flotei. Jeleabov a acordat o mare importanță muncii revoluționare în rândurile muncitorilor de la orașe; din inițiativa lui a fost creat pentru prima oară în Rusia un ziar pentru muncitori; el a fost unul dintre autorii „Programului muncitorilor membri ai organizației «Narodnaia volea»”. Dar Jeleabov nu înțelegea încă sarcina istorică a clasei muncitoare, era departe de socialismul științific și atribuia tacticii terorii individuale rolul hotărâtor în lupta împotriva absolutismului țarist. Sub conducerea lui au fost organizate o serie de atentate împotriva lui Alexandru al II-lea. Fiind arestat cu două zile înainte de atentatul din 1 martie 1881, Jeleabov, după ce tovarășii săi au fost arestați, a declarat că a participat la organizarea atentatului împotriva țarului. La tribunal, Jeleabov a renunțat la apărare, folosind cuvântările sale în scop de agitație revoluționară. Ca urmare a sentinței tribunalului, Jeleabov împreună cu tovarășii săi narodovolți Perovskaia, Kibalciți, Mihailov și Risakov au fost spânzurați la 3 (15) aprilie 1881, în Piața Semenov din Petersburg. — 103, 168.

K

K.N. — corespondent al redacției ziarului „Iskra”. — 350.

Kablukov, N.A. (1849—1919) — economist și statistician, partizan al narodnicismului liberal, profesor la Universitatea din Moscova. În anii 1885—1907 a condus secția de statistică a zemstvei guberniale din Moscova. Sub conducerea lui a fost întocmită „Culegerea de date statistice cu privire la gubernia Moscova” (1877—1879). A colaborat la mai multe ziare și reviste. În lucrările sale a susținut ideea „trâiniciei” micii gospodării țărănești, idealizând obștea țărănească, pe care o considera în stare să preîntâmpine diferențierea țărănimii. A combătut marxismul și în problema rolului și însemnătății luptei de clasă, propovăduind pacea între clase. Într-o serie de lucrări, și în special în „Dezvoltarea capitalismului în Rusia”, V. I. Lenin a criticat cu asprime concepțiile lui Kablukov. În 1917 Kablukov a participat la lucrările Comitetului agrar general de pe lângă Guvernul provizoriu burghez. După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a lucrat la Direcția centrală de statistică, fiind în același timp profesor și publicist. Principalele sale lucrări sînt: „Problema muncitorilor în agricultură” (1884), „Prelegeri de economie agricolă” (1897), „Cu privire la condițiile de dezvoltare a gospodăriei țărănești în Rusia” (1899), „Economia politică” (1918) și altele. — 277

Kareev, N.I. (1850—1931) — istoric și publicist de orientare burghezoliberală, unul dintre reprezentanții școlii sociologice subiective, idealist-eclectic. Începînd din 1879 a fost profesor la Universitatea din Varșovia, iar mai tîrziu la Universitatea din Petersburg. Din 1905 a făcut parte din partidul cadet. Începînd din ultimul deceniu al secolului trecut a dus o luptă îndrîjită împotriva marxismului. A publicat un mare număr de lucrări, cele mai importante dintre ele fiind cele referitoare la istoria țărănimii franceze: „Țăranii și problema țărănească în Franța în ultimul pătrar al secolului al XVIII-lea“ (1879), lucrare care a fost apreciată pozitiv de Marx, și „Studii cu privire la istoria țăranilor francezi“ (1881). De asemenea, a publicat o serie de lucrări în legătură cu istoria Poloniei. Foarte cunoscută a fost lucrarea sa „Istoria modernă a Europei occidentale“ (7 volume) (1892—1917). În 1910 a fost ales membru corespondent al Academiei de Științe din Petersburg, iar în 1929 membru de onoare al Academiei de Științe a U.R.S.S. — 49.

Kartsev, N.A. (1855—1905) — economist și statistician, a activat în cadrul zemstvelor. Începînd din 1891 a fost profesor la Universitatea din Iuriev (Tartu), iar apoi la Institutul agronomic din Moscova. A colaborat la ziarul „Russkie Vedomosti“ și la revistele „Zemstvo“, „Russkoe Bogatstvo“ etc. Autor al multor cărți și articole de revistă consacrate economiei gospodăriilor țărănești din Rusia, el a apărat concepțiile narodnicilor liberali. Într-o serie de lucrări și cuvîntări ale sale, V. I. Lenin a criticat cu asprime concepțiile reacționare ale lui Karișev. — 277.

Karpovici, P. V. (1874—1917) — socialist-revoluționar. A studiat la Universitatea din Moscova, apoi la cea din Iuriev (Tartu), de unde a fost eliminat pentru vina de a fi participat la mișcarea studențească; în decembrie 1899 a plecat în străinătate ca să-și continue studiile. În februarie 1901 a venit la Petersburg cu intenția de a-l ucide pe Bogolepov, ministrul învățămîntului public, în semn de protest împotriva cruntelor represalii la care era supusă studențimea revoluționară. La 14 (27) februarie 1901 a săvîrșit un atentat, rănindu-l grav pe Bogolepov; a fost condamnat la 20 ani de muncă silnică; în 1907 a fost eliberat din închisoare și deportat. Curînd după aceasta a fugit în străinătate, unde a aderat la „Organizația de luptă“ a eserilor. În 1908 a luat parte la organizarea atentatului nereușit împotriva lui Nicolaie al II-lea, după care s-a retras din „Organizația de luptă“. În 1917, cînd se înapoia în Rusia, a pierit în Marea Nordului, vaporul pe care se afla el fiind aruncat în aer de un submarin german. — 269.

Katkov, M.N. (1818—1887) — publicist reacționar. Și-a început activitatea politică ca partizan al liberalismului moderat al nobililor; între 1851 și 1855 a fost redactor la ziarul „Moskovskie Vedomosti“, ulterior a fost unul dintre editorii revistei „Russkii Vestnik“. „În timpul primei perioade de avînt democratic din Rusia (începutul deceniului al 7-lea al secolului al XIX-lea) a cotit spre naționalism, șovinism și ultrareacționarism furibund“ (V. I. Lenin, Opere, vol. 18, E. S. P. L. P. 1957, pag. 261—262). Între 1863—1887 a fost redactor-editor al ziarului „Moskovskie Vedomosti“, care a devenit purtătorul de cuvînt al reacțiunii monarhiste. Katkov spunea singur despre el că este „un credincios ciîne de pază al absolutismului“. Numele lui Katkov a devenit simbolul celei mai deșănțate reacțiuni monarhiste. — 86.

Kautsky, Karl (1854—1938) — unul dintre liderii social-democrației germane și ai Internaționalei a II-a; la început a fost marxist, iar mai târziu a devenit un renegat al marxismului, ideolog al centrismului (kautskismului) — unul dintre curentele oportuniste din mișcarea muncitorească —, redactor al revistei teoretice a social-democrației germane, „Die Neue Zeit“ („Timpuri noi“).

Din 1874 Kautsky a început să participe la mișcarea socialistă. Concepțiile sale din acea vreme reprezentau un amestec de lassalleianism, neomalthusianism și anarhism. În 1881 a făcut cunoștință cu K. Marx și F. Engels și, sub influența lor, a trecut la marxism, dar încă din acea perioadă a dat dovadă de șovăieli și înclinații spre oportunism, lucru pentru care K. Marx și F. Engels l-au criticat cu asprime. În anii 1880—1900 Kautsky a scris o serie de lucrări în legătură cu unele probleme ale teoriei marxiste: „Doctrina economică a lui Karl Marx“ (1886), „Problema agrară“ (1898) etc., care, cu toate greșelile ce le conțin, au jucat un rol pozitiv în propagarea marxismului. Mai târziu, când mișcarea revoluționară a luat o mare amploare, Kautsky s-a situat pe pozițiile oportunistului; în ajunul primului război mondial, el devine centrist, iar în timpul războiului trece în tabăra dușmanilor fățiși ai marxismului revoluționar, camuflându-și social-șovinismul său cu frazeologie internaționalistă. Kautsky a emis teoria ultraimperialismului, a cărei esență reacționară a fost demascată de Lenin în lucrările „Falimentul Internaționalei a II-a“ (1915), „Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului“ (1916) și în alte lucrări ale sale. După Revoluția Socialistă din Octombrie, Kautsky s-a ridicat fățiș împotriva revoluției proletare și a dictaturii proletarietului, împotriva Puterii sovietice.

În lucrările sale „Statul și revoluția“ (1917), „Revoluția proletară și renegatul Kautsky“ (1918) și într-o serie de alte lucrări, V. I. Lenin a supus unei critici nimicitoare teoriile kautskiste. Arătând primejdia pe care o reprezintă kautskismul, el scria: „Clasa muncitoare nu-și poate îndeplini rolul său revoluționar mondial dacă nu duce un război necruțător împotriva acestei atitudini de renegare, împotriva acestei lipse de caracter, împotriva acestei slugărnicii față de oportunism și împotriva acestei nemaipomenite trivializări teoretice a marxismului“ (V. I. Lenin, Opere, vol. 21, Editura politică, 1959, pag. 306). — 37, 38, 65, 139, 186, 222, 310, 312, 330, 337.

Knight, Robert — militant de seamă al mișcării sindicaliste din Anglia, în anii 1871—1899 a fost secretar al trade-unionului cazangiilor și al trade-unionului unit al cazangiilor și al constructorilor navali, membru al parlamentului (1875—1882, 1896—1900). Knight a fost un reprezentant tipic al trade-unionismului clasic, care se mărginea să ducă luptă împotriva patronilor pentru revendicări legate de îmbunătățirea situației materiale a muncitorilor. Knight considera că principalul mijloc pentru realizarea acestui scop constă în aplanarea pe cale pașnică a conflictelor, în înțelegerea cu patronii. Knight a luptat energic pentru unificarea sindicatelor engleze și a fost unul dintre inițiatorii înființării, în 1899, a Federației generale a trade-unionurilor din Marea Britanie. — 78—79.

Kricevski, B.N. (1866—1919) — social-democrat rus, publicist, unul dintre liderii „economismului“. Pe la sfârșitul deceniului al 9-lea a început să participe la activitatea cercurilor social-democrate din Rusia; după 1890 a emigrat;

în străinătate a aderat la grupul „Eliberarea muncii“ și a colaborat la publicațiile sale. Curînd după aceea a ieșit din grupul „Eliberarea muncii“, În ultimul deceniu al secolului trecut a devenit unul dintre conducătorii „Uniunii social-democraților ruși din străinătate“, în 1899 a fost redactor la revista „Rabocce Delo“, organul „Uniunii“, în coloanele căreia a promovat ideile reformismului și bernsteinismului. După Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. s-a îndepărtat de mișcarea social-democrată. — 10, 12, 44, 48, 62, 79, 102, 109—110, 132, 145, 150, 161, 168, 178, 179, 181, 184—185, 186, 188.

Kuskova, E.D. (1869—1958) — publicistă rusă, militantă burgheză pe tărîm social. La jumătatea ultimului deceniu al secolului trecut, pe cînd se afla în străinătate, a luat cunoștință de marxism și s-a apropiat de grupul „Eliberarea muncii“, curînd însă, sub influența bernsteinismului, a pornit pe calea revizuirii marxismului. Documentul scris de Kuskova în spiritul bernsteinismului, care a primit numele de „Credo“, exprima cît se poate de pregnant esența oportunistă a „economismului“ și a provocat un protest energic din partea unui grup de marxști ruși, în frunte cu V. I. Lenin. În ajunul revoluției din 1905—1907, Kuskova a făcut parte din „Uniunea de eliberare“. În 1906 a scos împreună cu S.N. Prokopovici revista semicadetă „Bez Zaglavii“ și a colaborat activ la ziarul cadeților de stînga, „Tovarișci“. Kuskova îi îndemna pe muncitori să renunțe la lupta revoluționară și tindea să subordoneze mișcarea muncitorească față de conducerea politică a burgheziei liberale. După Revoluția din Octombrie, Kuskova a luat atitudine împotriva bolșevicilor, în 1921 a făcut parte din „Comitetul public pentru ajutorarea infometaiților“, încercînd împreună cu alți conducători ai acestei organizații s-o folosească în lupta împotriva Puterii sovietice. În 1922 a fost expulzată și în străinătate a devenit o militantă activă a emigrației albe. — 18.

L

Lafargue, Paul (1842—1911) — militant de seamă al mișcării muncitorești internaționale; împreună cu Guesde, a fondat Partidul Muncitoresc din Franța; publicist talentat, unul dintre primii adepți din Franța ai comunismului științific; prieten apropiat și tovarăș de luptă al lui K. Marx și F. Engels.

A participat activ la mișcarea muncitorească începînd din 1866, cînd a devenit membru al Internaționalei I și l-a cunoscut îndeaproape pe K. Marx, sub a cărui influență a trecut pe poziții marxiste. În timpul Comunei din Paris, Lafargue a organizat ajutorarea Parisului revoluționar în departamentele din sud ale Franței și a venit ilegal la Paris. Lafargue îl informa pe Marx despre evenimentele care au loc în Franța. După înfrîngerea Comunei din Paris, a emigrat în Spania, apoi în Portugalia, unde a dus o luptă energică împotriva bakunismului. În 1880, Lafargue, împreună cu Guesde și cu concursul lui Marx și Engels, au elaborat programul partidului muncitoresc; după amnistierea comunarilor s-a întors în Franța, unde a devenit redactor la ziarul „L'Égalité“ („Egalitatea“), organul partidului muncitoresc. Lafargue a luat o atitudine energică împotriva oportunismului din Internaționala a II-a; el a salutat prima organizație marxistă rusă — grupul „Eliberarea muncii“ —, iar mai tîrziu și-a manifestat simpatia față de bolșevici. În numeroasele sale lucrări, Lafargue a propagat și a susținut ideile marxismului în domeniul

economiei politice, al filozofiei, istoriei și lingvisticii; el a luptat împotriva reformismului și revizionismului, criticând încercările bernsteinienilor de a face o „sinteză“ a marxismului și kantianismului. Lenin a relevat importanța lucrărilor filozofice ale lui Lafargue în ceea ce privește critica adusă idealismului și agnosticismului. Dar în lucrările lui Lafargue există și teze teoretice greșite, mai ales în problema țărănească și în cea națională, precum și în problema sarcinilor revoluției socialiste.

Considerînd că la bătrînețe omul nu mai poate fi util luptei revoluționare, Lafargue și soția sa, Laura (a doua fiică a lui K. Marx), s-au sinucis. La funeraliile lor, V. I. Lenin a luat cuvîntul din partea P.M.S.D.R., spunînd că Lafargue a fost unul dintre „cei mai talentați și mai profunzi propagandiști ai ideilor marxismului“ (V. I. Lenin, Opere, vol. 17, E.S.P.L.P. 1957, pag. 289). — 65.

Lalaianț, I. H. (1870—1933) — participant activ la mișcarea social-democrată din Rusia. În 1888—1889 a fost membru al cercului marxist al lui N. E. Fedoseev din Kazan, iar în 1892 a desfășurat propagandă revoluționară în rîndurile muncitorilor uzinei „Sormovo“ din Nijni-Novgorod. În 1893, la Samara a intrat în cercul marxist grupat în jurul lui V. I. Lenin. În 1895 a fost deportat la Ekaterinoslav, unde a luat parte la crearea „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare“ din localitate și la pregătirea primului Congres al P.M.S.D.R. În primăvara anului 1900 a fost editat, cu colaborarea lui Lalaianț, primul număr al ziarului social-democrat ilegal „Iujnii Rabocii“ și a fost făcută încercarea de a se convoca Congresul al II-lea al partidului. În aprilie 1900 a fost arestat, iar în martie 1902 deportat în Siberia răsăriteană, de unde, după două luni, a fugit în străinătate. A făcut parte din Liga din străinătate a social-democrației revoluționare ruse și a condus tipografia „Iskrei“ la Geneva. După Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. a fost bolșevic, agent al C.C. al partidului în Rusia. În 1905 a făcut parte din C.C. unificat ca reprezentant al bolșevicilor, în 1906 a participat la Conferința de la Tammerfors a organizațiilor militare de luptă ale P.M.S.D.R. Cînd a fost arestat și, după o detențiune preventivă de doi ani, a fost condamnat la 6 ani muncă silnică. La sfîrșitul anului 1913, după executarea pedepsei, a fost deportat pe viață în Siberia răsăriteană și s-a retras din activitatea politică. Din 1922 a lucrat la Direcția generală a învățămîntului politic al Comisariatului poporului pentru învățămînt din R.S.F.S.R.; și-a scris amintirile sub titlul „La izvoarele bolșevismului“. — 155.

Lassalle, Ferdinand (1825—1864) — socialist mic-burghez german, întemeietorul lassalleanismului — o varietate a oportunismului în mișcarea muncitorească germană.

Lassalle a fost unul dintre fondatorii Uniunii generale a muncitorilor germani (1863). Crearea acestei Uniuni a avut o însemnătate pozitivă pentru mișcarea muncitorească, dar Lassalle, în calitate sa de președinte, a îndreptat-o pe o cale oportunistă. Limitîndu-se la lupta pentru activitate parlamentară pașnică, lassalleienii socoteau că prin agitația legală pentru dreptul de vot universal, prin crearea de cooperative muncitorești de producție, subvenționate de statul iuncherilor, se va ajunge la crearea unui „stat popular liber“. Lassalle a sprijinit politica de unificare „de sus“ a Germaniei sub hegemonia Prusiei reacționare. Politica oportunistă a lassalleienilor a constituit o piedică

pentru activitatea Internațională I și pentru crearea unui adevărat partid muncitoresc în Germania, a întârziat formarea conștiinței de clasă a muncitorilor.

Concepțiile teoretice și politice ale lassalleienilor au fost aspru criticate de către clasicii marxism-leninismului (vezi K. Marx, „Critica programului de la Gotha”; V. I. Lenin, „Statul și revoluția” și alte lucrări). — 1, 12, 39.

Lavrov, P. L. (1823—1900) — ideolog de vază al narodnicismului, reprezentant al școlii sociologice subiective; autor al cărții „Scrisori istorice” (1868—1869), care a exercitat o puternică influență asupra intelectualității narodniciste ruse, și al unei serii de cărți de istorie a gândirii sociale și a mișcării revoluționare, precum și de istorie a culturii („Propagandiștii narodnici din anii 1873—1878”, „Studii de istorie a Internaționalăi” etc.). Lavrov este părintele teoriei narodniciste reacționare a „eroilor” și „gloatei”, care neagă legile obiective ale dezvoltării societății și consideră progresul omenirii drept un rezultat al activității „personalităților care gândesc critic”.

Lavrov a făcut parte din asociația „Zemlea i volea”, care a devenit apoi partidul „Narodnaia volea”. În timpul cât a fost în emigrație, începând din 1870, a scos revista „Vpered I” (Zürich-Londra, 1873—1876), a fost redactor al revistei „Vestnik Narodnoi Voli” (1883—1886), a luat parte la redactarea culegerii narodovolistice „Materiale pentru o istorie a mișcării social-revoluționare ruse” (1893—1896); a fost membru al Internaționalăi I; i-a cunoscut pe Marx și pe Engels, cu care a purtat corespondență. — 132.

Lenin, V. I. (Ulianov, V. I., N. Lenin, K. Tulin, Frei, N. N., Jacob Richter) (1870—1924) — date biografice. — 3, 5, 16, 18, 21, 30, 33, 34, 43, 50, 62, 70, 86, 90, 91, 104, 105, 108—109, 124, 126, 130—131, 132, 149, 151, 153, 154, 155, 179, 181—182, 184, 185—186, 189, 201, 204—207, 236, 237, 242—243, 245, 246—247, 249, 257, 267, 282, 294, 300, 304, 308, 340, 351, 361, 368, 423, 433, 434, 435, 438.

Levitski, N. V. (n. 1859) — narodnic liberal, economist, a colaborat la ziarul „Russkie Vedomosti”, a fost secretar la un consiliu de zemstvă, a practicat avocatura. În ultimul deceniu al secolului trecut a organizat în gubernia Herson o serie de arteluri agricole, în jurul cărora narodnicii au făcut multă zarvă, considerându-le drept un mijloc de preîntâmpinare a capitalismului. În realitate ele n-au făcut decât să contribuie la diferențierea țărănimii și, curînd de tot, s-au destrămat. — 386, 387.

Liebknecbt, Wilhelm (1826—1900) — militant de seamă al mișcării muncitorești germane și internaționale, unul dintre întemeietorii și conducătorii Partidului social-democrat din Germania. A luat parte activă la revoluția din 1848—1849 din Germania; după înfrîngerea ei a emigrat mai întîi în Elveția, iar apoi la Londra, unde s-a împrietenit cu K. Marx și F. Engels. Sub influența lui Marx și Engels, Liebknecht a devenit socialist, iar după întoarcerea sa, în 1862, în Germania și după înființarea Internaționalăi I — unul dintre cei mai fervenți propagandiști ai ideilor revoluționare ale Internaționalăi și organizator al secțiilor ei din Germania. Din 1875 și pînă la sfîrșitul vieții sale, Liebknecht a fost membru al Comitetului Central al Partidului social-democrat din Germania și redactor responsabil al Organului Central — „Vorwärts” („Înainte”). Din 1867 și pînă în 1870 a fost deputat în Reichstagul

Confederației Germaniei de nord, iar începînd din 1874 a fost ales în repetate rînduri deputat în Reichstagul german; a folosit cu pricepere tribuna parlamentară pentru a demasca politica internă și externă reacționară a iuncherilor prusaci.

Pentru activitatea sa revoluționară a fost condamnat în repetate rînduri la închisoare. A luat parte activă la organizarea Internaționalei a II-a. Marx și Engels îl prețuiau pe Liebknecht, îl îndrumau în activitatea lui, criticînd totodată foarte aspru politica lui împăciuitoare față de elementele oportuniste. — 47, 78—79, 118.

Luxemburg, Rosa (1871—1919) — militantă de seamă a mișcării muncitorești internaționale, unul dintre liderii aripii stîngi a Internaționalei a II-a. În mișcarea revoluționară a început să activeze în a doua jumătate a deceniului al 9-lea al secolului trecut, a fost unul dintre întemeietorii mișcării social-democrate poloneze, a luptat împotriva naționalismului din rîndurile acestei mișcări. Începînd din 1897 a participat activ la mișcarea social-democrată germană, a combătut bernsteinismul și millerandismul. A luat parte la prima revoluție rusă (la Varșovia), în 1907 a participat la Congresul al V-lea (de la Londra) al P.M.S.D.R., unde i-a sprijinit pe bolșevici. Chiar de la începutul războiului imperialist s-a situat pe poziții internaționaliste. A fost unul dintre inițiatorii creării grupului „Internaționala”, care după un timp și-a schimbat denumirea în „Spartacus”, iar mai tîrziu în „Uniunea Spartacus”; a scris (în închisoare) sub pseudonimul Junius broșura „Criza social-democrației” (vezi articolul lui Lenin „Despre broșura lui Junius”. — Opere, vol. 22, Editura P.M.R., 1952, pag. 299—314). După Revoluția din noiembrie din Germania a participat la Congresul de constituire a Partidului Comunist din Germania, congres la care a avut un rol conducător. În ianuarie 1919 a fost arestată și asasinată din ordinul guvernului Scheidemann. Lenin, care o aprecia foarte mult pe R. Luxemburg, a criticat în repetate rînduri greșelile ei (în problema rolului partidului, a imperialismului, în problema național-colonială, în problema țărănească, în problema revoluției permanente etc.), ajutînd-o astfel să adopte o poziție justă. — 312, 313.

M

Martnov, A. (Piker, A. S.) (1865—1935) — unul dintre liderii „economismului”, militant de seamă al menșevismului, mai tîrziu — membru al P.C.U.S. La începutul penultimului deceniu al secolului trecut a activat în cadrul cercurilor narodovolților, în 1886 a fost arestat și deportat în Siberia răsăriteană; în deportare a devenit social-democrat. În 1900 a emigrat; a făcut parte din redacția revistei „economistilor”, „Rabocce Delo”; el a combătut cu mult zel „Iskra” leninistă. La Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. a fost antiiskrist; după congres — menșevic, iar în anii reacțiunii — lichidator. În timpul primului război mondial s-a situat pe o poziție centristă, după Revoluția din februarie 1917 a fost menșevic internaționalist. După Revoluția din Octombrie a rupt cu menșevismul; în 1918—1920 a fost învățător în Ucraina. În 1923, la Congresul al XII-lea al P.C.(b) din Rusia a fost primit în rîndurile partidului; a lucrat la Institutul „K. Marx și F. Engels”; începînd din 1924 a fost membru în redacția revistei „Internaționala Comunistă”. — 45, 51—52, 54, 56, 58, 59—66, 69, 70, 76, 78, 79, 82, 83, 88, 89, 102, 106,

110, 150, 161, 168, 179, 185, 188, 251, 262, 301, 307, 310, 316, 318, 322, 326, 327, 328, 329, 424, 429.

Martov, L. (Tederbaum I. O., Berg, Narcis Tuporilov) (1873—1923) — unul dintre liderii menșevismului. În cadrul mișcării social-democrate a început să activeze în ultimul deceniu al secolului trecut. În 1895 a participat la organizarea „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare” din Petersburg. În 1896 a fost arestat și deportat pe termen de 3 ani la Turuhansk. În 1900, după expirarea termenului deportării, a luat parte la pregătirea editării ziarului „Iskra”, a făcut parte din redacția ziarului. La Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. s-a situat în fruntea minorității oportuniste și de atunci a fost unul dintre conducătorii instituțiilor centrale ale menșevicilor și redactor la publicații menșevice. În anii reacțiunii a fost lichidator, a redactat ziarul „Golos Soțial-Demokrata”, a luat parte la conferința antipartinică „din august” (1912). În perioada primului război mondial s-a situat pe poziții centriste, a participat la Conferința de la Zimmerwald și Kienthal; după Revoluția din februarie 1917 a fost în fruntea grupului menșevicilor internaționaliști. După Revoluția din Octombrie a trecut în tabăra dușmanilor fățiși ai Puterii sovietice. În 1920 a emigrat în Germania și, stabilindu-se la Berlin, a înființat și redactat publicația menșevică contrarevoluționară „Soțialisticeskii Vestnik”. — 49, 61, 155, 237, 402.

Marx, Karl (1818—1883) — întemeietor al comunismului științific, gânditor genial, corifeu al științei revoluționare, conducător și învățător al proletariatului internațional (vezi articolul lui V. I. Lenin „Karl Marx (scurtă schiță biografică și expunere a marxismului)”. — Opere, vol. 21, Editura politică, 1959, pag. 29—77). — 306, 379, 425.

Mebring, Franz (1846—1919) — militant de seamă al mișcării muncitorești din Germania, unul dintre liderii și teoreticienii aripii de stînga a social-democrației germane; istoric, publicist și specialist în literatură. De la sfîrșitul deceniului al 7-lea — publicist radical burghez-democrat; în 1876—1882 s-a situat pe pozițiile liberalismului burghez, apoi a evoluat spre stînga; a fost redactor al ziarului democrat „Volks-Zeitung” („Ziarul poporului”) și a luat atitudine împotriva lui Bismarck pentru apărarea social-democrației. În 1891 a intrat în Partidul social-democrat din Germania. A fost colaborator activ și unul dintre redactorii organului teoretic al partidului, „Die Neue Zeit” („Timpuri Noi”), iar mai târziu redactorul ziarului „Leipziger Volkszeitung” („Ziarul poporului din Leipzig”). În 1893 a apărut în ediție separată cartea lui „Legenda lui Lessing”, iar în 1897 „Istoria social-democrației germane” în patru volume. Mehring a lucrat mult la publicarea operelor postume ale lui Marx, Engels și Lassalle; în 1918 a apărut cartea lui despre viața și activitatea lui K. Marx. Lucrările lui Mehring conțin o serie de abateri de la marxism, aprecieri greșite în legătură cu unii militanți cum au fost Lassalle, Schweitzer și Bakunin, neînțelegerea revoluției săvîrșite de Marx și Engels în filozofie. Mehring a luptat activ împotriva oportunismului și revizionismului din rîndurile Internaționalei a II-a și a condamnat kautskismul, dar s-a făcut și el vinovat de greșelile celor de stînga din Germania, care s-au temut să rupă din punct de vedere organizatoric cu oportuniștii. Mehring a apărat cu consecvență internaționalismul și a salutat Revoluția Socialistă din Octombrie; el a înțeles just importanța păcii de la Brest.

Începînd din 1916 el a fost unul dintre conducătorii organizației revoluționare „Uniunea Spartacus” și a avut un rol de seamă în înființarea Partidului Comunist din Germania. — 47.

Meșcerski, V. P. (1839—1914) — publicist reacționar. A fost funcționar în poliție și în ministerul afacerilor interne; din 1860 a colaborat la „Russkii Vestnik” și la „Moskovskie Vedomosti”; între 1872 și 1914 a editat revista ultrareacționară „Grajdanin”, iar în 1903 a fondat revistele reacționare „Dobro” și „Drujezkie Reci”. În publicațiile sale, subvenționate cu larghețe de guvernul țarist, Meșcerski s-a ridicat împotriva oricăror concesiilor făcute de către guvern nu numai muncitorilor, dar și burgheziei liberale. — 86.

Mihailov, N. N. (1870—1905) — medic dentist, provocator; în urma denunțului făcut de el, în decembrie 1895 au fost arestați V. I. Lenin și alți conducători ai „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare” din Petersburg (vezi V. I. Lenin, Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediția a doua, pag. 116—117); începînd din 1902, Mihailov a fost funcționar al departamentului poliției; în 1905 a fost ucis de eseri în Crimeea. — 34.

Mihailovski, N. K. (1842—1904) — teoretician de vază al narodnicismului liberal, publicist, critic literar, filozof pozitivist, unul dintre reprezentanții școlii sociologice subiective. Și-a început activitatea publicistică în 1860; în 1868 devine colaborator, apoi unul dintre redactorii revistei „Otecestvennie Zapiski”. Între 1870 și 1880 a participat la întocmirea și redactarea diferitelor publicații ale partidului „Narodnaia volia”. În 1892 a devenit redactor al revistei „Russkoe Bogatstvo”, în paginile căreia a dus o luptă îndârjită împotriva marxștilor. Concepțiile lui Mihailovski au fost criticate de V. I. Lenin în lucrarea „Ce sînt «prieteni poporului» și cum luptă ei împotriva social-democraților?” (1894) și în alte lucrări. — 49, 177, 250.

Millerand, Alexandre-Étienne (1859—1943) — om politic francez; în penultimul deceniu al secolului trecut — radical mic-burghez, în ultimul deceniu a aderat la socialiști și a fost în fruntea curentului oportunist din mișcarea socialistă franceză. În 1899 a intrat în guvernul burghez reacționar al Franței condus de Waldeck-Rousseau, în cadrul căruia a colaborat cu generalul Galliffet, călăul Comunei din Paris. V. I. Lenin a demascât millerandismul, calificîndu-l ca o trădare a intereselor proletariatului ca o expresie practică a revizionismului, și a scos la iveală rădăcinile lui sociale.

După excluderea lui, în 1904, din partidul socialist, Millerand a format, împreună cu o serie de foști socialiști (Briand, Viviani), partidul „socialiștilor independenți”. În anii 1909—1910, 1912—1913, 1914—1915 a ocupat diferite posturi ministeriale. După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, el a fost unul dintre organizatorii intervenției antisovietice; în anii 1920—1924 a fost președinte al Republicii franceze. În iunie 1924, după victoria în alegeri a partidelor burgheze de stînga care au refuzat să colaboreze cu el, a fost nevoit să-și dea demisia. În anii 1925 și 1927 a fost ales senator. — 7, 8.

Mitchell, Isaac (n. 1867) — militant activ al mișcării sindicale din Anglia, membru al Partidului muncitoresc independent; la înființarea Federației generale a trade-unionurilor, în 1899, a fost ales secretarul ei general. — 442.

Miškin, I. N. (1848—1885) — militant de seamă al mișcării narodniciste, de profesie tipograf. În 1873 a deschis la Moscova o tipografie legală, în care se tipărea pe ascuns literatura interzisă. În 1875 a făcut o încercare de a elibera din deportare pe N. G. Cernișevski, această încercare a eșuat; el a fugit, dar a fost arestat și deferit tribunalului, care l-a judecat în „procesul celor 193“. La ședința tribunalului a rostit un discurs revoluționar înflăcărat, a fost condamnat la 10 ani muncă silnică și la deportare în Siberia. Pe drum, în toamna anului 1881, Mișkin a rostit o cuvîntare la funeraliile revoluționarului narodnic L.A. Dmohovski, fapt pentru care a fost condamnat la încă 15 ani muncă silnică. În 1882 a evadat din închisoarea din Kariisk, dar a fost arestat la Vladivostok. Ulterior, Mișkin a fost transmutat la fortăreața Petropavlovsk, iar în 1884 la Schlüsselburg, unde a fost împușcat la 26 ianuarie (7 februarie) 1885 pentru ultragiul adus unui supraveghetor al închisorii. — 103.

Most, Johann Iosif (1846—1906) — social-democrat german, apoi anarhist, de profesie legător de cărți. În deceniul al 7-lea al secolului trecut a aderat la mișcarea muncitorească, s-a apropiat de social-democrație și a devenit ziarist; în anii 1874—1878 a fost ales deputat în Reichstag. În domeniul teoriei, Most a fost adept al lui Dühring, în cel al politicii — a promovat ideea anarhistă de „propagandă prin acțiune“, considerînd că este posibilă o revoluție proletară imediată. După apariția, în 1878, a legii excepționale împotriva socialiștilor, Most a emigrat la Londra, unde a editat ziarul anarhist „Freiheit“ („Libertatea“), despre care Marx scria: „Învinuirea pe care noi i-o aducem lui Most este nu că «Freiheit» al lui este prea revoluționar. Noi îl învinuim că în acest ziar nu există nici un fel de conținut revoluționar, ci numai frazeologie revoluționară“ (K. Marx și F. Engels, Opere, vol. XXVII, 1935, pag. 63). În coloanele acestui ziar, Most îndemna pe muncitori la teroare individuală, pe care o considera mijlocul cel mai eficient al luptei revoluționare. În 1882 Most a emigrat în S.U.A., unde a continuat să scoată ziarul „Freiheit“. În anii care au urmat s-a retras din mișcarea muncitorească. — 11, 47, 119.

Mulberger, Arthur (1847—1907) — publicist mic-burghez german, adept al lui Proudhon, de profesie medic. În 1872 a publicat în organul central al Partidului muncitoresc social-democrat din Germania, „Der Volksstaat“ („Statul popular“), o serie de articole în problema locuințelor, care au provocat o critică acerbă din partea lui F. Engels. A colaborat la revista oportunistă a lui Höchberg „Die Zukunft“ („Viitorul“) și a scris o serie de lucrări cu privire la istoria gândirii sociale în Franța și Germania; a criticat marxismul. — 11.

N

N.N. — Lenin, V. I.

N.N. — vezi Prokopovici, S. N.

N.—on — vezi Danielson. N.F.

Nadejdin, L. (Zelenski, E. O.) (1877—1905) — și-a început activitatea politică ca narodnic, în 1898 a intrat în organizația social-democrată din Saratov. În 1899 a fost arestat și deportat în gubernia Vologda; în 1900 a emigrat în Elveția, unde a organizat „grupul socialist-revoluționar“ „Svoboda“ (1901—1903). În revista „Svoboda“, în broșurile „Ajunul revoluției“

(1901), „Reînvierea revoluționarismului în Rusia“ (1901) etc. i-a susținut pe „economiști“ și totodată a propovăduit teroarea ca mijloc eficace de „trezire a maselor“, a combătut „Iskra“ leninistă. Nadejdin și grupul lui n-au exercitat o influență cît de cît serioasă asupra mișcării revoluționare ruse. După Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. a colaborat la publicațiile menșevice. — 151, 153, 157, 159, 160, 162, 163 — 164, 170 — 174, 262, 289, 316, 330 — 331, 335.

Narcis Tuporilov — *vezi* Martov, L.

Nicolaie al II-lea (Romanov, „Nicolaie Obmanov“) (1868—1918) — ultimul împărat al Rusiei, a domnit din 1894 pînă în 1917. La 17 iulie 1918 a fost împușcat la Ekaterinburg (Sverdlovsk), în urma unei hotărîri a Sovietului regional din Ural al deputaților muncitorilor și soldaților. — 270, 274, 347.

Nicolaie Obmanov — *vezi* Nicolaie al II-lea (Romanov).

O

Owen, Robert (1771—1858) — mare socialist utopist englez; el a supus unei critici aspre bazele orînduirii capitaliste, dar n-a știut să dezvăluie adevăratele rădăcini ale contradicțiilor capitalismului. Owen considera că principala cauză a inegalității sociale rezidă în insuficienta răspîndire a instrucțiunii, și nu în însuși modul de producție capitalist, că ea poate fi înlăturată prin răspîndirea cunoștințelor și prin reforme sociale; el a formulat un amplu program în acest sens. Owen a luptat pentru limitarea prin lege a duratei zilei de muncă, pentru protecția muncii, pentru educarea obștească a copiilor.

Owen își imagina viitoarea societate „rațională“ ca o federație liberă de mici comune (cu cel mult 3 000 de membri), care să se autoadministreze. Dar încercările lui Owen de a-și pune ideile în practică au suferit un eșec. În anii 1830—1850 a luat parte activă la mișcarea sindicală și cooperatistă și a contribuit în mare măsură la luminarea muncitorilor. Vorbind despre importanța pe care a avut-o pentru mișcarea muncitorească engleză din secolul al XIX-lea activitatea desfășurată de Owen, Engels scria: „Toate mișcările sociale, toate progresele reale care s-au realizat în Anglia în interesul muncitorilor sînt legate de numele lui Owen“ (F. Engels, „Anti-Dühring“, E.S.P.L.P. 1955, ediția a III-a, pag. 291).

Principalele lucrări ale lui Owen sînt: „Despre formarea caracterului omenesc“ (1813), „Referat adresat Comitatului Lanark cu privire la un plan de atenuare a calamităților sociale“ (1820), „Carte despre noua lume morală“ (1836—1844) etc. — 25.

Ozerov, I. H. (1869—1942) — economist burghez; profesor la Universitatea din Moscova și la cea din Petersburg. În 1901—1902 a sprijinit activ „socialismul polițienesc“ al lui Zubatov, a ținut prelegeri la adunările organizației zubatoviste „Societatea de ajutor reciproc a muncitorilor din industria de construcții mecanice“ de la Moscova. În lucrările sale a încercat să demonstreze că guvernul trebuie să acorde muncitorilor cele mai elementare libertăți politice, să-i unească în asociații profesionale din care ar face parte și patronii, să realizeze în fapt politica de colaborare între clase și posibilitatea de a controla activitatea organizațiilor muncitorești. Guvernul țarist a apreciat în

felul său meritele lui Ozerov: în 1909 Ozerov a fost ales membru al Consiliului de stat din partea Academiei de Științe și a universităților. După Revoluția din februarie 1917, Guvernul provizoriu l-a îndepărtat pe Ozerov de la catedra pe care o avea la Universitatea din Moscova; începînd din deceniul al 4-lea al secolului nostru a trăit la Căminul oamenilor de știință în vîrstă de la Leningrad. — 111.

P

P.B. — *vezi* Akselrod, P.B.

Parvus (Ghelfand, A. L.) (1869—1924) — menșevic, în ultimul deceniu al secolului trecut și în primul deceniu al secolului al XX-lea a participat la activitatea Partidului social-democrat din Germania, aderînd la aripa lui stîngă; a fost redactor al ziarului „Sächsischer Arbeiter-Zeitung“. A scris o serie de lucrări în probleme de economie mondială. După Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. a aderat la menșevici. În perioada primei revoluții ruse se afla în Rusia, unde a colaborat la ziarul menșevic „Nacealo“, a preconizat participarea la alegerile pentru Duma lui Bulîghin și a sprijinit tactica micilor tranzacții cu cadeții etc. Parvus a formulat teoria antimarxistă a „revoluției permanente“, pe care Troțki a transformat-o ulterior într-o armă de luptă împotriva leninismului. În anii reacțiunii s-a îndepărtat de social-democrație; în timpul primului război mondial a fost social-șovinist, agent al imperialismului german, s-a ocupat cu specula de mari proporții și s-a îmbogățit din livrările de război. Din 1915 a editat revista „Die Glocke“, organ „al renegării și al lacheismului murdar în Germania“ (V. I. Lenin. Opere, vol. 21, Editura politică, 1959, pag. 418). — 185.

Pisarev, D. I. (1840—1868) — democrat-revoluționar rus de seamă, publicist și critic literar, filozof materialist. După absolvirea Universității din Petersburg, în 1861, a fost conducătorul de fapt al revistei progresiste din acea vreme „Russkoe Slovo“. La 2 (14) iulie 1862 a fost arestat pentru un articol în care chema la răsturnarea absolutismului (articolul urma să fie tipărit într-o tipografie ilegală). Timp de 4 ani și jumătate a stat închis în fortăreața Petropavlovsk, unde a scris o serie de articole în probleme de literatură, de științele naturii și de filozofie. După ce, în noiembrie 1866, a fost pus în libertate, a colaborat la revistele „Delo“ și „Otecestvennie Zapiski“. În lucrările sale, Pisarev a demascat atît iobăgia cît și capitalismul vest-european; a propagat idei socialiste, a pledat pentru calea revoluționară de transformare a societății, totodată însă a subestimat rolul maselor populare și s-a abătut de la democratismul revoluționar. În lucrările sale literare, Pisarev a criticat filozofia idealistă, a demascat estetica reacționară și a subliniat însemnătatea socială a literaturii și a artei.

Pisarev a luptat cu perseverență împotriva liberalismului; articolele lui înflăcărare au exercitat o mare influență asupra formării concepțiilor revoluționare ale elementelor înaintate din societatea rusă. — 168.

Plehanov, G. V. (Beltov, N., G.V., G.V.-ci) (1856—1918) — militant de seamă al mișcării muncitorești ruse și internaționale, primul propagator al marxismului în Rusia; luptător intransigent pentru concepția materialistă despre lume. În 1875, încă pe cînd era student, Plehanov a intrat în legătură cu narodnicii, cu muncitorii din Petersburg și s-a încadrat în activitatea revolu-

ționară. În 1877 a intrat în organizația narodnică „Zemlea i volea” („Pământ și libertate”), iar în 1879, după scindarea acesteia, s-a situat în fruntea organizației nou create a narodnicilor „Cernii peredel” („Împărțirea pământurilor”). În 1880 a emigrat în Elveția; după aceea a rupt cu narodnicismul și în 1883 a creat la Geneva grupul „Eliberarea muncii”, care a fost prima organizație marxistă rusă. La începutul secolului al XX-lea Plehanov, împreună cu V. I. Lenin, a redactat ziarul „Iskra” și revista „Zarea”, a participat la elaborarea proiectului de program al partidului și la pregătirea Congresului al II-lea al P.M.S.D.R. Plehanov a scris numeroase lucrări de filozofie, de istorie a doctrinelor social-politice, de teorie a artei și a literaturii, care constituie un aport prețios la tezaurul socialismului științific.

Principalele sale lucrări teoretice sînt: „Socialismul și lupta politică” (1883), „Divergențele noastre” (1885), „Contribuții la dezvoltarea concepției moniste asupra istoriei” (1895), „Contribuții la istoria materialismului” (1896), „Fundamentarea narodnicismului în lucrările d-lui Voronțov (V.V.)” (1896), „Despre concepția materialistă a istoriei” (1897), „Cu privire la problema rolului personalității în istorie” (1898) și altele. „În decurs de 20 de ani, 1883—1903 — scria V. I. Lenin —, el a dat o mulțime de lucrări excelente, îndreptate mai ales împotriva oportuniștilor, machiștilor, narodnicilor” (V. I. Lenin, Opere, vol. 20, Editura politică, 1959, pag. 360). V. I. Lenin spunea că lucrările filozofice ale lui Plehanov sînt cele mai bune din literatura marxistă internațională.

Plehanov a avut însă chiar și în vremea aceea greșeli serioase, care au constituit germele concepțiilor lui menșevice de mai târziu. El subaprecia rolul revoluționar al țărănimii și vedea în burghezia liberală un aliat al clasei muncitoare; admitînd în vorbă ideea hegemoniei proletariatului, în realitate el era împotriva esenței acestei idei.

După Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., Plehanov s-a situat pe o poziție împăciuitoare față de oportunism, iar mai târziu s-a alăturat menșevicilor. În perioada primei revoluții ruse din 1905—1907 s-au ivit profunde divergențe între el și bolșevici în problemele fundamentale ale tacticii. În anii reacțiunii, Plehanov a luat atitudine împotriva revizuirii machiste a marxismului și împotriva lichidatorismului, situîndu-se în fruntea grupului „menșevicilor-partiiți”. În timpul primului război mondial din 1914—1918 s-a situat pe pozițiile social-șovinismului. După Revoluția burghezo-democratică din februarie 1917, Plehanov s-a întors în Rusia și a adoptat o poziție de sprijinire a Guvernului provizoriu burghez; față de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a avut o atitudine negativă. — 43, 49, 63 — 64, 65, 79, 102, 103, 104, 137, 168, 184, 193 — 200, 201, 211 — 231, 233 — 235, 237, 249, 250, 251, 300, 403 — 405, 406, 407, 422 — 438.

Pleve, V. K. (1846—1904) — om de stat reacționar din Rusia țaristă, în 1881—1884 — director al departamentului poliției, iar după ce a fost ucis Sipeaghin în aprilie 1902 — ministru al afacerilor interne. În timpul cît a fost el ministru au fost înăbușite cu cruzime mișcările țărănești din guberniile Poltava și Harkov, iar o serie de zemstve au fost distruse; Pleve a încurajat politica reacționară de rusificare a periferiilor Rusiei. El a contribuit la dezlănțuirea războiului ruso-japonez cu scopul de a distrage masele de la lupta împotriva absolutismului; în același scop a organizat pogromurile evreiești și a încurajat „zubatovismul”. Prin politica dusă, el a stîrnit împotriva sa

ura celor mai largi pături ale societății ruse. La 15 (28) iulie 1904 a fost ucis de eserul E. S. Sazonov. — 374.

Pobedonoshev, K. P. (1827—1907) — om de stat reacționar din Rusia țaristă, procuror general al sinodului, șeful efectiv al guvernului și principalul inspirator al deșănțatei reacțiuni iobăgiste din timpul domniei lui Alexandru al III-lea; a continuat să joace un rol important și în timpul domniei lui Nicolaie al II-lea. De-a lungul întregii sale vieți a dus o luptă înverșunată împotriva mișcării revoluționare. A fost un adversar hotărât al reformelor burgheze din deceniul al 7-lea al secolului trecut, partizan al monarhiei absolute, dușman al științei și culturii. În perioada de avânt al revoluției burghezo-democratice din octombrie 1905 a fost nevoit să-și dea demisia și să se retragă din viața politică. — 387.

Potresov, A.N. (A.N., Starover) (1869—1934) — unul dintre liderii menșevismului. În ultimul deceniu al secolului trecut a aderat la marxști. Pentru participarea la activitatea „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare” din Petersburg a fost deportat în gubernia Veatka. În 1900 a plecat în străinătate, unde a luat parte la fondarea ziarului „Iskra” și a revistei „Zarea”. După Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. — menșevic. În anii reacțiunii — ideolog al lichidorismului, a avut un rol conducător în organele de presă menșevice „Vozrojdenie”, „Nașa Zarea” ș.a. În timpul primului război mondial — social-șovinist. După Revoluția Socialistă din Octombrie a emigrat în străinătate, unde s-a dedat în presă la atacuri împotriva Puterii sovietice. — 14, 237.

Prokopovici, S.N. (N.N.) (1871—1955) — economist și publicist burghez, reprezentant de seamă al „economismului”, unul dintre primii propagatori ai bernsteinismului în Rusia. Membru activ al organizației monarhiste liberale „Uniunea eliberării”. În 1906 — membru al C.C. al partidului cadet, redactor al revistei „Bez Zaglavii” („Fără titlu”), colaborator activ al ziarului cadeților de stînga „Tovarișci”. Autor al unor cărți despre problema muncitorească, scrise de pe poziții bernsteinist-liberale. În 1917 — ministru al aprovizionării în Guvernul provizoriu burghez. În 1922 a fost expulzat din U.R.S.S. pentru activitate antisovietică. — 17, 39, 40, 61, 107, 178, 277, 309.

Proudhon, Pierre-Joseph (1809—1865) — publicist, economist și sociolog francez, ideolog al micii burghezii, unul dintre întemeietorii anarhismului; de profesiune zețar. În 1840 a publicat cartea „Ce este proprietatea?” El visa la eternizarea micii proprietăți private și critica de pe poziții mic-burgheze marea proprietate capitalistă, propunea să se organizeze o „bancă populară” specială, care prin acordarea de „credit gratuit” să ajute pe muncitori să-și procure mijloace de producție proprii și să devină meseriași. Același caracter reacționar avea și proiectul lui utopic, care prevedea crearea unor „bănci de schimb” speciale, cu ajutorul cărora oamenii muncii ar putea să-și asigure desfacerea „echitabilă” a produselor muncii lor și în același timp să nu se atingă de proprietatea capitalistă asupra uneltelor și mijloacelor de producție. Considerînd statul ca izvor principal al contradicțiilor de clasă, Proudhon a propus proiecte utopice de „lichidare” pașnică „a statului” și a propovăduit o atitudine negativă față de lupta politică. În 1846 a apărut cartea sa „Sistemul contradicțiilor economice, sau Filozofia mizeriei”, în care sînt expuse

concepțiile sale filozofice și economice mic-burgheze. În lucrarea sa „Mizeria filozofiei“, Marx a făcut o critică nimicitoare cărții lui Proudhon, demonstrând inconsistența ei științifică. Ales, în perioada revoluției din 1848, în Adunarea constituantă, Proudhon a condamnat acțiunile revoluționare ale clasei muncitoare. El a aprobat lovitura bonapartistă de la 2 decembrie 1851, după care a urmat instaurarea, în Franța, a regimului celui de-al doilea Imperiu. — 38.

R

R.M — autorul articolului „Realitatea noastră“, tipărit în „Suplimentul special al ziarului «Raboczia Misl»“ (din septembrie 1899), în care sînt expuse fățiș concepțiile oportuniste ale „economistilor“. — 46, 61, 66, 105, 178, 179.

R.N.S. — *vezi* Struve, P.B.

Richter, Jacob — *vezi* Lenin, V.I.

Rittinghausen, Moriz (1814—1890) — democrat german, în 1848 a colaborat la „Neue Rheinische Zeitung“ („Noua gazetă renană“), editată de K. Marx și F. Engels; mai târziu a aderat la eisenachieni, a fost membru al Internaționalei I, a fost ales deputat în Reichstag. În lucrările sale „Organisation der Staatsindustrie“ („Organizarea industriei de stat“) (1848) și „Die direkte Gesetzgebung durch das Volk“ („Legiferarea directă de către popor“) (1850) a dat dovadă de o înțelegere primitivă a democrației; aceste lucrări au fost criticate de Kausky în cartea „Parlamentarism, legislație și social-democrație“ (1893). Într-o scrisoare către Bebel din 10 mai 1883, Engels scria: „Încă din 1848 Rittinghausen nu reprezenta nimic, — el a devenit socialist numai de formă, pentru ca, cu ajutorul nostru, să-și realizeze lozinca sa: «puterea directă a poporului» (K. Marx și F. Engels. Opere, vol. XXVII, 1935, pag. 311). În 1884 Rittinghausen a fost exclus din Partidul social-democrat din Germania pentru că nu s-a supus hotărîrilor cu privire la disciplina de partid ale Congresului de la Copenhaga. — 139.

S

Saint-Simon, Henri-Claude (1760—1825) — mare socialist utopist francez; el a criticat orînduirea capitalistă și a formulat un program de înlocuire a acesteia printr-o societate bazată pe principiul asocierii. Saint-Simon considera că în noua societate toți oamenii trebuie să muncească, iar rolul fiecăruia trebuie să corespundă succeselor obținute de el în muncă; el a emis ideea colaborării dintre industrie și știință, ideea unei producții centralizate și planificate. La Saint-Simon însă, scria Engels, „alături de orientarea proletară și-a păstrat încă o oarecare însemnătate orientarea burgheză“ (F. Engels, „Anti-Dühring“, E.S.P.L.P. 1955, ediția a III-a, pag. 26). El presupunea că în societatea viitoare proprietatea privată și dobînda la capital vor rămîne neatînse și avea o atitudine negativă față de lupta politică și față de revoluție; neînțelegînd misiunea istorică a proletariatului, el considera că contradicțiile de clasă vor fi lichidate prin reforme înfăptuite de guverne și prin educarea morală a societății în spiritul noii religii și își punea speranțele în propovăduirea dragostei pentru popor în rîndurile celor bogăți.

Principalele lucrări ale lui Saint-Simon sînt: „Scrisorile unui locuitor din Geneva către contemporani“ (1802), „Introducere la lucrările științifice

din secolul al XIX-lea" (1807 — 1808), „Catehismul industriaşilor“ (1823—1824), „Noul creştinism“ (1825) etc. — 25.

Saltikov—Şcedrin, M.E. (1826—1889) — mare scriitor satiric rus, democrat-revoluţionar. În scrierile sale a supus unei critici nimicitoare regimul absolutist-iobăgist din Rusia; el a creat o întreagă galerie de figuri de moşieri cu apucături despotice, de reprezentanţi ai birocrăţiei ţariste şi de liberali timoraţi şi a zugrăvit, pentru prima oară în literatura rusă, tipuri de exploataitori burghezi. Pentru primele sale povestiri „Contradicţii“ (1847) şi „O poveste încurcată“ (1848), în aprilie 1848 a fost exilat la Veatka, unde a stat mai bine de 7 ani. După ce s-a întors, la începutul anului 1856, la Petersburg, Saltikov publică „Schite din provincie“, iar mai târziu, prin anii 1860—1890, a publicat o serie de scrieri mai mari: „Povestea unui oraş“ (1869—1870), „Vorbe leale“ (1872—1876), „Domnii Golovlev“ (1875—1880) şi altele. Despre Iuduşka Golovlev, personajul principal din romanul „Domnii Golovlev“, Lenin spunea că este un personaj nemuritor, şi nu o dată a folosit acest personaj, ca şi alte figuri din romanele lui Saltikov—Şcedrin, în lucrările sale în care demasca grupurile sociale şi partidele politice vrăjmaşe poporului. K. Marx preţuia deosebit de mult operele lui Saltikov—Şcedrin. În anii 1863—1864 Saltikov—Şcedrin devine principalul colaborator al revistei democrat-revoluţionare „Sovremennik“ şi începînd din 1868 face parte din redacţia revistei „Otecestvennie Zapiski“. După moartea lui Nekrasov, în 1878, devine redactor responsabil al acestei reviste şi adevăratul conducător spiritual al intelectualităţii democratice, continuînd măreţele tradiţii ale democraţiei revoluţionare din deceniul al 7-lea. — 129.

Savinkov, B.N. (B-v) (1879—1925) — militant de seamă al partidului eserilor, unul dintre conducătorii „Organizaţiei de luptă“ a acestui partid; după Revoluţia din Octombrie, duşman declarat al Puterii sovietice. Şi-a început activitatea politică în timp ce era student la Universitatea din Petersburg, a fost apropiat de „economişti“ — adepţi ai ziarului „Rabocœia Mîl“, a făcut propagandă în cercurile muncitoreşti şi a colaborat la „Rabocœe Delo“. În 1901 a fost arestat, apoi deportat în gubernia Vologda, de unde a emigrat. În străinătate a intrat în partidul eserilor, luînd parte activă la actele teroriste ale „Organizaţiei de luptă“ a eserilor. După Revoluţia din februarie 1917 a fost adjunct al ministrului de război (al lui Kerenski), pe urmă guvernator militar general al Petrogradului; din iniţiativa lui a fost introdusă pe front pedeapsa cu moartea. După Revoluţia din Octombrie a fost organizator al unei serii de rebeliuni contrarevoluţionare şi al intervenţiei militare împotriva Republicii sovietice. În 1924 a venit ilegal în U.R.S.S., dar a fost arestat. Colegiul militar al Tribunalului Suprem al U.R.S.S. l-a condamnat la moarte prin împuşcare, dar printr-o hotărîre a C.E.C. al U.R.S.S. pedeapsa capitală a fost comutată în închisoare pe termen de 10 ani. În 1925, pe cînd se afla în închisoare, s-a sinucis.

Savinkov (sub pseudonimul A. Roşşin) a scris cîteva romane pătrunse de misticism şi autobiografia „Amintirile unui terorist“. — 99, 102, 124—126, 127, 129, 135.

Sazonov, G.P. (n. 1857) — reprezentant al narodnicismului reacţionar, unul dintre „narodnicii poliţişti“, cum îi numea Lenin; autor al lucrărilor:

„Inalienabilitatea pământurilor țărănești în legătură cu programul economic de stat“ (1889), „Să fie sau să nu fie obște?“ (1894) etc. Din 1899 pînă în 1902 Sazonov a fost redactor al ziarului „Rossiia“, care avea o orientare liberală moderată și se tipărea cu banii industriașilor din Moscova. După 17 octombrie 1905 a devenit membru al organizației ultrareacționare „Uniunea poporului rus“. — 383, 384.

Schramm, Karl August — economist german. Și-a început activitatea politică ca liberal, la începutul deceniului al 8-lea al secolului trecut a aderat la mișcarea social-democrată. Împreună cu Höchberg și cu Bernstein a publicat în „Jahrbuch für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik“ („Anuar al științei și al politicii sociale“) articolul „Cronica retrospectivă a mișcării socialiste din Germania“. Condamnînd tactica revoluționară a partidului, autorii articolului chemau la alianță cu burghezia și la subordonarea față de ea a intereselor proletariatului. K. Marx și F. Engels au combătut aceste concepții oportuniste. Între 1884 și 1886 Schramm a criticat marxismul în paginile revistei „Die Neue Zeit“ („Timpuri Noi“) și în cartea „Rodbertus, Marx, Lassalle“; ulterior s-a retras din mișcarea social-democrată. — 47.

Schulze-Delitzsch, Herman (1808—1883) — economist vulgar german, militant social, în anii 1867—1883 deputat în Reichstag. A propovăduit armonia de interese dintre clasa capitaliștilor și a muncitorilor; din 1849 a desfășurat în rîndurile muncitorilor și meșteșugarilor germani o campanie pentru înființarea de societăți cooperatiste și de case de economii și împrumut pe care el le considera ca fiind calea spre realizarea păcii sociale în cadrul societății capitaliste. K. Marx și F. Engels au criticat în repetate rînduri concepțiile reacționare ale lui Schulze-Delitzsch. — 39, 285.

Schweitzer, Johann Baptist (1833—1875) — militant social și scriitor german, adept al lui F. Lassalle, de profesiune avocat. Și-a început activitatea politică ca liberal, sub influența lui F. Lassalle a aderat la mișcarea muncitorească. Din 1864 a redactat ziarul „Der Sozial-Demokrat“ („Social-democratul“), organul central al Uniunii generale a muncitorilor germani; în 1867 a fost ales președinte al Uniunii. Schweitzer a susținut tactica oportunistă lassalleană de înțelegere cu guvernul prusian în speranța că astfel se va obține introducerea votului universal, statul va acorda subvenții pentru cooperativele de producție etc. A fost partizanul căii iuncheriste-prusiene de unificare „de sus“ a Germaniei. K. Marx și F. Engels au supus unei critici vehemente „socialismul guvernamental regal-prusian“ al lui Schweitzer. În cadrul Uniunii, Schweitzer a promovat o politică de dictatură personală, fapt care a provocat nemulțumirea membrilor Uniunii. În 1871 Schweitzer a fost nevoit să părăsească postul de președinte și după aceea s-a retras din activitatea politică. — 47.

Serebriakov, E.A. (1854—1921) — revoluționar-narodnic rus. În 1871, în timp ce era elev al școlii de marină, s-a apropiat de cercurile revoluționare secrete din cadrul flotei; în 1879, împreună cu un grup de ofițeri de marină, a aderat la partidul „Narodnaia volca“, a activat în „organizația militară“ a acestui partid, a difuzat literatură ilegală și a fost un propagandist activ. În 1883 Serebriakov și-a părăsit slujba și a fugit în străinătate. În

emigrație s-a ocupat de publicistică și a editat la Londra revista „Nakanune“ (1899—1902). După revoluția din 1905 s-a înapoiat în Rusia, unde a colaborat la o serie de reviste. Ulterior Serebriakov s-a apropiat de partidul eserilor, după Revoluția din februarie 1917 a aderat la grupul „vechilor socialiști-revoluționari defensiști“, a redactat ziarul acestui grup, „Narod“. După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, Serebriakov a lucrat la istoria organizației „Narodnaia volea“, a scris „Amintiri despre P. L. Lavrov“. De asemenea, a mai scris o serie de articole și broșuri cu privire la istoria mișcării revoluționare din Rusia, printre care și „Schită a istoriei partidului «Zemlea i volea»“ (1902), „Revoluționarii ruși din flotă. Amintiri“ (1907) etc. — 137.

Sipeaghin, D.S. (1853—1902) — din 1899 ministru al afacerilor interne și șef al jandarmeriei; a reprimat fără cruțare orice manifestare de democratism, a prigonit zemstvele, a dus o luptă cruntă împotriva mișcării de eliberare din Rusia, fapt care i-a atras ura păturilor largi ale societății ruse. „Organizația de luptă“ a eserilor a organizat un atentat împotriva lui Sipeaghin, care a fost ucis de S. V. Balmașev la 2(15) aprilie 1902. — 257, 274, 368, 370, 374.

Skvorțov, A. I. (1848—1914) — economist burghez, agronom, profesor la Institutul de agricultură și silvicultură de la Novo-Aleksandria; a scris o serie de lucrări de economie politică și de economie agrară. Concepțiile lui au fost criticate în repetate rânduri de V. I. Lenin în scrierile sale. Principalele lucrări ale lui Skvorțov sînt: „Influența transporturilor cu aburi asupra agriculturii“ (1890), „Studii economice“ (1894), „Bazele economiei politice“ (1898) etc. — 437.

Sombart, Werner (1863—1941) — economist burghez vulgar german, unul dintre principalii ideologi ai imperialismului german. Profesor la Universitatea din Breslau, apoi la cea din Berlin. La începutul activității sale, Sombart a fost unul dintre ideologii tipici ai „social-liberalismului... care are o ușoară spoială de marxism“ (V. I. Lenin, Opere, vol. 18, E.S.P.L.P. 1957, pag. 54). Ulterior a devenit dușman fățiș al marxismului, prezentînd capitalismul ca un sistem economic armonios. În ultimii ani ai vieții sale a trecut pe pozițiile fascismului, proslăvind regimul hitlerist. Principalele sale lucrări sînt: „Socialismul și mișcarea socială în secolul al XIX-lea“ (1896), „Capitalismul contemporan“ (1902) etc. — 309.

Stackelberg, A.F. (1808—1865) — funcționar la ministerul afacerilor interne, din 1859 s-a aflat în fruntea comisiei de revizuire a regulamentelor cu privire la fabrici și meșteșuguri. Pe baza materialelor adunate de el în străinătate a scris lucrarea „Organizarea atelierelor și libertatea industriei în Europa occidentală“ (1864). — 390.

Stabovici, M. A. (1861—1923) — liberal moderat, în anii 1895—1907 a fost mareșal al nobilimii în gubernia Orel. A jucat un rol important în mișcarea zemstvelor; deputat în Duma I și a II-a de stat, membru al Consiliului de stat. La început a aderat la partidul cadeților, iar după aceea a fost unul dintre organizatorii partidului octombriștilor („Uniunea de la 17 octombrie“). După Revoluția din februarie 1917 a fost numit guvernator general în Finlanda, apoi reprezentant al Guvernului provizoriu în străinătate. — 260—262, 263.

Starover — vezi Potresov, A.N.

Struve, P.B. (R.N.S.) (1870—1944) — economist și publicist burghez rus, în ultimul deceniu al secolului trecut a fost unul dintre reprezentanții cei mai de seamă ai „marxismului legal”; colaborator și redactor al revistelor „Novoe Slovo” (1897), „Nacealo” (1899) și „Jizn” (1900). Încă în prima sa lucrare „Note critice cu privire la problema dezvoltării economice a Rusiei” (1894), Struve, combătând narodnicismul, a procedat la o „critică” a teoriei economice și filozofice a lui K. Marx, căreia i-a adus unele „completări”; s-a solidarizat cu reprezentanții economiei politice burgheze vulgare și a propagat malthusianismul. „Marele maestru al renegării”, așa l-a numit V. I. Lenin pe Struve (V. I. Lenin, Opere, vol. 13, E.S.P.L.P. 1957, pag. 488). Struve a fost unul dintre teoreticienii și organizatorii „Uniunii eliberării”, organizație liberală burgheză (1904—1905), și redactor al organului ei ilegal „Osvobojenie” (1902—1905). O dată cu înființarea, în 1905, a partidului cadeților, el devine membru al Comitetului Central al acestui partid. După înfrângerea revoluției din 1905—1907 îl găsim pe Struve lider al aripii drepte a liberalilor; încă de la începutul primului război mondial din 1914—1918 devine unul dintre ideologii imperialismului rus agresiv. După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, Struve a fost un dușman înverșunat al Puterii sovietice, membru al guvernului contrarevoluționar al lui Vranghel și, în cele din urmă, emigrant alb. — 15, 39, 40, 61, 178, 266, 309, 367, 369—370, 379, 380, 396—397.

Ș

Șcedrin — vezi Saltikov-Șcedrin, M.E.

T

Tkacev, P. N. (1844—1885) — unul dintre ideologii narodnicismului revoluționar; publicist și critic literar. Începând din 1861 a luat parte activă la mișcările studențești, a colaborat la o serie de reviste progresiste, a fost prigonit de către guvernul țarist. Din 1873 a trăit în emigrație. Un timp oarecare a colaborat la revista „Vpered!” a lui P. L. Lavrov, în anii 1875—1881, împreună cu un grup de emigranți polonezi, a editat revista „Nabat”, iar în 1880 a colaborat la ziarul „Ni Dieu, ni Maître” al lui A. Blanqui.

Tkacev a fost promotorul unei noi orientări în narodnicismul revoluționar, înrudită cu blanquismul, considerând lupta politică o condiție necesară a revoluției, dar subapreciind rolul hotărâtor al maselor populare. După părerea lui Tkacev, minoritatea revoluționară trebuie să pună mâna pe puterea politică, să întemeieze un stat nou și să înfăptuiască prefacerile revoluționare în interesul poporului, căruia nu i-ar rămâne decât să se folosească de rezultatele obținute de-a gata. El avea părerea greșită că statul absolutist nu are o bază socială în Rusia și că nu exprimă interesele vreunei clase. Critica revoluționarismului mic-burghez al lui Tkacev a fost făcută de F. Engels în articolele „Literatura din emigrație” (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. XV, 1935, pag. 241—264). Tkacev și-a petrecut ultimii ani ai vieții sale într-un spital de boli mintale din Paris, unde a și murit. — 170.

Tolstoi, L. N. (1828—1910) — genial scriitor rus, unul dintre cei mari scriitori ai lumii, care a exercitat o influență covârșitoare asupra dezvoltării literaturii ruse și universale. În operele sale, Tolstoi a zugrăvit viața din Rusia de dinainte de revoluție, a oglindit condițiile complexe și contradictorii din vremea aceea, care determinau psihologia diferitelor clase și ale diferitelor pături ale societății ruse în epoca de după reformă și atitudinea lor în timpul revoluției din 1905—1907.

Prin originea și educația sa, Tolstoi făcea parte din cea mai înaltă aristocrație moșierească, din clasa guvernantă a Rusiei. Dar el s-a lepădat de concepțiile mediului său și s-a manifestat ca un aprig demascator al orînduirii de stat și social-economice bazate pe înrobirea și exploatarea maselor muncitoare; el a stigmatizat cu mînie clasele dominante și a demascat nedreptățile săvîrșite de justiția țaristă și fățărnicia moralei burgheze etc. Tolstoi și-a îndreptat critica sa acerbă împotriva bisericii, care consfințea rînduicelile absolutismului, sprijinea și căuta să justifice asuprirea și exploatarea, fapt pentru care a fost excomunicat. V. I. Lenin spunea despre Tolstoi că este „o oglindă a revoluției ruse”. Scoțînd în evidență marea personalitate a scriitorului, măiestria lui genială, însemnătatea lui covârșitoare pentru literatura rusă și cea universală, Lenin a arătat că concepția despre lume a lui Tolstoi a exprimat în mod pregnant particularitățile istorice ale primei revoluții ruse, ca o revoluție burgheză țărănească; ea oglindea contradicțiile acestei revoluții, laturile ei tari și slabe.

Demascînd samavolnicia absolutismului, Tolstoi, în loc să cheme la luptă împotriva iobăgiei și a statului absolutist polițienesc, a propovăduit „neîmpotrivirea la rău prin violență”, abținerea de la activitate politică, renunțarea la revoluție, autoperfecționarea; în locul luptei împotriva religiei el pleda pentru necesitatea de a înlocui religia veche cu una nouă. El n-a putut să înțeleagă nici mișcarea muncitorească, nici cauzele revoluției și inevitabilitatea ei. Învățătura lui — „tolstoismul” — a avut un caracter utopic și reacionar și a adus un mare prejudiciu mișcării revoluționare. V. I. Lenin a consacrat caracterizării concepției despre lume a lui Tolstoi și aprecierii întregii lui activități o serie de lucrări: „Lev Tolstoi, oglindă a revoluției ruse” (V. I. Lenin, Opere, vol. 15, E.S.P.L.P. 1957, pag. 192—199), „L. N. Tolstoi”, „L. N. Tolstoi și mișcarea muncitorească contemporană”, „Tolstoi și lupta proletară” (V. I. Lenin, Opere, vol. 16, E.S.P.L.P. 1957, pag. 320—324, 327—329, 351—352) etc. — 274.

Totomianț, V. F. (n. 1875) — economist burghez rus, în 1899 a colaborat la revista „Nacealo” organul „marxiștilor legali”; în 1903—1904 a redactat „Ekonomicskaia Gazeta” („Gazeta economică”), revistă liberală, și a condus secțiunea economică a revistei „Obrazovanie” („Cultura”). În timpul revoluției din 1905—1907 s-a apropiat de menșevici, a colaborat la ziarul legal al menșevicilor „Nacealo”, apoi s-a retras din activitatea politică.

Începînd din 1912 privat-docent al Universității din Moscova, unde a ținut un curs despre cooperatie, și în același timp a predat și la Institutul de comerț. Autor al unei serii de cărți despre situația economică din Europa, despre cooperatie și gospodăria municipală. După Revoluția din Octombrie a emigrat. — 277, 384.

Tulin, K. — vezi Lenin, V. I.

Turgheniev, I. S. (1818—1883) — mare scriitor rus; a avut o contribuție importantă la dezvoltarea limbii literare ruse. În lucrările sale sînt înfățișate năzuințele spre nou și este dezvăluită psihologia societății ruse din anii 1830—1880. În opera sa, el a oglindit contradicțiile caracteristice vieții sociale ruse; a creat o galerie de tipuri ale „oamenilor de prisos“, care își dădeau seama că pieirea societății aristocratice este inevitabilă, dar care în mod practic nu erau capabili să întreprindă ceva pentru schimbarea ei; pentru prima oară în literatură el a înfățișat pe reprezentantul generației noi — democratul-raznocineț revoluționar („nihilistul“). Protestul vehement împotriva iobăgiei se împletea la Turgheniev cu revendicările liberale moderate. După expresia lui Lenin, Turgheniev „se simțea atras spre o moderată constituție monarhică și aristocratică . . . avea aversiune pentru democratismul părănesc al lui Dobroliubov și Cernișevski“ (V. I. Lenin, Opere, vol. 27, Editura politică, 1959, pag. 258). — 380.

V

V. Dm. — *vezi* Zasluci, V. I.

V. I. — *vezi* Zasluci, V. I.

V. I-i — *vezi* Ivanșin, V. P.

V. V. — *vezi* Votrontov, V. P.

V. Z. — *vezi* Zasluci V. I.

Vahlteich, Karl Julius (1839—1915) — social-democrat de dreapta german, de profesiune cizmar. Și-a început activitatea politică ca partizan al lui Weitling, a luat parte la asociațiile muncitorești culturale, a fost unul dintre întemeietorii și primul secretar al organizației lassalleiene Uniunea generală a muncitorilor germani. A luat atitudine împotriva cochetărilor lui Lassalle cu reacțiunea prusiană și împotriva tendințelor dictatoriale ale acestuia în cadrul Uniunii; în urma conflictului avut, a părăsit postul de secretar și curînd după aceea a fost exclus din Uniune. Ulterior a devenit membru al partidului eisenachienilor, a făcut propagandă socialistă la Chemnitz, a colaborat la redactarea ziarului „Chemnitzer Freie Presse“ („Presa liberă din Chemnitz“) și a fost ales deputat în Reichstag. După adoptarea legii excepționale împotriva socialiștilor a emigrat în S.U.A., unde a participat la activitatea mișcării muncitorești și a făcut parte din redacția unei serii de ziare. — 11.

Vaneev, A. A. (1872—1899) — social-democrat. În 1892 a făcut parte din cercul marxist din Nijni-Novgorod; în 1893 s-a înscris la Institutul tehnologic din Petersburg, a aderat la cercul marxist al studenților-tehnologi. În 1894 a luat parte la tipărirea (la hectograf) a lucrării lui V. I. Lenin „Ce sînt « prietenii poporului » și cum luptă ei împotriva social-democraților?“. În 1895 a participat activ la înființarea „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare“ din Petersburg, a fost propagandist în cercurile muncitorești social-democrate și a condus lucrările tehnice în vederea editării revistei „Rabocce Delo“. A fost arestat în același timp cu V. I. Lenin, G. M. Krijjanovski și alții în procesul „Uniunii de luptă“ și în 1897 a fost deportat în Siberia răsăriteană. La sfîrșitul lunii august — începutul lunii septembrie

1899 Vancev a semnat împreună cu alți 16 social-democrați „Protestul social-democraților din Rusia”, întocmit de V. I. Lenin împotriva „Credo“-ului „economistilor”. — 30, 33.

Vannovski, P. S. (1822—1904) — general în armata țaristă, în anii 1881—1898 — ministru de război. În 1899 a fost președinte al comisiei de anchetă însărcinate să stabilească cauzele tulburărilor studențești din instituțiile de învățământ superior. După uciderea lui Bogolepov a fost numit, în 1901, ministru al instrucțiunii publice. El a recurs la o frazeologie fățarnică, în care era vorba de „o înduioșătoare sollicitudine față de școală”. Limitându-se la reforme neînsemnate în domeniul învățământului, Vannovski a continuat politica de represiuni împotriva mișcării studențești revoluționare. Întrucât în misiunea sa de „pacificator” a dat cu totul greș, în 1902 Vannovski și-a dat demisia. — 269 — 270.

Vasiliev, N. V. (n. 1855) — colonel de jandarmi; începînd din 1900 — șeful direcției jandarmeriei guberniale din Minsk, partizan al „socialismului polițienesc” zubatovist. — 111.

Vollmar, Georg Henrich (1850—1922) — unul dintre liderii aripii oportuniste a Partidului social-democrat din Germania, ziarist. La jumătatea deceniului al 8-lea al secolului trecut a aderat la social-democrație, în anii 1879—1880 a redactat organul partidului, „Der Sozialdemokrat” („Social-democratul”), care apărea ilegal la Zürich. A fost ales în mai multe rânduri deputat în Reichstag și în Landtagul din Bavaria. După abolirea legii excepționale împotriva socialiștilor în 1891, Vollmar a rostit două cuvîntări la München, în care propunea ca activitatea partidului să se limiteze la lupta pentru reforme și îndemna la o înțelegere cu guvernul. Împreună cu Bernstein, Vollmar a devenit ideologul reformismului și al revizionismului. El s-a ridicat împotriva ascuțirii luptei de clasă, demonstrînd superioritatea socialismului de stat și îndemnînd social-democrația să încheie alianță cu liberalii; la elaborarea programului agrar al partidului, el a susținut interesele micilor proprietari funciari. În timpul primului război mondial, Vollmar s-a situat pe o poziție social-șovinistă; în ultimii ani ai vieții sale s-a retras din activitatea politică. — 8, 330.

Vorms, A. E. (1868—1937) — jurist, privat-docent, apoi profesor la Universitatea din Moscova; liberal. În anii 1901—1902 a ținut prelegeri la adunările organizației zubatoviste „Societatea de ajutor reciproc a muncitorilor din industria de construcții mecanice”. În 1911, împreună cu un grup de profesori liberali, Vorms și-a dat demisia de la Universitatea din Moscova în semn de protest împotriva represiunilor la care se deda ministrul instrucțiunii publice. În 1917 s-a întors la Universitatea din Moscova, unde a fost profesor pînă în 1928. El este aurul unei serii de lucrări în probleme de drept țărănesc și civil. — 111.

Voronțov, V. P. (V.V.) (1847—1918) — economist și publicist rus, unul dintre ideologii narodnicismului liberal din anii 1880—1900, autorul lucrărilor: „Destinele capitalismului în Rusia” (1882), „Curențele de la noi” (1893), „Studii de economie teoretică” (1895) și altele, în care susținea că în Rusia nu există condiții pentru dezvoltarea capitalismului și în același timp proslăvea

mica producție de mărfuri și idealiza obștea părănească. Voronțov a pledat pentru necesitatea împăcării cu cîrmuirea țaristă și a combătut cu hotărîre marxismul. Concepțiile lui au fost aspru criticate de V. I. Lenin în multe din lucrările sale. — 35, 42, 48, 384.

W

Webb, Beatrice (1858—1943) — și *Sidney* (1859—1947) — cunoscuți militanți englezi pe tărîm social, reformiști. Au scris împreună o serie de lucrări de istorie și teorie a mișcării muncitorești engleze. Traducerea în limba rusă a cărții lor „Industrial Democracy“ (1897) a apărut în anii 1900—1901 sub titlul „Teoria și practica trade-unionismului englez“; primul volum a fost tradus de V. I. Lenin, iar traducerea volumului al doilea a fost redactată de el. Ideologi ai micii burghezii și ai aristocrației muncitorești, soții Webb au căutat să demonstreze în lucrările lor că problema muncitorească poate fi rezolvată în mod pașnic în cadrul societății capitaliste. În anii primului război mondial, ei s-au situat pe o poziție social-șovinistă. Sidney Webb a fost unul dintre întemeietorii organizației reformiste Societatea fabienilor; a făcut parte din primul (1924) și din cel de-al doilea guvern laburist (1929—1931). Soții Webb au avut o atitudine de simpatie față de Uniunea Sovietică; în 1932 au făcut o călătorie prin U.R.S.S. — 59, 138.

Weitling, Wilhelm (1808—1871) — militant de frunte al mișcării muncitorești germane la începuturile ei, unul dintre teoreticienii utopicului comunism egalitar; de meserie — croitor. Membru activ al „Ligii celor drepiți“. Concepțiile lui Weitling au avut, după cum spune Engels, un rol pozitiv „ca cea dintîi mișcare teoretică de sine stătătoare a proletariatului german“, dar, după apariția comunismului științific, ele au început să frîneze dezvoltarea conștiinței de clasă a muncitorilor. K. Marx și F. Engels au supus unei critici severe concepțiile lui Weitling. După revoluția din 1848—1849 din Germania, Weitling a emigrat în S.U.A., unde a editat între 1850 și 1855 revista „Republik der Arbeiter“ („Republica muncitorilor“), iar mai tîrziu s-a îndepărtat de mișcarea muncitorească. — 38.

Wilhelm al II-lea (Hobenzollern) (1859—1941) — împărat al Germaniei și rege al Prusiei (1888—1918). — 95.

Witte, S. I. (1849—1915) — om de stat rus de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea; exponent al intereselor „imperialismului militar feudal“ din Rusia țaristă; partizan convins al absolutismului. A căutat să mențină monarhia, făcînd concesii și promisiuni neinsemnate burghezii liberale și recurgînd la crunte represii împotriva poporului. A fost unul dintre organizatorii înăbușirii revoluției din 1905—1907. În calitate de ministru al căilor de comunicație (februarie-august 1892), ministru de finanțe (1892—1903), președinte al Consiliului de Miniștri (octombrie 1905-aprilie 1906), Witte, prin măsurile luate în domeniul finanțelor, al politicii vamale, al construcțiilor de căi ferate, al legislației pentru reglementarea muncii în fabrici, prin favorizarea pe toate căile a capitalului străin, a contribuit la dezvoltarea capitalismului în Rusia și la accentuarea dependenței ei de puterile imperialiste. „Ministru-misit“, „agent de bursă“, așa l-a caracterizat V. I. Lenin. — 91, 253—259, 266, 280, 336, 346, 436.

Woltmann, Ludwig (1871—1907) — antropolog și sociolog reacționar german. Într-o serie de lucrări a încercat să demonstreze că filozofia marxistă este identică cu kantianismul; el considera că principala sarcină a mișcării muncitorești este lupta economică. Aplicând teoria lui Darwin la dezvoltarea socială, afirma că structura de clasă a societății ar fi condiționată nu numai de cauze istorice, dar și de inegalitatea naturală dintre indivizi. A fost un susținător al teoriei rasismului, considerând particularitățile rasiale cel mai important factor al dezvoltării politice și economice. În lucrările sale, ca și în „Politisch-Antropologische Revue“ („Revistă politică-antropologică“), întemeiată în 1902, a căutat să demonstreze ideea superiorității națiunii germane; concepțiile lui Woltmann au devenit o parte integrantă a ideologiei fascismului german. — 45.

Z

Zasulici, V. I. (V. Dm., V. Z., V. I.) (1851—1919) — militantă de seamă a mișcării narodnice, iar mai târziu a mișcării social-democrate din Rusia. În mișcarea revoluționară a început să activeze în 1869. A fost membră a organizațiilor narodnice „Zemlea i volea“ și „Cernii peredel“. În 1880 a emigrat, iar în străinătate a rupt curind cu narodnicismul și a trecut pe pozițiile marxismului. În 1883 a luat parte la crearea grupului „Eliberarea muncii“, prima organizație marxistă rusă. În ultimele două decenii ale secolului trecut Zasulici a tradus în limba rusă „Mizeria filozofiei“ de K. Marx, „Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință“ de F. Engels, a scris „O schiță de istorie a Asociației Internaționale a Muncitorilor“ și alte lucrări; a colaborat la publicațiile grupului „Eliberarea muncii“, la revistele „Novoe Slovo“ și „Naucinoe Obozrenie“, în care a publicat o serie de articole de critică literară. Începând din 1900 a făcut parte din redacția ziarului „Iskra“ și a revistei „Zarea“.

După Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., Zasulici a devenit unul dintre liderii menșevismului și a făcut parte din redacția „Iskrei“ menșevice. În 1905 s-a întors în Rusia, în perioada reacțiunii s-a alăturat lichidatorilor, iar în timpul primului război mondial (1914—1918) s-a situat pe pozițiile social-șovinismului. Față de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a avut o atitudine negativă. — 134, 237, 251.

Zubator, S. V. (1864—1917) — colonel de jandarmi, inspirator și organizator al „socialismului polițienesc“ (așa-zisul „zubatovism“). În ultimul deceniu al secolului trecut a fost numit șef al secției ohranei din Moscova, a organizat pe scară largă sistemul de spionaj politic și a înființat pentru lupta împotriva organizațiilor revoluționare așa-zisele „echipe volante de filare“; în 1902 a devenit șef al secției speciale din departamentul poliției. În anii 1901—1903 a organizat asociații muncitorești polițienești — „Societatea de ajutor reciproc a muncitorilor din industria de construcții mecanice“ de la Moscova și „Uniunea muncitorilor ruși din fabricile și uzinele orașului Petersburg“ etc. — cu scopul de a abate pe muncitori de la lupta revoluționară. După falimentul politicii sale de provocare, Zubator a fost concediat și s-a retras din viața politică. În primele zile ale Revoluției din februarie 1917 și-a pus capăt zilelor. — 17, 39, 112.

DATE DIN VIAȚA ȘI ACTIVITATEA LUI V. I. LENIN

(Ianuarie-august 1902)

- Ianuarie—august* Lenin locuiește la München (ianuarie-martie), apoi la Londra. Conduce munca redacției ziarului „Iskra“. Elaborează proiectul de program al partidului.
- 13 ianuarie (st. n.)* Lenin face o schiță a diferitelor puncte ale părții practice a proiectului de program al P.M.S.D.R.
- Începutul anului* Lenin face extrase din revista „Die Neue Zeit“ („Timpuri noi“) și din ziarul „Vorwärts“ („Înainte“). Unele extrase au fost folosite în cartea „Ce-i de făcut?“ și la elaborarea proiectului de program al P.M.S.D.R.
- Nu mai târziu de 8 (21) ianuarie* Lenin conspectează primul proiect de program al Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia, întocmit de G. V. Plehanov, face unele modificări și scrie observațiile sale critice.
- Ianuarie, 8 (21)* Lenin ia cuvîntul la consfătuirea de la München a redacției ziarului „Iskra“, el face critica primului proiect de program, întocmit de G. V. Plehanov, și prezintă modificările și completările sale.
- Nu mai devreme de 8 (21) ianuarie* Lenin întocmește planul comunicării cu privire la desfășurarea elaborării proiectului de program al P.M.S.D.R. în redacția ziarului „Iskra“.
- Între 8 și 25 ianuarie (21 ianuarie și 7 februarie)* Lenin întocmește varianta inițială a proiectului său de program al P.M.S.D.R.: partea teoretică, partea agrară și încheierea.
- Ianuarie, 15 (28)* Articolul lui Lenin „Cu privire la bugetul de stat“ apare în nr. 15 al ziarului „Iskra“.
- Miilocul lunii ianuarie* Lenin termină cartea „Ce-i de făcut? Problemele acute ale mișcării noastre“, începută în mai 1901.

- Mai devreme de 25 ianuarie (7 februarie)* Cartea lui Lenin „Ce-i de făcut?” este discutată în cadrul redacției ziarului „Iskra”.
- Ianuarie, 25 (februarie, 7)* Într-o scrisoare adresată lui G. V. Plehanov la Geneva, Lenin îl înștiințează că i-a trimis proiectul său de program al P.M.S.D.R. cu modificările făcute de I. O. Martov, precum și că lucrarea „Ce-i de făcut?” este la tipar; îl întreabă despre articolul pe care Plehanov urma să-l scrie pentru revista „Zarea”.
- Între 25 ianuarie și 18 februarie (7 februarie și 3 martie)* Lenin termină de lucrat proiectul de program al P.M.S.D.R.; scrie completări la secția agrară și la cea cu privire la problemele muncii în fabrici ale proiectului.
- Nu mai strzii de 30 ianuarie (12 februarie)* Din inițiativa și potrivit indicației lui Lenin este înființată organizația din Rusia a „Iskrei” la congresul iskriștilor care a avut loc la Samara.
- Mai strzii de 30 ianuarie (12 februarie)* Lenin trimite o scrisoare către G.M. și Z.P. Krjijanovski la Samara, în care salută înființarea organizației din Rusia a ziarului „Iskra”. „Inițiativa voastră — scria Lenin — ne-a bucurat grozav de mult. Ura! Așa și trebuia! Porniți-o cu mai multă îndrăzneală! Și activați mai independent, cu mai multă inițiativă — voi sînteți primii care ați început cu atîta curaj, deci și în continuare va merge bine!”
- Februarie, 1 (14)* În nr. 16 al ziarului „Iskra” apare articolul lui Lenin „Agitația politică și «punctul de vedere de clasă» și „Răspuns «Unui cititor»”.
- Februarie, 5 (18)* Într-o scrisoare către L. I. Akselrod-Ortodoks la Berna, Lenin o roagă să trimită articolul la care lucrează, „Despre unele exerciții filozofice făcute de unii «critici»”, și o roagă ca în această lucrare să consacre cîteva rînduri și criticării lui Cernov.
- Februarie, 13 (26)* Lenin îi scrie mamei sale, Maria Aleksandrova Ulianova, la Samara, anunțînd-o că a primit cărțile trimise de sora sa, Maria Ilinicina Ulianova; totodată, o roagă să transmită salutări lui A. A. Preobrajenski (care avea o proprietate în apropierea satului Alakaevka, gubernia Samara, unde Lenin și-a petrecut verile în anii 1889—1893), promițînd că-i va scrie o scrisoare detaliată.
- Februarie, 15 (28)* În nr. 17 al ziarului „Iskra” apar articolele lui Lenin „Semnele falimentului” și „Din viața economică a Rusiei”.

- Nu mai târziu de 18 februarie (3 martie)* Lenin face trei modificări la proiectul de program al partidului elaborat de el.
- Februarie, 18 (martie, 3)* Într-o scrisoare adresată lui P. B. Akselrod la Zürich, Lenin îl anunță că a terminat lucrul la proiectul său de program al P.M.S.D.R. și-i reproduce textul celor trei modificări făcute de el la acest proiect.
- Nu mai devreme de 18 februarie (3 martie)* Lenin întocmește lista cărților în limbile germană, engleză și franceză aflate în Biblioteca de la Geneva, în legătură cu diferite probleme.
- Februarie* Lenin scrie prefața la cartea „Ce-i de făcut?”
- Februarie — prima jumătate a lunii martie* Lenin scrie lucrarea „Programul agrar al social-democrației ruse”, pe care o numește un comentariu la partea agrară a programului P.M.S.D.R.
- A doua jumătate a lunii februarie — începutul lunii martie* Într-o scrisoare adresată lui L. I. Goldman, Lenin îi promite să pună în legătură pe lucrătorii tipografiei ilegale din Chișinău, condusă de Goldman, cu centrul iskrist din Samara.
- Începutul lunii martie* La Stuttgart iese de sub tipar, în editura „Dietz”, cartea lui Lenin „Ce i de făcut? Problemele acute ale mișcării noastre”. Cartea este semnată cu pseudonimul „N. Lenin.”
- Martie, 5 (18)* Lenin pregătește pentru Conferința P.M.S.D.R. de la Belostok „Raportul redacției ziarului «Iskra» la consfătuirea (conferința) comitetelor P.M.S.D.R.” și ciorna schiței de rezoluție.
- Între 5 și 8 (18 și 21) martie* Lenin participă la consfătuirea redacției și dă instrucțiuni delegatului „Iskrei” care pleacă la Conferința de la Belostok.
- Martie, 9 (22)* Într-o scrisoare adresată lui P. B. Akselrod, Lenin se interesează ce părere are despre cel de-al doilea proiect de program al P.M.S.D.R. elaborat de Plehanov și îl anunță că a trimis proiectul de coordonare propus de partea din München a redacției ca bază pentru elaborarea proiectului general de program; de asemenea îi scrie că nu este de dorit ca proiectele de program să fie transmise Ligii din străinătate a social-democrației revoluționare ruse pentru a fi discutate.
- Mai devreme de 10 (23) martie* Lenin îi scrie lui G. D. Leiteizen la Paris, rugându-l să controleze dacă este adevărat zvonul că B. N.

Kricevski a primit o scrisoare de mulțumire din partea lui Millerand pentru corespondența trimisă ziarului „Vorwärts“ în apărarea aripii reformiste a social-democrației franceze (în funte cu Jaurès și Millerand) și să-i comunice ce a aflat, dată fiind polemica ce se încinsese între „Zarea“ și „Vorwärts“.

Martie, 10 (23) Articolul lui Lenin „Scrisoare către zemiți“ și nota despre grupul „Borba“ au apărut în nr. 18 al ziarului „Iskra“.

Martie, 11 (24) Lenin îi scrie mamei sale, M. A. Ulianova, interesându-se despre chestiuni privind familia, și îi comunică impresiile lui despre nuvela lui Veresaev „La cotitură“, apărută în revista „Mir Bojii“.

Mai devreme de 14 (27) martie Lenin scrie observațiile sale critice și o recenzie la cel de-al doilea proiect de program al P.M.S.D.R. elaborat de G. V. Plehanov.

În legătură cu urmărirea de către poliție a organizației „Iskra“ din Germania, partea din München a redacției, în frunte cu Lenin, hotărăște să mute editarea „Iskrei“ de la München la Londra.

Martie, 14 (27) Într-o scrisoare adresată lui P. B. Akselrod, Lenin îl înștiințează că se propune ca redacția ziarului „Iskra“ să fie mutată la Londra; îi făgăduiește să-i trimită observațiile la cel de-al doilea proiect de program al lui Plehanov; consideră că-i prematur să se convoace consfătuirea membrilor redacției ziarului „Iskra“ pentru a discuta proiectul de program.

Consfătuirea a avut loc la Zürich între 1 și 4 (14 și 17) aprilie; Lenin n-a participat.

Între 15 martie și 6 aprilie (28 martie și 19 aprilie) Într-o scrisoare adresată secretarului grupului de publiciști exilați la Vologda, A. A. Bogdanov, Lenin comunică că acceptă propunerea făcută de acesta de a scoate împreună cu redacția ziarului „Iskra“ o serie de broșuri de popularizare, dar că socotește că condițiile de redactare, propuse de grupul respectiv, sînt inacceptabile; Lenin comunică observațiile sale la articolul trimis.

Mai devreme de 16 (29) martie Lenin îi scrie lui A. N. Potresov cu privire la mutarea redacției ziarului „Iskra“ de la München la Londra.

Martie, 20 (aprilie, 2) Lenin îi scrie mamei sale, M. A. Ulianova, fiind îngrijorat de sănătatea ei; îi mulțumește Mariei Ilinicina pentru sortarea cărților sale trimise din Siberia; o roagă ca, atunci cînd va primi noua sa adresă (în legă-

tură cu faptul că urma să se mute la Londra), să-i trimită cărți rusești, printre care publicații referitoare la statistică.

*Mai devreme de 22
martie (4 aprilie)*

Lenin scrie o modificare la partea agrară a proiectului de program al P.M.S.D.R.

*Martie 22 și 23
(aprilie, 4 și 5)*

Într-o scrisoare adresată lui G. V. Plehanov, Lenin îl înștiințează că-i trimite articolul său „Programul agrar al social-democrației ruse“, îl roagă să-i scrie ce părere are despre observațiile făcute pe marginile manuscrisului de V. I. Zsulici și să trimită urgent proiectul comisiei de program al P.M.S.D.R.

*Martie, 24
(aprilie, 6)*

Într-o scrisoare adresată lui A. N. Potresov, Lenin îl pune în curent cu divergențele din cadrul redacției în legătură cu propunerea lui G. V. Plehanov de a-și asuma redactarea revistei „Zarea“ și a o edita la Geneva.

*Martie, 28
(aprilie, 10)*

Lenin îi scrie surorii sale Anna Ilincina Elizarova la Berlin, înștiințînd-o că pleacă la Londra și-i comunică adresa pentru a-i trimite corespondența.

*Mai devreme de 30
martie (12 aprilie)*

Într-o scrisoare adresată lui N. A. Alekseev la Londra, Lenin îi comunică că în curînd va sosi redacția ziarului „Iskra“, îl previne că scrisorile pentru el vor veni pe numele Jacob Richter.

*Martie, 30
(aprilie, 12)*

V. I. Lenin și N. K. Krupskaja pleacă de la München la Londra. În tren Lenin scrie observațiile la proiectul de program al partidului elaborat de comisia de coordonare a redacției ziarului „Iskra“.

*Mai tîrziu de 30
martie (12 aprilie)*

În drum de la München spre Londra, V. I. Lenin și N. K. Krupskaja se opresc la Colonia, unde vizitează catedrala și, în trecere, fac o scurtă vizită la Liège, apoi la Bruxelles.

Aprilie, 1 (14)

În nr. 19 al ziarului „Iskra“ apare rectificarea lui Lenin la cartea „Ce-i de făcut?“.

*Începutul lunii
aprilie*

V. I. Lenin și N. K. Krupskaja sosesc la Londra. Lenin scrie observații suplimentare la proiectul de program al P.M.S.D.R. elaborat de comisia de coordonare a redacției ziarului „Iskra“.

Lenin îi scrie secretarei tehnice a redacției ziarului „Iskra“, V. V. Kojevnikova, rămasă provizoriu la München pentru a scoate câteva numere ale ziarului pînă la rezolvarea problemei unei tipografii la Londra;

el aprobă în linii mari nr. 19 al „Iskrei“, care tocmai fusese cules, și răspunde la o serie de întrebări în legătură cu scoaterea numărului viitor al ziarului.

*Nu mai devreme de
4 (17) aprilie*

Lenin organizează tipărirea ziarului „Iskra“ la Londra. Duce tratative cu Harry Quelch, redactorul organului central al Federației social-democrate din Anglia, ziarul „Justice“ („Dreptatea“), referitor la tipărirea ziarului „Iskra“ în tipografia federației. Lenin scrie o notă a redacției la foaia volantă „Despre gândaci și întreținută“, în legătură cu uciderea ministrului afacerilor interne Sipeaghin de către S. V. Balmașev.

Aprilie, 5 (18)

Într-o scrisoare adresată lui P. B. Akselrod, Lenin îl informează despre acțiunile întreprinse în vederea organizării redacției ziarului „Iskra“ la Londra; se interesează de articolul lui Akselrod pentru nr. 4 al revistei „Zarea“.

Aprilie, 8 (21)

Lenin adresează o scrisoare directorului Muzeului britanic în care roagă să i se elibereze un permis de intrare în sala de lectură a muzeului pentru a studia materiale referitoare la problema agrară. La scrisoare a anexat recomandarea secretarului general al Federației generale a trade-unionurilor, I. Mitchell.

Aprilie, 10 (23)

Într-o scrisoare adresată lui P. B. Akselrod, Lenin îi comunică adresa sa de la Londra (în scopuri conspirative îl roagă să n-o difuzeze pe scară largă) și se interesează dacă G. V. Plehanov a scris articolul de fond pentru nr. 20 din „Iskra“.

*Între 10 și 20 aprilie (23 aprilie și
3 mai)*

Lenin introduce unele modificări în articolul „Programul agrar al social-democrației ruse“, în urma discuțiilor lui de către membrii redacției ziarului „Iskra“ — G. V. Plehanov, P. B. Akselrod, V. I. Zasulici și I. O. Martov — la Consfătuirea de la Zürich din 2(15) aprilie.

Aprilie, 11 (24)

Lenin adresează o a doua scrisoare directorului Muzeului britanic, încunoștințându-l că-i trimite o nouă recomandare din partea lui I. Mitchell.

Aprilie, 16 (29)

Lenin semnează în foaia de înregistrare a sălii de lectură a Muzeului britanic că a luat cunoștință de regulile sălii de lectură și își indică adresa.

*Nu mai devreme de
16 (29) aprilie
1902 — nu mai
trziu de aprilie
1903*

Lenin lucrează în sala de lectură a Muzeului britanic din Londra; cercetează studii statistice de specialitate cu privire la situația agriculturii din Germania, Olanda și Franța. El face extrase din lucrările: C. Hubach. „Ein Beitrag zur Statistik der Verschuldung des

ländlichen Grundbesitzes in Nieder-Hessen“ („Contribuții la statistica datoriiilor agricole din Hessa de Jos“); H. Grohmann. „Die niederländische Landwirtschaft im Jahre 1890“ („Agricultura în Olanda în anul 1890“); Th. Goltz. „Die agrarischen Aufgaben der Gegenwart“ („Problemele agrare ale timpurilor noastre“); P. Turot. „L'enquête agricole de 1866—1870“ („Rezultatele anchetei agricole din 1866—1870“) etc.

Lenin face extrase din raportul anual al inspectorului-șef de fabrici din Marea Britanie: „Annual Report of the Chief Inspector of Factories and Workshops for the year 1900“, publicat la Londra în 1901, face un scurt rezumat al acestei cărți și întocmește o listă de alte publicații parlamentare apărute în 1901.

Lenin întocmește în limba engleză o listă de cărți, reviste și ziare tratând diferite probleme și face unele însemnări pe marginile acestei liste.

*Aprilie, 20
(mai, 3)*

Într-o scrisoare adresată lui P. B. Akselrod, Lenin îl încunoștințează că proiectul de program al P.M.S.D.R. a fost pregătit pentru a fi publicat în nr. 21 al ziarului „Iskra“, că a introdus unele modificări în articolul său „Programul agrar al social-democrației ruse“, potrivit propunerilor făcute la Consfătuirea de la Zürich a redacției ziarului „Iskra“, și că a trimis acest articol lui Plehanov.

De asemenea îl înștiințează că la Voronej și la Ufa au avut loc arestări.

*Nu mai devreme de
20 aprilie (3 mai)*

Lenin cercetează darea de seamă a depozitului de cărți al zemstvei din Herson pe 1900 și face unele calcule; studiază cartea lui V. F. Arnold „Trăsăturile generale ale agrotehnicii și ale economiei agricole a gospodăriilor țărănești din județul Herson“, publicată la Herson în 1902, făcând unele însemnări pe această carte.

Aprilie, 21 (mai 4)

Lenin adresează o scrisoare „Uniunii social-democraților ruși din străinătate“ și una lui A. Kremer, reprezentantul la Paris al Comitetului din străinătate al Bundului, în care îi roagă să-i comunice numele și adresa membrilor Comitetului de organizare pentru convocarea Congresului al II-lea al P.M.S.D.R., aleși la Conferința de la Belostok, întrucât presupunea că delegatul ziarului „Iskra“ a fost arestat; propune să se ia măsuri pentru ca manifestul de 1 Mai să fie distribuit comitetelor locale; recomandă să se țină legătura prin G. D. Leiteizen, reprezentantul ziarului „Iskra“ la Paris.

- Aprilie, 22*
(*mai, 5*) Într-o scrisoare adresată lui G. D. Leiteizen, Lenin îi spune că trebuie să caute scrisoarea importantă pe care i-a trimis-o la 21 aprilie (4 mai) și să ducă la îndeplinire sarcina urgentă despre care este vorba acolo. La scrisoarea adresată de N. K. Krupskaja lui P. N. Lepeșinski și I. I. Radcenko la Pskov, Lenin adaugă că trebuie să se organizeze la Vardoe (Norvegia) un punct prin care să se transporte literatura ilegală în Rusia și că la Voronej și la Iaroslavl au avut loc arestări; tot acolo comunică că a primit cărțile de statistică și-i roagă să-i trimită materiale publicate în 1901 cu privire la evaluarea pământurilor din gubernia Vladimir.
- Aprilie, 23*
(*mai, 6*) Într-o scrisoare adresată lui G. M. Krjijanovski, la Samara, Lenin îi comunică despre arestarea lui F. I. Dan, delegatul ziarului „Iskra” la Conferința de la Belostok, și despre crearea la această conferință a unui Comitet de organizare pentru convocarea Congresului al II-lea al P.M.S.D.R.; el trasează ca sarcină cucerirea comitetelor locale, îndeosebi din Centru, Ural și Sud și-i propune lui Krjijanovski să treacă în ilegalitate.
- Aprilie, 25*
(*mai, 8*) Lenin îi scrie mamei sale M. A. Ulianova, exprimându-și speranța că în curînd se vor întîlni în străinătate, și-i recomandă ruta cea mai indicată pentru această călătorie.
- Aprilie, 27*
(*mai, 10*) Lenin publică un anunț în săptămînalul londonez „The Athenaeum. Journal of English and foreign Literature, Science, the fine Arts, Music and the Drama” („Athenaeum. Revistă de literatură, știință, artă, muzică și teatru, engleze și străine”): „Doctor în drept rus și soția lui doresc să ia lecții de limba engleză cu un englez (sau englezoaică) în schimbul unor lecții de limba rusă. Scrisorile se vor adresa d-lui J. Richter 30, Holford Square, Pentonville, W. C.”
- Aprilie* Lenin scrie observații critice la programul „Uniunii de nord a P.M.S.D.R.”.
- Mai, 1 (14)* Lenin scrie răspunsurile la observațiile făcute de G. V. Plehanov și P. B. Akselrod cu prilejul celei de-a doua examinări a articolului „Programul agrar al social-democrației ruse”.
- Într-o scrisoare adresată lui G. V. Plehanov, Lenin protestează împotriva caracterului și tonului inadmisibil al observațiilor făcute de Plehanov la articolul „Programul agrar al social-democrației ruse”.
- Lenin îi scrie lui A. N. Potresov în legătură cu observațiile făcute de G. V. Plehanov la articolul „Programul agrar al social-democrației ruse”; îi trimite articolul.

- Mai strzii de 9*
(22 mai) Lenin scrie introducerea din partea redacției ziarului „Iskra” la proclamația „Către cetățenii ruși”, scoasă de Comitetul din regiunea Donului al P.M.S.D.R., în legătură cu executarea lui S. V. Balmașev, care l-a împușcat pe ministrul afacerilor interne, Sipeaghin.
- Mai, 10 (23)* La scrisoarea adresată de N. K. Krupskaia lui F. V. Lengnik la Samara, Lenin adaugă că trebuie restabilit Comitetul de organizare pentru convocarea Congresului al II-lea al partidului și că un număr cât mai mare de comitete locale ale P.M.S.D.R. trebuie să fie subordonate influenței acestui comitet.
- Mai, 24 (iunie, 6)* Lenin face unele modificări la textul scrisorii adresate de N. K. Krupskaia lui I. I. Radcenko, la Petersburg, în care erau lămurite probleme referitoare la tactica Bundului și a „Uniunii social-democraților ruși din străinătate”, la rezultatele Conferinței de la Belostok și la înființarea partidului eserilor.
- Mai, 25 (iunie, 7)* Lenin îi scrie mamei sale M. A. Ulianova că o așteaptă să vină în străinătate, îi confirmă primirea cărților lui Gorki și Skitalet și promite să trimită o adresă la care să i se expedieze cărțile pe viitor.
- Nu mai devreme de*
30 mai (12 iunie) Lenin scrie introducerea din partea redacției ziarului „Iskra” la proclamația: „Artiștii și lupta pentru libertate (Document din trecutul apropiat)”, scos la Petersburg de „Uniunea artiștilor liberi” în legătură cu demonstrația fixată pentru 3 (16) martie 1902. Proclamația și introducerea au fost publicate în nr. 22 al ziarului „Iskra”, iulie 1902.
- Iunie, 1 (14)* În nr. 21 al ziarului „Iskra” este publicat proiectul de program al P.M.S.D.R., elaborat de redacția ziarului „Iskra” și a revistei „Zarea”, din inițiativa și cu participarea activă a lui Lenin.
- 5 (18) iunie* Într-o scrisoare adresată lui A. N. Potresov, Lenin propune să se extindă ziarul „Iskra”, să se creeze suplimente la acest ziar și să se publice broșuri; redactarea revistei „Zarea” să fie transmisă lui G. V. Plehanov (la Geneva).
- Mai devreme de 9*
(22) iunie Într-o scrisoare adresată lui P. B. Akselrod, Lenin îl roagă să-i comunice dacă există posibilitatea să organizeze la Berlin ținerea unui referat.
- Iunie, 9 (22)* Într-o scrisoare adresată lui I. I. Radcenko la Petersburg, Lenin îi propune să organizeze, împreună cu

Bundul și cu Biroul organizației din Rusia a ziarului „Iskra“, Comitetul de organizare pentru pregătirea congresului al II-lea al P.M.S.D.R. și să ia asupra lui secretariatul Comitetului de organizare și conducere a activității acestui comitet, să se însărcineze Bundul cu pregătirea congresului în rindurile organizațiilor lui.

Iunie, 10 (23)

Într-o scrisoare adresată lui G. V. Plehanov, Lenin îi comunică că acceptă propunerea acestuia de a lichida conflictul ivit între ei în legătură cu redactarea articolului „Problema agrară a social-democrației ruse“; îi propune să-i trimită corectura articolului său; îi spune că socoate necesar să se urgenteze apariția nr. 4 al revistei „Zarea“.

Într-o scrisoare către L. I. Akselrod-Ortodoks, Lenin o înștiințează că din cauza stării sănătății sale nu poate ține în fața coloniei ruse de la Berna conferința despre eseri; promite că va veni la toamnă.

Între 12 și 14 (25 și 27) iunie

Lenin sosește la Paris.

Iunie, 14 (27)

Lenin prezintă la adunarea emigranților politici ruși din Paris un referat împotriva eserilor.

A doua jumătate a lunii iunie-12 (25) iulie

V. I. Lenin locuiește la Longuivy (coasta de nord a Franței) împreună cu mama sa, M. A. Ulianova, și cu sora sa A. I. Elizarova.

Iunie, 19 (iulie, 2)

Într-o scrisoare adresată lui G. V. Plehanov, Lenin îl înștiințează că a sosit în Bretagne pentru a se odihni și a se întilni cu rudele sale, despre divergențele sale cu I. O. Martov și V. I. Zasulici în problema importanței terorii (în legătură cu nota publicată în nr. 21 al ziarului „Iskra“ despre atentatul lui G. I. Lekkert împotriva guvernatorului din Vilna, von Val); îi recomandă lui Plehanov să-și refacă articolul semnat „Veteran“ pentru a fi publicat ca articol de fond în nr. 22 al ziarului „Iskra“.

Între 26 iunie și 3 iulie (9 și 16 iulie)

Într-o scrisoare adresată lui I. I. Radcenko, Lenin, la rugămintea acestuia, îi trasează un plan concret al sarcinilor practice imediate în munca organizației Petersburg a P.M.S.D.R.; îl roagă să urgenteze venirea la Londra a reprezentanților „Uniunii de luptă“ din Petersburg și ai Organizației muncitorești.

Iunie, 29 (iulie, 12)

Într-o scrisoare adresată lui G. V. Plehanov, Lenin îl înștiințează că a primit articolul lui „Critica criticilor

noștri“ pentru nr. 4 al revistei „Zarea“ și se interesează de ce nu a plecat la Bruxelles la conferința Biroului socialist internațional; îi comunică că el consideră că planul lui Deutsch de a convoca în Elveția un congres al iskriștilor-practicieni este inadmisibil și îi propune o întâlnire la Londra cu Plehanov și cu tovarășii veniți din Rusia.

*Sfârșitul lunii iunie-
iulie*

Lenin scrie articolul „De ce trebuie social-democrația să declare un război hotărât și necruțător socialiștilor-revoluționari?“

Iulie, 3 (16)

Într-o scrisoare către N. K. Krupskaja la Londra, Lenin îi comunică că el consideră imposibilă convocarea congresului iskriștilor-practicieni în Elveția, întrucât acest congres este complet nepregătit; roagă să se introducă o modificare în corectura articolului său „Programul agrar al social-democrației ruse“ care urma să apară în nr. 4 al revistei „Zarea“.

Într-o scrisoare adresată lui I. I. Radcenko, Lenin îl roagă să-i comunice părerile muncitorilor despre cartea „Ce-i de făcut?“, consideră necesar să se stabilească o legătură directă între organizația muncitorească din Petersburg și redacția ziarului „Iskra“, se interesează de relațiile cu Comitetul organizației Petersburg a P.M.S.D.R., propune un proiect de înființare a Comitetului de Organizare pentru convocarea Congresului al 11-lea al partidului.

Iulie, 9 (22)

Într-o scrisoare adresată lui I. I. Radcenko, Lenin îi arată că este necesar să se ducă o luptă necruțătoare împotriva oscilațiilor comitetului în direcția „economismului“ și, totodată, să se intensifice munca pentru a cucerii de partea lor Organizația muncitorească din Petersburg, folosind în acest scop cercul condus de Radcenko.

Iulie, 11 (24)

Într-o scrisoare adresată lui G. D. Leiteizen, Lenin îi comunică că locuiește la Longuivy și că o serie de comitete din Rusia, inclusiv comitetul organizației Petersburg, au trecut pe pozițiile „Iskrei“.

Iulie, 12 (25)

Lenin pleacă din Longuivy la Londra.

Iulie, 15 (28)

Într-o scrisoare adresată lui G. V. Plehanov, Lenin îl invită să vină mai curînd la Londra și-l înștiințează că i-a trimis hani de drum.

Iulie, 16 (29)

Într-o scrisoare adresată lui V. G. Sklearevici în Crimeea, Lenin îl roagă să pună în legătură redacția

ziarului „Iskra” cu organizația muncitorească social-democrată din sudul Rusiei (din Crimeea).

- Iulie, 20 (august, 2)* Într-o scrisoare adresată lui P. G. Smidovici, Lenin îi dă explicații în legătură cu capitolul V al cărții „Ce-i de făcut?”, punctul „Organizație de muncitori și organizație de revoluționari”.
- Iulie 22 (august, 4)* Într-o scrisoare adresată lui V. A. Noskov la Zürich, Lenin îi face cunoscute greutatea pe care le întâmpină la alegerea de agenți ai „Iskrei” pentru Rusia și în conducerea din străinătate a muncii lor; consideră că organizația din Rusia a ziarului „Iskra” trebuie să conducă în mod practic munca agenților; propune să se stabilească o legătură mai strânsă între „Uniunea din nord a P.M.S.D.R.” și redacția ziarului „Iskra”. La scrisoarea adresată de N. K. Krupskaja unuia dintre membrii Comitetului organizației Kiev a P.M.S.D.R., Lenin face unele modificări; în post-scriptum la această scrisoare roagă pe cei ce vin din partea comitetului să ia în mod direct legătura cu redacția ziarului „Iskra”, și nu prin membrii Ligii din străinătate a social-democrației revoluționare ruse.
- Iulie, 25 (august, 7)* La o scrisoare adresată de N. K. Krupskaja lui I. I. Radcenko, Lenin adaugă că este necesar ca acesta să plece din Petersburg, avînd în vedere că este urmărit de poliție.
- Iulie, 26 (august, 8)* Într-o scrisoare adresată lui G. V. Plehanov, Lenin îl înștiințează că a sosit un membru al „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare” din Petersburg, V. P. Krasnuha, și-l sfătuiește pe Plehanov să aștepte sosirea acestuia la Geneva.
- Iulie, 30 (august, 12)* Într-o scrisoare adresată lui I. I. Radcenko, Lenin îi comunică că el consideră necesar ca în Organizația muncitorească să fie cooptați noi membri din rîndurile muncitorilor, îl sfătuiește să plece în sud, la Harkov sau Kiev, pentru a evita arestarea.
- Iulie-august* Lenin scrie articolul „Aventurismul revoluționar”. Articolul este publicat în nr. 23 și 24 ale ziarului „Iskra” (1 august și 1 septembrie), iar apoi apare ca broșură separată.
- Mai tîrziu de luna iulie* Lenin examinează broșura lui A. Martînov „Muncitorii și revoluția”, publicată la Geneva în 1902, și face însemnări în paginile ei.

- August, 2 (15)* Lenin ține o consfătuire la Londra cu reprezentanții Comitetului organizației Petersburg a P.M.S.D.R., ai organizației din Rusia a ziarului „Iskra” și ai „Uniunii din nord a P.M.S.D.R.” În cadrul acestei consfătuiri a fost creat nucleul iskrist al Comitetului de organizare în vederea convocării congresului al II-lea al partidului.
- August, 3 (16)* Lenin face unele modificări la scrisoarea adresată de N. K. Krupskaja către I. I. Radcenko cu privire la rezultatele consfătuirii de la Londra din 2(15) august 1902.
- August, 6 (19)* Într-o scrisoare adresată lui P. B. Akselrod, Lenin îl sfătuiește să plece la München la congresul Partidului social-democrat din Germania și anexează o scrisoare pentru I. H. Lalaianț.
- August, 9 (22)* Lenin trimite o scrisoare la Harkov către membrii redacției ziarului „Iujnii Rabocii”, în care aprobă hotărîrea luată de ziar de a colabora cu „Iskra,” se interesează despre planurile practice imediate ale ziarului și îi comunică adresa pentru corespondență.
- August, 11 (24)* Lenin scrie o scrisoare către Comitetul organizației Moscova a P.M.S.D.R. în legătură cu declarația Comitetului că se solidarizează cu concepțiile expuse în cartea „Ce-i de făcut?”.
- Nu mai strzii de luna august* Lenin face o schiță de prefață la ediția a II-a a broșurii „Sarcinile social-democraților ruși”.
- August* Lenin scrie prefața la ediția a II-a a broșurii „Sarcinile social-democraților ruși”.
- Articolul lui Lenin „Programul agrar al social-democrației ruse” apare în nr. 4 al revistei „Zarea”.
- Septembrie, 1 (14)* În nr. 24 al ziarului „Iskra” este publicat articolul de fond al lui Lenin „Noul proiect de lege cu privire la greve”.
-

CUPRINS

	<u>Pag.</u>
Prefață	VII
1902	
CE-I DE FĂCUT? <i>Problemele acute ale mișcării noastre</i>	1-190
Prefață	3
I. Dogmatism și «libertatea criticii»	6-27
a) Ce înseamnă «libertatea criticii»?	6
b) Noii apărători ai «libertății critice»	10
c) Critica în Rusia	14
d) Engels despre însemnătatea luptei teoretice.....	21
II. Spontaneitatea maselor și conștiința social-democrației	27-51
a) Începutul avântului spontan	28
b) Ploconirea în fața spontaneității. «Raboceria Misl» ..	32
c) «Grupul autoeliberării» și «Raboceria Delo»	42
III. Politica trade-unionistă și politica social-democrată	51-96
a) Agitația politică și îngustarea ei de către economiști....	52
b) Poveste despre felul cum l-a aprofundat Martînov pe Plehanov	63
c) Demascările politice și «cultivarea combativității revoluționare»	66
d) Ce are comun economismul cu terorismul?	74

e) Clasa muncitoare, luptător de avangardă pentru democrație	75
f) Încă o dată «calomniatori», încă o dată «mistificatori»	92
IV. Metodele primitive ale economiștilor și organizația de revoluționari	96—150
a) Ce înseamnă metode primitive?	97
b) Metodele primitive și economismul	100
c) Organizație de muncitori și organizație de revoluționari	108
d) Amploarea muncii organizatorice	124
e) Organizație «complotistă» și «democratism»	131
f) Activitatea locală și activitatea pe întreaga Rusie	140
V. «Planul» unui ziar politic pe întreaga Rusie	150—176
a) Cine s-a supărat pentru articolul «Cu ce să începem?»?	151
b) Poate oare un ziar să fie un organizator colectiv?	157
c) Ce tip de organizație ne trebuie?	169
Închiere	177
O încercare de fuzionare a «Iskrei» cu «Rabocce Delo»	181
Rectificare la «Ce-i de făcut?»	189
MATERIALE PENTRU ELABORAREA PROGRAMULUI P.M.S.D.R.	191—252
OBSERVAȚII LA PRIMUL PROIECT DE PROGRAM AL LUI PLEHANOV	193—200
PROIECT DE PROGRAM AL PARTIDULUI MUNCITORESC SOCIAL-DEMOCRAT DIN RUSIA	201—207
TREI AMENDAMENTE LA PROIECTUL DE PROGRAM	208
OBSERVAȚII LA AL DOILEA PROIECT DE PROGRAM AL LUI PLEHANOV	209—232
APRECIERE ASUPRA CELUI DE-AL DOILEA PROIECT DE PROGRAM AL LUI PLEHANOV	233—235
AMENDAMENT LA PARTEA AGRARĂ A PROGRAMULUI ..	236—237
OBSERVAȚII LA PROIECTUL DE PROGRAM AL COMISIEI ..	238—249

OBSERVAȚII SUPLIMENTARE LA PROIECTUL DE PROGRAM AL COMISIEI	250—252
O completare la problema luptei de clasă	251
CU PRIVIRE LA BUGETUL DE STAT	253—259
AGITAȚIA POLITICĂ ȘI « PUNCTUL DE VEDERE DE CLASĂ » ..	260—266
RĂSPUNS « UNUI CITITOR »	267—268
SEMNELE PALIMENTULUI	269—275
DIN VIAȚA ECONOMICĂ A RUSIEI	276—286
I. Casele de economii	277
RAPORTUL REDACȚIEI ZIARULUI « ISKRA » LA CONSĂTUIREA (CONFERINȚA) COMITETELOR P.M.S.D.R.	287—296
(N.B.) Ciorna rezoluției	295
PROGRAMUL AGRAR AL SOCIAL-DEMOCRAȚIEI RUSE	297—340
I.	299
II.	301
III.	307
IV.	309
V.	313
VI.	315
VII.	322
VIII.	332
IX.	336
X.	338
SCRISOARE CĂTRE ZEMȚI	341—349
DESPRE GRUPUL « BORBA »	350
SCRISOARE CĂTRE « UNIUNEA DE NORD A P.M.S.D.R. »	351—361
INTRODUCERE LA PROCLAMAȚIA COMITETULUI ORGANIZAȚIEI DIN REGIUNEA DONULUI AL P.M.S.D.R. « CĂTRE CETĂȚENII RUȘI »	362
DE CE TREBUIE SOCIAL-DEMOCRAȚIA SĂ DECLARE UN RĂZBOI HOTĂRÎT ȘI NECRUȚĂTOR SOCIALIȘTILOR-REVOLUȚIONARI?	363—366

AVENTURISM REVOLUȚIONAR	367—388
I.	367
II.	377
NOUL PROIECT DE LEGE CU PRIVIRE LA GREVE.	389—398

MATERIALE PREGĂTITOARE

MATERIALE PENTRU ELABORAREA PROGRAMULUI P.M.S.D.R. 401—421

- SCHIȚA DIFERITELOR PUNCTE ALE PĂRȚII PRACTICE A PROIECTULUI DE PROGRAM. 401—402
 - CONSPECTUL PRIMULUI PROIECT DE PROGRAM AL LUI PLEHANOV CU UNELE AMENDAMENTE. 403—405
 - ÎNSEMNARE CUPRINZÎND PARAGRAFELE I ȘI II ALE PRIMULUI PROIECT DE PROGRAM AL LUI PLEHANOV ȘI SCHIȚA PRIMULUI PARAGRAF AL PĂRȚII TEORETICE A PROGRAMULUI. 406
 - PLAN DE COMUNICARE CU PRIVIRE LA MERSUL ELABORĂRII PROIECTULUI DE PROGRAM. 407
 - VARIANTA ÎNȘIȘĂ A PĂRȚII TEORETICE A PROIECTULUI DE PROGRAM
- | |
|---------|
| 408—413 |
|---------|
- SCHIȚE DE PLAN ALE PROIECTULUI DE PROGRAM. .• 414
 - VARIANTA ÎNȘIȘĂ A PĂRȚII AGRARE ȘI A ÎNCHEIERII PROIECTULUI DE PROGRAM
- | |
|---------|
| 415—416 |
|---------|
- SCHIȚE DE PROIECT AL PROGRAMULUI
- | |
|---------|
| 417—420 |
|---------|
- | | |
|-----------------------|-----|
| Prima variantă..... | 417 |
| Varianta a doua | 419 |
- COMPLETĂRI LA CAPITOLUL AGRAR ȘI LA CEL CU PRIVIRE LA PROBLEMELE MUNCII ÎN FABRICĂ. 421

RĂSPUNSURI LA OBSERVAȚIILE LUI PLEHANOV ȘI AKSELROD ÎN LEGĂTURĂ CU ARTICOLUL «PROGRAMUL AGRAR AL SOCIAL-DEMOCRAȚIEI RUSE». 422—439

A N E X E

CĂTRE DIRECTORUL MUZEULUI BRITANIC	442
--	-----

Lista lucrărilor lui V. I. Lenin din ianuarie-august 1902 care n-au fost găsite pînă în prezent	447—454
Lista publicațiilor și documentelor la a căror redactare a participat V. I. Lenin	455—456
Adnotări	457—509
Indice de lucrări și izvoare citate sau menționate de V. I. Lenin....	510—537
Indice de nume	538—573
Date din viața și activitatea lui V. I. Lenin.....	574—586

I L U S T R A Ț I I

Coperta cărții lui V. I. Lenin « Ce-i de făcut? » — 1902.....	2—3
Prima pagină a manuscrisului lui V. I. Lenin « Proiect de program al Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia » — 1902	200—201
Prima pagină a manuscrisului lui V. I. Lenin cu observațiile la al doilea proiect de program al lui Plehanov — 1902.....	211
Prima pagină din manuscrisul lui V. I. Lenin « Programul agrar al social-democrației ruse » — 1902.....	298—299
Prima pagină a manuscrisului lui V. I. Lenin « Schițe de proiect al programului ». Varianta a doua — 1902.....	416—417

*Dat la cules 11.09.1961. Bun de tipar 23.11.1961. Apărut 1961.
Tiraj 15.220. Hirtie celind de 65 g/m² 540×840/16. Coli edi-
toriale 37.92. Coli de tipar 38. A 001215/1961. C.Z. pentru
biblioteci 3C2=R.*

Tiparul executat la Întreprinderea poligrafică, nr 4,
Calea Șerban Voja 133, București, R.P.R.
Comanda nr. 5072/1080

